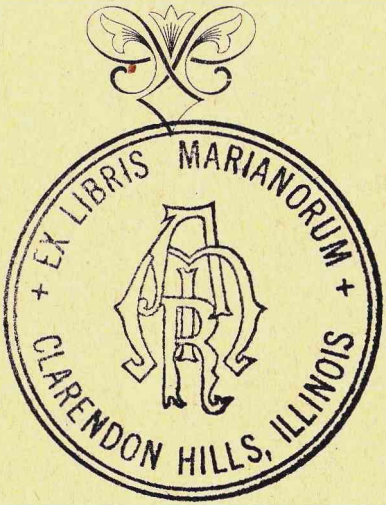
CIVILINIO PROCESO

PASKAITOS

Surašytos Lietuvos Universiteto

ord. prof. Vl. Mačio

1924 m.

TEISIŲ FAKULTETO LEIDINYS

Sal
Ma 96

D19646

*
AKC. „VARPO“ B-VĖS SPAUSTUVĖ
LAISVĖS ALĖJA NR. 60
KAUNAS
*

A 181945 9
VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETO
BIBLIOTEKA 2
Inv. Nr.
81452

Prakalba.

Prieš 1914 metų karą Lietuva neturėjo savo universiteto; užtat mes nepaveldėjom aukštajam mokslui literatūros gimtąja kalba. Kai įsikūrė mūs universitetas, tai mokymasis jame sutiko daug sunkumų del to, kad nebuvo ir dar mažai tėra vadovėlių mūs kalba; pasitenkinti tik paskaitomis auditorijoj nebegalima, nes paskaitos ne viskas lieka galvoj. Vėl gi ne visi klausytojai moka svetimą kalbą tiek, kad galėtų naudotis vadovėliais svetimąja kalba; be to vadovėliuose svetima kalba liečiami kitų šalių civ. procesai. Del šitų aplinkybių aš pasiryžau spausdinti savo paskaitas universitete. Ruošdamas ir tvarkydamas paskaitas, aš taipgi sutikau daug sunkumų del to, kad teisės srities terminalogija mūs kalba nėra tvirtai nustatyta, civiliniai įstatymai neišversti ir, žinoma, dėstyti kuris dalykas ne lengvas yra darbas; reik rūpintis ir terminalogija ir vertimu įstatymų ir dėstomojo dalyko vyriausiais ir antraeiliais dėsniais jų aiškumo ir pilnumo atžvilgiu. Kas bus prikišta mano paskaitoms, aš apsvarstysiu ir pasistengsiu atitaisyti paskaitų trūkumus. Paskaitomis aš stengiausi apspręsti kai kuriuos klausimus, kurie kelia ginčų ir abejojimų; kiek man pasisekė pasiekti tikslo, spręsti tenka ne man, o kitiems.

Aš sąmoningai išplėčiau įrodymų teoriją todel, kad įrodymai turi didelės reikšmės civiliniam procesui, o įrodymų teorija mažai liečiama arba visai neliečiama civ. proceso vadovėliuose.

Nemaža vietos aš suteikiau konkurso procesui, nes į šitą procesą mažai kreipiamos akys, o jo reikšmė gyvenimui yra didelė: daug pirklių ir pramoninkų bankrutuoja lengva širdimi, gal, tik del

to, kad pas mus neprašoma pripažinti jie neišsimokančiais skolininkais. Paliesdamas senovės civ. proceso bruožus, aš neįdėjau Lietuvos senovės civ. proceso bruožų, nes mūs fakultete dėstoma mūs teisės istorija ir, manau, mūs senovės proceso bruožams turi būt vieta tame dėstyme. Aš neliečiau taip gi Klaipėdos Krašto civ. bylų sprendimo tvarkos, nes Klaipėdos Krašte paliktas vokiečių civ. procesas, o dėstymas vokiečių civ. proceso sumažintų mano paskaitų laiką, juo labiau kad civ. procesas atspindi civ. teisės ypatumus ir tinkamai jam suprasti reikėtų paliesti ir vokiečių civilinė teisė. Mano nuomone, vokiečių civ. procesas ir teisė reikėtų dėstyti skyrium.

Vl. Mačys.

Kaunas,
1924 m. gruodžio mėn.

I. Įvadas.

—o—

1. Civilinio proceso darbo sritis.

Kad žmonių gyvenimas valstybės viduje eitų ramiai, jis turi būti civilinių įstatymų tinkamai sutvarkytas. Jokia valstybė negali apsieiti be tam tikrų civilinių įstatymų, vistiek ar šiokiais ar tokiais pagrindais ji būna įkurta. Žinoma, tie įstatymai skiriasi vieni nuo kitų, kaip skiriasi valstybių kultūros laipsniai ir visuomenės gyvenimo aplinkybės, kurios būtinai atsispindi civiliniuose įstatymuose; senų senovės žmonių gyvenimas buvo vienaip sutvarkytas, feodalizmo ir baudžiavos amžiais kitaip, šiandien vėl kitaip.

Mes gyvename individualizmo amžių, kada kiekvienam asmeniui pripažįstama laisvė ir kilnojamojo ir nekilnojamojo turto savybės teisė ligi įtatymais apibrėžtų ribų.

Individualizmo pagrindais einant, kiekvienas žmogus turi verstis, kaip išmanydamas savo jėgomis, ir savo amžiui išgyventi turi eiti lenktyn su kitais žmonėmis ekonominio gyvenimo srityje. Šiose lenktynėse dauguma žmonių vadovaujasi egoizmu, kuris dažniausiai pataria žmogui rūpintis tik savo reikalais.

Leidę žmogaus egoizmui veikti nevaržomam, mes sulauktume žmonių teisių laužymo ir visokių savivalybės darbų, kurie erzintų žmones, keltų vienus prieš kitus. Savo teisėms apginti žmonės griebtųsi jėgos ir laimėtų, žinoma, stipresnieji, o silpnesnieji būtų skriaudžiami. Kitados, senovės amžiais, žmogui ir būdavo pavedama pačiam ginti savo teisės: kaltininkai būdavo pavedami nukentėjėlio arba ieškovo nuožiūrai ir maloniai. Vėliau, kai žmonės buvo susiskirstę luomais, aukštasis luomas mindžiojo žemesniųjų luomų teises ir vartojo visokius savivalybės darbus. Dabar aukštos kultūros valstybėse žmonės turi lygias teises, savivalybės darbai ir jėgos vartojimas ieškant teisės draudžiami. Šių dienų civiliniai įstatymai draudžia bet kuriuos savivalybės žygius, kai kyla ginčas del turto. Civilinio proceso I straipsnyje sakoma, kad visus ginčus del civilinių teisių sprendžia teismo įstaigos; 2 straips-

nyje, kad jei kieno teisė laužoma valdžios įstaigos arba valdininko įsakymų, tai ir tasai asmuo turi teises kreiptis į teismą ieškoti teisybės. Žmogaus egoizmas dabar yra varžomas, kiek tatai leidžia individualizmo pagrindai.

Šių dienų valstybės valdžia vis labiau ir labiau tvarko žmonių santykius teisės normomis gyvenimo trobesiui teisybės pagrindais pastatyti.

Kadangi dabar žmonių santykiai reguliuojami teisės normomis, arba, kitaip tariant, įstatymais, tai ne pro šalį bus priminti, kas yra teisės normos ir teisės santykiai, nes dėstant civilinį procesą ne kartą teks susidurti su teisės ir santykių sąvokomis. Sąvokos išaiškinimas padeda geriau suprasti kai kuriuos civilinio proceso dalykus.

Žmogus yra fizinis asmuo, bet jis yra ir žmonių visuomenės narys. Aplinkybių jis verčiamas yra susidėti su kitais žmonėmis. Kiekvienas žmogus stengiasi pasiekti tikslų, kuriuos begyvendamas jis sau stato. Bet žmogaus jėgos, jo išteklius ir laikas yra aprėžti ir žmogus negalėtų įgyvendinti savo tikslų kitų žmonių nepadedamas, su kitais žmonėmis nesidėdamas. Todel mes matome, jog žmonės nuo amžių būdavo ir yra susiburę mažesniais ar didesniais būriais arba sąjungomis. Žmogus turi daug įvairių tikslų, kurių besiekiant jo veiksmai neišvengiamai susiduria su kitų žmonių veiksmais, ir vieno žmogaus tikslų vykdymas dažnai trukdo kito žmogaus tikslų vykdymą; todel reikalinga žmogaus tikslai ir jų dydis aprėžti, kad kiti žmonės galėtų vykdyti savo tikslus. Čia kartais tenka paaukoti menkesnieji tikslai atsižiūrint svarbesniųjų tikslų. Aprėždami žmogaus tikslus, negalime apseiti be vedamųjų dėsnių, be taisyklių, kurios rodo, kiek ir kurie tikslai leidžiama vykdyti, kad galima būtų suderinti atskirų žmonių tikslų vykdymas. Šiam reikalui yra etikos ir teisės normos. Čia nekalbėsime apie etikos normas, nes apie jas kalba teisės teorija ir teisės filosofija. Mums svarbu teisės normos. Tos normos suskirsto žmonių interesus ir apibrėžia žmogaus veiksmų plotą. Teisės normos, eidamos tą darbą, paverčia faktinius žmonių santykius teisės arba juridiniais santykiais. Jei žmogus, darydamas ką, vadovaujasi teisės normomis, tai jo santykiai su kitais žmonėmis reguliuojami ne tuo, ką jis faktinai galėtų padaryti, susidūręs su kitais, bet tuo, kaip teisė suskirsto žmonių interesus.

Reguliuojamieji teisės normų žmonių santykiai susidaro iš atitinkančių vieną kitai ir lydinčių viena kitą teisės ir prievolės. Suskirstydama susiduriančius žmonių interesus, teisės norma pirmiausia rodo plotą, kuriame kuris ianteresas gali būti vykdomas. Tatai yra teisė. Antra vertus, kitam, susiduriančiam su pirmuoju interesu nustato tam tikrą varžymą. Tatai yra prievolė. San-

tykis, kuris jungia teisę ir prievolę, vadinamas teisės (arba juridiniu) santykiu. Todel, teisė apsireiškia netik teisės normose, bet ir teisės santykiuose. Teisės normos vadinamos objektinga teise, teisės santykiai subjektinga teise.

Teisės santykiai vadinami subjektinga teise todel, kad teisė ir prievolė priklauso asmeniui arba subjektui. Be teisės ir prievolės asmenų teisės santykių negali būti: ir teisė ir prievolė būtinai turi būti kieno nors. O teisės normos taip neliečia asmens: jomis reiškiami bendrieji visuomenės gyvenimo tvarkos dėsniai; užtat, jos yra abstraktiško pobūdžio, kitaip tariant, jos nėra pritaikintos kuriam asmeniui, todel jos ir vadinamos objektinga teise.

Atsižiūrėję į praeitąjį istorijos kelią, matome, jog objektingoji teisė yra atsiradusi vėliau už subjektingąją teisę: iš pradžių žmogaus protas nebuvo išmiklintas taip, kaip dabar; žmogus turėjo po akių tik atsitikimus; tik tuos atsitikimus jis svarstydavo ir spręsdavo, o tie atsitikimai turėdavo pagrindu faktinius žmonių santykius. Senovės teismas neturėjo atsitikimams taikyti teisės normų; jis nagrinėdavo kiekvieną atsitikimą ir tardavo savo nuomonę, remdamasis tų metų teisybės dėsniais ir, tik ilgą kelią suvaikščiojęs, apibendrino savo sprendimus; tuo būdu vėliau atsirado bendrosios taisyklės arba teisės normos.

Teisės normos, iš pašaknų žiūrint, yra įsakymai: jos visados įsako, visados rodo, kas ir kaip reikia daryti žmonių interesams perskirti, kai tie interesai susiduria; jos arba draudžia kuriuos veiksmus arba reikalauja kurių veiksmų.

Teisės norma susideda iš dviejų dalių: viena nurodomos taisyklei taikyti sąlygos, kita išreiškiama pati taisyklė. Teisių normos yra įvairių formų. Jų turinys gali būti visoks, atsižiūrint į tai, kuriuos interesus jos liečia; be to, joms įdedama sankcija: sankcija aptaria padarinius, kai būna sulaužyta teisės norma, kai ji tampa subjektinga teise.

Teisės santykis yra paprastojo gyvenimo atsitikimas, tik reguliuojamas teisės normų.

Žmonių santykiai kyla įvairiais pagrindais, bet juos galime suskirstyti trimis kategorijomis: fiziologiniais, ekonominiais ir psichiniais.

Juo labiau plečiasi visuomenės gyvenimas, juo labiau didėja santykių skaičius ir tamprumas, ypač ekonominėje srity, kadangi žmogaus reikalai auga ir darbo padalinimas smulkėja: juk viena yra, kai žmogui rūpi tik pramįsti ir kita kai dar patenkinti sielos reikalavimai, viena, kai žmogus pasidaro įrankius pats, kita kai įrankiai daromi mašinomis. Ir mes sakome, kad visuomenė žengia pirmyn, kai žmogaus protas vis labiau lavėja, kai žmogus randa takus gyvenimo sąlygoms lengvinti ir kai dorovės sritis eina tobulyn. Del visokių aplinkybių žmogaus gyvenimą sudaro

įvairiausių santykių eilę su kitais žmonėmis. Tie santykiai tik faktinai kyla ir būna. Bet, kai žmogus ima remtis teisės normomis, tai faktinieji santykiai virsta teisės santykiais, faktinoji prievolė teisės prievole, faktinoji prievartos galia teisia galia, sujungta su prievarta.

Tatai pastebima ne vien privatinių teisių srity, bet ir viešųjų teisių srity: ir toj srity nurodomos valdžios organų prievolės, bet tiems organams suteikiamos ir tam tikros teisės, kad jie sugebėtų tinkamai eiti savo pareigas; antai, teisėjai privalo eiti teismo darbą ir kad jie galėtų atlikti tą darbą, jiems suteikiamos ir teisės. Sakėme, jog teisės santykis susideda iš teisės ir prievolės; ir teisė ir prievolė būtinai priklauso kuriam asmeniui; užtat, teisės santykyj turi būti teisės ir prievolės asmenys arba subjektai. To dar negana teisės santykio sąvokai: teisė yra tai galia įgyvendinti savo interesą; mūsų interesų yra daugybė; visgi visi mūsų interesai pagrįsti bet kuria laukiamąja nauda; todel, kiekviena teisė turi objektą. Taigi teisės santykio sąvoka apima teisės ir prievolės subjektus ir objektą. Kadangi teisės santykiai daromi tik žmonių, tai ir teisės santykių subjektais gali būti tik žmonės.

Teisės objektu gali būti: 1) pačio žmogaus veiksmai; sulaukti kuriai naudai žmogus deda pastangas savo jėgomis; kai žmogaus veiksmai neperžengia nurodomųjų įstatymo sienų, tai kiti žmonės neturi teisės trukdyti to žmogaus veiksmų; čia kitiems žmonėms dedama atitinkama prievolė; bet savo veiksmais žmogus gali peržengti sienas ir trukdyti kitiems žmonėms jų interesus vykdyti; dėliai to, žmonių tikslų vykdymui suderinti atskiro žmogaus veiksmų plotas aprėžiamas; kitaip sakant, niekam neleidžiama daryti, ko tik jis nori. 2) Savo jėgomis, kaip sakėme, žmogus negali apsieiti, jis verčiamas yra tartis su kitais žmonėmis įvairiais reikalais; čia kyla vieno žmogaus teisė kito žmogaus veiksmams arba jėgai; dabar neleidžiama įgyti teisė pačiam žmogui, leidžiama tik įsigyti teisė kai kuriems žmogaus veiksmams, žmogaus patarnavimui. 3) Pagalios, teisės objektu gali būt ir visuomenės veiksmai; jei žmogus yra kurios sąjungos narys, tai jis turi teisę naudotis visais patogumais, kuriuos gali suteikti susijungimas, o sąjungos nariai privalo teikti žmogui tuos patogumus; svarbiausio sąjungos yra valstybė ir šeima.

Teisės santykiai, kaip jie yra kilę, nestovi vienoj vietoj: jie prasideda, keičiasi ir nyksta. Teisės santykio teisė ir prievolė yra teisės normų taikymo padarinys; o teisės taikymas remiamas tam tikrais faktais; todel, ir teisės santykių amžiaus pagrindą keičia tie faktai. Faktai, kuriais remiantis galima taikyti teisės normos, vadinami teisės faktais.

Tų faktų yra kelios rūšys: 1) tikrieji teisės faktai; jie neprieštarauja teisės normoms ir nežiūrint jų įvykimo priežasties, jie įgija juridinės reikšmės, nes jie arba gimdo naujas teises ir prievoles arba keičia ir naikina semąsias teises; antai, kas valdo nekilnojamąjį turtą įstatymų nurodomąjį metų skaičių, tas įgija savybės teisę tam turtui; kas nevykdo savo teisės, tas nustoja jos; kai žmogus miršta, nyksta visi jo interesai, dėliai to nyksta jo visos teisės. 2) Teisėtus veiksmai, būtent, visokios sutartys, aktai ir k. k. 3) Neteisėti veiksmai, kuriais laikomi teisės laužymai ir nusikalstamieji darbai.

Ekonominėj gyvenimo srity įsigyti gerovės daiktams žmonės daugiausia daro teisės santykių; kiti tikslai turi mažiau vietos žmogaus gyvenime, bet jų skaičius didėja, dėliai to, didėja ir teisės santykių plotas. Normos, kurios reguliuoja žmonių civilinius santykius, vadinasi civiline materijaline teise.

Uždėtąsias civilinės teisės santykių prievoles žmonės dažniausia pildo geruoju ir tatai jie daro verčiami esamojo jų tarpe teisybės jausmo arba bijodami negauti, reikalui esant, savo artimų pagelbos ir nusižeminti visuomenės akyse. Geruoju eidami savo pareigas, žmonės stiprina vieno pasitikėjimą kitu, kelia visuomenės tarpe veiklumą, suteikia darbui pasisekimo ir tuo būdu padeda plėstis ir tarpti šalies ūkiui.

Bet atsitinka, kad teisės santykio dalyvių tarpe kyla ginčas ar delto, kad viena šalis vienaip, kita kitaip aiškina santykio kurią sąlygą arba sąlygas, ar del to, kad davęs įsižadėjimą asmuo tyčia nepildo pasiimtosios prievolės, ar del to, kad jis nepajėgia išpildyti tos prievolės.

Šiems atsitikimams jau turi būt kitos taisyklės. Civilinės teisės normos nurodo tik santykio dalyvių teises ir prievoles. Iš tų normų žmogui būtų maža naudos, jei jis negalėtų, reikalui esant, ginti savo teisių, kai jos būna laužomos arba ginčijamos. Šiam reikalui yra civilinio proceso normos; jos rodo, kuriuo būdu žmogus gali atrasti arba apginti savo sulaužytąją ar ginčijamąją teisę. Čia žmogui teikia pagalbos valstybė. Kad del savo santykių žmonės nevartotų jėgos ir nesiimtų savivalybės darbų, valstybės valdžia dabar yra pavedusi svarstyti ir spręsti žmonių ginčus tam tikriems savo organams, vadinamiems teismais. Teismo darbas yra išnagrinėti kilusį ginčą nustatytąja proceso normų tvarka, išspręsti jį ir įsakyti įvykdyti jį prievartos keliu, jei bylininkas nepasiduoda sprendimui geruoju. Taigi, procese veikia teismas ir šalys ir procesas susideda iš teismo ir šalių veiksmų. Civilinio proceso normos ir apimą teismų sutvarkymą ir teismo ir šalių darbo taisykles.

Pasakyti, kurie kilę del civilinės teisės santykių ginčai priklauso teismo kompetencijai, nebegalima, nes nėra tvirto pamato atskirti šie ginčai nuo kitų ginčų; pav., pas mus kai kurie ginčai

tarp darbininkų ir darbdavių pavesti spręsti darbo inspektoriams. Todel, atskirti vieni ginčai nuo kitų galima tik formaliniu būdu, būtent, pasakius: teismui pavesti spręsti visi kilę del civilinės teisės santykių ginčai, kurie nėra šalies įstatymų pavesti spręsti kuriam kitam valdžios organui. Šiuo būdu atskiria ginčus vienus nuo kitų vokiečių procesualistas G. Kleinfelleris ir su jo nuomone reik sutikti, nes atskirti vieni ginčai nuo kitų jų esmės atžvilgiu nebegalima.

Kilusiam ginčui išspręsti bylininkai gali pasirinkti bet kurį vieną asmenį arba kelis asmenis; toks teismas vadinamas trečiojo asmens arba trečiųjų asmenų teismu; bet šits būdas ginčoms spręsti yra mažai vartojamas, kadangi čia reik, kad abi šali sutiktų pavesti spręsti jų ginčą trečiajam asmeniui, kad jos pasirinktų tą asmenį ir kad jos pasižadėtų pasiduoti to asmens sprendimui; o kai tarp šalių yra kilęs ginčas, tai joms jau sunku yra tartis ir susitarti; be to, trečiųjų teismo sprendimas nėra skundžiamas apeliacijos keliu, tatai žmonėms nepatinka. Pagalios, tarpais šalis neabejoja, jog ji yra kalta, tai ji ir neranda reikalo geruoju rinktis teisėją jai teisti. Dėliai to, dabar teismo pareigas eina valstybės organas.

2. Civilinės teisės ir civilinio proceso santykiai.

Civilinė teisė yra rinkinys normų, kurios aptaria kokiu būdu civilinės teisės įgijamos, perleidžiamos ir naikinamos, talposgi, koks yra jų turinys ir dydis. Civiliniogi proceso teisė yra rinkinys normų, kurios sako, kokiu būdu galima ginti civilinės teisės, kai jos būna sulaužytos arba ginčijamos. Civilinės teisės pavedamos asmens dispozicijai: jei asmuo nori, tai naudojasi jomis, jei nenori, tai nesinaudoja. Todel, teisės subjektas turi pats rūpintis saugoti savo teises, jei jis nori. Teisės subjektui teisės gynimas yra ne kas kita, kaip tam tikra teisės įgyvendinimo forma ir niekam be teisės asmens arba jo įgaliotinio nepavedamas tasai įgyvendinimas. Užtat, kai civilinė teisė būna perleista kitam arba užgęsta, neišvengiamai nykstu ir teisė jai ginti. Deliai to kai ginama teisė, būtinai kyla klausimas, ar priklauso asmeniui teisė, kurią jis ryžasi ginti, vadinasi, ar ji yra jo įgyta ir neprarasta, koks yra teisės turinys, jos dydis ir kokiais kieno veiksmais teisė laikoma sulaužyta. Visi šitie klausimai sprendžiami civilinio statuto normomis. Ir kadangi civilinis procesas eina tik civilinių teisių gynimo darbą, tai aišku, jog visai jo materijalinei daliai turi but taikomos civilinės teisės normos. Civilinės teisės srities klausimai procese kyla kas žingsnis ir del jų eina visas bylininkų ginčas; vienas bylininkas sako, jis esąs įsigijęs kurią teisę ir nesąs

jos praradęs, vadinasi, turįs teisę, bet toji teisė priešo kuriuo veiksmu arba apsileidimu esanti sulaužyta. Kitasgi bylininkas atsiliepia, jog imamoji teisė nesanti jo priešo įgyta arba ji esanti prarasta arba jo veiksmas, atsižiūrėjus teisės turinio, nėsąs teisės laužymas arba teisė nesanti sulaužyta arba jei ir sulaužyta, tai dalykas baigtas esąs susitaikimu arba kitu būdu. Del šios bylininkų kovos teismas, išnagrinėjęs bylą, privalo tarti savo žodį ir čia jis remiasi civilinės teisės normomis: jei jis randa teisę būta sulaužytą, jis pripažįsta ir apgina tą teisę, nes tik teisėms ginti teismas ir yra pastatytas. Deliai to civilinių teisių ypatumas neišvengiamai atsispindi jų gynimo darbe. Užtat, ištisa svarbių civilinio proceso desnių eilė kyla iš civilinių teisių esmės logikos keliu; teisės turėtojas pats privalo rūpintis ginti savo teisę, jei nori; teismas nagrinėja civilines bylas tik del bylininko prašymo; teismas neturi teisės atiteisti daugiau negu prašoma, atiteisti daiktus, k u r i ų n e r e i k a l a u j a m a; bylininkas gali sumažinti savo reikalavimą, atsisakyti jo; bylininkai privalo rūpintis įrodymais. Visi šitie desniai priimti proceso, kadangi civilinės teisės pavestos asmens dispozicijai. Antra vertus, proceso metu teisės gyvena krizį, nes tuomet jos gali būti pripažintos pasikeitusiomis, išnykusiomis ir prarastomis.

Procesas yra sudėtinas dalykas; jis eina tam tikromis taisyklėmis, kurios deda į proceso darbą formalumus, o formalumai yra teisingumo garantija, išgalvota per ištisus amžius žmonių proto ir patyrimo. Teismo, kaip kad ir kitų visuomenės įstaigų darbas, turi būt aptvertas taisyklėmis ir kai kuriais formalumais tvarkos, kontrolės, apsaugojimo piliečių nuo savyvalybės reikalais ir k. k. ypač jei atsiminsime, jog procesas yra svarbių interesų kova ir kaip kiekviena kova turi būti lydimas tam tikrų sąlygų, varžymų ir formalumų garantuoti šalių lygybei ir proceso teisingai pabaigai atidengiant ir aiškinant teismui ginčo esmę ir aplinkybes. Ir kadangi taisyklės yra reikalingos procesui, tai jų laužymas arba apėjimas apsireiškia įvairiais kenksmingais padariniais, kurie atsiliepia pačiose teisėse, nes teismas sprendimu gali atmesti net prašytojo teisingą pretenziją, jei proceso metu pretenzija menkai būna ginama, jei bylininko praleistas veiksmo terminas arba jo prasilenkta su veiksmų formalumais. Įsiteisėjęsis teismo sprendimas būna nauju pagrindu, kuris pabaigtinai nustato šalių santykius.

Taigi civilinės teisės ir civilinio proceso mokslai yra tampriai surišti. Ir tatai yra suprantamas dalykas; juk kiekviena sulaužytoji arba ginčijamoji subjektingoji teisė kelia tik pretenziją, kuri gali atrodyti arba atrodo teisinga visuomenės akims. Bet kur ir kaip ji gali būt konstatuota, pripažinta ir įgyvendyta? Tatai daroma, kai būna kilęs ginčas, proceso; sankciją pretenzijai suteikia

teismas, remdamasis gyvenamojo laiko esamaisiais teisingumo pagrindais visuomenės tarpe ir įstatymais. Žinoma, juo tobulesnė yra tautos materialinė teisė, juo tinkamiau dirba proceso mechanizmas ir juo geriau procesas auga ir bujoja. Tokie yra civilinės teisės ir civilinio proceso santykiai ginčų bylų srity. Be ginčo bylų yra dar kita rūšis bylų: antai, įstatymai saugoja civilines teises, kad jos nebūtų pasisavintos kokiu neteisiu būdu; pavyzdžiui, miršta turto savininkas, o jo įpėdinių vietoj nėra; čia reik imtis priemonių, kad likusiojo turto neišnešiotų, apsaugoti įpėdinių teisėms; toliau, teismui reik tarpininkauti, kai dalinasi turtą, įpėdiniai; taipogi, kai turto savininkas dingsta, reik daboti jo turtas ir apsaugoti teisės tam turtui, reik įteikti žmogui turtas. Šios rūšies bylos vadinamos apsaugos bylomis. Ir šių civilinių teisių apsaugojimas yra bendras civilinės teisės ir civilinio proceso dalykas. Iš pašaknų žiūrint, apsaugos bylos nėra civilinio proceso dalykas, jei imisme civilinio proceso sąvoką siauriose apibrėžose, kadangi apsaugos bylos kyla ne del teisės laužymo, ne del ginčo, ne del prašymo ginti teisę; jos priduriamos civiliniam procesui tik, kai imama proceso sąvoka plačiose apibrėžose, būtent, kai žiūrima į procesą kaipo į institutą, kuris turi tikslo aplamai saugoti visas civilines teises. Toms byloms yra taipgi tam tikros taisyklės ir formalumai teismo įstatymu nustatyti; tų bylų yra ne mažai, užtat apie jas bus kalbama skyrium.

3. Biulovo teorija.

Klausimas, kas yra civilinis procesas jo esmės atžvilgiu, kėlė daug ginčų procesualistų tarpe ypač vokiečių; tie ginčai atsiliepė ir rusų literatūroj. Ginčus sukėlė vokiečių procesualisto Biulovo teorija. Biulovo teorijos pagrindai yra toki: procesas yra teisės santykis. Savo nuomonę Biulovas remia šiaip protaudamas: nieks neabejoja, sako jis, jog proceso įstatymai reguliuoja bylininkų ir teismo santykius, kai bylininkams tenka kreiptis į teismą; bet tuo jau pasakoma, jog procesas yra teismo ir šalių teisių ir prievolių apibrėžtasis plotas; kitaip tariant, jog jis yra teisės santykis. Paaiškindamas šitą santykį, Biulovas sako, kad tas santykis nėra privatinės, bet viešosios teisės pobūdžio santykis, nes jame procesualinės teisės ir prievolės kyla tarp valstybės įstaigos ir piliečių; be to procesu liečiami valdininkų veiksmai; kas del bylininkų, — tai žiūrima tik, ką jie daro ir kuo padeda teismui. Biulovo nuome civilinis procesas skiriasi nuo kitų teisės santykių vienu ypatumu, būtent, jis yra teisės santykis, kuris žingsnis po žingsnio eina, plečiasi ir keičiasi. Procesas yra paruošiamas įžengiamaisiais veiksmais; teismui procese dedama prievolė pasirūpinti išnagrinėti ir, reikalui esant, įvykdyti patiektąją jam preten-

zija; antra vertus, bylininkams dedama prievolė atatinkamais žygiais padėti teismui ir pasiduoti to sujungtojo darbo rezaltatams. Visas darbas procese susideda iš atskirų ir viens kitą traukiančiųjų veiksmų, užtat processualinis santykis nuolat eina toliau ir plečiasi. Į šitą proceso ypatumą, Biulovo nuomone, atkreiptos per daug akys ir praleistas kitas jo svarbus ypatumas, būtent, jog procesas yra viešosios teisės pobūdžio santykis teismo iš vienos pusės ir bylininkų iš kitos; kitaip sakant, procesas laikyta tik bylų sprendimo tvarka. Biulovas palieka proceso pavadinimą bylų sprendimo tvarka, bet tą sąlyga, kad būtų kreipiamos akys ir į antrąjį proceso ypatumą. Jei procesas, sako Biulovas, yra teisės santykis, tai, jį studijuojant, reik statyti spręsti tie klausimai, kurie nuo seniai statomi spręsti kitus teisės santykius studijuojant: antai, studijuojant bet kokį santykį, pirmiausia statomas klausimas, kurios sąlygos reikalaujamos jam kilti, o del to reik išaiškinti, tarp kurių asmenų jis gali kilti, kuriuos dalykus gali apimti, kurie faktai arba veiksmai reikalaujami jam kelti, kas turi teisę ir gali imtis tų veiksmų. Šitie klausimai svarstytini yra, ir kai kalbama apie processualinį teisės santykį. Processualinis santykis taipgi, kaip ir civilinės teisės santykiai, turi pagrindu svarbias tam tikras taisykles; čia priklauso:

a) kompetencijos, bylininkų teislumo, teismo ir bylininkų įgaliotinių legitimacijos taisyklės;

b) proceso objekto ypatumas;

c) ieškomajam prašymui dėstyti ir jam teikti taisyklės.

Šitos taisyklės reikią atskirti nuo procesualinių taisyklių, kuriomis tvarkoma pati procese eiga. Jų tikslas yra nurodyti, kuriais atvėjais ir kuriomis sąlygomis leidžiama kilti visam procesualiniam santykiui; jos aptaria:

a) tarp kurių asmenų;

b) del kurio dalyko;

c) kokiais veiksmais ir

d) kuriuo laiku gali kilti procesas.

Jei nėra nors vienos procesui kilti sąlygos, tai procesas ir negali kilti. Nurodomose taisyklėse Biulovas randa pamatinius procesualinio santykio elementus ir vadina juos procesui kilti sąlygomis (Processvoraussetzungen). Ši sąvoka, Biulovo nuomonė, suteikia procesualinei teisei labai tinkamą tyrinėjimo pradžią. Tokia pat mintis pritaikinta yra civilinei ir kriminalinei teisėms: antai, civilinė teisė žino sąlygas civilinės teisės santykiui kilti, kriminalinė teisė žino nusikalstamojo darbo sudėtinąsias dalis. Šita mintis, kalba Biulovas, leidžia giliau įsižiūrėti į visą teismo darbo sutvarkymą, pamatyti daugelio procesualinių reiškinių pašaknis,

Del tų proceso sąlygų teismui tenka turėti dalykas ne tik su ginčo materijaliniu teisės santykiu, bet ir su kitos rūšies medžiaga, nes teismas privalo spręsti vieną tik klausimą, ar yra įrodyta kėlusi ginčą materijalinė teisė, išreiškiamoji pretenzija; kaip tik šitam darbui atlikti, teismas iš pradžių turi įsitikinti, ar yra imamuoju atsitikimu dar sąlygos procesualiniam santykiui kilti; antai, ir romėnų civilinio proceso, prieš sprendžiant bylą iš pašaknų (in judicio), atliekamas būdavo priruošiamasis darbas (in jure), kurio tikslas buvo aptarti procesualinio santykio sąlygas ir formuluoti ieškinį; to žiūrinėjimo rezultatu būdavo litiscontestatio (leidimas kreiptis į teismą) arba absolutio ab instancija, (neleidimas), kaip kad bylos nagrinėjimo rezultatu taipgi būdavo condemnatio (apkaltinimas) arba absolutio ab actione (ieškinio atmetimas).

Dar naudingiau yra, Biulovo nuomone, turėti po akių procesui kilti sąlygos, kai aptariamas reikalas suskirstyti priruošiamoje proceso stadijoj šalims sunkenybė paramoms ir įrodymams teikti.

Civilinio proceso didelis ypatumas esąs tas, kad ši sunkenybė dalinama ieškovui ir atsakovui. Civiliniam materialiniam santykiui šits principas yra seniai taikomas ir delto ten atskiriami faktai, kurie gimdo teisę, nuo faktų, kurie neleidžia įsigyvendinti teisei ir kurie naikina teisę. Tokio faktų suskirstymo Biulovas reikalauja ir procesualiniam teisės santykiui. Pirmiausia, jo nuomone, šiuo tikslu reik aptarti, kurie procesualinio santykio faktai reikalingi yra proceso pagrindui pastatyti ir kurie neleidžia procesui iškilti. Ypač svarbu esą atskirti aplinkybės, kurios leidžia procesui kilti. Jei proceso pradžioj būna konstatuota ir įrodyta, jog kurios tų sąlygų procese nėra, tai procesas ir negalės kilti.

Kas reik daryti, klausia Biulovas, kai šits proceso trūkumas nebūna pastebėtas ir procesas nueina iki galo? Ar reik jis laikyti neįvykusiu? Ar reik laikyti procesas netikru, kai nėra bet kurios procesui kilti sąlygos? Jei ne, tai kaip reikėtų suskirstyti proceso trūkumai? Kurios trūkdančios proceso kilimą aplinkybės reik laikyti impedimenta dirimentia (ardančiomis) ir kurios impedientia (kliūdančiomis kilimą)? Tik atsakius į šiuos klausimus, sako Biulovas, galima pastatyti tvirtas pamatas toms aplinkybėms suskirstyti. Spręsdamas šiuos klausimus, Biulovas aiškina procesualinias ekscepcijas iš jų pašaknų ir sako, kad visos romėnų teisės ekscepcijos būdavo prieštaravimai, kai jau reikėravo taikyti materijalinė teisė; jos būdavo keliamos atsakovo tikslu gintis nuo ieškovo pretenzijos ir jų teisumą atsakovas turėdavo įrodyti, o tatai būdavo daroma, kai būdavo jau tyrinėjama byla iš pašaknų. Prieštaravimų padariniu būdavo bylos išsprendimas. Tie prieštaravimai neliesdavo pačio procesualinio santykio ir jo sąlygų. Klausimas, ar gali kilti procesualinis santykis, sprendžiamas būdavo

ronanų teise einant, pretoriaus in jure; visi klausimai ten keliami ir sprendžiami būdavo arba pačio pretoriaus ex afficio arba bylininkų pareiškimais; tiems klausimams kelti nebuvo jokios formos: jie keliami būdavo paprastais šalių pareiškimais pretoriui; bet čia nebuvo vietos jokiai ekscepcijai. Tuos klausimus keldavo pretorius ex officio arba šalys, atsižiūrint į tai, ar taikintinosios procesualinės taisyklės laikomos būdavo būtinomis ar jos būdavo pavestos šalių dispozicijai. Pretoriaus inicijatyva, sprendžiami būdavo dalykai: del bylos priklausomumo, del teisėjo legitimacijos, del šalių legitimacijos, del ieškinio kėlimo formalumų ir del bylos sprendimo laiko; šalių gi pareiškimais svarstomi būdavo dalykai: del teisėjo atmetimo, del bylos išlaidų laidavimo ir tarpais del bylos priklausomumo.

Atsižiūrint į tai, ar pretorius pripažindavo proceso sąlygas esančiomis ar nėsančiomis, procesas arba kildavo (actionis datio, constitutio judicii, litis contestatio) arba būdavo išleidžiamas dekretas, kuriuo procesas keltame pavidale būdavo atrandamas netinkamu; tuokart ir atsakovas nebūdavo verčiamas stoti procese (denegare actionem, judicium accipere non cagi). Taigi, romėnų teisė nežinojo procesualinių ekscepcijų. Biulovo nuomone, tos ekscepcijos negali būt leidžiamos ir dabar, kadangi dalykas del viso procesualinio santykio tikrumo nėra toks dalykas, kuris spręsti ar nespręsti galima būtų pavesti bylininkų nuožiūrai: juk kai procesualinis santykis iškyla, tenka kalbėti ne apie šalių susitarimą, o apie viešosios teisės pobūdžio darbą, kuriame dalyvauja teismas ir valstybės valdžios autoritetas; to darbo sąlygos dažniausia esti būtinai reikalingos. Dėliai to, teismas pats privalo žiūrėti proceso sąlygų ir negali laukti, kol atsakovas atkreips jo akis į tas sąlygas; kuriuo būdu teismas sužinos apie procesualinio santykio trūkumus, visvien jis turi į juos atsižiūrėti. Biulovas išvadžioja taipgi, kad procesualinio santykio esmė neatitinka ekscepcijos sąvokai, neranda vietos ekscepcijoj; kitaip, reikėtų sakyti, kad nėra būtinųjų proceso taisyklių ir kad procesas negali būt panaikintas, kad ir būtų sulaužytos procesualinės teisės. Čia reikėtų prikišti dar kėblumas įrodinėjimo sunkenybę suskirstant šalims: ekscepcija tvirtinamos aplinkybės, kurias atsakovas turi pateikti teismui, nes kitaip jos nekreips į save teismo dėmėsio; kai del tų aplinkybių kyla ginčas, tai atsakovas privalo paremti jas įrodymais; dėliai to, Biulovo nuomone, jei ekscepcijų sąvoka apimtų ir būtinąsias procesualinias sąlygas, tai ieškovui nebūtų dedama prievolė įrodinėti, kad procesualinės sąlygos yra po akių; tuokart, atsakovas būtų verčiamas įrodinėti, kad jų nėra. Tik atmetus procesualinių ekscepcijų teoriją, Biulovo nuomone, galima išspręsti kilę del kiekvienos procesualinės sąlygos klausimai, ar ieškovui ar atsakovui turi būt uždėta įrodinėjimo sunkenybė. Atsakymai į šituos

klausimus galima esą rasti, tyrinėjant skyrium kompetencijos, teisėjų ir šalių legitimacijos ir kitus dalykus, bet ta sąlyga, kad visi tyrinėjimai žiūrėtų į klausimus procesualinio santykio ir procesualinių sąlygų akimis ir kad procesualinės ekscepcijos visai būtų išmestos iš civilinio proceso.

Biulovo teoriją, jog procesas yra teisės santykis, principo atžvilgiu pripažįsta dauguma vokiečių procesualistų. Bet, kai svarstomas smulkiai klausimas, kurigi yra procesualinio teisės santykio esmė, procesualistų nuomonės pasiskirsto. Vieni procesualistai prisidėjo prie Biulovo nuomonės be rezervų; kitigi daugiau ar mažiau atsitolino nuo jos ir, kas del proceso esmės, atsirado dar kelios savotiškos nuomonės. Vieni sutinka, kad šalys viena kitos atžvilgiu neturi nė teisių nė prievolių ir mano, kad teismas turi ne tik prievoles bet ir teises. Kiti randa, kad teismas, neturėdamas procese savo intereso, nėra ir procesualinio santykio subjektas ir tik kaipo valstybės valdžios organas stovi aukščiau šalių (Kohleris).

Kiti vėl atranda, kad šalys turi procesualinės prievolės ir mano, kad visi trys proceso subjektai — teismas ir šalys — jungiami yra teisėmis ir prievolėmis.

Pagalios, Labandas sako, kad į teisėją reik žiūrėti kaip į valstybės organą ir kad procesualiniame teisės santykyj dalyvauja ne teisėjas, o valstybė; užtat Labandas procese randa tik ieškovo santykį su valstybe.

Rusų literatūroj Biulovo teoriją smulkiai išplėtė prof. Golmstenas, kuris karštai jai pritaria. Prieš tą teoriją trumpai kalba prof. E. Vaskovskis. Doc. K. Mališevas mini ją, bet nieko nekalba del jos esmės. Biulovo teorijos priešu yra prof. Nefedjevas. Kritikuodamas Biulovo teoriją, kaip ir kai kurie vokiečių procesualistai (Plankas, Švalbachas, Šüppe), Nefedjevas sako, kad civilinis procesas yra normuotas teismo veikimas, kreipiamas spręsti klausimui, ar teisus yra ieškovo reikalavimas. Jo nuomone, procese apsireiškia teismo valia, per teismą kaipo atstovą apsireiškia valstybės valia, nes per teismą valstybė eina teismo valdžios pareigas ir įgyvendina tvarką teisės pagrindais; teismo valia pasiekiamas nurodytasis įstatymų teismui tikslas. Teismo valia yra jėga ir ta jėga jungia atskirus procesualinius veiksmus ir daro procesą vienetu. Nefedjevo nuomone visus proceso veiksmus teismas turėtų daryti ex officio; bet nuo šio principo tarpais atsitraukiama del to, kad iš teismo atimama iniciatyva daryti kai kuriuos veiksmus ir toji iniciatyva pavedama šalims. Šalių veiksmai kreipiami kelti teismo darbui ir suteikti teismui medžiagos jo išvadoms ir nutarimams. Todel, šalių darbas procese nepriklauso proceso esmei. Tos teisės, kurios priklauso šalims procese, galima pavadinti bendromis teisėmis, nes jos priklauso kiekvienam asmeniui, kuriam

teisės nėra atimtos. Bylos dalyvių darbas procese turi tik tiek reikšmės, kad jis, kaip kad ir kiti kurie faktai, kelia, varo ir nutraukia teismo darbą. Tokia yra prof. Nefedjevo nuomonė, kaip kad ir kitų Biulovo teorijos priešų.

Čia ne vieta dėstyti, kas galima prikišti Biulovo ir jo priešų teorijoms, nes tatai yra specialaus tyrinėjimo dalykas.

Reik tik pasakyti, kad dauguma procesualistų be Biulovo (Kanšteinas, Holmstenas, Vachas, K. Helvigas, Labandas, Kohleris, R. Šmidtas, Kleinfelleris) laiko civilinį procesą procesualiniu teisės santykiu. Vok. procesualistas Šteinas sako, kad procesualinis teisės santykis panėši labiausia į ieškovo ir teismo santykį, vėliau prisideda atsakovas. To santykio turinys yra teismo prievolė bylą išnagrinėti ir šalių prievolė padėti teismui, kai nagrinėjama byla. Tasai santykis ne nesikeičia, bet plečiasi proceso veiksmais ir turi prieiti savo paprastąjį galą pabaigiamuoju teismo sprendimu. Jis yra viešosios teisės srities santykis, kadangi jis normuoja valstybės valdžios srity kylančius šalių su valstybe ir vienos šalies su kita santykius. Sprendimo vykdymas prievartos keliu yra antrasis atskiras procesualinis teisės santykis. Apskritai imant, sako F. Šteinas, yra daug ginčų grynai teorijos pobūdžio, bet tie ginčai kai kuriais klausimais mažai turi vertės.

Negalima nesutikti su Šteino nuomone, nes visa proceso eiga normuojama įstatymais ir jeigu teismas ir šalys proceso metu dirba eidamos įstatymais, tai čia jau kyla teismo ir šalių viešosios teisės pobūdžio santykis, kadangi teismai įsteigti viešuoju reikalu. Tasai santykis tik labiausia panėši į privatinių asmenų teisės santykį. Jei pasakysime, kad civilinis procesas yra teismo darbas, pavestas teismui valstybės valdžios (Nefedjevas) arba kad procesas yra teismo veiksnų sistemų (Mališevas), tai toki pasakymai apibrėžia civilinio proceso esmę formaliniu atžvilgiu. Ir toks apibrėžimas nekenkia, nes proceso darbas kelia tuos pačius klausimus, būtent, proceso kilimo, eigos ir jo pabaigos.

4. Senovės civilinio proceso bruožai.

Kultūringų tautų civilinio proceso įstatymai dabar yra paremti bendrais pagrindais; skiriasi jie tik smulkmenomis ir tatai suprantama: jei kuri tauta randa tinkamesnį būdą civilinėms teisėms ginti, kitaip sakant, jei ji sugeba patobulinti civilinį procesą, tai ir kitos tautos pasisavina tos tautos darbo vaisius; tatai pastebima visose gyvenimo srityse. Todel ir naudinga ir įdomu yra, nors trumpai, žvilgterti, kuriuo keliu kultūringosios tautos yra priėjusios mūsų meto civilinio proceso tvarką.

Civilinio Proceso Paskaitos.

A/18 1945 9/2
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO BIBLIOTEKA 2

Iš visų senovės tautų romėnai paliko mums pavyzdį didžiausio gabumo teisės srity; galima sakyti, kad jie yra kultūringųjų tautų teisės tėvai. Iš tikrųjų, romėnai sugalvojo daug teisės dėsnių, kurie ir dabar laikomi aksiomomis. Užtat, civlinio proceso senovės bruožai reik pradėti romėnų procesu.

1. Romėnų procesas ilga šimtmečių eile perėjo daug etapų. Žilosios senovės amžiais romėnai, kaip ir kiekviena kita tauta, neturėjo įstatymų leidimo įstaigos, neturėjo rašytų teisės normų. Tada tiek civilinio tiek baudžiamojo pobūdžio neteisybė būdavo baudžiamoji neteisybė, į kiekvieną skundą būdavo žiūrima kaip į kriminalinį skundą; civilinis procesas nebuvo skiriamas nuo baudžiamojo proceso. Visa teisė tūnojo žmonių sąžinėj ir apsirekšdavo tiek, kiek ją jautė kuris asmuo. Del tokių aplinkybių skriauda turėdavo traukti pačio nukentėjėlio arba jo giminių rato kerštą ir priemones gintis ir toks, mes sakytume, savyvališkas atsiteisimas vaidino svarbią rolę, nes nebuvo dar tam tikros teismo valdžios. Ir mes matome, jog senovės įstatymai leidžia tokį atsiteisimą plačiai; nukauti vagį vietoje, atimti ką už sužeidimą, uždėti ranką (manus injektio) kaltininkui, paimti jį patį ir parduot' arba perkirsti jį į dalis ir padalinti dalis skolintojams, paimti daiktą atsilyginimo tikslu leidžiama būdavo senovės Romos amžiais. Kai nusikalstamasis darbas nebūdavo aiškiai matomas, kai kildavo ginčas del teisės ir kai atsilyginimas be tarpininko keldavo abėjojimą, ieškovas turėdavo kreiptis į trečiąjį asmenį ginčui išspręsti. Pirmiausiais amžiais teisės sritis nebuvo atskirta nuo dorovės ir tikybos sričių; žmonių išmanymu tos sritys laikomos būdavo jungtinomis. Ieškovui reikėdavo, kad kas nors pasakytų, jog jo yra teisybė ginče su atsakovu. Šiuo tikslu jis kreipdavosi į dorovės ir tikybos dabotojus (pontifices vadinamus), priesaika tikindavo, kad koks daiktas jam priklauso ir priesaikai sustiprinti sudėdavo bauda, kad dievų malonis pasiliktų jam, jei jis neseisingai bus šaukęsis jų vardo. Atsakovas, jei jis prieštaraudavo ieškovui, turėdavo padaryti tąpat. Kadangi kieno nors priesaika turėdavo būti neteisinga (falsum sacramentum), o už neteisingą priesaiką buvo skirta bauda, tai ginčų sprendimas perėjo į dvasininkų rankas ir jie turėdavo spręsti, kieno priesaika teisinga, kieno neteisinga (sacramentum justum resp. injustum judicare). Toksai buvo romėnų senasis bylų sprendimo tvarkos pavidalas (legis actio sacramento) ir del jo romėnų teisininkas Gajus sako, kad priesaika remiamoji bylų sprendimo tvarka visur buvo taikoma (legis actio sacramento generalis est).

Kai žmonės ilgai taiko tą pačią taisyklę panašiems vienš į kitą atsitikimams, tai toji taisyklė būna aiškiai formuluojama ir pasidaro įpročių teisės norma ir juo toliau, juo daugiau tokių normų atsiranda. Tuomet ir prasideda neaiškių ir žiaurių atsiteisimo

priemonių pakeitimas įpročių teisės normomis. Ilgus metus dirbdama, šiokia ar tokia teismo praktika renka, apdirbą ir formuluoja įpročių teisės medžiagą, o toliau varydama darbą atskiria teisės sritį nuo dorovės ir tikybos sričių. Tą pat pergyveno ir romėnų procesas. Teismo funkcijos pradėjo pereiti iš dvasininkų (pontifices) rankų valstybės valdžios organams, pirmiausia pretoriams. Dirbę ir buvę prie prietoriaus asmens kūrė romėnų teisę kaipo teisininkai patarėjai (jurisconsulti). Svarstydami teisės klasimus kaipo oratores, patroni, advocati, teikdami patarimus teisėjams ir bylininkams, būdami pretorio patarėjais, tarpais skiriami nagrinėti ir spręsti byloms kaipo judices privati ir renkami kurią tarnybą eiti, jie varė tinkamiausias ir giliausias vagas romėnų teisei augti. Tais amžiais romėnų teisė ir ėmė žydėti. Kiekvienam praktikos atsitikimui ieškomos būdavo formulos ieškiniui sustiprinti ir žiūrima būdavo, kurios aplinkybės gali ieškinį nusilpninti; atsirasdavo ir nepaprasti bylos klausimai; visa tatai būdavo svarstoma išanksto in jure (pretorio taryboj). Palengva, tuo keliu einant, buvo rastos bendrosios ieškiniams ir atsikirtimams formulos, kurios reikėjo tik taikyti tam tikrais atsitikimais ir, prityrimui didėjant, plėsti jos ir keisti, kad galima būtų apimti vis daugiau gyvenimo įvykių. Kai byla teisės atžvilgiu būdavo paremta ir suformuluota, ji leidžiama būdavo nagrinėti (į judicium) teisėjui bylininkų pasirinktajam arba pretorio kiekvienai bylai skiriamajam. Taigi, teisėjai būdavo ne nuolatiniai; bylos būdavo nagrinėjamos viešumos tvarka ir gyvų žodžių, sprendimai paruošiami formulų plote, remiantis sąžine; neduodama būdavo teisė sprendimui skųsti. Kai praktikos medžiagos daug prisirinko, tai atsirado reikalas ji studijuoti ir mokslo atžvilgiu tinkamai išdėstyti ir ištaisyti; tada praktika gali vadovauti jau bendraisiais pagrindais ir sąmoningai taikyti juos. Romėnų teisininkai pajuto šį reikalą; atsirado teises mokslo mokyklos, teisės dėsnių aiškinimai, dogmatiškas teisės dėstymas. Buvo tatai klasiškasis romėnų teisės laikas. Pradėtas ir kodifikacijos darbas. Buvę judices privati, renkamieji ir nenuolatiniai teisėjai, pasirodė nesugebą taikyti teisės normų; iš pradžių jie turėjo vadovautis teisininkų patarimais kaipo privalomąją jiems norma; paskiau, jie visai buvo pakeisti teisininkais, skiriamais teismo tarnybai eiti neaprėžtam laikui. Imperijos amžiais teisėjai pasidarė jau valstybės valdininkais. Kadangi ieškomųjų prašymų ir atsikirtimų formulos buvo jau sustatytos ir bendrieji procesos dėsniai reikėjo taikyti atskiriems atsitikimams, tai, teisei išsivysčius ir išsiplėtus, reikėjo būti išsilavinusiam nagrinėti ir spręsti bylos; priruošiamasis darbas in jure ir in judicio buvo sujungtas į vieną procesą ir visas darbas pavestas vienam asmeniui. Tuo būdu vieton ordo judiciorum buvo pastatyta extraordinaria cognitio.

Pirmaisiais romėnų imperatorių amžiais sparčiai ėjo teisės srity darbas. Klasiškojo laiko pabaigos teisininkai puikiai mokėjo teisę, buvo labai patyrę praktikos darbą eiti, gerai susipažinę su išleistais įstatymais ir pirmesniųjų teisininkų darbais, gerai sugebėdavo svarstyti klausimus iš pašaknų, analizuoti juos ir kuotikriausia išreikšti nuomonę. Bet juo toliau juo labiau mažėjo tokių teisininkų skaičius; vel gi teisių mokslui eiti sąlygos buvo blogos ir po didžiųjų teisininkų amžiaus teisių mokslas pradėjo greit kristi. Garsieji teisininkai gyveno ir dirbo Romoje; romėnų provincijos gyveno savo teise ir ten, žinoma, galima buvo rasti visokių teisėjų. Nė įstatymai nė mokslas neįstengė apimti visą didelį valstybės plotą, nes tuomet knygos dar nebuvo spausdinamos ir susisiekimas buvo sunkus; užtat, net įstatymai su dideliu sunkumu galėdavo pasiekti šalies vidų; čia jau kalbėti apie įstatymų platinimą žmonių tarpe nebegalima buvo.

Del tokių aplinkybių reikėjo leisti skųsti žemesniųjų teismų sprendimai aukštesniems teismams (apellatio) ir leisti žemesniems teismams, prieš sprendžiant bylą, pasiklausti iš imperatoriaus raštinės (konsistorijos) patarimų ir nurodymų (relatio, consultatio ante sententiam). Apeliacijos ir priežiūros tvarka traukė paskui save teismo įstaigų ierarchiją, plėtė darbą raštu ir raštinės darbą, nes žodžiu tartųjų kalbų siųsti nebegalima; bylų ėjimas per instancijas traukia bylų tęsimą, pabrangina jų vedimą ir traukia dar žemesniųjų teismo instancijų apsileidimą, nes tų instancijų sprendimai del to, kad jie gali būti panaikinti, nustoja daug pačių teisėjų ir bylos šalių akyse. Teismo autoritetas persikelia į sostinę ir į ten iš visur vyksta bylų ginėjai su skundais.

Šis imperatoriaus kabineto teismas negalėjo pakeisti ir sutvarkyti visus teismo trūkumus didžiausiame valstybės plote juo labiau, kad patekęs į rankas, kuriose buvo įstatymų leidimo darbas ir aukštosios administracijos valdžia, jis neišvengiamai turėjo atspįsti valdžios šakų sujungimo blogumus.

Tuo būdu krito romėnų procesas paskutiniais jo amžiais; vis labiau jis krito, kai mažėjo teisės mokslas ir didėjo išleistųjų įstatymų medžiaga; užtat ir sakoma, kad romėnų geroji teismo tvarka žuvo prislėgta tąja minčių ir nuomonių daugybe, kurią ji išgalvojo romėnų teisės žydėjimo metais.

2. Naujųjų Europos tautų proceso bruožai. Kai germanai ir frankai užplukdė ir paėmė romėnų imperiją, jų teisė stovėjo dar žemiau negu romėnų 12 lentelių teisė, ir tasai teisės stovis, žinoma, atsiliepė ir procese. Atėjūnai tuomet dar neturėjo formuluotos rašytos teisės. Ir germanų, kaip kad ir romėnų, randame įprotį keršyti krauju už kraują; germanų tautų tarpe šis įprotis

ilgai laikėsi, nežiūrint pastangų jam išnaikinti, ir dvikovos pavidale jis liko ligšiol. Germanų teismo vieta buvo kuopa; ten viens skundė kitą del skriaudos ir šaukė dievus būti liūdininkais jo teisumo. Jei skundžiamasis keldavo ginčą, tai turėdavo prisiekti, kad skundikas sako neteisybę. Ginčas budavo sprendžiamas dievų teismu, vadinasi, duele (dvikova), muštynėmis ir buvo tikima, kad dievai parodys, kieno teisybė, o žmonės čia būdavo tik liūdininkai. Germanų nebuvo tokios proceso tvarkos, kaip aukščiau išdėstytoji romėnų tvarka. Bet vėliau ir germanai suprato, kad procese eina ginčas del teisės ir pradėjo žiūrėti, ar teisingai kalba šalys. Metę formališkus įrodymus, būtent priesaiką ir dievų teismą, germanai pradėjo reikalauti kitų įrodymų, tikslu įtikinti teismą, katros šalies teisybė; ir kai šalis pateikdavo įrodymus, būdavo svarstoma, ar jos reikalavimas yra teisingas ir teisus. Čia jau buvo prieita teisės sritis; o išspręsti klausimui del teisės reikėjo statyti sprendimo tvarka. Kol teisė neišreikšta tvirtomis normomis, teisėjams sunku spręsti teisės dalykai ir teisėjai krinta visuomenės akyse; taip buvo ir germanų šaly. Kuopų teismai palengva išnyko ir jų vieton stojo teisėjai visaip vadinamieji. Karalius paėmė teisę teisti ir skirti teisėjus.

Kai atėjo feodalų laikai, teisė teisti pavesta buvo iš pradžių privilegijų keliu, o paskui ir įpėdinybės keliu, visokių rūšių feodalams; jiems perėjo ir teisė skirti teisėjus. Germanų senovės raštai tiesiog sako, kad teisėjai tankiai būdavo tamsesni negu kiti žmonės; užtat, teismo sudėtin įleisti buvo žmonių atstovai, dažniausia — 12 (jie vadinami būdavo racbimburgii, scabini, šeffenai); jie sprendė dauguma balsų, kurios šalies teisybė, tarpais sprendime dalyvavo ir publika (Umstand). Kiekvienas bylininkas galėdavo ginčyti daugumos sprendimą, atrasti jį neatatinkamą teisei ir jam neprivalomą ir skųstis toliau. Vėliau, atsirado kelių rūšių teismai, kurie buvo pavesti luomams, korporacijoms, miestams. Bet germanai susitiko su romėnų teise. Romos piliečiai, ir germanams atsikrauščius, vartojo savo teisę, turėjo savo teismus ir procesą. Ir, žinomas dalykas, kai teisė ir procesas, ištobulintas ir išdailintas ilgų metų darbu, susiduria su teise kitų tautų, kurių kultūra stovi žemiau, tai jis palengva įsiveržia į tų tautų gyvenimą, perdirba jų įstaigas ir pamažu įsiskiepija tautai ir jos esti pasisavinamas. Taip ir su germanais: jie tuoj pradėjo savintis romėnų teisę ir teismo įstaigas ir jų leges barbarorum pilnos yra paimto iš romėnų teisės turto ir kai kurios smulkesnės germanų tautos, susipažinusios su romėnų teise, metė savo senąjį procesą; tik frankų ir kai kurių šiaurės Europos tautų (anglų) senasis procesas liko. Vėlgi, romėnų procesas priimtas buvo katalikų bažnyčios ir įvestas

dideliuose Šv. Tėvo, dvasininkų kunigaikščių, vienuolynų ir kitų dvasininkų žemės plotuose, nes dvasininkams jau nuo senai buvo suteikta teismo valdžia. Išplėstas Šv. Tėvo dekretais, praktika ir italų teisininkų literatūra, tasai kanonų procesas gyveno visų vakarų Europos šalių bažnyčios teismuose; jo pagrindu buvo romėnų imperijos amžių procesas, tik toliau išskėstas ir saviškai ištaisytas; varomas buvo raštu ir turėjo apeliacijos instanciją. O imperijos amžių romėnų procesas lėtai ėjo ir ilgai tęsėsi. Gyvenimui reikėjo labiausia greitesnio proceso. Užtat, italų prekybos miestai sugalvojo proceso trumpesnes ir paprastesnes formas vekselių ir prekybos byloms, ieškiniams apsaugoti. Italų teisininkai pasistengė paruošti miestų statutams ir prekybos teismams praktikos taisykles. To trumpojo proceso dalys buvo priimtos kanonų teisės. Pagreitinti bylų eigai kanonų procesas įsakė teisėjams stengtis sutaikinti šalis; visos liečiančios įrodymus, sprendimus ir įgaliotinius taisyklės liko kaip kad romėnų buvo, tik scholastikos amžiais buvo pridėti joms kai kurie formalumai. Romėnų kanonų procesas italų uinversitetuose, teisių mokslui atgijus, pasidarė mokslo tyrinėjimo dalykas. Universitetų korporacijos dažniausia turėjo savąjį teismą, o apeliacijos instancija Šv. Tėvo teismą; romėnų kanonų teisės šaltiniai laikomi buvo privalomomis jų proceso normomis. Vis toliau ir kitų šalių universitetai, net tolimosios Anglijos, pasisavindami italų teisės mokslą, įvedė tą pačią proceso tvarką, o per universitetus, jį pradėjo veržtis į teismus. Kitų šalių teisininkams tas teisės mokslas atidengė naują minčių ir santykių pasaulį, tų minčių, kurios nelyginant atrodė gilesnės už savąsias, ir vėliau jis perdirbo tų šalių teisės sritį. Kalbamųjų amžių mokiniai pėksti vaikščiodavo iš vieno universiteto į kitą, perrašinėdavo savo ranka visą corpus iuris (civ. statutą) su glossomis (aiškinimais) ir, žinoma, vėliau eidami teismo darbą, stengėsi įgyvendinti įgytojo tokiu darbu mokslo sistemą. Tvarkančio civilinio gyvenimo santykius ir civilinių teisių įgyvendinimo ir gynimo būdus sistematizuoto mokslo minčių rinkinys yra didelė jėga; toji jėga sugeba patraukti žmonių kartas ir tautas. Prancūzų šaly tie gens de robe longue (ilgaskverniai) palengva išstumia tituluotus asmenis iš karaliaus teismo tarnybos ir iš parlamento ir pritaria karaliui jo kovoje su feodalų teismo privilegijomis, daro apeliacijos instancija feodalų teismų sprendimams karaliaus teismą ir palengva taip suvaržo feodalų teismus, kad tie teismai lieka bereikalingomis šaly teismo įstaigomis; pagalios, prancūzų steigiamojo 1789 ir 1790 m. seimo tie teismai panaikinami.

Vokietijoj teisininkai įeina į imperijos Kammergericht ir Hofrath, į atskirų karalysčių aukščiausius teismus, atsiranda gercogų

ir kunigaikščių teritorijose, į kurias buvo padalinta vokiečių imperija.

Romėnų teisė pasidarė imperijos teise; į procesą buvo įtrauktos mintys, kurios buvo pasemtos iš romėnų ir kanonų teisės šaltinių ir iš universitetų mokslo. Bet, kadangi visų teisėjų pareigoms eiti mokintų teisininkų buvo nepakankamas skaičius, tai įsigyveno įprotis siųsti teismo bylas universitetams svarstyti ir universiteto nuomonė stojo šeffenų vieton bylas sprendžiant. Šis įprotis tik nesenai panaikintas, antai, Prūsuose 18 amžiaus pabaigoj, o kitose Vokietijos šalyse užsiliko ir toliau.

Ir Anglijoj romėnų kanonų teisė ilgai buvo taikoma visuose teismuose ir tik reformacijos metu, kai nuo Romos buvo atsiskirta, buvo nutarta laikyti teismams privalomomis normomis tik tas, kurias anglų tauta buvo priėmusi savo geraja valia, karaliui sutikus, įstatymo arba įpročio pavidale. Visgi ir po to romėnų teisė neišnyko iš anglų gyvenimo: antai, sutarčių, prekybos, jūros teisės srity anglų teisininkai romėnų teisę statė greta kitų teisės šaltinių. Anglų procese užsiliko ir senosios formos, kurios buvo sumanytos Londono teismų praktikos; o, kai buvo panaikintas feodalų teismas, Londono teismams perėjo kuone visa šalies teismo valdžia; bet ir tame anglų procese atsiliepė romėnų proceso kai kurie dėsniai. Anglų procesas prasidėdavo įteikimu prašymo leisti kelti bylą teisme; tasai prašymas įduodamas būdavo lordui kancleriui ir kanclerio teisme prašymas būdavo skyrium žiūrimas formuluoti ieškiniui. Jei prašymas atitikdavo įstatymams ir galėdavo būt teismo nagrinėjamas, tai ieškovas gaudavo iš lordo-kanclerio įsakymą, kreipiamą šerifui; įsakymo pradžioj būdavo ieškinio formula ir prašomasis punktas; toliau, šerifui būdavo įsakoma šaukti atsakova geruoju atsilyginti su ieškovu, o atsakovui nesutinkant, šaukti jį teisman pasiteisinimui pateikti. Tos formulos buvo išdirbinėjamos kanclerio teismo praktikos per kelis amžius, keitėsi, jų skaičius didėjo. Tik viską atlikęs, ieškovas galėdavo pradėti bylą teisme. Ten būdavo kitas darbo suskirstimas: bylų sprendimo tvarkos saugojimas, bylos pakreipimas ir teisės klausimų sprendimas būdavo daromas paties teismo, dalyvaujant advokatams, teisėjams ir raštinei; faktiškosios gi bylos aplinkybės tyrinėti buvo pavesta prisiekusiems posėdininkams. Ieškovo pretenzija kanclerio teisme galėdavo būt pripažinta neleistina į teismą; antai, anglų senąja teise einant, vyras ir moteris laikomi būdavo vienu asmeniu; jei žmona prašytų išduoti jai formulą kelti vyrui bylą teisme, tai teisės atžvilgiu tatai būtų negalimas dalykas, o žmonos pretenzija atrodytų teisinga ir patenkintina; štai tokiems atsitikimams, palengva, kanclerio teisme įsigyveno ypatingoji bylų sprendimo tvarka, kuri panėši į romėnų extraordinaria cognitio; ne-

duodamas formulos ir nekreipdamas bylos į teismą, kanclerio teismas pats nagrinėdavo ir spręsdavo tas bylas, vadovaudamasis platesniais teisingumo pagrindais, negu bendrieji įstatymai leidžia. Taigi, greta bendrosios bylų sprendimo tvarkos atsirado ir augo paremtoji sąžine tvarka, kuria bylas nagrinėjant prisiekę posėdininkai jau nedalyvaudavo. Vėliau, kai ieškinių formulos buvo išdirbtos, kanclerio teismo priruošiamasis darbas išnyko praktikoj ir bylos pradėta kelti teisme, tiesiog įteikiant teismui prašymą, bet įstatymų ir teisingumo teismai vis gi liko perskirti.

Romėnų teisė ir proceso dėsniai, įsigyvenę vakarų Europoj ir susidūrę su kitų tautų įstaigomis, įstatymais ir įpročiais, turėjo ir pats pakitėti jau vien del to, kad, romėnų procesui nustojus augti, romėnų-bizantijos imperijai liko sunkūs uždaviniai, būtent, sunaikinti raštinės įsikišimą į teismo darbą, greičiau varyti bylas, sumažinti teismų rašto darbą ir bylų vaikščiojimą per instancijas, atskirti vieną nuo kitos įstatymų leidimo, vykdomąją ir teismo valdžias, paruošti teisių statutus, sutraukti teisės dėsnius į mokslo sistemą, kad praktikai patogiau būtų jąja vadovautis. Vakarų Europos tautos uoliai ėmė daryti šituos uždavinius. Viduramžiu Italų prekybos miestai, kaip sakėme, įvedė prekybos byloms sutrumpintąjį procesą, o italų teisininkai pasistengė patobulinti miestų statutus ir teismų praktiką ir sutrumpintasis procesas pateko net į kanonų teisę. Tasai proceso suskirstymas paprastuoju ir sutrumpintuoju įslinko vėliau į visas Europos šalis ir toliau buvo stengiamasi plėsti sutrumpintasis procesas ir pavaryti greičiau proceso darbas.

Prancūzijoj 18 amžiaus pabaigoj buvo padaryta didelė proceso reforma. Kaip žinome, tuomet kilo didžioji prancūzų revoliucija ir tuo audramečiu buvo pertvarkytas prancūzų valstybės ir visuomenės gyvenimas. Teismo proceso srity buvo panaikinta daug instancijų, feodalų ir bažnyčios teismai ir daug specialių teismų (luomų ir korporacijų), o nuo teisėjų buvo nuimta daug pareigų, antai, notaro, ipotekos vedėjo, metrikų knygų vedėjo ir k. k., suvienodintos įstaigos, garantuotas teisėjų pastovumas ir nepriklausomumas kitai kuriai valstybės valdžiai, įvesta viešumos tvarka byloms nagrinėti. Nekęsdamas buvusios gyvenimo tvarkos, prancūzų konventas net paskelbė, kad bylos turi būti nagrinėjamos, nesilaikant proceso taisyklių (san procédure). Įgyvendinti ši mintis negalima buvo, nes procesas turi eiti kuria nors tvarka. Kadangi ji yra gyvas tiek teismo tiek šalių reikalas, tai teismo praktika vadovavosi proceso senąją tvarka, nes naujų taisyklių nebuvo išleista. 1800 metais senoji proceso tvarka buvo vel pašaukta, lig buvo išleisti nauji proceso įstatymai. Netrukus buvo paskirta komisija civilinio proceso įstatymams statyti; paruoš-

tasis įstatymų sumanymas buvo priimtas ir įgijo įstatymo jėgos 1806 metais; jis buvo pavadintas code de procédure civile (civilinio proceso statutas). Teismo įstaigų įtaisymas nebuvo įtrauktas į tąjį statutą, bet buvo numatyta įsteigti teismo instancijos ir įvesti taikos teisėjai šalims taikinti ir smulkioms ir neatidėliotinoms byloms nagrinėti. Kitoms byloms nagrinėti proceso įstatymai įvedė dvi tvarkas: paprastąją ir sutrumpintųjų eilę. Ir viena ir kita tvarka teismo posėdy darbas turi būt atliekamas žodžiu; šalių ir jų įgaliotinių paaiškinimai turi būt teikiami viešame teismo posėdy, bet ir prieš posėdžio dieną šalys gali teikti viena kitai paaiškinimus raštu; o kai byla paini esti, teismas gali reikalauti iš šalių išdėstyti turimuosius paaiškinimus ir prieštaravimus raštu prieš nagrinėjant bylą. Kassacijos instancija negavo vietos tame statute. Prancūzų civilinis procesas del savo gerų principų pasidarė pavyzdžiu, kuriuo sekė kitos Europos šalys, taisydamos jo kai kuriuos trūkumus.

Vokietijoj, kaip kad ir kitur, nuo romėnų teisės perėmimo laikų buvo įsigyvenęs atliekamas raštu proceso darbas, kuris buvo slepiamas nuo svetimų akių. Atlikti darbas žodžiu negalima buvo, nes bylos būdavo siuntinėjamos universitetams ir vaikščiojo per instancijas ilgą laiką. Byloms pavaryti greičiau buvo imtasi priemonių, antai, įsakyta buvo išdėstyti raštai punktais, dalinti procesas stadijomis ir versti šalys suteiktuoju terminu įduoti teismui visus reikalavimus, atsikirtimus ir įrodymus. Vokiečių advokatų buvo kitoks darbas negu prancūzų advokatų: Prancūzijoj prirengiamąjį bylos darbą atlikdavo avoués, advokatas stodavo tik teisme kalbėti. Vokiečių gi advokatai rašydavo popierius, gaudavo atlyginimą nuo lapo, vaikščiodavo į kanceliarijas ir užkraudavo bylą popieriais; deliai to bandyta buvo net išstumti advokatai iš proceso, kad jie nepainiotų bylos. Prūsų įstatymai, ir išstūmė iš proceso advokatus, rūpintis gi šalimis pavedė teisėjams; be to teismui uždėjo pareigą ieškoti materijalinės teisybės byloje visais leidžiamais būdais, jei šalys nesugebėtų pačios paremti bylą tinkamai ir pakankamai ir išdėstyti ją aiškiai. Toki principai dar labiau apsunkino teismo darbą ir nepasiekė tikslo, nes rinkti bylos įrodymams reikėjo daug laiko ir surinkti jie be šalių buvo sunku. Kitur Vokietijoj teismas turėjo remtis tik esamąja aktuose medžiaga, šalių pateiktąja ir nekreipti akių į tai, ko nėra aktuose: quid non est in actis, non est in mundo (ko nėra aktuose, to nėra pasauly).

19 amžiaus pradžioj prancūzų civilinis procesas įvestas buvo Napoleono karų metais Reino provincijose. Čia jis greit prigijo; teismų praktika tuoj įvertino jo principus ir pasisavino ji. Per

Reino provincijas su juo susipažino Vokietijos teisininkai. Vokietijos valstybių valdžia irgi atkreipė į jį savo akis ir patėmijo jo tobulumą ir vertę. Ir kiek vėliau beveik visur Vokietijoj daromos reformos įvesti į procesą prancūzų proceso dėsniams, kai ką juose pakeitus (Prūsai, Austrija, Ganoveros, Badenas, Virtembergas, Bavarija). Visgi vokiečių teisininkai sugebėjo sustatyti iš atskirų Vokietijos valstybių proceso įstatymų bendrąjį Vokietijai proceso įstatymą, kai Vokietijos valstybės susijungusios sudarė vokiečių imperiją.

19-jo šimtmečio pradžioj Anglijoj irgi pradėtos teismo reformos. Anglijos civilinis procesas, kaip sakėme, yra teismų praktikos padaras. Procesą tobulindama praktika vadovavosi ir romėnų proceso pavyzdžiais. Žinoma, proceso tvarka atspindė ir Anglijos teismų įtaisymo ypatumus. Jau nuo seniai Anglijoj buvo įsikūrusios advokatų korporacijos, kurios sutraukė mokytus teisininkus, del to universitetuose teisės mokslas sumažėjo. Tie teisininkai praktikai įsigijo monopoliją vesti bylas teismuose ir per juos teismo darbas palengva virto rašto darbu, bet prisiekusių posėdininkų bylų sprendime dalyvavimas ir visas anglų gyvenimo sutvarkymas neįleido į tą darbą raštinės paslapties. Raštuose buvo vartojamos istorijos daviniais išaiškinamos formos, barbarų terminiai, fikcijos ir k. k. Del šių formulumų teismas buvo neprieinamas žmonėms. Nauji anglų proceso įstatymai siekė tikslo palengvinti proceso darbą ir duoti kelią teisman kiekvienai pretenzijai, paremtai teisių pagrindu. Kits anglų teismų nepatogumas buvo tas, kad teismai buvo sutraukti Anglijos sostinėn. Pašalinti nepatogumams ir patenkinti nusiskundimams buvo įsteigti grafpločiuose (buv. grafų žemės plotuose) teismai, kuriems buvo pavesta spręsti daugybė — smulkių bylų ir bylų, kurios reikėjo vietoje arba greit nagrinėti. Buvo taipgi reikalaujama įsteigti prekybos byloms tam tikri teismai. Dar buvo nusiskundžiama del suskirstimo teismų įstatymų ir teisingumo teismais ir prisiekusiųjų posėdininkų dalyvavimu teisme. Deliai to teismų suskirstimas dviemis rūšimis dabar panaikintas, o prisiekusiųjų posėdininkų dalyvavimas civ. bylose kai kuriais atvėjais paliktas. Mat, prisiekusiųjų posėdininkų dalyvavimas teisme yra anglų senovės įprotis o anglai negreit meta savo įpročius. Prisiekusieji posėdininkai spręsdavo ir sprendžia faktų dalykus, kai katra šalis reikalauja, teisėjai gi spręsdavo ir sprendžia teisės klausimus (ad questionem facti non respondent judices, ad questionem juris non respondent juratores). Anglų įstatymai žymiai aprėžia apeliacijos teises del teisėjų sprendimų, o prisiekusiųjų posėdininkų verdiktus plačiai leidžia skųsti.

Rusų senovės procesas ir paskutinis teismų ir proceso pertvarkymas. Rusų senovės amžiais randame tąpat, ką kitose šalyse: nėra sutrauktų ir išdėstytų raštu įstatymų; nukentėjęlis pats atsiteisia su teisės laužytoju; nukentėjusiojo giminės keršija kaltininkui; vartojama savyvalybė; leidžiama žmonėms dalyvauti ginčus sprendžiant; bylos nagrinėjamos viešai ir žodžiu; bylos likimą nusveria formališki įrodymai: kautynių laimė ir kryžiaus bučiavimas; baudos dedamos asmeniui ir jo laisvei. Teisė ir proceso tvarka auga sunkiai ir palengva. Senovės surašytų įpročių liekanose surinkta tik medžiaga praktikai (antai Ruskaja Pravda); ten sakoma, kad keršyti turi brolis už brolį, vaikai už tėvus; kaltininką galima nukauti kaip šunį, su vagiu leidžiama daryti, ką norint; teismas atliekamas žmonėms dalyvaujant, kaip sakoma, geriems vyrams, 12 žmonių, giminėms.

Kai rusai pakvietė kunigaikščius, tai kunigaikščiams buvo suteikta ir teisė teisti; bet tiek kunigaikščiai, tiek visoki jų atstovai (tiūnai, otrokai, virininkai, vietininkai) daugiau rūpinosi teismo mokesnių ir baudų rinkimu sau ir kunigaikščiui negu teismų tvarka. Kai kuriose miestų (Novgordo, Pskovo) sutartyse su kunigaikščiais aptarta, kad kunigaikščio atstovas privalo teisti žmones, dalyvaujant gyventojų atstovui. Maskvos valdžios amžiais teismuose įsigalėjo diakai ir subdiakai; buvo tai rusų teisininkai-praktikai, išsilavinę raštinėse. Rusų Maskvos carai pradėjo rūpintis teismais ir teismams įvedė bajorų dūmos kontrolę, įvedė teismo instancijas; užtat skundtai ir bylos pradėjo plaukti Maskvon. Teismo darbas būdavo atliekamas raštu ir slepiamas: „Ką diakas parašys, to ieškovui neskaityti, o skaityti tik bajorams.“ Civilinis procesas nebuvo skiriamas nuo baudžiamojo ir abiems procesams taikomos būdavo vienodos taisyklės. Sprendimo pagrindan dedami būdavo formališki įrodymai, antai, įkaitinta geležimi deginimas, kautynės lauke ir kryžiaus bučiavimas. Civilinės teisės normos statomos buvo palengva sutartimis, teismo praktika, carų įsakymais ir bajorų dūmos nutarimais; ta medžiaga buvo renkama, tik ji mažai turėjo akyvaizdoj privatines teises. Maskvos carai kūrė didžiausią valstybę Europos rytuose; jie pasiekė tikslo, įvedė sunkią vidaus tvarką, bet gyventojus vertė vienus tarnybą eiti, kitus mokesnius mokėti ir traukti vergų jungą; del tokių aplinkybių į privatines teises buvo atsižiūrima mažai. Vėliau, Maskvos carai atėmė iš kunigaikščių valdžią, iš bajorų laisvę ir pavertė aukštesniųjų luomų žmones tarnybos žmonėms, žemųjų gi luomų — baudžiauninkais. Rusija neturėjo teisininkų luomo, tikrų gynėjų ir gi nebuvo. Petras didysis, paėmęs pavyzdį iš Pabaltės šalies, kurią atėmė iš Švedų, pradėjo tvarkyti teismus ir procesą. Jis pastatė kollegialinį teismą vienasmeninio teisėjo vieton,

senatą caro dūmos vieton; dar vėliau, bylos ėjo iš senato į valstybės tarybą; be to, buvo leidžiama teikti skundai ir pačiam carui. Teismai Petro didžiojo buvo pavadinti visosokiais vardais: žemiečių (Landgericht), žemaisiais miestelėnų (Stadtgericht), vidaus (Hofgericht) teismais su jų assesoriais arba kamisoriais, raštininkais, pakviestais iš vokiečių kollegijų arba pasirinktais iš Švedų belaisvių; miestams buvo pastatyti burmistrai, bumistrų tarybos ir miestų magistratai. Katarina I daug tų teismų panaikino ir teismo pareigas pavedė gubernatoriams ir vojevodoms, kad žmonės žinotų tik vieną kanceliariją. Katarina II įtaisė luomų teismus 3 instancijomis; iš trečiosios instancijos bylos ėjo į senatą; senato sprendimas galima būdavo skųsti valstybės tarybai ir dar pačiam imperatoriui. Teismo valdžia nebuvo atskirta nuo administracijos valdžios, nors ir buvo įsteigta teisingumo ministerija ir įvesti prokurorai; iždo bylos eidavo į visokias administracijos įstaigas tų įstaigų nuomonei išgirsti; sprendimų vykdymas buvo policijos rankose; gubernatoriai turėjo teisę prižiūrėti teismus. Vėliau, buvo kai kas pakeista, bet tai buvo menkniekiai. 1832 m. didesniuose miestuose įsteigti kommercijos teismai. Ūkininkų bylos pavestos spręsti valščių teismams (1838 m. valstybės ūkininkų bylos, 1861 m. dvarininkų ūkininkų bylos). Kas del bylų sprendimo tvarkos, tai ji nebuvo sustiprinta pastoviais pagrindais, bet buvo keičiama atskirais įsakymais ir įstatymais. Teismuose įsigijo didelės reikšmės jų sekretoriai ir raštinės. Daug žengta buvo pirmyn, kai atskirtos buvo civilinės bylos nuo baudžiamųjų; civ. bylos nagrinėti pavesta buvo tam tikriems teismams. Teismai be suteiktos šalių medžiagos pats turėjo rinkti bylos medžiagą visais galimais būdais. Visuomenės ir valdžios įstaigų bylos siunčiamos būdavo aukštesnėn instancijon peržiūrėti ir be šalių prašymo. Kai kurios bylos būdavo pradedamos be ieškomojo prašymo, kaip antai, jei policijai reikalaujant kurio mokesnio, keliamas būdavo ginčas, tai policija tiesiog siųsdavo bylą teisman. Teismo raštinė išdėstydavo bylą raštu, nurodydavo taikintinus įstatymus ir sekretorius, pasirašydamas tą dėstymą, turėdavo patikrinti, kad tinkamieji įstatymai nurodyti ir kad tinkamesnių įstatymų nėra, nes teismo nariai būdavo renkami iš bajorų ir įstatymus mažai mokėjo. Remdamasis tuo dėstymu, teismas spręsdavo bylą: paskui šalims suteikiamas būdavo terminas perskaityti sprendimui. Teismo darbas apsuptas buvo paslapties skraiste ir publika nebūdavo leidžiama į teismo posėdžius. Del tokio bylos slapstymo įsigyveno visoki blogi darbai.

Katarina II pradėjo rinkti įstatymus. Buvo įvesta tvirtesnė bylų sprendimo tvarka ir praktika gavo byloms spręsti normas.

Bylos suskirstytos buvo ginčo ir ne ginčo bylomis; bet, bylų sprendimo tvarkos buvo 4 vyriausios ir 18 ypatingų.

Kai baudžiavos buvo panaikintos, rusų visuomenė sulaukė kiek laisvės. Teismų darbas buvo nukreiptas geresnėmis vėžėmis; tarp kitko, faktiškai pradėjo veikti advokatai; skolos pradėta ieškoti iš kaltininko turto. Didžiausiu trūkumu buvo ilgas vaikščiojimas bylų per instancijas ir jų tęsimas. Tasai dalykas privertė rusus imtis teismų reformos ir 1864 metų lapkričio 20 d. išleisti buvo rusų teismų įsatymai, kurie gyvena pas mus ligšiol. Tie įstatymai mažai yra rusų teorijos ir praktikos darbas; jie yra, galima sakyt, vakarų Europos valstybių darbo vaisius, ypač prancūzų. Teismų įtaisymo ir proceso pagrindai yra visų kultūringųjų valstybių turtas, kuris buvo kraunamas sunkiu būdu amžiais ir jei tasai turtas esti kurios tautos imamas del jo vertės, tai toks ėmimas negalima vadinti pasisavinimu. Mums irgi tenka naudotis tuo kultūringųjų tautų turtu.

Kas del rusų teismų įtaisymo 1864 m. įstatymais, tai teismo valdžia atskirta nuo įstatymų leidimo ir administacijos vald.ios; visos civilinės bylos pavesta spręsti teismams; smulkesnės bylos pavesta spręsti taikos teisėjams; sprendimų vykdymas teismo anstoliams; teismo darbininkų priežiūra pavesta patiems teismams su prokuratūra ir teisingumo ministeriu priešaky; teismams suteiktas nepriklausomumas; iš teisėjų reikalaujamas teisės mokslas; renkami tik taikos teisėjai; svarbesnėms byloms įvestas kollegialinis teismas, smulkesnėms vienasmeninis teisėjas; bylos nagrinėjamos 2 instancijų, o senatas padarytas kassacijos instancija; duotas organizavimas advokatams.

Kas del bylų sprendimo tvarkos, tai jos pagrindan padėtas teismo darbo atlikimas žodžių ir viešumos būdu, šalių lygybė, laisvas įrodymų įvertinimas ir sprendimas sąžine remiamas, bet neprieštaraujantis įstatymams. Toki tai buvo rusų 1864 metų teismo įstatymų pagrindai.

Civilio proceso šaltiniai.

Proceso veiksmų tikslas yra tvirtai paremti ginamoji civilinė teisė. Tie veiksnai eina viens po kito tam tikromis proceso eigai tvarkyti normomis. Tų normų arba taisyklių rinkinys vadinamas proceso teise; ši teisė reik atskirti, kaip jau esame sakę, nuo civilinės materijalinės teisės, kuri nornuoju piliečių santykius, tų santykių gimimą ir nykimą. Proceso teisė teka ne iš vieno šaltinio. Bet vyriausią vietą tų šaltinių tarpe dabar kultūringose valstybėse yra užėmusios įstatymų kelių leidžiamosios normos; deliai to ir teismo įstaigų įtaisymas ir jų

darbo tvarka aptarta visose valstybėse įstatymų. Tik, kuriam įstatymui kiek išplėsti arba paaiškinti, kaipo antraeilis pagelbos teisei šaltinis vartojamos kitų rūšių normos, būtent, privalomieji aukštųjų teismo valdybos organų arba pačių teismų nutarimai, taipogi teismo praktika.

Pas mus palikti buvę prieš 1914 metų karą rusų įstatymai, kiek jie neprieštarauja mūs išleistiems įstatymams arba mūsų konstitucijai.

Rusų teismo įstatymai neprieštarauja mūs įstatymams ir konstitucijai, todel jie ir taikomi mūs valstybėj. Jų yra pakeista mūs įstatymais tik ta dalis, kuri liečia teismų sutvarkymą ir teismų kompetenciją; be jo jų nedaugelis pakeista ir pakeitimus pamatysime vėliau. Užtat kalbant apie teismo įstatymus, reik turėti akyvaizdoj rusų teismų įstatymai, kurie yra buvę 1914 metais. Žinome, jog rusų teismų reforma buvo padaryta, kai buvo išleisti 1864 m. lapkričio 20 d. teismo įstatymai. Tie įstatymai ir yra pamatinis mūs proceso teisės šaltimis. Jie susideda iš 4 dalių:

1. teismo įstaigų įtaisymas,
2. civilinių bylų sprendimo tvarka,
3. baudžiamųjų bylų sprendimo tvarka ir
4. notarų darbo srities sutvarkymas.

Civ. proceso teisę liečia tik 2 pirmosios dalys: pirmoje kalbama, kaip įtaisyti civ. teismai, kitoje kalbama, kuria tvarka sprendžiamos civilinės bylos. Susipažinti su proceso teise reik išmokti minėtieji įstatymai, teisingai jie aiškinti ir taikyti. Aiškinant bet kurį įstatymą, reik žiūrėti, kokia mintis įdėta jam jo žodžiais. Bet, tarpais, tekstas esti nevisai aiškus; taigi tenka imtis priemonių jam tinkamai išaiškinti. Čia padeda motyvai, kuriais vadovavosi įstatymų, leidėjas ir kuriais nurodomas įstatymo tikslas (ratio legis); tais motyvais remiantis, galima suprasti taipgi bendroji įstatymų dvasia ir jos linkmė. Kas del teismo įstatymų, tai jie buvo išleisti rusų valstybės raštinės su motyvais ir motyvai išdėstyti sekant įstatymų sistema. Kas nori teisingai suprasti kurio neaiškaus įstatymo prasmę, tas turi įsiskaityti į jo motyvus, o netupčioti aplink straipsnio tekstą, nes tuomet jis būtų raidėdžiu arba straipsininku ir pražiūrėtų proceso įstatymų kilnąją dvasią; tuomet, budamas teisėju arba advokatu, jis nesusaugotų aukštųjų teisingumo idealų, o tasai saugojimas yra kiekvieno teisininko prievolė. Žinoma, skaitant motyvus, reik atsižiūrėti tik į tuos, kurie padėti įstatymo pagrindan, o ne į tuos, kurie buvo atmesti. Kai teismo esti išspręsta byla ir toje byloj kyla abejojimas, ar teisingai teismas taikė kurį įstatymą, tai įstatymui išaiškinti

yra vyriausiasis teismas; to teismo aiškinimu privalo vadovautis teismai, panašiais išspręstajam atsitikimais, nes manoma, jog vyriausiasis teismas iš patyrusių teisininkų sugebės, kaip reik, aiškinti įstatymus. Kitais proceso teisės šaltiniais yra teismo nutarimai ir jo praktika. Teismui yra suteiktas nepriklausomumas esamųjų įstatymų plote. Visų teismo darbo tvarkos smulkmenų iš aukšto numatyti ir įstatymu nurodyti nebegalima; užtat proceso teisės bendrųjų dėsnių plote yra reikalas suteikti teismui autonomiją ir leisti jam aptarti įstatymų taikimo smulkmenos. Teismo valdžios nutarimai arba įsakymai negali prieštarauti įstatymams; jie leidžiami įstatymų nurodomiems reikalams tvarkyti. Einant teismo įstatymais, tiems reikalams yra reguliaminai, kuriais aptariama kiekvienos teismo įstaigos jos vidaus ir darbo tvarka (teismo įt. įstatymo 74, 166 ir kiti straipsniai). Reguliaminai statomi teismo įstaigų tvarkomuosiuose posėdžiuose ir bendruose susirinkimuose ir teikiami vyriausiajam teismui patvirtinti ir teisingumo ministeriui (ten pat 74, 169 ir 173 str.). Toliau, tiems reikalams yra vyriausiojo teismo jo tvarkomuose posėdžiuose daromieji nutarimai (ten pat 117, 160, p. 4 ir 25 g[1]-str.), kurie liečia teismo darbo tvarką, teisingumo ministerio aplinkraščiai (ten pat 173, 120 past., 419-I, 75-I, 183-3, 426 str.) pavestosios jam valdžios plote, teismų įsakymai, prisiekusių advokatų tarybų nutarimai.

Mokslo teisininkų nuomonėmis teismas negali remtis. Visgi proceso teisės teorijos mokslas turi reikšmės teismui; savo jėga teorijos mokslas įgija dalyko dėstymo objektingumu; jo reikšmė praktikai glūdi medžiagoj, kuri mokslo apdirbama ir iškeliama kaipo logikos padaras su vyriausiais ir antraeiliais dėsniais lengviau apimamoj formoj.

Civilinio proceso įstatymo kaip kad ir kito kurio įstatymo jėga reik apibrėžti laiko, ploto ir asmenų atžvilgiu. Laiko atžvilgiu įstatymas taikomas tik tiems santykiams, kurie yra gimę, kai įstatymas jau išleistas, vadinasi, naujas įstatymas turi jėgos tik būsimajam laikui, o santykiams, kurie esti gimę prieš įstatymo išleidimą, įstatymo jėga neplečiama, kitaip sakant, naujasis įstatymas nežengia atgal. Senojo įstatymo jėga plečiama tik santykiams, kurie esti gimę prieš naujo įstatymo išleidimą, nes naujasis įstatymas būsimajam laikui pakeičia senąjį, kitaip sakant, senasis įstatymas nežengia pirmyn.

Šios taisyklės atitinka žmonių santykiams: žmonės daro santykius vieni su kitais, vadovaudamies gyvenamaisiais įstatymais: užtat, vieni žino, kuriuo kelių jie galės reikalauti patenkinti jų pretenzijas, kiti žino, kuriuo kelių jie galės atlikti savo prievoles.

Bet del civilinio proceso įstatymų taikymo kyla klausimai, kurie reik apsvarstyti. Būna atsitikimai, kad santykis esti gimęs, kai dar gyvena senasis proceso įstatymas, o byla pradėta, kai jau išleistas esti naujas įstatymas. Čia negalima taikyti senasis proceso įstatymas, nes kiekviename procese yra du teisės santykių: viens reguliuojamas materijalinės teisės ginčo santykis, kits reguliuojamas proceso teisės. Ir žinoma, naujajam proceso įstatymui taikyti yra be reikšmės tas dalykas, kada yra gimęs materijalinės teisės santykis.

Bendrieji dėsniai, kad naujasis įstatymas nežengia atgal, o senasis pirmyn, išreikšti yra rusų įstatymų rinkinio tomo I-jo 60 ir 72 straipsniuose, kurių 60 str. sako: „įstatymas turi jėgos tik būsimajam laikui; joks įstatymas atgal nežengia ir jo jėga neplečiama veiksmams, padarytiems prieš jo paskelbimą.“ Ir 72 straipsnis kalba: „įstatymas turi jėgos, kol nebūna nauju įstatymu pakeistas.“

Bet įvairiu laiku išleistieji proceso įstatymai gali susidurti štai kodel: bylos teisme tankiai esti negreit baigiamos, kai kurios jų atsidedamos po 2, 3 ir daugiau kartų del šalių reikalavimo, tankiausia, kai šaliai reik pateikti įrodymai arba reik apžiūrėti vieta išklausinėti dar kiti liūdininkai; tuogi tarpu išleidžiamas naujas proceso įstatymas. Tokiems atsitikimams spręsti yra kelios teorijos: 1) proceso vieneto teorija; ji žiūri į procesą, kaip į nedalomąjį vienetą ir sako, kad įstatymui, kuris buvo procesui prasidedant, turi būt paliekama jėga, kol procesas prieis savo galą; leidžiamieji nauji įstatymai jam netaikomi. Bet ši teorija leidžia, del šalių sutikimo, taikyti ir išleistąjį naują įstatymą. 2) Proceso stadijų teorija dalina procesą į tam tikrą stadijų skaičių (pirmoji instancija, apeliacijos instancija ir kassacijos instancija) ir sako, kiekvienai proceso stadijai reikią taikyti tas įstatymas, kuris išleistas esti prieš tai proceso stadijai prasidėdant; vadinasi, naujasis įstatymas taikomas tik, kai procesas pereina į naują stadiją. 3) Proceso veiksmų teorija žiūri į procesą, kaip į teisių ir prievolių kompleksą ir sako, kad kiekviena proceso teisė ir kiekviena proceso prievolė turi būt svarstoma, taikant proceso įstatymą, kuris esti buvęs jos įsivyvendinimo metu, vadinasi, naujasis įstatymas turi būt taikomas tuoj, kai jis esti išleistas; šita teorija leidžia pasibaigti tik toms processualinėms teisėms ir prievolėms, kurias įgyvendinant įstatymas buvo išleistas.

Rodos, reikėtų pritarti proceso stadijų teorijai, nes pirmoji teorija toli nutęstų naujo įstatymo taikymą, o naujas įstatymas turi tikslo tobulinti proceso taisykles, todel reik greičiau jis ir taikyti. Trečiaąją teorija einant, galima sutikti keblumų, pavyzdžiui: tegul, senuojų įstatymų leidžiama pirmajai instancijai spren-

dimas tuoj įvykdyti, nelaukiant kol jis įsiteisės; o procesui beeinant, išleidžiamas įstatymas, kuris draudžia tuo atsitikimu sprendimą tuoj vykdyti; čia ieškovas sutiktų didelį nepatogumą, jei jam reikėtų laukti, kol byla bus išnagrinėta antrosios instancijos. Proceso stadijų teorija to kėblumo išvengia: pasibaigia bylą vienoj instancijoj, šalys jau prisirengia eiti į kitą su naujų įstatymu.

Kai išleidžiamas naujas statutas arba įvedamos teismo reformos taisyklės, tai aptariama, kas reik daryti su pradėtomis pirmiau bylomis. Rusų įstatymai nesilaikė vienos teorijos, o taikė ir vieną ir kitą teoriją. Kai buvo įvesta teismų reforma, kuria žemiečių viršininkams buvo uždėtos teisėjų pareigos, rusų įstatymas įsakė neišspręstąsias buvusių taikos teisėjų bylas naikinti ir duoti teisę ieškovams pradėti jas iš naujo pas žemiečių viršininkus; be to, buvo grąžinami ieškovams teismo mokesniai; o jei byla taikos teisėjo būdavo išspręsta, tai skundai buvo leidžiama teikti antraji instancijai. Vargiai galima pritarti tokiai tvarkai, nes žmogus, gal, ilgai varė bylą pas taikos teisėją, daug padarė, o paskui turi pradėti ją iš naujo; vel gi grąžinimas mokesnių, pranešimai šalims sunkina teisėjų darbą; visa tai daro žmonėms nepatogumų; rodos, jei byla buvo pradėta senajame teisme, tai ji turi eiti toliau naujame teisme; to reikalauja ne vien žmonių patogumas, bet ir teismo autoritetas.

2. Ploto atžvilgių kiekvienas įstatymas, taipgi ir proceso įstatymas, taikomas tik savojoj valstybėj. Bet gali susidurti savieji ir svetimų šalių įstatymai. Savieji įstatymai visgi turi įsileisti kai kuriais atvėjais ir svetimųjų šalių įstatymus; kultūringosios tautos turi maždaug panašius proceso įstatymus; visų šalių įstatymai turi tą patį tikslą, be to vienos šalies santykių skaičius su kitą vis auga; užtat negalimas būtų daiktas, kad viena valstybė visai nežiūrėtų kitos valstybės įstatymų ir negintų procesualinių santykių, kurie yra gimę svetimoj šaly ir persikelia į jos territoriją; deliai to šalis turi imtis priemonių kitos šalies bylininkų teisėms ginti, kiek tos teisės yra ginamos svetimšalių tėvynėj, bet ta sąlyga, kad tos priemonės neužgautų vietos teismo autoriteto. Tų priemonių beveik visur ir imamasi: priklausančios bylos šalims procesualinės teisės, einant vienos valstybės įstatymais, pripažįstamos yra kitoj valstybėj. Svarbiausios tų priemonių yra šios: visų šalių proceso įstatymai aptaria teismų kompetenciją; jei atsakovas būna patrauktas ne į atitinkamą teismą, jis turi ekscepcijos teisę ir gali prašyti panaikinti bylą. Šita atsakovo teisė pripažįstama ir kitoje valstybėje; pavyzdžiui, visur del nekilnojamojo turto bylos yra kompetencijoj to teismo, kurio apygardoj turtas yra; jei kurioj valstybėj keliamas ginčas del nekilnojamojo turto, esamojo kitoj valstybėj, tai pirmosios valstybės teismas nespren-

džia to ginčo; atsakovo teisė atsikirsti bylos priklausomumu pripažįstama kitoj valstybėj. Toliau. visų šalių teismai nesprendžia ginčo, kuris, einant šalių padarytąja sutartimi, turi būt sprendžiamas sutarty nurodytojo teismo arba jau yra nagrinėjamas to teismo arba jau yra išspręstas atitinkamo teismo. Jei ieškovas, į tai neatsižvelgdamas, visgi keltų bylą kuriame kitame teisme, tai atsakovas turi ekscepcijos teisę ir gali atsisakyti byloj dalyvauti. Šita atsakovo teisė pripažįstama ir kitoje valstybėje. Užtat, jei bylos šalių ginčas sprendžiamas arba jau išspręstas būna kurios valstybės atitinkamo teismo, tai kitos valstybės teismas jo jau nepriima spręsti. Pagalios, teismo sprendimas arba nutarimas verčia atsakovą daryti ką nors ieškovo naudai; jei geruoju atsakovas ko nedaro, tai valstybės valdžia imasi priemonių priversti atsakovą daryti, kas reik. Tos priemonės turi tikslo arba apsaugoti ieškovo teisę lig byla bus išspręsta, kad atsakovas neišaikvotų arba neperleistų savo turto arba, sprendimui įsiteisėjus, realizuoti ieškovo teisę; pirmuoju atsitikimu randame ieškinio apdraudimą, antruoju — sprendimo vykdymą. Ieškovo teisė reikalauti griebtis šių priemonių pripažįstama ir kitose valstybėse. Užtat, jei vienos valstybės teismas yra išsprendęs bylą, tai ieškovas gali kreiptis į kitos valstybės teismą ir prašyti sprendimą arba nutarimą įvykdyti.

Visais nurodytaisiais atsitikimais mes matome, jog teisės santykis, kuris prasidėjo arba baigėsi vienoj valstybėj, ginamas yra kitoj. Esamieji mūs įstatymai stačiai aptaria tik vieną aukščiau išdėstytų atsitikimų, būtent, kitos valstybės sprendimų vykdymą. Civilinio proceso 1273 straipsnio išreikštas pagrindinis dėsnys, kad svetimųjų šalių teismų sprendimai nėra vykdomi Lietuvoj; išskiriamos tik tos valstybės, su kuriomis šiuo reikalu yra padarytos sutartys; 1273 str. aptariami du atsitikimu: 1) kai sutarty nurodoma teismų sprendimo vykdymo tvarka, tai sprendimai vykdomi einant tą tvarka; 2) kai toji tvarka nenurodyta, tai svetimų šalių teismų sprendimų vykdymas varomas civilinio proceso įstatymais, bet, einant civil. proceso 1279 ir 1281 str., reikalaujama, a) kad tie sprendimai neprieštarautų visuomenės tvarkai ir kad reikalavimų atžvilgiu jie būtų priimtini mūs įstatymams ir b) kad sprendimai neliestų esamojo Lietuvoj nekilnojamojo turto savybės teisės.

Kalbamuoju dalyku mūs įstatymų principas, būtent, kad svetimų šalių teismų sprendimai nėra vykdomi, o jei vykdomi. tai tam tikra sutarimi, rodos, bus nusenęs: kultūringos valstybės turi beveik vienodus civilinio proceso įstatymus ir beveik vienodas konstitucijas; prekybos srity vienos valstybės piliečiai turi daugybę interesų kitoj valstybėj; įkurtoji Europoj Tautų

Sąjunga mano kai kuriais ekonominio gyvenimo reikalais suvienodinti valstybių praktiką ir taisykles; ir juo toliau juo labiau valstybės randa vis daugiau ir daugiau bendrų interesų, o del to vienos valstybės piliečiai vis dažniau susideda su kitos valstybės piliečiais ir kylančius įvairių valstybių piliečių tarpe ginčus vis dažniau tenka spręsti teismams. Užtat, rodos, valstybių konferencija turėtų nustatyti bendruosius proceso srity valstybių santykių dėsnius ir teismo sprendimų vykdymo sąlygas ir įvesti tų sprendimų teisingumo garantijas, kadangi vienos valstybės teismas savo sprendimais gali skriausti kitos valstybės piliečius. Skyrium šiuo dalyku vienos valstybės sutartys su kita veda prie to pat principų subendrinimo, nes, jei viena valstybė, darydama sutartį su kita, duoda jai kurių palengvinimų, tai kitos valstybės reikalaus ir joms tų pat palengvinimų, todėl, sutarčių turinys darysis bendras.

3. Asmenų atžvilgiu proceso įstatymų jėga plečiama visiems asmenims, kurie gyvena valstybės plote, vadinasi, tiek tos valstybės piliečiams tiek svetimšaliams. Iš šito bendrojo principo išskiriamas valstybės monarchas, kur jis yra, ir svetimų šalių atstovai: jiems netaikomi proceso įstatymai. Kas del monarcho, tai manoma, jis, kaipo aukščiausias šalies asmuo, nelaužysęs niekeno civilinių teisių ir niekas nelaužysęs jo civilinių teisių, todel, nebūsią reikalo kreiptis ir į teismą. Kas del svetimų valstybių atstovų, tai jie išimami iš po tos šalies, kuriai jie yra akredituoti, įstatymų kiekvienos valstybės noru gerbti svetimą valstybę; užtat, net laikoma, kad atstovai gyvena savo tėvynėj, kaip sakoma, jie turi eksterritorijalumo teisę.

Svetimšalių atžvilgiu mūs įstatymuose yra tokios taisyklės; civilinio proceso 224 str. sako, kad tarp gyvenančių Lietuvoj svetimšalių ir tarp jų ir Lietuvos piliečių bylos priklauso Lietuvos teismų kompetencijai bendrąja tvarka. Tik, einant to pat įstatymo 571 str. 5 punktu svetimšalis, jei jis nėra Lietuvos tarnyboj ir neturi Lietuvoj nekilnojamojo turto, keldamas bylą Lietuvos piliečiui, privalo sudėti pinigų sumą apdrausti lietuvio — atsakovo teismo išlaidoms ir galimiems nuostoliams, jei tasai svetimšalis pralaimėtų bylą. Šitas reikalavimas buvo rūsų atsakymas į tuos varžymus, kurie rusams ieškovams būdavo taikomi svetimose valstybėse. Kurios valstybės atleido rusų piliečius nuo to užstato arba su kuriomis valstybėmis buvo padarytos tam tikros sutartys, tai ir Rusija atleido tų valstybių piliečius nuo užstato. Prieš 1914 metų karą Rusija buvo padariusi tokias sutartis su Vokietija, Prancūzija, Austrų-Vengrija ir Anglija. Be to, nuo užstato atleidžiami svetimšaliai ieškovai, jei byla esti kilusi del važiojimo krovinių iš kitų valstybių geležinkeliais.

Šiandien užstato reikalavimas reikėtų visai mesti, jei, žinoma, ir kitos valstybės jo nereikalautų iš Lietuvos piliečių. Tą dalyką irgi turėtų aptarti tarptautinė konferencija.

Apie minėtas monarcho prerogatyvas proceso įstatymai nekalba. Kadangi Lietuvoj monarcho nėra, tai apie jį nėra kas kalbėti ir mums. Kas del svetimų šalių atstovybių narių tai, einant civilinio proceso 225 str. ir jo pastaba, Lietuvos piliečiai savo pretenzijas į tų atstovybių narius privalo kreipti savo užsienio reikalų ministerijai, kuri turi rūpintis, kad tos pretenzijos būtų patenkintos. Šita prerogatyva netaikoma svetimų atstovybių tarnautojams, tik jie turi būt šaukiami teisman per užsienio reikalų ministeriją.

6. Paskaitų sistema.

Bet kurio mokslo sistema yra jo dėsnių dėstymas ta tvarka, kuria dėsniai imami vieni iš kitų logikos nuoseklumu. Sistemos tikslas turi būt surasti apimamųjų kurio mokslo jungtinųjų jo dalių dėsnius, aptarti ir išaiškinti rastuosius dėsnius ir suskirstyti juos stambiais bendraisiais dėsniais.

Mūs civ. proceso įstatymų sistema netinka tobulumo reikalavimams: antai, civilinio proceso įstatymai taip sustatyti: pirmiausia trumpai išdėstyti kai kurie bendrieji dėsniai; 1 daly išdėstyta bylų sprendimo tvarka taikos teismuose, 2 daly — bylų sprendimo tvarka bendruose teismuose, 3 daly — išimtys iš po bendrosios bylų sprendimo tvarkos ir 4 daly — apsaugos bylų sprendimo tvarka.

Šita įstatymų sistema rusų buvo paimta todel, kad rusų teismai buvo sutvarkyti koordinacijos pagrindu: būtent, vieną teismo šaką sudarydavo taikos teisėjai, antroji arba apelliacijos instancija taikos teisėjų byloms buvo taikos teisėjų suvažiavimai, kassacijos instancija buvo senatas. Kitą teismo šaką sudarydavo apygardos teismai, antroji instancija jiems buvo teismo rūmai, trečioji senatas. Pirmoji teismo šaka buvo vadinama taikos teismų įstaigomis, antroji bendrųjų teismų įstaigomis. Deliai to ir civ. bylų sprendimo tvarkos taisyklės vienos buvo skirtos taikos teismų įstaigų darbui tvarkyti, kitos bendrųjų teismų įstaigų darbui tvarkyti. Toks taisyklių suskirstymas liko esamuose civ. proceso įstatymuose ligšiol. Bet mūs teismai sutvarkyti subordinacijos tvarka: taikos teisėjų suvažiavimų pas mus nėra ir mūs taikos teisėjai yra tik pirmoji teismo instancija nurodytoms įstatymuose byloms spręsti; taikinimo procedūros kaip kad yra Prancūzijoj ir kitados buvo Rusijoj mūs taikos teisėjai neatlieka. Užtat, rodos, nėra prasmės dabar vartoti žodžiai: taikos teisėjai, taikos teismų įstaigos; mūs taikos teisėjai reikėtų vadinti tiesiog nuovadų tei-

sėjais arba vienasmeniniais teisėjais; kiti teismai kollegijaliniais teismais. Nėra reikalo laikyti įstatymuose skyrium taikos teisėjų darbo taisyklės, nes jos eina greta bendrųjų teismų taisyklių ir dažniausia pakartoja pastarąsias taisykles, o kai kurios taisyklės nepakartotos, tai sakoma, kad taikos teisėjas, susidurdamas su klausimu, kurio negalima išspręsti taikos teismų taisyklėmis, turi remtis bendrųjų teismų taisyklėmis. Rodos, geriau būtų, kad ir vienasmeniniams teisėjams ir kollegijaliniams teismams būtų vienos taisyklės; žinoma, kai kurios taisyklės turėtų liesti tik kollegijalinius teismus kaipo kollegijalinius, kitos vienasmeninius teisėjus; čia reikėtų turėt galvoj tikslas suteikti vienasmeniniam teisėjui sąlygas greičiau varyti darbą. Tada galima būtų tiksliau sustatyti mūs civ. proceso įstatymai, o deliai to reikėtų išdėstyti iš pradžių civ. teismų įtaisymas, civ. proceso bendrieji dėsniai, bendrosios bylų priklausomumo taisyklės, bendrieji civ. teismų darbo pagrindai ir k. k., paskum pačio proceso darbo eigos taisyklės. Dabar, apie civilinių teismų įtaisymą kalbama kitoj įstatymų knygoj skyrium.

Proceso mokslo sistema turi remtis proceso elementais. Bet į proceso sąvoką vieni žiūri vienaip, kiti kitaip; yra procesualistai, kurie stengiasi sekti įstatymų sistemą ypač prancūzų procesualistai ir visi komentatoriai (įstatymų aiškintojai). Kai kurie procesualistai dėsto procesą sekdami proceso veiksmų eiga ir, atsižiūrėdami proceso stadijų, stato sistemą. Šita sistema praleidžia asmenis, kurie varo proceso darbą. Kiti procesualistai kalba ir apie proceso asmenis, kuriais laiko teisėjus ir bylininkus; visą proceso medžiagą jie suskirsto 3 skyriais: a) teismas, b) bylininkai ir c) bylų sprendimo taisyklės, kuriomis turi eiti teismas ir bylininkai proceso metu.

Civilinis procesas, kaip sakėme, panėši į teismo ir bylininkų teisės santykį; jis turi tikslo išaiškinti ir išspręsti ginčą del teisės arba civilinio materijalinio bylininkų santykio. Todel, kaip kiekviename teisės santyky, taip ir proceso santyky reik laikyti akyvaizdoj: a) jo subjektai, b) jo objektas ir c) eiga, kuri sprendžia proceso likimą nustatytais pagrindais ir tvarka. Jei procesą mes vadinsime teismo veiksmų sistema arba teismo darbu, kuris turi tikslo ginti civilines teises del jų laužymo arba ginčijimo, tai taipgi pirmiausia turi kilti klausimai, kas atlieka tuos veiksmus arba darbą, kuris yra svarstytinas proceso dalykas ir kuriais dėsniais, formomis ir tvarka atliekami proceso veiksmai. Šita tvarka, rodos, yra tinkamiausia civiliniam procesui dėstyti; jos mes ir laikysimės. Taigi, dėstymo bus tokia tvarka:

A. Bendroji dalis.

1. Civilinio proceso subjektai:
   a) teismas,
   b) bylininkai arba proceso šalys.
2. Proceso objektai.
3. Proceso santykiai.
4. Proceso bendrieji dėsniai.

B. Ypatingoji dalis:

a) proceso kilimas, b) eiga ir c) pabaiga.

Eidami dogmatiška sistema, mes žiūrėsime proceso eigą mūs kollegijaliniuose teismuose; paskum pažymėsime taikos teisėjų sprendžiamųjų bylų ţaisyklių ypatumus; pagalios išdėstysime skubūjį vykdymą aktais, nes mūs kollegijaliniai teismai eina bendromis taisyklėmis ir tik žinant tas taisykles, galima pamatyt kitos bylų sprendimo tvarkos ypatumai.

Gale kalbėsime apie apsaugos bylas ir konkurso procesą.

Civ. proceso literatūra:

1. E. Garsonnet et Ch. César — Bru: Traité de procédure civile ir Précis de proc. civile.
2. Pr. F. Štein: Grundriss des Civilprocessrechts.
3. Pr. G. Kleinfeller: Lehrbuch des Deutschen Civilprocessrechts.
4. E. Vaskovskis: Civ. proceso vadovėlis.
5. A. Engelmanas: Civ. proceso vadovėlis.
6. A. Golmsteinas: Civ. proceso vadovėlis.
7. K. Mališevas: Civ. proceso vadovėlis.
8. T. Jabločkovas: Civ. proceso vadovėlis.
9. J. Tiutriumovo ir V. Isačenko komentarai.

II. Bendroji dalis.

—o—

1. Proceso dalyviai.

Proceso dalyviais arba asmenimis, kurie varo proceso darbą, yra: A) Teismas ir B) Bylos šalys arba bylininkai.

A. Teismas.

Kas yra teismas? Kiekvienoj kultūringoj valstybėj yra dvi valdžios: viena įstatymams leisti, kita įstatymams vykdyti. Pirmoji mūs vadinama Seimu, kitur parlamentu, vokiečiuose reichstagu, reichsratu. Antroji vadinama vykdomąja valdžia; ji skirstoma yra: a) aukštąja valdžia, kuri varo aukštuosius politikos reikalus, b) administracijos valdžia, kuri daboja vidaus viešąją tvarką ir ramumą piliečių tarpe ir c) teismo valdžia, kuri taiko įstatymus piliečių santykiams suderinti, kai del to iškyla reikalas.

Šits valstybės valdžios suskirstymas yra pagrindinis viešosios teisės dėsnys; jis yra brūkšnys, kuriuo atskiriama laisvės pagrindais pastatytoji valdžia nuo despotizmo pamatais įsikūrusios valdžios: laisvei grėstų pavojus, jei valdžia, kuri taiko įstatymus, turėtų teisę juos leisti ir paversti įstatymais visus savo norus. Ne mažiau būtų pavojaus, jei valdžia, kuri leidžia įstatymus, turėtų pareigą juos vykdyti ir galėtų sustabdyti arba pakeisti bet kuri įstatymą. Abiem atvejais gyvenimas būtų be tvirto nuolatinio pamato.

Teismo valdžia yra vykdomosios valdžios srity ir be reikalo ji laikoma trečiąja valdžia; jai pavesta tik tam tikras vykdomosios valdžios srities darbas, būtent, esamųjų įstatymų taikymo darbas arba, kaip sakoma, teisingumo sritis. Teismui suteiktas toks sutvarkymas, kuris atspindi jo savotišką ypatumą: kadangi teisingumo sritis pavesta tik teismo įstaigoms, tai net šalies valdovai neturi teisės imtis teisėjų darbo; taip gi įstatymų leidimo įstaigai ginama vartoti teismo valdžia. Antra vertus, teismas neturi teisės liesti įstatymų leidimo valdžios darbo sritį, kaip antai, leisti privalomas bendras taisykles, išskiriant tik tas taisykles, kuriomis nustatoma teismo vidaus darbo tvarka, eiti prieš įstatymus arba truk-

dyti įstatymų vykdymą ir svarstyti, ar atitinka kuris įstatymas šalies konstitucijai, ar jis yra privalomas; tatai yra valdžios suskirstymo dalimis padarinys; kitaip, lengva būtų sustabdyti įstatymo vykdymas.

Taipos-gi teismas neturi teisės trukdyti administracijos valdžios darbą arba kištis į jį; čia išskiriami tik nurodyti įstatymų atsitikimai: antai, administracijos valdžios įsakymų teisumą teismas turi teisę svarstyti, kai jis, nagrinėdamas bylą, susitinka su administracijos įsakymų, del kurio teisumo kyla abejojimas arba ginčas.

Teismas turi dalyką su daromomis vieno piliečio kitam skriaudomis; jis taria, kokių priemonių reik imtis prieš kaltininką, remiantis įstatymais. Šiuo tikslu teismas iššiūrinėja atsitikimo aplinkybes ir sprendžia klausimus, ar padaryta skriauda, kuris jos plotas, ar kaltas yra nurodomasis nukentėjėlio asmuo ir kokio didumo atsakomybę turi kelti kaltininkas. Čia apsireiškia teismo kultūringasis darbas, nes teismas naikina žmonių tarpe savivalybės žygius ir jėgos vartojimą ir teisių įstatymų taikymu atpratina žmones nuo senovės žiaurumo ir neteisumo. Todel, negalima sutikti su prof. A. Golmsteno nuomone, būk teismo darbo tikslas esąs apsaugoti tik kaltininko teises, žiūrėti, kad kaltininkui teismas neuždėtų daugiau negu reik; prof. A. Golmstenas net sako, kad teismo akys nukreiptos yra piliečių apsaugon daboti kaltinamojo asmens teisėms nuo neteisių vykdomosios valdžios atstovo veiksmų.

Žinoma, kaltininko teisės, kai teismas sprendžia bylą ir stato kaltininkui prievartos sienas, eidamas įstatymais, turimos akyvaizdoj, bet sakyti, kad teismo valdžia tik nurodomuoju prof. A. Golmsteno tikslu yra pastatyta, negalima.

Dirbdamas savo darbą, teismas taiko įstatymus pavestose jam nagrinėti bylose; deliai to, teismas yra tarpininkas objektyvios teisės ir gyvenimo, nes įstatymai negali taikyti pats savę; užtat teismo sprendimas liečia tik išnagrinėtąją bylą; leisti bendruosius sprendimus, kurie turėtų būti išplėsti kitiems panašiems į išspręstąjį atsitikimams, teismas neturi teisės. Kas del civilinio teismo, tai jo darbas dar keliamas dažniausia tik ieškomuoju prašymu.

Teismo darbo sąlygos.

Įstatymų taikymas gyvenimo atsitikimams yra sunkus ir didelis darbas; todel, tam darbui reikia kvalifikuotų teisėjų ir tam tikrų sąlygų.

Ir literatūros ir apšviestosios visuomenės nuomone teisėjų kvalifikacijos ir teismo darbo sąlygos turi būt paremtos šiais svarbesniais pagrindais:

1. teisėjas privalo mokėti įstatymus ir sugebėti juos taikyti. Tarpais įstatymas galima suprasti, tik sulyginus jį su kitų įstatymų eile, atsižiūrėjus į įstatymo vietą statute, išgvildenus ir išaiškinus tikslą, kuriuo įstatymas yra išleistas. Tokiam proto darbui teisėjas turi būt pasiruošęs ir išsilavinęs teisės mokslo srityje; be teorijos jis turi pramokti ir praktikos darbo, nes, tik sujungiant teoriją su praktika, galima laukti gerų darbo vaisių.

2. Teisėjui tenka spręsti ginčai, kurie kyla visose gyvenimo srityse; todel, teisėjas turi būt susipažinęs su tais gyvenimo santykiais, su kuriais jam tenka susidurti, dirbant savo darbą; jis turi žinoti kasdieninio gyvenimo aplinkybes, kuriose žmonės dirba, turi žinoti žmones ir jų veiksmų pobūdžius; užtat teisėjas turi būt subrendęs ir patyręs žmogus.

3. Kaipó valstybės valdžios atstovai teisėjai turi suteiktą jiems autoritetą; bet jie turi būt verti to autoriteto ir žmonių akyse, o del to jie privalo stengtis, kad žmonės jais pasitikėtų; užtat jie turi žiūrėti, kad jų garbė nebūtų suteršta ir kad dorovės atžvilgiu jiems nieko negalima būtų prikišti. Jie turi atminti, kad teismas yra vieta, kurioj žmonės laukia išgirsią teisybės žodį iš išmintingo, patikimo ir doro žmogaus lūpų. Kai teisėjas neturi tam tikros vertės, jis nustojo žmonių pasitikėjimo ir iš šalies girdima žmones nuolat nusiskundžiant juo, del to ir susideda sunkios teisjo darbo aplinkybės. Žinoma, iekvienam žmogui teisėjas negali įtikti, visgi teisingą ir gerą teisėją žmonės moka įvertinti.

4. Atitinkamų kvalifikacijų teisėjams rasti reik apsižiūrėti, suteikiant teisėjams vietas.

Šiuo reikalu geriausia priemonė pavesti teismams patiems teikti kandidatus visoms teisėjų, teismo tardytojų ir valstybės ginėjo padėjėjų vietoms užimti. Kollegialinis teismas susideda iš kelių arba keliolikos asmenų; užtat jis gali išrinkti teisėju tinkamesnį kandidatą negu viens asmuo, kuris, skirdamas teisėjus, gali vadovauti savo rimtai neparemta nuožiūra, skirti jam patinkančius ir jam pažįstamus asmenis, giminaičius ir k. k., o tie asmens gali netikti teisėjo darbui. Apie teisėjų skirimo sistemas vėliaus bus kalbama smulkiau.

5. Teismo darbui tam tikroms sąlygoms suteikti nepakanka parinkti geri teisėjai: reik dar teismo darbas įstatyti į tokias vėžes, kad teisėjams lengviau būtų parodyti, išlaikyti ir plėsti kvalifikacijos, del kurių jie būna paskirti teisėjais ir kurios yra reikalingos teismo darbui, būtent: teisėjo tarnybos aplinkybės turi būt taip sustatytos, kad jos darytų teisėją nepatraukiamu kurion pusėn, verstų teisėją uoliai eiti jo sunkias pareigas, tobulinti jo garbingą darbą ir atatinkamoj aukštumoj laikyti teisėjo

vardą. Žinoma, kietos valios ir tvirtų dorovės pincipų žmogus susilaiko nuo pagundymo, bet tokių žmonių mažai tebėr; užtat įstatymai privalo turėti akyvaizdoj vidutinio kietumo žmogų ir tokiam žmogui turi sustatyti darbo sąlygas šiais pagrindais:

a) pirmutinė ir svarbiausioji sąlyga turi būt teisėjų nepriklausomumas. Remtis įstatymais ir sąžine spręsdamas bylą, teisėjas gali tik tuokart, kai jis nejaučia iš niekur pavojaus del savo sprendimo; o pavojus jam gali būt iš valstybės valdžios organų ir iš asmenų, kurių interesai sprendimu esti užgaunami.

Atremti pavojui pirmuoju atveju teismo įstaigos pastatytos skyrium nuo kitų valdžios įstaigų; šiuo būdu pasiekiamas teismo valdžios nepriklausomumas. Bet teisėjas. tarnaudamas kitoj valdžios įstaigoj, gali patekti tos įstaigos įtakon; deliai to, teisėjams turi būt ginama tarnyba kitoj valstybės arba visuomenės įstaigoj, kitaip sakant, teisėjo tarnyba negali būt jungiama su kita tarnyba. Kad teisėjo darbui negręstų pavojus iš asmenų, kurių interesai sprendimų gali būt užgauti, reik drausti teisėjui tarnauti privatiniams asmennims. Jei teisėjas esti su bylininku kuriuose santykiuose, tai jis turi ir pats atsisakyti nagrinėti to bylininko bylą.

b) To dar negana. Teisėjas nesijaustų nepriklausomas, jei jis būtų perkeliamas arba atleidžiamas iš tarnybos kurio vieno vyresniojo teismo valdžios organo nuožiūra: šiandien jis būtų teisėju vienoj vietoj, ryt-užporyt būtų perkeliamas į tą vietą, kurioj jis nenori tarnauti; arba šiandien teisėjas tarnautų, ryt būtų atleistas iš tarnybos! Čia teisėjui nuolat kabotų baimė, o tatai gadintų jo ūpą ir žemintų žmonių akyse. Išvengti šiam pavojui teisėjai turi būt perkeliami iš vienos vietos į kitą tik del jų pačių prašymo ir atleidžiami iš tarnybos arba del jų prašymo arba teismo nutarimu; kitaip sakant, teisėjas turi būt atleidžiamas iš tarnybos tik tuokart, kai jis teismo esti nuteistas už kurii nusikalstamąjį darbą. Esti atsitikimai, kad teisėjas nebūna padaręs nusikalstamojo darbo, bet jis taip elgiasi, kad jo negalima palikti teisėju tuoj pačioj vietoj ir reik jis perkelti arba atleisti iš tarnybos. Šiais atvejais dalykas spręsti reik pavesti vyriausiajam teismui, nes teisėjų kollegijoj asmeniški santykiai mažiau apsireiškia.

c) Garantuoti sprendimų teisumui kai kurios bylos daugely valstybių pavestos spręsti teismui iš kelių teisėjų, nes manoma, keli teisėjai geriau suimsę bylos aplinkybės, ge-

riau apsvarstysę jas ir geriau pritaikysę įstatymus negu vienas teisėjas.

d) Tuo pat tikslu įvestas teismu sprendimų patikrinimas: kai byla esti išspręsta pirmosios instancijos, tai nepatenkintajam sprendimu bylininkui duodama teisė skųstis antrajai instancijai. Antrosios arba apeliacijos instancijos teismas turi būt sudarytas iš kelių teisėjų; toksai teismas vadinamas kollegijaliniu.

e) Labai svarbu yra aprūpinti teisėjai atlyginimu; vargiai žmogus norės eiti teisėjo pareigas, jei kita tarnyba žadės jam daugiau pelno; juk žinoma, kad kiekvienas žmogus ieško didesnio pelno už savo darbą. Teisėjo darbas yra įtempto proto darbas, sunkus darbus; teisėjas dirba ne tik dieną, bet tankiai ir vakarais (rašo sprendimus baigiamąja forma, pasirašo visokius popierius, prižiūri raštinės darbą); taigi jis daugiau dirba negu kiti valdininkai, deliai to ir atlyginimas jo turi būti didesnis.

Toliau pažiūrėsime, kiek šitie dėsniai yra įgyvendinti mūs ir kitų šalių teismų įstatymuose ir smulkiau juos aptarsime.

Kaip sakėme, kultūringų valstybių civilinio proceso įstatymai sustatyti yra maždaug vienais pagrindais. Ir tų valstybių teismu įtaisymas taipgi panėši viens į kitą: kaip žinome, prancūzai po 1789 m. davė civilinio proceso pagrindinius dėsnius; tie dėsniai įsiveržė į kitų valstybių proceso įstatymus; pavyzdžiui, rusų teismų įtaisymas visai panešėjo į prancūzų. Suprantama, jog valstybės vidaus gyvenimo tvarka, jos istorija ir tautos būdas kiek atsiliepė teismų įtaisyme ir jų pavadinime; labiausia tatai galime sakyti apie Angliją, kuri gyvena skyrium nuo kitų valstybių ir eina savo įpročių takais. Bet visgi visų valstybių teismų įtaisyme pastebimi ir bendrieji pamatai.

Kai kalbama apie teismų įtaisymą, tai pirmiausia reikalaujama, kad teismas žmonėms būtų lengvai pasiekiamas ir kad jo darbas eitų greitu žygiu. Kai žmonėms į teismą tolį, tai žmonės turi praleisti daug brangaus laiko bylinėdamies ir pakelti daug vargo. Vėlgi, jei teismo darbas eina lėtai, tai teismas trukdo ekonominio gyvenimo eigą ir dargi gali kenkti jai: antai pavyzdžiui, tegul A kaltas kurią pinigų sumą B, o B kaltas C; tegul C ieško pinigų iš B, o B iš A; jei teismas atiteistų pinigus asmeniui C iš asmens B, o keltąją asmens B asmeniui A bylą užtęstų, tai tuo tarpu C galėtų už skolą parduoti asmens B turtą; kai po to teismas atiteistų pinigus asmeniui B iš asmens A, tai jau būtų per vėlu ir B būtų labai nuskriaustas tik del to, kad teismas nesuspėjo išnagrinėti jo bylos su A anksčiau arba bent kartu su jo byla su C.

nes tuomet jis būtų galėjęs atsiimti pinigus iš A ir atiduoti juos C, tada nebūtų reikėję parduoti jo turtas. Žmonių patogumai visur turima akyvaizdoj pirmiausia, kai steigiami teismai arba pertvarkomi esamieji teismai.

Mūs teismai įtaisyti 1919 m. sausio mėn. „Laikinuoju Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu.“ Bet pas mus gyvena ir rusų teismų įtaisymo įstatymų tie straipsniai, kurie neprieštarauja mūs įstatymams ir mūs konstitucijai; užtat mūs teismų sutvarkymo ir jų darbo smulkmenos reguliuojamos buvusiais rusų įstatymais.

Einant mūs laikinuoju įstatymu, Lietuvoj teismo valdžia priklauso: vyriausiajam tribunolui, apygardos teismams ir taikos teisėjams. Vyriausiasis tribunolas yra vienas visai Lietuvai. Jis yra kasacijos instancija toms taikos teisėjų byloms, kurių ieškinio kaina didesnė kaip 50 litų ir kurios neliečia nekilnojamojo turto.

Apygardos teismų byloms vyr. tribunolas yra apeliacijos instancija; taigi apygardos teismų byloms kasacijos instancijos nėra.

Be to, vyr. tribunolas yra kasacijos instancija toms kariuomenės teismo byloms, kurios nėra politikos pobūdžio; politikos gi pobūdžio byloms vyr. tribunolas yra apeliacijos instancija. Vyr. tribunolas susideda iš pirmininko ir narių. Prie jo yra valstybės ginėjas su padėjėju. Kai posėdžiui trūksta vyr. tribunolo nario, tai į posėdį kviečiamas apygardos teismo narys. Vyr. tribunolo darbo vieta Lietuvos sostinė.

Apygardos teismų dabar Lietuvoj yra trys: Kaune, Mariampolėj ir Šiauliuose. Dabar apygard. teismas kuriamas Panevėžyj. Apygardos teismas yra pirmoji instancija civilinėms byloms, kurių ieškinio kaina yra didesnė kai 5000 litų. Teismo apygarda apima kelias administracines apskritis (Kauno 10 apskr., Šiaulių 6 apskr. ir Mariampolės 4 apskr.). Apygardos teismas susideda iš pirmininko, jo padėjėjo ir teismo narių; kai jo posėdžiui trūksta nario, tai į posėdį gali būt kviečiamas taikos teisėjas, teismo tardytojas arba prisiekęsis advokatas. Kiekviena teismo apygarda padalinta yra į taikos teisėjų nuovadas. Kiekvienoj adm. apskrity yra du arba daugiau teisėjų, atsižiūrint gyventojų skaičiaus. Nuovados sienas ir taikos teisėjų gyvenamąsias vietas nurodo teisingumo ministeris. Taikos teisėjų sprendimai skundžiami yra apygardos teismui apeliacijos tvarka. Be to, taikos teisėjų žinyboj yra visos ne ginčo (apsaugos) bylos ir globos bylos.

Visi teisėjai (taikos teisėjai, apygardos teismų ir vyr. tribunolo nariai ir pirmininkai) yra valdžios skiriami: taikos teisėjai skiriami teisingumo ministerio, apygardos teismų ir vyr. tribunolo

nariai ir pirmininkai Respublikos Prezidento. Apygardos teismų ir vyr. trebunolo narių kandidatai teikiami teisingumo ministeriui tų teismo įstaigų, bet teisingumo ministeris turi teisę teikti ir savo kandidatus.

Civilinės bylos del vedybos teisumo ir del perskyrimo vyro su moterimi priklauso bažnyčios teismo kompetencijai. Kitų ypatingų teismų civilinėms byloms pas mus nėra.

Mūs civ. teismo valdžios suskirstymas taikos teisėjams ir apygardos teismams padarytas rusų teismų įtaisymo pavyzdžiu; skirtumas čia tas yra, kad rusų taikos teisėjai buvo renkami miestų ir apskrities žemiečių tarybų ir turėjo atskirą apeliacijos instanciją, būtent, taikos teisėjų suvažiavimą posėdžiuosna.

Mūs gi taikos teisėjai yra skiriami; jie prižiūrimi apygardos teismų; jie taiko nagrinėjamoms jų byloms esančias įstatymuose taikos teisėjų taisykles.

Kollegijaliniai teismai (apygardos teismai ir vyr. tribunolas) gali susiskirstyti skyriais — civiliniu ir kriminaliniu; tie skyriai, jei esti pakankamas narių skaičius, gali skirstytis vėl skyriais.

Teismo darbas nepertraukiamas ir teisėjų atostogų metu. Kai gauna atostogų taikos teisėjas, tai jį pavaduoja kitas teisėjas, teismo tardytojas arba teismo kandidatas, kam apygardos teismas paveda pavaduoti taikos teisėją. Kollegijalinių gi teismų nariai turi atostogas nuo birželio mėn. 1 d. lig rugsėjo mėn. 1 d., bet pirma to laiko puse gauna atostogas pusė teismo narių, kita pusę gauna atostogas kita pusė teismo narių.

Teisėjų vietoms gauti sąlygos.

Suprantamas yra dalykas, jog asmens, kurie turi fizinį kūno trukumą, negali gauti teisėjo vietos, nes jie negali eiti teisėjo pareigas, kaip antai, nebyliai, kurčiokai, neregiai, pamišėliai. Apie tokius asmenis įstatymai visai ir nekalba. Kas del amžiaus teisėjo vietai gauti, tai kaip esame sakę, teisėjais turėtų būti subrendę ir patyrę žmonės; įstatymai sako tik, kad taikos teisėjai, teismo tardytojai ir prisiekę advokatai turi būt bent 25 metų amžiaus (teismo įst. įt. 19, 205 ir 355 str.); apyg. teismų ir vyr. tribunolo narių amžius įtsatymo nenurodomas; bet jei žemesniajai teismo tarnybai gauti (taikos teisėjas, teismo tardytojas) reikalaujamas bent 25 m. amžius, tai aišku, jog apyg. teismų ir vyr. tribunolo nariais negali būt jaunesni kai 25 metų asmens.

Kitos sąlygos teisėjo vietai gauti liečia asmens pilietybę, jo dorą ir mokslo laipsnį. Teismo tarnybą gali gauti tik Lietuvos piliečiai (teismo įst. įt. 200. 299 ir 355 str.), nes svetimšaliai nemokėtų mūs įstatymų ir kalbos.

Dorovės atžvilgiu teismo tarnybon negali būt priimami asmens, kurie esti netekę savo garbės ir nesugeba valdyti savo turtą, kaip antai: 1) tie asmens, kurie kaltinami teismo tardytojo arba teismo nusikalstamu darbu, už kurį gali būt jiems skirta sėdėti kalėjime arba didesnė bausmė, taip gi asmens, kurie teismo sprendimu nėra pateisinti (kad ir yra atleisti nuo bausmės); 2) asmens, kurie yra išmesti iš tarnybos teismo sprendimu; 3) asmens, kurie yra pripažinti neišsimokančiais skolininkais; 4) asmens, kurie yra globojami už turto aikvojimą (teismo įst. įt. 201 str.).

Kas del mokslo laipsnio teisėjo vietai gauti, tai įstatymai sako, kad teismo pirmininkų, jų padėjėjų, teismo narių, teismo tardytojų, valstybės ginėjų ir jų padėjėjų vietos duodamos asmenims, 1) kurie esti gavę universiteto arba kitų aukštųjų teisės mokyklų diplomą arba 2) kurie, betarnaudami, yra gerai išsilavinę teismo darbo srity (teismo įst. įt. 202, 203—211 str.). Nurodytiems 2 punkte asmenims suteikta teisė gauti teisėjų vietas tik todel, kad ir rusai neturėjo atitinkamo teisininkų skaičiaus teisėjų vietoms.

Iš taikos teisėjų įstatymai reikalauja, kad teisėjai būtų išėję bet kurį aukštąjį ar vidutinį mokslą, jei jie esti ėję ne mažiau kaip 3 metus tokią tarnybą, kurioj galėjo pramokti teismo darbo. Bet, kadangi rusuose taikos teisėjai buvo renkami apskrities žemiečių tarybos, tai buvo leista tai tarybai visų narių balsais rinkti taikos teisėjais ir tuos asmenis, kurie neturėjo jokių kvalifikacijų, jei tik tie asmens būdavo įgiję visuomenės pasitikėjimą ir garbę savo nuopelnais (teismo įst. įt. 34 str.). Kuriose vietose taikos teisėjai buvo rusų valdžios skiriami, jie dažniausia būdavo imami iš teisininkų, išėjusių aukštąjį teisių mokslą. Paruošti išėjusius aukštąjį teisių mokslą eiti kollegijaliniuose teismuose darbui rusų buvo įvesta teismo kondidatų tarnyba. Teisininkas turėjo būti jaunesniuoju teismo kandidatu ne mažiau kaip 1½ metų ir vyresniuoju teismo kandidatu taipgi ne mažiau kaip 1½ metų. Vėliau tie kandidatai dažniausia būdavo skiriami eiti teismo tardytojų pareigoms, iš teismo tardytojų jie būdavo skiriami valstybės ginėjų padėjėjais arba teismo nariais (teismo įst. įt. 407—4191 str. str.). Apie mūs teismo kandidatus kalbėsime vėliau.

Teismų pirmininkų, teismų narių ir valstybės gynėjų vietoms gauti reikalaujama buvo praktika teismo įstaigose; antai, apygardos teismo nario vietai gauti reikėjo tarnauti ne mažiau kaip 3 metus bent teismo sekretorium arba 10 metų prisiekusiu advokatu.

Teismo pirmininkais, jų padėjėjais ir teismo rūmų nariais būdavo skiriami tik asmens, kurie būdavo tarnavę ne mažiau kaip 3 metus teismo nariais arba valstybės gynėjais.

Teismo rūmų pirmininkais būdavo skiriami asmens, tarnavę bent 3 metus teismo rūmų valstybės ginėju arba nariu arba apy-

gardos teismo pirmininku ar jo padėjėju (teismo įst. įt. 203 iki 207 str.).

Notarų ir teismo anstolių vietoms gauti reikėjo laikyti tam tikri kvotimai (teismo įst. įt. 300 str.; not. sutv. įt. 15 str.).

Skiriami būdavo kollegijalinių teismų pirmininkai, nariai ir valstybės gynėjai aukščiausios valdžios įsakymais. Kai likdavo liuosa teismo rūmų arba apygardos teismo nario vieta, tai tų įstaigų bendrasis narių susirinkimas rinkdavo kandidatą tai vietai užimti balsų dauguma ir teikdavo kandidatą teisingumo ministeriui, o teis. ministeris teikdavo kandidatą aukščiausiajai valdžiai patvirtinti su savo kandidatu, jei jį turėdavo (teismo įst. įt. 212—215 str.).

Kai buvo tvarkomi mūs teismai, mums prireikė daug žmonių visokioms teismo srities darbo vietoms; o teisininkų įstatymų, skiriant teisėjus ir teismo tardytojus. Bet reik nepamiršti, kad taip daroma tik laikinai ir kad, padidėjus mūs teisininkų skaičiui, mes turėsime grįžti prie įstatymų.

Teismų nepriklausomumas.

Teismų nepriklausomumas įgyvendintas tvirtai Euopos valstybėse tik, kai jose buvo įvesta konstitucijos tvarka: Prancūzijoj po 1789 m. revoliucijos, paskum Pietų Vokietijos Valstybėse, paskum (19 šimtmečio vidury) Prūsuose ir pagalios Austrijoj ir Rusijoj. Teismų nepriklausomumas daug pareina nuo būdo, kuriuo suteikiamos teisėjams vietos. Tų būdų yra keli:

1. Seniausias yra rinkimų būdas. Teisėjai gali būt renkami arba visų piliečių arba kurių visuomenės organizacijų (savivaldybių). Šis būdas giriamas delto, kad

a) rinktieji teisėjai turi daugiau pasitikėjimo žmonių negu skirtieji ir

b) teisėjai renkami trumpam laikui, užtat, kiekvienais naujais rinkimais galima esą palikti tinkamieji teisėjai ir išstumti iš teismo netinkamieji.

Bet šitie patogumai yra mažos vertės ir del jų galima daug ginčytis, nes jie yra mažai apčiuopami, o rinkimų būdas, šiaip jau, turi daug trūkumų. Tie trukūmai reik smulkiau nurodyti, nes yra žmonių, kurie norėtų įvesti pas mus teisėjų rinkimų sistemą.

Teisėjai turi būt pavedamojo jiems darbo specialistai; jie turi mokėti baudžiamąją ir civilinę teises, baudžiamąjį ir civilinį procesus ir daug kitų įstatymų, kaip antai: muitinių, akčyžių, gelžkelių, vekselių, mokesnių ėmimo ir kitus; be to, dar žinoti privalomus valdžios ir savivaldybių įsakymus. Deliai to ne be rei-

kalo visur steigiamos aukštos teisių mokslo mokyklos paruošti tinkamiems teisininkams. Teisėjo sprendimai turi būt tvirtai paremti ir apgalvoti, kitaip, teisėjas neturės autoriteto, kuris yra jam reikalingas, kad nekiltų nepasitenkinimo jo darbu. Svarbu taipgi, kad teisėjas sugebėtų pastebėti įstatymų trūkumus, kadangi jam tenka taikyti įstatymai žmonių santykiams. Rusų procesualistas K. Mališevas kalbamuoju reikalu taip sako: „negalima apsaugoti tokia plati sistema kaip šalies įstatymų sritis, jei teisėjas nežino to, kas jam pavesta daboti. Civilinio proceso srity negalima nė žingsnio žengti, kad nekiltų klausimai del teisės, del įstatymų ir didžiausios doros teisėjas, neturintis tam tikro teisės mokslo, nesugebės patenkinti teisingumo reikalavimus ir bus blogas civilinių teisių gynėjas, nepatikimas įstatymų saugotojas, nes teisė yra tai pozityvi sistema, kuri auga ir plėčiasi; ji negalima pakeisti nė tikybos pagrindais nė doro žmogaus jausmu, nė žmogaus geru protu. Štai del ko, kai žemai stovi kurioj šaly teisių mokslas, būtinai ten genda ir teisingumo sritis. Tokių faktų mums suteikia romėnų teisės istorija. Ir toks faktas pastebimas visose šalyse: jūs nerasite nė vienos nekultūringos tautos, nė vieno tamsaus amžiaus, kad su menku išsilavinimu teisės srity teisingumas aukštai stovėtų. To neleidžia pati logika. Kaip tik, tais amžiais jūs sutiksite kumščios teisę, priespaudą, žmonių kančias, netikusias gynimosi ir proceso formas, keistą minčių mišinį ir begalinius nusiskundimus neteisybe. Tik, kai plėtojasi teisės kultūra, gėrėja ir procesas. Nėra netikėtas faktas, kad apšviesti teisininkai palengva ima į savo rankas teisingumo sritį ir išstumia iš teismų liaudies, rinkimų, feodalų, luomų, bažnyčios ir kitą elementą. Šitos specialistų klasės pastangomis vakarų Europos valstybėse įsikūrė tvirta ir patikma teisių saugojimo sistema, lygiai, kaip kad gamtos ir technikos mokslo srities specialistų pastangomis išplėtota pramonė."

Neprirengti darbui teisėjai būtų tik teisėjų surogatas, o surogato vertė, kaip žinome, yra maža. Istorija mums taipgi rodo, kad teisėjų rinkimų sistema gyveno tik, kai buvo tam tikros aplinkybės: iš pradžių mes visur matome neorganizuotą liaudies teismą. Teisės mokslo tėvai — romėnai kiek vėlesniu laiku leisdavo bylininkams patiems pasirinkti teisėją; būdavo ir taip, kad teisėją bylininkams bylai spręsti skirdavo pretorius iš prisiekdintų tuo tikslu žmonių. Kai romėnų teisė išaugo ir išsiplėtė, bylininkų renkamieji teisėjai jau nustojo tikę teisei taikyti ir vėliau buvo pakeisti skiriamais teisėjais. Vokietijoj civ. bylų sprendime dalyvavo šeffenai, bet vėliau šeffenai buvo išstumti ir civ. bylos pradėta siuntinėti universitetams nuomonei reikšti ginčo dalykais.

Iš Europos valstybių vienasmeninių teisėjų rinkimų sistema plačiai buvo vartojama Rusijoj. Ir ten jos vartojimas remiamas buvo ne teorijos pagrindais, o praktikos reikalais: kai rusuose būdavo teismai reorganizuojami ir kai reikėdavo didelio vienasmeninių teisėjų skaičiaus, tai teisingumo ministerija pareikšdavo ji neturinti tokio prirengtų teisininkų skaičiaus; žinoma, likdavo pavesti rinkti vienasmeninius teisėjus. Be to rusų visuomenės apšviestieji sluoksniai žiūrėjo į teisėjus kaip į tinkamesni įrankį gintis nuo valdininkų savyvaldybės.

Vargiai visados teisėjais esti išrinkti geriausi žmonės; geri žmonės dažniausia esti lėtesni už kitus, jie nelenda pirmyn ir nenori žeminti savę agitacija savo naudai; teisėjais dažniausia esti renkami žmonės landūs ir apsukrūs; tarpais, jie imasi visokių priemonių savo tikslui pasiekti.

Kas del pasitkėjimo, tai ir šiuo atžvilgiu rinkimų sistema neturi šansų: jei vienai partijai pasiseka išrinkti savo kandidatą, tai priešingoji partija kreivai žiūri į tokį teisėją.

Rinktasis teisėjas verčiamas esti atsižiūrėti į savo partijos narių, ypač įtakingų, bylas, ir del to jis, tarpais iškrypsta iš tiesos kelio. Pagalios rinktasis teisėjas, jei jis nesti tinkamai prisirengęs teisėjo darbui bent pirmus metus arba ir daugiau mokinasi darbo, paskum, trumpai padirbėjęs, jis mažai rūpinasi darbu, nes jau baigiasi jo tarnybos laikas, o jis gal nemano likti teisėju arba nori persikelti kitur arba žino, kad jo daugiau neberinks; tuomet kuone visą jo darbą eina sekretorius ir del to teisėjo nuovada užkraunama bylomis.

Rinkimų sistemą plačiausiai ėmė vartoti rusų komunistai; visos jų teismo įstaigos buvo įkurtos rinkimų pagrindais, kollegijaline sistema; demokratingiau, rodos, jau nereikėjo; bet kiek vėliau, ir rusai pamatė, kad be prirengtų teisininkų apsieiti nebegalima; užtat jie ir įstatė į darbą savo teisininkus.

Žinomas austrų teisininkas A. Mengeris savo knygoje „Naujasis mokslas apie valstybę" rašo, kaip turėtų būt sutvarkyta valstybė, sekant socialistų mokslo pagrindais; ir jis ten nesako, kad visose valstybės darbo srityse reikėtų laikytis rinkimų principo; apibendrinant jo mintis, galima pasakyti, kad kiekvienos darbo srities specialistai, jo nuomone, reik prirengti ir kur yra reikalingas specialistų darbas, tai specialistai reikėtų skirti, o nerinkti, nes specialistai galėtų būt renkami tik tada, kai būtų toks specialistų kiekis, kad galima būtų iš ko jie pasirinkti.

Teisėjai, kaip sakėme, turi išeiti teisių mokslą. „Mokėti įstatymus ir taikyti juos žmonių santykiams, sako J. Bentamas, nėra prieinamas kiekvienam žmogui dalykas. Manyti, kad jis yra visiems prieinamas, reiškia pripažinti, kad baisiausioji iš visų pro-

fesija, būtent profesija daryti sprendimus, kurie liečia savybės teises, žmonių laisę ir garbę ir tarpais jų gyvybę, yra vienintėlė, kuriai eiti visai nereik pasiruošti ir kad paprasčiausiam amatui išmokti reik laiko ir mokimo, o svarbiausiam jo nereik."

Vakarų Europos valstybės yra atmetusios teisėjų rinkimo principą; ten visur teisėjai prirengiami aukštose mokyklose; baigę mokyklą, jie eina kurį laiką praktikos darbą, o tik paskum skiriami teisėjais.

Teisėjų rinkimai yra užsilikę Jungtinėse Amerikos Valstybėse, bet jie yra labai peikiami, antai, vokiečių prof. F. Šteinas apie juos taip kalba: „rinkimai teisėjų būtų mirties smūgis teisėjų nepriklausomumui; tatai būtų tikras klasių „teisingums". Biaurus šiaurės Amerikos pavyzdys turėtų atkratyti nuo rinkimų teisėjų." (I. 67). Europoje rinkimai teisėjų užsiliko Šveicarijoj, visgi ir ten nusiskundžiama rinkimų sistemos blogumais.

2. Kitas būdas yra rinkimas teisėjų pačių teismų, kuriuose pasiliuosuoja teisėjo vieta.

Šis būdas yra tuo geras, kad teismai papildomi tais asmenimis, kurie įvertinami pačių teismų; del to, į teisėjus patenka teisininkai verti tos atsakomingos vietos dorovės ir pasiruošimo atžvilgiais.

Pats teismas gali gerai įvertinti kandidatą, nes jis susideda iš specialistų - teisininkų ir kandidatams į teisėjus einant praktikos darbą teismuose, teismai turi progos pasižinti su jų darbu ir gabumais. Be to, pavedimas teismams patiems rinkti teisėjus kelia teismuose korporacijos ūpą ir korporacijos garbės jausmą, o tuo būdu iškeliama ir korporacijos geroji pusė: kildami savo akyse, teismai stengiasi kilti ir visuomenės akyse. Taipogi teismo išrinktieji kandidatai stengiasi parodyti, jog jie verti yra pasitikėjimo ir uoliai eina savo pareigas.

Šitai sistemai prikišama, kad teismui gali pritrūkti kandidatų; tada teismas būtų verčiamas rinkti mažai jam žinomus ir ne visai tinkamus kandidatus; be to sakoma, kad teismas gali virsti uždaryta įstaiga.

3. Trečias būdas yra skyrimas teisėjų centro valdžios. Šisai būdas netinka todel, kad teisingumo ministeris negali žinoti visų kandidatų į teisėjus; užtat, pramina sau taką rekomendacijos; rekomendacijas teikia vėlgi atskiri asmens; del to rekomenduojamieji gali netikti teisėjais.

4. Ketvirtas būdas — yra tas, kada teisėjai skiriami centro valdžios iš kandidatų sąrašo, sustatyto einant pažymėtąja per konkursą jų vertės eile. Šiuo būdu išvengiama, skiriant teisėjus, vieno asmens nuožiūra ir rinkimo teismo kollegijos trūkumai. Šis būdas, rodos, yra tobuliausias, nes pabaigę praktikos mokslą

teisme kandidaai, kurie esti gavę gerą atestaciją iš teismo, kvočiami komisijos iš teisėjų, valstybės ginėjo ir profesorių ir įtraukiami į sąrašą, kuris pradedamas gavusiais geriausius pažymėjimus, o paskum jie skiriami teisėjais sąrašo eilės tvarka; užtat, pirmiausia skiriami žemesniais teisėjais tie asmens, kurie geriausia esti įvertinti. Šita tvarka yra Prancūzų, Italų ir Ispanų valstybėse.

Antai, Prancūzijoj gauti teismo nario vietai, reik turėti teisės licencijato diplomas (kaip mūs univerisiteto) ir išeiti praktikos darbas. 1908 m. vasario mėn. 13 d. įstatymu įvestas teisėjų profesijos kvotimas. Laikyti tokį kvotimą turi teisę tik tie teisininkai, kurie dirba 1 metus teisingumo ministerijoj, kassacijos, apeliacijos, 1 eilės apygardos teismuose arba 2 metus advokato kontoroj. Atleidžiami nuo kvotimų teisės mokslo laureatai (pasižymėję) ir Paryžiaus advokatų tarybos sekretoriai. Apie kiekvieną asmenį, kuris nori laikyti kvotimą, suteikiamos žinios teisingumo ministeriui ir ministeris gali leisti arba neleisti laikyti kvotimą. Kvotimai būna du kartu per metus; jie atliekami teisingumo ministerijos programu ir susideda iš kvočiamojo atsakymų raštu ir žodžiu. Kvočia komisija iš kassacijos teismo nario, teisingumo ministerijos direktoriaus, dviejų apelliacijos teismo narių ir vieno Paryžiaus apygardos teismo nario. Komisija kasmet pateikia teisingumo ministerijai kandidatų į teisėjus sąrašą. Taiposgi atleidžiami nuo kvotimų: profesoriai, asmens pirmiau buvę teisėjais, prefektai po 3 metų jų darbo, taikos teisėjai ir notarai, kurie esti išėję teisių mokslą, kassac. teismo advokatai ir kiti. Iš pateiktojo sąrašo skiriami kolleg. teismų teisėjai. Taikos teisėjams kvotimai daromi kiekviename apelliacijos teisme; kvotimų komisija skiriama teis. ministerio iš apelliacijos teismo pirmininko arba nario, advokato, apygardos teismo pirmininko ir nario ir taikos teisėjo.

(Garsonnet et Cézar Bru).

Vokietijoj teisėjo vietai gauti reikalaujama 3 metai mokslo universitete ir po to kvotimas, paskum mažiausia 3 metai praktikos darbo teisme arba advokatūroj ir antrasis kvotimas; bet atskirų valstybių įstatymai nereikalauja taip griežtai ilgo praktikos darbo ir stato kai kuriuos kitus reikalavimus, antai, Bavarijoj įvesta bandomoji tarnyba, Badene imama akyvaizdon universiteto kvotimų pažymėjimai. Visur visgi reikalaujama aukštesniajai teisėjo vietai daugiau amžiaus ir tarnybos metų.

Rusijoj teismų nepriklausomumo principas buvo įgyvendintas tik 1864 metų teismų įstatymais. Ligtol, kaip matėme, teismo valdžia ne visai buvo atskirta nuo administracijos valdžios; be to, teismų sutvarkymas buvo painus. Prieš išleidžiant 1864 m.

teismų įstatymus, rusų vyriausiosios valdžios buvo priimti ir patvirtinti pagrindiniai teismų sutvarkymo dėsniai. Tų dėsnių 1 straipsnys taria, kad teismo valdžia atskiriama nuo vykdomosios valdžios ir įstatymų leidimo valdžios. Įstatymais teismo valdžia buvo pavesta tam tikriems organams (taikos teisėjams, apygardos teismams, teismo rūmams, valsčių teismams); viršuj buvo pastatytas senatas, įstatymų saugotojo rolėje. Nuo to laiko rusų teismai įgijo nepriklausomumą. Bet 1889 metais Rusijos vidaus gubernėse taikos teisėjai buvo panaikinti ir teismo valdžia buvo pavesta žemiečių viršininkams, kurie buvo vidaus reikalų ministerijos agentais. Tik nuo 1914 metų sausio mėn. 1 d. taikos teisėjai vėl buvo įgyvendinti Rusijoj ir teismo valdžia vėl buvo atsiskirta nuo administracijos valdžios.

Teisėjų pastovumas.

Teisėjų nepriklausomumui apsaugoti nepakanka tik atskirti teismo valdžią nuo kitų valdžių. Teisėjas yra žmogus ir, tarpais, jis bijo netekti vietos, jei jo veikiniai nepatiktų kuriam aukštam teismo valdžios atstovui, pav., teisingumo ministeriui arba teismo pirmininkui, nes šitie valdžios atstovai gali daryti teisėjui nesmagumo, kad priversti teisėją pasitraukti iš vietos. Tokiais atsitikimais teisėjas verčiamas būtų daryti ką ne taip, kaip liepia jam jo protas ir sąžinė. Todel, reik apsaugoti teisėjas ir nuo tokio pavojaus, reik suteikti teisėjui drąsa atremti visus neteisius prašinėjimus, kieno jie bebūtų, smerkti kaltinamuosius, kad jie ir aukštai stovėtų ir remtis tik įstatymais ir savo sąžine. Minimajam pavojui pašalinti tinka garantavimas teisėjams pastovumo. Pastovumo dėsnys sako, kaip jau žinome, kad teisėjas negali būt nė atleistas iš tarnybos nė perkeltas kiton vieton kitaip kaip tik del jo prašymo arba del jo pasmerkimo teismo sprendimu. Teisėjų pastovumas ne vienodai garantuotas įvairiose valstybėse. Labiausia jis yra garantuotas Anglijoj: ten aukšti teisėjai gali būt išmesti abiejų rūmų nutarimu, karaliaus patvirtintų, kitaip sakant, atskiru įstatymu. Šveicarijoj ir Jungt. Amerikos valstybėse teisėjai gali būt išmesti tik kriminalinio teismo sprendimu. Prancūzijoj teismo narys gali būt išmetamas visai arba laikinai: 1) disciplinariniu būdu kassacijos teismo nutarimu; 2) atleidžiamas iš tarnybos: kai jam išeina nurodyti įstatymų amžiaus metai, kai jis serga sunkia neišgydoma liga, kai uždaromas teismas, kurio nariu esti teisėjas, arba kai mažinamas to teismo narių skaičius; 3) teisėjas gali būt perkeltas kiton vieton tam tikros kassacijos teismo komisijos iš jo pirmininko, 6 narių ir valstybės gynėjo. Ta pati komisija atleidžia teisėją iš tarnybos del jo senatvės ir ligos.

Vokietijoj teisėjas gali būt atleidžiamas iš tarnybos visai arba laikinai ir perkeliamas kiton vieton tik teismo nutarimu, einant nurodytąja įstatymų tvarka, kai esti kuri priežastis; kai reorganizuojamas teismas arba teismo apygarda, tai teisėjas gali būt perkeliamas į kitą teismą. Bet atskirose Vokietijos valstybėse yra disciplinariniai įstatymai, kurie silpnina teisėjų pastovumą.

Rusų 1864 metų teismo įstatymai iš pradžių buvo garantavę teisėjų pastovumą. Antai, einant teismo įst. įt. 243 str. teismų pirmininkai, jų padėjėjai ir nariai negalėjo būt išmetami be jų prašymo ir perkeliami be jų sutikimo. Atleidžiami teisėjai tais įstatymais: 1) kriminalinio teismo sprendimu, 2) kai vienu mėnesiu nuo jų paskyrimo dienos jie nestoja tarnybon, 3) kai del ligos jie daugiau kaip metus negali eiti savo darbo ir 4) kai jie esti pripažinti neišsimokančiais skolininkais ir del to suimti (teismo įst. įt. 224, 228, 229, 295, 296, 230 ir 231 str. str.). Disciplinariniu keliu teisėjai būdavo tik perspėjami. Bet nuo šių principų rusų valdžia vėliau atsitraukė. 1885 m. įstatymu buvo įsteigta vyriausioji disciplinarinė komisija, kuriai suteikta teisė atleisti ir perkelti teisėjus del teisingumo ministerio pasiūlymo už tarnybinius nusidėjimus, už priešingus dorovei darbus ir už netinkamą elgimąsi už tarnybos durų. Disciplinarinė Komisija susidėdavo iš visų kassacijos departamentų senato pirmininkų ir iš keliolikos senatorių (teismo įst. įt. 295[2] str.). Toj komisijoj teisingumo ministerio nuomonė galėdavo nusverti, nes senatorių skyrimas būdavo remiamas ministerio teikimu. Kai mažinamas būdavo teismo narių skaičius, tai atliekamieji teisėjai būdavo arba perkeliami jų noru kiton vieton arba atleidžiami iš tarnybos arba paliekami laikinai be vietos. Paskutiniais dviemis atvėjais teisėjas gaudavo dviejų metų algą. o jei jis būdavo buvęs teisėju ne mažiau kaip 10 metų, tai ir tam tikrą pensiją (teismo įst. įt. 231[1-4] str.).

Aišku, jog 1885 m. įstatymas kenkia teisėjų pastovumui, nes suteikia didelę teisę teisingumo ministeriui.

Kadangi pas mus buvusios rusuose disciklinarinės komisijos nėra, tai jos teisės reikėtų pavesti mūs vyriausiajam teismui, nes be to apseiti negalima: paskirtasis teisėjas gali būt geras, bet kaip kiekvienas žmogus gali vėliau pasidaryti blogas, antai, imti girtuokliauti ir daryti negražius darbus, susidėti arba įeiti į santykius su mažos vertės vietos žmonėms, suerzinti žmones be reikalo kuriuo kerštu ar netaktingumu; šiais atvejais teisėjo nebūtų už ką teisti; vėlgi ir laikyti jis toj vietoj, kurioj jis žemina teisėjo vardą, nebegalima būtų; taigi vyriausiasis teismas su atitinkamo teismo pirmininku ir turėtų svarstyti reikalą ir spręsti, ar galima laikyti teisėjas toj pačioj vietoj ar jis reik perkelti kiton, ar atimti iš jo tarnyba; be to, vyriausiasis teismas atleisdinėtų iš tarnybos teisėjus

ir nurodytais įstatymų atsitikimais ir praneštų apie perkėlimą ir atleidimą iš tarnybos teisingumo ministerijai.

Teisėjų paaukštinimas, jų atlyginimas ir draudimas jiems kito darbo.

Teisėjų paaukštinimas surištas yra su jų skyrimo būdu: kuriuo būdu teisėjas esti skiriamas, tuo būdu jis esti ir paaukštinamas, antai, jei teisėją skiria centro valdžia, tai ji gali duoti teisėjui ir aukštesnę vietą; jei teisėjas renkamas pačio teismo, tai teismas gali rinkti teisėją aukštesnei vietai. Užtat centro valdžia, skirdama ir aukštindama teisėjus, turi didelį įrankį pakreipti juos ton pusėn, kurion nori, nes viltis gauti geresnę vietą ir per tai didesnę algą gali pastūmėti teisėją ne mažiau, kaip ir baimė netekti vietos. Kai teisėjas esti paaukštinamas arba apdovanojamas del jo nuopelnų tik vyriausybės malonimi, tai tas dalykas gadina teisėją ir paverčia jį paprastu valdininku, karjieristu, kuriam daugiausia rūpi įsigyti toji malonis. Toks teisėjo linkimas teisingumo srity yra labai kenksmingas. Apsaugoti teisėjams nuo tokio linkimo, reik jie aukštinti tik del jų tikrų nuopelnų, vadinasi, reik aukštinti tik tie, kurie to verti yra ir kuo mažiausia vietos palikti atskiro asmens nuožiūrai.

Deliai to reikia, a) gerai einantysis pareigas teisėjas paaukštinti, kitaip tariant, duoti jam aukštesnę už jo užimamąją vietą, nustatytam laikui praslinkus. Bet kadangi aukštesnių vietų yra mažiau negu žemesnių, tai ne visi teisėjai gali gauti aukštesnę vietą. Neaplenkti kitiems teisėjams ir pagerinti jų gyvenimo sąlygoms reik po kelių metų duoti teisėjams algos priedas, nes tada teisėjui nerūpėtų gauti aukštesnė vieta: patyręs teisėjas ramiai eitų savo naudingą visuomenei darbą ir neieškotų pelningesnės vietos. Kas del aukštesnių vietų, tai teismai turėtų pavesti jas arba tiems teisėjams, kurie ilgiau tarnauja arba tiems, kurie turi daugiau nuopelnų.

Teisėjų atlyginimas turi būt ne mažas pirmiausia del to, kad teisėjui nebūtų pagundos imti kas nors iš katro bylos dalyvio: mes žinome, jog kai vieną žmogų skriaudžia kitas žmogus arba kuris valdininkas, tai skriaudžiamasis kreipiasi į teismą ir ieško teisybės; taigi, teismas žmonių akyse yra jų teisių gynėjas, jų viltis; nepakenčiamas būtų žmonėms gyvenimas, jei jie nustotų vilties rasti teisybę teisme; kiekvienas pasipiktintų ir smerktų teismą, o iš to nieko gero nebūtų; jokia valdžia negali laukti, sudėjusi rankas, kol žmonės pats įvestų savo teismą arba imtų daryti ir daugiau ką. Teismo tenka šauktis ir neapšviestam piliečiui ir inteligentui ir kiekvienas laukia išgirsiąs teisme teisybės žodį. Užtat, teisėjų darbas reik apstatyti tokiomis sąlygomis, kad nieks negalėtų įveikti teisėją. Tatai galima pasiekti, kai teisėjas

esti aprūpintas, kai jis brangina savo vietą. Toliau: kai teisėjų atlyginimas esti menkas, tai gabesni ir gerai išsilavinę teisininkai vengia imti teisėjų vietas ir randa kitą darbą, dažniausia eina advokatauti, kad daugiau uždirbtų. Gerai aprūpinti teisėjai neieško kito uždarbio. Uždarbiauti pas privatinius asmenis arba privatinėse įstaigose teisėjams reik drausti, kad jie nepatektų bet kieno įtakai. Be to reik drausti teisėjams imtis tokius darbus, kurie yra visuomenės peikiami ir delto žemina teisėjo vardą.

Europos valstybių įstatymai draudžia jungti teisėjo pareigas su kita tarnyba ir profesija; jie arba stačiai rodo, kuri profesija teisėjui yra draudžiama arba sako, kad teisėjas neturi teisės imti jokių apmokamų pareigų be vyriausybės leidimo ir kad teisėjas privalo stengtis aukštai laikyti savo vardą ir už tarnybos durų. Mūs įstatymais valdininkams, tame tarpe ir teisėjams, leidžiama eiti kita tarnyba kaipo antraeilis darbas ir gauti už ją antros tarnybos algos pusė. Žinoma, valstybei tasai antraeilis darbas yra pigesnis; be to, teisėjai turi teisų uždarbį sunkiais mūs gyvenimo metais. Bet aukščiau išdėstytos priežastys verčia drausti teisėjams teiti kitą tarnybą, nes, be kitko, toji tarnyba trukdytų teisėjui eiti kaip reik jo pareigas. Rusų įstatymai ir draudė teisėjams eiti bet kurią valstybės arba visuomenės tarnybą; leidžiama būdavo teisėjams eiti tik nemokamos garbės pareigos labdarių įstaigose; be to taikos teisėjams leidžiama būdavo būti apskričių ir miestų tarybų (bet ne valdybų) nariais, eiti pareigas prieglaudose ir mokslo įstaigose (teismo įst. įt. 42 ir 246 str.). Teismų įstatymai nesako, ar draudžiama teisėjams eiti privatinė tarnyba ir uždarbiauti profesija, kuri gali varžyti teisėjo sąžinę arba yra visuomenės peikiama. Šita spraga kiek užtveriama rusų įstatymo rinkinio 3 tomu, kuris draudžia 1) visiems valdininkams dalyvauti daugely prekybos ir pramonės įmonių kaipo jų steigėjams, valdybos nariams, įgaliotiniams ir agentams (akcinės prekybos ir pramonės bendrovės, kredito įstaigos); bet nedraudžia būti akcininkais ir dalyvauti bendrovių bendruose susirinkimuose; 2) draudžia pirkti turtą, kuris pavesta valdininkams parduoti, apsiimti tiekti daiktus tai įstaigai, kurioj valdininkas tarnauja, daryti paskolos santykius su daiktų tiekėjais. Įstatymai taipgi įsako vyriausybei žiūrėti, kad valdininkų privatinis darbas nekenktų tarnybos darbui ir netrukdyti jiems eiti jų pareigas (740 str.). Kaip matyt, kalbamasis dalykas liečiamas mažai. Kas del teisėjų, tai dar yra teismo įst. įt. 295[2] str., kurio 2 punktas taip sako: „jei teisingumą ministeris pastebi, jog teisėjas už tarnybos durų daro priešingus dorovės pamatams ir peikiamus darbus, del kurių kad ir negalima traukti jis atsakomybėn teismo keliu, bet jeigu tie darbai žemina teisėjo vardą, ir pasklidę tarp žmonių, atima iš teisėjo pasitikėjimą

juo ir jo garbę, tai jis (ministeris) paveda vyriausiajai disciplinarinei senato komisijai svarstyti teisėjo nusidėjimą ir toji komisija, išklausiusi teisėjo pasiteisinimą, gali nutarti atimti iš teisėjo tarnybą." Toki teisėjų nusidėjimai, kaip sakėme, gali būti; pas mus jie reikėtų pavesti spręsti mūs vyriausiajam teismui.

Imdami teisėjų aprūpinimo atžvilgiu Europos valstybės, randame, kad Vokietijoj teisėjų alga yra didinama, bet tam tikros paaukštinimo tvarkos nėra. Prancūzijoj, Italijoj ir Ispanijoj nustatyta tinkama paaukštinimo tvarka; antai, Prancūzijoj kasmet sustatomas kandidatų paaukštinti sąrašas, į kurį įtraukiami pasiūlytieji teismų pirmininkų ir valstybės gynėjų kandidatai; o įtraukiami tie kandidatai, kurie ėjo tarnybą bent du metu. Sąrašas teikiamas komisijai iš kassacijos teismo pirmininko, to teismo valstybės gynėjo, 4 skiriamų teisingumo ministerio kassacijos teismo narių ir teisingumo ministerijos patarėjo. Komisija sustato sąrašą kiekvienai vietai abėcėlės eile. Teisingumo ministeris renka teisėjus iš to sąrašo; bet jis turi teisę skirti ir be sąrašo tuos asmenis, kurie yra atleidžiami nuo kvotimų. Kassacijos teismo nariai gali būt skiriami be sąrašo, bet jais skiriami tik asmens, kurie ėjo teismuose aukštesnes pareigas.

Atlyginimo atžvilgiu mūs įstatymai suskirsto valdininkus, kategorijomis ir kiekvienai kategorijai nustato algą; ištarnavusiems vienoj kategorijoj trejus metus valdininkams duodamas priedas. Teisėjai įtraukti į atskirą kategoriją. Mūs teisėjų algos, sulyginus jas su rusų teisėjų algomis prieš 1914 m. karą, yra mažesnės.

Didžiausios algos Anglijos teisėjų; antai, prieš 1914 m. karą grafpločių teisėjai ir aukštesniųjų teismų sekretoriai gaudavo metams apie 15 tūkstančių rusų rublių; aukštųjų teismų nariai 50—60 tūkstančių rublių, vyriausiojo teismo pirmininkas aipe 80 tūkstančių rublių. Mažesnes, bet vis gi dideles algas gauna Jungt. Amerikos valstybių teisėjai.

Kitų valstybių teisėjai gaudavo prieš karą beveik tiek, kiek rusų teisėjai.

Kokios bus mūs teisėjų pensijos, nežinia, nes pensijų įstatymo mes dar neturime. Pensijos gi reikalinga duoti, nes jei teisėjas ilgus metus ėjo sunkias pareigas, paseno arba neteko sveikatos bedirbdamas, tai valstybė turi aprūpinti jį.

Kas del paaukštinimo, tai mūs teisingumo ministeris turi teisę teikti Prezidentui ir savo kandidatus; užtat teisėjų paaukštinimas daug pereina nuo ministerio.

Priežiūra teisėjų ir jų atsakomybė.

Kaip matėme, teisėjo pareigos yra aukštos ir garbingos pareigos. Teisėjų darbas skiriasi nuo kitų valdininkų darbo, nes kiti valdininkai dažniausia eina darbą savo vyresnybės įsakomi ir nurodomi; jie varo darbą nurodytu jiems keliu ir sutikę kurią kliūtį, jie gali atsiklausti savo vyresnybės, kaip ir kas daryti kad nugalėti kliūtį. Teisėjui draudžiama tatai daryti: jei nagrinėdamas bylą, jis sutinka kurią kliūtį arba susiduria su kuriuo teisės srities klausimu, kurio jis neįstengia išspręsti, tai jis visgi neturi teisės kreiptis į aukštesnį teismą arba teismo pirmininką ir prašyti paaiškinti arba patarti, kas reik daryti; antai, civ. proceso 9 straipsnis sako: „visos teismo įstaigos privalo spręsti bylas, remdamosios stačiai išreikštą esamųjų įstatymų valia, o jei kuris įstatymas yra nepilnas arba neaiškus arba jei kuriam atsitikimui trūksta įstatymo arba jei kuris įstatymas prieštarauja kitam, tai teismas privalo remti sprendimą įdėtais įstatymams bendraisiais dėsniais.“ To pat proceso 10 straipsnis draudžia atidėlioti bylos sprendimą del įstatymo netobulumo ir nusikaltusiems šiuo atžvilgiu teisėjams grasina bausmę kaip už atsisakymą teikti teisingumą. Šitie straipsniai rodo, jog teisėjai ir teismai yra pavesti jų pačių jėgoms ir kad bylas spręsdami jie nėra varžomi; nesakoma taipgi, kad jie gali kreiptis į ką ir prašyti suteikti jiems patarimų arba paaiškinimų.

Be to, kaip žinome, teisėjams suteikiamas nepriklausomumas ir tam tikros darbo sąlygos.

Bet visi šitie dėsniai nereiškia, kad teisėjai nėra kontraliuojami, nėra atsakomingi. Kaip tik, kadangi teisėjams įsakoma vadovautis vien įstatymais ir sąžine, reik žiūrėti, kad teisėjai remtųsi įstatymais ir eitų jais, nes, kitaip, būtų ardomi žmonių santykiai, kuriuos žmonės daro, atsižiūrėdami įstatymų. Todel, teisėjo darbas turi būt prižiūrimas ir jo atsakomybė už tarnybos nusikaltimus turi būt dar didesnė, negu kitų valdininkų del teisėjų pareigų ypatingo svarbumo. Bet teisėjų priežiūra ir jų atsakomybė turi būt taip sutvarkyta, kad būtų nepaliestos teisėjo prerogatyvos ir kad teisėjai nepatektų prižiūrinčiosios valdžios spaudimui. Užtat, priežiūra gali liesti tik teisėjo darbo eigą ir jo tvarką, o ne teisėjo nuomonės laisvę, kai teisėjas sprendžia bylą, nes sprendimui peržiūrėti yra teismo instancijos.

Mūs įstatymais einant (teismo įst. įt. 249 str.), visų teismo įstaigų priežiūra yra vyriausiojo tribunolo rankose. Kas del apygardos teismų, tai jų kiekvienas turi prižiūrėti visus teisėjus ir teismo valdininkus, išskiriant teismo pirmininką.

Aukštesnis teismas turi teisę reikalauti iš žemesnio teimo žinių ir paaiškinimų, jei randa del to reikalo, spręsdamas kurią

bylą, arba gavęs skundą arba valstybės gynėjo pranešimą (ten pat 249 str.). Teismas, pastebėjęs žemesnio teismo arba kurio teismo valdininko kurį neteisų veiksmą arba betvarkę arba piktos valios darbą, turi teisę: 1) paaiškinti tam teismui arba valdininkui, kuris yra jo neteisumas arba apsileidimas kiekvienu atveju, 2) panaikinti nutarimą arba įsakymą, prieštaraujantį nustatytajai įstatymų arba reguliamino tvarkai, jei toks naikinimas pats neprieštarauja proceso įstatymams, 3) imtis priemonių vėl įgyvendinti suardytajai tvarkai kiekvienoj byloj ar kiekvienu atsitikimu (ten pat 250 str.). Visuose teismuose bylų eiga ir valdininkų pareigų ėjimas yra priežiūroje teismo pirmininko, kuris, pastebėdamas betvarkę turi imtis atitinkamų priemonių arba traukti kaltininkus atsakomybėn. Pirmininkas turi teisę prižiūrėti darbą visų teismo darbininkų (ten pat 251 str.). Teismas arba teismo pirmininkas apie neteisius valstybės gynėjo padėjėjo žygius praneša jo vyresnybei arba teisingumo ministeriui. Taipogi valstybės gynėjai ir jų padėjėjai apie teismo įstaigų ir jų valdininkų apsileidimą praneša arba teismo pirmininkui arba teismui arba savo vyresnybei.

Bendroji teismo įstaigų ir teismo valdininkų priežiūra priklauso teisingumo ministeriui, kuriam suteikta teisė reikalauti iš teisėjų ir teismo valdininkų žinių ir paaiškinimų raštu, net ir žodžiu (t. p. 253—254). Teisingumo ministeris, pastebėjęs, jog kurioj teismo įstaigoj darbas varomas lėtai arba jog su įstatymais prasilenkiama, gali pasiūlyti teismo pirmininkui imtis priemonių atstatyti tvarkai ir pateikti pasiteisinimą dėl betvarkės priežasties, o jei randa reikalo, tai priminti apsileidėliams jų pareigas arba traukti juos atsakomybėn. Be to, teisingumo ministeris turi teisę pats revizuoti teismo įstaigas arba pavesti padaryti reviziją (ten pat 255 ir 256 str.); jis gali pavesti valstybės gynėjui imtis leidžiamų priemonių užkirsti keliui teismo vidaus tvarkos taisyklėms laužyti; jis turi žiūrėti, kad vienodi klausimai, kurie kelia abejojimą, taikant įstatymus, būtų vienodai sprendžiami (ten pat 259 ir 259[1] str.).

Teismo įstaigų raštinės yra teismo pirmininkų priežūroj; o raštinės darbo eiga ir raštinės valdininkai pirmiausia yra prižiūrimi sekretorių.

Teisėjo atsakomybė yra trejopa: kriminalinė, disciplinarinė ir civilinė.

Kriminaliniu keliu teisėjai traukiami atsakomybės už nusikalstamus darbus, nurodytus baudžiamajame statute. Mūs 1919 m. laikinuoju teismų ir jų darbo sutvarkymu įstatymu visi valdininkai, tame skaičiuje ir teisėjai, traukiami atsakomybėn už tarnybos nusikalstamus darbus ta pačia tvarka, kaip kad ir kiti piliečiai.

Traukti teisėjams atsakomybėn disciplinariniu keliu rusų buvo tam tikros vyriausiojo teismo (senato) įstaigos. Tų įstaigų pas mus nėra; tai gi čia pas mus pasiliko neužtverta spraga. Jau esame kalbėję, jog toji spraga reik užtverti ir del to pavesti mūs vyriausiajam teismui teisti teisėjus už disciplinarinio pobūdžio nusikaltimus. Taip daroma kitose valstybėse; antai, Prancūzijoj disciplinariniu teismu yra bendrasis kassacijos teismo susirinkimas; ten disciplinarinėn atsakomybėn teisėjus traukia teisingumo ministeris, kaltina kassacijos teismo valstybės ginėjas; posėdin šaukiamas kaltinamasis teisėjas; tas teismo darbas atliekamas neviešai; didžiausia bausmė, kurią disciplinarinis teismas turi teisę uždėti teisėjui, yra atėmimas tarnybos. Vokietijoj disciplinarinis teismas susideda iš 7 apeliacijos teismo narių, o vyriausiasis disciplinarinis teismas iš 15 Berlyno kriminalinio apeliacijos teismo narių; teismas eina baudžiamųjų bylų sprendimo tvarka, žodžiu, ne viešai; ir čia disciplinarinis teismas nagrinėja tarnybos nusikaltimus, kurie nėra numatyti baudžiamojo statuto ir teisėjų neatitinkamą elgimąsi tarnybos ėjimo metu ir už tarnybos durų; ir čia didžiausia disciplinarinė bausmė yra atėmimas tarnybos ir teisės gauti pensiją.

Imdami mūs įstatymus, be minėtosios spragos (nėra disciplinarinio teismo), pastebime, jog kai kurios teisingumo ministerio teisės prieštarnauja teismo nepriklausomumui; jos suteikia ministeriui progos kištis į teismo darbą ir spausti, kurį nori, teisėją. Teismas, kaip esame sakę, turi būt nepriklausomas; deliai to, teismams patiems turi būt pavesta prižiūrėti ir tvarkyti teismo darbas; teismų priežiūra turi būt pavesta vyriausiajam teismui; juk teisingumo ministerį visur stato partijos ir del to ministeris gali būt nepatyręs teismo dabo srity; užtat negali būt abejojimo, jog vyriausiasis teismas, kuris susideda iš specialistų teisėjų, geriau gali prižiūrėti teismo darbą. Ministeris negali būt teismų viršininku, nes, kitaip, būtų pavojus teismo nepriklausomumui, o teismo nepriklausomumas visose valstybėse dedamas yra tinkamo teismų įtaisymo pamatan. Teisingumo ministeris yra šalies aukštosios valdžios narys; užtat, jam lieka kiti uždaviniai, būtent, veizdėti, kad šalies valdžios darbas eitų konstitucijos pagrindais, dalyvauti šalies aukštosios valdžios posėdžiuose, teikti įstatymų sumanymus lengvinti ir tobulinti teismo darbui, statyti ir teikti šeimui ministerijos biudžetą ir atskaitas, atstovauti teismus aukštose valstybės įstaigose, įsakinėti valstybės gynėjams traukti teisėjus atsakomybėn disciplinariniu būdu ir k. k.

Civilinė teisėjo atsakomybė kyla, kai teisėjas būna padaręs nuostolių savo neteisiais veiksmais. Šioji atsakomybė turi būt labai aprėžta, kitaip, teisėjui sunku būtų eiti jo pareigos, nes tan-

kiai jam gręstų civilinė atsakomybė; todel, teisėjo nuomonė, kuri padėta sprendimo ar kurio jo veiksmo pamatan, kad ji būtų ir klaidinga, neduoda teisės kelti civilinę pretenziją; toji pretenzija gali būt keliama tik, kai esti tikri daviniai manyti, jog teisėjas prasilenkė su įstatymu tyčia, linkdamas vienon šalin ir del to yra padaręs kitai šaliai nuostolių, arba jei teisėjas stačiai neteisingai išaiškino įstatymą, kurio prasmė ir tikslas nekelia jokio abejojimo. Sunku yra atskirti, kur kas teisėjo padaryta tyčia, kur ne tyčia del didelio neišmanymo; užtat, tik ta pretenzija galima kelti teisėjui ir laimėti ji, kuri būna įrodyta.

Teismai jų sudėties atžvilgiu.

Sudėties atžvilgiu teismai yra kollegijaliniai (jie susideda iš kelių teisėjų) ir vienasmeniniai (kai bylas sprendžia vienas teisėjas). Kuo gi remiamas teismų suskirstymas kollegijaliniais ir vienasmeniniais? Atsakyti į šį klausimą, reik žvilgterėti, kurių patogumų suteikia kollegijalinis teismas, kurių vienasmeninis. Apellacijos ir kasacijos instancijos visur yra įsteigtos kollegijos pagrindais. Kas del pirmosios instancijos, tai vienos civilinės bylos taipgi pavestos kollegijaliniams teismams spręsti, kitos bylos vienasmeniniams teismams.

Tatai daroma del šių kollegijalinių teismų ypatumų:

a) apeliacijos teismas turi būti kollegijalinis, nes kadangi leidžiama skųsti pirmosios instancijos - kollegijalinio ar vienasmeninio teismo — sprendimas, tai bylai pernagrinėti turi būt įtaisytas rimtas teismas, o kollegijalinis teismas susideda bent iš 3 teisininkų; užtat jis rimčiau ir smulkiau gali išnagrinėti ir aptarti bylą ir teisingiau ją išspręsti: ten kiekvienas teisėjas pareiškia savo nuomonę bylos reikalais ir iš įvairių nuomonių galima pasirinkti teisingesnioji: ko nepastebėjo viens teisėjas, pastebi kits, kas yra neaišku vienam, išaiškina kitas; taigi sujungtomis jėgomis galima padaryti darbas geriau, greičiau ir tobuliau.

b) Kollegijalinis teismas sunkiau yra patraukti kurion pusėn, pav., papirkti arba įprašyti: prašyti vieno teismo nario nėra tikslo, nes vienas kollegijoj nepadarys, ką jis gali pažadėti; be to, kollegijoj teisėjai pats prižiūri viens kitą, užtat, kollegijos nariai saugojasi daryti netinkamą žygį.

c) Kollegijoj teisėjas žino, kad šalia jo stovi kiti teisėjai, užtat, jis jaučiasi mažiau suvaržytas, negu spręsdamas bylas vienas.

d) Teismo sprendimas, kaipo kelių teisėjų darbas, žmonių akyse turi daugiau autoriteto negu vieno teisėjo sprendimas.

e) Pagalios, kollegijoj teisėjų darbas palengvinamas tuo, kad kiekvienas teisėjų dėsto teismo posėdy pavestąsias jam bylas ir gali lengviau suturėti galvoj bylos smulkmenas, ypač kai nagrinėjamos painios ir sunkios bylos, vienam gi teisėjui dėstyti ir spręsti tokios bylos sunku.

Štai kodel kollegijalinis teismas reikalingas yra apelliacijos instancijai. Jis reikalingas yra ir kassacijos instancijai, nes ir tos instancijos darbas, kaip pamatysime, yra taip gi rimtas darbas.

Sprendžiamųjų pirmosios instancijos bylų ieškinio kaina esti visokia, pradedant centu ir baigiant milijonais. Deliai to atskiriamos svarbesnės bylos nuo smulkesnių. Svarbesnės bylos irgi pavedamos kollegijaliniam teismui del jų ypatumų. Žinoma, jei būtų patyrę geri teisėjai, tai ir šitos bylos galima būtų pavesti spręsti vienasmeniniams teisėjams, kaip kad daroma Anglijoj; bet daugumoj valstybių jos pavestos spręsti kollegijaliniams teismams.

Ir pas mus vienasmeniniam teisėjui pavestos spręsti smulkesnės bylos, kurių yra daug daugiau negu svarbesnių. Bet pas mus keliamas klausimas, ar nereikėtų pavesti ir smulkesnės civilinės bylos kollegijaliniam teismui spręsti: to teismo posėdininkai, girdi, būtų žmonių renkami ir žmonės labiau pasitikėtų teismu; be to, posėdininkai žinotų gerai žmonių gyvenimą ir teisingiau išspręstų bylą. Tik čia sutinkame štai kurias kliūtis: kaip sakėme, žmonių santykiai yra reguliuojami dabar įstatymais; deliai to reik mokėti įstatymai taikyti, o mokėti jie taikyti, reik jie žinoti; toliau, reik mokėti įvertinti teikiamieji teismui įrodymai; šiam darbui pakanka vieno išsilavinusio teisėjo proto; jei tokiam teisėjui pridėtume kelis neišmanėlius, tai teismo darbas del to nepagerėtų; kaip tik, rodos, jis būtų trukdomas bereikalingais ginčais ir atimančiais teisėjui laiką įstatymų aiškinimais; pagalios, visgi teisėjo nuomonė nulemtų; o jei nulemtų neišmanėlių nuomonė, tai nebūtų kas rašytų sprendimą. Vėl gi toks kollegijalinis teismas nėra spartus į darbą; kad jo posėdis įvyktų, turi susirinkti visi teisėjai; pasitaiko ir tai ne retai, kad vienas teisėjų neatvyksta, tad posėdis reik atidėt. Kas kita būdavo valsčių teismai prieš karą. Jiems leidžiama būdavo vadovautis ne įstatymais, o įpročiais ir sąžine; užtat, ten teisėjai būdavo neva įpročių saugotojai ir sąžinės taikytojai. Dabar to nėra, bylos sprendžiamos, einant rašytais įstatymais, o ne įpročiais. Jei jau norima būtų steigti žemesnieji kollegijaliniai teismai, tai, gal, tik kai kurioms baudžiamosioms byloms. Ir vienasmenino teisėjo atsakomybės jausmas yra didelis, o tatai verčia teisėją atydžiai ir sąžiningai nagrinėti bylas.

Teismo instancijos.

Pasiekti, kiek galima, byloj teismui ir teisingumui visur įsteigtos teismo instancijos. Ir tatai padaryta štai kodel: teisėjas turi daug darbo, jis nagrinėja viena diena daug bylų; kad jis būtų ir geriausias ir labai išsi'avinęs savo darbo srity, visgi jis, kaip kiekvienas žmogus, gali apsirikti ir padaryti klaidą, spręsdamas bylą:) arba ne taip aiškint' įstatymą, arba praleisti kurią bylos aplinkybę arba vadovautis savo, tarpais, neteisiu nusistatymu; galimas daiktas, kad teisėjas ir tyčia iškrypsta, tarpais, iš tiesos kelio. Tas pat galima sakyti ir apie pirmosios instancijos koll. teismą. Apsaugoti bylininkams nuo netyčia ir tyčia daromų teisėjo arba teismo klaidų įvestas yra bylų pernagrinėjimas. Tasai pernagrinėjimas visur yra pavestas kitam teismui, dažniausia tais atsitikimais, kai pirmosios instancijos teismas netinkamai būna išaiškinęs kurį įstatymą arba bylos aplinkybes arba iškreipęs jas ar įstatymus, neįsidėjęs galvon bylos aplinkybių del apsileidimo; tokiais atvejais tie patys teisėjai galėtų užsispirti ir, gindami savo nuomonę, vėl taip išspręstų bylą: juk dauguma žmonių su nenoru taiso savo darbą ir keičia savo nuomonę, kai kiti nurodo jiems jų klaidas. Deliai to reikalinga, kad tasai kitas teismas būtų aukštesnis ir kad jis būtų sudėtas iš geriau išsilavinusių ir patyrusių teisėjų; tik tada tasai teismas būna autoritetingas visuomenės akyse. Taigi, byloms nagrinėti iš pašaknų turi būti dviejų instancijų teismai: žemesnioji pirmoji instancija ir aukštesnoji antroji arba apeliacijos instancija.

Toliau, imamas akyvaizdon ir štai koks dalykas: ir antroji arba apeliacijos nstancija tarpais gali prasilenkti su kuriomis proceso taisyklėmis; tos taisyklės yra ne vienodo svarbumo: prasilenkimas su vienomis jų nukreipia neatitinkamu taku bylos esmės; prasilenkimas gi su kitomis, nukreipia kitu taku bylos esmę; čia galvojama taip: jei apeliacijos instancija nebūtų prasilenkusi su proceso taisyklėmis, tai ji būtų turėjusi išspręsti bylą kitaip. Užtat, žmonių protas negalėjo nurimti ir praleisti apelac. teismo klaudas pro šalį; jis ieškojo kelio atitaisyti neteisumui ir įkūrė dar vieną teismo instanciją. Be šito dalyko buvo atsižiūrima ir į tai, kad net geriausiuose šalies įstatymuose esti spragos, neaiškumai, tarpais prieštaravimai; taikydamas įstatymus, teismas privalo užtverti spragas, išaiškinti įstatymą ir suderinti prieštaraujančius įstatymus. Eidamas šį darbą, vienas teismas gali vienaip išaiškinti kurį įstatymą, kitas kitaip, trumpiau sakant, teismai gali laikytis ne vienodos praktikos. Aišku, tatai būtų neleistinas dalykas, nes kiekvienas įstatymas turi būt aiškinamas tik vienaip visoj valstybėj: jei teismų praktika būtų ne vienoda, tai

būtų nusilpninama įstatymų jėga. Užtat, pripažintas reikalas įsteigti teismo instanciją, kuri veizdėtų, kad teismai eitų proceso taisyklėmis ir vienaip aiškintų įstatymus. Tam reikalui buvo įkurtas vyriausiasis teismas; jo tikslas žiūrėti bylas tik įstatymų atžvilgiu, neliečiant jų esmės, kitaip sakant, veizdėti, ar ėjo apeliacijos teismas, spręsdamas bylą, įstatymais ir ar tinkamai išaiškino kurį arba kuriuos materijalinės teisės ar proceso įstatymus. Bylos esmė nagrinėti vyriausiajam teismui nepavedama todel, kad manoma, jog dvi instancijos pakankamai gali išaiškinti bylos aplinkybes; be to, jei vyriausiasis teismas svarstytų bylos aplinkybes, tai jis būtų apkrautas darbų, labai apsunkintų bylininkus ir liūdininkus, nes liūdininkai turėtų toli vykti į teismą ir pats tasai teismas, būdamas toli nuo bylos kilimo vietos, beabejojimo blogiau išaiškintų bylos aplinkybes.

Išdėstytais pagrindais įkurtos teismo instancijos daugumoj kultūringų valstybių. Vyriausiasis teismas vadinamas kassacijos arba revizijos teismu. Del tokio sutvarkymo bylos esmė nagrinėjama tik dviejų instancijų; užtat, ir pati sistema vadinama dviejų instancijų sistema. Pirmiausia ji buvo įvesta 18 amžio pabaigoj Prancūzijoj, vėliau kitose valstybėse.

Tik čia yra ir skirtumas: prancūzų, italų, ispanų ir rusų vyriausiasis teismas, pastebėjęs, jog apelliacijos teismas yra prasilenkęs su įstatymais, bylą nagrinėdamas, naikina teismo sprendimą ir paveda kitam apelliacijos teismui arba tam pačiam teismui, tik su kitais teisėjais, pernagrinėti bylą; šioji tvarko vadinama kassacijos tvarka. Vokietijoj ir Austrijoj vyriausiasis teismas pats rašo naują sprendimą, jei bylos aplinkybės nekelia abejojimo ir nereik jos papildyti kuo nors; šioji tvarka vadinama revizijos tvarka. Švedų, norvegų, danų, olandų, dalimi Anglijoj, vengrų ir šiaurės Amerikos valstybėse yra dvikartinės apeliacijos sistema: ten apeliacios teismų sprendimai skundžiami vyresniesiems apeliacijos teismams, kurie pernagrinėja bylą.

Pas mus, kaip jau sakėme, apygardos teismo kaipo pirmosios instancijos sprendimas skundžiamas yra vyriausiajam tribunolui apeliacijos keliu, kitaip sakant, šiomis byloms kassacijos instancijos nėra. Taikos teisėjų sprendimai yra skundžiami apeliacijos ir kassacijos tvarka. Tik bylos, kurių ieškinio kaina 1921 metais neperviršydavo 2000 auks., skundžiamos yra apeliacijos keliu apygardos teismui, kassacijos tvarka jos neleidžiama skųsti; bet, jei ir šitos bylos eina del nekilnojamojo turto, tai taipgi jos leidžiama skųsti ir kassacijos keliu. Mūs instancijų sistema panėši į prancūzų sistemą. Jos trūkumas yra tas, kad bendrųjų teismų sprendimams nėra kassacijos instancijos.

Kassacijos instancijos sprendimas taikomas tik bylai, kuri buvo nagrinėjama. Jei byla būna pavesta pernagrinėti apeliacijos instancijai, tai apel. teismas privalo pasiduoti kassacijos teismo aiškinimams įstatymų. Kassacijos teismo įstatymų aiškinimai gali liesti tik išnagrinėtąją bylą; jie neplečiami kitoms, kad ir panašioms byloms, kitaip, būtų sulaukta blogų padarinių: vyr. teismo sprendimai virstų beveik įstatymais; ir kas gi būtų? kai vyr. teismas pakeistų savo nuomonę (o rusų senatas ją keisdavo), tai būtų išleistas, tartum, naujas įstatymas; vyr. teismo aiškinimu turėtų tuoj vadovautis teismai; tie piliečiai, kurie buvo padarę santykius, remdamies senuoju vyr. teismo aiškinimu, atsidurtų keblioje padėtyje, nes vyr. teismo aiškinimas liestų ir pirmiau padarytus santykius; deliai to, tų piliečių įgytosios pirmiau teisės būtų sulaužytos, o tatai mažintų pasitikėjimą teismu, įstatymu ir įgytomis teisėmis.

Išvengti vyr. teismo svyravimams gera būtų, kad, kaip tik būtų pastebėtas jo nuomonių keitimas, taikant įstatymą, įstatymų leidimo įstaiga ištaisytų įstatymą.

Visi teismai, kaip sakėme, eina darbą skirtose jiems vietose ir dirba nuolat, kitaip sakant, nepertraukia savo darbo visus metus.

Kadangi teismai skirstomi vienasmeniniais ir kollegijaliniais, tai turime pažiūrėti, kaip varomas vienų ir kitų darbas.

1. Taikos teisėjų kamerų vietas Lietuvoj įstatymas paveda nurodyti teisingumo ministeriui, pats gi įstatymas nustato tik taikos teisėjų skaičių teismo apygardoj. Apygardų teismų ir vyriausiojo tribunolo būstinės nurodomos įstatymo.

Taikos teisėjas pas mus viens nagrinėja bylas. Jis turi prižiūrėti ir savo raštinės darbo eigą. Jo raštinė susideda iš sekretoriaus ir raštininkų, kurių skaičius nustatomas įstatymų: sekretorius ir raštininkai skiriami yra taikos teisėjo; jie yra valdininkai ir algą gauna iš valstybės lėšų. Teisėjo bylos ir knygos ir kameros turtas yra sekretoriaus ir raštininkų priežiūroj. Sekretorius ir raštininkai veda teisėjo knygas, tvarko bylos raštus, rašo visokius popierius; sekretorius pasirašo skirtųjų teisėjo nagrinėti bylų šaukimus, tikrina, išduoda nuorašus ir ruošia surinktų teismo mokesnių atskaitas. Be to teisėjas turi teisę pavesti sekretoriui rašyti jo posėdžio protokolą, vadinasi, išdėstyti raštu bylininkų paaiškinimus, liudininkų pareiškimus. Bylos rezoliuciją teisėjas privalo pats rašyti. Kyla klausimas, ar turi teisės sekretoriai priminėti ieškomuosius prašymus? Šitos teisės sekretoriai negali turėti, nes priimant kurį prašymą reik žiūrėti, ar priklauso byla taikos teisėjo kompetencijai, ar tinkamai prašymas yra parašytas, ar nėra prašyme trukumų, del kurių prašymas reikėtų grąžinti. Šituos klausimus privalo spręsti teisėjas ir teisėjo žygiai šiais reikalais

gali būt skundžiami; jei prašymus priiminėtų teisėjo sekretorius, tai jis kreiptų ir jų eigą, o tatai būtų neleistinas dalykas, kadangi, įteikiant ieškomąjį prašymą, keliamas procesas, o visą proceso eigą turi reguliuoti teisėjas. Prašymus teisėjai privalo priiminėti visur ir visuomet (t. p. 41[2] str.). Savo ir raštinės darbo valandas nustato teisėjas; žinoma, darbo valandų turi būt ne mažiau kaip kitose valstybės įstaigose. Teisėjo kamera turi susidėti bent iš trijų kambarių: 1) posėdžiams, 2) raštinei ir 3) liūdininkams; ji samdoma ir įrengiama valstybės lėšomis; joje turi būt ir įstatymų rinkinys. Posėdžių dienas ir bylų skaičių posėdžiui skiria pats teisėjas.

Jei kurioj nuovadoj žmonėms esti toli į teisėjo kamarą, tai teisėjas gali važinėti į vietą bylų nagrinėti; tatai daroma taip gi, kai kurioj vietoj greit prisirenka daug bylų arba, kai jų ir nedaug esti, bet reik išklausinėti daug žmonių. Šiais atvėjais teisėjo išlaidos turi būt apmokamos iždo.

2. Kollegijaliniai teismai (apygardos teismai ir vyr. tribunolas) susideda iš jų pirmininkų ir narių. Jie gali būt dalinami į skyrius: a) civilinėms byloms spręsti ir b) baudžiamosioms byloms spręsti; šitie skyriai gali būt dalinami dar skyriais, jei užtenka teismo narių. Viename pirmininkauja teismo pirmininkas, kitame jo padėjėjas; jei esti daugiau skyrių, tai tuose skyriuose pirmininkauja viens teismo narių, kuris esti vyresnis tarnybos metais. Pirmininką pavaduoja jo padėjėjas, o posėdžiuose jį gali pavaduoti vyresnysis teismo narys.

Teismo nariaiū suskirstomi skyriams bendrojo teismo narių susirinkimo ir gali būt perkeliami iš vieno skyriaus į kitą. Teismo narių pareiga nagrinėti ir spręsti bylas. Skyriuj kiekvienas teismo narys privalo prižiūrėti ir nustatytąja eile teismo posėdy dėstyti pavestąsias jam bylas ir paruošti sprendimus ir nutarimus. Be to, teismo nariams teismas turi teisę pavesti atlikti kai kuriuos proceso veiksmus, kaip antai, išklausinėti liūdininkus, apžiūrėti vietoj turtą, knygas ir k. k.; tuomet teismo narys atstovauja teismą ir jo protokolai turi tiek jėgos kaip kad teismo protokolai. Teismų posėdžiai atliekami jų būstinės namuose. Apeliacijos byloms nagrinėti apygardos teismai gali daryti posėdžius ir kitose apygardos vietose; tie posėdžiai skiriami kitur, kad žmonėms nereikėtų toli važinėti į teismą; jie skiriami teismo pirmininko nuožiūra toj vietoj, kurioj prisirenka daug apeliacijos bylų.

Teismų posėdžiams yra tam tikros salės, kuriose įrengtos vietos teisėjams ir skyrium publikai. Teisiamajame kollegijalinio teismo posėdy turi dalyvauti ne mažiau kaip trys nariai, jų tarpe pirmininkas ir sekretorius; nurodytais įstatymų atsitikimais posėdy turi dalyvauti valstybės gynėjas arba jo padėjėjas. Jei posė-

džiui trūksta teismo nario, tai jo vieton gali būt kviečiamas pas mus taikos teisėjas arba teismo tardytojas arba prisiekęsis advokatas, o į vyr. tribunolo posėdį apygardos teismo narys arba pris. advokatas. Posėdžiauti kartu neturi teisės teisėjai, kurie yra tiesioginė linija giminės, šoninė gi linija giminės lig 4 laipsnio ir svainiai lig 2 laipsnio.

Teisiamąjį posėdį atidaro ir uždaro teismo pirmininkas, o kai jo nesti — vyresnysis teismo narys. Teismo pirmininko įsakymams vykdyti ir posėdžio metu tvarkai daboti salėje turi būt teismo anstolis arba kitas pastatytas teismo pirmininko asmuo.

Pirmininkas arba pirmininkaujantis veda posėdį; jis žiūri, kad posėdis eitų ramiai ir rimtai ir kad būtų saugojama įstatymų nustatytoji tvarka byloms nagrinėti ir spręsti; į jį turi kreiptis bylos dalyviai ir liūdininkai.

Visi asmens, kurie esti salėje posėdžio metu, privalo gražiai elgtis, laikytis tvarkos ir be ginčo pildyti pirmininko arba pirmininkaujančiojo įsakymus. Jei posėdžio tvarką ardo esąs salėje žmogus iš šalies, tai pirmininkas arba pirmininkaujantysis turi teisę įsakyti tam žmogui išeiti iš salės; kuris neklauso, įsakyti jį išvesti, dar gi net įsakyti areštuoti jį ne ilgiau kap 24 valandoms. Jei tvarkos ardymo kaltininkų negalima rasti, tai pirmininkas, kai neklausoma jo perspėjimo, turi teisę įsakyti išvesti iš posėdžio salės visus žmones, kurie nedalyvauja nagrinėjamoje byloje. O jei posėdžio tvarką ardo kuris bylos dalyvis arba dalyvio įgaliotinis, tai pirmininkas turi teisę perspėti kaltininką arba pabarti ji ir priminti jam, jog del tvarkos ardymo jis bus išmestas iš posėdžio salės ir byla bus nagrinėjama be jo; bylos dalyvis arba jo įgaliotinis, kurs neklauso pirmininko, gali būt išmestas iš posėdžio salės. Tas pat daroma, kai bylos dalyvis arba jo įgaliotinis užgauna savo priešo garbę arba skleidžia žeminančius priešą kitų akyse gandus, jei delto nesti jokio reikalo. Be to, teismo pirmininkas teismo posėdžio tvarkai įvesti ir teismo laisvei ir ramybei apsaugoti turi teisę reikalauti policijos pagelbos, o išimtinais atsitikimais ir vietos kariuomenės dalies. Šitie reikalavimai turi būt vykdomi be atideliojimo.

Teisiamuose posėdžiuose bylos sprendžiamos dauguma balsų; kai balsai susiskirsto dalimis, sprendimo pamatan dedama toji nuomonė, kurios laikosi pirmininkas arba pirmininkaujantis.

Kiekvieno teismo posėdžio rašomas dienynas, kuriame pažymima posėdžio diena, tesmo narių pavardės, išnagrinėtosios ir išspręstosios bylos ir atidėtosios bylos; jis pasirašomas pirmininko arba pirmininkaujančio. Be to, kiekvienai bylai rašomas protkolas, į kurį įtraukiama viskas, kas buvo kalbama ir daroma bylos nagrnėjimo metų; jis pasirašomas teismo narių ir pirmininko, pa-

teikiamas bylininkams, kurie turi teisę rašyti savo pastebėjimus del protokolo, o teismas privalo paskui apsvarstyti tuos pastebėjimus ir pasisakyti del jų.

Kollegialiniuose teismuose yra raštinės; jos atlieka darbo dalį, kuri nereik krauti teisėjams. Teisėjai kreipia procesą vienaip ar kitaip, iššiūrinėja ir įvertina proceso medžiagą, pagalios sprendžia bylą; raštinė — gi priiminėja gaunamuosius raštus, saugoją ir išleidžia juos, ruošia posėdžio protokolus, siunčia bylos dalyviams šaukimus, raštų, sprendimų ir nutarimų nuorašus, skelbimus.

Raštinė susideda iš sekretorių, jų padėjėjų ir raštininkų (t. įst. įt. 120, 123 ir kiti str.).

Sekretoriais ir jų padėjėjais skiriami arba asmens, išėję aukštąjį teisių moksla arba įgiję gerą praktiką teismo darbo srity (to pat įst. 211 str.). Apygardos teismų ir vyriausiojo tribunolo sekretoriai ir jų padėjėjai skiriami yra tų teismų pirmininkų (ten pat 218 str.). Jie yra prižiūrimi ir baudžiami disciplinariniu būdu teismų pirmininkų; jei jie del jų kaltės reik išmesti iš tarnybos kuriam laikui arba pažeminti tarnybos kategorija, tai toji bausmė dedama jiems teismo nutarimu.

Teisnių sekretorių ir jų padėjėjų pareigos teismo darbui yra svarbios; antai, sekretorius arba jo padėjėjas sėdi teismo posėdy, rašo posėdžio protokolus ir posėdžio dienyną, pasirašo ir juos, ir teismo sprendimus (ten pat 140, 163, 164; civ. pr. įst. 713 ir 717 str.). Deliai to, sekretorius yra būtinai reikalingas procesui darbininkas; jei posėdis ėjo be sekretoriaus, tai teismo sprendimas naikinamas; protokolai ir nuorašai be sekretoriaus parašo neturi juridinės jėgos (civ. proc. 406 str. ir k.; baudž. pr. 835 str.).

Teismo pirmininko žinioj yra teisėjų ir teismo valdininkų tarnybos lapų vedimas, registratūra, kasa, archyvas, atsiskaitymas, bylų rengimas bendrajam susirinkimui ir bendrojo susirinkimo nutarimų vykdymas, susirašinėjimas ne bylų reikalais. Teismo skyrių darbą prižiūri pirmininkas, jo padėjėjas arba teismo nariai, kuriems tatai esti pavesta. Ieškomieji ir kiti prašymai turi būt priiminėjami vieno teismo narių nustatytąja bendrojo susirinkimo tvarka. Gaunamieji paštu raštai priiminėjami registratūros. Atsiųstiems pinigams gauti teismo narys turi įgalioti pačiame pašto pranešime sekretoriaus padėjėją. Kiekvienas gautas popieris turi būt pažymėtas ir paskui, jei reik, įtrauktas į knygą ir įdėtas į bylą; civilinėse bylose dargi su vokais, kad galima būtų matyti, kurią dieną popieris įduotas paštui. Išleidžiamieji popieriai turi būt įrašyti į knygas. Teismo kasa vesti pavedama dažniausia atskiram valdininkui ir ji turi būt revizuojama teismo narių nustatytąja tvarka.

Baigtosios teismo bylos turi būt atiduotos į teismo archyvą, iš kurio, reikalui esant, galima gauti žinios iš baigtųjų bylų.

Tais pat pagrindais nustatoma ir kitų kollegijalinių teismų vidaus tvarka. Teismų vidaus darbo tvarka gali būt smulkiai nustatyta teismų reguliaminu ir aukštesniųjų teismų ir teisigumo ministerio aplinkraščiais. Rusų metais reguliaminai būdavo statomi bendrųjų teismo narių susirinkimų ir teikiami teisingumo ministeriui; jei ministeris matydavo, jog kurios taisyklės prieštarauda vo įstatymams, tai teikdavo reguliaminą pakeisti pirmojo ir kassacijos departamentų senato komisijai. Pas mus tokios komisijos nėra; todel, jos pareigos reikėtų pavesti mūs vyriausiajam teismui.

Reguliaminų teisyklės, žinoma, turi neprieštarauti įstatymams; jose tik smulkiai turi būt išdėstyta teismo darbo tvarka, kuri teismui atrodo patogesnė, kaip antai, darbo suskirstymas teismo nariams, įeinančioms byloms varyti taisyklės, priėmimas prašymų, teismo posėdžių skirimas ir jų eigos tvarka, darbo suskirstymas sekretoriams, jų padėjėjams ir raštininkams, dokumentų saugojimo tvarka, pinigų priėmimo ir saugojimo tvarka, teismo anstolių, notarų ir taikos teisėjų darbo tvarka ir k. k.

Reguliaminai turi būti paskelbti vyriausybės žiniose.

Be teisiamųjų posėdžių kollegijaliniai teismai daro dar tvarkomuosius posėdžius ir bendruosius teismo narių susirinkimus. Tvarkomieji posėdžiai įvesti beveik tik baudžiamųjų bylų reikalais, užtat, apie juos nėra reikalo kalbėti civiliniame procese. Kas del bendrųjų teismo narių susirinkimų, tai jie šaukiami teismo įstaigų įtaisymo 160 str. nurodytiems reikalams aptarti ir civilinių bylų irgi neliečia. Juose privalo dalyvauti visi teismo nariai; jei reik išspręsti neatidėliotinas dalykas, tai bendrieji susirinkimai laikomi teisūs, kai juose dalyvauja ir mažiau kaip du trečdaliu teismo narių. Ir tvarkomieji posėdžiai ir bendrieji susirinkimai atliekami ne viešai, vienuose ir kituose jų dalyvauja valstybės gynėjas arba jo padėjėjas.

Antraeiliai teismų darbininkai.

Antraeiliais civ. teismų darbininkais yra:

1, valstybės gynėjai su jų padėjėjais. Jie klauso teisingumo ministerio, kuris prižiūri jų darbą ir teikia jiems instrukcijas ir įsakymus. Valstybės gynėjai yra prie kiekvieno apygardos teismo ir vyr. tribunolo. Valsybės gynėjų uždavinys yra žiūrėti, kad būtų saugojami ir tinkamai taikomi įstatymai. Svarbiausias valstybės gynėjų darbas yra baudžiamosiose bylose, kuriose jie stoja kaltintojais teisme; civilinėse gi bylose jų rolė yra visai menka. Valstybės gynėjas arba jo padėjėjai gali sėdėti kiekviename teismo

posėdy, jei jis nori; bet yra civilinės bylos, kuriose valstybės gynėjas arba jo padėjėjas privalo tarti savo nuomonę, tatai yra:

1. kassacijos instancijos bylos ir
2. šios apygardos teismo ir vyr. tribunolo bylos:
   a) kai būna kilęs ginčas tarp teismo ir valdžios įstaigos del bylos priklausomumo,
   b) kaip byloj keltas ginčas, jog pateiktasis teismui dokumentas yra suklastotas ir apskritai, kai civilinėj byloj iškyla dalykas, kuris turi būt kriminalinio teismo nagrinėjamas,
   c) vedybos bylos ir gimimo teisėtumo bylos, kuriose nebūna atsakovo,
   d) bylos, kuriomis ieškomi nuostoliai iš administracijos arba teismo įstaigų valdininkų, jei byla turi būt sprendžiama apygardos teismo.

Kai teismas nagrinėja kitas civilines bylas ir posėdy sėdi valstybės gynėjas, tai valstybės gynėjas netaria savo nuomonės. Kai teismas svarsto ir sprendžia bylą pasitarimo kambary, tai valstybės gynėjas ten nedalyvauja (teismo įst. įt. 124, 125, 141 ir 142 str.; civ. proc. 343, 679, 804, 1325, 1343 ir 1344 str.).

2. Teismo anstoliai. Kadangi civilinio proceso įstatymai nurodo tam tikrą tvarką teismo sprendimams vykdyti ir kadangi toji tvarka aptariama daugelio taisyklių, tai netinkamas daigtas būtų pavesti policijai vykdyti teismo sprendimus, pirma del to, kad policija turi daug savo darbo ir nuolat turi būt vietoj, kad kiekvienas pilietis galėtų kreiptis į ją savo reikalų; antra del to, kad reik mokėti vykdyti teismo sprendimai; užtat, teismo sprendimų vykdymas pavedamas tam tikriems teismo valdininkams, kurie vadinami teismo anstoliais (t. įst. įt. 297 str.; civ. proc. 937 str.). Be sprendimų vykdymo teismo anstoliai privalo įteikinėti bylos dalyviams teismo šaukimus ir teismo raštus (civ. proc. 278, 305 ir 306 str.; t. įst. įt. 322 str.). Pagalios, teismo anstoliai privalo vykdyti teismo pirmininko arba pirmininkaujančiojo įsakymus teismo posėdžio metu (t. įst. įt. 322 str.).

Teismo anstoliai skiriami yra teismų pirmininkų, kurie turi veizdėti, kad anstoliai būtų atitinkamos doros žmonės ir kad jie mokėtų eiti savo pareigas.

Teismo anstoliais negali būt skiriami:

a) nepilnamečiai,
b) svetimšaliai,
c) paskelbtieji neišsimokančiais skolininkais,
d) einantieji valstybės arba visuomenės tarnybą,

e) asmens susiaurintomis arba atimtomis teisėmis, taipogi kaltinamieji nusikalstamais darbais, už kuriuos gręsia teisių atėmimas arba jų susiaurinimas,

f) dvasininkai, kurie esti išmesti iš jų luomo bažnyčios teismo sprendimu,

g) asmens, kurie teismo sprendimu išmesti esti iš tarnybos; pagalios,

v) asmens, kuriems teismo sprendimu atimta teisė vesti teisme svetimas bylas.

Mokslo cenzas iš anstolių nereikalaujamas. Iš pradžių teismo anstoliui tik leidžiama eiti pareigas, o metams praslinkus, jie gali būt patvirtinti.

Teismo anstoliai prisiekdinami ir po to jiems išduodamas liūdymas ir antspaudas. Jų būstinė nurodoma jiems teismų pirmininkų. Kai kur nėra teismo anstolio, tai teismų pirmininkai turi teisę pavesti anstolio pareigas eiti už atlyginimą, taksa nustatytąjį, policijos valdininkams; tais atvėjais policijos valdininkai esti teismų pirmininkų priežiūroj.

Už savo darbą teismo anstoliai gauna algą, etatų nustatytą, ir be to atlyginimą tam tikra taksa už kiekvieną veiksmą.

Jei teismo anstolis sutinka pasipriešinimą, tai jis turi teisės reikalauti pagelbos policijos, kuri privalo teikti pagelba be atideliojimo. Del pasipriešinimo arba įžeidimo teismo anstolio, kai jis eina pareigas, turi būt surašytas protokolas, kurį turi pasirašyti liūdininkai ir policijos valdininkas, jei jis būna buvęs tuomet; tasai protokolas įteikiamas valstybės gynėjui arba jo padėjėjui traukti kaltininkams atsakomybėn. Taipgi valstybės gynėjui arba jo padėjėjui anstolis privalo pranešti protokolu, kai policija nesuteikia jam reikalaujamos pagelbos.

Teismo anstolis negali daryti veiksmų, kurie liečia jo žmoną, iki 4 laipsnio gimines ir iki 2 laipsnio svainius.

Teismo anstoliai privalo laikyti vykdomųjų bylų knygą ir priimamųjų pinigų knygą. Už neteisius žygius, sprendimų vykdymo vilkinimą ir nusikalstamus darbus teismo anstoliai atsako disciplinariniu arba teismo keliu. Be kitų disciplinarinių bausmių iš teismo antsolio gali būt atimtas atlyginimas už jo veiksmą ir uždėta pinigų bauda lig 500 litų. Teismo pirmininkas turi teisę perspėti teismo anstolį, pabarti jį ir areštuoti iki 7 parų. Skundai del teismo anstolio veiksmų, kurie liečia jo asmenį ir del sprendimų vykdymo tęsimo teikiami teismo pirmininkui. Jei neteisiais veiksmais teismo anstolis padaro kam nuostolių, tai nuostoliai turi būt ieškomi teismo keliu (teismo įst. įt. 298—332 str.). Teismo sprendimų vykdymo tvarka nurodoma civilinio proceso įstatymų ir apie ją kalbėsime vėliau. Įstatymai leidžia teismo anstoliams

steigti jų tarybą iš pirmininko ir narių (5—10) (ten pat 333 str.) prižiūrėti teismo antsolių darbui, spręsti ginčams jų tarpe, svarstyti skundams, kurie esti teikiami privatinių asmenų ant anstolių ir dėti teismo anstoliams disciplinarinėms bausmėms.

3. Teismo pasiuntiniai. Be teismo anstolių teismuose esti dar pasiuntiniai, kuriems pavedama įteikinėti bylininkams šaukimai ir raštai, taipogi teismo pirmininko įsakymu atlikti kiti veiksmai, tik ne sprendimų vykdymas. Pasiuntiniai gauna algą ir atlyginimą už kiekvieną veiksmą tam tikra taksa. Negali būt skiriami pasiuntiniais tie pats asmens, kurie negali būt skiriami ir teismo anstoliais. Skiriami yra pasiuntiniai teismo pirmininko, prisiekdinami kaip kad ir teismo anstoliai; jie gali būt ne tik tuose miestuose, kuriuose yra teismai, bet ir kituose. Pasiuntinių pareigos ir atsakomybė yra tos pačios kaip kad ir teismo anstolių. Eidami savo pareigas, jie taiko esamąsias teismo anstoliams taisykles ir turi tam tikrą antspaudą.

4. Prisiekę vertėjai. Kiekvienoj valstybėj dabar gyvena ne maža svetimšalių, kurie ne visi moka valstybinę kalbą. Dabar ir svetimšaliai turi teisę ginti savo interesus teisme. Taigi, kad teismas galėtų susikalbėti su asmenimis, kurie nemoka valstybinės kalbos, skiriami yra prisiekę vertėjai. Bet vertėjų svarbiausia pareigą yra:

a) ruošti ir tikrinti del privatinių asmenų prašymų ir teismo ir valstybės įstaigų reikalavimų teikiamųjų visokioms įstaigoms aktų, dokumentų ir kitų raštų vertimus iš tų kalbų arba tomis svetimomis kalbomis, kurias vertėjai moka; ar moka vertėjai svetimą kalbą, tatai patikrinama nustatytąja teisingumo ministerio tvarka kvotimu ir

b) ruošti ir tikrinti del tų pat prašymų ir reikalavimų rašytų svetimomis kalbomis aktų, dokumentų ir kitų raštų, nuorašus.

Prisiekęs vertėjas neturi teisės eiti kurią kitų teismo tarnybą, jis gali būt tik notaru. Vertėjai skiriami yra teisingumo ministerio ir prisiekdinami teismo. Vertėjams suteikiamos atostogos teismo pirmininko, bet atostogų metui vertėjai privalo patys statyti jų pareigoms eiti kitą asmenį, kuris esti išlaikęs kvotimą ta pačia kaip ir vertėjas tvarka. Už vertimų ir nuorašų paruošimą ir patikrinimą teismo ir valdžios įstaigų reikalavimais vertėjai gauna atlyginimą nustatytą teisingumo ir finansų ministerių taksa; už atliktą privatiniams asmenims darbą vertėjai gauna atlyginimą arba taja pat taksa arba susitarimu nustatytomis tų pat ministerių taisyklėmis.

Prisiekęs vertėjas privalo turėti sau antspaudą ir knygas, kuriose pažymi išduotus vertimus, vertimų patikrinimus ir nuo-

rašus; tos knygos išduodamos jam apygardos teismo. Kitos vertėjų teisės ir prievolės apibrėžiamos notarų įstatymo 5, 6, 17, 20, 57—60, 67—69, 132, 198, 211, 213 ir 215 str. str.

Teismų kandidatai.

Teismai patys turi paruošti sau tinkamus darbininkus. Todel taikos teisėjams ir teismo tardytojams ruošti apygardų teismuosna priimami teismo kandidatai. Kaip sakėme, rusų įstatymais teismo kandidatais buvo priimami tik asmens, kurie buvo išėję aukštąjį teisių mokslą. Mūs gyvenimo aplinkybės, kuriant valstybę, privertė mus atsitraukti nuo šito įstatymų reikalavimo, nes mes neturėjome, kiek reikėjo, diplomuotų teisininkų, o teisėjų ir teismo tardytojų vietoms reikėjo daug žmonių.

Todel, mūs įstatymas leidžia priiminėti teismo kandidatais asmenis, kurie yra išėję gimnazijos mokslą, moka lietuvių kalbą žodžiu ir raštu ir turi ne mažiau kaip 20 metų amžiaus (teismo kandidatų įstatymas 2 str.). Kandidatais tokius asmenis priima teismo pirmininkas. Bendrasis apygardos teismo susirinkimas, teismo pirmininkui pasiūlius, gali priimti kandidatais ir mažesnio mokslo asmenis; čia, žinoma, atsižiūrima į tai, ar yra tasai asmuo dirbęs teismo srities darbą. Kandidatų skaičius apygardos teismui nustatomas etatais; kandidatų darbo tvarką nustato apygardos teismas. Teismo darbo kandidatai mokinasi pas taikos teisėjus, teismo tardytojus, valstybės gynėjus ir apygardos teismuose. Neišėję aukštojo teisių mokslo kandidatai privalo dar pasižinti su teisių teorijos mokslais, būtent, civiline ir baudžiamąja teisėmis, civiliniu ir baudžiamuoju procesais, Romos teise ir teisės enciklopedija; tam reikalui teismai gali steigti sutrumpintus minėtųjų mokslų kursus ir kviesti lektorius ir iš šalies. Kandidatai turi teisę nemokamai lankyti teisių fakultetą laisvais klausytojais; jų įgytąjį mokslą tikrina teismas. Kandidatų mokymo laikas turi būt ne trumpesnis kaip 1 metai ir ne ilgesnis kaip 2 metai. Pramokusiems teismo darbo kandidatams apygardos teismas gali pavesti savarankiškai dirbti ir gali siųsti padėti taikos teisėjams arba valstybės gynėjams ir laikinai eiti taikos teisėjo, teismo tardytojo ir valstybės gynėjo padėjėjo pareigas, kai esti reikalas. Išėję teismo praktikos darbą kandidatai gali būt skiriami teisingumo ministerio taikos teisėjais, teismo tardytojais ir valstybės gynėjo padėjėjais. Kai nesti vietos, kandidatas gali būt kandidatu ir ilgiau kaip 2 metus. Kandidatai gauna etatais nustatytą algą (ten pat 3, 4 ir kiti str.).

Reikia nepamiršti, kad mūs teismo kandidatų įstatymas išleistas tiktai laikinai ir kad greit reikės eiti prie to, kad teismo

kandidatais būtų tik išėję teisių mokslą asmens, kaip kad yra reikalaujama visur.

Notarai.

Skyrium stovi, bet apygardos teismo yra prižiūrimi notarai ir vyresnysis notaras. Notarų ir vyresniojo notaro darbas tvarkomas yra tam tikru atskiru notarų įstatymu.

Pas mus notarai skiriami yra teisingumo ministerio, kuris nurodo notarams ir jų būstines. Įstatymais einant, notarai yra valdininkai, nes jie gauna etatais nustatytą algą ir yra įtraukti į vaidininkų skaičių; be to, notarai gauna atlyginimą už kiekvieną veiksmą; to atlyginimo dydis nustatoma, arba notarų susitarimu su klijentais arba tam tikra taksa. Vyresnysis notaras yra teismo valdininkas, jo tarnybos teisės yra lygios teismo nario teisėms; skiriamas jis ir atleidžiamas iš tarnybos taja pat tvarka kaip kad ir teismo nariai.

Notarais gali būti skiriami tik Lietuvos piliečiai, pilnų metų, jei jie nėra buvę nutesti teismo ir neturi valstybės arba visuomenės tarnybos. Bet notarai, prieš skiriant juos, privalo išlaikyti kvotimą komisijoj, kuri susideda iš teismo pirmininko, valstybės gynėjo ir vyresniojo notaro. Notarai negali būt ir prisiekusiais advokatais. Jie eina savo pareigas tik to teismo apygardoj, kurioj yra jų būstinė; kitoj apygardoj jiems draudžiama daryti aktai; savo gi apygardoj notarai turi teisę daryti aktus visiems, kurie į juos kreipiasi. Notarai privalo laikyti paslapty pavestus jiems darbus ir aktus ir turėti antspaudą. Jie privalo taip gi laikyti nurodytas įstatymuose knygas; būtent: rejestrą įtraukti visiems aktams, kuriuos jie daro, dvi aktų knygas — vieną įtraukti nekilnojamojo turto aktams, kitą kilnojamojo turto aktams, knygas rinkliavoms įtraukti, padarytų aktų rodyklį abecelės tvarka, sąrašą asmenų, kurių teises yra susiaurintos, knygas vekseliams protestuoti. Knygos jiems išduodamos apygardos teismo; kiekvienas aktų knygų lapas turi būt apmokėtas nustatytu mokesniu. Pabaigtosios aktų knygos turi būt siunčiamos į vyr. notaro archyvą, metams praslinkus. Notarai privalo dirbti savo kontorose tiek valandų kiek ir įstaigų valdininkai. Kai notaras važiuoja atostogosna arba suserga, tai savo vieton jis privalo statyti kitą asmenį, kuriam teismo pirmininkas ir paveda eiti notaro pareigas. Kai notaras miršta arba pasitraukia, tai visi jo aktai, knygos ir antspaudas paimami taikos teisėjo ir su padarytu sąrašu siunčiama vyr. notaro archyvan.

Notarų knygos ir bylos ir vyr. notaro knygos gali būt revizuojamos vieno apygardos teismo narių, kuriam teismas atlikti tą darbą paveda; notarų reviziją teismas gali pavesti ir vietos taikos

teisėjui. Disciplinarine tvarka apygardos teismas svarsto visus notaro tarnybinius žygius; atleisti notarą iš tarnybos gali tik teisingumo ministeris. Skundai del neteisių notaro ir vyr. notaro tarnybinių žygių teikiami apygardos teismui; vyr. notaro padėjėjo žygiai skundžiami vyr. notarui, jei vyr. notaro padėjėjas esti padaręs neteisų žygį, kai būna vyr. notaras, o jei jis pavaduoja vyr. notarą atostogų arba ligos metų, tai tie skundai teikiami apygardos teismui. Minimiems skundams teikti suteikiamos dvi savaiti; įteikiami skundai notarui arba vyr. notarui; notarai ne vėliau kaip per 7 dienas teikia skundą su savo pasiteisinimu apygardos teismui, kuris, jei randa reikalo, šaukia akto dalyvius į posėdį skirtąją dieną. Jei apygardos teismas nutaria, kad akto nebegalima buvo daryti, tai toks nutarimas gali būti apskųstas vyr. tribunolui; o jei apygardos teismas patvirtina notaro veiksmą, kuriuo esti padarytas aktas arba paliūdymas, tai tiems aktams arba paliūdymams sulaužyti reik kelti byla paprastąja tvarka.

Notarų pareigos yra:

1. daryti visokius aktus,
2. išdavinėti išrašus iš knygų ir aktų nuorašušs,
3. paliūdinėti visokius patiekiamus aktus, daryti protestus ir paliūdinėti:
   a) nuorašų tikrumą,
   b) parašų tikrumą,
   c) pateikimo notarui dokumento laiką,
   d) asmens gyvumą,
4. įteikti vienos šalies pareiškimą kitai,
5. rašyti įgaliojimus ir sutartis,
6. statyti trečiųjų teismų bylai spręsti sutartis,
7. priiminėti saugoti privatinių asmenų dokumentus,
8. rašyti turtui padalinti tarp įpėdinių sumanymus nurodytais įstatymų atsitikimais.

Vyresniųjų notarų pareigos yra:

1. laikyti tvarkoj archyvą,
2. išdavinėti iš esamųjų archyve knygų išrašus, aktų ir dokumentų nuorašus,
3. tvirtinti notarų nekilnojamojo turto aktus,
4. išdavinėti liūdymus turtams užstatyti,
5. rinkti draudimo straipsnius, kai dedamas draudimas nekilnojamam turtui.
6. vesti sąrašą asmenų, kurių civilinės teisės yra susiaurintos (notarų įst. 154 str.).

Notarų ir vyr. notaro darbo taisyklių neliesime, nes tasai darbas atitrauktų mus per toli į šalį ir be to patogiau yra dėstyti visas notariato sutvarkymas skyrium papildomomis paskaitomis.

Buv. Suvalkų gubernėj, kurioj nuo seniai įvestas Napoleono kodeksas, vyr. notaro nėra, o yra įtaisyta ipoteka; ten neklnojamojo turto perleidimo, užstatymo arba apsunkinimo aktas, kuris esti padarytas pas notarą, gali būt įtraukiamas į ipotekos knygas, bet ne visais atsitikimais.

Bylų priklausomumas.

Kad teismo darbas nuo bylos pradžios eitų teisės keliu, kiekvienas teismas turi priiminėti spręsti tik tas bylas, kurios įstatymų pavestos yra jam nagrinėti ir spręsti. Jei teismas išsprendžia bylą, kuri turi būt sprendžiama kito teismo, tai aukštesnioji teismo instancija gali panaikinti tą sprendimą; tuokart byla reik kelti išnaujo. Užtat, kiekvienas teisėjas ir teismas, priimdamas ieškomąjį prašymą, privalo pirmiausia žiūrėti, ar priklauso byla jo kompetencijai ir tik atradęs, jog byla turi būti jo sprendžiama, jis gali pradėti savo darbą.

Pažiūrėkime gi, kuriais pagrindais atskiriama mūs civilinių teismų kompetencija nuo valdžios įstaigų kompetencijos ir vieno teismo nuo kito kompetencijos. Civilinio proceso 1 straipsnis sako, kad kiekvienas ginčas del civilinės teisės pavedamas spręsti teismo įstaigoms. Bet to straipsnio 1 pastebėjimas sako: tie administracijos įstaigų ir valdininkų reikalavimai, kurie įstatymų laikomi neginčytinais, vadinasi, kuriems neleidžiama prieštarauti rungtynių tvarka, pavedama spręsti administracijos, o ne teismo įstaigoms. Kyla klausimas, kurie gi yra tie reikalavimai? Daugiausia tatai yra viešojo pobūdžio valdžios reikalavimai, kurie esti kreipiami į privatinius asmenis, kaipo pavaldinus ir reikalavimai, kurie esti kreipiami vienos valdžios įstaigos į kitą. Tie reikalavimai apima pirmiausia mokesnių ėmimą, uždėtų valdžios piniginių baudų ėmimą, pretenzijas del valdininkų algos arba jos dalies sulaikymo, pretenzijas del atlyginimo už nusavintąjį turtą.

Pavyzdžiui galime nurodyti dar šiuos reikalavimus, kurie laikomi neginčytinais; savivaldybių reikalavimai vykdyti jų įsakymus švarumo reikalu; tų pat savivaldybių nutarimai, kuriais nustatomos visokios taksos; ligoninių reikalavimai mokėti už gydymą jose; savyvaldybių reikalavimai mokėti už laikymą prieglaudose, jų gi reikalavimai mokėti nuo nekilnojamojo turto mokesnį; valstybės kredito įstaigų reikalavimai surašyti ir parduoti įkeistus jose privatinių asmenų turtus; miesto valdybos atsiskaitymai su

valdžios įstaigomis už nusamdytus kariuomenės reikalams butus; pretenzijos del padarytų nuostolių, kai esti nepatvirtinos miesto valdybos varžytinės nuomavimo miesto žemės reikalu, ginčai del grąžinimo paimtų savivaldybės mokesnių, akčyžės, notarinių mokesnių; valstybės įstaigų reikalavimai, kilę iš nevykdymo sutarčių, kuriomis buvo apsiimta tiekti kokie daiktai arba darbas arba kuriomis buvo išnuomotas valstybės nekilnojamasis turtas. Kas del minimų čia sutarčių nevykdymo, tai pretendentams leidžiama pasirinkti baigti dalykas arba administracijos įstaigoj arba teisme.

Pas mus kai kurie ginčai tarp dvarininkų ir darbininkų pavesti spręsti darbo inspektoriaus su šalių atstovais. Jei privatinis asmuo randa kurį administracijos valdžios veiksmą arba reikalavimą neteisiu, tai jis privalo skųstis ne teismui, o vyresniajai valdžiai. Vis gi ne visi valdžios įstaigų ir valdininkų su privatinais asmenims turto srities santykiai, kai del jų kyla ginčas, pavedami spręsti administracijos įstaigoms; valstybė turi savo tartą; iš to turto valstybė ima naudą kaip kad ir kiekvienas privatinis asmuo; dažniausia valdžia išnuomoja tą turtą privatiniams asmenims ir del to daro su jais juridinius santykius. Čia valdžios įstaigos ir valdininkai veikia ne kaipo valstybės valdžios atstovai, bet kaipo juridinio asmens iždo atstovai ir tuokart, žinoma, jie gali veikti tik privatinio asmens teisėmis. Užtat, kilę šiais atsitikimais tarp valdžios įstaigų ir valdininkų iš vienos pusės ir privatinių asmenų iš kitos pusės ginčiai pavedama spręsti teismams. Savyvaldybės (miestų ir apskričių) prilygintos yra valdžios įstaigoms (civ. proc. įst. 1282 str. 2 ir 4 pastebėjimai); todel, joms taikomos tos pačios taisyklės kaip kad ir valdžios įstaigoms.

Toliau, teismams pavestos spręsti bylos, kai ieškomi nuostoliai, kurie esti padaryti valdininkų neteisiais žygiais, tik ne nusikalstamais darbais (civ. proc. 1316, 1330[1], 1331 str.). Bet, jei tiems nuostoliams atlyginti įstatymų esti skirtos tam tikros sumos ir jei už neteisų veiksmą nusikaltęs valdininkas gali būt nubaustas disciplinariniu būdu, vadinasi, kai nekeliama jam kriminalinė byla, tai minimieji nuostoliai atlyginami administracine tvarka (civ. proc. 1068 str.). Kai ginčas eina vienos su kita valdžios įstaigų, tai jis sprendžiamas administracine tvarka. Kadangi bažnyčios ir savyvaldybių turimieji turtai nėra iždo turtai, tai ginčai del jų su valdžios įstaigomis sprendžiami teismų (civ. proc. 1297, 1298 str.). Civiliniams teismams nepavesti taipgi spręsti reikalavimai teismo išlaidų kriminalinėse bylose, nes tuos reikalavimus svarsto ir sprendžia kriminalinis teismas.

Kitas bylas sprendžia civilinis teismas.

Esame jau sakę, kad civilinės bylos jų esmės atžvilgių nagrinėjamos dviejų instancijų ir kad be tų dviejų instancijų yra dar kassacijos arba revizijos instancija.

a) Teismų kompetencijos srity apsireiškia taip gi bendrieji visų šalių įstatymų dėsniai; antai, visų šalių įstatymai nurodo, kuriuos procesuatinius veiksmus turi teisę daryti kuris teismas, kitaip sakant, nurodo teismo darbo sritį; deliai to, neleidžiama pradėti byla neatitinkamoj teismo instancijoj, kaip antai, negalima pradėti byla apeliacijos arba kasacijos instancijoj, negalima pirmosios instancijos sprendimas skųsti kasacijos instancijai, nesikreipiant į apeliacijos instanciją. Užtat, keliant bylą, reik žiūrėti, kaip teismai yra suskirstyti jų pareigų atžvilgiu.

b) Toliau, įstatymai nurodo, kurios civilinės bylos pavedama spręsti kuriai teismų rūšiai, kaip antai, bažnyčios teismams, apygardų teismas ir taikos teisėjams. Tatai vadinama objektine teismų kompetencija (competentia ratione materiae, objective sachliche Zuständigkeit); deliai to taikos teisėjai arba apygardos teismai neturi teisės spręsti pavestasias bažnyčios teismui bylas; taikos teisėjai neturi teisės spręsti pavestąsias apygardos teismams bylas.

c) Pagalios, kiekvieno teismo kompetencija aprėžta yra valstybės teritorijos dalies plotu, antai, taikos teisėjo valdžia plečiama tik jo nuovadai, apygardos teismo valdžia jo apygardai. Šioji ploto atžvilgiu teismų kompetencija vadinama subjektine kompetencija (competentia ratione personae, subjective Kompetenz) arba, kaip dažniausia sakoma, bylu priklausomumu (forum, Gerichtsstand).

Teismų kompetencija jų darbo srities atžvilgiu nurodoma suskirstimu teismų instancijoms; todel šita kompetencija paaiškės, kai bus dėstomą vėliau tų instancijų bylų sprendimo tvarka.

Užtat, čia reik aptarti teismų kompetencija jų rūšių atžvilgiu (ratione materiae) ir teismų kompetencija jų darbo ploto atžvilgiu (ratione personae) arba paprastasis bylų priklausomumas.

Teismų kompetencija ratione materiae yra vienos rūšies teismų teisė spręsti pavestąsias jiems bylas, atmetant kitos rūšies teismus; teismų kompetencija ratione personae yra vienos rūšies teismo teisė spręsti pavestąsias jam bylas, atmetant kitus tos pačios rūšies teismus. Pirmasis pavadinimas yra duotas todel, kad bylos suskirstomos įvairių rūšių teismams nagrinėti ir čia atsižiūrima bylų kilmės; antrasis duotas yra todel, kad vienos rūšies teismo kompetencija apibrėžiama, atsižiūrint atsakovo patogumų, jo gyvenamosios nuolatinės arba laikinosios vietos. Šito suskirstymo reikšmė yra didelė: jo pagrinde įdėta mintis, kad teismų kompetencijos ratione materiae taisyklės liečia įvairių rūšių teismų val-

džios suskirstymą, jų jerarchiją, kuri juos vienija ir kaipo padarinį viešojo pobūdžio tvarką; o kompetencija ratione personae įvesta yra tikslu suteikti bylininkams didesnį patogumą, vadinasi, privatinių interesų reikalu.

Iš to teka šit kas:

1. Bylininkai savo susitarimu gali keisti taisyklių taikymą, kai dalykas liečia kompetenciją ratione personae ir neturi tos teisės, kai dalykas liečia kompetenciją ratione materiae, nes pirmuoju atveju neliečiami viešojo pobūdžio interesai; antai, bylininkai turi teisę savo sutarty nurodyti teismą, kuriam jie paveda spręsti jų ginčą, jei jis kiltų iš tos sutarties, bet ta sąlyga, kad tai būtų tos pačios rūšies teismas kaip kad ir pats teismas, kuris turėtų spręsti jų bylą, einant įstatymais, pav., šalys neturi teisės reikalauti, kad jų bylą del 100 litų spręstų apygardos teismas.

2. Kompetencijos ratione materiae taisykles privalo daboti pats teismai ir jiems ginama priiminėti nagrinėti bylos, kurios jiems nepavestos spręsti.

3. Jei teismas prasilenkia su taisyklėmis, kurios liečia kompetenciją ratione materiae, tai del to gali skųstis abi šali visu proceso metu, o laužymas kompetencijos ratione personae taisyklių duoda teisę tik atsakovui iškelti ekscepciją ir jei toji ekscepcija nebūna patenkinta, skųsti teismo sprendimą apelliacijos tvarka.

Teismų kompetencija ratione materiae. Šiuo atžvilgiu mūs civilinių teismų yra tik 3 kategorijos: 1) apygardos teismai, 2) taikos teisėjai ir 3) bažnyčios teismas.

Kadangi mūs apygardos teismai arba pirmosios instancijos teismai yra kollegijaliniai teismai ir turi susidėti iš išsilavinusių teisėjų, kurie esti išėję teisių mokslą, tai jais galima daugiau pasitikėt negu vienasmeniniais teismais; užtat, mūs įstatymai paveda jiems spręsti svarbesnes bylas. Kitose šalyse yra dar prekybos teismai, jiems pavestos spręsti bylos iš prekybos operacijų. Pas mus prekybos teismų nėra; todel, bylos, kurios kitur pavesta tiems teismams spręsti, pas mus sprendžiamos yra apygardos teismų ir taikos teisėjų.

Mūs apygardos teismai vadovaujasi bendraisiais proceso įstatymais; taikos teisėjai tais pat įstatymais kiek pakeistais, o bažnyčios teismai vadovaujasi tam tikrais įstatymais, kuriais jiems yra nurodyta tvarka byloms spręsti.

Apygardos teismai ir taikos teisėjų teismai pas mus įtaisyti yra subordinacijos pagrindais, nes taikos teisėjų teismams apygardos teismas yra antroji instancija ir taikos teisėjų teismai yra apygardos teismų priežiūroj. Visai skyrium nuo šių teismų stovi bažnyčios teismai.

Apibrėžti mūs apygardos teismų ir taikos teisėjų darbo sričiai turime pasakyti, kad pas mus nėra tokių rūšių ginčo bylų, kurios būtų pavestos spręsti, kaip yra kitur, tik apygardos teismams arba vien tik taikos teisėjams. Mūs apygardos teismai sprendžia tos pačios rūšies ginčo bylas, kaip kad ir taikos teisėjai; jų kompetenciją skiria nuo taikos teisėjų kompetencijos tik ieškinio kaina.

Einant laikinuoju mūs teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu, mūs taikos teisėjams pavestos spręsti ginčo bylos, kurių ieškinio kaina neperviršija, kaip kad buvo iš pradžių nustatyta, 10 000 auksinų (arba vokiečių markių), dabar 5000 litų, vistiek, ar ginčas eina del kilnojamojo ar nekilnojamojo turto. Be šitų ginčo bylų taikos teisėjams pavestos spręsti ir visos be išimties neginčo bylos, kurios kitaip vadinasi apsaugos bylomis; apie šitas bylas bus kalbama vėliau. Taikos teisėjų žinioj yra ir globos bylos.

Nurodoma, kad mūs taikos teisėjų kompetencija esanti per didelė, kad reikią bylos del nekilnojamojo turto ir kai kurios kitos pavesti spręsti apygardos teismams. Tokia reforma mažai sumažintų taikos teisėjų bylų skaičių ir suteiktų daug darbo apygardos teismams, o del to reikėtų žymiai padidinti apygardos teismų narių skaičius ir teisingumo ministerijos biudžetas, naudos gi iš tos reformos vargiai bau daug būtų. Priekaištai del apygardos teismų ir taikos teisėjų kompetencijos suskirstymo daromi atsižiūrint į tai, kad mūs taikos teisėjai ne visada stovi atitinkamoj aukštumoj; bet delto, rodos, reikėtų rūpintis įvesti atitinkamos taikos teisėjų darbo sąlygos ir stengtis pakelti taikos teisėjų mokslo cenzas ir jų darbo atlyginimas. Jau ir prancūzai, kurie ne abejojant yra gerai įsižiūrėję į teismų darbą, siūlo pavesti vienam teisėjui spręsti visas pirmos instancijos bylas ir palikti tris teisėjus apeliacijos instancijai, ir sako, kad tokia reforma būtų rimta ir duotu naudos biudžetui ir bylininkams (E. Garsonnet et Ch. Cézar-Bru. Précis de proc. civ. 24 puslapis 1923 m.). Teisybė, čia prancūzų procesualistai kalba apie mažus apygardos teismus, kurie turi mažai darbo, bet jie vis gi laužo principą, būtent, siūlo kollegijalinį 1 instancijos teismą pakeisti vienasmeniniu teisėju. Tuo pat keliu eina ir prancūzų teismo pirmininko pareigų plėtimas. Taigi, ir mums, rodos, reikėtų pavesti taikos teisėjams spręsti bylos, kurios dabar yra sprendžiamos apygardos teismų kaipo pirmosios instancijos, kadangi tų bylų nėra taip daug, o taikos teisėjams kad ir mažesnės sumos bylose tenka spręsti tie patys klausimai kaip kad ir apygardos teismams didesnės sumos bylose; tada mūs bylos būtų greičiau sprendžiamos; sprendimo tvarka būtų tinkamesnė žmonėms ir, be to, būtų įvesta nuosekli teismų jerarchija (I instancija taikos teisėjas, antroji arba apeliacijos instancija (apygardos teismas ir kasacijos instancija vyr. tribunolas). Žinoma, iš pradžių

reikėtų pasirūpinti turėti išėjusių teisių mokslą ir prirengtų eiti praktikos darbą teisėjų kadras.

Bažnyčios teismui pavestos spręsti:

a) kylančios iš vedybos bylos,

b) dvasininkų ginčai del bažnyčios turto.

Kylančiomis iš vedybos bylomis laikomos bylos, kuriomis prašoma pripažinti netikra vedyba del to, kad vienas susijungusiųjų nebuvo tiek metų, kiek reik, kad jis buvo priverstas jungtis ir b) bylos del vedybos panaikinimo ir susijungusiųjų perskyrimo nurodomais įstatymų atsitikimais, būtent, jei vienam susijungusiųjų buvo atimtos teisės, jei jis yra dingęs, susidėjęs su kita moterimi arba moteris su kitu vyru.

Bažnyčios teismai gali spręsti tik klausimus, ar tikra ar netikra yra vedyba ar turi būt ji panaikinta ar susijungusieji turi būt perskirti. O, bažnyčios teismui pasibaigus, reikalai, kurie liečia susijungusiųjų ir jų vaikų asmens ir turto teises sprendžiami yra civilinių teismų (svetimųjų tikybų įst. 64, 250, 365 ir k. str.).

Dvasininkų ginčai del bažnyčios turto liečia:

a) naudojimosi teisę bažnyčios kilnojamuoju ir nekilnojamuoju turtu ir

b) bažnyčios gaunamąjį pelną (sv. tik. įst. 64, 553, 760 ir k. str.).

Tik rusų raskolnykų (atskalūnų) bylos del vedybos sprendžiamos yra ne jų dvasininkų, o civilinio teismo (civ. proc. 1356[1] ir kiti str.).

Taigi, galime pasakyti, kad apygardų teismams pavestos spręsti visos ginčo bylos, kurios nėra pavestos spręsti administracijos įstaigoms ir kitų rūšių teismams. Tas bylas ir sprendžia apygardos teismų civiliniai skyriai.

Bylų priklausomumo rūšys (ratione personae).

Pavedimas bylų vienos rūšies teismams spręsti remiamas yra taisykle: actor sequitur forum rei. Šita taiyklė pateisinama tuo, kad negalima visos bylos, kurios kyla valstybės plote, pavesti spręsti bet kuriam teismui, nes tasai vienas teismas, jei tik jis būtų laikomas geresnis, būtų apsunkintas darbu. Tik vyriausiasis teismas yra vienas visai valstybei, nes jis veizdi, kad įstatymai vienodai būtų aiškinami ir taikomi.

Bylos priklausomumas nustatomas ieškinio kėlimo diena; todel, byla turi būt sprendžiama to teismo, kurio kompetencijai ji priklauso, kai ji esti keliama. Jei proceso metu priklausomumo pagrindas, kuriuo remiasi ieškovas, ir pasikeistų, tai byla visgi turi būt sprendžiama to teismo, kuriame ji esti teisiai kelta.

Aplinkybės, kuriomis nustatomas bylų priklausomumas, vadinamos priklausomumo pagrindais. Tie pagrindai suskirstomi:

a) visiems privalomuoju ir nekeičiamuoju priklausomumu ir

b) šalių keičiamuoju priklausomumu.

Antroji priklausomumo rūšis suskirstoma bendrąja, kuri taikoma visiems ieškiniams ir ypatingąja, kuri taikoma tik kai kurioms ieškinių rūšims. Vėl gi bendrasis priklausomumas susirstomas nustatumuoju sutartimi ir nustatomuoju įstatymu.

A. Nekeičiamojo priklausomumo taisyklės taikomos:

1. a) kai byla eina del savybės teisės, valdymo ir naudojimosi ir del kitos teisės nekilnojamąjam turtui (civ. pr. 212 str.);

b) kai byla eina del grąžinimo užgrobtojo valdymo nekilnojamuoju turtu (civ. pr. 213 ir 213[1] str. str.);

c) kai byla eina del nuostolių padarytų nekilnojamąjam turtui atsakovo savyvaldybės darbais;

d) kai ieškomi pinigai aktu, kuriuo užstatytas nekilnojamasis turtas (civ. pr. 214 str.).

Šiais atsitikimais ieškiniai turi būt keliami tame teisme, kurio nuovadoj arba apygardoj nekilnojamasis turtas yra. Čia teismai patys privalo nepriiminėti nagrinėti bylas, jei, jas keliant, prasilenkta su šio priklausomumo taisyklėmis.

2. Kai po kieno galvos lieka palaikai, tai ieškiniai del palaikų, įpėdinių ginčai jų tarpe, ginčai del testamento tikrumo ir ginčai del palaikų padalinimo turi būt keliami tame teisme, kurio nuovadoj arba apygardoj palaikai esti likę. Tame pat teisme turi būt keliamos bylos mirusiojo savininko turtui, jei nėra patvirtintų arba paėmusių valdyti turtą įpėdinių (civ. pr. 215 str.). O palaikai laikomi likę toj vietoj, kurioj, prieš mirdamas, gyveno turto savininkas. Jei palikęs turtą asmuo turėjo kelias gyvenamąsias vietas, tai jo būstinė arba nuolatine gyvenamąja vieta reik laikyti ta, kurioj jis paskutinį laiką nuolat gyveno; jei palikęs turtą neturėjo nuolatinės gyvenamosios vietos, tai įpėdiniams reik pripažinti teisė kelti bylą tame teisme, kurio nuovadoj arba apygardoj yra likęs mirusiojo nekilnojamasis turtas, o kai to turto nesti, tai tame teisme, kurio nuovadoj arba apygardoj, kiek tatai yra žinoma įpėdiniams, palikęs turtą paskutinį kartą gyveno.

Įpėdinybės teisės gimsta ne tik, kai turto savininkas miršta, bet ir kai jis įstoja į vienuolyną ir kai iš jo esti atimtos visos teisės teismo sprendimu (civ. st. 1222, 1223 str.). Šiais atvėjais palaikai laikomi likę toj vietoj, kurioj turto savininko paskutinį laiką nuolat gyveno. Kai asmuo esti dingęs, tai visos bylos dingusiam ir jo turtui turi būt keliamas tame teisme, kuriame yra byla del to asmens dingimo. (Civ. st. 1455, 1451 str.).

3. Kai už skolą esti areštuotas kilnojamasis turtas ir trečiasis asmuo reiškia pretenziją į tą turtą savybės pagrindu, tai jis privalo kelti bylą išgelbėti turtui nuo pardavimo to teismo nuovadoj arba apygardoj, kurioj yra areštuotasis turtas (civ. st. 1092 str.).

4. Kai vienas ieškinys tampriai surištas su kitu, kuris jau esti keltas teisme, tai antrasis ieškinys turi būt pateiktas tam pačiam teismui; antai, ieškinys del nuostolių, pelno ir teismo išlaidų grąžinimo turi būt keliamas tame teisme, kuriame buvo nagrinėjama byla vyresniuoju ieškiniu (civ. pr. 898 str.). Klijento ieškinys prisiekusiam advokatui del padarytų advokato apsileidimu nuostolių turi būt įteikiamas teismui, kuriame advokatas vedė bylą (teismo įst. įt. 404 str.). Ieškinys del įpedinybės turto perdalinimo turi būt teikiamas teismui, kurio buvo padalintas turtas.

5. Kai nėra atsakovo byloj, kuri liečia kylančias iš vedybos fakto teises ir kai prašoma panaikinti raskolnykų vedyba, jei vienas susijungusiųjų esti netekęs visų teisių, tai byla keliama ieškovų gyvenamosios vietos teisme.

6. Del panaikinimo raskolnykų vedybos byla keliama to teismo apygardoj, kurioj vedyba įtraukta į knygas.

7. Bendrovių narių ginčai jų tarpe del nepildymo sutarties arba del jų atsiskaitymų, taipgi bendrovės narių ir privatinių asmenų pretenzijos į bendrovę, kuri esti baigusi savo gyvenimą, keliamos tame teisme, kurio nuovadoj arba apygardoj yra arba buvo buvusi bendrovė prieš iškeliant ginčą arba pretenziją. (civ. pr. 222 str.).

8. Del padarytų privatiniams asmenims administracijos įstaigų valdininkų ir savyvaldybių narių nuostolių bylos keliamos toj vietoj, kurioj esti sulaužytos privatinių asmenų teisės (civ. pr. 1317 ir 1330[2] str.).

9. Notarams ir prisiekusiems vertėjams del nurodytų pereitame punkte nuostolių bylos turi būt keliamos jų tarnybos vietoj (not. įst. 64 str. ir teismo įst. įt. 429 str.).

Bendrasis bylų priklausomumas.

Nekeičiamojo bylų priklausomumo pamatas padėtas yra viešojo pobūdžio reikalais. Kurios bylos tų reikalų neliečia, toms taikomos bendrojo priklausomumo taisyklės.

Bendrojo bylų priklausomumo pagrindas yra atsakovo nuolatinė gyvenamoji vieta, kitaip sakant, šito priklausomumo taisyklėmis byla turi būt keliamas tame teisme, kurio nuovadoj arba apygardoj gyvena atsakovas; ir tatai daroma todel, kad iš anksto nebegalima pasakyti, ar ieškovo pretenzija yra teisinga ar ne; užtat, ieškovui dedama didesnė sunkenybė: leidus ieškovui kelti

bylą ne atsakovo gyvenamoje vietoj, būtų prieitas dažnai neteisingų bylų kėlimas tikslu užduoti atsakovui nereikalingą rūpesnį ir užtraukti jam bereikalingas išlaidas. Be to, gyvenamoje vietoje atsakovui patogiau gintis nuo atsakovo pretenzijos, lengviau surinkti įrodymai ir rasti liudininkai; čia apsireiškia toksai bendras nusistatymas: kas nori pulti kitą, tas turi susiieškoti jį ir ateiti pas jį.

Mūs civilinio proceso įstatymų 203 str. ir sako, kad byla keliama tame teisme, kurio apygardoj arba nuovadoj atsakovas nuolat gyvena; einantgi to pat proceso 204 straipsniu nuolatine gyvenamąja vieta laikoma toji, kurioj kas del savo einamojo darbo, amato arba turto arba tarnybos karinės ar civilinės nuolat esti arba šeimininkauja. Čia žiūrima, kur atsakovas faktiškai esti, kurioj vietoj jis esti pririštas privatiniu arba visuomeniniu darbu, o ne kurioj jis esti gimęs arba įtrauktas į kokias knygas. Kai proceso metu atsakovas miršta ir jo vieton stoja įpėdinis, kuris kitur gyvena, arba, kai procesui prasidėjus, atsakovas keičia savo gyvenamąją vieta, byla visgi baigiama tame teisme, kuriame ji buvo teisiai pradėta; bet jeigu byla teismo esti panaikinta ir ieškovui palikta teisė kelti bylą iš naujo, o atsakovas tuo tarpu esti pakeitęs savo gyvenamąją vietą, tai naujoji byla turi būt keliama naujoj atsakovo gyvenamojoj vietoj. Tarpais, atsakovas verčiasi tokiu darbu, del kurio jis turi gyventi ne vienoj vietoj, bet įvairiose vietose, pav., jis turi krautuvę viename mieste ir kitame mieste; tuokart kiekviena jo gyvenamoji vieta laikoma jo nuolatine gyvenamąja vieta; užtat, byla galima jam kelti vienos ar kitos vietos teisme; civ. proc. 205 str. suteikia ieškovui teisę pasirinkti tų vietų tą, kurioj jis gali užklupti atsakovą.

Neveiksmingieji asmens, kuriems esti įsteigta globa, kaip antai, mažamečiai, pamišėliai, bepročiai, nuo gimimo kurtieji-nebyliai, neturi teisės vesti teisme savo bylas; užtat, jų gyvenamąja vieta laikoma jų globėjų arba tėvų gyvenamoji vieta (civ. pr. 19 str.), nes manoma, kad tų asmenų globėjai nuolat su globojamais gyvena. Tik, kai globa esti įsteigta turto aikvotojui, tai byla turi būt keliama turto aikvotojo gyvenamosios vietos teisme, kadangi turto aikvotojui paliekamos kai kurios teisės (civ. pr. 20 str.).

Valdžios įstaigos, savyvaldybės, bendrovės ir draugijos vadinamos juridiniais asmenimis. Juridiniai asmens yra veiksmingi, vadinasi, jie turi teisę patys veikti. Keliant bylą jiems, reik atsižiūrėti, su kurio teismo apygarda surištas esti jų darbas, kaip kad fizinio asmens su jo nuolatine gyvenamąja vieta. O jų darbas surištas esti su teismo apygarda, kurioj nuolat yra jų organai; antai, del kilnojamojo turto bylos valdžios įstaigoms turi būt keliamos ten, kur yra toji įstaiga arba valdininkas, jei tik įstaiga arba valdininkas turi teisę atstovauti valstybės iždą ir del to būti at-

sakovu (civ. proc. 1288 ir 1305 str.). Kas del bendrovių ir draugijų, tai joms bylos turi būt keliamos ten, kur yra jų valdyba arba firma; jei jos turi vietos agentus ir kontoras ir jei sutartis esti padaryta su tais agentais ar kontoromis, tai bylos galima joms kelti ir jų agentų kontorų gyvenamosios vietos teisme (civ. proc. 35, 36, 220 ir 221 str.).

Kai atsakovai esti keli ir jie gyvena įvairiose vietose, tai ieškovui suteikiama teisė pasirinkti bet kurio atsakovo gyvenamosios vietos teismą (civ. proc. 33 ir 218 str.).

Jei atsakovas neturi nuolatinės gyvenamosios vietos (antai, cirkų savininkai, jų artistai, kommi - vojažėrai) arba jei ieškovas nežino tos vietos, tai bylos priklausomumui nustatyti einama šiomis papildomomis, taisyklėmis:

a) ieškovas turi teisę kelti bylą atsakovui tame teisme, kurio apygardoj arba nuovadoj atsakovas laikinai esti (civ. proc. 206 str.); bet šiais atsitikimais teismas turi priimti bylą nagrinėti tik tuokart, kai atsakovas iš tikrųjų neturi arba negali įrodyti, jog jis turi nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvoj (ten pat pr. 207 str.) arba kai bylą privalo spręsti tas pats teismas, remdamsis sutarties vykdymo vieta (civ. proc. 208 str.). Jei šių sąlygų po akių nėra, tai atsakovas turi teisę prašyti teismą perkelti jo bylą į jo gyvenamosios vietos teismą; jei patenkinamas atsakovo prašymas, tai teismas grąžina ieškovui jo prašymą ir jame pažymi atsakovo gyvenamąją vietą; kai prašymas esti grąžintas, tai byla laikoma kelta, jei ieškovas trijų mėnesių laikotarpiu pateikia prašymą atsakovo nuolatinės gyvenamosios vietos teismui (civ. proc. 582 ir 583 str.). Negalima kelti byla atsakovui tos vietos teisme, kurioj atsakovas sustoja trumpam laikui tik pravažiuodamas.

Jei atsakovas laikinai kur gyvena o paskui išvažiuoja ir ieškovas nekelia jam bylos, tai vėliau ieškovas jau neturi teisės kelti toj vietoj bylą atsakovui, nes civ. proceso 206 straipsnis reikalauja, kad atsakovui byla būtų kelta jo laikinojoj gyvenamojoj vietoj, kai jis ten esti. Kai atsakovui esti kelta byla toj vietoj, kurioj jis laikinai sustoja pravažiuodamas, tai teismas del atsakovo reikalavimo turi nepriimti tą bylą nagrinėti. Laikinasis atsakovo buvimas kurioj vietoj galima atskirti nuo laikinojo sustojimo toj vietoj tik atsakovo ypatingu tikslu, o ne laiko ilgumu: antai, jei atsakovas atvyksta iš savo gyvenamosios vietos kurion kiton vieton įsteigti arba sutvarkyti prekybos arba pramonės įmonę, įsigyti turtą, pasigydyti, tatai bus jo laikinasis buvimas, o jei jis sustoja trumpai pakalbėti su kuo, susirgsta arba esti sulaikytas kurios nelaimės, tai tatai yra jo laikinas sustojimas.

b) Kai atsakovas gyvena užsieny arba kai jo gyvenamoji vieta ieškovui nėra žinoma, tai ieškovas turi teisę kelti bylą atsakovo ne-

kilnojamojo turto vietos teisme (civ. pr. 210 str.). Jei atsakovas nekilnojamojo turto neturi arba jei ieškovas nežino, kur yra tasai turtas, tai ieškovas turi teisę kelti bylą atsakovui arba paskutinės atsakovo gyvenomosios vietos teisme arba teisme, kurio apygardoj ar nuovadoj yra padaryta arba turi būt išpildyta ieškovo su atsakovu sutartis.

c) Kai žmogus miršta ir palieka turtą, tai bylos del pretenzijų į jo turtą turi būt keliamos mirusiojo įpediniams, kurie teismo esti patvirtinti arba bent asmenims, kurie faktiškai esti priėmę mirusiojo turtą, einant bendromis taisyklėmis; jeigu nėra nė įpedinių nė minėtų asmenų, tai bylos turi būt keliamos tos vietos teisme, kurioj esti likę palaikai, būtent, paskutinės mirusiojo nuolatinės gyvenamosios vietos teisme.

d) Kai juridinis asmuo esti likvidavęs savo veikimą, tai visokios pretenzijos į jį turi būt keliamos paskutinės jo būstinės vietos teisme, o to asmens būstine laikoma atstovavusiojo juridinį asmenį organo būstinė.

Ypatingasis bylų priklausomumas.

Be nurodytų priklausomumo rūšių įstatymai leidžia, kai kurias bylas keliant, vadovautis tam tikrais priklausomumo pagrindais, kitaip sakant, ypatinguoju priklausomumu; bet šitasai priklausomumas neišstumia bendrojo ir ieškovui paliekama teisė pasirinkti viena ar kitą priklausomumą.

Ypatingasis priklausomumas gali būt taikomas šiais atsitikimais:

a) ieškiniai geležinkeliams ir ieškiniai del autoriaus teisių laužymo gali būt keliami arba tos vietos teisme, kurioj teisė sulaužyta esti arba atsakovo gyvenamosios vietos teisme.

b) Bylos, remiamos sutartimis, padarytomis su privatinio pobūdžio juridiniais asmenimis ir geležinkelių valdybos kontoromis, agentais arba reikalų vedėjais, gali būt keliamos arba tų juridinių asmenų ir geležinkelių valdybų būstinių vietos teisme arba kontoros, agento ir reikalų vedėjo būstinės vietos teisme. Šita taisyklė netaikoma byloms su kitais juridiniais ir fiziniais asmenimis, nes įstatymai kalba tik apie privatinio pobūdžio juridinius asmenis (civ. pr. 221 str.). Deliai to, minėtoji taisyklė netaikoma ir tais atsitikimais, kai byla kyla ne iš sutarties su vietos kontoromis ir agentais bet kuriuo kitu pagrindu; pastaraisiais nurodytais atsitikimais reik taikyti jau bendrosios priklausomumo taisyklės. Tarpais sutarty nurodoma jos vykdymo vieta; esti, kad sutartis del jos ypatumo arba del specijališko įstatymų liepimo gali būt įvykdyta tik tam tikroj vietoj; vykdymo vietoj sutartis ir turi būt

realizuota; šiais atsitikimais įstatymas suteikia reikalaujančiajai sutarties šaliai teisę kelti bylą jos kontragentui sutarties vykdymo vietos teisme (civ. proc. 209 str.). Bet čia ieškovas nenustoja teisės kelti bylą ir bendrojo priklausomumo taisyklėmis, nes suteikiamoji jam cv. pr. 209 str. teisė tik jam tarnauja, o savo teisės galima atsisakyti.

Kai nurodytų civ. pr. 209 straipsny sąlygų nėra, tai byla turi būt keliama kitu kuriuo priklausomumo pagrindu, atsižiūrint bylos aplinkybių.

d) Esti atsitikimai, kad du asmens veda bylą del kurio turto, o trečiasis asmuo pareiškia savo nepriklausomą teisę ginčo objektui arba kad atsakovas, gindamasis nuo ieškovo, kelia priešingąjį ieškinį. Šais atsitikimais bylos gali būt keliamos skyrium nuo pirmųjų, bet jos gali būt keliamos ir tame teisme, kuriame jau eina pirmosios bylos, tuo tikslu, kad jos būtų kartu nagrinėjamos. Žinoma, čia reik žiūrėti, kad nebūtų peržengtos teismo kompetencijos sienos (civ. proc. 226, 665 str.). Deliai to jei priešingasis ieškinys esti keltas pas taikos teisėją ir jo kaina perviršija taikos teisėjo kompetenciją, tai taikos teisėjas privalo siųsti abi byli apygardos teismui nagrinėti; o jeigu tasai ieškinys keltas apygardos teisme, tai, kad kaina ir nepasiektų apygardos teismo kompetencijos, jis visgi turi būt nagrinėjamas apygardos teismo. Abiejais atvėjais taikomas principas, kad teismas, kuriam suteikta teisė nagrinėti svarbesnes bylas, gali nagrinėti ir smulkesnes, o teismas, kuriam pavedama nagrinėti smulkesnės bylos, neturi teisės nagrinėti svarbesnias.

Kai kuriai bylai reik taikyti ypatingasis priklausomumas, tai esti priklausomumo pagrindų susidūrimas: antai, byla del sutarties nevykdymo gali būt keliama arba nuolatinės atsakovo gyvenamosios vietos teisme arba sutarties vykdymo vietos teisme. Gali būt ir vienos rūšies priklausomumo pagrindų susidūrimas, antai, kai atsakovas turi kelias gyvenamąsias vietas, kai byla turi būt keliama keliems atsakovams, kurie gyvena įvairiose teismo nuovadose arba apygardose, kai byla liečia kelis nekilnojamuosius turtus, kurie yra taipgi įvairiose teismo nuovadose arba apygardose. Tokiais susidūrimo atsitikimais ieškovui leidžiama pasirinkti priklausomumo pagrindas, jei tik priklausomumo pagrindai esti lygajėgiai, nes nekeičiamasis priklausomumas nulemia bet kurį kitą, o sutartasis nulemia bendrąjį ir ypatingąjį; tik kai byla liečia nekilnojamąjį turtą kartu su kilnojamuoju turtu, kuris yra kitoj teismo apygardoj, tai ieškovui leidžiama kreipti byla arba nekilnojamojo turto vietos teismui arba atsakovo gyvenamosios vietos teismui (civ. proc. 219 str.).

Sutartimi nustatomasis priklausomumas.

Kai kuriais atsitikimais įstatymai leidžia šalims susitarimu pasirinkti teismą ir pavesti jam spręsti jų bylą. Leidžiama tatai todel, kad paprastosios taisyklės žmonių santykiams reguliuoti turi tikslo saugoti ne viešąjį interesą, o privatinių asmenų interesus, ir deliai to, jos gali būt keičiamos šalių nuožiūra ir susitarimu; čia valstybei vistiek yra, ar šalys tąsysis viename ar kitame teisme; velgi, šalims negalima ginti pasirinkti teismas, kuriuo jos labiau pasitiki. Sutartis bylos priklausumo dalyku vadinama prorogacijos sutarimi (prorogatio). Ji aprėžiama tam tikromis sąlygomis, būtent:

a) sutartimi leidžiama keisti tik bendrasis ir ypatingasis priklausomumas, bet ne nekeičiamasis (privalomasis), nes pastarasis įvestas geresnės teismo darbo tvarkos reikalu. Užtat, civ. proc. 228 straipsnis stačiai sako, kad ginčams del nekilnojamojo turto spręsti bylininkams neleidžiama rinktis teismas; bet šitą principas, rodos, reik taikyti ir kitoms nekeičiamojo priklausomumo byloms;

b) bylininkai neturi teisės laužyti susitarimu teismų kompetenciją, kadangi teismų kompetencija nustatyta yra viešųjų interesų reikalu, antai, bylininkai negali susitarimu pavesti apygardos teismui spręsti bylą, kuri įtraukta yra bažnyčios teismo arba taikos teisėjo kompetencijon;

c) ginama bylininkams susitarimais pavesti svetimos valstybės teismui spręsti bylą, kuri turi būt sprendžiama mūs teismo, kad bylininkai būtų ir svetimos valstybės piliečiai; deliai to atsakovui leidžiama nevykdyti tokia sąlyga, jei ji esti įdėta sutartin;

d) pagalios bylininkai neturi teisės kreiptis tiesiog į antrosios instancijos teismą ir praleisti pirmąją instanciją, kitaip sakant, jie privalo eiti teismų instancijų eilę.

Bylininkų susitarimas gali būt išreikštas įvairiomis formomis: 1) jis gali būt įdėtas atskiru straipsniu bylininkų sutartin, 2) jis gali būt išreikštas atskiroj sutartyj, 3) jis gali būt išreikštas atsakovo sutikimu — raštu arba žodžiu teismo posėdy, kad bylą nagrinėtų tasai teismas, kuriame ji yra kelta. Suprantamas dalykas, kad bylininkų susitarimas turi atitikti visoms sąlygoms, reikalaujamoms kiekvienos sutarties tikrumui. Tokio susitarimo jėga apsireiškia štai kuo: kai ieškovas kelia bylą sutarty nurodytame teisme, tai atsakovas netenka ekscepcijos teisės bylos priklausomumo atžvilgiu, kad priklausomumo taisyklėmis bylą ir turėtų spręsti kitas teismas; o jei ieškovas keltų bylą ne tame teisme, tai atsakovui lieka ekscepcijos teisė arba atskirtimas bylos priklausomumo atžvilgių.

Kai kada tarp administracijos įstaigos ir teismo arba tarp teismų kyla ginčas, kas privalo spręsti iškeltąją bylą; esti, kad dviejų teismų kiekvienas manoj jis nekompetentingas esąs spręsti imamąją bylą. Tatai vadinama ginču del bylos priklausomumo. Toki ginčai kyla tarp teismo ir administracijos įstaigų, tarp įvairių rūšių teismų ir tarp vienos rūšies teismų.

1. Einant civ. proceso 237 straipsniu, kilęs teismui abejojimas, ar privalo pradėtąją teisme bylą spręsti jis ar valdžios įstaiga, turi būt svarstomas teismo ir teismas gali nutarti priimti bylą nagrinėti arba pripažinti ją neįeinančia teismo kompetencijon. Jokia valdžios įstaiga arba valdininkas neturi teisės priimti spręsti jau pradėtą teisme bylą, kol teismo darbas nesti nutrauktas aukštesnės teismo instancijos (civ. pr. 238 str.). Teismo nutarimas nurodytu 237 str. atsitikimu skundžiamas yra skyrium nuo apeliacijos (civ. proc. 239 str.). O jei valdžios įstaiga atranda teismą priemus nagrinėti priklausiančią jai bylą, tai turi pranešti apie tai teismui per jo valstybės ginėją, kuriam turi nurodyti savo nuomonės pagrindą. (Civ. pr. 240 str.). Kalbamieji skundai svarstomi apygardos teismo arba vyr. tribunolo, žinoma, be tų asmenų apie kuriuos kalba civ. proc. 242 straipsnis.

2. Ginčai tarp taikos teisėjų del bylos priklausomumo sprendžiami apygardos teismo; jei taikos teisėjai esti viens vienos kits kitas apygardos, tai ginčą sprendžia tas teismas, kurio apygardoj byla yra prasidėjusi. Ginčai tarp apygardos teismų sprendžiami vyr. tribunolo (civ. proc. 230 str.). Del ginčų tarp teismų gali būt teikiami tik privatinių asmenų skundai; tiems skundams pridedamas teismo, kuriame kilo ginčas, nutarimo nuorašas. Skundo nuorašas siunčiamas priešingajai šaliai. Visais atsitikimais, kol skundas neišspręstas, teisme bylos eina sustabdoma, o skundas varomas bendrąją tvarka (civ. pr. 232 ir 233 str.).

Svetimų šalių teismų įtaisymas.

Sakėme, kad kultūringų valstybių civilinio procesų įstatymai sustatyti yra beveik vienodais pagrindais ir kad teismai eina proceso įstatymais. Užtat ir atskirų šalių teismų įtaisymas irgi panėši vienį į kitą, bet teismų įtaisyme, žinoma, atsispindi kiekvienos šalies gyvenimo istorijos ypatumai.

Todel turime žvilgterėti, kaip įtaisyti yra teismai didesnėse Europos valstybėse, juo labiau, kad mūs teismai tik laikinai sutvarkyti ir mums, gal, reikės jie pertvarkyti. Tuo žvilgterėjimu galėsime įsižiūrėti, kurioj šalyj teismai tinkamiau ir žmonėms patogiau yra įtaisyti. Pradėsime Prancūzų šalimi.

1. Prancūzija yra padalint į 26 apeliacijos teismų plotus, kurių kiekvienas, išskiriant Bastiją miestą Korsikos saloj, apima kelis Departamentus (administravimo atžvilgiu Prancūzija yra padalinta į departamentus, kurių priešaky pastatytas prefektas). Apeliacijos teismo plotas padalintas į apygardas, kurių kiekvienoj yra teismas, vadinamas civiliniu teismu, bet tas teismas sprendžia ir baudžiamąsias bylas; įstatymai vadina jį pirmosios instancijos teismu. Svarbiuose prekybos ir pramonės centruose yra prekybos teismai.

Apygardos yra padalintos į apylinkes (kantonai), kurių kiekvienoj yra taikos teisėjas.

Svarbiuose pramonės centruose gali būt patyrusių žmonių taryba. Pagalios Paryžiuje yra kasacijos teismas.

Civiliniai arba pirmosios instancijos teismai yra kollegijaliniai. Jie padalinti į 3 klases; trečiosios klasės teismų teisiamojo posėdžio sudėtin gali būt kviečiami taikos teisėjai. 1 instancijos teismams pavestos spręsti bylos, kurios nėra pavestos spręsti taikos teisėjams ir prekybos teismams. Tik 1 instancijos teismai sprendžia bylas, kuriose eina dalykas del asmens teisių ir del teisės nekalnojamąjam turtui, nes šitos bylos laikomos svarbiomis teorijos atžvilgiu, keliamųjų jomis klausimų svarbumu ir jų padariniais. Šitie teismai vadinami bendraisiais teismais. Be to jie yra antroji instancija (apeliacijos instancija) taikos teisėjų, patyrusiųjų žmonių tarybos ir trečiųjų teismo sprendimams. Teismo pirmininkui pavedama vienam spręsti kai kurios svarbios ir švelnios bylos, del to teismo pirmininko kompetencija vis auga ir manoma, kad jo kompetenciją praplėtus, galima būsią pakeisti jąja kolegijaliniai teismai (E. Garsonnet et Cézar Bru 381. 1923). Taikos teisėjams pavesta spręsti civiliniai ginčai tik del kilnojamojo turto:

1. jei ieškinio kaina neperviršija 300 frankų, tai tie ieškiniai sprendžiami pabaigtinai, o jei perviršija 300 frankų, bet neperviršija 600 frankų, tai leidžiama teikti apeliacijos skundas. Šita kompetencija vadinama paprastąja.

2. Be to, taikos teisėjams pavesta spręsti atskirais įstatymais dar daug kitų bylų. Šita kompetencija vadinama ypatingąja. Ji suskirstyta 5 kategorijomis:

a) bylos iki 300 frankų sprendžiamos pabaigtinai ir iki 1500 frankų leidžiama apeliacijos skundas; čia priklauso bylos, kylusios kelionės, apdraustųjų korespondencijos ir siuntinių, rekvizicijų dalykais;

b) bylos iki 300 frankų ssrendžiamos pabaigtinai ir neaprėžtos ieškinio kainos bylos, kuriose leidžiamas apeliacijos skundas; čia priklauso bylos kurios kyla del žemės samdymo,

del darbo sutarčių, del atlyginimo už šmeižimą žodžiu arba spaudoj; toliau, transporto reikalais ir del žemės ūkiui padarytų nuostolių bylos;

c) bylos iki 600 frankų sprendžiamos pabaigtinai ir neaprėžtos ieškinio kainos bylos, kuriose leidžiamas apeliacijos skundas, antai, bylos del uždėto algai arešto;

d) tik pirmąja instancija bylos del nuostolių padarytų kovojant su filoksera, possesoriniai ieškiniai, ginčai del laukų sienų ženklų, del alimentų ne mažesnės kaip 600 fr. sumos metams;

e) pabaigtinai sprendžiamosios bylos, antai, del uždėjimo arešto algai, del išlaidų palaidoti, gydytojui atlyginti kai nelaimingais atsitikimais ir del kitų laikiniųjų atlyginimų del taikos teisėjo bylų išlaidų, del pardavimo daiktų viešbučio savininkui ir kt.

3. Prekybos teismui spręsti pavestos bylos:

a) kurios kyla iš prekybos operacijų (kontinente ir juroj);

b) kurios kyla iš pirklio išsižadėjimų;

c) kurios kyla iš operacijų laikomų prekybos operacijomis, kad ir grynai civilinės, bet jos pavedamos spręsti prekybos teismui praktiškos naudos atžvilgiu (faktorių, kommivojažerų, kai kurios neišsimokančiųjų skolininkų keliamosios bylos).

Prekybos teismai susideda iš pirmininko ir narių nuolatinių ir pavaduotojų. Narių skaičius nurodomas valdžios dekretu, kuriuo esti steigiamas kommercijos teismas. Teismo posėdy privalo galyvauti ne mažiau kaip 3 nariai. Bylos nagrinėjimas eina bendrąja tvarka.

Prekybos teismai gali būt steigiami kiekvienoj teismo apygardoj ir svarbesnėse pramonės ir prekybos vietose; kur jų nėra, ten jų kompetencijos bylas sprendžia apygardos teismas.

4. Prancūzijoj yra dar patyrusiųjų žmonių taryba (les conseils de prud'hommes); yra tatai senas (1464 metų) teismo institutas. 1919 metais jis išplėstas yra ginčams, kurie kyla del darbininkų samdymo pramonės ir prekybos srityse. Tos tarybos narių skaičius yra visoks. Taryba susideda per pusę iš darbdavių ir darbininkų, kurie yra renkami pramonės arba prekybos atskiros profesijos arba pramonės ir prekybos kelių artimųjų profesijų. Byloms nagrinėti taryba renka teismo biurą, kuris susideda ne mažiau kaip iš 4 narių; tame biure turi būt lygus darbininkų ir darbdavių skaičius su pirmininku arba jo padėjėju; jei pirmininku esti darbdavys, tai padėjėju turi būt darbininkas ir atbulai. Kai bylą nagrinėjant balsai susiskirsto lygiai, tai byla nagrinėjama iš

naujo to pat biuro, bet tuokart pirmininkauja taikos teisėjas arba jo pavaduotojas. Tarybos biuras sprendžia darbdavių ir darbininkų ginčus; apeliacijos teisė atimama, jei ieškinio kaina neperviršija 300 frankų ir suteikiama kitais atvėjais. Be to, taryba renka biurą šalims taikyti; tasai biuras posėdžiauja bent kartą per savaitę ir susideda iš darbdavio ir darbininko arba kurio tarnautojo; jis taiko šalis visais atsitikimais, kuriais byla esti pavedama spręsti patyrusiųjų tarybai. Darbdavių ir jų tarnautojų ginčus taryba sprendžia tik iki 2000 frankų; virš šitos sumos ginčų ir tarp pačių darbdavių ginčų ji nesprendžia. Taryba gali vykdyti savo sprendimus tarpais nereikalaudama užstato, tarpais reikalaudama.

Skyrium yra dar Viduržemio jūros žvejų taryba Marselėje ir kituose pajūrio miestuose; ji sprendžia be jokių formalumų žvejybos policijos srity prasilenkimus su įstatymais; šioji taryba sprendžia žodžiu, jos sprendimai neskundžiami.

Apeliacijos teismai Prancūzijoj susideda iš vyresniojo pirmininko, skyrių pirmininkų ir teisėjų. Apeliacijos teismų skyrių ir teisėjų skaičius ne vienodas. Teisėjų suskirstymas skyriais daromas kasmet.

Apeliacijos teismams pavesta spręsti:

1. pirmosios instancijos teismų ir komercijos teismų apskųstieji sprendimai, vienasmeninio teisėjo tie dariniai, kurie leidžiama skųsti apeliacijos kelių ir trečiųjų teismo sprendimai, kurie esti buvę 1 instancijos arba komercijos teismuose del kurio kilusio ginčo. Kai kuriais atsitikimais apel. teismai dirba pirmąja instancija.

Apeliacijos teismai privalo posėdžiauti 4 kartus per savaitę. Į teismo posėdį, kai jam trūksta teisėjo, gali būt kviečiamas advokatas arba avoué sustatytu sąrašu. Posėdžiauja teisėjai apsivilkę raudonais rūbais.

Kasacijos teismas Prancūzijoj įsteigtas tikslu suteikti bylininkams paskutinę priemonę, kai teismo esti sulaužytas arba neteisingai pritaikintas įstatymas, ir tuo būdu saugoti teisių tvirtumą. Kasacijos teismui ginama kištis į įstatymų leidimo ir vykdymosios valdžios dalykus ir virsti trečiąja teismo instancija. Pagrindinis kasacijos teismo dėsnys yra tas, kad jam draudžiama liesti bylos giluma, jos esmė.

Kasacijos teismas Prancūzijoj susideda iš 49 narių: vyresniojo pirmininko, trijų skyrių pirmininkų ir 45 teisėjų:

Svarbiausioji kasacijos teismo pareiga yra spręsti skundus del antrosios teismo instancijos sprendimų ir naikinti tuos sprendimus, kuriais teismo sulaužytas materijalinės arba proceso teisės įstatymas. Panaikinęs antrosios instancijos sprendimą, kasacijos teismas grąžina bylą kitam antrosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo. Jei antrą kartą teismas išsprendžia bylą kaip pirmą,

tai dalyką turi svarstyti kasacijos teismo skyrių susirinkimas ir jei jis vėl panaikina sprendimą del tų pačių motyvų, tai antroji teismo instancija jau privalo taikyti kasac. teismo aiškinimą, bet tik svarstomuoju teisės klausimu ir tik nagrinėjamoj byloj. Kasac. teismo posėdy turi dalyvauti 11 narių.

Kaip Prancūzijoj sutvarkyti yra teismai Italijoj, Ispanijoj, Belgijoj ir Portugalijoj; tų šalių teismų sutvarkymas skiriasi nuo Prancūzų tik smulkmenomis.

2. Vokietijoj teismo valdžia priklauso:

1. vienasmeniniam teisėjui, vadinamam Amtsgericht,
2. kollegijaliniam teismui, vadinamam Landgerichtu (panėši į mūs apygardos teismą),
3. vyriausiajam kollegijaliniam teismui, vadinamam Ober-Landgerichtu (apeliacijos teismas) ir
4. Valstybės vyr. teismui vadinamam Reichsgerichtu.

Šie teismai vadinami paprastaisiais bendraisiais teismais. Be šitų teismų yra dar ypatingi teismai, kuriems pavestos spręsti arba kurios rūšies bylos arba kurių asmenų bylos.

Toms byloms spręsti yra tam tikros teismo įstaigos, būtent:

a) byloms, kurios kyla, plaukiojant Reino upe ir imant muitą Elbos upėj;

b) byloms, kurios gali būt pavedamos spręsti bendruomenių teismams, kai ieškinio kaina neperviršija 50 markių ir kai šalys gyvena bendruomenės plote;

c) byloms, kurios yra pavestos nagrinėti amatininkų teismui;

d) pirklių teismai. Du paskutiniai teismai turi būt steigiami tose bendruomenėse, kurių gyventojų skaičius ne mažesnis kaip 20 000; jų pirmininkai yra renkami bendruomenės valdybos, o du posėdininku renkami yra darbdavių ir darbininkų, pirklių ir tarnautojų;

e) ginčams del bylų priklausomumo tarp paprastųjų teismų ir valdžios įstaigų ir administracijos teismų;

f) byloms, kurios pavestos nagrinėti vyr. administracijos teismui.

Kai kurių asmenų byloms nagrinėti yra:

a) konsulų teismai (Turkų, Persų, Kinų šalyse ir Korėjoj);

b) Vokietijoj šalių įstatymais ypatingi teismai sprendė tų šalių valdovų šeimos narių bylas.

1. Bendrųjų teismų vienasmeniniam teisėjui pavestos spręsti bylos:

I. kurių ieškinio kaina neperviršija 600 markių ir kurios nepriklauso kitam teismui,

II. neatsižiūrint ieškinio kainos šios bylos:

a) del ginčų, kurie kyla iš butų nuomavimo,

b) del šeimininkų ir jų tarnų tarnybos metu ginčų,

c) del darbdavių ir darbininkų ginčų,

d) del keliaujančiųjų ir asmenų, su kurais keliaujantiems tenka turėti kelionės reikalas, ginčų,

e) del ginčų kilusių iš gyvulių pirkimo-pardavimo santykių,

f) del nuostolių miškui padarytų,

g) del ginčų, kilusių iš neteisaus vyro su moterimi gyvenimo.

2. Kollegijaliniam teismui Landgerichtui pavesta spręsti bylos, kurios neįeina į vienasmeninio teisėjo kompetenciją. Be to, jam pavesta spręsti dar šios bylos, kad jos galėtų pasiekti revizijos instanciją:

a) pretenzijos del imamųjų nuo plaukiojimo upėmis mokesnių,

b) pretenzijos į valstybės iždą, jei jos kyla iš valdininkų veiksmų,

c) pretenzijos į valstybės valdininkus, jei jie yra peržengę savo valdžios sienas,

d) skundai del akcinių ir kitų bendrovių nutarimų,

e) skundai del bendrovių uždarymo,

f) skundai del neteisiai paimto žyminio mokesnio,

g) skundai del neteisiai uždėtų teismo išlaidų ir mokesnių ir kiti.

Kollegijalinių teismų kompetencija dar praplėsta yra atskirų šalių įstatymais (daugiausia čia įeina valdininkų pretenzijos į valstybę ir valstybės pretenzijos del mokesnių).

Landgerichtas susideda iš skyrių; civiliniai skyriai susideda iš trijų narių, skaitant ir pirmininkaujantįjį. Pirmininkauja Landgerichto pirmininkas arba jo direktorius. Landgerichte yra (nors ne visur) prekybos teismo skyrius iš Landgerichto nario pirmininko ir 2 renkamų pirklių. Landgerichtas yra apeliacijos instancija vienasmeniniam teisėjui.

Vyriausiasis šalies teismas (Oberlandgerichtas) yra apeliacijos instancija Landesgerichtui. Jo civiliniuose skyriuose posėdžiauja 5 nariai.

Valstybės teismas yra revizijos instancija; jo civiliniuose skyriuose posėdžiauja 7 nariai. Prekybos skyriams pavestos spręsti bylos, kurios kyla iš prekybos operacijų, iš vekselių, čekių ir kitos.

Austrijoj teismai sutvarkyti kaip kad ir Vokietijoj, tik ten, išskyrus didelius miestus, kollegijaliniai pirmosios instancijos teismai vadinami Kreisgerichtais (o ne Landgerichtais). Be to, Austrijoj vyriausiasis teismas vadinamas Oberster Gerichtshof. Prancūzijoj ir Austrijoj vyriausiasis teismas yra kasacijos instancija kollegijaliniams ir vienasmeniniams teismams, Vokietijoj — gi tik kollegijaliniams teismams jis yra revizijos teismas. Prancūzijoj, Vokietijoj ir kitose šalyse (išskiriant Šveicariją) vienasmeniniai teisėjai yra skiriami valdžios.

3. Anglų teismų įtaisymas lig 1873 m. reformos buvo ypatingas kaip kad ir visas anglų gyvenimas. Teismo įstaigų viršūne buvo lordų rūmai, kurie sprendė bylas remdamies atspausdintąja medžiaga; užtat, bylininkams reikėdavo atspausdinti 250 skundžiamosios bylos ekzempliorių lordams išdalinti. Toliau ėjo trys aukštesnieji bendrosios teisės vestminsterio teismai ir šale jų kanclerio tiesos teismas. Tie teismai nebuvo subordinuoti viens kitam: vieno teismo sprendimai skundžiami būdavo sujungtiems kitiems dviems teismams. Jei ieškovas negalėdavo paremti savo teisingus reikalavimus bendrąja teise, tai jis turėdavo kreiptis į kanclerio teismą; del to kanclerio teismas stūmė teisę pirmyn. Bet del to teismų kompetencija buvo supainiota. Visi anglų teismai buvo Londone. Aukštųjų teismų nariai skirtu laiku važinėdavo į provinciją ir ten spręsdavo baudžiamąsias ir civilines bylas ir šaukdavo dalyvauti posėdžiuose ir prisiekusius posėdininkus. Tų važinėjimų byloms spręsti buvo per mažai. Būdavo daug skundų, kad teismai yra sutraukti sostinėn; del tų skundų 1846 m. buvo įsteigti grafpločių teismai (County courts); jų skaičius ir kompetencija vis auga ir auga, nežiūrint Londono advokatų opozicijos. Tie teismai sprendžia ir bendrosios teisės ir tiesos bylas, jūros teisių srities bylas lig nustatytos sumos ir konkurso bylas. Grafpločio teismas susideda iš vieno teisėjo ir sekretoriaus; tarpais keliems grafpločiams skiriamas viens teisėjas, todel, jis taipgi turi važinėti bylų nagrinėti. Skiriami yra grafpločių teisėjai lordo kanclerio, kuris gali ir paleisti teisėjus ir perkelti juos savo nuožiūra. Grafpločių teismai sprendžia bylas be prisiekusiųjų posėdininkų ir jų sprendimai skundžiami Londono teismams.

1873 m. Anglijoj buvo padaryta didelė centralinių teismo įstaigų reforma: būtent, lordų rūmams kaipo įstatymų leidimo įstaigai atimta teisė teismo bylas spręsti; visi kiti Londono teismai buvo sujungti į vieną (Highcount) ir tasai vienas susideda iš dviejų instancijų: pirmosios ir apeliacijos su jų skyriais; senieji bendrosios

teisės ir tiesos teismai buvo įterpti į pirmąją teismo instanciją. Kadangi visi skyriai sudaro vieną teismą, tai ieškomasis prašymas leidžiamas įteikti bet kuriam skyriui, paskui jis esti įduodamas, kur reik. Pirmosios instancijos teismas sprendžia bylas, kurios perviršija grafpločių teismų kompetenciją. Jis yra taipgi apeliacijos instancija grafpločių teismų sprendimams ir susideda iš trijų skyrių: kanclerio teismo, karaliaus suolo teismo ir sujungtų perskirimo, testamentų ir jūros reikalų skyriaus. Antroji jo sprendžiamosioms pirmąja instancija byloms yra apeliacijos teismas, kuris susideda iš lordo kanclerio, pirmininkų dviejų aukštojo teismo skyrių ir kelių teisėjų. Trečioji instancija šiam teismui yra lordų rūmų teismas, kuris susideda iš lordo kanclerio ir kelių lordų teisėjų.

Dabar anglų teismai sprendžia remdamies ir bendrąją teise ir teisybe, taikydami atitinkamas normas ir įpročius. Priesiekusieji posėdininkai palikti; tik civilinėse bylose jie nedalyvauja tose, kuriose teismui yra reikalas šaukti ekspertai (tyrinėjimams daryti, sąskaitoms tikrinti, vietai apžiūrėti).

B. Bylininkai.

Kaip sakėme, proceso dalyviais yra dar šalys arba bylininkai. Proceso šalimis vadinami asmens, kurie proceso metu varo ginčą. Keno teise esti sulaužyta arba ginčijama, tas kreipiasi į teismą ir prašo traukti atsakomybėn jo teisės laužytoją arba ginčytoją. Pirmasis vadinamas ieškovu, antrasis atsakovu, o abudu vadinami proceso šalimis. Teisme ieškovas užpuldinėja, atsakovas ginasi. Mažiau kaip dvi šali ir daugiau kaip dvi šali procese negali būt. Vienas asmuo negali būti ieškovu ir atsakovu. Kai atsakovas toj pačioj byloj kelia ieškovui priešingąjį ieškinį, tai čia ir gi nėra rolių suvienijimo, nes priešingasis ieškinys yra kitas ieškinys; jis leidžiama jau pradėtoj byloj svarstyti tik greičiau baigti šalių ginčui. Kai byloj esti keli ieškovai ir keli atsakovai, tai ir tada esti tik dvi šali, nes kiekvienas susijungusiųjų ieškovų turi teises kelti atsakovui bylą skyrium, taiposgi ieškovas turi teisės kelti bylą kiekvienam atsakovui skyrium. Prie šalių tarpais prisideda dar kiti asmens, bet jie iš tikrųjų nėra bylos šalys, nėra teisės turėtojai arba jos laužytojai, bet yra šalių padėjėjai arba atstovai; jie eina procese tam tikras pareigas.

Šalių vieta procese štai kuo skiriasi nuo teisėjų ir kitų dalyvaujančiųjų procese asmenų (liūdininkų, žinovų, trečiųjų asmenų, įgaliotinių ir k.) vietų: a) šalys veda bylą savo vardu; todel, sprendimas rašomas irgi jų vardu, b) šalims plečiama teismo sprendimo jėga ir joms dedamos teismo ir už bylos vedimą išlaidos, c) mirus arba netekus teisių katrai šaliai, jos vieton stoja jos įpediniai.

Kiti gi asmens tik iš šalies stoja svetimame jiems procese. Iš kitų asmenų tarpo išskiriami tik tretieji asmens, nes jie dirba išvien su katra šalimi; apie juos bus kalbama vėliau. Bylos šalių yra dar tas ypatumas, kad jos varo ginčą del teisės bylos objektui: antai, kas prašo atiteisti jam iš kito skolą, tas privalo įrodyti, jis turįs teisės reikalauti skolos; kas prašo pripažinti jam savybės teisę turtui, kuris yra kito asmens rankose, tas privalo įrodyti, kad tasai turtas jam priklauso. Jei tarpais negalima kalbėti apie teisę, tai šalis turi turėti bent bet kurį interesą: antai, vyras turi teisėtai gimusį sūnų; savo reikalais jis išvažiuoja kur ir nesimato su žmona kelis metus ir miršta; tuo gi tarpu jo žmona susilaukia kūdikį; teisėtai gimęs sūnus gali prašyti pripažinti tą kūdikį neteisėtai gimusiu, nes jo interesas yra, kad tasai kūdikis negautų jo tėvo turto pusės.

Kiti gi asmens statomi byloj tik, jei jie žino bylos aplinkybės (liūdininkai) arba gali suteikti žinių speciališkų dalykų (ekspertai) arba kuo padėti šaliai (tretieji asmens, įgaliotiniai).

Bylos šalių teisės procese paremtos yra lygybės dėsniais. Teisių lygybė reikalauja, kad visi, kurie stoja teisme ieškovais arba atsakovais, turėtų vienokias teisės: jokių priviliegijų del asmens kilmės arba jo užimamos vietos neleidžiama teisme teikti. Teisių lygybė įvesta dar ir tuo tikslu, kad ieškovo arba atsakovo interesai teismę būtų lygiai saugojami; bylos šalių teisės ir prievolės turi būt remiamos teisiais šalių siekimais ir proceso uždaviniu; jei čia katra šalis tarpais atsiduria kėblesnioj padėtyj negu kita, tai tatai negalima laikyti lygybės principo laužymu; tasai principas laužomas esti tuokart, kai vienai šaliai teikiami toki šansai, kurie bylos esmės atžvilgiu nėra neišvengiami arba kai katros šalies teisės proceso metu be jokio reikalo esti varžomos. Nelygybe negalima laikyti tos šalių teisės, kurios kyla iš bylos esmės, iš šalių padėties skirtumo byloj, šalių tikslų (civ. proc. 4, 943 p. 3, 706, 368 str.).

Patys bylininkų interesai procese prieštarauja vieni kitiems: ieškovo interesas nuveikti atsakovą, o atsakovo interesas atsiginti nuo ieškovo, atrdemti ieškovo puolimą. Todel, a) viens asmuo negali būt ieškovu ir atsakovu, kaip negali būt viens asmuo skolintoju ir skolininku. Kai atsakovui mirus, ieškovas paveldėja atsakovo turtą proceso metu arba atsakovas ieškovo turtą, tai procesas turi nutrūkti, nes leidus procesui eiti toliau, ieškovas arba atsakovas ginčytųsi pats su savim, o tatai būtų nesąmone. b) Kai reik kelti byla, o atsakovo nėra, antai, kai jis esti miręs, dingęs, tai įstatymai įsako statyti priešingąją šalį, kad galima būtų pradėti ir vesti byla.

Bylininkų teislumas ir veiksmingumas.

Kelti bylą turi teisę kiekvienas asmuo; taiposgi byla gali būt keliama kiekvienam asmeniui (civ. proc. 17 str.). Bet, kad byla nebūtų nutraukta pačioj pradžioj, įstatymai reikalauja, kad bylininkai būtų a) teislūs, kitaip sakant, kad jie turėtų teisę būti proceso šalimis ir b) kad jie būtų veiksmingi, kitaip sakant, kad jie turėtų teisę savarankiškai vesti bylą,

Teislūs yra visi asmens, kurie turi civilines teises: kas turi teisę būti juridinio santykio arba civilinių teisių ir prievolių subjektu, tas gali būt ir proceso subjektu, proceso šalimi, nes, procesualiniame teislume atsispindi civilinis teislumas: kam suteikiama teisė daryti teisės santykius su kitais, tam turi būt suteikta teisė kreiptis į teismą, kai esti reikalas ginti turimosios teisės; kitaip, jo teisės nustotų vertės. Bet kadangi civilinis teislumas ne visų vienodas, tai ir procesualinis teislumas negali būt vienodas, nes, kitaip, būtų keliamos bylos del teisių, kurių asmuo negali turėti. Užtat kiekvienas gali būt proceso šalimi, kiek tatai jam leidžia civilinė materialinė teisė; antai, asmens, kuriems esti atimtos visos teisės teismo sprendimu, negali ginti tų teisių, kurių jie esti netekę. Teisliais asmenimis gali būt ir fiziniai ir juridiniai asmens.

Veiksmingumas krocesualiniu atžvilgiu atitinka ir gi savaimingumui materialinės teisės atžvilgiu. Procesualinis veiksmingumas yra teisė savarankiški įgyvendinti procesualines teises, veikti pačiam ir pavesti atlikti proceso veiksmus kitam. O neveiksmingieji asmens neturi teisės nė pats veikti nė pavesti kitam asmeniui pavaduoti juos procese: jų vieton visada statomi atstovai, kurie skiriami be jų valios. Ne visi teisieji asmens yra veiksmingi; antai, mažas kūdikis turi teises, bet negali pats jų įgyvendinti. Kam materialinė civilinė teisė leidžia daryti sutartis ir duoti įsižadėjimus, tam negalima atimti teisė savarankiškai vesti jo bylas teisme; o kas neturi teisės daryti sutartis ir disponuoti savo turtą, tam nebegalima leisti savarankiškai vesti jo bylos teisme, nes iš tų bylų jam galėtų kilti prievolės ir jis galėtų disponuoti savo turtą.

Prancūzijoj, Vokietijoj ir kitur bylininkai, keldami bylas kollegijaliniuose teismuose, privalo vesti jas per advokatus; čia jau atskiriama veiksmingumo viena teisė nuo kitos (vesti byla teisme pačiam arba pavesti ją vesti pasirinktam įgaliotiniui). Pas mus to nėra: visuose teismuose kiekvienas gali varyti savo bylą pats.

Mūs įstatymais einant, vieniems asmenims visai atimamas veiksmingumas, kitiems jis susiaurinamas. Pas mus nėra veiksmingi (civ. pr. 19 str.):

1. asmens, kuriems nesukako 17 metų amžiaus, bepročiai ir pamišėliai. Kas del mažamečių, tai mūs įstatymai nurodo atsitikimą, kuriuo materijalinė civ. teisė atsitraukia nuo šito principo: tą atsitikimą randame taupomųjų valstybės kasų 31 §, kuris taip sako: „Mažų ir nepilnų metų jaunuoliai, kurie patys įdėjo indėlį savo vardu, elgiasi su juo bendrais šių įstatų dėsniais, nesiklausdami globėjų arba rūpintojų.“ Įpratinti žmonėms taupyti pinigus mažamečiams ir leidžiama dėti pinigai kason savo vardu ir atsiimti jie.

2. Del fizinių kūno trūkumų nėra veiksmingi kurtieji ir nebyliai; šie asmens visai nėra veiksmingi ligi jiem sukanka 21 metai, o vėliau jie esti apžiūrimi. Tiek mažamečiams tiek pamišėliams, bepročiams, kurtiesiems ir nebyliams steigiama globa ir už juos stoja teisme globėjai. Užtat, kas turi kelti bylą tokiems asmenims, tas privalo prašyti taikos teisėją įsteigti globą ir šaukti teisman globėją arba globėjus, jei jie esti paskirti keli.

3. Juridinius asmenis turi atstovauti teisme tam tikri įgaliotiniai (civ. proc. 26, 27 str.).

Yra susiaurintos teisės šių asmenų:

1. nepilnamečių nuo 17 ligi 21 metų; tų metų asmens gali pasirinkti sau rūpintoją ir jų veiksmų teisumui reik jų rūpintojų sutikimo ir pritarimo. Bet civ. statuto (X t. I d.) 220 str. sako, kad asmens, kuriems sukanka 17 metų, gali valdyti savo turtą, visgi daryti skolų be rūpintojo sutikimo jie negali. Jei tokiam nepilnamečiui leidžiama valdyti turtas, tai, žinoma, leidžiama daryti teisės santykiai su kitais amenimis valdomojo turto reikalais, nes, kitaip, negalima būtų pardavinėti produktai, pirkti medžiada, samdyti darbininkai; kadangi įstatymas leidžia jiems atlikti šiuos veiksmus, tai, rodos, aišku, kad jie turi teisę stoti ieškovais ir atsakovais teisme kilusiose iš tų veiksmų bylose; kitose gi bylose jie turi veikti rūpintojų patariami.

2. Kurčiųjų ir nebylių po 21 metų amžiaus; jei apžiūrėjimo daviniais esti pripažinta, jog jie „ne visai“ sugebą valdyti savo turtą, tai jie privalo veikti su rūpintojais.

3. Turto aikvotojų; šitiems steigiama globa. Civ. proc. 20 str. taip sako: „asmenims, kuriems įsteigta globa del turto aikvojimo, neatimama teisė būti ieškovais ir atsakovais teisme, bet jie privalo apie kiekvieną kilusią bylą pranešti globos įstaigai“; taipgi be globėjo sutikimo jie negali daryti tokių veiksmų, kuriais galima perleisti kitam turtas ir sumažinti turto vertė; be to jie negali atlikti tų veiksmų, kurie reik labai apgalvoti, būtent: pasirinkti įgaliotinį, baigti bylą susitaikinimu, nusileisti teismo byloj, kelti ginčą del dokumentų suklastavimo ir atsakinėti tokiame ginče.

Šiais atvėjais turto aikvotojas privalo pateikti teismui raštą, kuriame būtų matoma, kad jis yra pranešęs apie bylą globos įstaigiai ir kad jis veikia globėjui sutinkant.

4. Neišsimokančiųjų skolininkų, kai jau esti paskelbta, jog jie yra pripažinti neišsimokančiais. Tada steigiamas konkursas, kurio tikslas yra likviduoti neišsimokančiojo turtą sumokėti jo skoloms; užtat, neišmokantysis negali kelti bylą kitam ir negali būti atsakovu keltose jam bylose (civ. pr. 21—23 str.). Neišsimokančiojo procesalinės teisės pereina konkursui. Neišsimokančiajam paliekama procesualinės teisės tik šiais atsitikimais:

1. kai byla eina del turto arba teisių, kurios, įstatymais einant, į konkurso turto sąrašą neįtraukiamos, antai, autoriaus teisės, algos ar pensijos dalis, asmeninės teisės bylose del vedybos ir gimimo teisėtumo, užgavimas žodžiu arba veiksmų;
2. kai konkurso valdyba išduoda bankrotui liūdymą, jog ji atsisako vesti kurią bankroto bylą. Kai paskelbta, jog skolininkas jau pripažintas neišsimokančiu, tai visos bylos turi būt keliamos ne skolininko gyvenamojoj vietoj, bet toj vietoj, kurioj yra įsteigta konkurso valdyba. Veiksmingumo bankrotas netenka, kai teismo jam paskirtas prisiekęs rūpintojas, kuris su esamais vietoj kreditoriais atstovauja bankrotą.

Kai kreditoriai išsirenka konkurso valdybą, tai visos pretenzijos į bankrotą turi būt kreipiamos į konkurso valdybą, ir valdyba pati atsiskaito su kreditoriais, o kas esti nepatenkintas valdybos nutarimu, tas gali skąstis apygardos teismui.

Keli ieškovai ir keli atsakovai byloje.

Procese gali dalyvauti ne vienas tik ieškovas ir ne vienas tik atsakovas; jame gali dalyvauti ir prisidėję prie šalių asmens, būtent, kiti ieškovai ir atsakovai, tretieji asmens, įgaliotiniai-advokatai ir atstovai iš įstatymų.

1. Asmens, kurie prisideda prie šalių. Ir prie ieškovo ir prie atsakovo gali prisidėti kiti ieškovai ir atsakovai. Keli ieškovai gali susitarę kelti bylą vienam atsakovui; tatai yra aktyvus susijungimas; taipgi, keli atsakovai gali būt traukiami atsakomybėn vieno ieškovo, tatai yra pasyvus susijungimas; pagalios, keli ieškovai gali kelti byla keliems atsakovams, tatai yra mišrasis susijungimas. Įstatymai nedraudžia kiekvienam ieškovui skyrium kelti tą pačią bylą atsakovui; taipgi nedraudžiama ieškovui kelti bylą kiekvienam atsakovui skyrium. Bet skaldymas vieno proceso į kelis

procesus pridėtų teismui darbo, nes teismui reikėtų kiekvienai bylai skirti posėdis, šaukti ir klausinėti tie patys liūdininkai, žinovai, apžiūrinėti ta pati vieta, knygos, daiktai. O kai sujungiamos atskirų asmenų pretenzijos į vieną, teismas kartu atlieka visą darbą. Užtat, subjektingasis (ieškovų arba atsakovų) susijungimas trumpina ir greičiau varo teismo darbą ir mažina išlaidas; be to teismas, spręsdamas kartu visas pretenzijas, jau neparašys viens kitam prieštaraujančių sprendimų vienodose bylose (Civ. Pr. 15^1 ir k. str.). Keliems ieškovams jungtis arba kelti vieną bylą keliams atsakovams įstatymai leidžia šiais atsitikimais: 1) Kai teisė arba prievolė, kurios esti ginčo objektu, visiems ieškovams arba atsakovams kyla iš vieno pagrindo; pavyzdžiui, trys asmens duoda nuomon susitarę kam nors savo žemę viena sutarimi už bendrą nuompinigių sumą; terminui suėjus, nuomininkas pinigų nemoka; čia visi nuomotojai gali kelti vieną bylą nuomininkui; arba, testamentu turtas užrašytas asmeniui A ir asmeniui A uždėta pareiga sumokėti keturiems asmenims po kiek pinigų, nurodytam testamente laikui praslinkus; asmuo A terminui suėjus, nemoka pinigų; čia ir gi tie keturi asmens gali kelti vieną bylą asmeniui A. 2) Kai ieškovai turi bendrą teisę į ginčo objektą; pav., ūkininkai turi ganiavos servitutą miške; tegul teisę ganyti miške gyvulius miško savininkas yra davęs ir asmenims, kurie nuomoja iš jo žemės sklypus atskiromis sutartimis; vėliau savininkas neleidžia ganyti jo miške gyvulių ir ūkininkams ir nuomininkams; čia ir ūkininkai ir nuomininkai gali kelti vieną bylą savininkui. 3) Kai reikalavimai esti vienodi objekto atžvilgiu, kad jie turėtų ir atskirus, bet vienos rūšies pagrindus, jei tik kiekviena byla priklauso to pačio teismo kompetencijai ir jei bylos priklausomumo nekeičia ieškinio kaina; pav., namų savininkas, išnuomodamas butus savo namuose atskiriems asmenims atskiromis sutartimis, esti įsižadėjęs tiekti nuomininkams elektros šviesą savo lėšomis, o vėliau nustoja mokėjęs už elektrą pinigus ir del to nuomininkai netenka šviesos. Čia visi nuomininkai gali kelti namų savininkui vieną bylą, neatsižiūrėdami į tai, kad kiekvieno nuomininko reikalavimas remiamas atskira sutartimi, kitaip sakant, atskiru pagrindu, bet visų nuomininkų reikalavimai jų esmės atžvilgiu yra vienos rūšies; arba vėl, viens asmuo vienu ieškomuoju prašymu gali kelti bylą keliems asmenims, jei tik jo reikalavimai turi kad ir atskirus, bet esmės atžvilgiu vienos rūšies pagrindus; pav., kurio sodžiaus gyventojai išgano kieno nors pievą ir tuomi padaro nuostolių pievos savininkui; jei kiekvienas ūkininkas leido savo gyvulius į pievą skyrium, tai reikėtų byla kelti kiekvienam ūkininkui ir bylų būtų tiek, kiek ūkininkų ganė gyvulius pievoj; bet, remiantis civ. proc. 15^1 str., byla galima kelti vienu prašymu visiems ūkininkams, kurie buvo ganę gyvu-

lius pievoj, kad ir skyrium ir ne vienu laiku, nes čia ūkininkų veiksmai esmės atžvilgiu yra vienos rūšies; čia žiūrima tik, kad kiekvieno tokio ieškinio kaina neperviršytų to pačio teismo kompetencijos. Reik pabrėžti, kad šiais atvėjais kiekvienas sujungtųjų ieškinių turi būt įkainojamas skyrium ir jei kurio tų ieškinių kaina nenurodyta, tai teismas turi grąžinti ieškovui patį prašymą.

Kai jungiami visais nurodytaisiais atsitikimas ieškiniai, tai tasai dalykas neprieštarauja bendrajam civilinio proceso dėsniui, kad procese gali būt tik dvi šali ir nekeičia šalių vietos procese, nes kiekvienas ieškovas arba atsakovas lieka nepriklausomas kitiems ir teisme dirba savo vardu, tartum, jis veda bylą viens; kiekvienas gina savo teises ir nėra kitų bylos dalyvių atstovas; užtat, jo veiksmai nesuteikia naudos ir nekenkia kitiems bylos ieškovams arba (civ. pr. 15[2] str.) atsakovams; pav., jei viens ieškovas arba atsakovas pripažįsta kurį dalyką, tai tuo pripažinimu nėra varžomi kiti jo šalininkai (civ. pr. 482 str.). Bet, kadangi procesas panėši į teisės santykį ir jį žiūrimą kaip į vienetą, tai vieno bylos dalyvio veiksmai atsiliepia tarpais jo sąjungininkams: antai, jei kelių atsakovų vieni stoja, kiti nestoja, tai sprendimas nelaikomas už akių sprendimu (civ. pr. 724 str.); jei kuris sąjungininkas teikia apeliacijos skundą, tai kiti sąjungininkai neteikdami skundo, gali prisidėti prie teikiamojo skundo. Toliau, kai sprendžiama byla ir esti nestoję kai kurie ieškovai arba atsakovai, tai teismas turi teisę remtis įrodymais, pateiktais bylos nagrinėjimo metu kitų sąjungininkų, kad nestoję ir nebūtų buvę atsišaukę į tuos įrodymus. Taigi, kai del ginčo esmės arba įstatymų įsakymo sprendimas liečia visus sąjungininkus ir negalima išskirti jų nė vienas, tai veiksmai, kurių imtasi ginčijamajai teisei ginti, įgyja jėgos ir nestojusiųjų arba neatlikusiųjų veiksmo sąjungininkų atžvilgiu (civ. proc. 15[3] ir 15[4] str.). Pav., penki asmens išdavė skolinamąjį raštą asmeniui A, ir A mokėjimo terminui suėjus, prašo teismą, atiteisti jam skolą iš visų penkių kaltininkų; bylą nagrinėjant, stoja tik du kaltininku, kurie prašo atidėti bylą, ir žada pateikti įrodymus, kad jie yra atsilyginę su A; teismas atideda bylą; jei tuodu kaltininku pateiks įrodymus, jog jie yra atsilyginę su A, tai teismas jau nieko neatiteis asmeniui A ir iš nestojusiųjų kaltininkų.

Tretieji asmens.

Į procesą, kai jis esti jau prasidėjęs, gali įsikišti asmens iš šalies; jie įsikiša tik savo interesu ir prilyginami yra, kai kuriais atvejais šalims, nes turi teisę daryti žygius šalių daromus. Bet jų vieta nėra lygi šalių vietai procese. Stotį į procesą trečiuoju as-

meniu būtinai reik įrodyti, kad turima koks interesas. Kuris gi ten gali būt interesas? Ugi tasai, kad bylą laimėtų ta šalis, prie kurios trečiasis asmuo prisideda (civ. proc. 663 str.); pav., A mirė, ir testamentu paliko savo turtą asmeniui B ir įsakė B sumokėti kurią pinigų sumą asmeniui C, o asmuo D kelia bylą ir prašo panaikinti testamentą A; tuomet C turės gyvą interesą įsikišti bylon ir prisidėti prie B. bendromis jėgomis gintis; arba, A pardavė savo žemę B; iš šalies atsiranda asmuo C, kuris kelia bylą pirkikui B ir įrodinėja, kad parduotoji žemė tekusi jam įsisenėjusio valdymo keliu; pardavikas A gali įsikišti bylon trečiuoju asmeniu, prisidėti prie pirkiko B ir padėti jam laimėti bylą; to reikalauja jo interesas, nes kai žemės pirkikas B pralaimėtų bylą, tai jis, pardavikas, turėtų grąžinti pirkikui B sumokėtus už žemę pinigus ir, gal, nuostolius. Taigi, galima pasakyti, kad trečiasis asmuo, padėdamas šaliai laimėti bylą, turi akyvaizdoj neatsidurti paskui keblioje padėty: antai, kai nurodytuoju pavyzdžiu C laimėtų bylą ir gautų vykdomąjį raštą, tai žemės pardavikui A reikėtų tąsytis su jos pirkiku. Materijalinės teisės atžvilgiu žemės pardavikas A verčiamas įsikišti bylon del santykių su žemės pirkiku B; jo tikslas stengtis, kad jo perleistoji B teisė žemei būtų pripažinta. Toks įsikišimas galimą pavadinti paprastuoju. Tuo pat atsitikimu, jei žemės pardavikas A nestotų bylon trečiuoju asmeniu, tai žemės pirkikas B turi teisę prašyti traukti jį bylon trečiuoju asmeniu ir padėti jam gintis, kad jam liktų į A regreso teisė (Civ. Proc. 653, 654 str.). Civ. proceso 653—667 str. str. aptaria traukimą trečiojo asmens į bylą ir įsikišimą trečiojo asmens į bylą.

Trečiasis asmuo gali įsikišti į bylą, gali neįsikišti. Jei jis neįsikiša į bylą, tai ieškovas arba atsakovas turi teisę prašyti traukti trečiąjį asmenį į bylą padėti gintis. Toki atsitikimai esti, kai bylininkas yra įgijęs turto teisę iš trečiojo asmens. Įstatymai rodo, kuriuo laiku leidžiama traukti trečiasis asmuo į bylą: būtent, kai ieškovas del atsakovo atsikirtimo nori traukti trečiąjį asmenį į bylą, tai savo reikalavimą jis turi išreikšti pirmame teismo posėdyje ir privalo įteikti teismui prašymą tuo reikalu ne vėliau kaip kitą dieną. O atsakovas privalo įteikti teismui prašymą traukti trečiąjį asmenį ne vėliau kaip tą dieną, kurią jis šaukiamas stoti teisman (civ. pr. 653 ir 654 str.).

Ir ieškova ir atsakovo prašymuose turi būt nurodyta trečiojo asmens gyvenamoji vieta. Jei del prašymo traukti trečiąjį asmenį tarp ieškovo ir atsakovo kyla ginčas, tai tą ginčą sprendžia teismas. Trečiajam asmenui nestojus teisman, byla varoma toliau, o bylininkas, kuris buvo prašęs traukti trečiąjį asmenį, turi teisę prašyti apdrausti jo pretenziją į tą asmenį.

Jei trečiasis asmuo šaukiamas stoja, tai jis įgija bylos dalyvio teises. Įsikišti į bylą leidžiama tik tam trečiajam asmeniui, kuris įteikdamas prašymą pats stoja arba atsiunčia įgaliotinį. Įsikišti į bylą treičiasis asmuo turi teisę ir pirmoje ir antroje teismo instancijoje; ir tatai leidžiama todel, kad trečiasis asmuo nekelia naujos savarankiškos pretenzijos, o tik padeda bylininkui teikdamas įrodymus; teikti gi įrodymai leidžiama ir pirmajoj ir antrajoj instancijoj. Teismas gali patenkinti, gali atmesti trečiojo asmens prašymą leisti jam įsikišti į bylą; teismo nutarimas šiuo dalyku gali būt skundžiamas skyrium nuo apeliacijos skundo.

Esti atsitikimai, kad ieškovas ir atsakovas veda teisme bylą del savybės teisės turtui ir jų viens sako, tasai turtas jo esąs kitas — jo esąs, arba tą turtą savinasi viens ieškovas; esti ir taip, kad atsakovas valdo trečiojo asmens kurį turtą, o ieškovas už atsakovo skolą kreipia savo pretenziją į tą turtą ir net uždeda jam areštą. Ką tokiais atsitikimais gali daryti trečiasis asmuo? Jis gali kelti bylą skyrium savo teisei ginti. Bet čia gali taip atsitikti: kol eis trečiojo asmens byla, pirmoji byla gali būt baigta, turtas gali būt pripažintas ieškovo savybe ir jo perleistas teisių kelių kitam asmeniui arba tasai turtas gali būt parduotas varžytinių tvarka, kai į jį esti kreipiama pretenzija; tada iš trečiojo asmens, teisaus turto savininko rankų, turtas pabėgtų. Užtat, trečiasis asmuo privalo stengtis, kiek tatai galima, sustabdyti pirmojo proceso eigą ir įsikišti į tą procesą. Tokiais atvejais stoti procese iš šalies įstatymai leidžia tuo tikslu, kad civilinės teisės galima būtų tinkamai ginti ir kad trečiųjų byloj nedalyvavusiųjų asmenų skundais teismo sprendimų naikinimo būtų išvengta. Toksai įsikišimas galima pavadinti ypatinguoju. Apie tokį įsikišimą kalba civilinio proceso 665, 1092 ir 1197 straipsniai. 655 straipsnis sako: jei trečiasis asmuo reiškia ginčijamajam turtui savo nepriklausomas ieškovo ir atsakovo teisėms tam tikras teises, tai jis privalo, kai byla eina pirmojoj instancijoj, stoti toj byloj, įteikti prašymą ir iš savo pusės kelti bylą ieškovui arba atsakovui, atsižiūrint į tai, kuris jų savinasi turtą, arba jiem abiem. 1092 ir 1197 str. kalba: jei už atsakovo skolą jo valdomasis trečiojo asmens turtas jau esti surašytas ieškovo pretenzijai atlyginti, tai trečiasis asmuo privalo kelti bylą ieškovui arba atsakovui arba abiem kartu, atsižiūrint į tai, ar ginčija atsakovas trečiojo asmens teisę ar ne. Kai ieškovo ir atsakovo byla jau esti antroje instancijoje, tai trečiasis asmuo privalo kelti bylą visgi pirmojoj instancijoj ir tame teisme, kuriame buvo ieškovo ir atsakovo byla. Kadangi trečiojo asmens tikslas esti sustabdyti pirmosios bylos sprendimo vykdymą (vadinasi, kad turtas nebūtų parduotas, arba pinigai už turtą nebūtų išduoti), tai šiuo atvėju jis gali prašyti teismą uždėti areštą turtui.

Bylininkų atstovai.

Del įvairių priežasčių bylininkui tarpais reik pavesti kitam atstovauti jis procese. Vėlgi yra nurodyti įstatymų atsitikimai, kada bylininkas būtinai turi būt atstovaujamas kito asmens. Abiejais atvejais toki asmens vadinami atstovais. Visų šalių įstatymai leidžia vienam asmeniui atstovauti kitą. Procese atstovas yra asmuo, kuris vykdo kito asmens procesualines teisės arba atlieka kito asmens procesualines prievoles to asmens vardu. Šiais atvėjais visi atstovo žygių rezultatai krinta ant atstovaujamojo asmens, nes atstovaujantysis asmuo procese tik stoja už atstovaujamąjį asmenį. Užtat atstovas nėra ieškovas arba atsakovas; ieškovais ir atsakovais lieka tie asmens, už kuriuos atstovas stoja. Užtat, jokia byla negali būt keliama atstovo jo pačio vardu arba kito asmens atstovui pačiam. Atstovavimas procese yra dviejų rūšių:

1. atstovavimas laisvu susitarimu ir
2. atstovavimas įstatymų įsakymu.

1. Geriąja valia atstovavimas būna, kai atstovavimo reikalu bylininkas susitaria su pasirinktuoju atstovu, kuris vadinasi įgaliotiniu.

a) Teisė atstovauti bylininkus teismuose susitarimu mūs įstatymais suteikiama prisiekusiems ir privatiniams advokatams. Be advokatų, einant mūs bendr. teismo įstg. sutv. įst. 389 str., atstovauti teisme kitus turi teisę:

1. tėvai vaikus,
2. vaikai tėvus,
3. vyras savo moterį,
4. asmens, kurie turi bendrą bylą, gali atstovauti viens arba vieni kitus,
5. asmens, kuriems pavestas valdyti kito asmens turtas arba vesti jo reikalai, gali atstovauti savo principalą, kaip antai, dvaro valdytojas, kurios prekybos arba pramonės įstaigos vėdėjas,
6. pagalios, taikos teismuose kiekvienas asmuo turi teisę vesti ne daugiau kaip 3 bylas per metus.

Kai kuriems asmenims įstatymas draudžia būti atstovais (civ. proc. įst. 45 ir 246 straipsniai); antai, bendruose teismuose atstovais negali būt:

1. asmens, kurie nemoka rašyti; taikos teismuose jie gali būt atstovais; bet ir kollegijaliniuose teismuose bylininkas gali pasirinkti nemokantį rašyti įgaliotinį, o tasai gali įgalioti nuo savęs kitą (taip leidžiama daryti ūkininkų bendruomenėms);

2. toliau, taikos teisėjai, valstybės gynėjo padėjėjai, teismų raštininkai ir teismų nariai tose apygardose, kuriose jie tarnauja, išskiriant tik bylas, kuriose jie atstovauja savo tėvus, vaikus ir žmonas;
3. negali būt atstovais teisme:
   a) nepilnamečiai,
   b) globojamieji,
   c) vienuoliai ir kunigai; šitie asmens gali stoti teisme tik, kai byla eina del vienuolyno ir bažnyčios turto,
   d) išmestieji iš dvasininkų luomo,
   e) visokių rūšių mokiniai, kol jie nėra išėję mokslą,
   f) išmestieji iš tarnybos,
   g) pagalios tie asmens, kuriems teismo sprendimu atimta teisė būti kitų įgaliotiniais ir kurie doros atžvilgiu yra nusižeminę.

b) Atstovauti kitą galima tik turint jo sutikimą, vadinamą įgaliojimu. Pas taikos teisėją pakanka pareikšti žodžiu arba raštu, kad kas įgaliojamas vesti bylai visais atsitikimais; o kollegijaliniuose teismuose žodžiu leidžiama įgalioti tik prisiekęs advokatas. Įgaliojimas žodžiu turi būt įrašytas į teismo protokolą ir tasai protokolas turi būti bylininko pasirašytas. Suteikt raštu teisę vesti bylai pas taikos teisėją arba suteikt prisiekusiam advokatui teisę vesti bylai pas taikos teisėją ir kollegijaliniuose teismuose leidžiama tam tikru įgaliojimu padarytu notaro, arba įgaliojimu, išreikštu paprastame popiery, tik įgaliotojo parašas turi būt paliūdytas taikos teisėjo, policijos, notaro ar valsčiaus viršaičio. O jei įgaliotiniu nesti prisiekęs advokatas, tai įgalioti jis vesti bylai kollegijaliniuose teismuose galima tik notaro padarytu įgaliojimu (civ. proc. įst. 46, 47, 247, 248 str. str.). Kaimų kuopų nutarimai-įgaliojimai leidžiama rašyti paprastame popiery. Valstybės įstaigoms leidžiama įgalioti jų valdininkai paprastai parašytu įsakymu, (cv. proc. 1286 str.).

c) Kai kuriais atsitikimais įgaliojimas bylinėtis suteikiamas platesniu įgaliojimu, kaip antai, prekybai vesti įgaliojimu, testamentui vykdyti įgaliojimu, pilnosios atsakomybės bendrovės jos narių sutarties įgaliojimu ir kitais įgaliojimais valdyti svetimą turtą ir varyti visus įgaliotojo reikalus (civ. pr. 24, 26 str.; pr. įst. 722 ir kiti).

d) Įgaliotinio žygių ribos apibrėžiamos įgaliojimu; tų žygių rezultatai tik tuokart krinta ant įgaliojo, kai žygiais ne išeita už įgaliojimo sienų (civ. pr. 249). O įgaliojimo sienos nustatomos jo turiniu ir, žinoma, įgaliotojai gali suteikti įgaliotiniui didesnes ar mažesnes teises, gali įgalioti jį vesti bylą tik vienoj instancijoj

arba visose. Įgaliojimas gali būt platus, kai juo suteikiama teisė vesti visas įgaliotojo bylas ir specialus, kai suteikiama teisė vesti kurią vieną bylą arba net padaryti kurį veiksmą, antai, stoti kai būna klausinėjami liūdininkai, įteikti apeliaciją (tų pat įst. 259 str.). Įgaliojimas vesti vienai bylai suteikia teisę daryti visus proceso žygius; taikos teisme įgaliotinis turi teisę net susitaikyti su savo įgaliotojo priešu, kad apie tą teisę ir nebūtų minėta įgaliojime. Apskritai mūs įstatymai yra griežtai nusistatę įgaliojimo aiškinimo dalykais (tų pat. įst. 250 str.); antai, teikti apeliacija, prašyti panaikinti įsiteisėjęsis sprendimas, susitaikyti, kelti ginčas del dokumento suklastojimo ir dalyvauti tame ginče, pasirinkti trečiųjų teismo teisėjai, perduoti įgaliojimas kitam, gauti pinigai galima tik, jei tie veiksmai daryti pavesta įgaliojimu; jei ne, tai įgaliotinis neturi tų teisių; del to ir praktika jau net per griežtai reikalauja kai kurių teisių įgaliojimu. Kai įgaliotinis esti įgaliotas vesti bylą, tai jis turi teisę dalyvauti ir sprendimo vykdyme, kuriuo byla visai pasibaigia. Yra proceso veiksmai, kurie turi būt atlikti pačių bylininkų: antai, jei bylininkai sutinka baigti bylą priesaika, tai jų viens turi pats prisiekti; taiposgi bylininkai turi stoti, kai teismo esti nutarta šaukti jie patys kai kurioms bylos aplinkybėms paaiškinti (civ. proc. įst. 116, 494 str.).

e) Įgaliojimas gali turėti trūkumų, o įgaliojimo trūkumai labai daug gali pakenkti, nes, kaip jau sakyta, įgaliotinio veiksmai krinta ant įgaliotojo tik tuokart, kai įgaliojimas esti tinkamas. Užtat, teismas pats ex officio privalo kreipti akis į įgaliojimą ir neleisti vienam asmeniui atsaovauti kitą, kai įgaliotinis neturi teisės atstovauti kitą arba neturi tinkamo įgaliojimo, Žinoma, čia visgi nereik žiūrėti neturinčių tikslo formalumų akimis: teismas gali priimti prašymą, bet pradėti darbą tuo prašymu jis turėtų tik tada, kai būtų pateiktas tinkamas įgaliojimas; tokia praktika galima patarti ir tais atvejais, kai įgaliotinis stoja už savo žmoną, už savo bendrininkus, pateikia raštus arba dokumentus, kuriuose matyt, jog jis iš tikrųjų yra įgaliotas, tik įgaliojimas dar nėra parašytas, arba kai įgaliotinis remiasi įgaliojimu, kuris esti kitoj byloj; šiais atvėjais geriau būtų priimti skundas arba prašymas ir palaukti, kol bus pateiktas įgaliojimas.

Jei byla jau pradėta teisme, tai teismas privalo panaikinti ją, kaip paaiškės, jog įgaliotinis neturi tinkamo įgaliojimo (civ. proc. 584 str.). Priešingoji šalis irgi turi teisę nurodyti šį trūkumą, kiek byla bebūtų pavaryta pirmyn; bet jei toji šalis nesti nurodyžiusi trūkumą lig įgaliotinis pateiika tinkamą įgaliojimą, tai ji jau netenka teisės kelti ginčą del įgaliojimo. Jei bylai vesti leistas įgaliotinis su netinkamu įgaliojimu, tai byla gali būt panaikinta del kasacijos skundo.

f) Jei įgaliotinis esti peržengęs įgaliojimo ribą, tai įgaliotojas gali patvirtinti, kitaip tariant, pripažinti įgaliotinio veiksmus ir papildyti įgaliojimą arba išduoti naują įgaliojimą po to, kai veiksmai esti įgaliotinio atlikti; tokiais atvėjais įgaliotinio veiksmai yra privalomi įgaliotojui. Toks įgaliotinio veiksmų patvirtinimas gali įvykti ir tylu būdu, kai įgaliotojas neprieštarauja savo įgaliotinio veiksmams; pavyzdžiui, įgaliotinis, neturėdamas teisės taikytis su savo įgaliotojo priešu, visgi, atradęs taikos sąlygas atitinkamomis savo įgaliotojo interesams, taikinasi po įgaliotojo akių; jei įgaliotojas neprieštarauja ir neprotestuoja, tai, manoma, jis sutinka baigti bylą susitaikymu jo įgaliotinio su jo priešu; tuokart taikos sąlygos esti jam privalomos.

g) Turėdamas įgaliojimą, įgaliotinis, paimkime, atsisako ieškinio, jei jo įgaliotojas yra ieškovas, arba pripažįsta ieškinį, jei jo įgaliotojas yra atsakovas. Kyla klausimas, ar toki veiksmai peržengia įgaliojimo rybą ar ne? Vienų šalių įstatymai sako, kad peržengia, bet tuos veiksmus laiko privalomais įgaliotojui, jei įgaliotojas įstatymų nustatytais laiku ir tvarka nebūna kėlęs del tų veiksmų protesto. Kitų šalių įstatymai mano, jei kas esti pavedęs kitam vesti bylą ir nesti nurodęs tam tikrų ribų įgaliotiniui, tai jis esti pavedęs įgaliotiniui baigti bylą sąžinės ir teisybės pagrindais, o nepavedęs vien tik ginčytis ir su visa kuo nesutikti; tų šalių įstatymai irgi suteikia įgaliotojui teisę tuoj protestuoti del įgaliotinio veiksmų, kai įgaliotinis esti atsisakęs ieškinio arba pripažinęs ieškinį; be to, jie suteikia įgaliotojui teisę uždrausti įgaliojimu atsisakyti ieškinio arba pripažinti ieškinį.

Mūs įstatymai nesako, kad įgaliojimu turi būt uždrausta įgaliotiniui atsisakyti ieškinio arba pripažinti priešo ieškinys, užtat, reik manyti, kad teisę tuos veiksmus daryti mūs įstatymais įgaliotinis turi; juk negalima manyti, kad įgaliotinis darytų nurodytus žygius nepasitaręs su savo įgaliotoju. Žinoma, jei įgaliotojas įrodys, kad jo įgaliotinis yra atsisakęs ieškinio arba pripažinęs ieškinį blogu tikslu, antai, papirktas įgaliotojo priešo, tai jis turi teisę kelti del įgaliotinio žygių ginčą nustatytąją t. įst. įt. 409 str. tvarka. Ta pačia tvarka galima ginčyti įgaliotinio veiksmai ir tuo atvėju, kai įgaliotinis peržengia įgaliojimo sienas, vadinasi, kai jis būna padaręs žygį, kuriam daryti įstatymai reikalauja tam tikro nurodymo įgaliojime, antai, baigti bylą taikos sutartimi (civ. proc. 249, 250 str.).

g) Įgaliotinio teisės ir prievolės. Įgaliotinis, kaip jau sakyta, atstovauja bylininką procese ir daro visus žygius, kurie daryti pavesta jam įgaliojimu. Ir teismas ir įgaliotojo priešas turi dalyką tik su įgaliotiniu; užtat, įgaliotiniui o ne įgaliotojui siunčiami visi šaukimai, raštai, pranešimai; įgaliotinis privalo stoti teisme, teikti

raštus, kalbėti žodžiu ir daryti visa ką įgaliotojo naudai. Jei šaukimai arba koki raštai būna atsiųsti įgaliotojui, tai įgaliotojas turi teisę nepriimti jų; iš tikrųjų, kas nežinodamas įstatymų, pasisamdo kitą vesti jo bylai, tai tas jau stoja į šalį ir negalima versti jis kištis į bylą. Tik, jei teismas randa reikalo šaukti patį įgaliotoją kuriam dalykui išaiškinti, tai įgaliotojas privalo stoti į teismą. Įgaliotinis turi teisę gauti jo sudėtas bylos išlaidas ir atlyginimą už darbą sutartimi su įgaliotoju; advokatai, kai jie nėra padarę sutarties, gauna atlyginimą esamąja taksa.

Įgaliotinis privalo sąžiningai vesti bylą; jis atsako, kai jis neišpildo savo prievolių. Įstatymai kalba tik apie pris. advokatų atsakomybę (bendr. teismo įst. sutv. 404 ir 405 str.), bet toji atsakomybė reik plėsti ir kitiems įgaliotiniams, kurie ir nėra advokatai.

i) Įgaliojimo panaikinimas. Įgaliojimas gali būt panaikintas:

1. įgaliotojo arba įgaliotinio noru. Įgaliotojas turi teisę, kada nori, panaikinti įgaliojimą, tik turi pranešti apie tai teismui žodžiu arba raštu; del tokio pranešimo byla nestabdoma ir po pranešimo įgaliotojas privalo arba pats stoti arba atsiųsti kitą įgaliotinį, o teismas neprivalo laukti kito įgaliotinio; kai esti gautas įgaliotojo pranešimas, tai nuo to laiko įgaliotinis išstumiamas iš bylos.

   Įgaliotinis turi teisę atsisakyti atstovauti įgaliotoją, bet privalo pranešti įgaliotojui apie tai išanksto, kad įgaliotojas galėtų pats stoti arba atsiųsti kitą įgaliotinį. Jei įgaliotojas gyvena ne toj vietoj, kurioj eina byla, tai įgaliotinis ne išsyk atleidžiamas nuo pareigų (civ. pr. įst. 49, 50, 251, 252, 253, 254 str.).

2. Įgaliotiniui mirus, pamišus arba netekus teisių byla sustabdoma, kol nebūna pastatytas kitas įgaliotinis arba kol priešingoji šalis neprašo šaukti įgaliotoją; įgaliotojui suteikiamas tam tikras laikas šiems reikalams.

Įgaliotojui mirus, pamišus arba netekus teisių, įgaliojimas nustoja jėgos (civ. stat. X t. 1 d. 2330 str.), del to teismas irgi privalo sustabdyti bylą (civ. pr. 681 ir k. str.); tam pačiam įgaliotiniui vėliau leidžiama stoti byloj, jei jis pateikia mirusiojo įgaliotojo įpėdinių įgaliojimą. Jei teisme jau būna pabaigtos kalbos ir tada teismas gauna žinią, kad įgaliotojas yra miręs, pamišęs arba netekęs teisių, tai teismas turi rašyti sprendimą (civ. proc. 682 str.).

Atstovavimas kitais pagrindais.

Išdėstytos taisyklės taikomos, kai viens asmuo atstovauja kitą susitarimu. Kai bylininkas nesti veiksmingas, tai jis pats negali vesti bylą ir negali pavesti ją vesti įgaliotiniui, kaip antai, mažamečiai, pamišėliai ar bepročiai ir k.; aišku, jog atstovavimas tokių asmenų yra būtinas dalykas, o pasirinkti atstovą negalima leisti tam asmeniui, kuris reik atstovauti; užtat, įstatymai nurodo, kas turi atstovauti neveiksmingus asmenis; tų asmenų atstovai vadinami atstovais iš įstatymų, nes jie esti skiriami del įstatymų reikalavimo. Atstovais iš įstatymų laikomi:

a) globėjai ir rūpintojai; antai mažamečius, apimtuosius proto ligos, nebylius ir kurčiokus lig 21 metų atstovauja teisme jų globėjai. Reik pažymėti, kad mažamečių tėvas arba motina, kad jie ir nebūna paskirti globėjais, turi teisę jų mažamečių vaikų reikalais kelti bylas teisme; žinoma, jei vaikams esti paskirtas globėjas, tai tėvai tos teisės neturi. Toliau, globėjai atstovauja mirusiojo asmens turtą, kol neatsiliepia įpėdiniai, dingusiojo asmens turtą, aikvotojo turtą. Globėjai eina tam tikrais civil. teisės įstatymais.

b) Juridiniai asmens. Šie asmens pats stoti teisme negali, užtat juos turi atstovauti viens arba keli fiziniai asmens. Valstybės įstaigą gali atstovauti jos valdininkas, kuris tos įstaigos esti paskirtas arba kits įgaliotasis asmuo; miestų ir kaimų bendruomenes turi atstovauti irgi įgalioti asmens; visokias bendroves taipgi.

Advokatai.

Iš atstovų tarpo reik išskirti viena jų rūšis, būtent advokatai, nes iš advokatų reikalaujamos tam tikros kvalifikacijos; be to, advokatai turi savo organizaciją ir savo darbo sritį. Deliai to apie advokatus reik kalbėti skyrium.

Liūdininkai, žinovai ir tretieji asmens padeda išaiškinti faktiškąsias bylos aplinkybes: jie padeda apšviesti, sustatyti arba sugriauti kurio bylininko saviškai supašytus ir dažnai iškraipytus faktus. Kitas darbas yra advokatų darbas. Teisei tinkamai ginti nepakanka žinoti vien bylos faktai; reik suprasti faktų reikšmė teisės atžvilgiu, sugebėti išdėstyti faktai teismui žodžiu arba raštu ir mokėti reikalaujami įstatymų visi proceso formalumai. Juo žmonių santykių daugiau gimsta, juo painesnės darosi teisės ir proceso sritys, juo labiau didėja reikalas atsidėjus studijuoti jos. Žmonės, kurie verčiasi kitu darbu, antai, žemės, prekybos ir pra-

monės, kad jie būtų ir didelio proto, mokslo ir patyrimo, dažniausia nemoka vartoti teisės srities kalbos ir daugybės teisės srities taisyklių, kai jiems tenka vesti byla teisme; jiems reik pagelbos kitų žmonių, kurie gerai žino teisės ir teismo darbo sritį, kurie esti išėję teisės mokslą, esti jau stoję teisme ir kurie sugeba padėti ginti ir apsaugoti teises. Šioji pagelba galima vadinti teisių gynimu. Teisių gynimas apsireiškia įvairiais veiksmais, bet jo ypatumas yra tas, kad juo padedama bylininkui byloj ir kad bylininkas stiprinamas teisės atžvilgiu, o bylininkas pats nekeičiamas kitu asmeniu, paliekama byloj jo iniciatyva neišstumiamos iš bylos jo teisės ir prievolės. Čia turima galvoj tik teisės patarimai, sustatymas teismui raštų, ginamosios kalbos teisme; čia manoma tik, kad bylininkas pats nori vesti bylą ir daboti savo interesus teisme ir nenori, kad teisininkas visai pakeistų jį procese. Bet tankiai bylininkui esti reikalas pavesti pavaduoti jį teisme del visokių priežasčių, antai del ligos, išvykimo kur, darbo, tada jis jau negali pats vesti savo bylą teisme. Dažniausia jis ir paveda pavaduoti jį advokatui, kitaip sakant, atstovauti jį.

Ir teisių gynimas ir atstovavimas procese pastebimi proceso istorijoj; jie gali būt viens šalia kito su tam tikrais savo ypatumais; antai, bylininkas gali tame pačiame procese statyti savo vieton atstovą ir duoti jam padėti gynėją (advokatą); arba, mažamečio globėjas gali pats vesti bylą, bet gali pakviesti kalbėti teisme gynėją — teisių žinovą. Proceso istorija rodo, kad teisių gynimas ir atstovavimas buvo griežtai skiriami viens nuo kito ir kad kiekvienas jų turi savo istoriją. Romėnų senovės procese neleidžiami būdavo atstovai: bylininkai patys turėdavo stoti teisme, nes nieks negalėjo veikti svetimu vardu (nemo alieno nomine lege agere potest). Teisės gynimas buvo romėnų senovės įprotis; jis romėnų buvo laikomas didelės garbės darbu. Teisės gynėjai vadinami būdavo advokatais, patronais arba oratoriais (kalbėtojais — prašytojais). Kilmės atžvilgiu advokatūra yra teisių gynimas, o ne atstovavimas procese; atstovai romėnų vadinami būdavo prokuratoriais arba kognitoriais.

Bet vėliau, abu darbu procese virto tų pačių asmenų profesija. Jų sujungimas nėra netikėtas, jis pateisinamas gyvenimo reikalavimais, nes nėra tikslo versti bylininką statyti savo vieton kitą ir samdyti jam padėti advokatą; kaip tik bylininkui patogiau pasirinkti įgaliotinį — teisių žinovą. Tuo krypsniu ir nuėjo advokatų darbas, vadinasi, advokatas sujungė gryną advokato ir bylininko atstovo darbą. Visgi darbų ypatumai liko, nes viena yra stoti bylininko vieton ir atlikti už jį visą smulkų, menką darbą, o kita tik pastatyti bylininko santykius teisės atžvilgiu ir patiems bylininkams ir teismui. Užtat, vienose valstybėse to darbo

suskirstymo ypatumai yra likę, kitose valstybėse tuodu darbu yra sujungti advokatų rankose.

Prancūzijoj randame du atskiru luomu: advokatų (avocats) ir bylos rengėjų (procureurs, postulants, o vėliau avoués); draudžiama buvo jungti abu darbu jau nuo senai įstatymu. Prancūzų revoliucijos metu tuodu darbu buvo sujungti, advokatų luomas panaikintas ir palikti tik avoués, vėliau ir avoués luomas buvo panaikintas; bet Napoleonas I pakėlė abu luomu ir suteikė jiems organizaciją. Taip yra Prancūzijoj ligšiol. Prie komercijos teismų Prancūzijoj yra dar prisiekę atstovai agréés, prie taikos teismų gynėjai (defenseurs) ir daug visokių reikalų agentų (agents d'affaires).

Iš bylos rengėjų (avoués) nereikalaujama aukštojo teisių mokslo. Bylų rengėjais gali būt: 1) asmens nejaunesni 25 metų, 2) išėję civilinės ir baudžiamosios teisių ir procesų kursą teisių mokykloj ir išlaikę kvotimą iš tų dalykų, ir 3) išėję prie rengėjo (avoué) 5 metų praktiką. Bet svarbiausias yra tas dalykas, kad kas nori gauti bylos rengėjo vietą, tas turi įgyti ją privatiniu būdu; kiekvienas bylos rengėjas turi teisę teikti kandidatą savo vietai, vadinasi, skirti sau įpėdinį savo nuožiūra; formaliniu atžvilgiu valdžia skiria bylos rengėją (avoué), bet valdžia tvirtina tik pateiktus jai kandidatus, o teikimo pagrinde esti kokia sutartis, pav., pirkimo-pardavimo. Deliai to advokatų ir bylos rengėjų luomai negali susijungti. Bylos rengėjų skaičius kiekvienam teismui yra nustatomas.

Bylos rengėjų darbas yra: atstovauti bylininką apeliacijos instancijos teismuose, o kaikuriose bylose dar ginti jo teises žodžiu. Bylininko atstovavimas apsireiškia: a) rašymu ir priėmimu visokių proceso aktų ir paruošimu visako, kas reikalinga yra prirengti bylai teismo posėdžiui, b) raštu reikšti teismui bylininko reikalavimus ir pretenzijas.

2. Bylos rengėjai vykdo teismo sprendimus ir turi teisę daryti varžytines, kai del to atsiranda reikalas, dargi net jie patys gali dalyvauti varžytinėse pirkikais. Bylos rengėjai turi savo organizaciją, gauna atlyginimą už kiekvieną veiksmą taksą ir gali dirbti tik tame teisme, prie kurio esti įsirašę.

Aukštai stovi advokatų luomas. Advokato teises gali gaut tik asmuo, išėjęs aukštąjį teisių mokslą ir 3 metų praktikos darbą, tada jis įtraukiamas į advokatų sąrašą ir gali vesti bylas visuose teismuose. Advokatų skaičius nėra aprėžtas. Advokatas negali eiti bylos rengėjo darbą. Senu įpročiu Prancūzijoj laikoma netinkamu dalyku advokatui pačiam tartis su bylininku del jo bylos gynimo, priiminėti iš bylininko įgaliojimą rastu arba reikalauti atlyginimo; tariasi su bylininku tik bylos rengėjas, jis apsiima vesti

bylą, lieka bylininko atstovu ir samdo advokatą. Advokatas gi tik teikia patarimus, reiškia raštu savo nuomonę bylos reikalais, o jo svarbiausias darbas yra žodžiu ginti bylininką teisme.

Šita tvarka paveda advokatus bylos rengėjams; čia, žinoma, be pinigų neapsieina. Paprastai advokatas susitaria su kuriais bylos rengėjais ir kitais bylų agentais, kad jie pavestų jam ginti jų kontorų bylas, o už tai advokatas dalinasi su jais atlyginimu arba tarpais moka jiems algą. Tarpais pats advokatas steigia rengėjo kontorą svetimu vardu ir perka bylos rengėjo liudymą.

Toks dalykų stovis jau senai yra kėlęs skundų Prancūzijoj. Bet, gal, delto prancūzų advokatai įsigijo daug nuopelnų mokslo srity, nes jie nėra sunkinami raštinės darbu; iš advokatų išėjo daug aukštų teisėjų, teisės mokslo profesorių ir jų daug parašyta žymių teisės srity mokslo darbų; tuo būdu advokatai Prancūzijoj yra mokslo ir praktikos tarpininkai. Advokatai turi savo korporacijas. Belgijoj taipgi pirmiau buvo advokatai ir bylų rengėjai; tik ten advokatai buvo bylos šeimininkai, o bylos rengėjai buvo tik advokatų padėjėjai ir gaudavo bylas rengti iš advokatų. Bylininkai stačiai kreipdavosi į advokatą, kuris pats apsiimdavo vesti bylą ir todel stodavo bylininko atstovu, o visą rašto darbą atlikti jis pavesdavo bylos rengėjui, kuriam pats mokėdavo taksa. Bylos rengėjų vietos būdavo neperkamos. Vėliau Belgijoj bylų rengėjų luomas buvo panaikintas.

Italijoj atstovavimas sutvarkytas kaip Prancūzijoj; ten bylininkai gali vesti bylas kollegijaliniame teisme tik per avoués; vienasmeniniuose teismuose leidžiama vesti bylos ir privatiniams advokatams. Imti bylai vesti tikrąjį advokatą bylininkai neprivalo.

Anglijoj yra tas pats darbo padalinimas; ten yra bylos rengėjų luomas ir advokatų luomas. Bylos rengėjai visaip vadinami: solicitors, attorneys, proctors, atsižiūrint į tai, prie kokio teismo jie esti, advokatai gi vadinami barristers ir serjeants at law. Vienų ir kitų skaičius nėra aprėžtas. Bylos rengėjo vietai gauti kandidatas privalo tarnauti kelis metus klerku bylos rengėjo kontoroj ir vėliau laikyti kvotimą. Bylos rengėjas gauna iš bylininko įgaliojimą bylai vesti, renka įrodymus, teikia prašymus advokato pasirašytus, trumpai sakant, ruošia medžiagą advokatui ir rengia bylą formaliniu atžvilgiu; jis sustato taipgi teismo išlaidų sąskaitą ir jon įtraukia advokato atlyginimą. Patys advokatai nesikiša į tą dalyką. Anglijoj advokato teisei gauti reik būti pilnų metų, įsirašyti studentu į vieną keturių Londono innų (teismo korporacijos), klausyti teisės srities mokslą ir išlaikyti kvotimą, arba, išėjus teisių mokslą universitete, dirbti prie advokato; paskui bent po trijų metų praktikos darbo ateiti advokato toga apsivilkus

ir ant galvos peruką užsidėjus į inno salę ir iškilmingai stoti į advokatų luomą. Toki advokatai būdavo vadinami barristers at law; pirmiau į juos būdavo žiūrima kaip į mokinius; tik po 16 metų praktikos darbo jie gaudavo vardą serjeants at law (servientes ad legem, įstatymų tarnautojai) ir stodavo pilnateisiais advokatais; nelabai senai (karalienės Viktorijos metais) jie gavo tas teises, kurias turėjo serjeants at law ir dabar advokatai vadinami barristers. Advokatas negali eiti bylos rengėjo darbą. Tik advokatas turi teisę ginti bylininką raštu ir žodžiu aukštuose teismuose; o bylos rengėjai turi tą teisę tik žemesniuose teismuose. Barristerio vardas yra gerbiamas; tik iš barristerių renkami visi aukštųjų teismų nariai. Anglų advokatai su teisėjais sudaro vieną luomą (klasę), kuris turi bendrą vieniems ir kitiems valdybos organą, nes advokatai ir teisėjai visą amžių pasilieka nariais tos korporacijos, iš kurios jie esti išėję. Kiekvienos korporacijos valdybos organu yra seniūnų taryba, kuri papildoma korporacijos seniausiaisiais teisėjais ir advokatais. Taryba turi disciplinarinę valdžią tiek studentams, tiek teisėjams ir advokatams. Kiekvienas advokatas turi teisę stoti visuose Anglijos teismuose, bet iš tikrųjų advokatai eina darbą tik pasirinktuose teismuose. Įgaliojimas iš advokato negali būt atimtas, kol nepasibaigia pavestoji jam byla, o atsisakyti įgaliojimo advokatas gali. Įgaliojimas nededa advokatui juridinės atsakomybės klijentui. Deliai to advokatas nėra nieku varžomas ir procese jis yra greičiau teisėjo padėjėju negu bylininko atstovu.

Amerikoj advokato ir bylos rengėjo rolės skiriasi tik aukščiausiame valstybės teisme, kuriame turi teisę stoti tik advokatai; kituose gi teismuose advokatai eina ir bylos rengėjų darbą.

Vokietijoj seniau buvo taipgi advokatai ir bylų rengėjai, bet vėliau vokiečių valstybių daugumoj tie luomai virto vienu.

Prūsuose bylų rengėjų luomas buvo panaikintas 1725 metais, liko tik advokatai, kurie paėmė savo rankosna visą gynimo ir atstovavimo darbą. Ir pasirodė, kad ten, kur esti bylų rengėjų luomas, dažniausia skundžiami bylų rengėjai, Prūsuose gi skundai pasipylė ant advokatų (Juristen böse Christen). Fridriko 2 metais imtasi tokios priemonės: advokatams atimta teisė atstovauti bylininkus procese; bylininkai turėjo patys stoti teisme arba pasiimti privatinį įgaliotinį pateikti jų reikalavimams, paaiškinimams ir įrodymams; bylininkams leista turėti assistentą įstatymuose tiek nusimanantį, kad jis sugebėtų išdėstyti teismui bylą teisės atžvilgiu, kontroliuoti teisėjų veiksmų teisumą ir ginti bylininką. Šitie assistentai ir pakeitė advokatus. Valdžia rūpinosi, kad assistentai neturėtų jokio intereso byloj, kad jie teiktų bylininkams bešališkus patarimus ir gintų tik iesą. Del to gynimas

teisme buvo pavestas net teismo nariams, kurių sudėtin būdavo skiriami tam tikri nariai assistentai (Assistenzräthe) ir jie gaudavo algą iš valstybės iždo. Šita reforma nedavė teisių gynėjams tam tikros organizacijos ir sukėlė daug skundų. Stoti teisme pačiam bylininkui būdavo nepatogu ir ne visada galimas daiktas; vėlgi sunku būdavo rasti asmuo, kuris sutiktų vesti svetimą bylą, pats neidamas nuolatinio gynėjo darbo. Užtat nariai assistentai greit buvo pakeisti teisių komisoriais (Justizkommisarien). Šiuo žygiu buvo pradėta sukti atgal prie advokatų. Komisoriai negaudavo algos; jie turėjo teisę ne tik ginti bylininkus procese, bet ir atstovauti juos; komisoriai sudarydavo lyg advokatų ir bylos rengėjų kollegiją prie teismo įstaigų. Komisoriai buvo teisingumo Ministerijos valdininkai, skiriami būdavo valdžios, dėvėjo mundurus ir buvo teismų priežiūroj; jų skaičius kiekvienai apygardai būdavo nustatomas teisingumo ministerio. Vėliau (40-ais metais) jie buvo pavadinti įgaliotiniais (patarėjais, Rechtsanwälte) ir be teismo jie būdavo tam tikrų tarybų (Ehrenrath) priežiūroj iš asmenų, kuriuos jie rinkdavo iš tarpo savęs. Bet žiūrima būdavo į juos kaip į teismo valdininkus; skiriami jie Prūsuose būdavo teisingumo ministerio. Prusuose taip buvo lig 1879 m. Kitose Vokietijos valstybėse advokatai vertėsi ir visokiais kitais darbais.

Buvo padarytas advokatų luomo reorganizavimas.

Dabar Voiketijoj iš advokato reikalaujama tas pats mokslas ir praktikos darbui pasiruošimas, kaip kad ir iš teisėjo. Stodamas į advokatūrą, teisininkas turi laikyti antrą kvotimą. Advokatas gali stoti visų Vokietijos valstybių teismuose; tik kai jis stoja ne savo, o kitos vokiečių valstybės teisme, tai jis veda procesą žodžiu, o tos valstybės advokatas, kurį bylininkas taipgi privalo turėti, pasirašo tik visa ką, kas reik išdėstyti raštu. Kollegijaliniuose teismuose byloms vesti bylininkai privalo pasiimti advokatą; tos bylos vadinamos anwalts process; pas vienasmeninius teisėjus bylininkai gali vesti bylą ir be advokatų; tos bylos vadinamos parteiprocess (šalių procesu). Kaikuriais atvėjais advokatavimas laikomas viešojo pobūdžio tarnyba, bet visais kitais atvėjais jis laikomas laisva profesija ir del aukštų profesijos uždavinių atskiriamas nuo paprasto amato. Advokato teisės suteikiamos šalies teismo valdžios. Advokatai turi įsirašyti kuriame teisme ir to teismo apygardoj gyventi (lokalizacija).

Tik vyriausiame valstybės teisme bylas gali vesti tie advokatai, kuriems tatai leidžia vyr. teismo prezidijumas; vyr. teismo (reichsgericht) advokatai negali stoti kituose teismuose ir kitų teismų advokatai negali stoti vyr. teismę; kitų teismų advokatams leidžiama stoti vyr. teisme kaipo bylininkų atstovams, bet jie turi veikti tik su vyr. teismo advokatu.

Bylos rengėjų Vokietijoj nėra. Advokatams atlyginimas nustatomas jų susitarimu su klijentais, o kai susitarimo nebūna, tai taksa. Del klijento skundo teismas gali numažinti sulygtąjį atlyginimą lig leidžiamo taksa, jei teismas randa atlyginimą iš tikrųjų per didelį.

Advokatai turi prie antrosios teismo instancijos (Oberlandgerichto) savo korporacijas, vadinamas advokatų kameromis. Advokatai renka sau tarybą, o taryba pirmininką. Disciplinarinis teismas susideda iš tarybos pirmininko, jo padėjėjo ir trijų narių; apeliacijos instancija jam yra vyriausiasis disceplinarinis teismas, kuris susideda iš vyr. teismo pirmininko, tojo teismo trijų advokatų iš kameros prie vyr. teismo.

Austrijoje advokatai eina darbą tais pat pagrindais, kaip kad ir Vokietijoje. Advokatų organizacija ten skiriasi tik smulkmenomis. Advokatūra laikoma laisva profesija, prieinama kiekvienam, kuris atitinka įstatymo reikalavimams. Už advokatų laisvą profesiją pasisakė dauguma vokiečių — teisininkų ir toji profesija įgyvendinta laisvumo pagrindais ir Austrijoj.

Mūs advokatai. Mūs įstatymais advokatas gali padėti bylininkui savo patarimais, bet gali ir atstovauti jį visuose proceso veiksmuose. Esamaisiais įstatymais pas mus yra dviejų rūšių advokatūra:

1. prisiekę advokatai ir jų padėjėjai ir
2. privatiniai advokatai.

A. Prisiekę advokatai.

Advokatūros sutvarkymo tikslu mūs įstatymai nurodo sąlygas:

a) kurioms turi atitikti asmens, norį būt advokatais,

b) nustato advokatų teises ir jų prievoles ir

c) aptaria organizaciją, kuria galima apsaugoti advokatų korporacijos nepriklausomumas ir jos narių dorovės atžvilgiu vertė.

1. Kas nori būti advokatu, tas turi atitikti įstatymų sąlygoms, statomoms priimamiesiems teisėjų tarnybon. Be to, sakoma, dar, kad prisiekusiais advokatais negali būt asmens:

a) kuriems teismo nutarimu atimta teisė vesti teisme svetimas bylas,

b) kurie yra išmesti iš prisiekusiųjų advokatų korporacijos (bendr. teismo įstg. sutv. įst. 355 str.).

Asmuo, kuris nori dauti prisiekusio advokato vardą, turi būt išėjęs aukštąjį teisių mokslą, ištarnauti teisme 5 metus arba būti prisiekusio advokato padėjėju 7½ metus.

Įstojant į prisiekusių advokatų korporaciją, reik įteikti advokatų tarybai prašymas, kuriame turi būt pažymėta:

a) kuriame mieste advokatas gyvens, taipos gi,

b) kad įstoti į prisiekusiųjų advokatų korporaciją prašytojui nėra nurodytų įstatymuose kliūčių,

c) kad už šių žinių tikrumą jis ima sau visą atsakomybę ir

d) kuriuos dokumentus, jo teises įrodančius, jis prideda (bendr. t. įstg. sutv. įst. 379 str.).

Pris. advokatų taryba svarsto tą prašymą ir kai patenkina jį, tai išduoda prašytojui liūdymą, kuris turi būt įteiktas pas mūs vyr. tribunolui; po to prašytojas laikomas priimtas ir presiekdinamas vyr. tribunolo; paskui, jis įtraukiamas į prisiekusių advokatų sąrašą ir apie tai vyr. tribunolas skelbia valdžios laikrašty.

2. Prisiekusių advokatų teisės:

a) Svarbiausioji pris. advokatų teisė yra vesti civilines bylas teismuose. Pris. advokatai turi teisę vesti bylas visame valstybės plote; jie negali tik stoti kitų įgaliotiniais keltose jų tėvams, žmonai, vaikams, tikriems broliams ir seserims bylose (bendr. įstg. sut. įst. 401 str.). Bet mūs pris. advokatai neturi monopolijos, kaip kitur, vesti svetimas bylas kolegialiniuose teismuose. Mūs įstatymai leidžia patiems bylininkams vesti jų bylas visuose teismuose arba pavesti jas vesti pris. advokatams; be to bylininkai, kaip sakyta, gali pavesti jų bylą vesti ir kitiems asmenims (bendr. t. įst. sut. įst. 389 str.).

Bendr. teismo įstaigų sutvarkymo įstatymai (387 ir 388 str.) sako, kad kai bus pakankamas pris. advokatų skaičius, tai kiekvienam miestui skyrium bus nustatytas advokatų skaičius ir tatai turės būt patvirtinta aukščiausios valdžios; bet rusuose tasai skaičius niekur nebuvo nustatytas.

b) Pris. advokatams įstatymai suteikia teisę gauti atlyginimą už darbą. Atlyginimo didumas nustatomas pris. advokato susitarimu su įgaliotoju (to pat įst. 395 str.); o jeigu del atlyginimo susitarta nebuvo, tai atlyginimas apskaitomas tam tikra taksa; įstatymais einant, toji taksa turi būt nustatoma trejiems metams teisingumo ministerio, pateikiama gi ministeriui to teismo, prie kurio yra pris. advokatų korporacija ir prisiekusių advokatų taryba; ji tvirtinama įstatymų leidimo įstaigos ir skelbiama valdžios laikrašty.

Taja taksa remdamies, teismai savo sprendimais atiteisia iš pralaimėjusio bylą bylininko jo priešui išlaidas už įgaliotinio samdymą arba šiaip jau už bylos vedimą. Pris. advokatas nustoja teisės gauti iš savo įgaliotojo atlyginimą, jei

jis savo kalte esti praleidęs kurį terminą arba nusidėjęs kurioms proceso taisyklėms ir be to jis privalo sumokėti įgaliotojui padarytus nuostolius (to pat įst. 404 str.).

3. Pris. advokatų prievolės.

a) Pris. advokatas privalo daboti valstybės įstatymus ir eiti jais, nerašyt ir nekalbėt teisme ta kas yra priešinga valdžiai, bažnyčiai, visuomenei, šeimai, dorovei ir neužgauti teismo ir valdžios garbės;

b) vesti advokatų tarybos sustatytąja eile be atlyginimo bylas tų asmenų, kuriems teismo pripažinta esti betučio teisė; atsisakyti šitos prievolės prisiek. advokatas gali tik del svarbios priežasties (to pat įst. p. 4. 367 ir 394 str.);

c) saugoti savo įgaliotojo interesus, būtent:

1. neįsigyti bet kuriuo būdu savo įgaliotojo bylos teises, nes, kitaip, advokatas galėtų apgaudinėti bylininkus;
2. nebūti vienu laiku abiejų bylininkų įgaliotiniu ir nepereiti įgaliotiniu kito bylininko;
3. neišduoti savo įgaliotojo paslapčių (to pat. įst. 400, 402 str.).

Jei pris. advokatas nusikalsta savo prievolėms, tai jo įgaliotojas gali skųstis advokatų tarybai; jei pris. advokato padaryti įgaliotojui nuostoliai, tai įgaliotojas gali kelti bylą bendrąja tvarka, o jei padarytas nusikalstamasis darbas, tai kelti ir baudžiamąją bylą (to pat įst. 367, 404, 405 str.). Visgi teismo sprendimas, jei jis esti įvykęs įgaliotojo nenaudai del įgaliotinio — advokato kaltės, negali būt naikinamas.

d) 1924 m. gegužės mėn. mūs įstatymų pris. advokatams uždėta pareiga dalyvauti apygardos teismų ir vyriausiojo tribunolo posėdžiuose tųjų teismo įstaigų narių teisėmis. Šito įstatymo tikslas yra versti patyrusius teisininkus padėti mūs kollegijaliniams teismams darbą dirbti;

e) pris. advokatas privalo vesti pavestųjų jam ginti bylų sąrašą ir teikti jį advokatų tarybai del jos reikalavimo (to pat įst. 406 str.). Be to pris. advokatas negali eiti bet kurios valstybinės arba visuomeninės tarnybos, už kurią duodamas atlyginimas.

4. Pris. advokatų korporacijos sutvarkymas.

Rusuose pris. advokatų tarybos būdavo prie teismo rūmų, o teismo rūmai buvo apeliacijos instancija apygardos teismams; jų buvo Rusijoj 11. Kai teismo rūmų apygardoj atsirasdavo ne mažiau kaip 20 pris. advokatų, tai jie galėdavo steigti korporaciją, o del to prašyti teismo rūmus leisti jiems rinkti narių priežiūros

reikalu advokatų tarybą; teismo rūmai skirdavo vieną savo narių pirmininkauti pris. advokatų susirinkime; susirinkimo dieną skelbdavo teismo rūmų skirtasis narys ir, jei atvykdavo į susirinkimą ne mažau kai pusė teismo rūmų apygardoj gyvenančių pris. advokatų, tai susirinkimas būdavo laikomas įvykęs; paskui, būdavo renkamas advokatų tarybos pirmininkas, jo pavaduotojas ir nariai ne mažiau kaip 5 ir ne daugiau kaip 15, atsižiūrint visų advokatų skaičiaus. Rinkimams pasibaigus, teismo rūmų narys skelbdavo pris. advokatų tarybą įsikūrusią esančia. Advokatų tarybos narių sąrašas būdavo įteikiamas valstybės gynėjui (teismo rūmų) ir skelbiamas valdžios laikrašty. Advokatų taryba būdavo perrenkama kasmet; tuo reikalu advokatų susirinkimai šaukiami būdavo tarybos pirmininko ir tame susirinkime pirmininkaudavo išrinktasis pačių advokatų asmuo. Tame susirinkime skaitomos būdavo pateikiamos apie senosios tarybos darbą žinios. Jei į tą susirinkimą neatvykdavo pusė pris. advokatų du kartu, tai senoji taryba likdavo ta pati kitiems metams. Kai kuriame mieste, kur nebūdavo teismo rūmų, atsirasdavo daugiau kaip 10 pris. advokatų, tai jie advokatų tarybos leidimu teismo rūmams pranešą, galėdavo įkurti tarybos skyrių prie apygardos teismo ir rinkti skyriaus narius; tasai skyrius turėdavo advokatų tarybos teises, nurodytąsiąs bendr. t. įst. įstatymų 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 366 str. str.

Pris. advokatų tarybos teisės ir prievolės šios buvo:

a) naujus pris. advokatus priiminėti ir atpalaiduoti iš korporacijos,

b) pris. advokatų elgimąsi prižiūrėti ir skundus ant advokatų svarstyti,

c) išdavinėti advokatams liūdymus, jog jie advokatų tarybos nebuvo nubausti,

d) skirti advokatus beturčių byloms vesti,

e) nustatyti atlyginimą advokatams taksa tais atsitikimais, kai advokatas nebūdavo susitaręs su savo įgaliotoju ir nebūdavo padaręs su juo sutartį raštu,

f) paskirstyti atlyginimą advokatams, kurie būdavo skiriami teismo pirmininko kriminalinams nusikaltėliams ginti iš rinkliavos nuo gautojo pris. advokatų atlyginimo taksa už civilines bylas,

g) dėti prisaik. advokatams bausmes skundtais, valstybės gynėjo pranešimais ir savo nuožiūra. Savo nutarimą advokatų taryba turėdavo pateikti valstybės gynėjui (bendr. teismo įstg. sutvar. įst. 367, 370, 398 str.).

Advokatų taryba reikalaudavo iš kaltinamojo advokato pasiteisinti, o jei kaltinamasis nepateikdavo pasiteisinimo arba nestodavo tarybos kviečiamas, tai ir be pasiteisinimo turėdavo teisę:

a) perspėti advokatą,
b) papeikti jo žygį,
c) uždrausti jam praktiką kuriam laikui, bet ne ilgiau kaip metams,
d) išmesti iš advokatų korporacijos,
e) atiduoti teismui teisti.

Tarybos nutarimai, kuriais advokatui uždėta bausmė didesnė kaip perspėjimas ir papeikimas, būdavo skundžiami dviejų savaičių laikotarpiu teismo rūmams, kurių sprendimai jau būdavo neskundžiami.

Kuriose vietose nebūdavo pris. advokatų tarybos, ten jos teisės ir prievolės priklausydavo apygardos teismui (to pat įstatymo 371, 372, 376, 377, 378 str.).

Pas mus nėra teismo rūmų, užtat jų pareigas eina mūs vyr. tribunolas. Advokatai ir jų taryba privalo vadovautis rusų įstatymais, kadangi tie įstatymai pas mus yra palikti.

Mūs prisiekusių advokatų taryba yra įsikūrusi nuo 1921 m. sausio mėn. 1 d. Kauno mieste.

Kas del mūs advokatūros, tai negalima nepaliesti vienas klausimas, būtent, ar gali būt mūs prisiekę advokatai Seimo nariais ir eiti savo profesijos darbą? Šiuo klausimu bendr. teismo įstaigų sutvarkymo įstatymo 355 str. p. 4 sako: „Negali būt prisiekusiais advokatais: asmens, kurie eina valstybės tarnybą, arba išrinkti kurion tarnybon, išskiriant tik tuos, kurie turi garbės arba visuomenės vietas be algos.“ Mūs seimo nariai renkami yra trejiems metams, turi seime nuolatinį darbą ir gauna įstatymu nustatyta atlyginimą, kurio suma įtraukta į biudžetą. Užtat, remiantis nurodytuoju įstatymu, mūs pris. advokatai, kol jie esti seimo nariais, rodos, neturi teisės advokatauti. Be to seime jie turi daug darbo seimo komisijose ir seimo plenumo posėdžiuose. Teismuose gi bylos skiriamos nagrinėti teismų pirmininkų ir taikos teisėjų nuožiūra. Čia jau susiduria pris. advokato du darbu: seimo komisijoj, arba seimo plenume ir teisme, kai apsiimtoji pris. advokato vesti byla yra paskirta tą pačią dieną, kuria yra seimo komisijos arba jo plenumo posėdis; pris. advokatas turi arba nestoti teisme, bet tatai jau yra jo nusidėjimas jo įgaliotojui arba neiti į seimo komisijos arba į seimo plenumo posėdį, bet čia yra nusidėjimas rinkikams, kurie pavedė jam atstovauti juos seime. Rodos, aišku, kad tuodu darbu nesuderinamu, jų vienas arba abu turi nukentėti.

Vėl gi seimo nario vardas imponuoja teisėjams, nes seimo narys del kurios bylos gali supykt ant teisėjo ir pareikalauti iš jo žinių arba įnešti seiman paklausimą teisingumo ministeriui; tatai gali versti teisėją patenkinti advokato-seimo nario, tarpais, neteisų reikalavimą arba net sprendimą pakreipti kaip ansai nori.

B. Privatiniai advokatai.

Privatinių advokatų institutas įvestas buvo Rusijoj 1874 m. gegužės mėn. 25 d. įstatymu. Jo tikslas buvo išvaryti iš teismų visokių rūšių patarėjus ir bylininkų atstovus ir įkurti įgaliotinių korporaciją, į kurią lengviau būtų patekti negu į pris. advokatų korporaciją ir kuri būtų prižiūrima teismo ir teisingumo ministerio. Tikslas ne visai buvo pasiektas, nes įstatymai paliko sprageles, per kurias senieji patarėjai galėjo įeiti į teismą: antai, jie gaudavo įgaliojimus turtui valdyti, prisidėdavo prie bylininkų bylos bendrininkais neva pirkdami pretenzijos dalį ir stodavo teisme; pagalios įstatymu visi gavo teisę vesti taikos teismuose per metus tris civilines bylas. (Bendr. teismo įstg. sutv. įstat. 406^{1}, 406^{14} str.). Del to greta pris. advokatų ir privatinių advokatų teisme liko ir tie patarėjai, visgi jų skaičius visai sumažėjo.

Kas gali būt privatiniais advokatais?

Privatiniais advokatais gali būt asmens, kuriems nėra nurodytų civ. proceso 246 straipsny kliūčių (bendr. teismo įstg. įst. 406^{5} str.); užtat negali būti privatiniais advokatais:

1. nepilnamečiai,
2. vienuoliai,
3. kunigai,
4. neišsimokantieji skolininkai,
5. visų mokyklų mokiniai,
6. globojamieji,
7. teismo įstaigų ir valstybės gynybos nariai,
8. nuo bažnyčios atskirtieji,
9. netekę teisių (visų ar ypatingų) teismo sprendimu,
10. asmens, kurie buvo traukiami atsakomybėn už nusikalstamus darbus, už kuriuos gręsia visų arba ypatingų teisių atėmimas ir kurie nėra pateisinti teismo sprendimu,
11. išmestieji iš tarnybos teismo sprendimu arba iš dvasininkų luomo už negerus darbus,
12. visi tie, kuriems teismo sprendimu atimta teisė vesti bylas.

Bendrųjų teismo įstaigų sutvarkymo įstatymo 406[19] str. draudžia moterims būti privatiniais advokatais; bet dabar, kai pas mus moterims suteikta lygios su vyrais teisės, tasai punktas jau yra nustojęs jėgos.

Kas nori gauti privatinio advokato teises, tas privalo pateikti apygardos teismui arba vyr. tribunolui prašymą ir 1) aukštosios teisių mokslo mokyklos diplomą, jei jį turi arba 2) kito teismo liudymą, jog prašytojas jau yra gavęs privatinio advokato teises, 3) kitaip, jis turi laikyti kvotimą tame teisme, kuriame jis nori būt privatiniu advokatu (to pat įst. 406[6], 406[9]16, 406[7] str.). Su įteikiamu teismui prašymu norįs gauti privatinio advokato teises asmuo privalo pateikti dar asmens dokumentus ir pareikšti prašyme, kad gauti privatinio advokato teisems jam nėra nurodytų įstatymuose kliūčių, už tų žinių tikrumą jis ima sau atsakomybę. Teismas svarsto visas patiektąsias žinias, ir jei nerandą kliūčių prašymui patenkinti, išduoda tam tikrą liudymą, praneša apie tai teisingumo ministeriui, skelbia valdžios laikrašty (to pat įst. 406[5], 406[7], 406[8] str.). Teismas turi teisę atsakyti duoti privatinio advokato teises ir arba paaiškinti priežastis, del kurių jis esti taip nutaręs arba neaiškinti; pirmuoju atveju prašytojas gali skųsti teismo nutarimą aukštesniajai instancijai, antruoju negali. Liūdymas duodamas privatiniams advokatams vieneriems metams, kasmet jis atnaujinamas. Privatiniai advokatai turi šias teises: 1) vesti civilines bylas tik to teismo apygardoj, kurio teismo esti išduotas jiems liudymas. Privatiniai advokatai, kai jie esti gavę liudymą iš apygardos teismo vesti byloms taikos teismuose, įgija teisę vesti bylas visuose apygardos teismo taikos teismuose ir apygardos teisme kaipo apeliacijos instancijoj. 2) Privatinis advokatas įgaliotojui sutinkant gali vesti pradėtąją pas taikos teisėją bylą ir kasacijos instancijoj. 3) Privatiniai advokatai gali įsigyti liūdymus ir kelių teismų ir vesti bylas tų teismų apygardose. 4) Atlyginimas privatiniams advokatams nustatomas tomis pačiomis taisyklėmis, kaip kad ir pris. advokatams. Privatinių advokatų prievolės yra tos pačios kaip kad ir prisiekusių advokatų, tik priv. advokatams nepavedama vesti beturčių civ. bylos; be to jie negali būt skiriami gynėjais tose baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinamiesiems turi būt skiriami gynėjai (to pat įst. 406[5], 406[7], 406[8], 406[1], 406[4], 406[18], 406[16] str.).

Privatiniai advokatai prižiūrimi to teismo, iš kurio jie esti gavę liūdymus; todel, teismas ir skundu ir savo nuožiūra ir valstybės gynėjo pasiūlymu svarsto neteisius arba peiktinius privatinio advokato darbus ir turi teisę nubausti jį šiais būdais:

a) perspėti jį,
b) papeikti jį,

c) uždrausti jam praktiką ne ilgiau kaip metams,

d) išmesti iš privatinių advokatų skaičiaus.

Šitie teismo nutarimai gali būt skundžiami aukštesniajai instancijai dvieju savaičių laikotarpiu. Be to, teisingumo ministeris turi taipgi teisę atimti iš privatinio advokato liūdymą, kai jis pastebi, jog priv. advokatas žemina save negražiais darbais (to pat įst. 406[15], 406[14], 406[16] str.).

1874 m. gegužės mėn. 25 d. įstatymas išplėstas ir pris. advokatų padėjėjams, o prieš tai tie padėjėjai neturėdavo teisės advokatauti; deliai to jų padėtis yra neaiški ir supainiota: advokatų padėjėjų teisėms įsigyti jie turi atitikti sąlygoms, statomoms ir prisiekusiems advokatams, nereikalaujama tik, kad jie būtų 25 metų amžiaus ir mokėtų praktikos darbą; vėlgi jie verčiami yra gauti privatinio advokato liūdymą. Kas del atsakomybės, tai jie yra prižiūrimi pris. advokatų tarybos ir teismo ir teisingumo ministerio (to pat įst. 406[17], 354 str.).

Dabar, jei sulyginsime kitų šalių įstatymus, kuriais advokatūra yra organizuota ir mūs įstatymus, tai negalėsime nepastebėti štai ko: Anglų ir Prancūzų advokatai nesidera su klijentu del atlyginimo, už juos tuo reikalu tariasi kiti asmens ir tatai daroma tikslu nežeminti advokato vardo ir nepainioti advokato darbo su nemaloniomis derybomis. Vokietijoj advokatai derasi del atlyginimo su bylininkais, o kai sutartis nebūna padaryta, tai jie gauna atlyginimą taksa. Kaip vokiečių leidžia derėtis ir mūs įstatymai. Tik vokiečių įstatymuose yra žodis „bet", kuris neleidžia advokatams užsiprašyti per didelį atlyginimą; vokiečių įstatymuose sakoma: jei klijentas randa, jog iš jo advokatas yra išsiderėjęs per didelį atlyginimą, tai jis turi teisę kreiptis į teismą, ir teismas, radęs atlyginimą per didelį advokato paimta, turi teisę numažinti atlyginimą. Šis sakinys duoda klijentui įrankį gintis nuo advokato ir kliudo advokatams reikalauti per didelio atlyginimo, nes jau perspektyva eiti į teismą su klijentu gali stabdyti advokatą ir versti jį nusileisti, kad išvengti proceso.

Pas mus advokatai ima atlyginimą dažniausia susitarimu su klijentu. Žinoma, čia sunku sustatyti atlyginimo normos, kadangi bylos turi daug ypatumų: vienoms reik padėti daug proto darbo, kitoms mažiau arba mažai; be to, tarpais, ir nedidelės ieškinio kainos byla reikalauja daug galvos laužymo. Bet visgi ir mums reikėtų įvesti kokia nors kontrolė šiuo reikalu. Imti anglų ir prancūzų tvarką mes negalime, nes Anglijoj ir Prancūzijoj toji tvarka gyvena jau šimtmečius, remiama įpročiais ir tradicijomis ir suderinta su advokatūros praktika. Palikus advokatų tarybai svarstyti skundus del advokatų atlyginimo didumo, nebūtų pilnai pasiektas tikslas, nes žmonės vengia teikti skundus advokatams

ant advokato. Užtat rodos, tiksliausias būtų dalykas paimti vokiečių pavyzdį ir pavesti mūs kollegijaliniam teismui svarstyti tuos skundus. Tada žmonės labiau tikėtų, kad ginčas bus išspręsta bešališkai. Dabargi susitarimas teikia advokatams progos reikalauti tarpais ir per didelio atlyginimo; kalbėdamas su advokatu del atlyginimo, žmogus kai kada nežino kuo remti atlyginimo didumą, o norėdamas išlošti bylą, jis gali būt verčiamas sutikti duoti ir per didelį atlyginimą. Taigi reikėtų ir mums del bylininko prašymo įvesti atlyginimo didumo teismo pertikrinimas.

Kas del paruošimo būsimųjų advokatų praktikos darbui, tai vėlgi matome, kad kitose valstybėse reikalaujamas praktikos darbas teisme arba prie advokato nurodytą metų skaičių, o kai kur daroma jiems dar kvotimas.

Mūs įstatymais einant, teisininkai, kurie ruošiasi į advokatus, vadinami pris. advokatų padėjėjais, jie privalo eiti 5 metus praktikos darbą teisme arba 7½ metus prie pris. advokato. Bet faktiškai tasai teisininkas, kuris nori būti advokatu, įsirašo advokato padėjėju ir praktikos darbo neina; jis savarankiškai veda bylas privatinių advokatų teisėmis ir tik tarpais pasiklausia patarimo pris. advokato. Vargiai galima abėjoti, kad pris. advokatų kai kurie padėjėjai apsieina be klijentų gaudimo. Tatai verčia išsitarti prieš esamąją būsimųjų advokatų ruošimo tvarką: juk negalima leisti, kad ir teisininkui be praktikos darbo tuoj vesti bylas visose teismo įstaigose; čia galima sutikti bylų gadinimas; toks teisininkas vargiai sugeba tinkamai parašyti ieškomąjį prašymą; kaip jis atstovauja savo įgaliotoją, susidūręs byloj su priešu, išlilavinusiu pris. advokatu? Žinoma, menkai; advokatas būtinai turi būt sujungęs teorijos mokslą su praktikos darbu. Dabar mes neturime net advokatų tarybos instrukcijos, kaip advokatai turėtų ruošti savo padėjėjus; čia daug kenkia ir tas dalykas, kad pris. adv. padėjėjams leidžiama vesti bylos priv. advokatų teisėmis; todel ir prieita esamoji tvarka. Rodos, reikėtų pakeisti esamasis įstatymas Mūsų advokatų padėjėjų stažas (5 ir 7½ metai) yra per ilgas; rodos, pakaktų kokių 4 metų stažo; tik įstatymu reikėtų reikalauti, kad teisininkai, kurie norės advokatauti, būtinai turėtų eiti praktikos darbą teisme 2 metus, kuodaugiausia sekretoriaudami teismo posėdžiuose, o kitus dvejus metus dirbtų prie advokatų ir vestų tik tas bylas, kurias pavestų jiems advokatas arba teismas. Čia advokatas turėtų pasirūpinti, pavesti praktikantui vesti bylas taikos teismose. Keturiems metams praslinkus, advokatų taryba su apygardos teismo arba vyr. tribunolo nariu atsižiūrint į tai, kuriame teisme praktikantas dirbo, ir vyr. tribunolo valstybės gynėju turėtų kvosti praktikantą ir spręsti, ar galima praktikantas priimti į pris. advokatus. Jei re-

miantis teismo ir advokato, prie kurio praktikantas dirbo, atsiliepimais paaiškėtų, jog praktikantas nėra pakankamai pasiruošęs eiti advokato darbą, tai advokatų taryba galėtų pratęsti jam praktikos darbą ne mažiau kaip 6 mėnesiams. Kas ir po 5 metų būtų pripažintas neprisirengusiu ar netinkamu advokato darbui, tas nustotų teisės būt pris. advokatu. Del advokatų tarybos nutarimu šiais reikalais vyr. tribunolo valstybės gynėjui turėtų būt suteikta teisė teikti protestus vyr. tribunolui. Šiuo būdu praktikantai, rodos, geriau būtų paruošti advokatų darbui ir patys daugiau mokytųsi ir dirbtų negu dabar, kai jiems daugiau rūpi rasti sau klijentų ir tarpais imtis vesti bylą tik del to, kad kiek uždirbus. Bet čia svarbus ir tas dalykas, kad teismai turėtų tinkamus darbininkus; be to, teisininkai-praktikantai, įsižiūrėję į teismo darbą, eitų daugiau į teisėjus, teismo tardytojus ir valstybės gynėjo padėjėjus. Dabar nusiskundžiama, kad teismams trūksta teisininkų; dauguma yra advokatūroj. Kyla klausimas, kuo gyventų praktikantai? Vieni gali gyventi savo lėšomis, kiti būti teismo kandidatais, kiti ir teismo raštininkais, o kiti, gal turėtų susiieškoti sau kokį darbą vakarais.

Privatinių advokatų institute taipgi pastebime trūkumų. Privatinių advokatų institutas įvesta tik todel, kad nebuvo pakankamo skaičiaus pris. advokatų. Kai tasai skaičius bus pakankamas, tai, žinoma, priv. advokatų institutas turės būt panaikintas. Kol kas provincijoj pas mus trūksta advokatų, gal jų ten truks ilgai; todel, priv. advokatų institutas tuo tarpu reikėtų dar palikti. Bet ir privatiniams advokatams reikėtų statyti didesni reikalavimai. Pirmiausia reikėtų reikalauti, kad privatiniai advokatai būtinai išlaikytų universitete kcotimą iš civilinės ir baudžiamosios teisių ir abiejų procesų kursų, be to, apygardos teisme iš teismo praktikos darbo srities. Privatinių advokatų teisės reikėtų susiaurinti, uždraudus jiems rašyti kassacijos skundus vyr. tribunolui ir leidus stoti tik pirmosios instancijos teismuose, nes jei privatinis advokatas pagadys bylą pirmojoj instancijoj, tai byla galima atitaisyti apeliacijos skundu antrojoj instancijoj. Privatinių advokatų darbo priežiūra turėtų būt tinkamiau sutvarkyta vyriausiojo teismo instrukcijomis, nes dabar privatiniai advokatai faktiškai mažai prižiūrimi.

c) Nuo atstovavimo reik atskirti proceso šalių keitimasis. Proceso šalių keitimasis esti tuokart, kai vieton ieškovo arba atsakovo, kuris visai dingsta procesui, stoja kitas arba kiti asmens. To keitimosi faktas iškyla, kai kuris asmuo paveldėjimo keliu įgija kito asmens teises ir prievoles — visas arba jų dalį. Greta šio šalių keitimosi galime pastatyti tuos atsitikimus, kai bylos dalyvis (ieškovas arba atsakovas) netenka teisės stoti teisme ir delto jis esti pakeičiamas kitu asmeniu. Mirusio arba netekusio teisių

asmens teisės ir prievolės pereina jo įpėdiniams, kurie gali stoti procese ir prašyti varyti toliau sustabdytąją bylą; įpėdiniams pratęsiami dar ir terminai reikalingiems veiksmams atlikti. Priešingoji šalis turi teisę prašyti tokiais atsitikimais šaukti įpėdinius, kai ji sužinos, jog įpėdiniai yra priėmę mirusio arba nustojusio teisių asmens turtą (civ. proc., 751, 829, 831 str.). Jei įpėdiniai nesti žinomi, arba jei jų nėra vietoj, arba jie yra mažamečiai, tai priešingoji šalis turi teisę prašyti paskirti turtui globą (civ. proc. 752 str.).

Toliau: įstatymai nedraudžia ieškovui perleisti ieškinį kitam asmeniui. Kai ieškovas esti perleidęs ieškinį kitam, tada jo teisės įgijėlis gali stoti procese jo vieton (civ. st. X t. 1 d. 417, 419, 711 str.). Iš po šios bendrosios taisyklės išimami du atsitikimu: 1) kai ginčas eina del savybės teisės nekilnojamąjam turtui, tai įstatymas reikalauja, kad perleidžiamosios teisės nekilnomąjam turtui, kai perleidžiamamas ieškinys, neardytų esamosios įstatymų tvarkos tuo reikalu, kitaip sakant, jis verčia ieškovą ir ieškinio teisių įgijėlį atlikti visus nustatytus nekilnojamam turtui įgyti formalumus; deliai to perleidimas tokių ieškinių kitam neturi tikslo. 2) Įstatymai draudžia perleisti tas teises, kurios nebegalima atskirti nuo ieškovo asmens, pav., ieškovas prašo pripažinti jo žmonos vaiką neteisėtai gimusiu; čia ieškovas savo teisę ieškiniui negali perleisti kitam.

Teisė ieškiniui pereina trečiajam asmeniui, kai tasai asmuo esti padaręs su ieškovu tam tikrą sutartį; nuo to laiko trečiasis asmuo įgyja teisę stoti procese ieškovo vieton. G minimoji čia sutartis laikoma įvykusi, kai ieškovas ir trečiasis asmuo įteikia teismui jų abiejų pasirašytą pareiškimą del teisės perleidimo vieno kitam arba padaro tuo reikalu atskirą aktą; čia atsakovo sutikimo nereikalaujama.

Perleidimu teisės ieškiniui ieškovas esti tik pakeičiamas kitu asmeniu, užtat, procesas nesti nutraukiamas, o varomas toliau; teisės įgijėliui dedama viskas, kas buvo padaryta iš pat pradžių, kai procese veikė pats ieškovas; taikomi ir visi šalių atsikirtimai.

Jei byloj atsakovo esti keltas priešingasis ieškinys, tai ieškovo teisių įgijėlis nesidaro to ieškinio atsakovu; visgi priešingojo ieškinio kėlikas turi teisę reikalauti jo pretenziją įskaityti į atiteistąją pirmuoju ieškiniu teisės įgijėliui sumą.

Esti atsitikimai, kad ieškovas savo teisių dalį ieškiniui perleidžia kitam asmeniui tuo tikslu, kad tasai asmuo, neturėdamas teisės atstovauti kitus procese, galėtų ginti ieškovą procese, kaipo teisės bendrininkas; jei teismas konstatuotų šitą ieškovo tikslą,

tai jis turi teisę neleisti ieškovo teisių dalies įgijėliui stoti byloj nė ieškovo įgaliotiniu nė bendrininku, nes tatai ieškovo esti padaryta įstatymui apeiti.

Teismo ir bylininkų santykiai procese.

Teismui, kaipo valstybės valdžios įstaigai, įstatymai nurodo tam tikrą kompetencijos plotą ir to ploto apibrėžoje teismas turi teisę ir privalo eiti savo darbą: eidamas savo darbą, teismas turi remtis įstatymų nurodomomis taisyklėmis. Deliai to teismas ne tik turi teisę, kai esti numatytos įstatymų aplinkybės, atlikti kurį veiksmą, bet ir privalo jį atlikti; antai, kai paaiškėja, jog byla del nekilnojamojo turto turi būt sprendžiama kito teismo, tai teismas turi teisę ir privalo panaikinti tą bylą, kaipo neteisiai jame kelta. Nevartodamas savo teisių, reikalui atsiradus, teisams nusidėtų savo pareigoms ir del to galima būtų skųstis.

Teismo darbo tikslas yra įsitikinti ir tarti, ar teisus yra reikalavimas, kurį vienas bylininkas iškelia kitam; užtat, teismas privalo atlikti tuos veiksmus, kurie padeda šitą klausimą išspręsti. Deliai to, teismui suteikiama teisė daryti tuos veiksmus, kuriais galima rinkti ir įvertinti proceso medžiagą, išaiškinti bylų aplinkybes ir paruošti sprendimas. Toliau, teismas turi teisę vesti procesą nurodytu keliu. Šiai teisei įgyvendinti teismui leidžiama imtis priemonių tvarkai laikyti proceso metu.

Yra dar kiti smulkesni veiksmai, kuriuos teismas atlieka; antai, jis išduoda vykdomuosius raštus, sprendimų nuorašus, žinias iš bylos, rašo posėdžio protokolą, saugoja bylų dokumentus, susirašinėja su kitomis įstaigomis ir bylininkais ir k. k.

Kas del bylininkų, tai įstatymai suteikia jiems procesualines teises ir tos teisės yra bylininkų dispozicijoj: jei bylininkas nori, tai naudojasi savo teise, jei nenori, tai nesinaudoja; priversti jis veikti ką procese, arba naudotis kuria teise, nebegalima; bylininko apsileidimas arba neveiklumas gali tik pakenkti jam, tarpais traukti proceso pralaimėjimą. Procesualinės bylininkų teisės yra dviejų rūšių:

1. teisė teikti visokius prašymus ir reikalavimus: kelti bylą, prašyti išklausinėti liudininkus ir k. k. Kadangi proceso teisės yra bylininkų dispozicijoj, tai bylininkai turi teisę pasielgti su savo reikalavimais, kaip nori; antai, ieškovas gali atsisakyti savo ieškinio, atsakovas pripažinti ieškovo reikalavimą teisingu, bylininkai gali susitaikyti, sutikti baigti bylą priesaika arba trečiųjų teismu, tartis kaikuriais atskirais proceso reikalais. Jei teismas atranda kurio bylininko reikalavimą teisiu arba bylininkų valią

reikšta nustatytąja forma, tai jis privalo patenkinti bylininkų reikalavimą ir išpildyti jų valią.

Kita proceso šalių teisių rūšis susideda iš jų teisės dėstyti teismui bylos aplinkybes, teikti įrodymus, paaiškinimus visokiais reikalais, padėti teismui patikrinti įrodymus, sekti proceso eigą ir kreipti teismo akis į prasilenkimus su įstatymais. Teismas privalo išklausyti bylininkus ir padaryti, kaip įstatymai liepia.

Kadangi procese abi šali turi dalyką su teismu, tai kiekvienos jų dalykai su teismu susijungia ir daro procesą vienetu; todel, procesas daugiausia ir panėši į teisės santykį.

Procesualinės teismo ir bylininkų teisės kyla ir nyksta, jos gali būt vykdomos ir laužomos.

Procesualinės teisės kyla viena po kitos ir keičia viena kitą, kaip atsiranda tam tikros aplinkybės, kurias galima pavadinti procesualiniais faktais, antai, kai būna įteiktas ieškomasis prašymas, tai kyla teismo prievolė pradėti bylą; kai bylininkas prašo išklausinėti liūdininkus, tai kyla teismo prievolė atidėti bylą ir pavesti taikos teisėjui arba teismo nariui išklausinėti liudininkus. Proceso teisės nyksta, kai jos esti įgyvendintos arba kai esti praleistas terminas joms įgyvendinti. Jos gali būt laužomos, kai teismas tvarko proceso eigą. Teismas gali laužyti ir bylininkų teises. Kai teismo teisės laužomos šalių, tai teismas gali imtis tam tikrų priemonių, o kai laužomos bylininkų teisės, tai bylininkai gali skųstis aukštesniajai teismo instancijai.

Įgyvendinamos proceso teisės, atliekant atitinkamus jų turiniui veiksmus.

Taigi, procesualiniais veiksmais laikomi proceso subjektų veiksmai. Užtat, procesualiniai veiksmai tikrąja šių žodžių prasme turi du ypatumu:

a) jie atliekami yra proceso subjektų, būtent teismo ir bylininkų arba jų atstovų ir tuo jie skiriasi nuo kitų procese dalyvaujančiųjų asmenų veiksmų (liūdininkų, žinovų, vertėjų);

b) jie atliekami tikslu įgyvendinti procesualines teises.

Žinoma, ir teismas ir bylininkai gali daryti tik tuos veiksmus, kuriuos daryti jiems leidžia įstatymai, kitaip tariant, kurie atitinka jų teisėms.

Galima sakyti, kad teismo veiksmai gimdo procesualinius padarinius; bylininkų gi veiksmai kelia teismo veiksmus ir tarpais kreipia juos kurion pusėn; antai, bylininkai prašo atidėti bylą ir išklausinėti liūdininkus; teismas svarsto prašymą, ir jei randa reikalo, nutaria atidėti bylą ir išklausinėti liudininkus.

Procesualiniai teismo veiksmai.

Savo procesualines teises ir prievoles teismas vykdo arba išreikšdamas savo nuomonę sprendimais ir nutarimais arba atlikdamas veiksmus del bylininkų prašymo, antai, apžiūri vietą, turtą, klausinėja liūdininkus. Pirmasis minimųjų teismo darbų tiesiog liečia prosecą, jo eigą, pabaigą ir kylančius proceso metu reikalavimus; o antrasis teismo darbas ruošia tik medžiagą pirmąjam. Teismo nuomonė, kaip sakyta, turi tam tikrą ypatumą; ji atskiriama yra nuo kitų asmenų nuomonių: pirma, ji yra privaloma, nes įstatymai suteikia jai neginčytinos tiesos jėgą; antra, teismo nuomonėmis išreiškiamos ne tik logikos išvados, remiamos bylos medžiaga, bet ir įstatymo leidėjo įdėtoji įstatyme valia, kaip privalo elgtis del numatytų įstatyme aplinkybių asmens, į kuriuos įstatymas kreipiamas.

Reiškiamos teismo nuomonės vadinamos sprendimais ir nutarimais, o jei jos išdėstytos trumpai be jų paramų, tai vadinamos rezoliucijomis.

Teismo sprendimų ir nutarimų klaidos gali būt taisomos ir pačio teismo ir aukštesniosios instancijos. Pačiam teismui leidžiama taisyti tik menkos jo sprendimų ir nutarimų aiškios klaidos ir apsirikimai ir atskirais reikalais nutarimai, kai pakitėja bylos aplinkybės. Kitais atsitikimais sprendimai leidžiama taisyti aukštesniajai instancijai tik del bylininkų skundų. Savo nutarimais teismas arba rodo savo darbo eigą arba kreipiasi į kitas teismo ir valdžios įstaigas, bet dažniausia jis kreipiasi į bylininkus. Asmens ir įstaigos, į kurias kreipiasi teismas bylos reikalais, privalo pildyti teismo reikalavimus, nes teismas yra valstybės valdžios organas, o valstybės valdžia gali priversti jėga pildyti jos įsakymus; teismo įsakymų nevykdymas gali traukti arba prievartos priemones arba bausmę arba kurį blogumą bylininkui. Bet bylininkai nevisus teismo nutarimus privalo pildyti. Jie privalo pildyti tuos teismo įsakymus, kuriais reiškiama teismo disciplinarinė valdžia posėdžio metu; o tie teismo nutarimai, kuriais pavedama arba įsakoma atvykti, pateikti ką teismui, atlikti ką ir kt., neverčia bylininką būtinai juos vykdyti; nepildymu teismo nutarimo bylininkas gali sulaukti blogumo arba kėblumo procese; antai, jei bylininkas nurodytų teismo laiku nepateikia svarbaus bylai dokumento, tai teismas sprendžia bylą, remdamasis pateiktais priešingosios šalies įrodymais.

Procesualiniai šalių veiksmai.

Sakėme, kad proceso veiksmai yra bylininkų dispozicijoj: jei bylininkas nori, atlieka tuos veiksmus, jei nenori, neatlieka. Kai bylininkas atlieka kurį veiksmą, tai jis kelia teismo darbą; užtat bylininko veiksmai apsireiškia tik per teismą.

Ir bylininkų procesualinės teisės ir jų procesualiniai veiksmai gali būt dviejų rūšių:

a) vieni yra bylininkų valios išreiškimai ir jie daromi pakreipti teismo darbui, o per teismą ir pačiam procesui;

b) kiti yra bylininkų faktiški veiksmai; jie atliekami tikslu pateikti medžiagą teismo sprendimui ir padėti teismui išaiškinti bylos aplinkybes.

Pareikštą katro bylininko valią arba reikalavimą teismas svarsto ir patenkina jį visą arba tik jo dalį. Užtat visi bylininkų reikalavimai ir jų susitarimai proceso reikalais įgija reikšmės tik, kai jie esti pateikti teismui; kol tie reikalavimai arba susitarimai nesti pateikti teismui, jie nieko nereiškia.

Bylininkų valia proceso veiksmuose, tarpais, gali būt netikra: antai, bylininkas pasirašo įteikiamąjį teismui prašymą, kuriuo prašo panaikinti, sustabdyti arba atidėti bylą, pripažinti priešo reikalavimą, suklaidintas, apgautas, priverstas arba įgąsdintas priešo ar kito asmens, pamišęs arba pasigėręs.

Kai sutartis padaryta tokiomis aplinkybėmis materialinės teisės srity, tai ten leidžiama kelti bylą del jos netikrumo. Procese neleidžiama atimti jėga veiksmui šiuo būdu; čia bylininkas gali imtis tų priemonių, kurias suteikia proceso įstatymai procesualinėms teisėms ginti: antai, jei procesualinė bylininko teisė netinkamai išreikšta ir dar ji nėsti užgesusi, tai bylininkui leidžiama pakeisti tasai veiksmas kitu, pav. ieškovas prašo apžiūrėti ne tą žemę, del kurios eina ginčas, tat jis gali teikti teismui naują prašymą ir atitaisyti klaidą.

Kai procesualinė teisė esti užgesusi del to, kad esti praslinkęs terminas ir jau nebegalima pakeisti veiksmas kitu veiksmu, tai bylininkui leidžiama prašyti teismas atnaujinti terminą arba pakeisti nutarimą del iškilusių naujų aplinkybių (klaida, apgavimas, prievarta). Jei ir to negalima padaryti, tai bylininkui leidžiama skųsti sprendimas aukštesniajai instancijai, kuriai bylininkas gali teikti naujus įrodymus.

Pagalios, būna atsitikimai, kad bylininkas varo procesą, nežinodamas kai kurių svarbių bylos aplinkybių, kuriomis jis galėtų pasinaudoti, ir teismo sprendimas įsiteisėja, antai, įpėdinis teisme pripažįsta turto palikėjo skolą; teismas atiteisia tą skolą, ir teismo sprendimas įsiteisėja; tik tuomet įpėdinis randa dokumentą, kuriame matyt, kad atiteistoji iš jo skola jau prieš keliant bylą buvo sumokėta; arba, įpedinis sužinojo, kad dokumentas, kuriuo skola buvo ieškoma, yra padirbtas; čia įpedinio veiksmas procese (skolos pripažinimas) yra ne tas, kuris turėjo būt; deliai to tokiais atsitikimais įstatymai leidžia bylininkui prašyti peržiūrėti teismo sprendimą (civ. pr. 794 str.).

Išreikštoji bylininko valia tarpais neatitinka jo tikrąjai valiai dėlto, kad tatai būna tyčia padaryta, antai, kai bylininkas tyčia tyli kuriuo procese iškeltu klausimu, kai jis daro ką juokaudamas arba kuriuo veiksmu slepia kitą veiksmą. Žinoma, kai bylininkas tyčia tyli ir neprieštarauja savo priešo reikalavimams, kuriuos teismas deliai to patenkina, arba kai bylininkas daro ką procese juokaudamas, tai jis turi paskui kaltinti tik save. Slėpimas vieno veiksmo kitu (simuliacija) gali būt daromas bylininkų su teismo žinia, apeiti kuriam įstatymui arba nuskriausti trečiąjam asmenį (dažniausia atsakovo kreditoriams). Teismo prievolė yra neleisti prasilenkioti su įstatymais; jei teismas tyčia leidžia tatai daryti, jis turi būt traukiamas atsakomybėn; jo sprendimas gali būt apskųstas; o jei sprendimas jau esti įsiteisėjęs, tai nuskriaustieji sprendimu tretieji asmens turi teisę prašyti panaikinti sprendimą.

Kai bylininkų valia ir veiksmai slepiami kitais veiksmais, teismui to nežinant ir nepastebint, tai įsiteisėjęsis teismo sprendimas tokiais atsitikimais negali būt naikinamas bylininkų prašymais. Panaikinti tokį sprendimą gali prašyti tik tretieji asmens, kurių teisės sprendimu būna sulaužytos. Betgi jei teismas pamato bylininkų valios ir veiksmų slėpimą, tai jis privalo nežiūrėti bylininkų veiksmų ir nepadėti jiems slėpti valią: tokiais atsitikimais teismas privalo nesvarstyti bylininkų bylos, kadangi tada nėra tikro bylininkų ginčo, kuris reikėtų teismui spręsti.

1. Procesualinių veiksmų išreiškimo būdai.

Procesualiniai veiksmai yra proceso dalyvių minties ir valios išreiškimai; o žmogaus mintis ir valia išreiškiama žodžiu arba raštu, tarpais dar kuriais ženklais ir veiksmais, kurie galima laikyti minties ir valios išreiškimu.

Čia pirmiausia turime pasakyti apie kalbą, nes ja teikiami paaiškinimai teisme žodžiu ir raštu. Teisme žmonės gali kalbėti ta kalba, kurią jie moka ir supranta. Bet kalbų yra daug, procese dalyvauja visokių tautybių žmonės, o teisėjas gal nemokėti visų kalbų; užtat, viena kuri kalba arba dvi laikomos valstybinėmis kalbomis ir tas kalbas privalo mokėti teisėjai. Pas mus valstybinė kalba yra lietuvių kalba, bet teisėjai privalo mokėti ir vietos kalbą, būtent, rusų arba lenkų, atsižiūrint vietos žmonių kalbos. Visi prašymai, pareiškimai teismui turi būt parašyti valstybine kalba, kad juos teiktų ir svetimšaliai, pasirašyti jie gali būt ir kita kalba. Jei kuris bylininkas arba liudininkas nemoka valstybinės ir vietos kalbos, tai teisman kviečiamas vertėjas. Kai

bylon teikiami dokumentai, rašyti svetima kalba, tai turi būt pridėtas jų vertimas valstybine kalba ir jei kyla abejojimas, vertimas turi būt patikrintas vertėjo arba kalbos žinovo.

Kas del formos kalbai išreikšti, tai jau sakėme, kad procesualiniai veiksmai atliekami raštu arba žodžiu.

Rašto forma yra tuo patogi, kad ja galima aiškinti bylos aplinkybės ir nestojant del kurios priežasties teisman. Rašant namie ramiai, galima labiau įsigilinti į dalyką ir išreikšti savo reikalavimus ir paaiškinimus labiau juos apgalvojus, tvirčiau ir geriau parėmus, negu kalbant teisme šalia kitų bylų, į kurias teismas irgi turi kreipti akis to pat posėdžio metu. Beto, kalbos balsas yra akymirksnio dalykas, jis greit nyksta ir palieka mažai žymių. O procese viens kuris veiksmas dažniausia esti pagrindu kitų, ir veiksmų nuoseklumui, jų mazgams ir išvadų pamatams pamatyti reik tie veiksmai fiksuoti tvirta forma, nes, kitaip, negalima būtų spręsti, ar turi pamatą atsakovo prieštaravimas, ar neperėjo teismas ieškomojo prašymo sienų ir k. k. Toliau, kadangi yra aukštesnės teismo instancijos, tai jos negalėtų kontroliuoti žemesniųjų, jei teismo veiksmai nepaliktų žymių aktuose, kaip antai, jei nebūtų parašytas teismo sprendimas, neįrašyti atsakovo prieštaravimai, liūdininkų pareiškimai. Teismo sprendimas ir be to turi būt parašytas, nes juo einant atimamas atiteistasis turtas ir nustatomai toliau bylininkų santykiai. Jau romėnų imperatorių amžiais aukštesniuose teismuose raštinė rašė teismo posėdžių protokolus ir bylų protokolus; protokolistas sėdėdavo teismo posėdy, rašydavo proceso eigą juodrašty ir ne vėliau kaip penktą dieną turėdavo paruošti tinkamai surašytą protokolą. Kanonų procesas ėjo toliau plėsdamas rašto darbą; antai, buvo įsakyta rašyti kiekvienos bylos protokolas ir kad protokolistas galėtų viską įtraukti į protokolą, iš bylininkų reikalaujama būdavo kalbėti palengva, kaip diktuojant. Tokia nobodi procedūra ilgai negalėjo pasilikti. Bylos dalyviai pradėjo atsinešinėti paaiškinimus raštu, perskaitydavo teisme ir įteikdavo juos įtraukti į protokolą; tada protokole būdavo pažymima, kad paaiškinimas raštu buvo įteiktas, perskaitytas ir į protokolą įdėtas. Vėliau paaiškinimai nebūdavo net skaitomi, nes teismas ir bylininkai galėdavo skaityti juos, kada norėdavo. Tuo būdu ėmė plėstis protokolų procesas. Paskui, kad nereikėtų atidėlioti bylos visokiems prieštaravimams ir pareiškimams teikti, pradėta reikalauti tų prieštaravimų ir pareiškimų du ekzemplioriu, kurių vienas būdavo įdedamas į bylą, kitas siunčiamas priešingajai šaliai; tą raštų siuntinėjimą atlikdavo teismo raštinė; bylininkai būdavo šaukiami tik retais atsitikimais, kai reikėdavo jie prisiekdinti, pasiūlyti taikytis. Teisėjams toji tvarka irgi buvo patogi, nes jiems nereikėdavo skirti posėdžiai by-

lininkų pareiškimams išklausyti ir įrašyti jie į protokolą; visus raštus teisėjai galėdavo skaityti namie, kada norėdavo. Bet, kai bylininkai ginčijasi raštais, tai tokiam ginčui reik nurodyti riba, nes nesąžiningas bylininkas galėtų rašinėti visą savo amžį, įdėdamas į savo raštus kuriuos naujus prieštaravimus ir versdamas savo priešą iš naujo atsikirtinėti. Užtat, ginčo raštų skaičius ir jų turinys buvo apibrėžti: savo atsikirtime atsakovas turėdavo išdėstyti visa, ką jis prieštaraudavo ieškovui; ieškovas savo paaiškinime turėdavo taipgi atsakyti į kiekvieną atsakovo punktą. Kas del kurio savo priešo rašto punkto tylėdavo arba neprieštaraudavo savo rašte, tas laikomas būdavo, esąs pripažinęs tą punktą ir nustodavo teisės prieštarauti jam kituose raštuose arba žodžiu (Quid non est in actis, non est in mundo). Aišku, bylininkų ginčai žodžiu teisme pasidarė visai bereikalingi: bylininkai neturėdavo teisės, ginčydamies teisme žodžiu, teikti naujus įrodymus arba paaiškinimus, kurių nebūdavo jų raštuose. Tasai grynai raštiškas procesas ilgus metus buvo visose šalyse ir virto raštinės paslaptimi, o dažniausia sekretoriaus darbu su visais tos tvarkos trūkumais, būtent, bylų tęsimu, papirkimais ir k. k. Toji tvarka reikėjo taisyti ir įleisti šviesos į tamsų teismų darbą.

Šiuo tikslu procese buvo užleista daug vietos darbui žodžiu. Minčių ir valios išreiškimas žodžiu turi daug gerų svarbių ypatumų, jei lyginsime jį su rašto darbu. Žodis yra gyvesnis dalykas ir prieinamesnis žmonių daugumai; žodžiu galima trumpai išdėstyti byla, o byla visada darosi painesnė, kai ji būna apkrauta popieriais. Kalbėdami teisme, proceso dalyviai be tarpininkų išdėsto savo mintis. Kai procesas tik raštu vedamas, tai popierių krūva ir raštinės darbas kaip siena skiria teismą nuo bylininkų: teismas susipažįsta su byla ne tiesiog, bet iš popierių ir raštinės dėstymo, o tatai užstoja teismui tikruosius bylininkų santykius ir augina raštinės jėga teismo darbe. Susirašinėjimui aikvojama daug laiko ir pinigų ir juo byla ilgiau tęsiasi, juo labiau ji apkraunama popieriais, juo sunkiau teismui ji teisingai išspręsti.

Kaip sakėme, visgi proceso formos raštu turi tam tikros vertės; jos yra reikalingos ir be jų negalima būtų tinkamai varyti procesas. Štai kodel procesą grynai žodžiu vedamąjį randame tik pirmykščiais kiekvienos tautos amžiais, kai žmonės rašyti mažai mokėdavo. Dabar procese vartojami aktai ir formos raštu, antai: kiekviename teisme vedami visoki protokolai ir knygos, ieškomasis prašymas teikiamas raštu, šaukimams, sprendimams ir kitiems teismo veiksmams suteikiama rašto forma. Proceso darbo žodžiu beveik visas svarbumas dabar glūdi teismo posėdy, kai bylininkai varo ginčo kova vienas su kitu arba su trečaisiais įsikišusiais į bylą asmenimis. Kur toji kova teisme eina žodžiu, ten procesas

vadinamas gyvo žodžio procesu, nors jis iš pradžių ir būna prirengtas bylininkų raštais; o kur kova eina raštais, ten procesas vadinasi raštišku; liūdininkai, žinoma, visada daro pareiškimus žodžiu, ar proceso forma būna viena ar kita.

Proceso formos visaip jungiamos įvairiose valstybėse. Pas mus leidžiamos abi proceso formos. Antai, taikos teisėjui prašymas gali būt įteikiamas raštu, bet gali būt pareikštas (Civ. Pr. 51, 52 str.), ir žodžiu; tada teisėjas turi įrašyti prašymą į protokolą; atsakovas tiesiog šaukiamas į teismo posėdį ir neprivalo teikti taikos teisėjui savo pasiteisinimo raštu. Darbas žodžiu visgi fiksuojamas raštų ir posėdžio protokole ir teisėjo sprendime; tatai daroma, kad galima būtų, kai bylininkas įteikia skundą, peržiūrėti teisėjo darbas.

Apygardos teismui ieškomasis prašymas turi būt teikiamas tik raštu ir dargi jam nustatyta tam tikra sorma (civ. pr. 256 str.); su prašymu teikiami ap. teismui prašymo ir pridedamųjų dokumentų nuorašai (civ. pr. 275 ir 277 str.). Teismo posėdy bylininkai jau varo ginčą žodžiu, bet ir tada jie gali teikti raštus (civ. pr. 324, 327, 328, 329, 330, 331 str.). Kai kuriais atsitikimais, apie kuriuos bus kalbama vėliau, ginčas žodžiu neleidžiamas: bylininkai net nešaukiami teisman; teisėjas, gavęs prašymą su dokumentu, tuoj rašo rezoliuciją pačiame dokumente ir įsako tuoj įvykdyti sprendimą (civ. pr. 161[1] str.). Teismo posėdžio protokolas ir teismo sprendimas turi būt parašyti.

Priimti vieną proceso forma, ir visai išvaryti kitą nebegalima jau delto, kad yra eilė veiksmų, kurie nustotų visos vertės, jei būtų padaryti viena, o ne kita forma (liūdininkų klausinėjimas, vietos apžiūrėjimas).

Proceso formų atžvilgiu galima nurodyti kai kurie bendrieji principai, būtent: reik skirti teismo pareiškimai nuo bylininkų pareiškimų. Teismo veiksmams, einant bendrąja tvarka, nustatyta yra rašto forma: visi teismo sprendimai, nutarimai ir įsakymai daromi raštu; teismo pareiškimų žodžiu yra labai mažai ir daromi jie tik teismo posėdy: antai, teismo pirmininkas žodžiu klausinėjo bylininkus, taikina juos, klausinėja liūdininkus ir žinovus. Bylininkų pareiškimai posėdžio metu taipgi daromi žodžiu: bylininkai ginčijasi žodžiu, kreipiasi su prašymais į teismą žodžiu, stato klausimus liudininkams, kelia abejojimą del akto tikrumo, ieškovas prašo apdrausti ieškinį, sprendimą tuoj įvykdyti, atsakovas atsikerta žodžiu. Mūsų įstatymai nurodo, kurie bylininkų veiksmai būtinai turi būt išreiškiami raštu, antai: ieškomasis prašymas, visoki skundai, prašymai traukti trečiuosius asmenis turi būt parašyti, nes šitie prašymai ir skundai yra svarbūs ir traukia visą teismo veiksmų eilę. Svarbiausias teismo rašto darbas tai posė-

džio protokolas, kurį, kaip sakėme, privalo rašyti teismo sekretorius arba jo padėjėjas. Protokolas turi būt taip surašytas, kad jame galima būtų matyti visa proceso eiga teisme ir kad galima būtų įsitikinti, ar teismas ėjo tais įstatymų straipsniais, del kurių nesaugojimo teismo sprendimas gali būt panaikintas; užtat, jei protokole nepažymėta, kad tie ar kiti proceso formalumai buvo atlikti, tai laikoma su jais teismo būta prasilenkta. Protokole pažymima: a) posėdžio diena, vieta ir pradžios valanda, b) teisėjų sudėtis, c) nagrinėjamoji byla, d) bylininkai, e) klausinėtieji posėdy liūdininkai ir žinovai, f) visi šalių ir teismo veiksmai, kaip jie yra buvę, ginčai del kiekvieno veiksmo su teismo nutarimais del tų ginčų. Protokolas pasirašomas teisėjų ir paliūdijamas sekretoriaus; jis teikiamas bylininkams skaityti ir bylininkai gali pareikšti savo pastabas. Protokolui prijungiami raštu statytieji teismui spręsti atskiri klausimai su teismo atsakymais, žinovų ir valstybės gynėjo nuomones, planai, braižiniai (bendr. teismo įst. sutv. įst. 164 str., krim. pr. 835; 837; 845; 842; civ. pr. 537, 557 str.). Kas del bylininkų ginčų teismo posėdy, tai įstatymai nereikalauja įtraukti į protokolą bylininkų kalbas, nes bylininkų reikalavimai ir pasiteisinimai būna išdėstyti jų raštuose, o sekretoriui sunku teisingai parašyti ištisa kalba, ypač kai bylininkai greit kalba. Gali būt traukiami į protokolą del katro bylininko prašymo jo priešo prieštaravimai jo paties žodžiams arba esamajam byloj raštui. Kai bylininkas teismo posėdy pripažįsta ką savo priešui arba atsisako savo reikalavimų, tai jo priešas turi teisę reikalauti įtraukti tatai į protokolą (civ. pr. 479 str.). Bylininkų taikos sutartis taipgi turi būt įrašyta į protokolą. Kai atsakovas į ieškovo prašymą nebūna atsakęs raštu arba kai ieškovas savo prašymą ne pilnai arba ne aiškiai argumentuoja, tai pirmuoju atvėju atsakovo atskirtimas teismo posėdy, o antruoju ieškovo paaiškinimas reik įtraukti į protokolą ir perskaityti bylos šalims. Bylininkų peržiūrėtas,ir jei reikėjo, papildytas arba ištaisytas protokolas yra svarbus dokumentas, nes juo paskui tikrinama, ar teisingai išdėstytos bylos aplinkybės teismo sprendime. Užtat, teismas turi žiūrėti, kad protokolai tinkami būtų rašomi ir jei jis pastebi, kad protokole kas iškreipta arba praleisti kurie buvę teismo akyvaizdoj svarbūs dalykai, tai jis turi atitaisyti arba papildyti protokolą.

2. Betarpiškumo dėsnys procese.

Teismas, nagrinėdamas bylą, stoja akis į akį su bylininkais, liūdininkais ir kitais asmenimis ir iš jų lūpų išgirsta bylos aplinkybes. To nebūna, kai teismas išgirsta bylos aplinkybes iš kokių aktų arba naudojasi kitu darbu.

Betarpiški teismo santykiai su bylininkais ir kitais asmenimis yra svarbus dalykas: tik išklausinėjęs pačius bylininkus ir pačius liūdininkus teismas gali matyti, kiek jais galima pasitikėti; teismui reik gerai įsivaizdinti, kaip yra įvykusios bylos aplinkybės, reik įsigilinti į visas bylos smulkmenas, išaiškinti dvejojimai ir abejojimai, o tatai prieinama tik be tarpininkų, kalbant su bylos dalyviais. Su pačiu žmogum šnekėti svarbu dar del to, kad šnekėdamas matai, kaip jis elgiasi: juk viens žmogus moka suprasti kitą tarpais savo jausmais; tankiai tenka matyti, kaip bylą nagrinėjant ir bylininką arba liūdininką klausinėjant, tasai bylininkas arba liūdininkas užkaista, pabala, nuleidžia akis, atkreipia veidą į šalį, ima ką rankomis daryti; dažniausia tatai daroma slepiant kas nors; arba vėl, žmogus apgalvoja atsakymus į svarbiausius teismo klausimus, o smulkių klausimų jis nenumato; ir žiūrai, į svarbius klausimus jis aiškiai ir drąsiai atsako, o kai teismas stato jam smulkesnius klausimus, jis nežino, ką atsakyti arba atsakydamas ima painiotis ir prieštarauti pirmiems savo atsakymams; tarpais žmogus tik pradeda kalbėti, jau teisėjas iš jo žodžių, iš jo balso pastebi, kad jis sako neteisybę; patyręs teisėjas sugeba tatai įvertinti ir rasti teisybę. Į šitą psichologinę bylos dalį būtinai reik kreipt akys. Tik teisėjas ir pats turi vengti pasitikėti vienu katruo bylininku: tarpais bylininkas gražiai ir aiškiai kalba, o kai būna išnagrinėta byla, pasirodo kas kita.

Mūs įstatymais einant, teismas arba teisėjas pats klausinėja bylininkus ir liūdininkus, bylininkai ir liūdininkai patys atsako teismui (civ. pr. 385, 391, 398 str.). Kai kuriais atsitikimais neišvengiamas būna tarpininkavimas teisėjo arba kito teismo. Daugely bylų būna reikalas apžiūrėti vieta, išklausinėti liūdininkai, kuriems toli į teismą arba kurie vienoj vietoj gyvena, apžiūrėti knygos kokios bendrovės arba draugijos, patikrinti sąskaitos su knygomis. Kai bylą nagrinėja kollegijalinis teismas, tai nepatogu tie darbai atlikti visai kollegijai; be to dar kollegijos darbas atsieitų bylininkui labai brangiai; užtat, tokiais atvejais kollegija paveda tuos darbus atlikti vienam savo narių arba taikos teisėjui, o anie savo darbo rezultatą pateikia teismui ir teismas, remdamasis tuo darbu, sprendžią bylą. Būna reikalas minėti darbai atlikti kito teismo apygardoj; tuokart teismas, kuris nagrinėja bylą, turi teisę pavesti atlikti tuos darbus kitam teismui. Nurodytaisiais atsitikimais betarpiškai su liūdininkais, žinovais kalba teismo narys, taikos teisėjas arba kitas teismas, o teismas, kuris nagrinėjo bylą, jau remiasi svetimu darbu (civ. proc. 93, 382, 386, 505, 506 str.).

3. Viešumos dėsnys procese.

Teismo darbas atliekamas viešai, kitaip sakant, procesualiniai veiksmai yra daromi ne tik po proceso dalyvių akių, bet ir po akių asmenų, kurie procese nedalyvauja. Ir matomas visiems tasai darbas yra dviem būdais: a) leidžiama būti teisme visiems, kai atliekami procesualiniai veiksmai, b) leidžiama spausdinti žinios apie teismo darbą ir įvertinti tas darbas. Viešumos dėsnys yra viena svarbiausių teismo darbo teisumo garantijų; visuomenės kontrolė yra tinkamiausia kontrolė; be to pasitikėjimą teisėjai įgija tik tada, kai jie 'dirba' po visuomenės akių.

Ir mūs įstatymais einant, visi teismo veiksmai atliekami viešai. Bylininkai turi teisę būti prie visų teismo veiksmų (civ. proc. 13 str.) ir del to jie turi būti šaukiami į teismo posėdį (civ. proc. 299, 275 str. ir kiti) tam tikra tvarka. Tik retais įstatymų nurodytais atsitikimais teismas dirba ne po bylininkų akių, antai, kai teismas, išnagrinėjęs bylą, tariasi ir rašo savo sprendimą arba nutarimą, tuomet jis eina į pasitarimo kambarį, į kurį kitiems eiti ginama; tatai daroma, kad prieš išprendžiant bylą, nieks nesikreiptų į teisėjus su kokiais prašymais arba siūlymais, kad nieks negirdėtų teisėjų ginčų ir kad tesėjai nevaržomi reikštų savo nuomonę (civ. proc. 693 str.). Iš šalies žmonėms taipgi leidžiama būti teisme, kai teismas nagrinėja bylas. Kai kuriais atsitikimais teismo durys uždaromos publikai, antai, kai abu bylininku prašo teismo uždaryti duris ir teismas randa reikalo jas uždaryti, 2) kai nagrinėjamos bylos aplinkybės gali užgauti tikybą, viešąją tvarką ir dorovę, tai teismas ir savo nuožiūra gali nagrinėti byla uždaromis durimis ir 3) kai teismas svarsto bylininko prašymą atmesti vieną teisėjų, o teisėjas kelia ginčą (civ. pr. 326, 325, 672 str.). Toliau, publika neleidžiama į teismo salę, jei į ją daugiau žmonių tilpti negali; kai del ligos kuris liūdininkas klausinėjamas jo bute, tai bylininkams leidžiama atsivesti tik po du pašaliečiu (civ. pr. 390 str.). Kurie teismo veiksmai daromi viešai, tie leidžiama spausdinti laikraščiuose ir dar kritikuoti jie.

4. Bylininkų lygybė.

Procese, kaip žinome, ieškovas ginčijasi su atsakovu; galima sakyti, kad juodu kovoja leidžiamais proceso įstatymų įrankiais; ieškovas stengiasi įtikinti teismą patenkinti jo reikalavimą, atsakovas stengiasi įtikinti teismą atmesti ieškovo reikalavimą. Teismas, kaipo valstybės valdžios įstaiga, neturi intereso, kad bylą laimėtų ieškovas arba atsakovas; jis tik išklausinėja bylininkus, svarsto patiektąja bylininkų medžiagą ir taria, keno teisybė. Teisybei įrodinėti bylininkams suteikiamos lygios teisės. Šiuo rei-

kalu mūs civ. proceso įst. 4 straipsnis ir sako: teismo įstaigos privalo spręsti bylas tik išklaususios priešingosios šalies pasiteisinimą. Čia išreišikamas bendrasis principas: audiatur et altera pars. Žinoma, bylininkas gali ir nepateikti pasiteisinimo, versti jį teisintis nebeleidžiama; teismas skiria jam tik laiką pasiteisinimui pateikti; jei bylininkas to nepadaro, tai teismui leidžiama apsieiti be jo pasiteisinimo.

Lygybės principui įgyvendinti abiem proceso šalim turi būt suteikiami vienodi proceso kovos įrankiai; nebegalima leisti vienam bylininkui tas, kas neleidžiama kitam; deliai to, bylininkai nėra varžomi teikiamųjų teismui raštų ir paaiškinimų žodžių skaičium; civ. proceso 338 str. sako tik, kad bylos aplinkybėms paaiškėjus, teismo pirmininkas gali nutraukti ginčą, kai abiejų bylininkų pateiktas lygus paaiškinimų skaičius.

Bylininkų lygybės dėsnį privalo saugoti teismas, nes teismas yra proceso vadas ir jo prievolė yra veizdėti, kad bylininkų teisės proceso metu būtų įgyvendinamos ir kad nė vieno bylininko teisės nebūtų mažinamos; apie šitą teismo prievolę jau kalbėta anksčiau.

5. Rungtynių tvarka.

Rinkimas proceso medžiagos ir įrodymų gali būt dedamas bylininkams arba bylininkams ir teismui kartu. Pirmuoju atvėju teismas tik įvertina pateiktąją bylininkų medžiagą; šits proceso dėsnys vadinasi rungtynių tvarka. Kai teismui leidžiama padėti šalims rinkti proceso medžiagą tai čia rungtynių tvarkos principas visgi lieka. Rungtynių tvarka yra gera štai kuo: a) tik bylininkų yra interesas išaiškinti bylos aplinkybes; kiekvienas bylininkas stengiasi laimėti bylą, deliai to bylininkai uoliai renka medžiagą procesui pakirsti savo priešo reikalavimui arba pareiškimui; teismui vistiek yra, katras bylininkas laimės procesą; užtat, jam nėra intereso rūpintis, kad būtų surinkta kuo daugiausia medžiagos. b) Bylos aplinkybės gali būt geriausia išaiškintos to asmens, kuris jas geriausia žino, o tik bylininkas žino geriausia savo reikalus, tik jis geriausia žino, kuo jis gali paremti savo pretenziją ir kur gali rasti įrodymus. c) Rungtynių principas papildo tą materialinės ir procesualinės teisių dėsnį, kuriuo tos teisės pavestos šalių dispozicijai. Einant šiuo dėsniu, bylininkams turi būt pavesta teikti daugiau ar mažiau proceso medžiagos. Čia bylininkams duodama proga parodyti jų veiklumą; tatai verčia juos dirbti visa energija ir atima iš jų teisę skųstis, kad proceso medžiagos per mažai surinkta. d) Rungtynių principas leidžia padalinti darbą, o darbą dalinant keliems asmenims, galima sulaukti geresnių vaisių negu pavedant atlikti jį vienam asmeniui (teisėjui). Pastaruoju

atveju teismo darbas padidėtų kelis kartus ir būtų nepakeliamas teismui. e) Jei teismui būtų pavesta rinkti proceso medžiaga, tai teismas būtų įtraukiamas į šalių kovą ir būtų verčiamas ginti katrą šalį; šits dalykas būtų pavojingas, nes teismas dažnai imtų karščiuotis ir netektų objektingumo, o per tai ir žmonių pasitikėjimo; jam būtų užmetinėjama, kad jis ne visą medžiagą yra surinkęs ir kad jis elgęsis ne bešališkai.

Rungtynių principui galima prikišti vienas dalykas: jis geras, kai abu bylininku maždaug lygiai įstengia, vadinasi, lygiai moka ir sugeba pasiruošti proceso kovai; tada teismas gali tik žiūrėti, kad kova eitų tam tikromis taisyklėmis ir paskui tarti, kuris bylininkas laimėjo. Bet kai bylininkai įstengia ne lygiai, kai vienas bylininkas pirmą kartą stoja byloj ir nežino, kaip kas daryti ir pasakyti, o kitas bylininkas yra pasiėmęs advokatą specialistą, tai čia kovą gali laimėti ir ne tas, keno teisybė. Išvengti tokiems atsitikimams daugumoj Europos valstybių kollegialiniuose teismuose byloms vesti bylininkai privalo pasiimti advokatą. Bet ten įstatymas jau verčia bylininkus imti advokatą ir mokėti jam. Vargiai galima pagirti tokia tvarka, nes daug žmonių negali pasisamdyt advokatą. Deiai to reikėtų suteikti didesnės teisės teismui proceso medžiagai rinkti. Sunku apibrėžti, kaip toli galima leisti eiti teismui. Rodos, reikėtų neleisti teismui varžyti bylininkai ir daryti kas nors, ko bylininkas nenori; teismui reikėtų leisti tik paskelbti, kuriuos įrodymus tas ar kitas bylininkas jo nuomone turi pateikti, kad labiau paaiškėtų bylos aplinkybės ir kad bylininkas tvirtai paremtų savo pareiškimus. Toliau, reik atsižiūrėti į tai, kiek šalies gyventojai žino įstatymus; juk čia šalys taipgi skiriasi viena nuo kitos, deliai to teismo inicijatyva vienoj šaly gali būt didesnė, kitoj mažesnė. Mūs piliečiai mažai žino įstatymus; užtat jiems reikėtų teikti didesnė teismo pagelba. Šiuo reikalu mūs civ. proceso įstatymų 82 ir 367 str. sako, kad teismas pats nerenka įrodymų ir žinių, o savo sprendimą remia tik pateiktas bylininkų įrodymais; bet to pat įstatymo 507 straipsnis leidžia teismui jo nuožiūra nutarti apžiūrėti vietą, šaukti žinovus, leidžia teismo pirmininkui skirti jo nuožiūra posėdžio dieną (317 str); pagalios, to pat įstatymo 82[1] ir 368 straipsniai sako, jei teismas, išklausinėjęs bylininkus, randą, jog kai kurios svarbios bylos aplinkybės neparemtos įrodymais, tai jis paskelbia apie tai bylininkams ir suteikia laiką toms aplinkybėms išaiškinti. Taikos teisėjas dar gali pareikalauti patiekti įrodymus, kuriuos bylininkai minėjo ginčydamies, kad jie ir nebūtų tiesiog rėmęsi tais įrodymais. Taigi, mūs civ. proceso įstatymai jungia rungtynių tvarką su teismo inicijatyva. Toksai principas mums dabar yra reikalingas, nes dauguma mūs piliečių mažai

žino proceso įstatymus ypač kaimiečiai. Teismo inicijatyva pas mus, rodos, reikėtų kiek praplėsti, leidus teismui paaiškinti juridiniu atžvilgiu painias bylos aplinkybes.

6. Procesualinių veiksmų laikas.

Visas procesas turi eit nustatytąja tvarka ir greit; užtat, įstatymai nurodo procesualiniams veiksmams atlikti laiką, nes neaprėžiant veiksmų laiku bylos galima būtų ilgai tęsti, o bylos tęsimas visada labai kenkia tam ar kitam bylininkui. Terminai nustatomi arba laiko ilgiu (mėnuo, sąvaitė) arba laiko kuria data (posėdžio diena). Šitie terminai skiriasi vieni nuo kitų štai kuo: kai kuriam procesualiniam veiksmui atlikti nurodomas laikotarpis, tai bylininkas gali atlikti tą veiksmą kurią nori dieną, tik ne vėliau kaip paskutinę dieną (antai įteikti skundą), o kai procesualiniam veiksmui atlikti nurodoma laiko data, tai tą dieną veiksmas turi būt atliktas (antai, posėdžio diena) ir negali būt atliekamas kitą dieną del bylininko prašymo; pav. jei byla skirta nagrinėti 5 kurio mėnesio dieną, tai ieškovas neturi teisės atėjęs 4 to mėnesio dieną prašyti išklausyti jį, o 5 dieną atsakovą.

Terminai skiriami: 1) įstatymų, 2) teismo ir 3) bylininkų (jų susitarimu). 1) Įstatymų nurodomieji terminai (laiko ilgiu) stačiai išreiškti įstatymų tekste, antai, įvairiems skundams teikti, teisman stoti, priešingajam ieškiniui kelti (civ. pr. 389, 504, 727, 748, 796, 270, 559, 299, 340 str.). 2) Teismo skiriamų terminų ilgis pareina nuo teismo nuožiūros, bet teismas privalo duoti bylininkui tiek laiko, kiek reik kuriam veiksmui atlikti; antai, teismas duoda laiką atsakyti į ieškomąjį prašymą, skiria posėdžio dieną, duoda laiką kokiam įrodymui pristatyti (civ. pr. 312, 317, 816, 817 str.). 3) Bylininkai susitarimu turi teisę skirti sau kai kuriuos procesualinių veiksmų terminus, antai, jie gali abu atvykti pas taikos teisėją ir prašyti nagrinėti jų bylą, jei teisėjas neras kliūčių; gali prašyti sustabdyti bylą kuriam laikui ir atnaujinti ją, pratęsti kai kuriuos terminus (tik ne skundams teikti). Bet del bylininkų susitarimo terminą formaliniu atžvilgiu skiria teismas ir, todel, tasai terminas irgi gali būt laikomas teismo terminu.

Laikotarpiai skaitomi mėnesiais, savaitėmis ir dienomis. Laikotarpio pradžia paprastai laikoma: 1) jei laikas nurodomas mėnesiais, tai toji diena, kurią teismo veiksmas yra padarytas ir baigiasi atitinkamąją kito mėnesio dieną arba jei mėnuo turi 28 ar 30 dienų, tai jo paskutinę dieną o jei paskutinę dieną būna šventė, tai po šventės 1 dieną; apeliacijos terminas skaitomas nuo sprendimo paskelbimo dienos. 2) Jei laikotarpis yra skirtas savaitėmis, tai jis baigiasi tą paskutinės savaitės

dieną, kuri savo vardu atitinka pirmajai dienai, antai, terminas atsakyti į ieškovo prašymą, jei atsakymui pateikti suteiktos dvi savaitės, prasideda nuo ieškovo prašymo nurašo įteikimo dienos ir baigiasi atitinkamą dieną po 2 savaičių. 3) Jei laikotarpis skirtas yra dienomis, tai jis prasideda kitą dieną po tos dienos, kurią koks veiksmas būna atliktas (civ. proc. 818, 749, 819—824, 559 str.).

Laikotarpių ilgis įstatymų nurodomas tarpais maximumu arba minimumu laiko; tarpais ir vienu ir kitu būdu ir nurodytose įstatymo laiko apibrėžose veiksmo diena pasirinkti pavedama bylininkui arba teismui (fakultatyviai terminai); kai kada įstatymai nenurodo ribos teismo nuožiūrai, reikalauja tik, kad suteiktuoju teismo laikotarpiu galima būtų atlikti tasai veiksmas, kuriam atlikti laikotarpis skirtas; jei būna skirtas per trumpas arba per ilgas laikotarpis, tai del to leidžiama skųsti.

Terminų sutrumpinimas ir jų pratęsimas.

Kai bylininko veiksmas turi būt atliktas ne teismo posėdy, skyrium be jo priešo, tai tasai bylininkas gali trumpyti veiksmo laikotarpį kaip nori (paduoti apeliacijos skundą ankščiau); jo priešas irgi gali sutrumpyti suteiktąjį jam laiką. Apskritai imant, kai bylininkai nori pavaryti greičiau savo procesą, jie gali trumpyti įstatymų ir teismo teikiamus laikotarpius ir kai jie prašo skirti bylai nagrinėti dieną ankščiau suteiktojo jiems termino, tai teismas privalo patenkinti jų prašymą. Bylininkai turi teisę prašyti sutrumpyti terminą. Vėlgi, terminai gali būt pratęsiami arba del abiejų bylininkų prašymo arba del sutiktų veiksmui atlikti nenugalimų kliūčių arba del kitų svarbių priežasčių (civ. pr. 831, 832, 834, 331, 67 str.).

Terminų praleidimas ir atnaujinimas.

Terminų praleidimo padariniai yra įvairūs; čia atsižiūrima į tai, kas yra praleidęs terminą. Kai kurie terminai nurodomi teismui jo veiksmams atlikti; jei jie teismo būną praleisti, tai galima skųstis del teismo neveiklumo, jo apsileidimo, bet veiksmas gali būt teismo atliktas ir vėliau. Jei terminą stoti teisman praleidžia liūdininkas arba kviečiamas žinovas, jie gali būt baudžiami pinigais ir vėl šaukiami (civ. pr. 91, 383 str.). Jei terminą stoti teisman praleidžia ieškovas ir neprašo nagrinėti bylą be jo, tai atsakovas turi teisę prašyti panaikinti bylą arba nagrinėti ją be ieškovo. Jei tą terminą praleidžia atsakovas, tai ieškovas turi teisę prašyti spręsti bylą už atsakovo akių arba vėl šaukti atsakovą. Jei terminą stoti praleidžia abu bylininku ir nė vienas jų neprašo nagrinėti bylą be jo, tai teismas išmeta bylą iš eilės (civ. proc. 718 str.). Jei bylininkas praleidžia suteiktąjį jam įstatymo terminą kuriam veiksmui atlikti, tai įstatymai nurodo termino pra-

leidimo padarinius: tokio termino praleidimas užkerta bylininkui kelią atlikti veiksmą, terminui praslinkus; užtat, bylininkų veiksmams įstatymų suteikiamieji terminai procese vadinami kertamaisiais (prekliužiniais). Kai kuriais atsitikimais įstatymas nėra toks griežtas ir sako, kad praleistasis veiksmas galima atlikti ir terminui praslinkus: antai, paaiškinimas del apeliacijos (civ. pr. 761 str.) ir kiti remiantieji ginčą raštai gali būt įteikti ir terminams praslinkus, tik ne vėliau kai posėdžio dieną.

Suteiktų teismo terminų praleidimas neatima teismui teisės leisti bylininkui atlikti veiksmus ir vėliau, jei tik tuo neužgaunamos to bylininko priešo teisės.

Kertamieji terminai nieku būdu negali būt pratęsiami (civ. proc. 833 str.). Kiti terminai gali būt pratęsiami del bylininkų susitarimo ir kai negalima atlikti kuris veiksmas terminu del nenugalimų kliūčių (civ. proc. 832 str.). Čia įstatymas (civ. proc. 834 str.) stačiai sako, kad tokia kliūtimi negalima laikyti bylininko liga.

Termino pratęsimas reik skirti nuo termino atnaujinimo. Esti atsitikimai, kad terminas būna praleistas be jokios bylininko kaltės. Tokiais atsitikimais atnaujinama teisė atlikti veiksmui, kuris suteiktuoju laikotarpiu nebuvo atliktas. Gali būt atnaujintas ir kertamasis terminas. Terminų atnaujinimo priežastys nurodomos civilinio proceso 835 straipsnio, kuris sako: terminas atnaujinamas, jei įrodyta, raštas pavėlinta būta įteikti teismui ne del bylininko kaltės, o del tų valdininkų, per kuriuos buvo siunčiamas raštas, kaltės arba del nenumatytų aplinkybių, kurios nėra privatinio asmens valios padaras. Civ. pr. 837 straipsnis kalba, kad teikti prašymams atnaujinti terminą suteikimos dvi savaiti laiko, pradedant teismo nutarimo paskelbimo diena, jog terminas yra praleistas.

Nuo terminų pratęsimo ir jų atnaujinimo reik atskirti terminų sustabdymas.

Kai byla sustabdoma, bylininkams susitarus, vienam bylininkų mirus, išėjus iš proto arba visų teisių netekus, tai sustabdomi visi slenkantieji, bet dar nepraslinkę terminai (civ. proc. 829 str.) nuo to įvykio dienos, del kurio byla buvo sustabdyta (civ. pr. 830 str.). Vėl pradėdamas varyti sustabdytąją bylą teismas turi teisę skirti naują terminą, nedėdamas į ji praslinkusiojo laiko arba dėdamas ji (civ. pr. 831 str.).

Procesualinių veiksmų vieta.

Procesualiniai veiksmai dažnių dažniausia atliekami pačiame teisme (salėj, kameroj arba raštinėj). Tik kai kurs veiksmas būna pavestas atlikti vienam teismo narių vietoj, antai, išklausinėti liūdininkus, apžiūrėti vietą, knygas, tai tasai darbas atliekamas jau

ne teismo salėj arba kameroj. Tas pat būna, kai teismas tam tikrais atsitikinais paveda kitam teismui atlikti kurį darbą. Be to, yra daug kitų smulkių veiksmų, kurie būna atliekami ne teisme, antai, šalims šaukimai įteikiami jų gyvenamoje vietoje, pris. advokatai įteikia raštus viens kitam tankiai irgi ne teisme, ieškinio apdraudimas ir sprendimo vykdymas daromi atsakovo turto vietoj (civ. proc. 307, 309, 93, 119, 412, 507, 305, 308 str.).

Proceso mokesniai.

Teismo darbas turi būt apmokėtas įstatymų nustatytais mokesniais. Reik pasakyti, kad apmokamos tik civilinės bylos, o baudžiamosios bylos neapkomamos. Civilinių bylų apmokėjimas remiamas tuo, kad valstybė moka teisėjams algas iždo lėšomis, o tos lėšos imamos iš mokesčių, kuriais apkrauti yra visi piliečiai. Bylas teismuose kelia tik nedidelė piliečių dalis; užtat jie ir verčiami yra gražinti valstybės iždui bent dalį išlaidų, teismams laikyti skiriamųjų.

Teismo mokesniai susideda: iš žyminio mokesnio, bylos mokesnio ir raštinės mokesnio. Yra dar atlyginimas bylos reikalais. Apie teismo mokesnius ir atlyginimą bylos reikalais bus kalbama ypatingoje dalyje skyriuj: „Sprendimo padariniai."

Kai kuriuos asmenis ir įstaigas įstatymai atleidžiama nuo teismo mokesnių — vienus nuo visų mokesnių, kitus nuo kai kurių. Nuo visų mokesnių atleidžiami asmens, kuriems teismo pripažinta būna beturčio teisė.

Kas nori įsigyti beturčio teisę, tas privalo prašyti pripažinti jam ją ir įteikti teismui liudymą, kokį jis turtą turi, kokį pelną gauna ir kiek turi šeimos. Tą liudymą gali išduoti jam jo tarnybos vyresnybė, visuomenės vyresnybė arba taikos teisėjas. Kas pateikia išgautas melu žinias, kas pameluoja išduodamas tą liudymą ir kas nepraneša, jog gavęs liudymą jis vėliau pralobo ir jau gali mokėti mokesnį, tas yra baudžiamas kriminaliniu keliu. Visi prašymai, kurie liečia beturčio teisės pripažinimo reikalaą ir išduodamieji liudymai atleidžiami yra nuo žyminio mokesnio. Beturčio teisė taikoma tik tai bylai, kuriai ji yra pripažinta ir tik tol, kol asmuo nepralobsta. Už tą asmenį, kuriam būna pripažinta beturčio teisė, teismo išlaidos apmokamos valstybės iždo. Kai byla išspręsta naudai to asmens, kuriam buvo pripažinta beturčio teisė, tai visi sumokėti už jį pinigai atiteisiami arba iš atiteistojo jam turto arba iš pripažinto kaltu bylininko. Jei beturtis pralošia bylą, tai sumokėti už jį pinigai iždui negrįšta, visgi iš beturčio atiteisiamos jo priešui teismo ir už bylos vedimą išlaidos (civ. proc. 880—889 str.). Jei bylą kelia fabrikų, pramonės įmonių ir geležinkelių darbininkai ir šiaip tarnautojai, kurie būna nukentėję del

nelaimingų atsitikimų, arba jų šeimos nariai, tai jie turi beturčio teisę ir be teismo pripažinimo (civ. proc. 880[1] str.).

Nuo kai kurių teismo mokesnių atleidžiamos: 1) valdžios įstaigos; jos nemoka žyminio, bylos ir raštinės mokesnių, atlyginimą gi moka (civ. pr. 879 str.); 2) savivaldybių įstaigos, turi tą pačią teisę, kurią turi valdžios įstaigos; 3) bylos reikalu siunčiamieji teismo raštai žyminiu mokesniu neapmokami; 4) ieškiniai, kuriais prašoma grąžinti bylos išlaidos, taipgi neapmokami bylos mokesniu (civ. proc. 879 str. past. 3, 847, 853); 5) bažnyčios ir vienuolynai turi tas pačias teisės kaip kad ir valdžios įstaigos (civ. proc. 1282[1] tr.).

Be to, smulkios bylos (kaip mūs įstatymo pirmiau buvo nustatyta iki 200 auksinų ieškinio kainos) atleidžiamos nuo žyminio ir bylos mokesnių.

Kai ieškomi padaryti nusikalstamuoju darbu nuostoliai kartu su baudžiamąja byla, tai teismo mokesniai irgi neimami (civ. pr. 200[4] str.). Teismo mokesniai grąžinami: 1) jei bylininkai susitaiko prieš išsprendžiant bylą; šiuo atveju grąžinami tik paimti tos instancijos pinigai, kurioj bylininkai būna susitaikę; 2) jei bylininkas prieš pavarant nors kiek pirmyn jo prašymą ar skundą, reikalauja jį nesvarstyti ir 3) jei teismo mokesnių įduota daugiau negu jų reik; šiuo atvėju virš įmokėtieji pinigai grąžinami bylininkui (civ. proc. 200[6] str.).

III. Ypatingoji dalis.

—o—

A.

a) Ieškinys ir jo kėlimas.

Kaip sakyta, žmonės visokių reikalų verčiami dėtis su kitais ir daryti su kitais santarius. Kai žmonių santykiai normuoti įstatymais, jie vadinasi teisės santykiais. Žmonių santykiai kyla faktišai, jie dažniausia faktišai ir nyksta; antai, asmuo A paskolina asmeniui B kurią pinigų sumą ir B įsižada grąžinti skolą sutartu laiku; čia iškyla A ir B teisės santykis; laikui praslinkus, asmuo B sumoka asmeniui A skolą; čia A ir B santykis nyksta. Bet gali atsitikti ir atsitinka, kad asmuo B sutartu laiku skolos nesumoka. Čia jau asmens A teisė būna užgauta; deliai to asmeniui A įstatymai suteikia galios stoti už savo teisę ir ginti ją, kitaip, A teisė gauti skolą sutartu laiku virsta niekais. Užtat kiekviena civilinė materijalinė teisė apginkluota yra ieškiniu, o del to ir galima pavesti teismui spręsti dalykas del teisės. Kai dalykas del teisės pavedamas teismui spręsti, tai toks veiksmas vadinasi ieškiniu. Taigi kiekvienas ieškinys faktišai kyla tuo tarpu, kada žmonių santykis nustoja atitikęs teisei, o tatai esti, kai teisė pradėta ginčyti arba laužyti. Juridiniu atžvilgiu ieškinys laikomas kilęs, kai kuris asmuo kreipiasi į teismą.

Kreiptis į teismą leidžiama kiekvienam asmeniui, kurio teisė esti ginčijama arba laužoma. Šita teisė suteikiama viešojo pobūdžio reikalu ir negali būt atimta bylininkų susitarimu; pav., A paskolina pinigų B ir abu susitaria, kad, B nesumokėjus pinigų sutartu laiku, A įgija teisę nesikreipti į teismą ir savo priemonėmis atsiimti skolą; tokia sutartis yra naikintina ir B lieka teisė nepildyti jos, nes, kitaip, A galėtų daryti visokius savivalybės darbus, o valstybės valdžia tatai draudžia. Tik teismui suteikta teisė sprendimu nurodyti vieno žmogaus į kitą žmogų pretenzijos ribas ir imtis prievartos, kai apkaltintasis nepasiduoda teismo sprendimui geruoju.

Iš pašaknų žiūrint, ieškinys yra pačios teisės įgyvendinimas; teisė kurį laiką tūni, kitaip tariant, neapsireiškia veiksmais; bet kai ji esti užgauta, ji stoja ir pradeda savo žygius. Todel ieškinys

seka visais teisės takais: kai teisė esti apibrėžta sąlygomis, reik laukti sąlygų galo; kai teisei įgyvendinti nurodytas laikas, reik laukti laiko sueinant; kai teisė užgesta, užgesta ir ieškinys. Taigi, ieškinys yra neatidalinamas teisės ypatumas; jis kartu su teise iškyla ir gyvena, jis yra to pat būdo kaip kad ir teisė, jis aplepia su teise tą patį objektą ir tą patį plotą.

Kas del teikiamųjų teismui ieškinių, ta mūs civ. proceso įstatymų 4 straipsnis sako: teismo įstaigos gali pradėti nagrinėti civilines bylas tik prašomos tų asmenų, kuriuos bylos liečia ir gali spręsti bylas tik, kai jos išklauso priešingosios šalies paaiškinimą arba kai praslenka laikas tam paaiškinimui įteikti. Čia kyla klausimas, kuriuos asmenis liečia ieškinys? Žinome, jog proceso šalys turi būt teislios ir veiksmingos; kai nėra kurios šitų sąlygų, tai procesas arba byla negali būti pradėta, o kai šitos sąlygos esti, tai kiekvienas gali kelti bylą teisme, jei tik jo teisė yra kito asmens laužomą arba ginčijama; čia nereikalaujamas teismo pripažinimas teisės kelti bylai teisme. Kadangi civilinės teisės yra žmonių dispozicijoj, tai ir procesualinės teisės taipgi yra žmonių dispozicijoj: kas nori, kelia bylą, kas nenori, nekelia; nieks negali priversti žmogų kelti bylą; pats teismas, žmogaus neprašomas, taipgi negali pradėti bylą. Mūs civ. proceso įst. 1 straipsnis sako, kad kiekvienas ginčas del civilinės teisės turi būt sprendžiamas teismo. Civilinių teisių skaičius nėra aprėžtas, užtat neaprėžtas ir ieškinių skaičius: kiek teisių kyla sutartimis, tiek gali būt ir ieškinių; o sutartys leidžiama daryti laisva valia ir sutartimis galima sukelti begalinis įsižadėjimų skaičius, reikalaujama tik, kad daromosios sutartys neprieštarautų viešajai tvarkai ir dorovingiems įpročiams, kaip kad sako mūs civilinis statutas.

Byla teisme leidžiama kelti ne tik tais atsitikimais, kai ginčijama arba laužoma kuri turto teisė, bet ir tais atsitikimais, kai ginčijama teisė, kurios pinigais negalima įkainuoti: čia turima galvoj teisė visam kam, kas privatinio asmens gali būt valdoma; gimimo ir vedybos teisumo pripažinimas; įsūnijimas, šeimos narių santykiai; teisė naudotis gyvenimo patogumais ir pramogomis, įžeidimas žodžiu ir veiksmu (Civ. St. 667 str. ir k. k.). Keliamos teisme bylos turi bendrą ypatumą, būtent, tas asmuo, kuris kelia bylą arba ginčą, turi turėti interesą bylai kelti, o kai nėra to intereso, tai negali būt keliama ir byla; interesas turi būt surištas su ginčijamąja teise; čia reik, kad ieškovas turėtų arba savintųsi ginčijamąją teisę arba jos dalį; pav. neleidžiama kelti byla del valdymo atstatymo, jei valdymas nėra atimtas arba užgautas; nebegalima prašyti panaikinti testamentas, kuris turi trūkumu, jei yra antras taisyklingas testamentas; negalima skųsti sprendimas del jo formalinių trūkumų, jei del to gali skųstis tik priešingoji šalis.

Taiposgi, jei kas del klaidos savinasi kurią teisę arba ieško prarastos arba perleistos kitam teisės, tai teismas privalo atmesti tokią pretenziją.

Kitų šalių (vokiečių, prancūzų, austrų) civiliniai statutai leidžia kelti bylas ne tik tada, kada teisė ginčijama arba laužoma: jie leidžia teikti ieškinius teisės santykiui sustatyti, jei tik kas iš tikrųjų turi interesą, kad tasai santykis būtų įgyvendintas. Rusų įstatymai irgi leisdavo teikti teismui tokius ieškinius buv. Pabaltės gubernėse, iš kurių susikūrė latvių ir estų valstybės; antai, civ. proc. 1801 straipsnis sako: ginčais del civilinės teisės laikomi ir ieškiniai, kuriais prašoma pripažinti teisės santykis, jei ieškovas imamuoju laiku turi teisėtą interesą, kad teismas pripažintų tą santykį. Toki ieškiniai liečia tik pripažinimo arba nepripažinimo teisės reikalą ir visai neliečia kitų dalykų; užtat teismo sprendimas kalbamaisiais reikalais neatiteisia nieko, kas reikalinga prievartos keliu vykdyti. Tokio ieškinio vyriausioji sąlyga yra ta, ar turi ieškovas teisų interesą, kuris tuoj reik pripažinti jo teise; pavyzdžiui, A turi vandeninį malūną ir vandens jėgai gauti malūnui varyti, užtvenkia mažą upę; jei vandens paviršių jis laikys aukštai pakėlęs, tai prilijus, vanduo gali apsemti B lauką; deliai to B turi teisę prašyti teismą nurodyti atsakovui A, kig kurio aukštumo jis gali pakelti vandenį; arba, A gavo testamentu nekilnojamąjį turtą iš B ir testamentu B yra įsakęs A sumokėti asmeniui C kurią pinigų sumą, o lig sumokėjimo neparduoti paliktojo turto; A mokėjo pingus C dalimis ir ėmė iš C raštelius; sumokėjęs visus pinigus A turi teisę prašyti teismą pripažinti tatai sprendimu, ir tuo būdu atsipalaiduoti nuo C pretenzijos; arba A ir B turi įsigiję bendrosios savybės teisėmis žemės sklypą su triobomis ir 15 hektarų miško; A gyvena triobose pirktame ūkyje, o B turi gyventi toli kitur; tad B gali prašyti teismą pripažinti teisę kirsti mišką tik jiem abiem, nes juodu abudu turi lygias teises miškui.

Rodos aišku, jog leisti toki ieškiniai teikti teismui būtinai reik.

Deliai to rusų senatas, atsižiūrėdamas ir į kitų šalių įstatymus, 1882 m. 82 N, 1893 m. 6 N, ir 1900 m. 35 N sprendimais paaiškino, jog procesas yra ne vien laužomųjų teisių gynimas, bet apskritai teisių gynimas ir tuo pasakė, kad ir Rusijoj galima teikti teismui toki ieškiniai. Vieni rusų procesualistai išvadžioja ta pat (V. Gordonas); kiti rimti rusų procesualistai, antai V. Isačenko, K. Zmirlovas ir J. Tiutriumovas pripažįsta tokius ieškinius reikalingais, bet sako, kad rusų senato aiškinimas neturįs pagrindo rusų įstatymuose, nes rusų teismo įstatymus ruošiant, teismo kompetencijai pavesti buvę tik ieškiniai del teisės laužymo, o 1801 straipsniu vadovautis leista buvę tik Pabaltės gubernėms. Atsižiūrint į vietą, kurią teismų įstatymuose turi 1801 straipsnis, reik sutikti

su V. Isačenko ir jo šalininkų nuomone, deliai to reikėtų papildyti bendrosios proceso taisyklės tam tikru straipsniu. Bet, kol tatai bus padaryta, mes galime vadovautis rusų teismų praktika ir kadangi ieškiniai teisei pripažinti yra reikalingi, be to dar jie yra įvesti kitų valstybių, tai turime prieiti išvadą, kad mūs teismai gali priiminėti tokius ieškinius.

b) Ieškovas ir atsakovas.

Matome, kas gali kelti bylą teisme; tuos asmenis civ. proceso 4 straipsnis ir vadina asmenimis, kuriuos liečia byla; tie asmens ir gali prašyti teismą spręsti jų bylą; kaip žinome, jie vadinasi ieškovais. Turime priminti, jog juridiniai asmens, (valdžios ir savivaldybių įstaigos, bendrovės ir draugijos) privalo įgalioti kelti bylai kitą asmenį. Jei valdžios įstaigos priešaky pastatytas viršininkas, tai tasai viršininkas gali kelti bylą be įgaliojimo (antai, kalėjimo viršininkas, gimnazijos direktorius, pulko vadas). Civ. Proc. 4 straipsnis mini ir priešingąją šalį. Ieškovo priešas vadinasi atsakovu. Materijaliniu atžvilgiu atsakovas yra tasai asmuo, kuris iš tikrųjų laužo arba ginčija ieškovo teisę arba savo veiksmais gręsia ieškovo interesams. Todel, tik ieškovas gerai žino, kas turi būt atsakovu, bent jis turi nurodyti, ką jis laiko jo teisės laužytoju arba ginčytoju. Įstatymas ir reikalauja iš ieškovo nurodyti atsakovą. Deliai to teismas privalo šaukti atsakovu nurodytąjį ieškovo asmenį; teismas negali atiteisti ką nors iš ieškovo nenurodyto arba ieškovo netraukto asmens.

Užtat formaliniu atžvilgiu atsakovu laikomas tasai asmuo, kuris būna nurodytas ieškovo ieškomajame prašyme.

Žinoma, ieškovas tarpais gali nurodyti neatitinkamą atsakovą; pav., A yra pardavęs žemės sklypą B, o asmuo C išranda pretenziją į tą sklypą ir, nežinodamas, kad žemė jau parduota, kelia bylą asmeniui A; šiuo atvėju asmuo A gali nurodyti teismui, prieš pradedant nagrinėti bylos esmę, kad byla turi būt keliama ne jam. Jei A nenurodo šito dalyko ir tik ginčija ieškinį, tai teismas, išnagrinėjęs bylą, gali atmesti C pretenziją. Atiteisdamas ką iš neatitinkamo atsakovo teismas eitų prieš civ. proc. įst. 4 straipsnį; tokiu atvėju teismo sprendimas gali būt panaikintas (civ. proc. įst. 805 str.).

Nurodytasis neatitinkamas atsakovas neleidžiama keisti atitinkamu ir šaukti pastarasis net ir trečiuoju asmeniu.

Keisti ieškovo nurodytąsis atsakovas kitu leidžiama tik šiais atsitikimais:

a) kai byla kelta turto savininkui ir proceso metu savininkas miršta, o mirusiojo įpėdiniai perima jo teises, tai pretenzija gali būt atiteista iš jų,

b) kai byla kelta asmeniui, kuris, kaip vėliau paaiškėja, būna miręs prieš iškeliant byla, o ieškovas to nežino, tai ieškovas turi teisės prašyti atiteisti jo pretenziją iš mirusiojo įpėdinių, jei tik įpėdiniai būna perėmę mirusiojo teises,

c) kai ieškovas prašo nukreipti jo pretenziją į patrauktąjį bylon trečiąjį asmenį, kuris byloj dalyvauja ir neprieštarauja ieškovo prašymui, o atsakovas taipgi sutinka.

c) Kilę iš padarytų nusikalstamaisiais darbais nuostolių ieškiniai.

Turi ypatumų ieškiniai, kuriais reikalaujami padaryti nusikalstamaisiais darbais nuostoliai. Tų ieškinių ypatumas yra tas, kad jie gali būt prijungiami baudžiamajai bylai, arba kai byla vedama teismo tardytojo, arba kai ji pradėta jau nagrinėti teismo (jo pirmame posėdy). Nukentėjėliui suteikiama teisė teikti šituos ieškinius ir civiliniam teismui, kol nėra išėjęs įsisenėjimo laikas, kuris skaitomas nuo nusikalstamojo darbo dienos (civ. pr. įst. 5 str.). Pasirinkti kriminalinis ar civilinis teismas civiliniam ieškiniui kelti pavedama nukentėjėliui, bet neleidžiama kelti tie ieškiniai kartu ir kriminaliniame ir civiliniame teisme. Asmuo, kuris kito esti užgautas veiksmu arba žodžiu (muštas arba iškoliotas), turi teisę reikalauti arba nubausti kaltininką kriminaliniu būdu arba atiteisti iš kaltininko atlyginimą už garbės plėšimą. Reikalauti ir nubausti kaltininką ir atiteisti iš kaltininko atlyginimą nekentėjėliui nesuteikiama teisė. Ieškiniai, kurie kyla iš nusikalstamųjų darbų, atleidžiami nuo teismo mokesnių kriminaliniame teisme.

Nagrinėdamas civilinį ieškinį kriminalinis teismas privalo remtis, kiek tatai galima, civilinio proceso taisyklėmis. Užtat, jei ieškovas nestoja teisman, tai kriminalinis teismas nenagrinėja civilinį ieškinį; tas pat daroma, kai civilinis ieškovas pats prašo nenagrinėti jo ieškinį; kai jis prašo visai panaikinti jo ieškinį, tai teismas naikina ieškinį.

Kai civilinis ieškinys būna atmestas kriminalinio teismo, tai ieškovas jau netenka teisės kelti tą ieškinį civiliniame teisme.

Nagrinėti civilinį ieškinį, kuris būna kilęs iš nusikalstamojo darbo, civilinis teismas gali tik, kai pasibaigia baudžiamoji byla. Bet jei ieškovas suteikia žinių, kad kriminalinio teismo byla sustabdyta del psichinės kaltinamojo ligos arba kad, kaltinamajam pasislėpus, kriminalinio teismo įsakyta paimti globon kaltinamojo turtas, tai civilinis teismas gali nagrinėti civilinį ieškinį; tik, kai kaltinamasis pasveiksta arba esti suieškotas, baudžiamoji byla tęsiama toliau, o civilinė byla sustabdoma, kol nebus baigta baudžiamoj byla (civ. pr. 6 str.). Tais atsitikimais, kai baudžiamoji byla negali būt kelta del nurodytų krim. proc. įst. 16 str. priežasčių (kal-

tinamasis mirė, jis atleistas nuo bausmės amnestija, jo nusikaltimui praslinko įsisenėjimo laikas), civiliniam ieškovui, žinoma, lieka tik kelias eiti į civilinį teismą, jei tik baudžiamoji byla nebuvo pradėta nagrinėti kriminalinio teismo.

Tas pats kelias jam lieka, kai kriminalinis teismas nemato nusikaltimo veiksme, kuriuo ieškovui padaryti nuostoliai, arba kai kaltinamasis esti atleistas nuo bausmės del to, kad jis yra padaręs nusikaltimą ligos apimtas.

Ieškovas turi teisę kelti bylą civiliniame teisme ir tada, kada kriminalinio teismo sprendimu kaltinamasis ir nebūna pripažintas kaltas, jei tik jo veiksmais padaryti nuostoliai ieškovui.

Čia gali susidurti kriminalinio ir civilinio teismų sprendimai. Taigi įstatymas (krim. pr. 30 str.) ir sako, kad kriminalinio teismo nusprendimas klausimais, ar padarytas nusikalstamasis darbas, ar jis padarytas kaltinamojo ir kaip kvalifikuotas tasai darbas, yra privalomas civiliniam teismui, kai civilinis teismas nagrinėja nukentėjėlio ieškinį, kuris būna kilęs iš nusikalstamojo darbo; užtat, jei kriminalinis teismas randa, jog kaltinamasis yra padaręs nusikalstamąjį darbą, tai civilinis teismas privalo laikyti tą sprendimą faktu, kuris negali kelti jokių abejojimų. Tik kai kriminalinis teismas, kurio būna pateisintas kaltinamas suklastavimu akto asmuo, nėra taręs, ar jis pripažįsta aktą tikru, tai šį klausimą turi spręsti civilinis teismas (civ. proc. 565 str.). Jei krimin. teismas yra taręs, jog nusikaltimo visai nebūta, arba jog kaltinamojo veiksmas yra įvykęs visai netikėtai be jo apsileidimo ir neatsargumo, tai krim. teismo tarimas privalomas civ. teismui.

Velgi, tais atsitikimais, kai civilinis teismas nagrinėja ieškinį, kuris yra kilęs iš nusikaltimo, jei kriminalinė byla delto nusikaltimo dar nebuvo pradėta, kaltinamajam susirgus arba pasislėpus, civilinio teismo sprendimas privalomas yra kriminaliniam teismui, žinoma, toji sprendimo dalis, kuri pripažįsta arba nepripažįsta nusikaltimo faktą. Bet jei kriminalinė byla jau buvo pradėta ir tik sustabdyta ir vėliau, kaltinamajam pasveikus arba atsiradus, ji tęsiama toliau, tai civilinio teismo sprendimas nėra privalomas kriminaliniam teismui.

Kai civilinio ir kriminalinio teismų sprendimai prieštarauja viens kitam del pripažinimo fakto nusikaltimo, tai leidžiama prašyti peržiūrėti civilinio teismo sprendimas. Kaltinamasis turi teisę kelti civilinį ieškinį kaltintojui del nuostolių, kai jis esti pateisintas kriminalinio teismo, bet tik tada, kada jis gali įrodyti, jog jis buvo kaltinamas tyčia prasimanytais įrodymais ir jei teismas atranda tą kaltinimą nesąžiningu. Šioji kaltinamojo teisė toliau negalima plėsti, kadangi kaltinamasis būna pateisinamas, kai trūksta jo kaltės įrodymų arba kai esti kurios kaltinamajam palankios bylos aplinkybės.

Ieškiniai del kriminalinės bylos teismo išlaidų kelti civiliniame teisme neleidžiama, tos išlaidos turi būt atiteisiamos kriminalinio teismo.

d) Ieškinio dalys.

Kiekvienas ieškinys susideda iš trijų dalių:

a) turinio,
b) objekto ir
c) pagrindo.

1. Ieškinio turinys yra tasai teismo veiksmas, kurio reikalauja ieškovas; reikalauja gi ieškovas, kad teismas šiaip ar taip išspręstų bylą, antai, atiteistų kurią pinigų sumą, kurį daiktą, pripažintų savybės teisę nekilnojamajam trutui.

Šiuo atžvilgiu ieškiniais reikalaujama:

a) arba pripažinti remiamos teisės santykiais pretenzijos teisėtomis ir reikalingomis įvykdyti prievartos keliu, antai, išieškoti iš atsakovo kurią pinigų sumą, grąžinti kurį daiktą; čia atsakovas verčiamas esti vykdyti jo prievoles; užtat, šie ieškiniai galima vadinti vykdytinaisiais;
b) arba pripažinti teisės santykis, antai, kai ieškovas prašo pripažinti jo gimimą teisėtų, pripažinti netikra sutartį, kuri padaryta prievartos arba prigavimo būdu; čia prašoma tik priapžinti santykis, o vėliau jis gali traukti vykdytinąjį ieškinį; šitie ieškiniai galima vadinti pradedamaisiais ieškiniais;
c) arba pertvarkyti teisės santykiai; čia prašoma teismo sustatyti naujas teisės santykis arba panaikinti esamasis santykis, pav., kai žemė esti padalinta keliems asmenims ir jų viens neturi kelio išvažiuoti iš savo sklypo, tad jis gali kreiptis į teismą ir teismas atiteis jam kelią per svetimus laukus, vadinasi, suteiks jam naują teisę; arba kai viena susitarusių šalių prašo panaikinti sutartį del kurių priežaščių, tai kai teismui bus įrodytas reikalas panaikinti sutartį, teismas panaikins ją; šie ieškiniai galima vadinti tvarkomaisiais, nes jie sutvarko arba pertvarko žmonių santykius.

2. Ieškinio objektas yra tasai atsakovo veiksmas, kurio ieškovas reikalauja teismo keliu, antai, skolintojas reikalauja iš kaltininko sumokėti skolą, turto savininkas reikalauja iš atsakovo grąžinti turtą. Ieškinio objektas šia prasme reik skirti nuo materijalinio objekto arba daikto, del kurio eina ginčas; antai, kai skolintojas reikalauja iš kaltininko grąžinti pinigų sumą, tai reikalavimas grąžinti yra ieškinio objektas, o pinigų suma yra materijalinis objektas arba daiktas.

3. Ieškinio pagrindas yra tos aplinkybės, kuriomis ieškovas pateisina savo reikalavimą.

Ieškinio pagrindas reik smulkiau išaiškinti. Vykdytinųjų ieškinių tikslas yra įgyvendinti civilinės teisės įsakymai arba reikalavimai, kurie kyla iš subjektyvių civilinių teisių; tie reikalavimai remiami civilinės teisės normomis, antai, paskolinęs pinigus asmuo remiasi skolintojo teisėmis; savininkas, kuris ieško savo turto, remiasi savybės teisėmis. Bet civilinės teisės, kai imame jas atskirais atsitikimais, neegzistuoja objektyvioj formoj: ieškovas negali atnešti teisman ir parodyti teisėjams skolintojo teisę, savybės teisę; jis neras įstatymų straipsnio, kuris stačiai sakytų, kad jam, ieškovui A, priklauso skolintojo arba savininko teisė. Įstatymuose nurodomi tik bendrąją sugalvota forma faktai, iš kurių kyla teisės; iš tų faktų statomi teisių turinys ir objektas (skolintojo teisių, savininko teisių). Kiekvienas asmuo pamato savo teisę, lygindamas savo faktiškąjį santykį su nurodytuoju įstatyme faktiškuoju turiniu; užtat, subjektyvios teisės protavimo keliu išvedamos iš teisės normų ir faktiškųjų aplinkybių, deliai to jos ir remiamos teisės normomis ir faktiškuoju turiniu, kuris turi atitikti normų pasakymui. Tik šiuo būdu ieškovas gali įrodyti savo teisę. Dabar nereikalaujama iš ieškovo nurodyti teisės normos, kuriomis remiamas jo reikalavimas, nes teismas pats privalo mokėti teisę ir taikyti tas normas, kurios atitinka imamajam kuriam atsitikimui, kad ieškovas ir visai nesiremtų normomis arba remtųsi neatitinkamomis normomis. Ieškovo prievolė yra tik išdėstyti faktiškąsias aplinkybes ir tuo būdu suteikti teismui medžiagą, o surasti atitinkamas teisės normas ir protu apdirbti patiektąją medžiagą yra teismo uždavinys. Užtat subjektyvios teisės pagrindu laikomos tik tos faktiškos aplinkybės, kuriomis ieškovas įrodinėja savo teisės gimimą ir kurios galima vadinti teisliais faktais.

Ieškinio pagrindu dažnai laikomas teisės santykis, del kurio keliamas ieškinys, bet pradedamiesiems ir tvarkomiesiems ieškiniams nepritaikomas toks ieškinio pagrindo nustatymas. Materijalinės civilinės teisės atžvilgiu ieškinio pagrindu laikomos ne aplinkybės, kuriomis ieškovas teisina savo ieškinį (kad ir klaidingai), o subjektyvios civilinės teisės ir teisės santykiai, kurie iš tikrųjų gimdo ieškinį: pav., asmuo A davė asmeniui B 200 litų pirkti 10 avių iš vieno; B, pridėjęs savo 200 litų, pirko 10 avių; paskum, parsivaręs avis namo, jis sako, avys esančios jo vieno; asmuo A ieško iš asmens B 200 litų, kaipo paskotintus pinigus; bet pinigai jo duoti B be rašto ir kaipo skola jie negali būt atiteisti; visgi duotoji suma gali būt reikalaujama iš B kaipo asmens A penkių avių vertė. Taigi, čia procesualiniu atžvilgiu ieškinio pagrindu gal būt pinigų davimo faktas, o materijalinės teisės atžvilgiu ieš-

kinio pagrindu yra asmens A savybės teisė 5 avims, kurias turi pasiėmęs asmuo B. Imti procesui materijalinės civilinės teisės ieškinio pagrindas nebegalima, nes teismas pats neprivalo tyrinėti šalių santykius ir ieškotį ieškovo pretenzijos tikro pagrindo; teismas stengiasi tik įsitikinti, ar yra ieškovo nurodomasis ieškinio pagrindas; todel, ieškinio pagrindas materijalinės civilines teisės atžvilgiu gali procese rodyti tik, kad ieškovo nurodomasis ieškinio pagrindas neatitinka tikrajam pagrindui, tada teismas ir atranda ieškovo reikalavimą nepatenkintinu. Taigi, reik skirti ieškinio pagrindas vienu atžvilgiu nuo ieškinio pagrindo kitu atžvilgiu.

Ieškinio pagrindu dažnai vadinami tie įrodymai raštu, kurie teikiami ieškovo jo reikalavimui sustiprinti; antai, sakoma, ieškinio pagrindan padėtas pirkimo - pardavimo aktas, vekselis, sąskaita; reikėtų vengti tokiais atvėjais vartoti žodis pagrindas, kadangi ieškinio pagrindas yra vienas dalykas, o įrodymai ieškiniui stiprinti yra kitas dalykas.

Pradedamųjų ir tvarkomųjų ieškinių pagrindu nėra subjektyvios civilinės teisės; jų pagrindu yra faktiškos aplinkybės, kitaip sakant, teisės faktai, kurie arba gimdo arba naikina teisę.

Vykdytinieji ieškniai skiriami vieni nuo kitų jų vardais; kai kurių tų ieškinių vardai užsiliko dar nuo romėnų (vindikaciniai, negatoriniai, realiniai, petitoriniai, possesoriniai). Bet tie vardai neapima visų ieškinių, jie yra duoti atsitiktinai ir dažnai nerodo ieškinių ypatumu; užtat, individualizuojant vykdytinuosius ieškinius, reik rodyti jų objektas, turinys ir esamoji jų pagrindu subjektyvi teisė.

Visgi čia negalime praeiti pro petitorinius ir posesorinius ieškinius. Petitoriniais ieškiniais ginama savybės teisė nekilnojamajam turtui; šie ieškiniai keliami ir varomi paprastąja tvarka. O possesoriniais ieškiniais ginamas faktiškas valdymas. Šitų ieškinių tikslas — ginti valdytoją nuo visokių užpuolimų, neatsižiūrint į tai, ar priklauso turto teisė iš tikrųjų valdytojui ar kitam. Ir tatai daroma štai kodel: nėra paprastas dalykas, kad teisė ir valdymas būtų perskirti, vadinasi, kad vienas asmuo turėtų teisę, o kitas ją valdytų; užtat, kas valdo teisę, tai manoma teisė jo esanti ir į tokį asmenį žiūrima, kaip į teisės savininką ir sakoma, kad valdymas pridengia savybės teisę, kol nepateikta prieštaraujančių įrodymų.

Ginant valdytoją, užkertamas kelias savyvalybei ir saugojama viešoji tvarka, kuri būtų ardoma, jei kiekvienas galėtų savyvalybės keliu elgtis su valdytoju, prikišdamas, kad valdytojas neturi teisės.

Mūs civ. proc. įst. 29 straipsnis (2 p.) sako, kad taikos teisėjai sprendžia bylas, kuriomis prašoma atstatyti sulaužytasis arba at-

imtasis valdymas, jei nuo tų veiksmų dienos būna praslinkę ne daugiau kaip vieni metai.

Remiantis šiuo straipsniu, posesoriniai ieškiniai galima kelti tik tada, kada ieškovo valdymas esti sulaužytas atsakovo savyvalybės veiksmu. Jie negali būt keliami tais atsitikimais, kai valdymas būna prasidėjęs iš šalių santykio, remiamo sutartimi arba įstatymu arba kai turtas esti pavestas atsakovui valdyti valdžios įsakymu. Gintis šiais ieškiniais gali kiekvienas faktiškas valdytojas. Atsakovu gali būt kiekvienas valdymo laužytojas savyvalybės keliu, nežiūrint to, ar jis turi kokią teisę turtui ar neturi.

Jei ieškovas nekelia bylos 29 str. 2 punktu vienais metais, tai jis nenustoja teisės kelti ją ir vėliau, eidamas jau bendromis bylų priklausomumo taisyklėmis, vadinasi, jei jo ieškinio kaina perviršija taikos teisėjo kompetenciją, tai jis turi kreiptis į apygardos teismą.

Kyla dar klausimas, ar iš 29 str. 2 p. ieškiniai tinka tik nekilnojamajam turtui ar ir kilnojamajam turtui? Rusų senatas tarė, kad tie ieškiniai tinka tik nekilnojamajam turtui; rusų gi kai kurie civilistai sako, kad tie ieškiniai gali tikti ir kilnojamajam turtui (prof. Šeršenevičius, prof. Vaskovskis, prof. Golmstenas), kiti sako, kad negalį (prof. A. Guliajevas, A. Popovas). Rimtai remia savo nuomonę pirmoji civilistų grupė; ją nurodo, kad 29 str. 2 punktas neišmeta iš po taisyklės kilnojamąjį turtą ir antra, kad 29 straipsnio motyvuose stačiai sakoma, tasai straipsnis apima ir kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą.

Pradedamųjų ieškinių vienais prašoma pripažinti teisės santykis arba jo dalis, pav., gimimo teisėtumas; toki ieškiniai vadinami teigiamaisiais; kitais prašoma pripažinti, kad teisės santykio arba jo dalies nėra, pav., kai prašoma pripažinti sutartis netikra del to, kad ji padaryta kito kontragento su prigavimu; toki ieškiniai vadinami neigiamaisiais.

Tvarkomaisiais ieškiniais statomi ir keičiami teisės santykiai. Dažniausia jie yra vartojami apsaugos bylų srity ir leidžiami del įstatymų nurodymo; pav., kai prašoma padalinti paveldėtasis turtas, pripažinti asmuo dingusiu, įteisinti arba įsūnyti vaikai. Šitų ieškinių tarpe yra toki, kurie atstoja paprastąja teismo sprendimų skundimo tvarką; pav., kai prašoma padidinti atiteistieji alimentai, perdalinti paveldėtasis turtas ir k. k.

e) Ieškinio kėlimo reikšmė.

Ieškinio kėlimo dienos bylininkų santykiai lieka viso proceso meto santykiais: pav. jei asmuo A kelia bylą asmeniui B del nekilnojamojo turto, kurį B valdo, tai, kad bylai kilus, asmuo B in parduotų tą turtą, visgi visu proceso metu B lieka atsakovu. Ieškinio

kėlimo diena laikoma toji diena, kurią būna įteiktas atitinkamam teismui ieškomasis prašymas nurodytąja įstatymų tvarka. Jei ieškinys esti įteiktas teismui, kuriam byla nepriklauso, tai laikoma ieškinys kilęs neatitinkama tvarka ir delto jis nekelia tam tikrų padarinių; tas pat esti, kai ieškomasis prašymas turi trūkūmų ir del to jis grąžinamas. Kai ieškinys keltas laikantis įstatymų reikalaujamųjų formalumų, tai jis varomas toliau įstatymų nurodomuoju keliu. Be to ieškinio kėlimas apsireiškia dar šiais materijaliniais civiliniais padariniais:

1. sustoja ėjęs atsakovui įsisenėjimo laikas ir procesualinis ir įgijamasis; bet jei ieškinys keltas neatitinkamame teisme, ir del to jis teismo esti nesvarstytas, tai įsisenėjimo laikas nesustoja ėjęs.

Jis nesustoja ėjęs tam tikru įstatymų įsakymu dar šiais atsitikimais: a) sakėme, jog ieškovas gali kelti bylą atsakovui ir tos vietos tesme, kurioj atsakovas būna laikinai (civ. pr. 206 str.), bet atsakovas turi teisę prašyti perkelti bylą į to teismo apygardą arba nuovadą, kurioj jis nuolat gyvena; toliau, jei atsakovui kelta byla sutarties vykdymo vietos teisme, tai byla gali būt perkeliama į gyvenamosios atsakovo vietos teismą tik, kai ieškovas sutinka; jei teismas patenkina atsakovo prašymą perkelti bylą, tai jis grąžina ieškovui prašymą, kuriame nurodo atsakovo nuolatinę gyvenamąją vietą ir tokiu grąžintu prašymu byla laikoma kelta, jei ieškovas trijų mėnesių laiku įteikia savo prašymą teismui, kurio apygardoj arba nuovadoj atsakovas nuolat gyvena; o jei ieškovas to nepadaro, tai įsisenėjimo laikas nesustoja ėjęs (583 str.); b) kai byla panaikinta del ieškovo nestojimo teismo posėdin (to pat proc. 718 str. 2 p.); c) kai visa byla panaikinta nuo pat pradžios: būtent, kai ieškovas 3 metų laiku nėra prašęs įvykdyti teismo sprendimą; kai tuo pat laiku nebuvo varoma toliau sustabdytoji byla; kai byla panaikinta del kurios kitos priežasties, pav., kai įgaliotinis neturi tinkamo įgaliojimo.

2. Nuo ieškinio kėlimo dienos skaitomi nuošimčiai, kai ieškoma kuri pinigų suma; tie nuošimčiai (6 %) atiteisiami nuo ieškomosios sumos, pradedant bylos kėlimo diena lig sumokėjimo dienos, jei tik ieškovas neturi teisės imti nuošimčius, pradedant kita diena.

3. Kai kurios teisės, kurios šiaip jau nepereina paveldėjimo keliu, įgija galios pereiti įpėdiniams; antai, jei našlė prie savo gyvos galvos neprašo atskirti jai jos mirusiojo vyro įstatymų nurodytąją turto dalį, tai jos teisė nyksta, o jei ji esti įteikusi prašymą atskirti jai vyro turto dalį, tai jos teisės į tą dalį pereina jos įpėdiniams po jos galvos.

4. Kai keliama byla del savybės teisės kuriam turtui, tai tasai turtas laikomas ginčijamas; šis dalykas svarbus yra, kai kyla

klausimas, ar sąžiningai valdė tą turtą atsakovas ar ne. Vėlgi, kai prašoma apdrausti ieškinys, tai areštas dedamas ginčijamajam turtui.

f) Ieškinio keitimas.

Ieškinys keisti neleidžiama; ir tatai daroma todel, jog atsakovas, sužinojęs apie ieškinį arba iš įteiktojo jam ieškomojo prašymo nuorašo arba perskaitęs teisėjo raštinėj ieškomąjį prašymą, pasiruošia teisme gintis nurodytuoju prašyme pagrindu ir surenka tam tikrus įrodymus; jo padėtis būtų sunki, kai teisme jis išgirstų, jog ieškinys remiamas kitu pagrindu, kuriuo atsikirsti jis nėra pasiruošęs, jo ginklas kovoti su ieškovu būtų atimtas ir ieškovai galėtų prigaudinėti atsakovus; deliai to ir draudžiama keisti ieškinys.

Ieškinio pagrindas esti keičiamas, kai nurodyto ieškomajame prašyme ieškinio pagrindo vieton statomas kitas pagrindas; pav., laikoma neleistinu ieškinio pagrindo keitimu:

1. kai reikalaujama 200 litų testamentu, o vėliau toj pačioj byloj 200 litų reikalaujama kaipo alga,
2. kai reikalaujama pripažinti savybės teisė, o paskum reikalaujama pripažinti valdymo teisė,
3. kai ieškovas ieško įpėdinybės teisių po dėdės galvos, o paskum po motinos galvos toj pačioj byloj,
4. kai reikalavimas atiduoti paliktą testamentu turtą pakeičiamas reikalavimu panaikinti testamentą.
5. kai reikalavimas grąžinti žemę iš neteisaus valdytojo pakeičiamas reikalavimui sulaužyti aktą, kuriuo žemė esti parduota neteisaus valdytojo.
6. kai reikalavimas atiteisti pinigus sutartimi pakeičiamas reikalavimu sulaužyti sutartį,
7. kai reikalavimas atiteisti negrąžintų daiktų vertę pakeičiamas reikalavimu gražinti tuos daiktus,
8. kai reikalavimas atiteisti pinigus už užstatytą daiktą pakeičiamas reikalavimu atiteisti pinigus už tą daiktą kaipo duotą naudotis,
9. kai reikalavimas grąžinti rankpinigius nepildomąja nuomos sutartimi pakeičiamas reikalavimu pildyti sutartį ir pavesti ieškovui naudotis išnuomuotu turtu,
10. kai ieškovas iš pradžių remia aktais savybės teisę turtui, o paskui ima remti įsisenėjimo laiku.

Nelaikoma ieškinio pagrindo keitimu:

1. kai ieškovas prašo atstatyti turto valdymo teisę ir remia ją savybės teise, o paskui paveldomosios nuomos teise,
2. kai prašoma kas atiteisti ne iš nudorytojo atsakovo, kuris miršta proceso metu, o iš jo įpėdinių,

3. kai byla kelta keliems atsakovams, o paskum ieškovas laiko reikalavimą tik prieš vieną atsakovui ir iš kitų atsakovų reikalauti atsisako,
4. kai ieškovas niekina įteiktąjį teismui atsakovo aktą, kuriuo atsakovas ginasi,
5. kai prašoma kas atiteisti ne nurodytuoju ieškomajame prašyme įstatymo straipsniu, o kitu,
6. kai nurodyto ieškomajame prašyme akto įvertinimas pakeičiamas,
7. kai ieškovas tik remia savo ieškinį įteikiamais naujais įrodymais.

Kad ir įsiteisėtų teismo sprendimas, visgi pirmosios bylos šalys nenustoja teisės kelti bylą del to pat objekto, tik kitu pagrindu: pav., jei A reikalavo iš B pinigų kaipo paskolintų avims pirkti be dokumento ir A reikalavimas teismo buvo atmestas, tai A nenustoja teisės reikalauti iš B atitinkamos pinigų sumos už dalį nupirktų avių, jei jis įrodys, kad iš tikrųjų pinigai buvo duoti avims pirkti iš pusės, kad avys buvo nupirktos B ir paskum B parduotos kitam. Bet bylininkas neturi teisės iš naujo kelti bylą tik del to, kad jis nebuvo įteikęs teismui svarbaus įrodymo, kurį jis galėjo įteikti proceso metu. Teismas irgi neturi teisės keisti ieškovo reikalavimą, kad jis ir matytų, jog reikalavimas netinkamai yra pareikštas. Kai ieškovas pakeičia ieškinio pagrindą pirmoje teismo instancijoje, o atsakovas del to nesiskundžia antrajai instancijai, tai atsakovas nustoja teisės skųstis del to kassacijos instancijai.

Einant civ. proc. įst. 332 straipsniu, ieškovas gali numažinti išreikštąjį jo prašyme reikalavimą, bet neturi teisės ne tik keisti reikalavimo turinį, bet ir didinti reikalavimą arba statyti naujus reikalavimus.

Minėtame straipsny kalbama apie mažinimą, didinimą ir keitimą ieškovo reikalavimo, o aukščiau kalbėta apie ieškinio pagrindo keitimą. Deliai to reik pažymėti, jog proceso įstatymų 332 str. ir kitų suredagavimas ieškinio keitimo dalyku leidžia įvairiais būdais apibrėžti keitimo turinį; bet ir mūs įstatymais tasai turinys yra tas pats kaip kad ir kitų šalių įstatymais; jis yra toks, koklu turi būt, būtent: ieškinys esti keičiamas, kai keičiamas jo pagrindas ir kai keičiamas ieškomojo prašymo reikalavimo turinys. Ieškinio keitimas nėra tas pats dalykas kaip kad ir ieškomojo prašymo kaikurie pakeitimai; ieškomasis prašymas yra platesnis negu ieškinio sąvoka; velgi ieškinio keitimas neapima kaikurių ieškomojo prašymo dalių keitimo, išskiriant ieškinio pagrindą ir prašomąjį punktą; tik šitos ieškomojo prašymo dalys esti objektu tų keitimų, kuriais keičiamas ieškinys; pakeitimai gi kitų ieškomojo prašymo

dalių nepaliečia ieškinį, nekeičia pateiktą teismui išspręsti klausimą del teisės.

332 straipsnis leidžia mažinti reikalavimą proceso metu, kada norint. Toji ieškinio dalis, kurios atsisako ieškovas, teismo nesvarstoma ir del jos neleidžiama kelti nauja byla. Reikalavimo mažinimas negali būt leidžiamas, jei tuo mažinimu slepiamas neleistinas ieškinio pagrindo keitimas.

Pareikštasis ieškomajame prašyme reikalavimas draudžiama didinti, kad ieškovas ir paaiškintų, jog jis yra apsirikęs; pav., ieškinys didinamas, kai prašomas atlyginimas už naudojimą turtu, bet didinamas naudojimo laikas.

Kai teikiamas naujas reikalavimas, tai teismas privalo jį atmesti ir svarstyti tą reikalavimą, kuris esti išreikštas ieškomajame prašyme, jei tik ieškovas stačiai neatsisako to reikalavimo. Nurodyti prasilenkimą su 332 straipsniu turi atsakovas.

Nelaikoma reikalavimo didinimu arba keitimu, kai ieškovas reiškia jį aiškiau, kai jis prijungia reikalavimui nuošimčius ir prieaugas arba kai jis reikalauja iš atsakovo sumokėti turto vertę, jei ginčijamasis turtas esti perleistas kitam arba prarastas atsakovo (civ. pr. 333 str.).

Atsitinka, jog ieškovo reikalavimas esti išdėstytas ne aiškiai ir jog del to kyla abejojimas; tad bylininkams leidžiama rungtynių tvarka paaiškinti jų santykis ir teismas tais atvėjais gali remti savo sprendimą bylininkų raštais ir jų paaiškinimais.

Kas del nuošimčių, tai rusų senato sprendimais nauju reikalavimu nelaikomas tik reikalavimas tų nuošimčių, kurie užauga proceso metu, bet ne nuošimčių, kurie esti užaugę prieš keliant bylą; šitie nuošimčiai reik reikalauti ieškomuoju prašymu. Bet, 333 straipsnio tekstas nesako, koki nuošimčiai turima galvoj; užtat negalima varžyti ieškovas, kai nėra tam tikro tikslo ir reikalo ir del to reikėtų leisti ieškovui proceso metu prijungti ieškomajai sumai bet kurie nuošimčiai, juo labiau, kad civ. proc. 747 straipsnis, kuris taikomas apeliacijos instancijai, stačiai sako, jog reikalavimui galima prijungti užaugę proceso metu nuošimčiai, o 333 straipsnis to nesako; kitas 333 str. aiškinimas neatitiktų jo tekstui ir skriaustų be reikalo ieškovą, ypač imant rusų senato praktiką: antai, 1900 m. 106 N sprendimu rusų senatas atrado, jog, kai įvyksta sprendimas del sumos, tai negalima kelti naujas ieškinys del nuošimčių.

Prašymas grąžinti turtą leidžiama pakeisti prašymu atiteisti to turto vertę tik tais atsitikimais, kai turtas esti perleistas arba prarastas atsakovo. Atsitinka, kad daiktas del kurio eina ginčas, yra, jis neperleistas ir neprarastas atsakovo, tik jis yra nustojęs tų ypatumų, del kurių buvo įvykęs šalių susitarimas; aišku, jog ir šiuo atvėju reikalavimas atiteisti daikto vertę, o ne daiktą, turi būt lei-

džiamas; tas pat reik pasakyti, kai, daiktui žuvus, reikalaujama duoti kitas nurodytasis sutartimi daiktas arba grąžinti turtas, kuris yra gautas už žuvusį (antai, skolaraštis, kuris gautas už žuvusias prekes).

g) Ieškinio skaldymas

Tikslu pakeisti bylų priklausomumą ieškovui draudžiama skaldyti ieškinys, keliant įvairiu laiku ieškinius, kurie remiami teisėmis vienu kartu gimusiomis.

Remiamo vienu dokumentu ieškinio skaldymas leidžia iškelti klausimą del bylos priklausomumo net apeliacijos instancijoj, jei tik skaldymas esti pastebėtas, pasibaigus bylai pirmoje instancijoje. Velgi ir teismas neturi teisės skaldyti ieškinį keltą keliems atsakovams, kurių vieni esti mirę ir, kas del mirusiųjų sustabdyti bylą, o kas del kitų varyti ją toliau; šiais atvėjais teismas privalo sustabdyti visą bylą.

Taiposgi antroji teismo instancija neturi teisės sujungti kelis ieškinius, kai jie esti kilę iš neteisiai suskaldyto vieno ieškino; pirmoji, instancija kai kuriais atsitikimais turi šitą teisę (civ. proc. 258[3] str.).

Kai keliamos viena po kitos bylos del pinigų sumų, kurioms ieškoti teisė remiama, kad ir vienu dokumentu, bet įvairiu laiku, tai tatai nelaikoma ieškinio skaldymu.

Jei kuriuo ieškiniu ieškovo reikalaujama mažiau, negu ieškovas turi teisę reikalauti įstatymu, tai, kai byla teismo esti išspręsta, nauja byla del tos pačios teisės kelti draudžiama, nes laikoma pirmąja byla ginčas esąs išspręstas visam laikui.

h) Ieškinio naikinimas del ieškovo prašymo.

Kadangi procesualinės teisės yra bylininkų dispozicijoj, tai negalima nepripažinti ieškovui teisė prašyti panaikinti bylą. Kai ieškovo įteiktas teismui tik prašymas ir byla dar nepavaryta teismo toliau, tai, žinoma, ieškovas gali atsiimti prašymą arba prašyti nenagrinėti jo bylą. Aplinkybės darosi painesnės, kai teisman esti šauktas atsakovas. Atsakovo irgi yra interesas, kad ieškovo pretenzija nekabotų jam aukščiau galvos ilgą laiką; antai, A yra įsigijęs turtą, į kurį reiškia savo pretenziją B ir tasai B yra kelęs bylą teisme; A svarbu yra žinoti, ką pasakys teismas del tos pretenzijos, vadinasi, ar ras ją teisinga ar atmes; o B, nelaukdamas teismo sprendimo, prašo panaikinti bylą; A atsiduria kebloje padėtyje: kiti sužinoję, kad jo turtas yra ginčijamas, nenorės pirkti turto; A irgi bijos pasielgti su turtu savo nuožiūra, nes turtas gali

būt atiteistas B. Deliai to ieškovo teisė panaikinti bylą turi būt aprėžta remiantis šiais protavimais: veinant bendromis taisyklėmis (civ. proc. 4 str.), byla gali būti panaikinta del ieškovo prašymo, koks bylos stovis bebūtų; o teisė reikalauti varyti bylą toliau, išnagrinėti ją iš pašaknų ir išpręsti, nežiūrint ieškovo prašymo panaikinti ją, turi būt pripažinta atsakovui apsaugoti jo teisingam interesui, būtent, užkirsti ieškovo keliui vėliau iš naujo kelti tą pačią bylą, kurią jis esti prašęs panaikinti. Ieškovo prašymas panaikinti bylą reik visiškai prilyginti ieškovo atsisakymui teisės kelti bylą iš naujo; ir teismo nutarimas panaikinti bylą turi visiškai atimti teisę iš naujo reikšti teismui tą patį reikalavimą taip pat tikrai, kaip kad ir teismo sprendimas, kuriuo esti atmestas ieškovo reikalavimas, kaipo neturįs pagrindo, nes, jei ieškovas del to teismo nutarimo visiškai nustoja teisės kelti bylą del tos pačios pretenzijos, tai šiuo būdu atsakovas esti apsaugojamas nuo kelimo antrąkart tos pačios pretenzjos taipgi tvirtai, kaip kad esant teismo sprendimui, kuriuo ieškovo pretenzija esti pripažinta nebesama arba atlyginta. Užtat, ir kai bylininkai buvo šaukiami teisman, byla gali būt panaikinta visiškai del iekovo prisymo ir be atsakovo sutikimo ir net tuo atvėju, kai paaiškėjus bylos aplinkybei, kuri reik ištyrinėti kriminaliniu būdu, dalykas perduodamas valstybės gynėjui.

Deliai to jei ieškovas prašo apeliacijos instanciją panaikinti visą bylą, o ne vien nesvarstyti apeliacijos skundą ir ne vien tik panaikinti apeliacijos instancijos darbą, tai naikinama byla nuo jos pradžios, kad ir būtų įvykęs sprendimas ieškovo naudai pirmoje instancijoje.

Kas esti įteikęs kassacijos skundą, tas, kol skundas dar nesti išnagrinėtas vyr. tribunolo, turi teisę visados atsisakyti nuo savo skundo.

Atskiri bylininkų veiksmai, kuriais vienas ar kitas bylininkas atsisako kaikurių savo teisių arba patenkina savo priešo kai kuriuos reikalavimus, visgi palieka teismui prievolę spręsti, kaip tatai turi atsiliepti ieškiniui.

Taiposgi, teismas privalo nagrinėti bylą, kai, jai kilus, atsakovas patenkina ieškovo reikalavimus, jei tik ieškovo reikalaujamos teismo išlaidos, del kurių šalys nesti susitarusios.

i) Priešingasis ieškinys.

Kai esti kelta byla teisme, tai atsakovas gali kelti ieškovui priešingąjį ieškinį, kitaip sakant, jei atsakovas turi pretenziją į ieškovą, tai jis gali taipgi ieškiniu prašyti atiteisti jam tą pretenziją iš ieškovo.

Suteikiamos atsakovui teisės kelti priešingąjį ieškinį tikslas yra palengvinti išspręsti bylininkų pretenzijos vieno į kitą ir neleisti nesąžiningam ieškovui reikalauti tik, kas jam priklauso ir vengti atsilyginti su atsakovu.

Bet priešingųjų ieškinių kėlimas gali traukti ir kenksmingus padarinius: būtent, priešingieji ieškiniai dažnai keliami užtęsti pirmąjai bylai; pav., pirmoji byla esti aiški ir greit gali būt baigta, o priešingajam ieškiniui nagrinėti reik daug laiko; tarpais priešingojo ieškinio ieškovas prašo išklausinėti liūdininkus, kurie gyvena kur toli įvairiose vietose arba kurių visai nėra tose vietose; tarpais jis tyčia prašo teismą atlikti kurį didesnį darbą tikslu užtęsti bylą, o pirmojo ieškinio ieškovas turi laukti.

Atsakovo teisė kelti priešingąjį ieškinį aprėžiama jau del to, kad abiejų ieškinių sprendimas kartu gali prieštarauti pagrindinėms bylų sprendimo tvarkos taisyklėms. Užtat, mūs proceso įstatymai, sekdami vokiečių (civ. pr. įst. 33 str.) ir austrų (civ. pr. įst. 96 str.) įstatymais, nurodo priešingajam ieškiniui kelti ribas. Antai, mūs civilinio proceso įst. 226 straipsnis sako, kad priešingasis ieškinys priklauso to teismo kompetencijai, kuriame esti keltas pirmasis ieškinys ir turi būt nagrinėjamas kartu su pirmuoju, jei tik jis esti surištas su pirmuoju arba teikia atsakovui progos įskaityti jo pretenziją į pirmojo ieškinio sumą ir jei jis, einant bylų priklausomumo taisyklėmis, nepriklauso kito teismo kompetencijai. Taigi, remiantis šiuomi straipsniu, apygardos teismas turi nepriimti priešingąjį ieškinį, jei jis priklauso kompetencijai administracijos įstaigos, bažnyčios teismo arba kito teismo, kurio apygardoj yra ginčijamasis nekilnojamisis turtas. Kitais atsitikimais teismas privalo priimti tą ieškinį, bet privalo spręsti jį kartu su pirmuoju tik, jei priešingasis ieškinys teikia progos atsakovui įskaityti jo pretenziją į pirmojo ieškinio sumą arba esti surištas su pirmuoju ieškiniu.

Suprantama kodel priešingasis ieškinys reik nagrinėti kartu su pirmuoju, kai atsakovas gali atsiskaityti su ieškovu, nes būtų neteisinga versti atsakovas mokėti ieškovui, kai ieškovas kaltas esti atsakovui ne mažiau, o gal dar daugiau; čia ieškinių pagrindų vienodumo nereikalaujama.

Neaiškūs yra įstatymo žodžiai: jei priešingasis ieškinys esti surištas su pirmuoju. Kokius atsitikimus įstatymas turi čia galvoj? Vieni svetimųjų šalių procesualistai (vokiečiai) sako, kad tais žodžiais reikalaujamas pirmojo ir priešingojo ieškinių materijalinių pagrindų vienodumas; kiti randa ieškinių saryšį, kai priešingasis ieškinys surištas esti su atsakovo priemonėmis gintis nuo pirmojo ieškinio; jų nuomone atsakovas gali remtis ir kito teisės santykio faktais, jei tik tais faktais galima remti atsakovo gynimasis. Pasak

rusų procesualisto S. Zavadzkio antros nuomonės laikosi ir svetimųjų šalių teismų praktika. Kas del rusų teismų praktikos, tai jos negalima nurodyti, kadangi 226 str. pakeistas tik 1914 metų birželio 10 d. ir rusų senato sprendimų dar nebuvo paskelbta šiuo reikalu.

Rodos, jei sulyginsime civ. proc. 226 ir 258[2] straipsnių tekstus, tai prieisime išvadą, kad mūs proceso įstatymai žodžiais: „jei priešingasis ieškinys esti surištas su pirmuoju" reikalauja abiejų ieškinių materijalinio pagrindo vienodumo, nes 226 straipsny vartojami aukščiau minėtieji žodžiai, o 258[2] straipsny jau sakoma: „jei ieškinys (priešingasis) nesti kilęs iš vienodo pagrindo (su pirmuoju). Vargiai galima manyti, kad 258[2] straipsnis nurodo dar vieną atsitikimą priešingajam ieškiniui kelti, nes įstatymų žodžiai: „jei priešingasis ieškinys duoda atsakovui progos atsiskaityti su ieškovu" jau apima keltus ne iš vienodo pagrindo priešinguosius ieškinius. Užtat, 258[2] str. žodžiai, rodos, tik aiškina 39 ir 226 str. žodžių prasmę. Kitaip, 258[2] str. taisyklės negalima būtų taikyti priešingiesiems ieškiniams, kurie esti surišti su pirmuoju. Visgi, teismas turi griežtai žiūrėti, kad nebūtų keliami priešingieji ieškiniai užtęsti pirmąjai bylai, kitaip sakant, teismas turi priiminėti priešinguosius ieškinius spręsti, tik radęs būtiną reikalą: juk ir teismo darbas apsunkinamas priešinguoju ieškiniu; be to jei atsakovo priešingasis ieškinys esti teisingas, tai atsakovui neužkertamas kelias kelti tą ieškinį skyrium.

Kai pirmasis ieškinys naikinamas del kurios priežasties, tai priešingasis ieškinys turi būt nagrinėjamas to teismo, kuriame jis esti keltas.

Priešingasis ieškinys turi būti keliamas ne vėliau tos dienos, kuri skirta esti atsakovui jo paaiškinimui raštu pateikti, o jei atsakovui nebuvo suteiktas laikas tam paaiškinimui pateikti, tai pirmame teismo posėdy, į kurį atsakovas esti šauktas arba, jei byla buvo išspręsta už atsakovo akių, tai atšaukiant bylą. Keldamas priešingąjį ieškinį, atsakovas privalo įteikti teismui prašymą raštu nurodytąja ieškomiesiems prašymams teikti tvarka.

Jei atsakovui stoti buvo suteiktas trumpas laikas ir del to atsakovas nesuspėjo surinkti priešingojo ieškinio įrodymų ir žinių, tai del atsakovo prašymo teismas gali pavesti jam nuo 3 iki 7 dienų laiką priešingajam ieškiniui raštu paruošti. Kai priešingasis ieškinys esti keltas, tai del kito bylininko prašymo arba teismo nuožiūra byla gali būt atidėta (civ. proc. 340—342 str.). Taikos teisėjai, priimdami priešinguosius ieškinius, privalo vadovautis tomis pačiomis taisyklėmis, kaip kad ir apygardos teismai. Teismui leidžiama skyrium nagrinėti pirmasis ieškinys, jei priešingasis ieškinys neduoda progas atsakovui įskaittyi jo pretenziją į pirmojo ieš-

kinio sumą arba jei tasai ieškinys nėra kilęs iš vienodo pagrindo su pirmuoju ieškiniu. Jei teisme esti keltu du ieškiniu, kurių vienas gali būt pirmuoju, kitas priešinguoju, tai jie gali būt nagrinėjami kartu teismo nutarimu, jei tik del to neprieštarauja abi šali.

Skyrium aptariamas keliamas pas taikos teisėją priešingasis ieškinys, kuris perviršija taikos teisėjo kompetenciją, nes tokiu atsitikimu iš ieškovo atimamas patogumas vesti bylą pas vietos taikos teisėją ir ieškovas esti verčiamas bylinėtis apygardos teisme, kitaip sakant, tada laužomos bylų priklausomumo taisyklės. Užtat, civ. proc. 39 straipsnis ir yra griežtesnis: būtent, jis sako, kad perviršijančiam taikos teisėjo kompetenciją priešingajam ieškiniui kelti reik, kad pirmasis ieškinys galima būtų išspręsti tik išsprendus iš pradžių priešingąjį ieškinį arba kad priešingojo ieškinio pretenzija galima būtų įskaityti į iprmojo ieškinio sumą. Tada priešingasis ieškomasis prašymas turi atitikti teikiamiems apygardos teismui ieškomiesiems prašymams jų formulumų atžvilgiu. Ar yra civ. proc. 39 str. sąlygos, sprendžia taikos teisėjas, bet apygardos teismas gali nesutikti su taikos teisėjo nuomone.

Remiantis dispozicijos pagrindais, kelti priešingąjį ieškinį turi teisę tik atsakovas, teismas į tą dalyką nesikiša. Jei atsakovas turėdamas teisę nekelia ieškovui priešingojo ieškinio, tai savo pretenzijai ginti jis nenustoja teisės kelti ieškovui bylą atskiru ieškiniu.

Kai atsakovas kelia priešingąjį ieškinį, jis turi įteikti teismui prašymą esamąja ieškomiesiems prašymams tvarka; viens tik atsakovo pareiškimas teismui, jog ieškovas yra kaltas jam kurią sumą, dar nėra priešingasis ieškinys.

Kelti priešingąjį ieškinį turi teisę ir atsakovo įgaliotinis, kad apie tą teisę įgaliojime ir nebūtų kalbama.

Kiekvienas bylininkas gali kelti priešingąjį ieškinį tam tik trečiajam asmeniui, kuris įsikiša į bylą atskiru ieškiniu, einant civ. pr. 665 str., vadinasi, kai tasai asmuo įrodinėja savybės teisę turtui, del kurio eina jau ginčas. Kai trečiasis asmuo įsikiša į bylą padėti atsakovui, tai jis negali kelti ieškovui priešingąjį ieškinį. Kaip sakyta, priešingasis ieškinys leidžiama kelti pirmame atsakyme raštų į ieškinį arba pirmame teismo posėny ir tik pirmojoj teismo instancijoj; šiuo užkertamas kelias trūkdyti pirmosios bylos eigą; jei praleistas laikas jam pateikti, tai jis nepriimamas nagrinėti. Pirmuoju įstatyme minimu atsakymu į pirmąjį ieškinį laikomas raštas, kuriame išdėstytas arba turi būt išdėstytas atsakymas bylos gilumos reikalu, o pirmuoju teismo posėdžiu, kuriame leidžiama kelti priešingasis ieškinys, laikomas tasai posėdis, kuriame pradėta nagrinėti byla, būtent, kai ji išdėstyta teismui ir kai

išklausyti bylininkų paaiškinimai; jei del bylininkų prašymo posėdis esti atidėtas, tai jis nelaikomas pirmuoju. Laikas išdėstyti priešingajam ieškiniui raštu suteikiamas atsakovui tik tais atsitikimais, kai atsakovas kelia priešingąjį ieškinį žodžiu pirmame teismo kosėdy ir kai jam stoti suteiktas trumpas laikas.

Kai atsakovas kelia priešingąjį ieškinį ir nestoja teisman, tai ieškovas turi teisę prašyti nagrinėti jo ieškinį ir panaikinti priešingąjį ieškinį; vėlgi, kai pirmojo ieškinio ieškovas nestoja teisman, tai atsakovas turi teisę prašyti panaikinti tą ieškinį ir nagrinėti tik priešingąjį ieškinį; taip pat, tik priešingasis ieškinys nagrinėjamas, kai pirmojo ieškinio ieškovas pats prašo panaikinti jo ieškinį. Skundai del nepriėmimo priešingojo ieškinio arba jo priėmimo gali būt teikiami antrajai instancijai kartu su apeliacijos skundu.

Ne visais atsitikimtais atsakovas savo teisei ginti turi kelti priešingąjį ieškinį; antai, kai esti kelta byla del nekilnojamojo turto savybės teisės, tai atsakovas gali prieštarauti ir įrodinėti, jog jis yra įgijęs tą turtą įsisenėjimo būdu; kai dovanotojas esti verčiamas vykdyti dovanos aktą, tai jis gali prieštarauti ir įrodinėti, jog apdovanotasis savo veiksmais yra sulaužęs tą aktą; kai esti ieškomas užrašas testamentu, tai įpėdinis gali prieštarauti ir įrodinėti, jog jis neprivalo vykdyti testamentą; kai ieškomi nuompinigiai už butą, tai atsakovas gali įrodinėti, jog butas yra netikęs; kai ieškoma skola, tai atsakovas gali įrodinėti, jog jis yra grąžinęs skolą prekėmis; kai krautuvės vedėjas ieško algos, tai krautuvės savininkas gali įrodinėti, jog krautuvės vedėjas nėra grąžinęs jam prekių didesnei sumai.

Deliaĩ to teismas turi tarti ir savo žodį, kuriuo būdu atsakovas gali gintis ar keldamas priešingąjį ieškinį ar tik atsikirsdamas ieškovui savo įrodymais.

B.

a) Proceso batinosios sąlygos ir ekscepcijos.

Kiekvienas procesas pradedamas įteikimu teismui ieškomojo prašymo, kuris turi atitikti įstatymų nurodomiesiems formalumams; jei prasilenkta su tais formalumais, tai ieškomasis prašymas grąžinamas ir procesas neprasideda. Bet ieškomasis prašymas gali būti tinkamai parašytas, o visgi teismas gali panaikinti procesą pačioj pradžioj ir nesvarstyti bylą. Kad tas neatsitiktų, įstatymų nurodomos tam tikros sąlygos, kurios vadinasi proceso eigos sąlygomis (Processvoraussetzungen). Jų yra dvi rūšys: vienos vadinasi būtinomis, kitos ekscepcijomis. Pirmųjų tikslas yra nutiesti kelią eiti ieškoti teisės. Antrųjų tikslas yra suteikti atsakovui patogumų; užtat, atsakovas gali reikalauti, kad jos būtų saugojamos; kai atsakovas to nereikalauja, procesas netrukdomas turi eiti

toliau. Būtinomis proceso eigos sąlygomis mūs proceso įstatymų laikomi šie reikalavimai:

a) keliamoji byla turi priklausyti civilinio teismo kompetencijai, o ne bažnyčios arba administracijos įstaigos (civ. pr. 1 str. pastaba ir 584 str. 1 p.) kompetencijai;

b) byla turi priklausyti kompetencijai to apygardos teismo, kuriame ji keliama einant bylų priklausomumo rūšimis, ieškinio kaina ir nekilnojamojo turto vieta (civ. proc. 584 str. 2 p.);

c) bylininkas pats turi turėti teisę kelti bylą teisme (civ. proc. 584 str. 3 p.);

d) bylininko atstovas turi turėti atstovavimo teisę, o įgaliotinis turi turėti teisę vesti teisme svetimoms byloms (civ. pr. 584 str. 3 p.);

Kai nėra kurios nurodytųjų sąlygų, tai teismas pats privalo imtis priemonių tam trūkumui ataitaisyti pačioj proceso pradžioj; toji prievolė dedama ir antrajai instancijai. Kadangi teismas privalo nepriiminėti nagrinėti bylų, kurios priklauso kurių kitų įstaigų kompetencijai, tai ir kasacijos instancija, svarstydama kasacijos skundą, gali pati kelti klausimą del bylų priklausomumo taisyklių laužymo.

Bylininkai irgi turi teisę kreipti ir pirmosios ir antrosios instancijų akis į tai, jog nėra kurios nurodytųjų sąlygų, jei teismas pats nepastebėtų bylos trūkumo.

Ekscepcijomis vadinasi atsakovų prašymai eiti taisyklėmis, kuriomis atsakovams įstatymai suteikia kaikurių patogumų. Ekscepcijomis trumpinamas teismo darbas, nes jomis atskiriami dalykai, kurie gali temdinti bylą nuo svarbių bylai dalykų; deliai to atsakovui suteikiama teisė prašyti teismą svarstyti jo ekscepciją skyrium, nesiimant platesnio tyrinėjimo. Įstatymai nurodo, kuriais atsitikimais ir lig kurio laiko ekscepcijos leidžiama teikti teismui. Tokiais atsitikimas laikomi tie, kada atsakovas neliečia ieškovo teisės ieškiniui ir turi tikslo tik atitraukti teismą nuo bylos nagrinėjimo; juk jeigu byla del kurios priežasties ne svarstytina, tai ir nereik dėti teismui prievolė ji nagrinėti; vėlgi būtų nesąmonė, jei teismas, išnagrinėjęs bylą, turėtų priimti atsakovo ekscepciją, rastų ją teisėtą ir turėtų naikinti tarpais didelį savo darbą.

Ekscepcijomis teismui nurodoma, kad procese nėra sąlygų, kurios yra reikalingos sprendimo tvirtumui atsakovo patogumų atžvilgiu, būtent, kad atsakovas nebūtų be reikalo tąsomas teismuose; užtat ekscepcija ir reikalaujama tuoj nutraukti procesas. Deliai to ekscepcijų teisė yra grynai procesualinė bylininko teisė.

Einant ekscepcijų pagrindais, atsakovas gali neteikti paaiškinimų bylos gilumos reikalu, bet gali iškelti ekscepciją tokiais atsitikimais:

a) kai byla, jo nuomone, priklauso kito teismo kompetencijai;
b) kai tame pačiame teisme eina jau byla del to pačio objekto ir tarp tų pačių asmenų arba byla, kuri su keliamuoju ieškiniu tampriai yra surišta;
c) kai ieškovo reikalavimas turi būt kreipiamas į kitą atsakovą;
d) kai ieškinys keltas asmens, kuris neteko teisės stoti bylininku teisme;
e) kai svetimšalis, kuris neina Lietuvoj valstybės tarnybos ir neturi Lietuvoj nekilnojamojo turto, nesuteikia garantijos atlyginti bylos išlaidoms ir nuostoliams, kurie gali kilti atsakovui (civ. proc. įst. 571 str.).

Tik nurodytais civ. proc. 571 str. atsitikimais atsakovas turi teisę iškelti ekscepcijas ir nekalbėti bylos gilumos reikalu. Plėsti 571 straipnį kitiems atsitikimams, kuriuos atsakovas tarpais vadina ekscepcijomis, nėra jokio teisėto pagrindo. Reik pažymėti, jog ekscepcijų teisė priklauso tik atsakovui, o ne ieškovui, nes ieškovas pats įteikia ieškomąjį prašymą teismui. Čia išskiriamas atsitikimas, numatytas civ. proc. 572 str. del atsakovo įgaliotinio įgaliojimo.

Del 571 straipsnio pirmojo punkto reik pabrėžti, jog atsakovas remdamasis juo privalo nurodyti, kodel byla nepriklauso imamajam teismui, kuo reimiamas bylos priklausomumas kitam teismui (civ. pr. 29, 31—36, 202, 228 ir 573 str.) ir kuriam teismui byla priklauso. Kai tatai atsakovo nepadaryta, tai teismas gali nežiūrėti ekscepcijos ir nagrinėti bylą.

Del 571 str. antrojo punkto reik pažymėti, jog to punkto tikslas yra išvengti nepatogumų, kurie kyla, skaldant vieną ieškinį į kelius ieškinius, nes tada galėtų įvykti prieštaraujantieji viens kitam tos pačios bylos išsprendimai.

Iškelti ekscepciją 2 punktu neleidžiama, kai kita byla eina ne kitame teisme, o administracijos įstaigoj.

Įstatymai nekalba, ką teismas turi daryti, kai jis patenkina atsakovo ekscepciją 571 str. 2 punktu; todel reik manyti, jog teismui dedama pareiga kiekvienu atsitikimu aptarti padariniai, remiantis bylos aplinkybėmis, kad, kiek galima, teisingiau būtų išspręstas kilęs tarp bylininkų ginčas; čia teismas gali nutarti, ar spręsti abi bylas kartu, ar spręsti kurią pasibaigus kitai ir del to sustabdyti vieną bylą. Kai kada teismui tenka sustabdyti byla ir atsakovui neprašant, kol nesti išspręsta kita baudžiamoji arba civilinė byla kitame teisme, antai, kai ieškinys esti remiamas antrosios teismo in-

stancijos sprendimu, o tasai sprendimas kassacijos instancijos esti panaikintas ir antrosios instancijos naujo sprendimo dar nebūna.

Jei ekscepcija 571 str. 2 p. esti nepatenkinta pirmosios instancijos ir ji pakartota apeliacijos skunde, tai apeliacijos instancija privalo ją svarstyti ir išspręsti.

Ar viena byla esti surišta su kita, yra bylos gilumos dalykas; užtat, kasacijos instancija šio klausimo nesvarsto.

Kas del 571 str. 3 p., tai reik pasakyti, jog jis be reikalo laikomas ekscepcija; todel praktika ir procesualistai žiūri į jį ir kaip į ekscepciją ir kaip į prieštaravimą. Teismas gali žiūrėti į jį kaip į ekscepciją tik tada, kada jam išspręsti nereik svarstyti bylos gilumą; bet kaip tik teismui reik paliesti materijalines teises santykis ieškovo su atsakovu, teismas turi atmesti ekscepciją.

Jei teismas patenkina ekscepciją 3 punktu, tai jis neprivalo nurodyti savo nutarime, kas turi būt atitinkamu atsakovu byloj. 571 str. 4 punkt. taikomas atsitikimams, numatytiems civ. proc. 18 (visų teisių atėmimas), 19 (globa) ir 21 (neužsimokantieji skolininkai) straipsnių. Gali atsitikti, jog asmuo keldamas bylą neturi procesualinių teisių, o vėliau jas įgyja ir nori varyti pradėtąjį procesą; šiuo atvėju ekscepcija negali būt leidžiama.

Del 571 str. 5 punkto jau buvo ankščiau kalbėta ir čia nėra reikalo tas pat kartoti.

Ekscepcija apie bylos priklausomumą turi būt iškelta pirmiausia, visos kitos ekscepcijos gali būt iškeltos kartu.

Iškelti ekscepcijas atsakovas privalo ne vėliau, kaip pirmame savo rašte bylos gilumos reikalu, jei tasai raštas buvo įteiktas teismui, arba pirmame teismo posėdy, kuriame pradėta nagrinėti byla (civ. proc. 574 ir 575 str.). Visos ekscepcijos turi būt paremtos įrodymais arba bent prašymu ištyrinėti tuos įrodymus (civ. pr. 573 str.).

Visu bylos nagrinėjimo metu leidžiama kelti ekscepcijos šiais atsitikimais:

a) kai pradėta byla ir tokia pat byla esti jau nagrinėjama kito teismo, jei to nebuvo žinojęs atsakovas, stodamas teisman; šitą dalyką privalo įrodyti atsakovas;

b) kai bylininkas netenka teislumo ir veiksmingumo;

c) kai bylininko įgaliotinis (civ. proc. 576 str.) netenka įgaliojimo.

Kas teismo daroma, kai nebūna proceso eigos būtinųjų sąlygų? Būtinosios proceso sąlygos, kaip sakėme, reikalingos yra procesui eiti teisės keliu; kai jų nėra, teismas nepradeda nagrinėti bylą; ir pats teismas privalo žiūrėti, ar jos yra; bylininkai, taipgi gali kreipti teismo akis į tai, kad jų nėra.

Deliai to ir teismas elgiasi vienaip, kai nėra būtinųjų sąlygų ir kitaip, kai nekelta ekscepcijų arba kai jos esti iškeltos. Kai nėra kurios būtinųjų sąlygų, tai teismas savo inicijatyva arba del bylininko nurodymo imasi priemonių ir atsižiūri į tai, kiek byla yra jau pavaryta. Čia teismas privalo:

a) nesvarstyti bylą, kai jis, tik pradėjęs darbą, pastebi, jog nėra kurios būtinosios sąlygos, antai, jei byla priklauso kompetencijai to teismo, kurio apygardoj yra nekilnojamasis turtas;

b) sustabdyti bylą, kai, procesui prasidėjus, katras bylininkas nustoja buvęs teislus ir veiksmingas; tuokart laukiama, kol to bylininko vieton stos jo įpėdinis, turto globėjas arba kitas atstovas iš įstatymų;

c) nutraukti savo darbą, kai byla esti pradėta nagrinėti ir iš pradžių nepastebėta, jog nėra kurios būtinosios sąlygos, kitaip sakant, kai tasai trūkumas esti teismo pamatytas teismui jau kiek pavarius bylą pirmyn;

d) panaikinti bylą, kai pirmosios instancijos ji esti išspręsta, be kurios būtinosios sąlygos; čia antroji instancija, pastebėjusi trūkumą, privalo naikinti bylą kaipo neteisiu keliu ligtol varytą;

e) 584 str. punkto d nurodytuoju atsitikimu kasacijos instancija privalo panaikinti antrosios instancijos sprendimą ir pavesti antrajai instancijai išnauoj svarstyti dalyką.

Kas del ekscepcijų, tai teismas atsižiūri į jas tik, kai atsakovas atkreipia teismo akis. Užtat ekscepcijos, iš pašaknų žiūrint, yra ne kas kita, kaip atsakovo prieštaravimas ieškovui. Bet atsakovo prieštaravimas plačiąja žodžio prasme apima visas atsakovo priemones gintis nuo ieškovo, o ne vien tik minėtas ekscepcijas. Imdami žodžio „prieštaravimas“ tam tikrą siaurą prasmę, prieštaravimais vadiname tik atsakovo pareiškimus, kuriais neginčijamas ieškinio pagrindas, bet stengiamasi atimti ieškovo reikalavimui juridinė jėga kuriam laikui arba visam laikui; antai, atsakovas gali neginčyti išdėstytus ieškovo faktus, dargi pripažinti tuos faktus, bet nurodinėti aplinkybes, kurios visiškai arba tik jų dalimis visam arba tik kuriam laikui paverčia ieškovo reikalavimą bejėgiu. Tie atsakovo pareiškimai gali liesti ir materijalinės teisės srities santykius (pav., jog ieškomoji skola sumokėta arba kitu būdu išdildyta, jog įsižadėjimas išduotas del prievartos) ir proceso santykius (pav., jog įvarūs reikalavimai įdėti į vieną prašymą, jog pakeistas ieškinio pagrindas).

Ekscepcijos yra atsakovo prieštaravimai grynai procesualinio pobūdžio; jos griežtai turi būt skiriamos nuo prieštaravimų mate-

rijalinės teisės pobūdžio, nes tie prieštaravimai dažniausia liečia bylos gilumą. Be to, kaip jau sakėme:

1. ekscepcija reikalaujama tuoj nutraukti neteisėtai pradėtasis procesas, o prieštaravimų reikalaujama atmesti ieškinys;
2. ekscepcijos turi būt iškeltos pačioj proceso pradžioj, tik retais atsitikimais (civ. proc. 576 str.) kai kurios jų leidžiama kelti visu bylos nagrinėjimo metu, o visi prieštaravimai leidžiama reikšti, kol byla nesti išspręsta antrosios teismo instancijos;
3. ekscepcijos svarstomos teismo dažniausia iš pradžių ir išsprendžiamos teismo nutarimais, o prieštaravimai svarstomi, kai sprendžiama bylos esmė.

Kurie gi esti padariniai, kai bylininkas gali remtis ekscepcija, bet nesiremia ir ką turi daryti teismas, kai ekscepcija esti iškelta ir patenkinta?

Į pirmąjį klausimą yra toks atsakymas: jei bylininkas galėjo tam tikru laiku pasiremti ekscepcija, bet nesirėmė, tai laikoma jis yra pasidavęs tiems nepatogumams, kurie gali jam del to atsirasti ir, vėliau jis jau nustoja teisės prašyti kasacijos instanciją naikinti teismo sprendimą tik del to, kad teismas nėjo taisyklėmis, kurios saugoja jo patogumą.

Kai ekscepcija esti iškeltas koks klausimas, tai teismas privalo jį aptarti ir atsakyti į jį nutarimu; antai, jei klausimas del bylos priklausomumo esti remiamas tuo, kad byla kelta ne atsakovo nuolatinėj gyvenimojoj cietoj, o laikinojoj, tai teismas, jei jis patenkina ekscepciją, grąžina ieškovui prašymą (civ. pr. 580 ir 582 str.), jei tik byla nereik tuoj išspręsti.

Jei nurodoma, jog kitame teisme yra nagrinėjama tokia pat byla ir įteiktuose teismui daviniuose matyt, kad iš tikrųjų taip yra, tai teismas turi panaikinti antrą bylą, kad išvengtų dviejų bylos išsprendimų.

Jei nurodoma, jog kitame teisme nagrinėjama byla, kuri surišta labai tampriai su iškeltąja byla, tai teismas gali arba sustabdyti vėliau keltąją bylą, kol bus išspręsta pirmiau pradėtoji byla arba sujungti abi bylas kartu svarstyti, kai jos abi esti keltos tame pačiame teisme arba tokiame pat kitame teisme. Šiais atvėjais teismas turi atsižiūrėti esamųjų aplinkybių ir vadovautis tikslingumo pagrindais.

Jei nurodoma, jog ieškinys iškeltas neatitinkamam atsakovui ir jei teismas neliesdamas bylos gilumos gali pripažinti nurodymą teisingu, tai jis turi panaikinti bylą.

Jei svetimšalis nesudeda garantijos teismo išlaidoms ir nuostoliams atlyginti, tai byla sustabdoma, kol garantija bus sudėta, o jei garantija nesti sudėta, tai byla nenagrinėjama.

Proceso pradžia.

Kiekviena byla keliama ieškomuoju prašymu, kurį ieškovas privalo įteikti teismui. Ieškomuoju prašymu teisme prasideda procesas; bet, kaip sakyta, reik, kad ieškomasis prašymas būtų įteiktas teismui, kuris yra kompetentingas spręsti bylininkų ginčą nurodytomis įstatymų bylų priklausomumo taisyklėmis ir kad ieškomasis prašymas atitiktų visiems reikalaujamiems įstatymų formalumams, kitaip sakant, kad prašymas būtų toks, kad teismas galėtų pradėti nagrinėti bylą.

Apie bylų priklausomumą jau buvo kalbėta.

b) Ieškomasis prašymas.

Lieka pažiūrėti, kurie formalumai reik daboti, rašant ieškomąjį prašymą ir įteikiant jį teismui.

Apygardos teismams prašymas turi būt išdėstytas raštu lietuvių kalba (civ. proc. 256 ir 261 str.) ir jame turi būt pažymėta:

1. teismas, kuriam prašymas įteikiamas (civ. pr. 257 str.),
2. pavardės, vardai ir gyvenamosios vietos ieškovo ir atsakovo,
3. ieškinio kaina, išskiriant nurodytus įstatymų atsitikimus.
4. bylos aplinkybės, kuriomis ieškinys remiamas,
5. įrodymai ir įstatymai taipogi ieškiniui paremti,
6. prašomasis punktas, kuriame reik stačiai ir aiškiai sakyti, kas prašoma padaryti. Jei ieškomasis prašymas teikiamas teismui įgaliotinio, tai turi būt nurodyta pavardė ir vardas ir gyvenamoji vieta ir įgaliotinio ir įgaliotojo, nes tarpais reik šaukti pats įgaliotojas kuriems dalykams išaiškinti. Be to, reik pažymėti pagrindas, kuriuo remdamasis kelia bylą atstovas, būtent, ar jis kelia bylą kaipo įgaliotinis ar kaipo globėjas ar kaipo reikalų vedėjas (civ. pr. 262 str.), testamento vikdytojas. Prašymas gali būt įteikiamas pačio ieškovo arba jo įgaliotinio arba atsiųstas paštu. Įgaliojimas tik ieškomajam prašymui įteikti gali būt išreikštas pačiame prašyme prieš ieškovui pasirašant (civ. pr. 259 str.). Jei ieškovas nemoka rašyti arba del ligos negali pasirašyti, tai už jį gali pasirašyti kitas asmuo, kuriuo ieškovas pasitiki; čia reik nurodyti priežastis, del kurios pats ieškovas nėra pasirašęs (civ. pr. 260 str.), bet nereik duoti įgaliojimo prašymui pasirašyti ir nereik paliūdyti ieškovo parašas. Svetimšalių parašai gali būt dedami jų kalba, bet turi būt paliūdyti arba pris. vertėjo arba kurio valdininko arba ir privatinio asmens, kurie yra žinomi teismui ir kurie moka atitinkamą svetimą kalbą (civ. pr. 261 str.). Žinoma, jei teismo pirmininkui arbai teismui ne kyla abejojimo, jog ieškomasis prašymas yra pasirašytas svetimšalio pačio, tai daugiau nieko nereik.

Suprantama, kodel ieškomajame prašyme reik pažymėti teismas, kuriam kreipiamas ieškomasis prašymas, taiposgi, kodel reik nurodyti bylininkų pavardės, vardai ir gyvenamosios vietos: teismas turės nagrinėti bylą ir šaukti bylininkus, taigi jam reik žinoti, kur ir kam siųsti šaukimai.

Kas del ieškinio kainos, tai ji reik nurodyti, nes ja nustatomas bylos priklausomumas ir bylos vedimo ir teismo išlaidų suma.

Ieškinio kaina laikoma toji suma, kuri esti pažymėta ieškomajame prašyme (civ. pr. 272 str.). Ieškinio kaina laikoma tik pačios pretenzijos suma; į ją nededamos teismo išlaidos ir atlyginimas už bylos vedimą, kai tos išlaidos ir atlyginimas esti reikalaujamas; jai vistiek, kokia yra suma akto, kuriuo ieškinys esti remiamas, vistiek, ar bus pakeista vėliau ieškomoji suma, vistiek, kiek bus atiteista; į ją privalo atsižiūrėti bylininkai ir teismas, atlikdamas visus proceso veiksmus.

Kadangi ieškinio kaina yra procesui tokia svarbi, tai ieškomųjų reikalavimų įkainavimas nepavedamas tik ieškovo nuožiūrai, bet reguliuojamas civ. proc. 273 ir 274 str. Tuose straipsniuose matyt, jog ieškinio kaina turi atitikti ieškomosios arba ginčijamosios teisės vertei.

Einant civ. pr. 273 str. ieškinio kaina laikoma:

1. kai ieškomi pinigai, tai kapitalo suma su priaugusiais lig bylos kėlimo dienos nuošimčiais. Kai ieškomi pinigai sutartimi, tai ieškinio kaina laikoma ieškomojo reikalavimo suma, o ne skolos suma, kuri yra nurodyta tame dokumente.
2. Kai ieškoma savybės teisė nekilnojamajam turtui — ieškovo pareikštoji suma, jei toji suma nebūna suginčyta atsakovo pirmame jo pasiteisinime raštu arba pirmame teismo posėdy.
3. Kai keli asmens ieško savo dalių iš bendrojo turto — visų ieškomųjų dalių suma.
4. Kai ieškoma terminais nustatyta teisė gauti kuriuos įmokėjimus — bendrąją visų įmokėjimų suma. Kai ieškinio objektu esti teisė kuria sutartimi, tai to ieškinio kaina turi atitikti įgytos tąją sutartimi teisės vertei, vistiek ar ieškovas reikalauja vykdyti sutartį ar panaikinti ją,
5. Kai ieškoma teisė, kuri nesti apibrėžta terminu arba esti išplėsta visam amžiui — dešimties metų įmokėjimų suma; kai ieškomi pinigai pavainikiui kūdikiui maitinti ir auklėti, tai nuo jo gimimo dienos ligi pilnų metų suma, jei laikas prašytojos nenurodytas kits.
6. Kai prašoma nutraukti arba pratęsti nuomos sutarties jėga — vienų metų nuompinigių suma.

7. Kai gelžkelio valdyba, eidama gelžkelių įstatymais, reikalauja atsiimti triobesius iš nusavinto jai ploto, tai ieškinio kaina laikomas siūlomojo gelžkelio valdybos ir reikalaujamojo turto valdytojo atlyginimo skirtumas (civ. pr. 273 str.).

Del ieškinio kainos leidžiama kelti ginčas, kai bylos objektu esti savybės teisė nekilnojamajam turtui; tuokart teismas svarsto tą ginčą pirmame posėdy remdamasis bylininkų pateiktais įrodymais. Teismo nutarimas ieškinio kainai nustatyti pabaigtinai išsprendžia ginčą ir nėra skundžiamas (civ. pr. 274 ir 274[1] str.). Jei ieškinio kaina negalima nustatyti civ. pr. 273 straipsnio dėsniais, tai ją laikoma kaina ieškovo nurodytoji.

Civ. proc. 257 straipsnio 3 punktas kalba apie ieškinius, kurie negalima įkainuoti. Reik pasakyti, kad yra dvi rūšys ieškinių, kurie negalima įkainuoti — vieni del jų juridinio ypatumo, kiti del to, kad juos keliant neturima davinių jiems įkainuoti; pastaruoju atvėju reik pasakyti prašyme, kodel nenurodoma ieškinio kaina; antai, kai reikalaujama pripažinti gimimas teisėtų, kai reikalaujama pripažinti kūdikis neteisėtai gimusiu, tai čia ieškinio įkainuoti nebegalima; o kai ieškomi nuostoliai, tai, tarpais, ju suma prašyme negalima pastatyti, kol nebus jie įkainuoti pakviestų žinovų. Pirmosios rūšies bylos priklauso apygardos teismo kompetencijai, remiantis civ. pr. 1339, 1343 — 1345, 1346 ir 343 str. 3 p., nes tose bylose, kai nėra atsakovo, tai valstybės gynėjas arba esti atsakovu arba reiškia savo nuomonę, nes jos liečia esmens teises. Antrosios rūšies bylos galima kelti pas taikos teisėją, jei nėra davinių, jog jų ieškinio kaina perviršija taikos teisėjo kompetenciją. Jei taikos teisėjui nagrinėjant bylą, paaiškėją, kad ieškinio kaina perviršija jo kompetenciją, tai byla turi būt nutraukta.

Civ. pr. 257 str. 4 punktu reikalaujama išdėstyti ieškomajame prašyme bylos aplinkybės, kuriomis pateisinamas ieškinio kėlimas; tatai reikalaujama ieškiniui individualizuoti, kad jis galima būtų atskirti nuo kitų ieškinių, kitaip, būtų keliamos jau išspręstos bylos. Be to jei ieškomajame prašyme nebūtų išdėstytos aplinkybės, del kurių keliama byla, tai atsakovas negalėtų ligi posėdžio dienos surinkti davinių ieškovo pretenzijai atremti. Nežinodamas ieškinio esmės atsakovas, stodamas į pirmąjį teismo posėdį, negalėtų iškelti priešingąjį ieškinį ir ekscepcijas; o po pirmojo posėdžio tie veiksmai jau neleidžiama daryti; taigi atsakovas atsidurtų sunkioje padėtyje; deliai to, kai ieškovas prasilenkia su 257 str. 4 p. taisykle ir atsakovas tatai nurodo, tai reikėtų naikinti ieškinys teismo nutarimu.

Kas del 257 str. 5 punkto, tai jis yra tik, galima sakyti, deklaracija, nes prasilenkimas su juo negali pakenkti ieškovui pirma

del to, kad ieškovui leidžiama teikti tiek įrodymų ir tuos įrodymus, kuriuos jis nori arba net visai neteikti įrodymų; velgi, kaip kalba civ. pr. 331 ir 368 straipsniai, bylininkai gali teikti įrodymus proceso metu ne tik pirmajai bet ir antrajai instancijai; užtat, 257 str. 5 punkte išreikštasis reikalavimas pateikti įrodymus nusilpninamas kitais straipsniais, be to jis lydimas mažos pabaudos.

Kas del įstatymų, tai šalys neprivalo rodyti prašyme atitinkamus straipsnius, nes teismas pats kvalifikuoja bylininkų santykius, jis privalo ir taikyti įtsatymus ir žinoti juos (leges novit curia).

Pagalios, 257 str. 6 punkto reikalavimas būtinai turi būt išpildytas: juk, kai prašoma ne teisė atstatyti arba ginti arba pripažinti, tai tatai nėra ieškinys juridiniu atžvilgiu; užtat, kad ir aiškiai būtų išdėstytas prašymas, jei nežinia, kas reikalaujamą, jis turi tuoj būt grąžintas teikėjui kaipo esąs be prašomojo punkto. Prašoma, jame punkte turi būt įdėta ne kita kas, kaip tik reikalavimas atstatyti arba apginti laužomąją teisę arba pripažinti teisę.

Ieškomajam prašymui pridedami:

1. dokumentai, kuriais ieškovas remia savo ieškinį arba dokumentų nuorašai arba ištraukos iš jų;
2. rašytų svetima kalba dokumentų vertimai;
3. įgaliojimas, kai prašymas įteikiamas įgaliotinio; jei prašymą teikia globėjas, testamento vykdytojas, reikalų vedėjas, tai turi būt įteikti įrodymai raštu, jog šie asmens teisėtai atstovauja kitus;
4. teismo mokesniai, o reikalui esant, ir pinigai šaukti atsakovui publikacijos keliu. Reik pridurti, jog turi būt pridėti dar pinigai raštams ir šaukimui atsakovui įteikti;
5. ieškomojo prašymo ir visų pridedamųjų dokumentų nuorašai, kurie paliūdijami ieškovo pačio; tų nuorašų turi būt tiek, kiek yra atsakovų. Kai kuris dokumentas teikiamas teismo posėdžio metu be nuorašo, tai reik paklausti bylininko priešas, ar jam yra reikalingas nuorašas ar ne (civ. pr. 263 str.). Ieškomajame prašyme arba skyrium sąraše turi būt pažymėta, koki dokumentai ir priedai prijungiami.

Kas del pridedamųjų dokumentų, tai civ. proc. 264 str. sako, kad:

1. originalų vieton iekovas gali pridėti jų nuorašus jo pačio arba tam tikra tvarka paliūdytus;
2. sąskaitybos ir kitų knygų vieton galima pridėti nuorašai tų straipsnių, kuriais ieškovas remia savo teisę;
3. jei ieškovas del kurių kliūčių negali įteikti nė originalų nė nuorašų, tai jis privalo prašyme išdėstyti dokumentų turinį ir paaiškinti, kodel jis yra sutikęs kliūtis, del kurių negali pristatyti dokumentus.

c) Ieškinių jungimas į vieną ieškomąjį prašymą.

Bendroji taisyklė ieškiniams jungti į vieną ieškomąjį prašymą (objektyvus ieškinių jungimas) išrekštas civ. pr. 258 straipsny, kuris sako: keliamieji iš įvairių pagrindų ieškiniai neleidžiama jungti į vieną ieškomąjį prašymą. Kiekvieną tokį ieškinį keliant, reik įteikti ieškomasis prašymas skyrium.

Taisyklė išdėstyta aiškiai. Kaip matome, jei ieškiniai keliami ne iš įvairių pagrindų, tai jie gali būt jungiami tam tikromis sąlygomis.

1914 metų birželio 10 d. įstatymu minėtasis straipsnis buvo papildytas 258^1, 258^2 ir 258^3 straipsniais, kurie aptaria, kokiais atsitikimais leidžiama jungti keliami iš įvairių pagrindų ieškiniai. Ieškiniams iš įvairių pagrindų keliamiems jungti reikalaujama, kad, 1) būtų kiekvieno ieškinio tas pats ieškovas ir tas pats atsakovas ir 2) kad visi ieškiniai priklausytų to pačio teismo kompotencijai. Užtat negalima kelti kartu du ieškiniu, kad ir tam pačiam atsakovui, bet vieną savo vardu, o kitą globojamojo asmens vardu; o galima jungti du ieškinių, kurių vienu dū, trys arba daugiau asmenų ieško iš atsakovo vienu pagrindu, o kitu vienas tų trijų asmenų ieško iš atsakovo ko nors kitu pagrindu; pav., trys asmens ieško iš atsakovo A pinigų už parduotą jų bendrą žemę; tad tuo pačiu ieškiniu viens ieškovų gali reikalauti iš to pat atsakovo A pinigų skolaraščiu.

Bylų priklausomumo atžvilgiu negalima jungti į vieną prašymą du ieškiniu, kurių vienas priklauso taikos teisėjo, kitasgi apygardos teismo kompetencijai, nes įstatymas sako, kad galima jungti ieškiniai, jei jie, einant bylų priklausomumo taisyklėmis, turi būt sprendžiami to pačio teismo. Taigi matome, jog objektyvaus ieškinių jungimo taisyklės skiriasi nuo priešingojo ieškinio kėlimo taisyklių (civ. pr. 226 ir 39 str.).

Ieškinių jungimas į vieną prašymą teisinamas tuo, kad, jungiant ieškinius, mažinamas bylų skaičius, trumpinamas bylai nagrinėti laikas ir teismo darbas ir kai viena byla stipriau ar lengviau esti surišta su kita išvengiami prieštaraujantieji viens kitam teismo sprendimai, tasai, kaip sako prancūzų procesualistas Buataras (Lecons de proc. civ.), skandalas, kuris mažina pasitikėjimą teismo sprendimais.

Pasiekti ieškinių jungimo tikslų yra daugiau valstybės negu privatinių asmenų interesas. Užtat (civ. pr. 258^2 str.), kai leidžiama jungti įvairių pagrindų ieškiniai arba kai keliamas priešingasis ieškinys, kuris negalima įskaittyi į pirmąjį arba kuris nesti keltas iš vieno pagrindo su pirmuoju, tai ir teismui leidžiama nutarti, kiekvieną ieškinį nagrinėti skyrium. Įstatymas nesako, ar galima skųsti toks nutarimas. Skyrium nuo apeliacijos

skųsti tas teismo nutarimas nebegalima. Ar galima skųsti jis, kai byla jau esti išspręsta? 258[1] straipsnis varžo teismo teisę perskirti ieškinius, būtent: jis leidžia teismui perskirti ieškinius tik tais atsitikimais, kada įstatymas leidžia jungti ieškinius, kurie būna kelti iš įvairių pagrindų. Todel, jei ieškiniai kelti iš vieno pagrindo, tai teismas neturi teisės perskirti juos; jei teismas perskiria juos, tai del to galima skųstis; antroji instancija gali pakeisti pirmosios instancijos nutarimą; bet kadangi skundo negalima teikti lig byla esti išspręsta 1-sios instancijos, tai paskui skundas nustoja reikšmės.

258[3] straipsnis leidžia teismui nutarti kartu nagrinėti ieškinius, kurie teisme kelti skyrium, bet kurie leidžiama jungti, einant 258[1] straipsniu, jei tik abu bylininku del to neprieštarauja. Tapat teismas gali daryti, kai kelti du ieškiniai, kuriuodu susidurtų kaip pirmasis ir priešingasis.

Šitas straipsnis (258[3]) turi tikslo sumažinti teismo darbą ir palengvinti teismui išvengti prieštaraujančių sprendimų.

Del 258—258[3] straipsnių reik pasakyti štai kas:

prieš 1914 m. birželio 10 d. rusų civilinio proceso įstatymuose buvo tik 258 straipsnis, kuris sakė: ieškiniai, kilę iš įvairių pagrindų, negali būt jungiami į vieną ieškomąjį prašymą, kad jie liestų ir tą patį atsakovą. Kiekvieno ieškinio turi būt įteiktas ieškomasis prašymas skyrium. Šits straipsnis aiškiai draudė kelti įvairių pagrindų ieškinius vienu prašymu.

1914 m. birželio 10 d. įstatymu jis buvo papildytas trimis straipsniais, kurie aptaria, kokiais atsitikimais leidžiama jungti ir teismui nagrinėti įvairių pagrindų ieškiniai.

Pažiūrėkime gi ar reikėjo įvesti šitie straipsniai? Kai į vieną ieškomąjį prašymą jungiami įvairių pagrindų ieškiniai, tai teismas gali neleisti jungti juos, gali leisti.

Tegul asmuo A kelia asmeniui B vienu prašymu tris įvairių pagrindų ieškinius: vieną del savybės teisės žemei, kitą del sutarties nepildimo ir trečią del skolos.

Įteikęs prašymą teismui, asmuo A laukia, ką pasakys teismas; praslinkus kuriam laikui, teismas įsako A kelti ieškinius skyrium; šiuo atvėju asmuo A be reikalo laukė, tuos ieškinius jis turi kelti skyrium.

Dabar tegul teismas priima asmens A prašymą ir nutaria nagrinėti jo ieškinius kartu. Čia turi būt tikslas, del kurio teismas taip daro. Bijoti prieštaraujančių vienų kitam sprendimų čia nėra ko, nes į kiekvieną ieškinį turi būt parašytas atsakymas sprendime.

Ar trumpinamas bylai nagrinėti laikas ir teismo darbas? Ne; jei kurį ieškinį nagrinėjant, teismui reik išklausinėti bylininkai, liūdininkai ir apžiūrėti vieta, tai ar teismas nagrinės ieškinį skyrium, ar kartu su kitais dviemis ieškiniais laiko ir darbo jam reikės tiek pat: juk kiekvieno ieškinio yra aplinkybės, kurios reik išaiškinti ir paremti tam tikrais daviniais; čia beveik visai negalima sumažinti laikas ir teismo darbas.

Lieka tik, kad ieškinių sujungimas mažina bylų skaičių; bet ir šiuo atžvilgiu mažai išlošiama, nes menkas yra dalykas, ar rejestre bus įrašyta viena byla ar trys, čia tik raštinei bus truputį daugiau darbo.

Kuriomis sunkenybėmis pasiekiamas bylų skaičius sumažinamas? ar nėra tatai per didelė kaina?

Jungiant į vieną prašymą kelis ieškinius, byla daroma painesnė; kai byla esti painesnė, tai ji esti teismui nagrinėti sunkesnė, o bereikalo sunkinti teismo darbas reik vengti.

Kiekviename sujungtų ieškinių proceso metu teikiami įrodymai tarpais įvairiu laiku, deliai to teismas turėtų uoliai žiūrėti, kad nesupainiotų įrodymų ir kad, reikalui esant, greit juos rastų, o be reikalo sunkinti teismo darbas reik vengti.

Teismo posėdžio protokolas reik rašyti kiekvienam ieškiniui skyrium, nes rašant jį vieną visiems ieškiniams negalima būtų išbrįsti iš painiavos; o rašymas atskirų protokolų labai apsunkina teismo darbą.

Tai dar būtų pakenčiamas dalykas; bet visai blogas dalykas būtų, kai viens ieškinys būtų išnagrinėtas ir ilgai turėtų laukti, kol bus išnagrinėti kiti ieškiniai, arba galėtų būt išnagrinėti trys ieškiniai ir visi jie turėtų laukti vieno ieškinio pabaigos; tatai būtų ne kas kita, kaip bylos vilkinimas. Toliau, kai ieškiniai priklauso taikos teisėjo kompetencijai, tai vieni sprendimai leidžiama skųsti kassacijos keliu, kiti neleidžiama; imkime tokį atsitikimą; taikos teisėjas patenkina visus tris sujungtuosius ieškinius, o apygardos teismas del atsakovo apeliacijos skundo panaikina teisėjo sprendimą ir visus ieškinius atmeta. Šitas apygardos teismo sprendimas galima skųsti kassacijos keliu tik tų ieškinių reikalais, kurių kaina yra didesnė kaip 50 litų arba kurie liečia nekilnojamąjį turtą; kiti gi ieškiniai negalima būtų skųsti kassacijos keliu, nes sujungti į vieną prašymą ieškiniai įstatymų neišimami iš po bendrųjų taisyklių. Byla eina į vyr. tribunolą ir vyr. tribunolas naikina apygardos teismo sprendimą, o kitas apygardos teismas arba to pačio teismo kiti teisėjai patvirtina taikos teisėjo sprendimą, bet, žinoma, tik reikalais tų ieškinių, kurių buvo panaikintas pirmasis apygardos teismo sprendimas. Aišku, jog tokia pabaiga gali nustebinti

žmones. Štai kokia kaina būtų pirktas visai menkas raštinės darbo palengvinimas, būtent įtraukimas į rejestrą vienos bylos, o ne trijų.

Išvengti nurodytam kėblumui mūs teismai, rodos, turėtų vengti leisti jungti į vieną ieškomąjį prašymą įvairių pagrindų ieškinius; prašyme tie ieškiniai tarpais gali atrodyti nepainiais, bet sunku numanyti, kaip jie gali išsiplėsti ir kur nukrypti kiekvienas jų proceso metu.

d) Ieškomojo prašymo įteikimas.

Ieškomuosius prašymus teisme priiminėja viens teismo narių; dažniausia teismo nariai priiminėja prašymus viens vieną, kits kitą dieną. Tiek atsiųsti paštu, tiek priimti teisme ieškomieji prašymai kreipiami teismo pirmininkui arba jo padėjėjui, atsižiūrint į tai, kuris jų veda civilinį skyrių. Teismo pirmininkas arba jo padėjėjas žiūri, ar išpildyti reikalaujamieji įstatymų ieškoamjam prašymui rašyti formalumai.

Jei ieškomasis prašymas atitinka formalumams, tai teismo pirmininkas arba jo padėjėjas leidžia prašymui eiti tam tikru keliu, būtent, rašo prašymo šone įsakymą siųsti atsakovui ieškomojo prašymo ir priedų nuorašus ir, jei randa reikalo, suteikia atsakovui laiką, ne mažiau kaip 2 savaiti ir ne daugiau kaip mėnesį, skaitant nuo nuorašų įteikimo dieon, įteikti prieštaravimui; jei teismo pirmininkas arba jo padėjėjas neranda to reikalo, tai prašyme skiria posėdžio dieną, kai del to nėra kliūčių ir įduoda visus raštus raštinei įtraukti į rejestrus ir saugoti; raštinėj bylininkai gali skaityti bylą. Prižiūrėti bylą lig jos pabaigos, pavedama vienam teismo narių; bet pas mus to negalima daryti, nes teismo nariai važinėja į sesijas apeliacijos bylų nagrinėtų ir iš anksto negalima pasakyti, kuriam teismo narių gali tekti dėstyti kilusi naujoji pirmosios instancijos byla.

Užtat paruošti bylą posėdžiui pas mus tenka pirmininkui arba jo padėjėjui; o dėstyti bylai teismo posėdy vėliau skiriamas viens teismo narių. Jei ieškomasis prašymas neatitinka reikalaujamiems formalumams, tai teismo pirmininkas arba jo padėjėjas turi teisę arba grąžinti prašymą arba sustabdyti jį.

Ieškomasis prašymas grąžinamas:

1. kai neparašyta, kas ir kam kelia ieškinį,

2. kai prašymas įteikiamas ne pačio ieškovo, o kitas asmuo nesti įgaliotas kelti bylai,

3. kai prašyme nepasakyta, ko ieškovas prašo.

4. kai nenurodyta ieškinio kaina, neimant tų atsitikimų, kuriais ji negalimą nurodyti. Kitais atsitikimais neleidžiama grąžinti ieškomasis prašymas, antai, negalima jis grąžinti delto, kad tokia pat

byla jau yra kartą išspręsta, kad ieškovas neturi teisės ieškiniui, kad jis neteikia jokių įrodymų, apskritai, kad ieškinys reik atmesti del kurios aiškiai matomos priežasties arba kad ieškomajam prašymui nepridėti priedai, kurie nekliudo šaukti bylininkus.

Kai byla keliama mirusio asmens turtui, tai atsakovo pavardė ir vardas galima ir nenurodyti.

Jei ieškomasis prašymas parašytas visai neaiškiai arba jei prašoma atiteisti kas iš vieno arba iš kito arba iš trečio atsakovo, tai toki prašymai turi būt grąžinti.

Kai apeliacijos instancija pastebi, jog ieškomajame prašyme reikalavimas išreikštas neaiškiai, tai ji taipgi gali tarti, kad ieškomasis prašymas neteisiai buvo priimtas, bet ji negali del tos priežasties atmesti ieškinį.

Grąžinamieji civ. pr. 266 straipsniu prašymai nestabdo įsisenėjimo laiko eigą.

Teismo pirmininko įsakymas grąžinti ieškomąjį prašymą yra skundžiamas dviejų savaičių laiku antrajai instancijai.

Ieškomasis prašymas sustabdomas, kol ieškovas pristato papildomuosius priedus arba žinias:

1. kai atsakovo gyvenamoji vieta nurodyta ne aiškiai arba visai nenurodyta ir be to ieškovo nepareikšta, jog jis nežino atsakovo gyvenamosios vietos;
2. kai ieškomasis prašymas, jo nuorašas arba įteiktųjų dokumentų nuorašai neapmokėti žyminiu mokesniu;
3. kai ieškomajam prašymui nepridėti minimi jame priedai;
4. kai nepridėti nuorašai atsakovams;
5. kai nepridėti teismo mokesniai arba atsakovui šaukti pinigai;
6. kai nepažymėta ieškovo gyvenamoji vieta (civ. pr. 269 str.).

Taigi 269 straipsny nurodomi kitos rūšies formalumai. Pradėti darbui ieškomuoju prašymu teismui reik turėti kai kurie daviniai, kai kurios žinios. Civ. proceso 269 straipsny ir nurodomos žinios, kurias įstatymai nelaiko būtinomis ieškiniui toliau eiti sąlygomis: jei jų nėra, tai pats ieškinys nenaikinamas, tik teismo darbas kurį laiką nepradedamas; šiais atsitikimais įstatymų leidėjo nuomone grąžinti ieškomasis prašymas būtų neteisinga; juk kai ieškomasis prašymas esti grąžintas, tai laikoma jis visai nebuvęs įteiktas; deliai to, jei ieškovas neįstengia laiku atsiųsti naują prašymą, tai jis gali netekti teisės vėliau teikti jį teismui, praleisti įsisenėjimo laiką ir k. k. Daugeliu atsitikimų neteisinga būtų taip smarkiai bausti ieškovas del menkų jo prašymo trūkumų. Užtat tokiais atvėjais įstatymas laiko tinkamesniu dalyku tik sustabdyti darbą ieškomuoju prašymu, kol ieškovas pristato visa ką, kas iš jo reikalaujama teismo darbui varyti. Todel įstatymas įsako teismo pirmininkui pranešti ieškovui apie jo prašymo trūkumus.

Taigi,ieškomųjų prašymų sustabdymas apsaugoja bylininkus nuo skaudžių padarinių, kai bylininkų nesilaikyta nesvarbių formalumų, įteikiant teismui ieškomąjį prašymą; pav., kai teismas yra nutaręs nesvarstyti ieškomąjį prašymą, o einant įstatymu, jis turi tik sustabdyti prašymą, tai teismo nutarimas gali būt panaikintas.

Kai esti minėti 269 straipsnio 1 — 5 pp. trūkumai, tai ieškovui suteikiamas 7 dienų laikas, skaitant nuo pranešimo dienos, trūkstančioms žinioms arba priedams pristatyti, o jei ieškovas suteiktu laiku nepadaro, kas reikalaujama, tai ieškomasis prašymas grąžinamas ir ieškovas gali kelti bylą iš naujo įteikdamas naują ieškomąjį prašymą. Ieškovui nenurodžius jo gyvenamosios vietos, jo ieškomasis prašymas taipgi sustabdomas ir skelbimas apie tai iškabinamas teisme vienam mėnesiui, o prašymas paliekamas teismo raštinėj, kol neatvyksta ieškovas. Šiuo atvėju taip daroma, nes nežinia, kur reik siųsti skelbimas.

Kaip turi pasielgti teismas, jei teismo pirmininkas, neapsižiūrėjęs, suklydęs arba netinkamai išaiškinęs įstatymą, leidžia prašymui eiti toliau, o prašymas turi būt grąžintas arba sustabdytas?

Į šį klausimą rusų senatas atsakė, kad apyg. teismas, kurioj stadijoj byla bebūna, turi teisę taikyti atitinkamus įstatymo straipsnius ir privalo suteikti ieškovui laiką ieškomojo prašymo trūkumams atitaisyti, o ieškovui nepadarius kas reikalaujama, grąžinti prašymą arba nesvarstyti ieškinį, jei ieškinys dar tik pradėtas esti svarstyti, arba panaikinti bylą, jei byla esti jau pavaryta daugiau ar mažiau pirmyn.

I. Ieškinių apdraudimas.

Kai iešk. prašymas esti įteiktas teismui, tai atsakovas, sužinojęs apie tai, gali imtis priemonių suslėpti turtui, jei jis turi kilnojamąjį turtą arba perleisti bet kurį savo turtą kitam asmeniui. Ir padaryti tatai atsakovas gali, kadangi nuo ieškinio kėlimo dienos lig bylos išsprendimo dienos praeina dažnai ilgas laikas. Suslėpęs arba perleidęs turtą, atsakovas gali išsikelti iš savo gyvenamosios vietos kur kitur arba išvažiuoti į užsienį. Tokiu atsitikimu ieškovas, bylai pasibaigus, nerastų iš ko ieškoti atiteistojo jam turto ir visas jo triusas, proceso metu padėtas, nueitu niekais. Deliai to proceso įstatymai leidžia ieškovui prašyti teismą apdrausti jo ieškinį proceso pradžioj ir vėliau. Ieškinio apdraudimo tikslas ir yra suteikti atsakovui tikrumo, jog jis ras iš ko atgauti atiteistuosius jam pinigus arba turtą ir jog atsakovas bus taip suvaržytas, kad jis nematys tikslo be reikalo tęsti bylą ir kenkti ieškovo interesams, kai bus vykdomas teismo sprendimas.

a) Civilinio proceso 590 str. ir sako, kad leidžiama apdrausti ieškinys visu proceso metu (pirmojoj ir antrojoj instancijoj). Kol ieškinys neįteiktas teismui, jis negali būt apdraustas; yra tik keli įstatymų nurodomieji atsitikimai, kuriais leidžiama apdrausti ieškiniai dar nekelti: antai, kai svetimšalis ieškovas kelia byla Lietuvos piliečui, tai pastarasis gali prašyti apdrausti jo būsimojo ieškinio teismo išlaidų ir nuostolių sumą (civ. pr. 571 str. 45 p.); kai bylininkas esti prašęs traukti trečiąjį asmenį ir tasai asmuo traukiamas nestoja teisman, tai bylininkas gali prašyti apdrausti jo pretenziją į trečiąjį asmenį (civ. pr. 659 str.); kai kreditorius prašo apdrausti jo būsimąją pretenziją skolininko laiduotojo turtu (civ. pr. 652 str.); kai atsakovas prašo apdrausti jo pretenziją į ieškovą del nuostolių, kurie gali kilti įvykdant teismo sprendimą tuoj, nelaukiant apeliacijos termino (civ. pr. 738 str.).

b) Neapdraudžiami ieškiniai teismo pabaigtinai išspręsti, nes sprendimai gali būt tuoj įvykdyti. Bet kai įsiteisėjusiu teismo sprendimu ieškovui atiteista gauti pinigai už ilgesnius ar trumpesnius laikotarpius, tai ieškovas gali prašyti teismą apdrausti bendrąją viso laiko sumą.

c) Ieškinys apdraudžiamas to teismo, kuriame jis iškeltas. Ieškinio apdraudimas pavestas teismo nuožiūrai; bet kai ieškinys esti remiamas skolaraščiu reikalaujamąja įstatymų tvarka padarytu arba paliūdytu arba protestuotu vekseliu, tai teismas del ieškovo prašymo privalo apdrausti ieškinį. Apdrausti įteiktą teismui ieškinį turi teisę ir teismo pirmininkas, kai tatai prašoma tą dieną, kurią nėra teismo posėdžio, o teismo pirmininkas mato, jog ieškinys būtinai reik tuoj apdrausti. Patenkinęs ieškovo prašymą teismo pirmininkas išduoda jam įsakymą teismo anstoliui, ir tasai įsakymas vykdomas, kaip kad ir teismo nutarimas; visgi teismo pirmininkas apie ieškinio apdraudimą privalo pranešti teismui. kai būna teismo pirmas posėdis ir teismas gali patvirtinti pirmininko nutarimą arba pakeisti jį (civ. pr. 598—600 str.).

d) Ieškiniui apdrausti reikalaujamos šios sąlygos:

a) ieškinio kaina turi būt išreikšta pinigų suma, nes, kitaip, teismas nežinotų, kokią sumą ieškovas nori apdrausti. O kai suma ieškovo esti nurodyta, tai teismas gali apdrausti ją visą arba tik jos dalį, kadangi viena ieškinio sumos dalis gali būt teisingai reikalaujama, kita dalis neteisingai reikalaujama (civ. pr. 593 str.);

b) teismas turi žiūrėti, kad ieškinys arba jo dalis būtų sustiprinta įrodymais (civ. pr. 594 str.);

c) teismas turi atsižiūrėti ir į tai, ar galės ieškovas vėliau gauti atiteistąją pretenziją, jei paremtas įrodymais ieškinys nebus apdraustas; juk byla tarpais tęsiasi ilgai ir atsakovas tuo tarpu gali perleisti savo turtą kitam arba suslėpti jį, ypač kai ieškinio kaina esti didelė; taigi teismas, jei tik ieškinys paremtas įrodymais, beveik visados ir apdraudžia ieškinį, nes nežinia, kuris atsakovas gali perleisti savo turtą arba slėpti jį, kuris nedarys to;

d) ieškinys apdraudžiamas tik, kai atsakovas esti privatinis asmuo. Kelti valdžios įstaigoms ieškinai neapdraudžiami, nes ieškovas neturi pagrindo bijoti, kad valdžia vengs atsilyginti su juo, jei ji pralaimės bylą. Tik, kai byla eina del savybės teisės nekilnojamąjam turtui, teismas del ieškovo prašymo gali uždrausti atitinkamai valdžios įstaigai perleisti tą turtą kam kitam, kol byla bus baigta (civ. pr. 1291 str.).

Šiuo atvėju teismas gali uždrausti medžius iš miško pardavinėti ir leisti kirsti medžių tik tiek, kiek reik ūkio reikalams; be to teismas gali čia leisti abiem šalim įtaisyti kontrolę miškui (civ. pr. 1291, 610 ir 611 str.).

e) Jei teismas yra atmetęs ieškovo prašymą apdrausti ieškinį proceso pradžioj, tai ieškovas turi teisę pakartoti savo prašymą, bylai einant toliau (civ. pr. 592 str.) ir jei bylos aplinkybės esti jau pakrypusios ieškovo naudai ir teismas tatai pripažįsta, tai jis gali apdrausti ieškinį. Taipogi, teismas turi teisės aplinkybėms pakitėjus, del atsakovo prašymo panaikinti savo nutarimą ieškinio apdraudimo reikalu.

f) Teismo nutarimai ieškinio apdraudimo reikalu leidžiama skųsti atskirais skundais, nelaukiant, kol byla bus išspręsta (civ. pr. 596 str.) Tie skundai nestabdo teismo nutarimo vykdymą, bet jei teismo nutarta panaikinti nutarimą, kuriuo ieškinys apdraustas, tai to nutarimo vykdymas sustabdomas, vadinasi, ieškinys lieka apdraustas, kol bus išspręstas skundas (civ. proc. 597 str.). Ieškinys apdraudžiamas ieškovo interesu ir del ieškovo prašymo; ieškinio apdraudimas gali padaryti nuostolių atsakovui; užtat, atsakovui leidžiama ieškoti iš ieškovo nuostolių, kurie esti kilę iš ieškinio apdraudimo. Bet čia reikalaujama, kad ieškinys būtų teismo visas atmestas, o ne kuri tik jo dalis atmesta; be to galima ieškoti tik tų nuostolių, kurie esti kilę betarpiškai iš apdraudimo ieškinio, kai ieškovas esti prašęs apdrausti ieškinį ir nurodęs, kuriuo būdu reik apdrausti ieškinys.

II. Kuriais būdais apdraudžiami ieškiniai.

Ieškiniai apdraudžiami keturiais būdais:

1. dedant draudimą nekilnojamajam turtui,
2. dedant areštą kilnojamajam turtui,
3. paimant laidavimą ir
4. kai ieškinys neapdraustas nė vienu nurodytų būdų, paimant iš atsakovo pasižadėjimą raštu neišvykti iš gyvenamosios vietos.

Be šitų ieškinio apdraudimo būdų yra dar kiti įstatymų nurodomi būdai: antai, kai keltas ieškinys, kuriuo prašoma sulaužyti testamentas, tai testamento tvirtinimas sustabdomas (civ. st. X t. 1 d. 1066[13] str.), tarpais turtas imamas globon (X t. 1 d. 1066[14] ir 1317 str.), kai kelta byla del teisės turtui, kuris turi būt parduotas varžytinių keliu, tai varžytinės atidedamos (civ. proc. 1092 ir 1199 str.).

Apdraudimo būdą pasirenka ieškovas; jei kurio turto trūksta visam ieškiniui apdrausti, tai ieškovas gali prašyti apdrausti ieškinį dar kitais būdais (civ. pr. 608 str.).

Kai ieškovas prašo uždėti draudimą atsakovo nekilnojamajam turtui, tai jis privalo nurodyti tą turtą, būtent, pasakyti, kur yra tasai turtas (apskritis, valsčius ir kaimas) ir kiek jame žemės; dėti draudimą atsakovo nekilnomajam turtui, kaip kad tarpais sako, kur jis bebūtų ir kiek jo bebūtų, neleidžiama (civ. proc. 604, 605, 606 str.).

Kilnojamajam turtui gali būti dedamas areštas, kad atsakovas ir turėtų nekilnojamąjį turtą (civ. pr. 607 str.).

Ieškovas kiek varžomas yra tik šiais atsitikimais:

1. kai byla eina del savybės teisės kilnojamajam arba nekilnojamajam turtui, tai ieškinys turi būt apdraustas areštu kilnojamajam turtui arba draudimu nekilnojamajam turtui (civ. pr. 609 str.). Kai dedamas draudimas nekilnojamajam turtui, tai atsakovui draudžiama kirsti miškas ir jam leidžiama naudotis medžiais iš miško tik ūkio reikalams (civ. pr. 610 str.);
2. kai sutarty, kuria remiamas ieškinys, nurodytas turtas ieškiniui apdrausti, tai tuo turtu pirmiausia ir apdraudžiamas ieškinys; ieškovas gali prašyti apdrausti jo ieškinį šituo atsitikimu kitu arba papildomuoju turtu tik, kai kalbamojo turto arba jo dalies atsakovas jau neturi (civ. proc. 612 str.).

Atsakovas taipgi turi teisę prašyti teismą pakeisti apdraudimo būdą kitu ir teismas turi patenkinti jo prašymą šiais atsitikimais:

1. kai ieškovas del to nepriešt̃arauja; bet čia reikalaujama, kad ieškovui būtų suteikta žinia apie atsakovo prašymą ir kad ieškovas būtų šaukiamas į teismo posėdį, kuriame atsakovo prašymas turi būt svarstomas ir jei ieškovas nestoja teisman ir neatsiunčia raštu prieštaravimo, tai atsakovo prašymas gali būt patenkintas;
2. kai ieškovas prieštarauja atsakovui, tai teismas gali pakeisti vieną apdraudimo būdą kitu tik tada, kai atsakovas įrodo, jog jo siūlomasis apdraudimo būdas yra lygajėgis pirmajam ir jog antrasis būdas jį mažiau varžo;
3. kai atsakovas įneša atitinkamą pinigų sumą arba valstybės kredito įstaigų bilietus biržos kursu.

1) Draudimas nekilnojamajam turtui.

Draudimas nekilnojamajam turtui dedamas teismo nutarimu; turto savininkas draudimu yra suvaržomas, būtent, iš jo atimama teisė perleisti turtą, užstatyti jį, leidžiama naudotis miško medžiais tik ūkio reikalams, įtaisoma miškui kontrolę ir k. k.

Draudimui įvykdyti teismas remdamasis savo nutarimu siunčia draudžiamąjį straipsnį vyresniajam notarui, o buv. Suvalkų gubernėj taikos teisėjui.

Draudžiamasis straipsnis rašomos taip: „Dedamas draudimas Jono A. nekilnojamajam turtui, kuris yra Kauno (ar kitos) apskrities, ... valščiaus ..... kaime ir susideda iš ..... hkt. žemės apdrausti Petro B. ieškiniui..... litų sumos skolinamuoju raštu, rašytu 192.. metų ..... mėn. .... dieną.“

Toksai straipsnis apmokamas skyrium; ieškovas gali gauti teismo nutarimo ir draudžiamojo straipsnio tiek nuorašų, kiek jis nori, ir teikti juos toms įstaigoms, kuriose atsakovas gali perleisti savo turtą; tie nuorašai turi draudžiamosios jėgos. Naikinant draudimą, siunčiamas vyr. notarui (arba taikos teisėjui) atleidžiamasis straipsnis šitoks: „Uždėtasis Jono A. nekilnojamajam turtui draudiams, kuris yra įtrauktas į Kauno (ar kitos) apskrities draudžiamųjų straipsnių rinkinį numeriu ..... panaikinamas.“ Šits straipsnis taipgi apmokamas. Atsakovas — turto savininkas ir kiti asmens, kurių teises draudimas liečia, gali gauti teismo nutarimo, kuriuo draudimas nuimtas ir atleidžiamųjų straipsnių tiek nuorašų, kiek nori ir teikti juos toms įstaigoms, kurioms teikti jie randa reikalo (civ. pr. 616—623 str.).

2) Kilnojamojo turto areštavimas.

Areštas kilnojamajam turtui dedamas teismo vykdomuoju raštu. Kai dedamas areštas, tai kilnojamasis turtas surašomas toj vietoj, kurioj jis yra; ieškovas privalo nurodyti, kurioj vietoj

yra turtas, kieno rankose ir iš kokių daiktų jis susideda. Areštuotasis turtas kaliekamas toj vietoj, kurioj jis yra, tik kiekvienam daiktui dedamas antspaudas ir iš turto valdytojo imamas pasižadėjimas raštu, jog jis saugos turtą ir turės atsakyti, jei jį išaikvotų. Jei turto valdytojas neapsiima saugoti turtą, tai turtas pavedamas saugoti tam tikram saugotojui.

Tasai turtas, kuris greit genda, neareštojamas.

Atsakovo turtas arba pinigai gali būt trečiojo asmens rankose kaipo įduoti naudotis, saugoti arba paskolinti.

Kai tam turtui arba pinigams reik uždėti areštas, tai vykdomasis raštas rodomas tretiesiems asmenims ir iš jų imamas tam tikras pasižadėjimas; apie tai pranešama atsakovui. Minimuoju pasižadėjimu tretieji asmens turi apsiimti neatiduoti atsakovui jo turtą. Valdžios įstaigos ir valdininkai, kurie turi atsakovo turtą, gauna vykdomąjį raštą ir taipgi privalo nustoti išdavinėją pinigus arba turtą ataskovui. Tuo pat būdu dedamas areštas pinigams, kurie turi būt išmokami trečiojo asmens atsakovui sutartais terminais. Čia trečiajam asmeniui rodomas vykdomasis raštas ir raštu jis turi atsakyti, ar jis moka pinigus atsakovui terminais, jei moka, tai po kiek ir kada paskutinis įmokėjimas yra įvykęs. Tokiais mokėjimais negalima skaityti atlyginimai atsakovo, gaunamieji už atliktą jo atskirą darbą, antai, kai kuris amatininkas daro kam daiktus ir gauna atlyginimą už kiekvieną padarytą daiktą. Trečiasis asmuo, kuris esti davęs reikalaujamąjį pareiškimą raštu, privalo kitus įmokėjimus nešti teismui arba iždinėn teismo depozitan. Vykdomajame rašte kaskart pažymima, kuriai sumai uždėtas areštas. Tretiesiems asmenims, nevykdantiems teismo anstolio teisaus reikalavimo, taikomos šios priemonės:

1. minėtojo pasižadėjimo laužymas, jei del to ieškovas turėtų nuostolių, deda kaltininkams atsakomybę, kai atsakovas tuoj neištesa sumokėti skolą;
2. jei trečiasis asmuo nenori duoti minėto pasižadėjimo raštu, tai jis teismo gali būt nubaustas nuo 50 lig 500 litų ir be to ieškovas turi teisės kelti tam asmeniui bylą del nuostolių, kurių suma turi atitikti buvusiai trečiojo asmens rankose turto vertei, kai iš jo buvo reikalaujamas pasižadėjimas, arba įmokėjimų sumai, kuri buvo jau susidariusi lig to laiko. Trečiojo asmens atsakomybė iškyla tuoj, kaip tik ieškovui būna atiteisti pinigai iš atsakovo ir teismo sprendimas įsiteisėja ir čia nežiūrima, ar ieškovas gali atsiimti atiteistąją sumą iš atsakovo ar negali, kitaip sakant, ar atsakovas turi lėšų ar neturi;
3. jei trečiasis asmuo duodamas pasižadėjimą pameluoja, tai jis baudžiamas dviguba paslėptąja pasižadėjime suma. Tos

bausmės pusė tenka ieškovui, kita pusė iždui (civ. proc. 624—640 str.)

3) Laidavimas.

Vienas arba keli asmens gali įsižadėti atsakyti savo turtu, jei atsakovas vengtų mokėti ieškovui atiteistąją iš jo pinigų sumą. Kai esti keli laiduotojai, tai kiekvienas jų turi pareikšti raštu, ar jis apsiima atsakyti visa suma, ar tik jos dalimi. Be to laiduotojai turi taipgi pareikšti, ar jie teikia laidavimą aprėžtam terminu laikui, būtent, įsižada sumokėti pinigus už atsakovą tuoj, kaip tik gaus teismo anstolio raginimą išpildyti teismo sprendimą ar jie įsižada mokėti pinigus tik tada, kai iš atsakovo teismo anstolis, vykdydamas sprendimą, nieko neišgaus. Jei laidavimo rašte nepasakyta, kurią šių dviejų formų laiduotojai pasirenka, tai laikoma jie esą suteikę aprėžtą terminu laidavimo formą.

Laiduotojais negali būt:

1. teisėjai, valstybės gynėjai ir teismo valdininkai toje apygardoje, kurioj eina byla,
2. prisiekę advokatai už savo įgaliotojus,
3. neišsimokantieji skolininkai,
4. asmens, kurie nėra veiksmingi, kadangi laidavimas yra sutartis, o neveiksmingieji asmens negali daryti sutarčių.

Laidavimas teikiamas ir priimamas šiuo būdu: laidavimas priimamas teismo. Atsakovas privalo atsivesti lauduotojus į teismą arba įteikti jų pasižadėjimą raštu imti atsakomybę už jį; tasai pasižadėjimas turi būt parašytas pas notarą; be to atsakovas turi raštais arba liūdininkais įrodyti, jog jo laiduotojai yra turtingi žmonės, jei tik to reikalauja ieškovas. Jei laidavimo raštas nesti padarytas pas notarą, tai laiduotojas duoda pasižadėjimą teisme. Posėdy teismas klausinėja laiduotoją, ar jis sutinką atsakyti savo turtu už atsakovą, kurį turtą jis turi, kurį pelną gauna, kurį darbą arba amatą turi, kur jis gyvena, ar nėra kliūčių, del kurių jis negali būti laiduotoju. Taiposgi teismo posėdy šalys turi išreikšti savo nuomones laidavimo priėmimo dalyku. Kai ieškovas nestoja, tai teismas gali priimti laidavimą, jei visos sąlygos tuo reikalu esti po teismo akių. Laiduotojas atsako visu savo turtu už tą sumą, kurią jis esti apsiėmęs garantuoti. Kai ieškovas laimėja bylą ir teismo sprendimas jau įsiteisėja, tai ieškovas turi teisę prašyti apdrausti jo pretenziją laiduotojo turtu.

4) Pasižadėjimas neišvykti iš vietos.

Kai ieškinys nesti apdraustas kuriuo nors aukščiau aptartu būdu, tai ieškovas turi teisę prašyti paimti iš atsakovo pasižadėjimą niekur nevykti iš gyvenamosios vietos — nuolatinės arba lai-

kinosios; jei atsakovas išvyksta kur, tai jis turi būt baudžiamas kriminaliniu keliu. Atsisakymas duoti pasižadėjimą neatleidžia atsakovą nuo prievolės išpildyti teismo nutarimą, nes pasižadėjimas reiškia tik, kad teismo anstolis yra paskelbęs atsakovui teismo nutarimą, kuriuo atsakovui uždrausta išvykti kitur.

Šitą pasižadėjimas nustoja jėgos:

1. kai ieškinys esti apdraustas kuriuo kitu būdu;
2. dviem mėnesiam praslinkus, skaitant nuo tos dienos, kurią pirmosios teismo instancijos sprendimas buvo leistas tuoj įvykdyti, nelaukiant jo pabaigos apeliacijos instancijoj arba kai teismo sprendimas jau esti įsiteisėjęs, jei abiejais atsitikimais ieškovas per tuos du mėnesiu nėra prašęs teismą šaukti atsakovą pareikšti, ar jis turi lėšų atiteistajam ieškiniui patenkinti;
3. kai civ. pr. 652^2 str. 2 p. laikotarpiu ieškovas esti prašęs šaukti atsakovą teisman suteikti žinių, ar jis turi lėšų ieškiniui patenkinti ir iš ko susideda atsakovo turtas ir kai tuo reikalu esti surašytas protokolas;
4. kai atsakovas atsilygina su ieškovu.

Pasižadėjimas neišvykti iš gyvenamosios vietos iš einančių karo, floto arba pasienio sargybos tarnybą asmenų imamas per jų vyresnybę. Tie skolininkai negauna atostogų ir jei jiems reik važiuoti kur tarnybos reikalais, tai jų vyresnybė turi pranešti apie tai teismui.

Buv. Suvalkų gubernėj ieškiniai apdraudžiami: ipotekos tvarka, sekvestru, uždraudimu perleisti turtą lig bylos pabaigos, kilnojamojo turto areštavimu ir laidavimu.

Kai byla eina del savybės teisės neipotekuotam turtui arba kilnojamajam turtui, tai ieškinys apdraudžiamas, uždraudžiant perleisti nekilnojamąjį turtą ir dedant areštą kilnojamajam turtui, jei tik teismas nemato reikalo užtraukti nekilnojamajam ir kilnojamajam turtui sekvestrą.

Kai uždrausta perleisti turtas, tai turto savininkas gauna pranešimą apie tai ir nustoja teises parduoti, padovanoti arba kitu būdu atiduoti turtą bet kam; jis gali parduoti arba užstatyti turtą tik tada, kai jis įneša teismui, prieš padarant aktą, atitinkamą sumą pretenzijoms atlyginti; be to turto savininkas nustoja teisės kirsti mišką ir iš miško gali imti tik tiek medžių, kiek reik ūkiui vesti. Sutartys, kurias turto savininkas padaro, gavęs minėtą pranešimą, gali būt panaikintos teismo del kreditoriaus prašymo, jei jos kenkia kreditoriaus interesams.

Kai ieškinys apdraudžiamas įtrauktu į ipoteką turtu; tai einama ipotekos įstatymų straipsniais, būtent: ieškovas turi gauti teismo nutarimo nuorašą, kuriuo jam leidžiama įtraukti draudimas į ipotekos knygas ir įteikti tą nuorašą ipotekos raštinei su kvitu, jog teismo

mokesniai yra sumokėti; tada ipotekos rodykly pažymima teisės rūšis; jei ieškinys esti patenkintas, tai draudimas lieka, jei atmestas, tai jis išbraukiamas.

Sekvestras užtraukiamas teismo. Užtraukiant sekvestrą, turtas pavedama daboti arba šalių pasirinktajam arba teismo skirtajam asmeniui, jei šalys nepasirenka tą asmenį. Tarp teismo paskirtojo turto dabotojo ir ieškovo iškyla santykis, būtent, turto dabotojas privalo prižiūrėti turtą kaip rūpestingas šeimininkas ir įduoti turtą ieškovui parduoti, jei esti reikalo arba grąžinti atsakovui, jei areštas esti nuimamas. Ieškovas gi privalo duoti turto dabotojui įstatymų nurodomąjį atlyginimą.

Draudimas perleisti nekilnojamąjį turtą daromas:

a) siunčiant pranešimą atsakovui ir

b) pranešimo nuorašą teismui, kurio nuovadoj arba apygardoj turtas yra.

Nuimamas draudimas taja pat tvarka.

Kilnojamajam turtui areštas dedamas bendraja tvarka, tik neareštuojamas turtas, kuris vietos įstatymais pripažįstamas nekilnojamu del jo tikslo. Be to, surašant kilnojamąjį turtą bendrame vyro ir moteries bute, atsižiūrima, kurie yra vyro ir moteries santykiai del teisių tam turtui einant įstatymais.

Laiduotojas privalo atsakyti savo turtu, kad ir nebūtų kreiptasi į atsakovą arba į pirmąjį laiduotoją, kai jis pats esti to laiduotojo laiduotojas.

Laiduotojais negali būt priimami asmens, kurie vietos įstatymais negali būt suimti (civ. kod. 2040, 2042 ir 2043 str.).

Kas del ieškinių apdraudimo, tai turime pažymėti, jog mūs įstatymai leidžia tik kai kuriais atsitikimais apdrausti dar nekeltą ieškinį. Reikėtų plačiau leisti apdrausti nekelti ieškiniai; imkime pavyzdį: A paskolina pinigų B vekseliu; mokėti pinigus B vekseliu laikas dar nėra suėjęs; o B mato neišsimokėsiąs ir ima pardavinėti savo turtą; kai jis išparduos savo turtą, tai A negalės gauti paskolintų pinigų. Tokiais atsitikimais reikėtų leisti A prašyti apdrausti jo pretenziją į B ir prieš terminui vekseliu sueinant; jei B nori prigauti savo kreditorių, tai reik užkirsti jam kelias tatai padaryti ir versti jis atsilyginti, būtent, arba neleisti jam parduoti turtą arba įnešti gautus už turtą pinigus į teismo depozitą skolai sumokėti, nes B buvo pasitikėta tik del to, kad jis turi turtą. Tokį pretenzijos apdraudimą leidžia daugelio šalių įstatymai.

e) Atsakovo šaukimas.

Kai ieškomasis prašymas esti priimtas, tai teismo pirmininkas duoda raštinei įsakymą šaukti teisman atsakovą arba tam tikru šaukimu, kai atsakovo gyvenamoji vieta esti nurodyta ieškomajame

prašyme arba publikacijos keliu, kai atsakovo gyvenamosios vietos ieškovas nežino.

Atsakovas gali pats stoti arba atsiųsti įgaliotinį.

I. Šaukimo rašomi du ekzemplioriai. Šaukime pažymima:

1. kas,
2. del kieno prašymo,
3. del kokios bylos,
4. į kurį teismą ir kuriai dienai šaukiamas yra,
5. kuriuo reikalu šaukiamas,
6. kas pridedama šaukimui ir
7. įstatymo straipsniai, kurie rodo, kas gręsia atsakovui nestojus.

Šios žinios turi būt įdėtos abiejuose šaukimo egzemplioriuose ir jei vieno egzemplioriaus žinios prieštarauja kito egzemplioriaus žinioms, tai šaukiamasis gali remtis įteiktojo jam egzemplioriaus žiniomis; o jei įteiktame šaukime trūksta reikalingų žinių, tai šaukimas laikomas neteisėtu. Kai esti šaukiami keli atsakovai, tai kiekvienam jų siunčiamas šaukimas ir šaukime rašoma šaukiamojo pavardė ir vardas ir minima, kad yra dar kiti atsakovai. Jei atsakovas nestoja del šaukimo trūkumų, tai jis gali teisintis tuo ir teismas turi svarstyti, ar turėjo atsakovas teisų pagrindą nestoti; radęs teigiamą atsakymą į šį klausimą teismas del atsakovo prašymo turi panaikinti procesualinius veiksmus, kurie buvo padaryti atsakovui nebūnant. Šaukimas su ieškomojo prašymo ir priedų nuorašais įteikiamas atsakovui jo gyvenamoje vietoje, kurį nurodyta ieškomajame prašyme.

Šaukimas atsakovui įteikiamas per teismo anstolį arba teismo pasiuntinį, jei atsakovas gyvena toj vietoj, kurioj gyvena tie teismo valdininkai.

Kai atsakovas gyvena kito teismo apygardoj, tai šaukimas jam įteikti siunčiamas atsakovo gyvenamosios vietos teismui. O kai atsakovas gyvena užsieny ir ten jo gyvenamoji vieta esti nurodyta ieškovo, tai šaukimas jam siunčiamas per užsienio reikalų ministeriją.

Šaukimas su priedais įteikiamas pačiam atsakovui. Teismo anstoliui arba pasiuntiniui neradus atsakovo namie, šaukimas paliekamas jo namiškiams, jo turto (namų, ūkio) rėdytojui arba tam kaimynų, kuris sutinka įduoti atsakovui šaukimą ir pasirašo tuo reikalu.

Kai šaukimas esti įteiktas vienam ką tik nurodytų asmenų, tai teismas neprivalo laukti dar pranešimo, jog šaukimą atsakovas iš tikrųjų yra gavęs, ir del to atidėti bylą. Žodžiais „neradus atsakovo namie“ įstatymas numato atsitikimą, kai atsakovas tik

trumpam laikui išvyksta iš namų, bet iš tikrųjų gyvena toj vietoj, kurion šaukimas jam esti pasiųstas; tokiu trumpalaikiu išvykimu įstatymas nelaiko atsakovo išvykimo iš gyvenamosios vietos į kitą miestą arba apskritį ilgiau ar trumpiau gyventi arba išvykimo užsienin su pasu.

Jei šaukiamasis bylininkas atsisako priimti šaukimą, tai teismo anstolis negrąžina šaukimo teismui, o privalo paliktį jį šaukiamojo bute, o jei jis to negali padaryti, antai, kai šaukiamasis neleidžia anstolio į savo butą, tai anstolis įduoda šaukimą bylininkui įteikti vietos policijos valdininkui arba valščiaus valdybai ir abiejais atsitikimais jis pažymi šaukimo antrame egzemplioryj, jog bylininkas yra atsisakęs priimti šaukimą. Įteikdamas šaukimą ne pats, o per kitą asmenį, teismo anstolis arba pasiuntinys kabina šaukimo nuorašą jo pasirašytą mieste prie policijos valdybos namų, kaime prie seniūno namų, ir praneša apie tai policijos arba valščiaus valdybai ir privalo apie tai pažymėti antrame šaukimo egzempliory. Teismo anstolis arba pasiuntinys privalo pažymėti įteikiamajame šaukime įteikimo dieną, o kitame egzempliory duoti pasirašyti bylininkui ir taipgi pažymėti įteikimo dieną. Jei priėmęs šaukimą bylininkas nemoka arba nenori pasirašyti, tai teismo anstolis arba pasiuntinys pažymi abiejuose egzemplioriuose, kam ir kurią dieną šaukimas yra įteiktas ir kodel šaukimo gavėjas nėra pasirašęs (civ. pr. 284 str.),

Jei iškyla reikalas išaiškintį aplinkybės, kuriomis šaukimas įteiktas, tai gali būt klausinėjami liūdininkais teismo anstolis ir kiti asmens buvę įteikiant šaukimą.

Jei turto globėjas atsisako priimti šaukimą, kai byla eina del globojamojo turto, teisindamasis tuo, jog jis yra atsisakęs būti globėju, tai šaukimas visgi įteikiamas jam taja tvarka, kuria įteikiamas asmeniui, atsisakančiam priimti šaukimą.

Bylininkai privalo nurodyti teismui saco adresą; keisdami savo gyvenamąją vietą bylininkai privalo pranešti apie tai teismui; kitaip, teismas turi siųsti jiems šaukimus pirmuoju jų adresu ir šiais atsitikimais laikyti šaukimus įteiktais.

Teismo anstolis arba pasiuntinys gali savo nuožiūra atsivesti du arba vieną asmenį arba vietos policijos tarnautoją liūdininkais tam atsitikimui, jei atsakovas arba jo namiškiai atsisakinėtų priimti šaukimą. Šaukimas gali būt įteiktas atsakovui ir ne jo namuose.

Jei teismo anstolis arba pasiuntinys neranda atsakovo gyvenamoje vietoje asmenų, kuriems įstatymas leidžia atiduoti šaukimą atsakovui, tai jis privalo pakabinti šaukimą prie policijos vyresnybės namų, o kaime prie seniūno namų, pranešti policijos val-

dininkui arba valščiaus valdybai ir palikti jiems šaukimą atsakovui įteikti; apie tai anstolis privalo pažymėti antrame šaukimo egzempliory.

Visokių rūšių bendrovėms šaukimas įteikiamas bendrovės kontoroj arba jos reikalų vedėjui arba agentui, o pilnosios atsakomybės bendrovėms arba prekybos namams šaukimas įteikiamas bet kuriam jų dalyviui, kuris gyvena bendrovės firmos vietoj.

Geležinkeliui šaukimas siunčiamas ir įteikiamas jo centro valdybai, jei byla kelta valdybos gyvenamoje vietoje; kitais gi atsitikimais vietos valdybai, jei geležinkelis turi tokia valdybą. Valdyboj šaukimas įduodamas tam asmeniui, kuris priiminėja raštus. Reik pabrėžti, jog šios taisyklės rodo tik, kam gali būt įteikiami šaukimai, bet jos neliečia klausimą, kas turi stoti teisme kaipo bendrovių teisėtas atstovas; apie tai jau buvo kalbėta ankščiau.

Kai byla kelta neišsimokančiam skolininkui, tai šaukimas įteikiamas asmeniui, kuris teismo nutarimu varo neišmokančiojo reikalus, arba konkurso valdybai.

Jei ieškovas klysdamas parodo netikrą atsakovo adresą, tai teismo pirmininkas praneša apie tai ieškovui ir ieškovas turi teisės prašyti iš naujo šaukti atsakovą ir nurodyti atsakovo naują adresą; šiuo atvėju šaukimo išlaidos dedamos ieškovui ir, bylą sprendžiant, neatiteisiamos iš atsakovo.

Toj atsakovo gyvenamojoj vietoj, kurioj nėra teismo anstolio arba pasiuntinio, šaukimas atsakovui įteikti gali būt pavedamas visgi teismo anstoliui arba pasiuntiniui, jei del to teismas randa reikalo, arba jei ieškovas prašo tuo būdu įteikti šaukimą atsakovui, prisiima sau šaukimo išlaidas ir nereikalauja jų atiteisti iš atsakovo.

Šiais atsitikimais patogus yra įteikimas šaukimų atsakovui per pašto įstaigas, nes pašto įstaigų yra daug. Rusų taisyklės šiam reikaliui turėtų būt taikomos ir pas mus, tik del to turėtų susitarti teisingumo ministerija su paštų valdyba; sutvarkyt gi jis reikėtų, nes šaukimų įteikimas per pašto įstaigą yra pigesnis negu per teismo anstolį.

II. Atsakovas, kurio gvenamosios vietos ieškovas nežino, šaukiamas yra publikacijos keliu (skelbiamą apie šaukimą laikraščiuose).

Šits šaukimo būdas yra ypatingas ir turi būt taikomas tik nenugalimoms aplinkybėms esant, būtent, kai ieškovas jokiu kitu būdu negali pašaukti atsakovą teisman.

Žinoma, ieškovas gali pameluoti, jis nežinąs atsakovo gyvenamosios vietos ir tyčia prašyti šaukti atsakovą publikacijos keliu arba nepasirūpinti surinkti žinių arba nepatikrinti žinių, kur paskutinį laiką atsakovas gyveno. Šiais atsitikimais atsakovas turi teisės

pateikti teismui įrodymus, jog ieškovas tyčia yra nenurodęs jo gyvenamąją vietą savo pareiškime, ir del to prašyti pernagrinėti bylą už jo akių išspręstąją ir teikti teismui savo teisėms ginti naujas aplinkybes. Juk atsakovui nestojus, kai jis esti šaukiamas publikacijos keliu, byla sprendžiama už atsakovo akių; sprendimas ir šaukimas dedami ne į visus laikraščius ir kai atsakovas neatsiliepia ir po sprendimo, ieškovas gali gauti vykdomąjį raštą; del tokio ieškovo elgimosi atsakovas gali būt netikėtai užkluptas sprendimo vykdymu; užtat, atsakovo šaukimas publikacijos keliu apstatomas kai kuriomis sąlygomis: antai, kai ieškomajame prašyme nurodomas atsakovo nekilnojamasis turtas Lietuvoj, o atsakovo gyvenamoji vieta ieškovui nėra žinoma ir ji nenurodyta, tai be publikacijos siunčiamas atsakovui dar šaukimas į tą vietą, kurioj yra atsakovo turtas. Deliai to atsakovas reikėtų šaukti pas mus kokiais trimis laikraščiais, nes daugelis mūs kaimiečių arba neskaito laikraščių arba skaito kurį vieną; be to reikėtų atimti ieškovui teisė pačiam skelbti šaukimą laikraščiuose, kadangi ieškovas gali ir neskelbti šaukimo arba skelbti šaukimą tokiame laikraštyje, kurį mažai kas skaito (civ. proc. 293—297 str.).

Publikacijoj turi būt pažymėta, kas pažymima šaukimo egzemplioriuose, ir be to turi būt pasakyta, kurie dokumentai įteikti su ieškomuoju prašymu. Tatai reikalaujama, kad atsakovas perskaitęs publikaciją, būtų tikras, jog byla jam kelta ir šaukiamas yra jis.

III. Dieną bylininkams stoti teisme skiria teismo pirmininkas arba jo padėjėjas ir diena pažymima šaukime. Laikotarpis nuo šaukimo įteikimo dienos atsakovui lig posėdžio dienos turi būt ne ilgesnis kaip mėnuo; čia pridedama dar kelionės laikas (civ. proc. 299 str.).

Suprasti, apie kokį posėdį kalba civilinio proceso 299 str., reik suderinti jis su to pat proceso 309, 309[1] ir 312 straipsniais. Reik pasakyti, jog prieš 1914 m. rusų teismuose bylos buvo nagrinėjamos bendr. tvarka ir sutrumpintąja. Bendrąja tvarka eidamas teismo pirmininkas siųsdavo ieškomojo prašymo ir priedų nuorašus atsakovui; atsakovas vienu mėnesiu galėjo pateikti teismui atsikirtima; jei atsikirtimas būdavo pateiktas, tai jo nuorašas siunčiamas būdavo ieškovui, kuris galėjo pateikti teismui paaiškinmą del atsakovo atsikirtimo; jei ieškovo paaiškinimas būdavo pateiktas teismui, tai paaiškinimo nuorašas būdavo siunčiamas atsakovui ir atsakovas galėdavo pateikti teismui prieštaravimą; tik po šitų formalumų teismo pirmininkas šaukdavo bylininkus pakalbėti bylos reikalais; bet svarbiausias dalykas čia būdavo tas, kad bylininkai šaukimo dieną turėdavo nurodyti savo adresą tame mieste, kuriame bū-

davo apygardos teismas ir tuo adresu bylininkams būdavo siunčiami šaukimai ir visoki raštai; tikslas čia būdavo greičiau varyti bylą, nes šaukimų siuntinėjimas atimdavo daug laiko, jei turėsime galvoj Rusijos plotą. 1914 metais šita tvarka buvo panaikinta. Bylų nagrinėjimo bendr. tvarka apygardos teismuose buvo suvienodinta su sutrumpintąa tvarka, pridėtos tik kai kurios papildomosios taisyklės. Visgi reikalavimas nurodyti adresą tame mieste, kuriame yra apygardos teismas, buvo paliktas; tatai matyt civ. pr. 309 straisnyje; tik šits straipsnis buvo papildytas tokiomis taisyklėmis: bylininkai (arba jų įgaliotiniai) turi teisę nurodyti tame mieste, kuriame yra teismas, asmenį, kurį jie įgalioja gauti už juos teismo raštus; nuo šios prievolės teismo pirmininkas savo nuožiūra arba del bylininko prašymo gali atleisti tuos asmenis, su kuriais susirašinėjimas ju gyvenamoje vietoje nedaro teismui kliūčių ir nesunkina bylos eigą. Toliau, pridėtas dar 309^1 straipsnis, kuris sako, kad jei atsakovas gyvena užsienyj arba jei jo gyvenamoji vieta nėra žinoma, tai pateikti minėtajam 309 straipsny pareiškimui suteikiami keturi mėnesiai laiko, ir laikas skaitomas pirmuoju atsitikimu nuo šaukimo įteikimo atsakovui, antruoju atsitikimu nuo publikacijos dienos; jei su tą valstybe, kurioj gyvena atsakovas, yra padaryta sutartis betarpiško abiejų valstybių teismų susirašinėjimo reikalu, tai atsakovui suteikiamas ir gi viens mėnuo laiko. Taigi minėtiems 309 straipsnyj pareiškimams pateikti bylininkai ir šaukiami 299 straipsniu. Bet Lietuvoje susisiekti su bylininkais teismui ne sunku, todel dažniausia bylininkai pas mus šaukiami į teismo posėdį ir 299 str. retai taikomas.

Suteikiamas 299 straipsnio kelionės laikas skaitomas paprastais keliais po 50 kilometrų, o geležinkeliais po 300 kilometrų vienai parai, antai, jei paprastuoju keliu bylininkui būna į teismą 70 kilometrų, tai jam pridedamos 2 paros; jei geležinkeliu jam būna į teismą 200 kilomertų, tai jam pridedama viena para, jei 400 kilometrų, tai 2 paros. Suprantama, jog kelionės laikas pridedamas tik tiems bylininkams, kurie gyvena ne teismo būstinės vietoj, o kitoj vietoj ir kurie neprivalo pasirinkti teismo būstinės vietoj savo gyvenmąją vietą arba nurodyti asmenį jų vardu teismo raštams priiminėti.

Jei byla reik spręsti neatideliojant ir jei atsakovas gyvena nuo teismo ne toliau kaip 25 kelometrai, tai teismo pirmininkas gali skirti posėdį ir anksčiau nurodyto 299 straipsnio laiko, dargi gali šaukti atsakovą į pirmąjį posėdį, kai tik atsakovui esti įteiktas šaukimas, o išimtinais atsitikimais, jei atsakovas gyvena teismo būstinės vietoj, šaukti atsakovą tą pačią dieną, kurią esti įteiktas ieškomasis prašymas ir net paskirti jam stoti valandą.

Kai atsakovas gyvena užsieny arba kai jo gyvenamoji vieta nėra žinoma, tai teismo pirmininkas skiria posėdį, praslinkus nurodytajam 309[1] straipsny laikui, eidamas 299 ir 300[1] straipsniais ir neteikdamas kelionės laiko. Ieškovas, sužinojęs, jog šaukiamas 309[1] str. atsakovas gyvena Lietuvoj (sugryžo iš užsienio arba atsirado), gali prašyti teismo pirmininką skirti posėdį arba pareikalauti iš atsakovo pasiteisinti (civ. pr. 299—300[1] ir 312 str.).

Kai šaukiami vienoj byloj keli atsakovai, ir jie gyvena įvairiose vietose, tai posėdžio diena turi būti skiriama ne ankščiau, kai praslenkus ilgiausiam laikotarpiui, kuris turi būt suteiktas vienam atsakovų.

Kai, atsakovą šaukiant, bylininkas prasilenkia su esamomis taisyklėmis ir kai del to reik atnaujinti kuris terminas, tai kaltam prasilenkimu del kito bylininko prašymo gali būt uždėtas nuostolių atlyginimas ir bereikalingo darbo išlaidos.

Kas del šaukimo atsakovo, tai reik pasakyti, jog versti atsakovą nurodyti savo adresą tame mieste, kuriame yra apygardos teismas arba versti jį nurodyti tame pat mieste asmenį, kurį jis įgalioja priiminėti siunčiamus jo vardu teismo raštus, pas mus vargiai bau yra reikalo, nes dauguma kaimiečių neturi mieste pažįstamų ir jie ne gali rasti adreso arba bent jiems labai sunku rasti; dažniausia atsiranda mieste asmenys, kurie už atlyginimą apsiima būt adresu; tarpais tie asmenys esti adresu ieškovo ir atsakovo ir prašomi arba paperkami ieškovo nesiunčia raštų atsakovui arba tyčia suvėlina juos siųsti; deliai to pasitikėti tokiais asmenimis nebegalima. Rusai reikalaudavo nurodyti adresą atsižiūrėdami į savo šalies didžiausią plotą ir norėdami išvengti bylų tęsimo. Lietuva yra maža valstybė, joje susisiekti su bylininkais nereik daug laiko. Užtat, pas mus teismo raštai, rodos, galima būtų siųsti bylininkams į jų gyvenamąsias vietas: kur yra teismo anstolis — per teismo anstolį, kur anstolio nėra per nuovados policijos viršininką, kitur per valsčiaus viršaitį; tik už įteikimą raštų reikėtų skirti atlyginimas iš bylininko.

f) Teismo susirašinėjimas su bylininkais

Paprastai, ne posėdžio metu, teismas kalba su bylininkais raštais; ir bylininkai kreipia teismui savo prašymus, pareiškimus ir skundus raštu. Tik kai kurie prašymai, kuriuos iššiūrinėja ir svarsto viens teismo pirmininkas, leidžiama teikti žodžiu, antai, išduoti vykdomąjį raštą, protokolo, sprendimo arba kurių dokumentų nuorašus, suteikti kurias žinias, duoti kurį liūdymą, skirti bylai posėdį, nes čia ne reik klausinėti bylininko priešas.

Raštai teikiami teismui arba pačių bylininkų arba jų įgaliotinių arba siunčiami paštu. Teismas posėdžio metu betarpiškai kalba

su bylininkais, o ne posėdžio metu jis siunčia bylininkams savo nutarimus ir įsakymus. Jo raštai siunčiami bylininkams adresu, kuris turi būt nurodytas, einant aukščiau minėtuoju 309 straipsniu; tasai adresas vadinamas bylos adresu. Įduoti tuo adresu raštai laikomi įteiktais bylininkams. Bylininkui nenurodžius to adreso, visi jam kreipiamieji raštai paliekami raštinėj ir bylininkas neturi teisės sakyti, jis tų raštų nėra gavęs.

Raštai bylininkams jų adresu įduodami teismo antstolio arba pasiuntinio.

Žinoma, kol raštai esti dar teismo raštinėj, vadinasi, kol jie nepasiųsti bylininkui, bylininkas gali gauti juos iš sekretoriaus (civ. pr. 307 str.). Prisiekę advokatai gali rodyti viens kitam savo įgaliotojų raštus ir perdavinėti viens kitam raštų nuorašus be teismo antstolių arba pasiuntinių (308 str.); šioji pris. advokatų teisė neplečiama tiems raštams, kurių nuorašai, einant įstatymais, turi būt įteikti teismui, nes kitaip tų raštų eigą turėtų būt sustabdyta, antai, ieškomieji prašymai, apeliacijos ir kasacijos skundai (civ. pr. 269 str. 756 str. 3 p., 801 str.); bet ir čia ieškovo ar skundiko priešas gali pasirašyti originale, jog jis yra gavęs nuorašą arba raštu pareikšt, jog jis atsisako imti nuorašą; tada prašymo arba skundo eiga nestabdoma.

g) Atsakovą šaukus.

Kai teismo pirmininkas ieškomuoju prašymu įsako šaukti atsakovą, tai atsakovas tampa bylos dalyviu ir įgyja procesualines teises; kol atsakovas dar nėra gavęs šaukimo ir ieškomojo prašymo nuorašo, tol ieškovui lieka teisė atsiimti prašymą arba prašyti ne svarstyti jį, o vėliau keiti bylą, kuri gali žymiai skirtis nuo pirmosios; leidžiama tatai daryti, nes procesualiniai veiksmai gali būt keičiami.

Kas kita, kai atsakovas esti gavęs šaukimą. Atsakovui tada atsiranda interesas, kad jo ginčas, kilęs iš jo santykio su ieškovu, būtų išspręstas pabaigtinai ir kad jis tuo būdu būtų apsaugotas nuo ieškovo pretenzijos būsimuoju laiku; todel atsakovas turi teisę reikalauti išspręsti bylą, o ieškovo prašymas panaikinti bylą gali būt patenkintas tik jau nurodytais aukščiau pagrindais, kai buvo kalbama apie ieškinio panaikinimą del ieškovo prašymo.

Toliau, kai ieškomojo prašymo nuorašas esti įteiktas atsakovui, tai ieškovas netenka teisės keisti savo reikalavimus be sutikimo atsakovo, nes tatai užgautų atsakovo interesus ir sunkintų jam darbą, ruošiantis gintis. Menkai keisti reikalavimai, jei delto nepablogėja atsakovo procesualinė padėtis, ieškovui leidžiama, antai, mažinti reikalavimas, prašyti atiteisti vieton dingusio proceso metu turto — jo vertė, prašyti ati-

teisti priaugę proceso metu nuošimčiai ir k. k. Stodamas proceso dalyviu, atsakovas įgyja teisę vartoti visas leidžiamas įstatymų procesualinės kovos priemones atremti savo priešo pretenzijai. Be to atsakovo šaukimas turi reikšmės ir materijalinės teisės atžvilgiu: kai esti kelta byla del savybės teisės kuriam turtui, tai atsakovas, kad ir sąžiningai valdo tą turtą, jau toliau laikomas esti nesąžiningu turto valdytoju (civ. st. 530 str.).

h) Bylos paruošimas posėdžiui.

Sakėme, jog rusų buvo bendroji ir sutrumpintoji tvarka civilinėms byloms spręsti; pirmoji ir antroji tvarka buvo suvienodintos nuo 1914 m. birželio 2 d. Dabar teismo pirmininkas, kai ieškomasis prašymas esti priimtas, gali įsakyti siųsti atsakovui ieškomojo prašymo ir priedų nuorašus ir šaukti atsakovą į teismo posėdį. Bet kadangi bylos esti ir painios ir svarbios, ypač, kai ginčas eina del nekilnojamojo turto, tai civ. pr. įst. 312 straipsnis suteikia teismo pirmininkui teisę, jei jis randa reikalo, atsižiūrėdamas bylos aplinkybių, suteikti atsakovui laiką pateikti teismui raštu atsikirtimą del ieškovo reikalavimų: kai atsakovas gyvena Lietuvoj, tai jam suteikiamos tam reikalui ne mažiau kaip 2 savaitės ir ne daugiau kaip viens mėnuo ir priduriamas dar kelionės laikas; suteikiamasis laikas skaitomas nuo nuorašu įteikimo dienos atsakovui; o kai atsakovas gyvena užsieny arba kai jo gyvenamoji vieta nėra žinoma, tai tasai laikas suteikiamas 309[1] str. taisyklėmis.

312 straipsniu panaikintas buvęs pirmiau bylos paruošimas raštais; dabar bylos ruošimas raštu sumažintas, taipogi sutrumpintas laikas skirti bylai posėdį. Be to bylai pavaryti greičiau civ. pr. 317 str. suteikia teismo pirmininkui teisę, kai gautas atsakovo atsikirtimas raštu arba kai esti praslinkęs laikas atsikirtimui pateikti, ir jo nuožiūra skirti posėdį bylai nagrinėti, saugojant posėdžiams skirti terminų taisykles ir nepridedant kelionės laiko. Apie posėdžio diena pranešama bylininkams ir ieškovui siunčiamas atsakovo pareiškimo nuorašas, jei jis buvo pateiktas, su priedais. 317 straipsniu praplėsta teismo pirmininko iniciatyva, skiriant byloms posėdžius, nes pirmiau bylai nagrinėti posėdis būdavo skiriamas tik del katro bylininko prašymo.

Reik pažymėti, jog dabar teismo pirmininkas, skirdamas byloms posėdžius, mažai varžomas; jis atsižiūri neišnagrinėtų bylų skaičiaus ir privalo daboti tik nurodomąjį įstatymų laiką nuo šaukimo įteikimo dienos lig posėdžio dienos.

Kai atsakovui pavedama pateikti atsikirtimas raštu, tai apie tai jam pranešama. Savo atsikirtime atsakovas turi stačiai pasakyti, ar jis pripažįsta ar atmeta ieškovo reikalavimus ir ieškovo

nurodomąsias bylos aplinkybes; jis privalo pats išdėstyti aplinkybes, kuriomis jis remia savo atsikirtimą ir pateikti savo įrodymus, vadovaudamasis civ. pr. 263 ir 264 straipsnių taisyklėmis.

Kyla klausimas: jei atsakovo atsiskirtinas raštu esti įduotas teismui, jau praslinkus suteiktam laikui, tai ka turi daryti teismas su tuo atsikirtimu? Čia reik pasakyti, jog laikas atsikirtimui pateikti suteikiamas yra tikslu užkirsti kelią bylai tęsti tyčia, kitaip sakant, tasai laikas įvestas bylininkų interesais; užtat, įteiktasis po laiko atsakovo atskirtimas, kol byla dar neskirta nagrinėti, gali būt siunčiamas ieškovui ir gali būt teismo svarstomas; bet ieškovas turi teisės įrodinėti, kad atsikirtimas pavelintas įteikti teismui tikslu tyčia tęsti bylą arba laužyti jo teises ir jei jis įrodo tą dalyką, tai teismas jau turi nesvarstyti atsakovo atsikirtimo. Žinoma, atsakovui yra tatai ne didelis daiktas, nes jis savo paaiškinimą turi teisės išdėstyti teismui žodžiu posėdžio metu. Reik pridurti, jog raštai, kuriais ruošiama byla, turi atitikti įstatymų reikalavimams formalumų atžvilgiu.

Tiek savo atsikirtime, tiek vėliau teismo posėdy atsakovas paprastai arba

a) pripažįsta teisingu ieškovo reikalavimą ir faktiškąsias bylos aplinkybes, kuriomis reikalavimas esti remiamas; tada teismas turi patenkinti ieškovo reikalavimą; arba

b) atsakovas nesiima jokių priemonių gintis, antai, jis neprieštarauja ieškovui nė žodžiu, nė raštu ir ne stoja teisman; tada teismas sprendžia bylą už atsakovo akių, remdamasis ieškovo pateiktais įrodymais; arba

c) atsakovas ginasi. Atsakovo priemonės gintis yra visokios. Pirmiausia, kaip sakėme, atakovas, ir neliesdamas bylos gilumos, arba kreipia teismo akis į ieškovo prasilenkimą su kuriais procesui kelti formalumais arba iškelia kokią ekscepciją; tada teismas privalo svarstyti atsakovo pareiškimą.

Arba kalbėdamas ieškinio gilumos reikalu atsakovas ginčija ieškovo reikalavimą juridiniu atžvilgiu ir įrodinėja, jog ieškovas remiasi netinkamais įstatymais arba neteisingai aiškina juos; tatai yra atsakovo prieštaravimo parama.

Arba atsakovas ginčija faktiškąsias bylos aplinkybes ir tiesiog nepripažįsta jų, ar nurodo prieštaraujančius faktus, kurie nesuderinami su ieškovo pateiktais faktais; pavyzdžiui, ieškovas reikalauja pinigų iš atsakovo už pirktą metais atgal arklį, o atsakovas sako, jis yra pirkęs iš ieškovo arklį trys metai atgal ir del to pirkimo-pardavimo ieškovas nekelia ginčo. Pagalios, atsakovas gali pateikti faktus, kurie esti suderinami su ieškovo faktais, bet iš pašaknų pakerta ieškovo faktus, pav., ieškovas reikalauja iš atsakovo skolos, o atsakovas prieštarauja, buvęs kaltas, bet jau yra atsilyginęs su ieškovu.

Be šitų priemonių atsakovas tuo pat tikslu gintis gali kelti ieškovui, kaip jau esame sakę, priešingąjį ieškinį, jei ieškovas yra jam ka kaltas.

Taiposgi, kaip sakėme, jei atsakovas esti įgiję ginčijamąjį turtą iš trečiojo asmens, tai jis turi teisės prašyti traukti tą asmenį į bylą padėti jam gintis.

Smulkiau apie atsakovo priemones gintis teks kalbėti skyriuje apie įrodymus.

i) Bylos nagrinėjimas.

Skirtos posėdžiui bylos įtraukiamos į sąrašą ir tuomi sąrašų eina bylų nagrinėjimo eilė. Teismo posėdžiai atliekami teismo salėj šiokiomis dienomis.

Bylos dėstymas ir bylininkų rungtynės žodžiu atliekamos viešame teismo posėdy. Joks teismo veiksmas, kai dalykas liečia civilinę bylą, negali būt atliekamas tvarkomajame teismo posėdy. Kokiais atsitikimais teismo durys uždaromos, jau buvo kalbėta.

Teismo posėdy bylą dėsto žodžiu viens teismo narių, remdamasis bylininkų pateiktais įrodymais. Bylos dėstymą posėdy teismas neturi teisės praleisti ir del bylininkų sutikimo, nes dėstymas žodžiu yra įvestas ne bylininkų interesais, o viešamos dėsniui įvykdyti. Kai byla išdėstyta, tai prasideda bylininkų rungtynės. Jei atvyksta tik viens bylininkas, tai jam duodama kalbėti teismo posėdy. Jei atvyksta abu, tai iš pradžių duodama kalbėti ieškovui, paskum atsakovui. Ne vėliau kaip pirmame teismo posėdy, kuriame jau įvyksta bylininkų rungtynės žodžiu bylos gilumos dalykais, bylininkai privalo išdėstyti visas aplinkybes, kuriomis remiami jų reikalavimai ir prieštaravimai ir pateikti visus turimuosius įrodymus arba bent nurodyti tuos įrodymus, kurių jie tuoj pateikti nebegali. Ginčydamies žodžiu, bylininkai gali teikti naujas paramas savo paaiškinimams. Kai katro bylininko žodžiu esti nurodytos naujos aplinkybės arba nauji įrodymai, tai teismas del priešingosios šalies prašymo gali atidėti posėdį, jei jis randa reikalo. Atsakovas, be to, turi teisės prašyti atidėti bylą, jei jis esti pašauktas tiesiog į posėdį ir del trumpo laiko nususpėjo surinkti savo įrodymų (civ. pr. 330^1 ir 331 str.).

Kai bylininkas, minėtajam 330^1 ir 331 straipsniuose laikui praslinkus, pateikia tokius naujus įrodymus, kuriuos jis galėjo pateikti savu laiku, tai jei teismas atranda, jog del to paveluoto per bylininko kaltę įrodymų teikimo užtęstas bylos išsprendimas, gali del priešingosios šalies prašymo atiteisti tai šaliai iš kaltojo bylininko pinigų sumą, kuri turi būt ne didesnė kaip teismo ir už bylos vedimą išlaidos. Civ. proc. 330^1, 331 ir 331^1 straipsniais įvesta priemonė užkirsti kelią bylai tyčia tęsti.

Pavyzdis paimtas iš vokiečių civ. pr. įstatymų (278, 283, 374 ir 433 §§). Bet mus įstatymas žymiai skiriasi nuo vokiečių įstatymo. Mūs įstatymu einant, dėti pinigų bausmei bylininkui reikalaujama:

1. kad jis nurodytu įstatymo laiku nepateiktų įrodymų,
2. kad jis būtų pripažintas kaltas pavėlavimu,
3. kad del to būtų užtęstas bylos išsprendimas ir
4. kad priešingoji šalis prašytų nubausti kaltininką.

Vokiečių-gi įstatymas paveda pačiam teismui kelti klausimą del bylos tęsimo ir duoda teismui teisės, jei teismas įsitikina, jog bylininkas tyčia arba per aiškų neatsargumą tęsia procesą, atmesti bylininko prašymą:

a) išklausinėti ne laiku statytą liudininką arba
b) išreikalauti dokumentą.

Vokiečių įstatymas leidžia teikti įrodymus (256 §) lig pasibaigia bylininkų rungtynės, po kurių esti rašomas sprendimas.

Vargiai galima sutikti su vokiečių įstatymų principu, pirma del to, jog priiminėjimas įrodymų lig kurio proceso momento ir nepriiminėjimas jų tam momentui praėjus, varžytų ir teismą tyrinėjant bylos aplinkybes ir būtų kliutimi pasiekti materijalinei teisybei; antra, jis verstų bylininką perkelti bylą į antrąją instanciją, deliai to antroji instancija būtų sunkinama darbu, o priešingoji šalis būtų verčiama stoti antroje instancijoje ir dėti pinigus ir laiką. Teisybė, vokiečių įstatymais tik labai retais atsitikimais galima laikyti įrodymą pateiktu ne laiku, nes vokiečių įstatymų turima galvoj paskutinis posėdis ir lig to posėdžio leidžiama teikti įrodymai. Deliai to, mūs įstatymų principas, rodos, yra geresnis, juo labiau, kad mūs žmonės mažai moka įstatymus ir delto nemokėjimo įstatymų praleidinėja terminus; užtat geriau bausti pinigais už pasivėlavimą teikti įrodymus suteikiamuoju laiku negu atimti teisė teikti įrodymus.

Žinoma, negalima ir bausti, kai bylininkas esti verčiamas teikti įrodymus del jo priešo prieštaravimų, kurių jis iš anksto negalėjo numatyti arba kai jis sužinojo apie įrodymus tik proceso metu arba kai jis negalėjo pateikti įrodymų del suteikto jam trumpo laiko stoti teisman. Reik pabrėžti, jog bausmė dedama bylininkui, kai bylininkas nepateikia tam tikru laiku tik įrodymų, bet ne naujų aplinkybių. Įrodymai atskiriami nuo aplinkybių: įrodymai yra tai daviniai, kuriais bylininkas stengiasi įtikinti teisėjus, jog kuris faktas yra įvykęs arba jog jis nėra įvykęs. Aplinkybės yra visados faktai, gyvenimo įvykiai, žmonių veiksmai, kurie iškyla ir apsireiškia, kai įgyvendinama arba laužoma kokia teisė. Taigi, įsižiūrėję į 331[1] straipsnio tekstą, prieiname išvadą, jog naujos aplinkybės galima teikti, kada norint, kad bylininkui jos ir nebūtų naujos.

Posėdžio metu ieškovas turi teisės numažinti savo reikalavimą, bet neturi teisės didinti jį, keisti jį ir reikšti naujus reikalavimus;

šitais dalykais jau buvo kalbėta pirmiau ir dabar nėra reikalo kartoti jie.

Ir teismo pirmininkas ir teismo nariai posėdžio metu turi teisės reikalauti iš bylininko stačių atsakymų į klausimus ir į priešingosios šalies reikalavimus. Jei byla esti paini ir ji negali būt išaiškinta bylininkų kalbomis, tai teismas turi teisės pavesti bylininkams pateikti po vieną arba po du paaiškinimu raštu ir skirti tam reikalui terminus, o, kai reik, pasakyti, kurias aplinkybes bylininkai turi išaiškinti (civ. pr. 332—335[1] str.).

Kai ieškomajame prašyme esti įdėti keli reikalavimai ir kai kalbėti del visų reikalavimų kartu posėdy būtų nepatogu, tai teismas gali reikalauti iš bylininkų kalbėti kiekvienu reikalavimu skyrium (336 str.).

Teismo pirmininkas posėdžio metu gali pasiūlyti bylininkams susitaikinti; bylininkams susitaikius, rašomas protokolas, kuris pasirašomas bylininkų; tasai protokolas atstoja teismo sprendimą ir nėra skundžiamas.

Bylininkų rungtynėms vadovauja teismo pirmininkas; pastebėjęs, jog byla pakankamai išaiškinta, teismo pirmininkas nutraukia rungtynes, bet tik, kai abu bylininku buvo kalbėję lygų kartų skaičių; kiek kartų bylininkas turi teisę kalbėti, įstatymai nesako; visgi teismo pirmininkas neturi teisės suvis neleisti bylininkams kalbėti posėdžio metu, kad byla atrodytų jam ir pakankamai išaiškinta bylininkų raštais, nes tokia pirmininko teisė prieštarautų viešumos principui (civ. pr. 336—339 str.). Teismo spreidimas turi būt paremtas visokiais bylininkų pateiktais raštais ir jų pateiktais posėdžio metu daviniais. Tatai reikalaujama bylos šalių lygybės atžvilgiu.

Kad teismas yra išpildęs civ. pr. 339 straipsnio reikalavimą, dažniausia rodo teismo posėdžio protokolas, kuris esti rašomas kiekvienai bylai, einant analogija su baudžiamojo proceso taisyklėmis (kr. pr. 835—845 str.) apie protokolų rašymo tvarką, žinoma, kiek toji tvarpa gali būt pritaikinta civilinėms byloms. Kas del protokolų, tai yra prezumcija iš įstatymų, jog viskas posėdžio metu yra buvę taip, kaip įtraukta į protokolą. Į protokolą nėra reikalo traukti bylininkų išvados iš bylos aplinkybių, bylininkų aiškinimas įstatymų ir apskritai paaiškinimai; reik įtraukti tik pirmą kartą bylininkų pareikštieji reikalavimai, prieštaravimai ir nurodymai naujų aplinkybių ir įrodymų; ir jei kuri teismo išvada paremta esti padarytu poosėdžio metu bylininko pareiškimu, tai tasai pareiškimas turi būt įtrauktas į protokolą; čia gerai, kai pirmininkaujantis posėdy kreipia sekretoriaus akis į tokius dalykus. Bet kuris bylininkas turi teisės kelti ginčą, jog į protokolą įtraukta ne viskas arba ne taip, kaip yra buvę.

Tokiu atvėju bylininkas turi teisės reikalauti įrašyti jo pastabas apačioj teisėjų parašų. Toms pastaboms teikti suteikiamas 7 dienos, skaitant nuo tos dienos, kuri skirta esti pilnajam sprendimui paruošti. Teismas privalo svarstyti bylininko pastabas del protokolo ir tarti savo žodį raštu.

C.

Įrodymai.

a) Jų teorija.

Sakėme, kad teismo posėdžio metu bylininkai varo kovą rungtynių tavrka. Bylininkų ginčo likimą nusveria jų įrodymai. Teismas neturi teisės remti savo sprendimą tik bylininkų žodžiais; antai, jis negali patenkinti ieškinį vien del to, kad ieškovas yra doras žmogus ir kad jis be reikalo neieškos to, kas jam nepriklauso; taipogi jis negali atmesti ieškinį tik del to, kad atsakovas yra doras žmogus ir kad atsakovo atsikirtimu galima pasitikėti. Visiems bylininkų pareiškimams teismas tiki tik tiek, kiek jų teisumas įrodytas esti tam tikrais daviniais.

Užtat visų kraštų proceso įstatymai perspėja bylininkus pasirūpinti įrodymais; antai, šveicarų civilinis kodeksas (8 str.) sako, kad kiekvienas bylininkas turi įrodyti tuos faktus, kuriais jis remia savo teisės pagrindus. Mūs civilinio proceso 366 straipsnis irgi kalba, kad ieškovas turi paremti įrodymais savo ieškinį, o atsakovas privalo paremti įrodymais savo atsikirtimą.

Deliai to įrodymai procese turi didžiausio svarbumo, nes neįrodžius pretenziją arba atsikirtimą galima pralaimėti ir teisinga byla.

Užtat įrodymai reik aptarti kiek plačiau. Imdami dalyką plačiai, turime pasakyti, kad įrodymų mokslas susideda iš 4 skyrių:

1. bendrosios įrodymų teorijos,
2. įrodymų teisės tikrąja prasme,
3. procesualinio įrodinėjimo mokslo ir
4. įrodymų tyrinėjimo.

1. Bendroji įrodymų treorija yra logikos dalis. Ji aiškina tuos logikos procesus, kuriais remdamies mes prieiname išvadą, jog yra faktai mūs pačių išvidiniais ir išoriniais jausmais neįgautieji; ji gerai išaiškina sąvokas, kurias mes nuolat vartojame, įrodinėdami ka, kaip antai, faktas, išvada, tikrumas, abejojimas, teisybė, prezumpcija; ji taipgi įvertina atskirus įrodymus ir teikia įrodymų suskirstymo tinkamus principus. Šitas skyrius svarbus yra ne vien procesualistui bet ir kiekvieno mokslo tyrinėtojui, kuris stengiasi daryti išvadas iš faktų ir rasti vienų faktų su kitais mazgus; jis reikalingas yra istorikui, kuris stato būtojo laiko faktus, jam be-

tarpiškai nežinomus; jis reikalingas fizikui ir chemikui, kurie ieško išvadų iš įvykių, betarpiškai jų jausmais neįgautų. Apskritai kalbant, kiekvienas mokslininkas, kuris turi dalyką su tyrimų daviniais, jei tik jis remia savo išvadas ne vien tyrinėtojo jausmų betarpiškai įgautais faktais, turi gerai suprasti, kuriomis priemonėmis jis ką įrodinėja. Remdamies įrodymų teorija, mes išmokstame objektingų būdu svarstyti tą galvojimo procesą, kuris paprastai mūs nepastebimas daromas esti mūs proto jėgos ir deliai to mes sugebame atskirti dalykus iš pašalies ir gvildenti tik reikalingus mūs įrodinėjimui padėlius. Teismo įrodymų mokslui ypač svarbu yra žinoti sprendimo logikos pagrindai, kadangi teisingumas, kuriuo pateisinamas prievartos priemonių vartojimas, turi būt ypač tvirtai pastatytas ir patikrintas.

2. Antrasis įrodymų mokslo skyrius yra įrodinėjimo teisė siaurąja prasme: ji apima teisės normas, išleistas įstatymų leidimo įstaigos ir įvestas teismo praktikos; tos normos liečia įrodinėjimo ir bylos nagrinėjimo tvarkos santykius. Įrodinėjimo teisė aptaria:

a) koki įrodymai teisme yra leistini (o jie tarpais neleidžiami del įvairių priežasčių: kai jie esti netikri, kai jie kenkia viešajai tvarkai, dorovei ir k. k.);
b) koki įrodymai liečia bylą;
c) kaip suskirstoma bylininkams įrodinėjimo sunkenybė;
d) koki yra įrodinėjimo ypatumai;
e) kurios yra įrodinėjimo prezumpcijos ir k. k.

Būtuoju laiku įrodinėjimo teisė buvo vienas vyriausių proceso pagrindų. Teisėjo nuožiūra, įvertinant įrodymus, buvo labai suvaržyta, nes buvo išsiplėtusi konstatuotų įrodymų sistema, antai, ordalijos, kautynės, priesaika; tuomet įrodymas nešė ir sprendimą, teismasgi žiūrėjo tik, kad įrodinėjimas eitų tam tikromis taisyklėmis.

Šią sistemą pakeitė formalinė įrodymų teorija; čia teisėjui beveik tekdavo tik suskaityti pateikti bylininkų daviniai, kurių kiekvienam įstatymo buvo suteikta tam tikra reikšmė. Del tokio formalumo svarbu buvo mokėti įvertinti kiekvienas įrodymas, surasti jo santykis su kitu įrodymu, žinoti, kiek reik įrodymų žmogui apkaltinti ir k. k.

Tik 19 šimtmečio vidury formalinė įrodymų teorija griuvo ir įrodymų įvertinimas pavestas buvo teisėjams ir prisiekusiems posėdininkams; teisėjams buvo uždėta prievolė vadovautis teisės normomis ir savo sąžine, išžiūrinėjant ir įvertinant pateiktą bylininkų medžiagą, kuri turi būt padėta teismo sprendimo pagrindan.

Įrodymų teisė įgija spalvą iš bendrųjų visuomenės gyvenimo principų. Čia pirmiausia svarbus tas dalykas, kiek aukštai stovi visuomenė dorovės atžvilgiu; antai, kitados, leidžiamas būdavo kaltinamųjų kankinimas, slapti skundai, kuriuos teikti verčiami būdavo

visi, gudrumas ir prigaudinėjimai kaltinamojo prisipažinimui išplėšti; verčiami būdavo stoti liūdininkais moteris prieš jos vyrą, artymi kaltinamojo giminės prieš kaltinamąjį; vaikai prieš tėvus, nebuvo atskirta išpažinties paslaptis, suteiktoji kam profesijos paslaptis. Kai visuomenė kyla aukščiau dorovės atžvilgiu, ji atmeta tokius įrodymus.

Kylant aukštyn visuomenės socialiniam gyvenimui, krito įvairios įrodymų rūšys, antai, ordalijos, kautinės, didžiosios kratos, gandai ir įsigyvendino kiti dėsniai, pav., nekaltumo prezumpcija, kurią turi sugriauti kaltintojas, leidimas įrodymų, kuriuos turi lydėti tam tikros garantijos (liūdininkų priesaika, teikimas dokumentų originalų, o ne nuorašų ir k. k.). Labai tampriai įrodimų teisė surišta yra su proceso teise. Toj srity įrodymų teisė kuria teismo instancijas ir stato sąlygas teisybei ieškoti įrodymais (viešumos tvarka, rungtynių tvarka, betarpiškumo tvarka).

3. Trečioji įrodymų teisės dalis, būtent, procesualinis įrodinėjimo mokslas apima proceso taisykles. Čia įrodymai suskirstomi materijaliniais ir asmeniniais. Materijalinių įrodymų srities mokslas apima taisykles apie tai, kuriuo būdu gaunami materijaliniai įrodymai, kuriais teismo veiksmais įrodymai tyrinėjami, kaip įrodymai apsaugojami ir kas su jais daroma. Asmeninių įrodymų srity liečiami dalykai del pareiškimų formų, del klausinėjimo tvarkos, del atlyginimo ir atsakomybės klausinėjamųjų asmenų, del jų teisių ir prievolių procese ir k. k.

4. Ketvirtoji įrodymų teisės dalis yra įrodymų tyrinėjimas; paskutiniais dešimtmečiais jis išsiplėtė ir studijuojamas skyrium, ypač baudžiamųjų bylų srity; ten padėjo savo darbą Gansas Grosas, austrų procesualistas, kuris pavadino savo mokslą kriminalistika.

Iš keturių minėtų įrodymų teisės mokslo skyrių bendroji įrodymų teorija svarbi yra kiekvienam, kas ima tyrinėti mokslų metodologiją. Šitas skyrius yra, kaip sakėme, logikos dalis ir toli stovi nuo teisės mokslo ribų. Antrasis skyrius — įrodymų teisė — turi praktiškos reikšmės teisininkams, nes teisininkai privalo turėti akyvaizdoj įrodymų teisės normas, ar jie dirba vienoj ar kitoj teisės srityj, kadangi tos normos aptaria atskirų juridinių veiksmų reikšmę ir atsispindi jų liečiamosios teisės turinyj.

Proceso ir technikos įrodinėjimo mokslas labiausia svarbus yra teisininkams, kurie dirba teismuose. Iš visų skyrių apie įrodymus mes turime pasirinkti svarbiausius, būtent, bendrąją įrodymų teoriją ir įrodinėjimo teisę, nes šituodu skyriu gerai lavina protą ir yra įdomesni; be to, logika ne dėstoma mūs teisių fakultete, užtat ne pro šalį bus supažindinti su kai kuriais jos dėsniais. Kitu du skyriu bus paliestu, kai bus dėstomi procesualiniai įrodymai.

b) Pagrindiniai bendrosios įrodymų teorijos dėsniai.

Teorija vadina įrodymu priemonę įrodinėti, kai esti imamas tos priemonės santykis su protavimu. Mokslui dabar nėra reikalo, kaip kad būdavo daroma pirmiau, ieškoti prigimtųjų teisių nekeičiamųjų ir amžinųjų, būk tai reguliuojančiųjų gyvenimo įvykius. Dabar pripažinta, jog kiekviena teorija yra tik nuosekliai sustatytoji klassifikacija protavimų apie kurį dalyką. Įrodymų teorijos uždavinys yra tyrinėti būdą, kuriuo įsitikinama, ar yra įvykę ar nėra įvykę kurie faktai ir kartu tyrinėti patį įrodinėjimo procesą. Čia įrodymų teorija visai pasiremia logika, iš kurios ji ir ima pagrindinius dėsnius.

Įrodinėjimo metodais arba konstatuojami faktai betarpiškai pastebėti arba einama nuo pastebėtų faktų prie kitų faktų, kurie betarpiškai asmens nėra pastebėti. Šie metodai yra vartojami žmogaus kas valanda; jie yra paprastoji mūs protavimų kombinacija.

Įrodinėjimo procesas susideda iš kelių logikos veiksmų. Pirmuoju ir įpraščiausiuoju jų yra fakto įgavimas savaisiais jausmais. Jei galima būtų stebėti faktai, kada norint, tai jokių logikos procesų įrodinėjant nereikėtų, pakaktų tik parodyti faktai, kaip kad dažnai ir daroma eksperimentalinių mokslų, antai, fizikos, chemijos. Bet dauguma mokslų, ypač teisės srities mokslas turi aprėžtą plotą faktų, kurie esti pasiekiami mūs stebėjimo, o kitus faktus mes galime atstatyti tik protaudami. Logika arba gabumu protauti mūs galva suima daug faktų, kurių mes nesame įgavę savaisiais jausmais. Nuo žinomųjų faktų mes einame prie nežinomųjų; įgavę nežinomųjų, mes einame toliau, kol nesustatome protavimų eilę, kuri pasiekia toli esamuosius nuo mūs betarpiškai nepastebėtus faktus; čia mums padeda vien tik logikos dedukcija. Betarpiško faktų stebėjimo ir protauti gabumo dar nepakanka ką įrodinėjant; čia reik dar vieno proto darbo: mes neremiame savo protavimo vienu kuriuo atskiru faktu kitam kuriam atskiram faktui rasti; mūs protavimas remiamas yra dedukcija, kurios pagrinde visados esti didysis padėlis, o tasai padėlis reiškia tiesą arba bent stovi arti tiesos. Tik derindami padėlį su atskiru faktu, mes statome naujus faktus. Padėliai, kuriais remiasi logika, negimsta jau paruošti mūs galvoj, jie atsiranda ir auga, kuopiant faktus palengva nepastebimu būdu. Stengdamies pažinti didžiųjų padėlių gimimo procesą, mes prieiname indukciją. Indukcijos tikslas rinkti atskirus faktus; derindama faktus, indukcija stato bendrojo protavimo dėsnius, o bendrasis protavimas išreiškia maždaug tiesą.

Šioji tiesa dedama pagrindan toliau ieškant naujų faktų ir naujų dėsnių. Faktų tyrinėtojas indukcijos keliu visados deda į savo darbą daugiau negu jis esti įgavęs atskirais faktais; protaudamas apie kurią įvykių rūšį, jis iš tikrųjų netyrinėja kiekvieną įvykį,

bet, ištyręs tik kai kuriuos faktus, jis išplečia savo protavimą remdamasis tuo, jog jis žino bendruosius faktų santykius. Įgijęs mokslo apie kurią faktų dalį, jis savo nuožiūra išveda naujus tos pačios rūšies faktus ir tuo būdu didina savo mokslą.

Taigi indukcija yra kuriamoji mūs patyrimo dalis, ji paskui esti sunaudojama įvairiems logikos darbams. Užtat įrodinėjimo procesas, apskritai imant apsireiškia šiais atskirais proto darbais:

1. atskirų faktų stebėjimas;
2. indukcija arba statymas bendrųjų protavimų iš atskirų faktų eilės;
3. dedukcija arba praplėtimas turimų bendrųjų protavimų naujiems faktams, kurie nėra mūs betarpiškai pastebėti.

1. Faktų konstatavimu vadinamas jų stebėjimas. Kai stebėjimas liečia išorinius faktus, jis vadinamas faktų įgavimu, kai jis liečia išvidinius faktus, jis vadinamas intuicija. Įgytasis faktų stebėjimu patyrimas dar nėra mokslas. Jei kiekvienas galėtų stebėti visus faktus, kuriais jis gyvai įdomaujasi, tai ir mokslo nereikėtų ir visas mokymas būtų tik gabumo stebėti įgijimas. Bet iš tikrųjų tik maža faktų tyrinėjama stebėjimu; patyrimas daugiausia esti įgijamas mokslu, o mokslas apsireiškia vyresniomis protavimo išvadomis ir, tais protavimais remdamies, mes statome faktus aplink save. Faktas yra koks įvykis, kuris galima stebėti arba pažinti jausmais. Mūsų protas čia nedalyvauja; užtat išvada, ar mes tikime ar netikime, jog iš tikrųjų yra įvykęs kuris faktas, neliečia pačio fakto sąvoką. Stebemasis reiškinys būtų faktas ir tuokart, jei iš tikrųjų mūs stebėjimas būtų illuzija arba galliucinacija. Fakto tikrumo ar netikrumo sąvoka remiama jau protavimu, kuris išreiškiamas apie faktus vadovaujantis kuriuo bendruoju protavimu. Kadangi įrodinėjimo proceso pagrindan dedamas stebėjimas, tai galime sakyti, kad faktas yra dalykas, kuris galima įrodinėti.

Visus stebiamuosius faktus galime taip suskirstyti:

1. mūsų išvidinės emocijos, norai, mintys, valios keitimasis; jie galima vadinti ūpu arba išvidiniais jausmais;
2. gyvenimo atsitikimai; jų pagrinde yra mūs kūno organų atjaučiamieji įvykiai, kuriuos mes įgauname išoriniais jausmais.

Pirmuosius faktus galime vadinti psichologiniais faktais, antruosius fiziniais faktais.

Fiziniai faktai išreiškia ka nors apie esamus aplink mus daiktus; užtat mes žinome tik daiktų ypatumus: kokybę, kiekybę ir jų santykius.

Į psichologinius faktus žiūrime kaip į mūs dvasios savumus. Kitiems šitie faktai prieinami yra tik protavimo keliu, remiantis pastebėtais mūs veiksmais.

Visi faktai yra objektai, pasiekiami mūs patyrimo. Faktas yra santyky su protavimu. Faktų ypatumai suskirstomi rūšimis ir del to žmogus gali apimti gyvenimo aplinkybes.

Protavimai dalinami į bendruosius ir atskiruosius.

Bendrasis protavimas apima visą faktų skyrių arba neaprėžtą skyriaus faktų dalį.

Atskiras protavimas apima vieną arba kelis atskirus faktus.

Tik bendrieji protavimai atspindi tiesą, deliai to mokslo teorija turi būt išreiškiama bendrąją protavimų forma; mūs patyrimas plečiamas yra tik bendraisiais protavimais, nes tik jais naudodamies mes prieiname išvadas būsimajam laikui.

Bendrieji protavimai statomi indukcijos keliu. Bendrasis protavimas susideda iš surinktų indukcijos keliu faktų; tie faktai iškeliami lig tiesos laipsnio ir jais galime įspėti tos pačios rūšies busimojo laiko atsitikimus. Juo giliau ir rimčiau ištirti būtojo laiko faktai, iš kurių sustatytas bendrasis protavimas, juo labiau tą protavimą galime vadinti teisiu, nes tiesa randama lyginant protavimą su tikrumu ir žiūrint, ar atitinka protavimas tikrumui. Tiesa retai esti tikra, nes dažniausia esti patikrinta tik dalis padėtų jos pagrindan faktų; deliai to kiekvienam protavimui reik pridurti žodžiai: „tokioms aplinkybėms esant", užtat ir mūs bendrųjų dėsnių žinojimą negalime vadinti teisiu, o tik patikimu. Visgi tik bendraisiais protavimais remiamas mokslas. Mes užmirštame atskirus faktus, iš kurių esti sustatytas bendrasis protavimas ir naudojamės bendraisiais protavimais, kaipo kultūros kapitalu paveldėtu iš senų laikų.

Gabumą taikyti bendruosius protavimus naujiems faktams mums suteikia protas; čia atitinkamą proto darbą mes vadiname išvada. Protavimas, išreikštas didžiuoju ir mažuoju padėliais ir išvada, vadinasi sillogizmu. Sillugizmui statyti reik:

1. bendrojo protavimo išreiškiamo didžiuoju padėliu ir
2. atskiro arba bendrojo protavimo išreiškiamo mažuoju padėliu.

Imkime tokį pavyzdį: jei mes sakome, jog visi žmonės, kurie pirmiau gyveno ir kurie dabar gyvena ir kuriuos patiko nelaimė, esti nuliūdę, tai tatai reiškia, jog mes esame stebėję visų žmonių ūpą, jų tarpe ir interesuojančiojo mus asmens A ūpą; čia išvada, kurią mes paėmėm iš sillogizmo, buvo mums žinoma ir prieš statant sillogizmą ir tik del to, kad didįjį padelį mes pavertėm atskiru protavimu; šiuo atvėju sillogizmas nė kiek neplečia mūs patyrimo. Bet mes galime taip padaryti: turime du faktu: vieną žinoma: A yra asmuo, kurį patiko nelaimė, kitas nėra žinomas: asmuo A nuliūdęs ar ne. Remdamies bendruoju protavimu, jog žmonės, kuriuos patiko nelaimė, esti nuliūdę, mes nuo žinomojo fakto (asmens A nelaimės) einame prie nežinomojo (asmens A nuliūdimo) ir prieiname

išvadą, plėsdami tuo būdu mūs patyrimą; mes galime statyti visą eilę protavimų paversdami kurią išvadą iš faktų kito sillogizmo padėliu, nelyginant kaip eidami atskirais bruožais prieinam visą paveikslą.

Bet čia matome ir sillogizmo silpnumą: sillogizmas nėra tikras būdas tiesai surasti; jo išvada galima tik daugiau ar mažiau pasitikėti ir juo protavimų eilė esti ilgesnė, juo išvada pasitikėjimas esti mažesnis. Logika nepajėgia suteikti mūs patyrimui visų tiesos atributų; ji rodo mums tik, kur slepiasi netikrumas. Radę negalimu daiktu padaryti kurią išvadą be bendrojo protavimo, mes turime pripažinti, jog mūs žinojimas nėra visai tikras. Deliai to mes einame prie bendriausių protavimų, kuriuos dedame pagrindan visų mūs išvadų. Tik šitais bendraisiais protavimais didinamas mūs žinojimas ir varomas mokslas.

c) Faktų ir įrodymų suskirstymas.

Įrodymų mokslo atžvilgiu visa faktų sritis gali būt dalinama į kelių rūšių skyrius.

1. Minėtasis faktų suskirstymas fiziniais ir psichologiniais turi daug reikšmės įrodinėjimui. Psichologinis faktas betarpiškai įgaunamas tik vieno asmens, o fizinis faktas gali būt stebimas visų asmenų, kurie tik sugeba jį stebėti; užtat, įrodinėjimo srity stengiamasi pakeisti psichologiniai faktai fiziniais faktais. Psichologiniai faktai prieinami kitiems asmenimims tik protavimo keliu, taigi, painiausiuoju įrodinėjimo procesu, deliai to jų ir vengiama, kiek galint.

2. Įrodinėjimui labai svarbus yra faktų suskirstymas teigiamaisiais ir neigiamaisiais. Šisai faktų suskirstymas labai svarbus yra įrodinėjimo sričiai, nes juo atskiriami faktai prieštaraujantieji nuo priešingųjų; antai, viens sako, jog 20 kurio mėnesio dieną 12 valandą asmuo A buvo mieste kurioj įstaigoj; kits sako, jog tą dieną ir valandą asmuo A nebuvo toj įstaigoj mieste; čia viens faktas prieštarauja kitam; dabar, viens sako, jog asmuo A 15 kurio mėnesio dieną buvo mieste ir tą dieną kas nors atsitiko mieste; kitas sako, teisybė asmuo A buvo tą dieną mieste, bet anksti sugryžo ir atsitikimo metu buvo sodžiuj; šiuo atvėju yra du priešingi faktai; jei asmuo A atsitikimo metu buvo mieste, jis galima kaltinti, o jei jis tuomet buvo sodžiuj, jis negalima kaltinti.

Čia galime statyti kelias įrodymų teoremas:

1. jei du faktu prieštarauja viens kitam, tai viens jų turi būt teigiamasis, kits neigiamasis; priešingieji gi faktai turi būt teigiamieji;
2. viens prieštaraujančiųjų faktų turi būt tikras; du priešinguoju faktu abu gali būt netikru;

3. teigiamasis ir neigiamasis faktai negali būt tik nesuderinami, bet turi arba prieštarauti arba nebūti priešingi viens kitam; užtat norėdami nugriauti kurį teigiamąjį faktą, mes galime įrodinėti atitinkamąjį neigiamąjį faktą arba kurį nesuderinamąjį su pirmuoju teigiamąjį faktą.

Neigiamųjų faktų ypatumas yra jų neaiškumas, del kurio labai sunku esti įrodinėti tie faktai. Šits dalykas turima akyvaizdoj, suskirstant bylininkams įrodinėjimo sunkenybę.

3. Toliau faktai suskirstomi aktais ir įvykiais. Aktais vadinami fiziniai faktai, kurie yra šiaip ar taip surišti su įvairiais mūs psichikos faktais, antai, valios aktais, emocijos aktais. Įvykiais vadinami faktai, kuriuos mes laikome pagimdytais gamtos. Deliai to kiekvienas faktas gali būt aktu arba įvykiu, atsižiūrint į tai, ar jis yra kaip nors paliestas mūs psichikos ar ne.

Įrodinėjimui šits suskirstymas svarbus yra štai kodel: išvada, kuri suriša įvykius, remiama gamtos taisyklėmis: o išvada, kuri suriša aktus, remiama mūs psichikos taisyklėmis. Tatai yra labai svarbus įrodinėjimo teisei dalykas.

4. Bet pagrindinis bendrąjai įrodinėjimo teorijai yra suskirstymas faktų vyriausiaisiais ir įrodinėjamaisiais. Faktai, kurie reik tyrinėti, yra vyriausieji, o tie faktai, kuriu ieškoma tik del to, kad su jais galima rasti vyriausieji faktai, yra įrodinėjamieji faktai.

Įrodinėjamieji faktai reik skirti nuo faktų dalyvių. Kiekvieną faktą galime dalinti į daugelį mažesnių faktų; imkime, viens muša kitą; matome, kaip mušikas duoda smūgius viens po kito, stveria mušamąjį asmenį, riša jam rankas, kelja savo ranką; šitie faktai yra vieno fakto (mušimo) dalyviai. Kiekvienas faktas dalyvis gali būt įrodinėjamas skyrium. Jei faktai dalyviai yra tikri, tai ir vyr. faktas atitiks tiesai; jei kuris tų faktų yra melas, tai ir vyr. faktas kita ka rodys. O kai yra keli įrodinėjamieji faktai ir jų kuris esti melas, tai tatai dar neatsiliepia vyriausiojo fakto teisumui. Faktai dalyviai gali visai netikėtai susiburti; jie gali sutapti irgi netikėtai, viens jų gali būt įrodinėjamuoju faktu kitam, viens gali būt kito priežastimi ir k. k. Faktus dalyvius konstatuodami mes galime atstatyti pakankamai tikrai vyriausiąjį faktą: remdamies įrodinėjamaisiais faktais mes galime prieiti tik įsitikinimą, nes mes turime vadovautis tik patikimais bendraisiais protavimais.

Remdamies minėtais faktų suskirstymais, mes galime parodyti svarbiausias įrodymų rūšis. Čia pirmojoj vietoj reik statyti įrodymų suskirstimas įrodymais iš tarpininko gautais ir be tarpininko įgautais.

Įrodymas laikomas tarpininkišku, kai viens asmuo pasižįsta su faktu per kitą asmenį, kuris žino faktą ir savo patirimą suteikia kitam kuriais ženklais (kalba, raštu, elgesiu). Įrodymas laikomas betarpišku, kai tyrinėtojas pats įgauna faktą arba intuicija

pasižįsta su juo. Įrodymų suskirstimas šiomis rūšimis geriausia atitinka faktų suskirstymui įvykiais ir aktais (valios aktai ir emocijos aktai): mūs pačių įgauti įvykiai, mūs pastebėti gamtos srities faktai, kai į juos nesti įpinta svetima psichika, yra betarpiški įrodymai, antai, vietos, daiktų apžiūrėjimas. O mūs įgautieji faktai, kurie esti mums svetimos psichikos išreikšti (aktai), yra tarpininkiški įrodymai.

Teismo tyrinėjimui svarbūs yra aktai, kuriais suteikiamos visokios žinios ape faktus, antai, visoki pareiškimai teisme. Šitie aktai galima vadinti pagrindiniu tarpininkišku įrodymu; o paremtieji kitais aktais (elgesis, judesis ir kiti emocijos ir valios atai) įrodymai reikėtų vadinti papildomaisiais tarpininkiškais įrodymais. Šits dalykas svarbus yra teismo įrodinėjimo sričiai. Šių įrodymų reikšmė yra nevienoda. Betarpiškas įrodymas tiek yra patikimas, kiek galima pasitikėti mūs jausmų organais. Tarpininkiško įrodymo jėga glūdi mūs associacijų tikrume ir tvirtume; kuris ženklas arba judėsis tarpais esti teisingai mūs įgautas, bet su juo gali būti associjuotas ne mūs manomasis, o kitas psichinis faktas. Pagrindinių tarpininkiškų įrodymų srity (pareiškimai) prisideda dar vienas dalykas, būtent, žmogus, jis kalba ir tarpais tyčia iškraipo faktus. Gamtos mokslas varo darbą beveik tik betarpiškais įrodymais; o teismo darbo srity tyrinėjami žmogaus veiksmai, kurie greit pakeičia vienas kitą ir labai retai esti prieinami pačio tyrinėtojo jausmams. Be to teismas turi dalyką su būtojo laiko faktais ir del to faktai gali būt atstatyti tik tarpininkiškais įrodymais.

Kitas svarbus įrodymų suskirstymas yra jų suskirstymas tiesioginiais ir aplinkiniais įrodymais. Kai tyrinėjamasis vyriausiasis faktas atstatomas betarpišku įrodymu, tai mes turime tiesioginį įrodymą; o kai vyriausiojo fakto vietoje atstatomas kuris kitas faktas arba aplinkybė arba keli faktai kartu ir jais statomas vyriausiasis faktas, mes turime aplinkinį įrodymą.

Aplinkiniai įrodymai patikrinami ir sustiprinami tam tikromis priemonėmis. Čia pirmoje vietoj stovi sutapumas; sakoma, sutapumas esti, kai du žinomuoju faktu atitinka viens kitam arba panėsi viens į kitą ir del to galima spręsti, ar yra ar nėra trečiasis nežinomasis faktas. Faktų sutapumui svarbu, kad jie nepriklausytų viens kitam ir rodytų tą patį vyriausiąjį faktą.

Statydami vyriausiąjį faktą, mes iš pradžių turime sugalvoti gipotezą, kuri vėliau arba sustiprėja arba suyra.

Gipoteza yra komplikuotas proto darbas; jos pagrinde esti bendrųjų protavimų eilė ir tais protavimais sumezgami atskiri faktai; čia keli tolyginiai protavimai susieina pagalios į vieną bendrąjį dėsni, kuris ir yra gipoteza. Bedrieji dėsniai, kuriais tenka naudotis patikus aplinkinius įrodymus, sudaro praktiškos išminties ir

moksliško patyrimo kapitalą, o naujų faktų ieškojimas su šituo kapitalu vadinamas įrodymų įvertinimu. Tinkamai įvertinti įrodymams reik jie sustatyti kuria sistema ir rasti vyriausiojo ir įrodinėjamųjų faktų tie mazgai, kurie nesiskiria nuo įgytų bendrųjų protavimų; taigi įrodymų įvertinimas jau yra praktiškos išminties darbas.

d) Teismo įrodymų ypatumai.

1. Teismo įrodymai ir įrodinėjimo sąlygos turi daug tam tikrų ypatumų. Esamoji teisė saugoja įrodinėjimo procesą, stengiasi įvairiomis naujomis teisės normomis sumažinti atskirų įrodymų trūkumus arba sustiprinti jų įrodinėjamąją jėgą, įtraukti į įrodinėjimo procesą įvairius asmenis ir k. k. Šits esamosios teisės įsikišimas į įrodinėjimo procesą stato pamatus įrodinėjimo teisei.

Įrodinėjimas teismo darbo srity turi šiuos ypatumus: įrodinėjimo objektu, kaip sakėme, yra faktai, kuriais vadinama viskas, ką žmogus gali įgauti jausmais arba savo intuicija pažinti. Teismo darbo srity faktas turi jau tam tikrą prasmę: faktai statomi priešai teisę: teisė išimama iš faktų tarpo ir statoma skyrium. Teisės taisyklės neleidžiama įrodinėti, leidžiama tik jos aiškinti; teismas privalo žinoti teisę (leges novit curia), užtat bylininkai neprivalo dar ir aiškinti teisę. Be to teismas kiek kitaip įvertina spręstinuosius faktus negu paprastai tie faktai reikėtų vertinti. Fakto plotas apibrėžiamas įstatymo normos: teismui pakanka, kai įsižadėjimo ir išreikštos valios ar nusikalstamojo darbo turinys apima reikalaujamus įstatymo iškeliamuosius faktus, kurių skaičius tarpais esti sumažintas, tarpais padidintas, lyginant su paprastai reikalaujamu tų faktų skaičiumi. Įgyvendinti kuriai teisės politikai, padėti įrodinėjimui, vienodai suformuluoti pagrindiniams dėsniams įstatymų leidėjas tarpais visai savotiškai aprėžia vyriausiųjų faktų turinį. Deliai to teismo darbo srity ir tų faktų įrodinėjimas kiek priklauso teisės normoms; antai, ten, kur baudžiamosios bylos sprendžiamos prisiekusiems posėdininkams dalyvaujant, fakto dalykai svarstomi prisiekusių posėdininkų, o teisės dalykai teisėjų. Atsakydami į nusikaltimo fakto dalyką prisiekę posėdininkai privalo laikytis juridinių dėsnių, kuriuos jiems pateikia teismas kaipo teisės žinovas, nes, kitaip, jų sprendimas turėtų būt atmestas ir jie būtų neatlikę savo pareigų.

2. Teismo sprendimas esti paremtas ištirtais ir įvertintais įradymais, ir turi tam tikros viešosios teisės jėgos.

Teismo sprendimui, jei jį lyginsime sprendimui, kuriuo kiekvienas mūsų remia savo paprastąjį veiksmą, suteikiamas ypatingas svarbumas ir jėga: antai,

1. jis yra paruošiamas valstybės valdžios vardu;

2. iš jo kyla labai svarbūs asmens ir visuomenės santykiai turto ir teisės srity;
3. jam suteikiamas ypatingas autoritetas ir teisumo prezumpcija;
4. jis privalo turėti autoritetą ne vien įstatymų, bet ir visuomenės akyse.

Šiems tikslams pasiekti ir taikomas įrodinėjimas teisme .

a) Kaipo valstybės valdžios įstaigos aktui sprendimui netinka: diskredituoti tos valdžios autoritetą, būtent, neatsižiūrėti į kitų teises, niekinti žmogaus išvidinius jausmus, daryti ką pikta savo teisėmis ir k. k.; pav., įstatymai neverčia advokatą teikti teismui klijento suteiktas jam bylos reikalais žinias, neverčia kunigą teikti teismui suteiktas išpažinties metu žinias, neverčia vaikus stoti liūdininkais prieš tėvus, neverčia kaltinamąjį pasakoti, ko jis nenori. Taigi teismo darbo srity mes sutinkame privilegijas kai kuriems įrodymams tam tikru tikslu.

b) Kadangi teismo sprendimas užkrauja sunkią našta, tai jis turi būt paremtas tvirtais įrodymais ir del to bylos dalyviams suteikiama teisė prieštarauti ir gintis. Deliai to bylininkams suteikta teisių lygybė ir įvesta rungtynių tvarka byloms nagrinėti. Įrodymus teisme tyrinėja ne vienas teismas (kaip kad juos tyrinėja kitose srityse viens amsuo), o kartu su bylininkais; ir įstatymai suskirsto teimo, bylininkų ir kitų asmenų roles procese. Vėlgi, teismo sprendimai liečia ir visuomenę, nes visuomenei rūpi, ar teisingai smerkiami yra jos nariai, ar galima pasitikėti teismo sprendimais. Deliai to visuomenei leidžiama kontroliuoti teismo darbas ir šiuo tikslu teisme bylos nagrinėjamos viešumos tvarka ir betarpiškai teismo. Čia visuomenei suteikiama proga įsitikinti, ar atitinka teismo sprendimas pateiktiesiems bylininkų įrodymams; čia visuomenė, tartum, pati prisideda prie teismo tyrinėjimo proceso ir teismo tiesa darosi visų tiesa. Užtat, įrodinėjimo teisė įveda eilę viešojo pobūdžio taisyklių byloms nagrinėti teisme. Žinoma, viešumos tvarka nėra reikalinga kitų sričių tyrinėjimams.

c) Pripažindamas teismo sprendimui teisumo autoritetą įstatymų leidėjas rūpinasi, kad įrodymai būtų pasemti iš bylos aplinkybių, kad jie nekeltų abejojimų ir kad būtų švarūs. Jis neleidžia tų įrodymų, kurie sunku arba negalima patikrinti teisme, antai gandų, įrodymų iš trečiųjų rankų; jis reikalauja geriausių įrodymų; jis įvairiais būdais stengiasi surinkti visus įrodymus ir del to deda prievolę visokiems asmenims ir įstaigoms teikti turimuosius įrodymus; leidžia pernagrinėti bylą, kai teismas nepakankamai giliai esti ją išnagrinėjęs ir k. k.

Ir kitose srityse iš įrodymų reikalaujama tas pat, bet teismo darbo srity tyrinėtojas varžomas yra juridinėmis taisyklėmis.

d) Pagalios teismo sprendimas negali būt remiamas tais įrodymais, kurie prieštarauja dorovės pagrindams; užtat, teismui draudžiama vartoti prigavimas, gudrumas, kankynės išgauti įrodymams; jam draudžiama bet kuriuo būdu versti liūdininkas kaltinti save nusikalstamu darbu arba ne dorovingu veiksmu, išduoti paslaptys, kurios bylą neliečia ir k. k. Laužydamas dorovės dėsnius teismas perkelia atsakomybę nuo savęs valstybės valdžiai, ir valdžios autoritetas del to turi kristi; deliai to valstybė ir privalo drausti visokias nešvarias priemones.

3. Ne vien teismo sprendimo ypatumai apsireiškia įrodinėjimo srity; ten atsiliepia ir tyrinėjamieji faktai. Tyrinėjant faktus, sutinkamas didelis sunkumas ir pavojus, ir tatai nugalėti privalo irgi įrodinėjimo teisė. Teismas tyrinėja žmogaus veiksmus, kurie dažniausia pareina nuo žmogaus psichikos; deliai to teismas turi mažą plotą betarpiškų ir tiesioginių įrodymų ir verčiamas esti pažinti faktus aplinkiniais įrodymais. Be to kiekvienas faktas, kiekvienas santykis, kurį turi spręsti teismas, lydimas esti antagonizmo ir del to esti slepiama ir temdinama teisybė; bylininkai patys imasi priemonių temdinti teisybei; antai, civilinėj byloj kaltininkas slepia arba iškreipia faktus; baudžiamojoj byloj nusidėjėlis stengiasi naikinti jo kaltės įrodymus; ir šiaip jau kiekvienas bylininkas visgi bent perdeda ka arba nedadeda ko. Dažnai tatai daro ir liūdininkai. Ir teismui tenka, nelaukiant, kol audra nustos, eiti į patį ginčų ir prieštaravimų vidų ir daryti operacija labai nepatogiu momentu. Šiuo atžvilgiu teismo tyrinėjimas visai skiriasi nuo istoriko tyrinėjimo: istorikas tyrinėja taikos metu, teismas verčiamas esti įsikišti kovos metu ir be to jis varžomas yra vietos ir laiko; jis privalo tuoj išspręsti bylą, o istorikas gali palengva rinkti įrodymus ir spręsti klausimą, kada nori; jis gali mesti prieitają išvadą ir tyrinėti toliau, jo darbas neliečia piliečių civilines teises, žmonių ramybę ir visuomenės tvarką. Teismo tyrinėjimas kas kita; čia jau reik atminti, jog „interest reipublicae, ut sit finis litium" (respublikos yra interesas, kid ateitų ginčams galas). Ieškovas ir atsakovas stovi prieš teismą ir laukia sprendimo šiokio ar tokio; teismas negali pasakyti jiems: man kyla abejojimas, aš atidedu bylą neaprėžtam laikui; tatai būtų ne bylų sprendimas o jų tęsimas. Užtat įstatymų leidėjas privalo suteikti teismui taisykles spręsti visiems fakto klausimams, kurie iškyla byloj, kad būtų ir labai sunku rasti tikroji tiesa.

4. Įstatymų leidėjas ir teikia teismui tas taisykles palengvinti teismo darbui. Deliai to įrodinėjimo teisės srity mes tarpais randame įstatymo įvestuosius bendruosius dėsnius, kuriuos išaiškinti

privalo jau teismas, randame dar visokias prezumpcijas arba dėsnius, kuriems įstatymas suteikia tam tikros įrodinėjamos jėgos.

Taiposgi, įstatymas suteikia jėgos kurio bylininko pripažinimui ir jau neleidžia tam bylininkui griauti pripažinimą. Jis įveda civilinės teisės sritim neginčytinus įrodymus, kurie lengvina procese tyrinėjimo darbą. Jis deda prievolę įvairiems asmenims stoti teisme, kai tie asmens teismui esti reikalingi ir nestojusiems grasina bausme. Šių priemonių neturi privatinis tyrinėtojas. Užkirsti keliui įrodymams slėpti, dokumentams padirbtinėti, liūdininkams meluoti įstatymų leidėjas ir gi kovoja tam tikrais įrankiais; jis paveda policijai tyrinėti nusikalstamus darbus, rinkti jų įrodymus; jis leidžia teismui prisiekdinti liūdininkus ir tuo apkrauti liūdininkų sąžinę sunkia prievole; jis skiria dideles bausmes tiems liūdininkams, kurie teisme meluoja; klausinėjimo tam tikru būdu leidžia gaudyti melą; baudžiamosiose bylose suteikia teismui teisę suimti ir pasodinti kaltinamąjį kalėjiman lig byla bus sprendžiama, kad kaltinamasis nesuslėptų įrodymus.

Taigi matome, jog įrodymų ypatumai ir įrodinėjimo sąlygos teismo darbo srity skiriasi nuo bendrųjų ir daug pareina nuo juridinių normų.

5. Įrodymų teisė suskirstoma dviemis skyriais. Vienas aptaria teismo įrodymų esmą, kitas aptaria įrodinėjimo būdą (quid probandum ir modus probandi).

Įrodymo sąvoka teismo darbo srity siaurinama dviejų klausimų linkmėmis: 1) kurie įrodymai liečia bylą ir 2) kurie įrodymai yra leidžiami teisme. Liečia bylą įrodymai, kuriais atstatomi arba vyriausieji faktai arba tampriai su jais surištieji įrodinėjamieji faktai. Tie faktai surišti esti vieni su kitais arba patys savaimi arba įstatymų liepimų. Įstatymų leidėjas išmeta faktus, kurie toli stovi nuo vyriausiųjų faktų; jis laiko tų faktų tyrinėjimą mažai naudingu arba atranda tą tyrinėjimą pavojingu, nes jis gali atitraukti teisėjų akis nuo bylos padrindų, arba pagalios mano, teisėjai nesugebėsę surasti faktų mazgus. Šiaip ar taip, liečiančiųjų faktų plotas tarpais apibrėžiamas esti įstatymų leidėjo ir tuo būdu statomas įrodinėjimo turinys.

Tasai turinys statomas yra ir taisyklėmis, kurios aptaria, koki įrodymai leidžiami teisme. Neleistinieji įrodymai, apskritai kalbant, nėra įrodymai: antai gandais paremtasis įrodymas — nėra įrodymas; bepročio pareiškimas — nėra įrodymas; čia teismo atmetama medžiaga, kuria negalima pasitikėti, kad ji ir liestų vyriausiuosius faktus. Del suskirstimo įrodymų liečiančaisiais ir leidžiamaisiais teismo įrodymas esti tarpais siauresnis, tarpais platesnis negu šiaip jau įrodymas.

6. Užtat, teismo darbo srity įrodymų suskirstymas yra painesnis ir taikomas jis praktikos tikslams. Tasai suskirstymas turi būt paremtas esamaisais šalies proceso įstatymais, bet jame yra ir kitų šalių procesų bendrieji dėsniai.

Įrodymų suskirstymas betarpiškais ir tarpininkiškais tiesioginiais ir aplinkiniais lieka, tik jų sudėtis kiek didėja.

Betarpiškais teismo įrodymais turi būt tie įrodymai, kurie esti įgaunami pačio teismo arba kurio teismo nario. Jie suskirstoma tiesioginiais ir aplinkiniais. Aplinkiniai vėl suskirstoma daiktiškais ir raštiškais įrodymais.

Tarpininkiški įrodymai yra tie, kuriuos teismas gali pažinti:

a) išklausinėdamas visokius asmens;

b) reikalui esant, apžiūrėdamas kuriuos asmens ir

c) pasižindamas su kurių asmenų pranešimais raštu.

gaunamieji iš kitų asmenų įrodymai suskirstomi taip:

a) bylininkų arba kaltinamojo pareiškimais;

b) liūdininkų, žinovų pareiškimais. Visi tarpininkiški įrodymai yra aplinkiniai.

Remiantis tuo, kas pasakyta, tokia klassifikacija taip atrodo:

I. Betarpiški įrodymai:

1. Tiesioginiai — teismo stebėjimas liečiančio bylą veiksmo.
2. Aplinkiniai:
   a) daiktiškų įrodymų peržiūrėjimas;
   b) apžiūrėjimas (vietos);
   c) asmenų apžiūrėjimas;
   d) raštų patikrinimas.

II. Tarpininkiški įrodymai esti pateikti:

a) bylininkų;

b) liūdininkų;

c) žinovų.

Šita klassifikacija sutrumpinama taip: betarpiški įrodymai laikomi realiniais, tarpininkiški asmeniniais. Kiekvienos rūšies įrodymų aptarimas turi būt dėstymu tų teisės normų, kurios rodo, kiek yra leidžiamas kuris įrodymas, kuri jo vertė bylininkų reikalavimų atžvilgiu ir kuri jo reikšmė teismui; čia dėstymas jau virsta dogmatiniu dėstymu. Užtat, teismo įrodymų sistemos dėstymas reik surišti su proceso įstatymų sistema; tada jis bus įrodinėjimo teisės sistema.

12. Įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas bylininkams procese.

Jo teorijos.

Praktikos atžvilgiu įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas bylininkams procese labai svarbus yra. Bylų, kurių aplinkybes pripažintų abi šali vienu balsu ir kuriose kiltų tik teisės taikymo reikalas, yra labai maža. Jei tokių bylų būtų daug, tai teismo darbas eitų kur kas lengviau; bet to nėra.

Beveik kiekvienoj byloj bylininkai ginčijasi del kurio dalyko; teismui del to dalyko kyla abejojimo; visgi teismas privalo tarti savo žodį ginčo esmės reikalu, kitaip sakant, priimti ginčijamąjį faktą arba atmesti; užtat vienam bylininkų tenka teikti teismui įrodymai tų faktų, kurie kelia teismui abejojimo, kitaip, tas bylininkas galėtų pralaimėti bylą. Ne be reikalo sakoma: „da mihi facta, dabo tibi jus“ (pateik man faktus, aš suteiksiu tau tesę); arba „non jus tibi deficit, sed probatio“ (ne teisės tau trūksta, o įrodymų). Kai trūksta įrodymų, ta bylininkas gali prarasti ir teisę. Deliai to procesualistai ir kalba, katram bylininkui reik dėti įrodymų teikimo sunkenybė (onus probandi). Prieš pradedant procesą, ieškovui svarbu žinoti, kurių įrodymų pareikalaus iš jo teismas; atsakovui ir gi įdomų žinoti, kuriomis aplinkybėmis jam leidžiama remtis, kuriomis neleidžiama, kuriais atvėjais galima tik nepripažinti reikalavimas ir kuriais tasai nepripažinimas reik paremti įrodymais. Bet šiuo reikalu literatūroj yra maža vedamųjų principų. Suprantamas yra dalykas, jog teismas iš pradžių privalo uoliai ištyrinėti bylos aplinkybes ir tik tada žiūrėti, ar lieka kuris neišaiškintas dalykas ir jei ginčijamoji aplinkybė, ir padėjus visas pastangas jai išaiškinti, lieka teismui mįsliu, tai tik tada kyla klausimas, katram bylininkui reik dėti sunkenybė įrodinėti tą aplinkybę, nes savo sprendimu teismas negali pasakyti: neaišku (non liquet). Ginčus kelia klausimas, ar įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas reik aptarti dėstant materijalinę civilinę teisę ar civilinį procesą. Vieni procesualistai laikosi pirmosios nuomonės, kiti antrosios.

Kadangi materijalinė civilinė teisė reguliuoja juridinius santykius, tai, rodos, ji turi aptarti ir įrodinėjimo sunkenybės suskirstymą; bendroji civilinės teisės dalis turėtų aptarti pagrindinius to suskirstymo dėsnius, o jų taikymas atskirais atsitikimais, atsižiūrint civilinės teisės institutų įvairumo, reikėtų plėsti tų institutų normomis.

Šiuo atžvilgiu rusų įstatymo rinkinio X t. 1 dalis netinkamai suredaguota, nes jos negalima, kaip reik, suprasti be kassacijos teismo papildymų ir paaiškinimų.

Jei įrodinėjimo suskirstymo sunkenybė būtų aptarta civilinės teisės, tai teismo darbas būtų daug lengvesnis.

Mūs įstatymuose nerandame jokių tam tikrų dėsnių. Civ. proceso 366 straipsnis sako: ieškovas privalo paremti įrodymais ieškinį, atsakovas, jei jis ginčija ieškovo reikalavimą, privalo paremti įrodymais savo atsikirtimą.

Bet įstatymai neaptaria, kas yra ieškinio sąvoka ir atsikirtimo sąvoka, kai jos susiduria su įrodinėjimo prievole; užtat, vadovautis 366 straipsniu nebegalima; juk ne viską ka ieškovas kalba teisme ir ne viską, ka jis rašo ieškomajame prašyme, privalo jis įrodinėti; deliai to 366 straipsnis beveik nieko nesuteikia kalbamuoju dalyku. 366 straipsnio motyvuose sakoma, kad tasai straipsnis išreiškia romėnų dėsnį: affirmanti incubit probatio (kuris ką tvirtina, tam dedama prievolė įrodinėti). Ir šitasai dėsnys taipgi nėra apibrėžtas. Rusų senato praktika įgyvendino tą patį romėnų dėsnį kiek kitais žodžiais jį pavadinusi, būtent: negativa non probantur (neigiamieji faktai neįrodinėjami).

Kadangi įstatymuose nėra dėsnių kalbamuoju dalyku, tai reikalas vertė rašytųjų teisės normų vieton statyti priimtus teismo praktikos arba mokslo išgalvotus dėsnius.

Visgi įstatymų leidėjas turėtų, kiek tatai galima, suskirstyti bylininkams įrodinėjimo sunkenybę bendrais vedamaisiais dėsniais, nes be tų dėsnių teismo praktikai labai sunku išspręsti klausimai, katram bylininkui reik dėti įrodinėjimo sunkenybė; tų bendrųjų dėsnių negalima pakeisti aptarimu įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo kiekviename teisės institute skyrium, kadangi, remiantis kurios bylos aplinkybėmis, dažniausia dar nebegalima atidaryti apibendrintųjų dalykų durys.

Bendraisiais vedamaisiais dėsniais kalbamajam dalykui literatūra stato šiuos:

1. pirmoji visų šalių teismų praktikos ilgų metų darbu remiamoji taisyklė sako: ieškovas įrodinėja jo teisės įgijimą, atsakovas įrodinėja teisės išnykimą, jei jis sako sutartis išpildyta esanti.

Šita taisyklė įvesta daugely valstybių; rusų senatas irgi taikė ją. Kalbamąja taisykle suskirstoma įrodinėjimo sunkenybė kreditoriui ir skolininkui tikslingumo atžvilgiu, kadangi ieškovui sunku būtų įrodyti, jog įsižadėjimas atsakovo dar nėra išpildytas; o įrodymai, jog įsižadėjimas yra išpildytas, paprastai imant, esti skolininko rankose: skolininkui atsilyginant, kreditoriaus išduodamas kvitas arba grąžinamas skolaraštis. Įstatymų leidėjas turėtų atkreipti kreditorių ir skolininkų akis į šitą taisyklę; deliai to ir kreditorius nebūtų apsunkinamas nepakeliamais įrodymais ir skolininkas elgtųsi apsižiūrėdamas; čia jokio nepatogumo kreditui nebūtų sutikta. Bet to kreditorius, kad jis ir norėtų, negali pateikti teismui

įrodymų, jog skolininkas nėra išpildęs savo prievolę, nes gauti tokių įrodymų jis negali.

Skirstant įrodinėjimo sunkenybę minėtos taisyklės pagrindu, teismui palengvinama rasti tiesa, kai del kreditoriaus ir skolininko santykių kyla byla. Kalbamoji taisyklė visur yra vartojama, taip ji yra visiems suprantama; paprastai imant, skolininkas niekeno neverčiamas, pats reikalauja iš kreditoriaus paliūdymo, kai jis esti išpildęs savo pareigą; užtat jam ir lengva įrodinėti sutarties išpildymas.

2. Toliau: sutarties trūkumus (vitia nedotii) įrodinėja tasai bylininkas, kuris tais trūkumais remiasi.

Kiekvienos šalies įstatymuose yra paprastieji arba tipingieji juridinių santykių pavyzdžiai ir ypatingieji; antai, santykių asmenimis paprastai laikomi pilnamečiai, veiksmingais asmenimas teislieji asmens; bet tarpais iškrypstama iš tipingojo santykio vėžių; paprastai, pareiškimas žodžiu arba raštu, kai jis esti padarytas atitinkamu būdu, laikomas yra išreikštas rimtu tikslu ir ta prasme, kuri atitinka tikrajai susitarusiųjų asmenų valiai; taisyklės gi apie prigavimą, tikros valios slėpimą, valios išreiškimą del grąsinimo arba prievartos ir k. k. laikomos yra iškrypusiomis iš normos kelio.

Visur įstatymai turi akyvaizdoj normalų žmogų, veikiantį normalėse teisės sąlygose, sveikose teisės aplinkybėse. Kas pareiškia, jog tikrasis dalykų stovis neatitinka įstatymų numatytajam stoviui, jog kuriuo atsitikimu iškrypta iš sveiko teisės santykio kelio į netinkamą pusę, tas privalo įrodinėti savo manymo pagrindus.

Iš tikrųjų: jei atsakovas sako, kad, sutartį darant, jo tikroji valia buvo paslėpta, kad jis yra padaręs sutartį prigautas, kad jis suklydo kuriuo dalyku, antai sako ne tas buvęs sutarties objektas, ne ta objekto kokybė, ne tas kontragentas, tai tatai reiškia, jog atsakovas remiasi sutarties trūkumais, reiškia, jog jis žino faktus, iš kurių daro savo išvadą; tai tegul jis su savo argumentais ir įtikinėja teismą. Šiais atvėjais negalima versti ieškovas teikti įrodymus, jog tie faktai visai nėra buvę; jei ieškovui būtų dedama tokia pareiga ir jei jam nepasisektų įrodyti faktai, kuriuos žino atsakovas, tai, kilus abejojimui, teismas turėtų atmesti ieškinį. Nuo tokių netikėtų dalykų žmogus galėtų apsisaugoti, tik kviesdamas liūdininkus, kurie teisme turėtų patvirtinti, jog jis nebuvo mušęs, nebuvo suėmęs, nebuvo prigavęs ir suklaidinęs, nebuvo grasinęs atsakovui; bet tada kiekvienas turėtų teisę pasakyti, kad teisme ieškovai kankinami ir kad ten iš jų pasityčiojama. Tas pat būtų, jei ieškovas būtų verčiamas įrodinėti, jog jo kontragentas, darydamas sutartį, nebuvo pamišęs, jog jo kontragentas buvo veiksmingas, nes pirmuoju atvėju ieškovui reikėtų daryti sutartis tuo

būdu, kuriuo daromi testamentai, antruoju atvėju reikėtų rinkti žinios, kiek metų turi kontragentas; bet čia žmonės stengtųsi jau nesikreipti į teismą, o apsieiti savo priemonėmis.

Deliai to, kai katras bylininkas pasiremia sutarties trūkumais, tai minėtuoju būdu ir suskirstoma įrodinėjimo sunkenybė bylos šalims.

3. Ir sutarčių srity yra tipai: antai, kurioj sutarčių rūšy valiai išreikšti vartojama tam tikra forma kaipo nuolatinė, papraščiausioji, kitaip sakant, tipingoji; bet ir čia tarpais nukrypstama į šalį ir prieinama sutarčių ypatingoji forma; antai, kai paprastajai sutarčiai prijungiamos kokios sąlygos, kai sutartis laiduojama, sutartimi užstatomas turtas, sutartis daroma su atstovu, o ne su pačių atstovaujamuoju; visos šitos sutartys yra ypatingosios formos.

Ir čia daugelio procesualistų nuomuone nukrypimą į šalį turėtų įrodinėti tasai bylininkas, kuris remiasi ypatingaja sutarimi. Taikant tokią nuomonę pirmiausia būtų bent ieškovui aiškus jo ieškinio likimas; ieškovas jau iš anksto matytų, kurie faktai teks jam įrodinėti ir žinotų, jog daugiau iš jo nebus reikalaujama, užtat, jis galėtų spręsti, ar laimės jis bylą. Kitaipgi, ieškovas negalėtų numatyti, kurių įrodymų reikalaus iš jo teismas griauti tam daugeliui prasimanymų, kuriuos gali iškišti gudrus jo priešas; iškrypimų iš tipingos sutarčių formos yra daug ir jie įvairūs; įrodyti, jog jų nebuvo — sunku; numatyti, kuriuos iškrypimus iškels suktas atsakovas, vargiai bau galima; deliai to, rasti šansai laimėti bylai irgi negalima.

O, kai ieškovui pakanka paremti jo santykis su atsakovu bendraisiais taikomais kurių sutarčių rūšiai ypatumais, tai ieškovas gali būt tikras, jog visokius, tarpais prasimanytus, nepaprastus iškrypimus turės įrodinėti atsakovas; tada ieškovas gali suskaityti šansus laimėti bylą ir pradėti ją drąsiai. Tatai yra ieškovui patogumas.

Kitas patogumas čia yra, štai koks: bylos būtų greičiau baigiamos ir greičiau būtų patenkinamos pretenzijos. Iškišdamas iškrypimus, būk tai pridėtus sutarčiai tipui del abiejų šalių sutikimo, atsakovas galėtų versti ieškovą griauti tuos iškrypimus; bet tada ieškovas dažnai ne greit sulauktų del uždėtos jam sunkenybės bylos pabaigos; o visuomenės yra gyvas reikalas, kad bylos, kurios kyla iš sutarčių, nebūtų lydimos begalinių ginčų ir priekabų; juk del to atsirado ir abstraktinės sutartys, būtent, vekseliai: mes matome, jog vekselių vartojimas vis plečiasi, o tatai rodo, kad vekselis yra pageidaujamas ne vien prekybos srity. Tam pat reikalui ir tikslui įvesta greitoji bylų baigimo tvarka: ja einant, atsakovo prieštaravimų teismas net nereikalauja.

Kyla klausimas, ar atitiktų teisingumui tasai įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas, kuris remiamas sutarčių tipais? Jei įstatymai

taip suskirstytų įrodinėjimo sunkenybę, kaip sakyta, tai būtų prieita, kad daugiausia būtų daromos bendros tipingos formos sutartys; Bet čia nėra ko bijoti, nes kontragentams svarbiau patogumai materijalinės teisės atžvilgiu ir deliai to jiems geriau daryti sutartys, kurios aiškiai išreiškia jų valią ir tikslus; arba, jei to neatsitiktų, tai kaltininkas turėtų pasirūpinti iškrypimo iš tipingos sutarties formos įrodymais, kitaip sakant, pasirūpinti įrodymais papildomojo susitarimo ir jo smulkmenų, kurios kalbėtų jo naudai, nes kitaip, teismas tikėtų ieškovui, kuris remstusi tipingąja sutartimi. Toks įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas nebūtų per sunkus atsakovui todel, kad ir ieškovas turėtų rūpintis tų iškrypimų iš tipingos sutarties formos įrodymais, kuriais jis remtųsi ir kurie kalbėtų jo naudai, nes, kitaip, teismas tikėtu atsakovui, kuris tada remtųsi tipingąja sutartimi. Užtat, įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas atsakovui nebūtų sunkesnis negu ieškovui.

4. Toliau eina klausimas, kam turi būt dedama įrodinėjimo sunkenybė, kai vienas ar kitas kontragentas remiasi kitų vėliau padarytu susitarimu, kuris remiančiosi tuo susitarimu kontragento žodžiais yra nutraukęs arba pakeitęs jo naudai pirmykštę sutartį? Procesualistai sako, jog šiuo atvėju turi įrodinėti kontragentas, kuris remiasi vėlesniuoju susitarimu; ir suprantama kodėl: kitaip nesąžiningiems asmenims būtų suteikiamas lengvas būdas gintis nuo rimčiausių neginčytinais įrodymais paremtų ieškinių: antai, kreditorius pasistengia surinkti visus įrodymus, jog atsakovo įsižadėjimas jau yra subrendęs; o atsakovas sako: „teisybė, bet keliomis dienomis vėliau mudu su ieškovu buvome pakeitę savo valią ir susitarę perdirbti sutartį mano, atsakovo, naudai.“ Jei tokiais atvėjais būtų dedama ieškovams įrodinėjimo sunkenybe, tai stipriausi ieškovų įrodymai eitų niekais ir ieškovai teisme būtų bejėgiai, nes jie negalėtų įrodyti, jog vėliau jie nebuvo pakeitę savo santykį su atsakovais.

Užkirsti keliui taip pakreipti bylai ir statoma tikka minėtoji taisyklė. Toji taisyklė yra tokia aiški, kad ji nekelia ginčų, užtat visi procesualistai priima ją, tik remia ją vieni vienais, kiti kitais pagrindais.

5. Vokiečių procesualistai laiko vienų pagrindinių įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo dėsnių taisyklę, jog teisės santykio nutrūkimą įrodinėja tas bylininkas, kuris nutrūkimu remiasi.

Visai teisinga taisyklė, kai sutartis esti išpildyta ir del to yra pabaigusi savo amžį.

Imkime kitus sutarties nutrūkimo atsitikimus:

a) kreditoriaus sutikimu sutarties objektas gali būt pakeistas kitu, kurį kaltininkas pateikia kreditoriui (datio in solutionem); čia matome sutarties išpildymą; ir sutarties va-

lios pakeitimą ir sutarties išpildymą turi įrodinėti atstovas.

b) Vienos sutarties pakeitimą kita, taipogi sutartį, kuria dovanota skola, įrodinėja toji šalis, kuri remiasi sutarties keitimo aplinkybinės, nes čia esti pakeistas pirmykštis šalių santykis.

c) Kompensaciją arba priešingąją pretenziją įrodinėja ir gi tas, kas iškelia naują pretenziją.

d) Atsilyginimą, kai esti įneštas sutarties objektas teisman išduoti kreditoriui, įrodinėja kaltininkas, nes jis turi atitinkamą del to paliūdymą.

e) Netikėtus atsitikimus, del kurių nyksta santykis, antai, kai sutartis liečia tik kontragento asmenį ir tasai kontragentas miršta, kai reikalavimas ir skola pereina į vieno asmens rankas (atsakovui paveldėjus ieškovo turtą arba ieškovui atsakovo), kai negalima pildyti sutartis del žuvimo jos objekto, įrodinėja tas kontragentas, kuris remia savo teisę tokiais atsitikimais, nes jis geriau žino negu jo priešas priežastis, del kurių jis esti atleidžiamas nuo jo prievolės; todel jo interesas yra surinkti įrodymai. Užtat priimtina taisyklė, jog teisės santykio nutrūkimą įrodinėja tas, kas remiasi tuo faktu.

Įrodinėjimo teisės teorija stengiasi rasti vieną principą, kuriuo galėtų vadovautis įstatymų leidėjas, suskirstydamas įrodinėjimo sunkenybę bylininkams. Bet procesualistai sako, kad rasti vienas principas, kuriuo vadovaujantis galima būtų greit ir trumpai atsakyti į kylančius įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo klausimus, vargiai bau pajėgiamas yra darbas, bent procesualistų-mokslininkų pastangos kol kas nedavė vaisių.

Viduramžio teisininkų mokslas iš pradžių mito romėnų teisės šaltinių aiškinimu. Romėnų civilinės teisės statutas nepaliko pabaigto pagrindo, kuriuo galima būtų suskirstyti bylininkams įrodinėjimo sunkenybė; tame statute atskirais atsitikimais taipgi maža esą medžiagos. Viduramžio teisininkai atkreipė savo akis į visiems žinomą Di gestų (1, 2 Dig. de prob. XXII, 3) tekstą: „ei incubit probatio, qui dicit, non qui negat," kuris su kitu dėsniu: „affirmanti incubit probatio, non neganti" ir buvo padėtas įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo pagrindan. Šitie dėsniai turėjo daug šalininkų; jie žiūrėjo, kurio pabūdžio — teigiamojo ar neigiamojo — yra bylininkų paramos; tik teigiamieji dalykai reikėjo įrodinėti, o ne neigiamieji; iš čia kilo dėsnys: negativa non probantur ir jis buvo pateisinamas tuo, jog neigiamieji faktai negali būt įrodinėjami, nes jų emės atžvilgiu jie nesileidžia įrodinėti. Bet toliau buvo pastebėti neaiškumai; būtent, buvo nurodyta, jog didesnis ar mažesnis

sunkumas įrodinėti neigiamuosius faktus negali visgi pateisinti taisyklės negativa non probantur; jog tiesiu būdu nuosekliai įvesti šį desnį kliudo tas dalykas, kad beveik kiekvieną neigiamąją aplinkybę lengva paversti teigiamąja, pakeitus sakinio žodžius, ir jog įstatymai tankiai leidžia įrodinėti neigiamuosius faktus, tarpais dar net reikalauja to iš ieškovo. Bet velgi nebuvo pasakyta, ligi kol ieškovas turi įrodinėti teigiamąsias arba neigiamąsias savo teisės paramas.

Del padarytų neigiamajai teorijai priekaištų įsigyvendino beveik visų priimtas dėsnys: ieškovas įrodinėja faktus, kurie gimdo jo teisę, atsakovas įrodinėja faktus, kurie naikina ieškovo teisę, prieš jai gimstant arba jau gimus.

Dauguma vokiečių procesualistų šitą teoriją rado tobulesne už neigiamąja teorija ir deliai to paskutiniu laiku vokiečių literatūroj ji įsigyvendino ir pavadinta normų teorija. Savo pagrindan normų teorija deda tokį dėsnį: kiekvienas bylininkas įrodinėja padėlius tos normos, kurią taikyti jis reikalauja iš teismo.

Bet čia kyla klausimas, kaip reik aprėžti ir tvirtai pastatyti teisės normos sąvoka: juk įstatymų leidėjas dviejų normų turinius galėjo įdėti į vieną straipsnį arba vieną įsakymą išdėstyti dviemis straipsniais; užtat, laikyti atskira norma kiekvieną straipsnį, kaip eina straipsniai įstatymų leidėjo numeracijoj, nebegalima; taigi formališkas atskyrimas čia netinka. Visi normų teorijos šalininkai nagrinėjo minėtąjį klausimą ir bandė statyti ideališkos normos sąvoką; bet čia jų nuomonės jau labai skiriasi vienos nuo kitų. Normų teorijos tėvas vokiečių procesualistas Fittingas taip remia savo teoriją: yra teisės prezumpcija, jog kai kurie gimę būtuoju laiku santykiai tęsiasi lig paskutinio momento ir tik, kai santykio katras dalyvis tikrais daviniais įrodo tas santykis esąs pasibaigęs, tai jau netaikomas įstatymas, kuriuo santykis buvo paremtas. Toks jau esąs žmonių protavimo būdas: kiekvienam kitėjimui pateisinti mūs logika reikalaujanti pagrindo ir kol ji nerandanti kitėjimo priežasties, tol ji nemananti, kad kas nors esti pakitėję. Štai kodel, Fittingo žodžiais, pakanką konstatuoti, jog teisė yra gimusi; o kad teisė neišnyko, čia padedanti prezumpcija, kol nebūną įrodyta priežastis, del kurios teisė galėjo išnykti. Šiuo būdu Fittingas prieina tokią prezumpciją: kas sako, kad gimęs būtuoju laiku santykis tebesitęsia, tam nėra kas įrodinėti, teisėjas privalo tam tikėti, kol nebus sustiprintas įrodymais prieštaravimas (donec contrarium probatur).

Bet ši Fittingo prezumpcija nepriimama kitų procesualistų. Jai prikišama štai kas: viskas pasauly maino rūbus; gyvenimas yra tai gyvybės, judėjimo apsireiškimas; tas pat yra ir teisės santykių srity: čia kasdien daromos naujos sutartys ir naikinamos

senos ir senųjų dauguma neina į teismą; o teisėjas, kai jam esti pateiktas tekančiojo gyvenimo išrautasis sklypelis, privalo laikyti dviejų asmenų veikimą sustingusiu ir sustojusiu vietoj; o jeigu vieno asmens reikalavimas jau esti išpildytas? nejaugi skolų dauguma nesumokama geruoju? nejaugi be teismo nenyksta teisės? Teisėjas čia verčiamas būtų laikytis formališkos nuomonės, ir jo pozicija negalėtų būt pateisinta žmonių logikos teismo.

Toliau, Fittingo prezumpcijos nuoseklus įgivendinimas trauktų kai kurias netikslias išvadas; antai, kai jo prezumpcija būtų taikoma praktikos atsitikimams, ji verstų kaskart įrodinėti, jog daraș sutartį asmuo yra pilnų metų, nes kiekvienas žmogus būtuoju laiku buvo nepilnų metų. Ji nepritaikoma, kai dalykas eina del teisės kuriam daiktui: kai prašoma atiteisti kuris daiktas, tai nepakanka įrodyti tik faktas, kad atsakovas kada tai būtuoju laiku neteisiai valdė daiktą; Fittingo gi prezumpcija remiantis, reikėtų manyti, kad atsakovas ir esamuoju laiku daiktą valdo; bet teisė kitaip žiūri ir reikalauja iš ieškovo įrodyti, jog atsakovas valdo daiktą ligšiol. Taiposgi, kas remtųsi įsisenėjimo teise, tam nereikėtų įrodinėti, jog jis valdo turtą 10 metų, pakaktų, kad jis dabar valdo turtą, nes Fittingo prezumpcija sako, kad dabarnykštė padėtis yra buvusios padėties tęsinys, dargi begalinis, donec contrarium probatur. Savo teorijai sustiprinti Fittingas taip gi atranda, jog neigiamieji faktai neįrodinėjami visai. Bet, kaip jau sakyta, ir šitas dėsnys be jokių sąlygų negali būt priimtas, nes įstatymų leidėjas tankiai deda ieškovui prievolę įrodinėti neigiamuosius faktus; antai, imkime condictio indebiti taisykles arba, kitaip sakant, ieškinį, kuriuo prašoma grąžinti pinigai del apsirikimo sumokėtieji (atsilyginta už iš tikrųjų nesamąją skolą). Kuo reik paremti toksai ieškinys teisme, kad jį laimėtume? Būtinai tuo, kad skolos nebūta. Ir tatai privalo įrodinėti ieškovas, taigi tasai asmuo, kuris ieško be reikalo sumokėtų pinigų. Dabar paimkime dėsnį, jog neigiamieji faktai neįrodinėjami; tada teismas turėtų pasitenkinti tik tuščiais ieškovo žodžiais, kad skolos nebuvo; tada teismas turėtų laukti iš atsakovo įrodyti, kad skola buvo, jei tik atsakovas nenori grąžinti gautus iš ieškovo pinigus. Čia ieškovui pakaktų įrodyti, kad atsakovui sumokėti pinigai, pavadinti tuos pinigus be reikalo sumokėta skola ir pareikalauti grąžinti pinigus; tuomet ieškovas būtų atlikęs, kas iš jo reikalaujama, laimėtų bylą, jei tik atsakovas neįrodytų, kad skola buvo.

Kas gi pasirodytų? Štai kas: jums grąžinta skola; jus turite laikyti visą įsisenėjimo laiką dokumentus, kuriais galėtumete įrodinėti jūsų buvusią pretenziją net jau atlygintąją; kitaip, jūs skolininkas, šiandien sumokėjęs skolą, ryt poryt galėtų reikalauti jos iš jūs kaipo be reikalo sumokėtos. Ir kad skola buvo buvusi, turė-

site įrodinėti jūs, tik šiaip-taip išgavę skolą; kitaip, pralaimėsite procesą.

Paprastai, mūs gyvenimo išmintis pataria mums laikyti dokumentus tol, kol skola nesumokėta; kai ji esti sumokėta, dokumentai naikinami, jie jau niekam nereikalingi. Einant gi dėsniu „negativa non probantur", kreditoriui, atsiėmusiam skolą, gali tekti grąžinti ji. Deliai to, rodos, aišku, jog tarpais teismas turi versti įrodinėti ir neigiamuosius faktus. Ir Fittingas sako, kad kalbamuoju atsitikimu ieškovas privalo įrodinėti, jog skolos nebuvo, nes, esą, gyvenimo patyrimas pateisinąs prasilenkimą su griežta teisės logiką, kadangi nebūtosios skolos labai retai sumokamos esančios, nes kiekvienas žmogus iš anksto gerai apsižiūrįs, ar jis privalo mokėti; užtat, tikėti, būk kas esąs sumokėjęs nebūtą skolą, negalėsęs ir teisėjas. Bet toks atsišaukimas į gyvenimo patyrimą pakerta teoriją.

Normų teorijos šalininkai ir kitais būdais remia savo teoriją. Jos aiškiausia šalininku yra vokiečių procesualistas Rozenbergas. Jis atmeta ir Fittingo prezumpciją ir taisyklę „negativa non probantur". Jis ieško paramos įrodinėjimo sunkenybei suskirstyti tik materijalinėj teisėj ir sako, kad šalys procese prašo taikyti jų ginčui išspręsti jų kiekvienos pageidaujamąjį įstatymo įsakymą (condemna arba absolve — atiteisk arba atmesk); teisėjas taiko tą ar tą įstatymą, atsižiūrėdamas į tai, kurio įstatymo padėliai esti įrodyti. Bet vienas faktų, su kuriuo įstatymų leidėjas riša įstatymo taikymą, esti neįrodytas, jis kelia abejojimą: katra šalis pralaimės procesą? Ugi toji, kuri nori, kad būtų taikomas įstatymo įsakymas, kuris tuo atsitikimu negali būt taikomas. O jei taip, tai toji šalis ir turi įrodyti atitinkamus faktus, nes ji nukentėtų, kai teisėjas tartų: neaišku. Užtat, reikią uoliai atskirti tos žymės, kuriomis įstatymo leidėjas taiko kiekvienam ginčui išspręsti tam tikro turinio įsakymą (si paret..., condemna — jei atitinki atiteisk).

Čia atsakymas randamas esąs materijalinės teisės aiškinimu; įstatymo aiškinimo keliu galimą ir reikią rasti, kiek žymių reikalaujama kiekvienai normai taikyti. Materijalinės teisės įsakymai reikią sustatyti tokiu nuoseklumu, kad galima būtų matyt, kaip atskiromis žymėmis arba ir be jų tarimas condemna (atiteisk) pasikeičia tarimu alesolve (atmesk). Surištų šiuo būdu normų eilė rodysianti, kurios jų reikšią bendrąją taisyklę, kurios išimtį. Todel, Rozenbergo žodžiais, aišku esą, jog procesualisto vartojamosios priemonės svarbiais dalykais skiriančiosios nuo analizo kokio juridinio atsitikimo, jei žiūrėt į tą atsitikimą grynai civilinės teisės akimis. Pastaruoju atvėju dedamos kruvon visos žymės, kurioms atsiliepia teisė teigiamuoju arba neigiamuoju būdu ir teisė laikoma įvykdytina tik tada, kai visos palankios aplinkybės yra ir nė

vienos kenksmingų aplinkybių nerasta. Procesualistui gi pakanka tik tų faktiškų davinių, del kurių įstatymas teikia jėgos bylininko nurodomajai normai: įstatymas esti pritaikomas, kad del kitų faktų, gal būt, iš tikrųjų buvusiųjų, teisėjas ir turėtų prisipažinti: ne aišku. Kas del teisės, sako Rozenbergas, tai realybės srity mes matome tik faktus, kuriems įstatymas suteikia jėgos gimdyti teisę . Kai tie faktai esti konstantuoti, daroma neginčijamoji išvada, jog teisė yra. Šiuo būdu gimusios teisės vykdymo stabdymas arba jos naikinimas esąs kitų faktų darbas. Deliai to ieškovo reikalavimas kreipiamas esąs tik į tai, kad teisėjas konstatuotų, jog įstatymų straipsnis, kuris gimdo teisę, turįs pradėti veikti ir tuo būdu esanti pripažįstama ieškovui ieškomoji teisė. Šiuo tikslu ieškovui pakanką išdėstyti tik tie faktai, kurie išreiškia to straipsnio faktiškus padėlius. Kitus liečiančius teisės gyvybę faktus teisme turįs teikti atsakovas, jei tik jis nori, kad teisėjas turėtu juos akyvaizdoj. Užtat ieškovo tikrinimas, jog jam priklauso ieškomoji teismo keliu teisė ir priešingasis atsakovo pareiškimas reikią sudėstyti atskiromis faktiškomis dalimis, del kurių galima būtų spręsti, ar yra teisė ar jos nėra.

Rozenbergas, kaip sakėme, nesutinka su Fittingo nuomone, kad neigiamieji faktai neįrodinėjami; jis rodo civiliniame statute pavyzdžius, kuriuose esą matyt, kad įstatymai reikalauja įrodinėti teisme grynai neigiamąsias aplinkybes, antai: pripažinti kurį asmenį dingusiu leidžiama, kai per 10 metų negauta jokių žinių iš jo; laivas laikomas žuvęs, jei nesti atvykęs į vietą, į kurią plaukė; kreditorius praleidžia terminą, kai jis neprijima siūlomojo atlyginimo. Rozenbergas deda ieškovui prievolę įrodinėti neigiamąsias įstatymo taikymo sąlygas, kai turima galvoj grynai faktiškos aplinkybės; o kai kalbama apie juridinius dalykus, tai neigiamieji momentai neįrodinėjami; todel Rozenbergas, kai ieškomi pinigai būk tai be reikalo sumokėti įrodinėjimo sunkenybę deda atsakovui.

Rozenbergui prikišama, kad tokia išvada būtų nesąmonė. Be to, sunku atskirti, kas tai yra faktiškoji aplinkybė ir kas yra juridinis dalykas . Kiekviena įstatymo sąvoka yra juridinė sąvoka ir procesualistai žino, kaip sunku atskirti teorijai ir praktikai teisės dalykai nuo fakto dalykų; kai kurios neigiamosios aplinkybės galima laikyti ir faktiškomis aplinkybėmis ir juridinėmis sąvokomis; tokiais atvėjais ir įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas svyruoja. Normų teorijos protavimais kodifikatoriai turi būt labai patyrę normoms rašyti: jie turi suskirstyti normas tam tikra aiškia tvarka, kurią siūlo normų teorija. Einant normų teorija, materialinės teisės įstatymai turi būt suskirstyti atskirais straipsniais tam tikru tikslu — reguliuoti įrodinėjimo sunkenybės suskirstymą, kai kiltų procesas; kiti tikslai atmetami.

Teisybė, paprastai imant, bendrieji dėsniai, kurie šiaip ar taip liečia visokius santykius, dėstomi skyrium bendrojoj civilinės teisės daly, kai kurios sąlygos įstatymui taikyti esti viename straipsnyj, aplinkybės, kurios neleidžia teisei gimti arba naikina ją, dedamos į kitą straipsnį. Bet visa tai daroma dėstymo patogumo reikalu, o ne tikslu išspręsti įrodinėjimo problemą. Įstatymų leidėjais dabar esti rinkti trumpam laikui žmonės, įstatymai esti priimami balsų dauguma ir skiriami tarnauti daugumos interesams; jie taisomi dažniausia tik stilistikos atžvilgiu; deliai to įstatymų leidėjai jokiu būdu nesugebėtų taip išdėstyti įstatymų straipsnius, kaip norėtų normų teorija, nes, einant tąja teorija, įstatymų straipsnių dėstymas, būtų prasimanytas ir įvestas tik teorijos tikslams. Imkime X t. 1 d. 570 straipsnį, kuris sako: „kiekviena sutartis ir kiekvienas įsižadėjimas, **kai jie esti neišpildyti,** suteikia teisę reikalauti iš įsižadėjusiojo atsiteisti." Einant normų teorija, ieškovas laimėti bylai turi įrodyti tos normos padėlius, kuria jis remia savo pretenziją; o 570 straipsnis pirmiausia mini įsižadėjimo nepildymą, užtat, normų teorija sekant, nepildymą, tegul tai yra pinigų nemokėjimas, privalo įrodinėti ieškovas. Tokia išvada yra nepriimtina, nes visur sutarties išpildymą įrodinėja atsakovas; tatai pripažįsta visur ir teisės mokslas. 570 straipsnio tekstui nieko negalima prikišti. Bet, normų teorija einant, tasai straipsnis reikėtų išdėstyti dviemis straipsniais ir pirmąjį taip suredaguoti: kas yra padaręs su kitu sutartį, tas turi teisę teismo keliu reikalauti ją išpildyti, o antrąjį taip seredaguoti: kai sutartis yra jau išpildyta, tai ja jau nieko išieškoti nebegalima. Pirmasis straipsnis susideda iš faktų, kurie gimdo tteisę ir tuos faktus įrodinėja ieškovas; antrasis straipsnis susideda iš faktų, kurie naikina teisę ir tuos faktus įrodinėja atsakovas. Kaip matyt, 570 straipsnis ir gi gerai išdėstytas, ne blogiau negu du naujieji straipsniai; 570 straipsnio vieton būtų įvesta du straipsniu tik todel, kad to pageidauja kuri teorija. O normų teorija vedamųjų principų įstatymų leidėjui pateikti neturi; tatai rodo vokiečių civilinis statutas, kuris suskirsto įrodinėjimo sunkenybę kiekvienam santykiui skyrium; kitų šalių statutuose ir to nėra, užtat rasti juose, kaip įstatymų leidėjas manė suskirstyti įrodinėjimo sunkenybę, nebegalima.

Vokiečių teisių mokslas bandė suderinti normų teoriją su senesniųjų teorijų linkme dėti įrodinėjimo sunkenybę pirmiausia ieškovui. Tos senesnėsės teorijos apsunkindavo ieškovą, nes turėdavo akyvaizdoj, kad iš atsakovo nebūtų atiteista tarpais tas, kas jo nėra kalta; tatai, žinoma, gerai; bet lazda turi du galu: per daug ginant atsakovą, skriaudžiami ieškovai, nes jiems tekdavo tarpais pralaimėti visai tikrą pretenziją del netikslaus įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo.

Rimčiausiu teorijų derintoju yra austrų procesualistas Leonhard'as (Die Beweislast, 1904 m.). Jis dar tankiau deda ieškovui įrodinėjimo sunkenybę negu kiti, bet, paliesdamas praktikos darbą, jis neina su išvadomis lig pačio galo, o suteikia teismui didelę laisvę įvertinti įrodymus. Atrasdamas visus įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo principus netinkamais, Leonhard'as visgi mato juose teisingą mintį, būtent, paremti sprendimą proceso prievolių lygybės dėsniais ir mano, jog šitas pageidavimas reik vesti kitu keliu, nesigriebiant klaidinančių, nenuoseklių ir smutkutėlių konstrukciją: teisėjas rasęs kelią pats įvertindamas įrodymus ir remdamas savo tyrinėjimą teisybės ir sąžinės dėsniais. Antrą vertus, ieškovas, kreipdamasis į teismą, reikalauja taikyti esamojo statuto kurį straipsnį; užtat, Leonhardo žodžiais, ieškooas privalo įrodinėti to straipsnio visus padėlius, nes tuomet būsią matyt, ar yra gimusi ieškomoji teisė. Ir tuomet teisėjas turės pasakyti: „ieškovo teisė yra gimusi" ir taikyti šalių santykiams to įstatymo įsakymą. Kai teisė pripažinta esanti gimusi, tai atsakovas privalo irgi rūpintis. O kadangi teisės nykimo pagrindu esti kita norma su kitu turiniu, tai ieškovo teisės išnykimą privalo įrodinėti teisme atsakovas.

Taigi, Leonhard'as remia savo konstrukciją teisės normų jėga; o klausimą, kuri norma turi būt pritaikyta, jis paveda spręsti teismui, remiantis teisybės ir sąžinės dėsniais. Čia Leonhard'as neiškelia vedamųjų taisyklių teismui, bet mano, kad praktika sutversianti prezumpcijas ir teismas vadovausęsis tomis prezumpcijomis, kaip kad jis vadovaujasi įstatymų įvestomis prezumpcijomis. Leon?ard'o nuomone įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo mokslas atsako į klausimą, kas turi nukentėti, kai esti faktas, kuris kelia abejojimą ir nesti pateikta įrodymų įtikinti teismui, ar tasai faktas iš tikrųjų yra buvęs ar nėra buvęs, ir savo mokslą jis vadina: Die Lehre von den Folgen der Beweislosigkeit (mokslas apie proceso įlikimą kai nepateikta įrodymų). Leonhard'o teorija einant, atsakovas turi įrodyti tik, kad ieškovo teisė yra išnykusi. Bet visos teorijos randa atsitikimus, kad įrodinėjimo sunkenybė perkeliama nuo vieno bylininko ant kito: kai kurios atsakovo iškeliamos aplinkybės esti kliūtimi ieškovo teisei įsigyvendinti ir tuokart atsakovui dedama prievolė įrodinėti tas aplinkybes. Leonhard'as sutinka su tuo ir tokiais atvėjais jis taiko atsitikimo ypatybėms elastingas lengvai kilnojamas įrodymų įvertinimo taisykles: jomis remdamasis, teisėjas, atsižiūrėdamas kiekvieno atsitikimo aplinkybių, galįs reikalauti iš bylininko nuginčyti įrodytus kito bylininko tuos faktus, iš kurių galima daryti išvada to bylininko naudai, nes, kitaip būtų neleistinas dalykas, kad bylininkas tik tuščiais žodžiais atmėtinėtų faktus; užtat, teisingiau esą reikalauti iš tokio asmens atitinkamų įrodymų.

Įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo reikalu prancūzų procesualistai iškėlė tikslingumo principą ir sako, kad prievolė teikti įrodymus kiekvienu atstikimu turi būt dedama tam bylininkui, kuris gali tatai padaryti su mažesniais nepatogumais, kitaip sakant, reik stengtis, kad kuo mažiausia būtų atideliojama byla, kad be reikalo nebūtų spaudžiami bylininkai ir kad būtų kuo mažiausia išlaidų. Tatai lengvą, esą, pamatyti proceso pradžioj teisme. Šita mintis buvo išreikšta dar procesualisto J. Bentamo. Tik prancūzų įstatymai neleido išsivystyti tai minčiai. Prancūzai sako, kad įrodymų teikimas reguliuojamas civilinio statuto taisyklėmis. O prancūzų civ. statute (code civil) yra 1356 strapsnis, kuris sako: pripažinimas teisme negali būt skirstomas dalimis nenaudai to asmens, kuris yra jį išreiškęs. Šiame straipsny įdėtą tokia mintis: atsakovas beprieštaraudamas, tarpais, pripažįsta svarbius ieškovo iškeltus faktus, bet jei išvada iš jo žodžių esti: „neprivalau patenkinti ieškovo reikalavimą", tai jam įrodinėjimo prievolė nededama; antai, kai atsakovas sako: „aš buvau ėmęs iš ieškovo prekes skolon, buvau jam kaltas, bet esu sumokėjęs skolą", tai čia, einant pripažinimo neskaldymo principu, įrodinėjimo sunkenybė dedama ieškovui ir ieškovas privalo įrodinėti, jog įsižadėjimas atsakovo neišpildytas. Aišku, koks neteisingas reikalavimas statomas ieškovui; vokiečių procesualistas Knierim sako, kad toks reikalavimas prieštarauja logikai, pakerta kreditą. Užtat, prancūzų teorija ir praktika stengiasi suminkštyti įstatymo principą visokiais aplinkiniais keliais; ir teorija ir praktika randa reikalo tarpais skaldyti pripažinimą; praktika, sako procesualistai, ir skoldanti ji, bet viens teismas vienaip sprendžęs kylančius tuo reikalu klausimus, kitas kitaip, o kassacijos teismas nenaikinąs teismų spendimus ir nežiūris taipgi prasilenkimų su įstatymu.

Remiantis anglų procesualisto Dz. Stifeno rašiniais, anglų teismų praktika įrodinėjimo sunkenybę suskristo šiomis taisyklėmis: kas teisme remia savo teisę faktais, tas privalo įrodyti, jog tie faktai iš tikrųjų yra buvę.

Įrodinėjimo sunkenybė kiekviename procese pirmiausia gulinti ant to bylininko, prieš kurį būtų nukreiptas teismo sprendimas, jei abu bylininku nebūtų buvę pateikę jokių įrodymų, imant ir visokias prezumpcijas, kurios gali iškilti bylininkams besiginčijant. Procesui plečiantis, įrodinėjimo sunkenybė gali būt nuimta nuo bylininko, ant kurio ji gulėjo iš pradžių, kai tas bylininkas įrodo faktus ar išvysto prezumpciją savo naudai.

Kai esti prieštaraujančios viena kitai, prezumpcijos, tai elgiamasi taip, kaip elgiamasi esant prieštaraujantiems įrodymams.

Be to anglų yra visokiems atskiriems, atsitikimams taisyklės

kurios atsižiūri bendrųjų taisyklių. Žinoma, anglų teismai, kaip ir kitų šalių teismai, vadovaujasi ir civilinės teisės prezumpcijomis.

Rusų literatūroj yra visai maža darbų, kurie speciališkai aptaria įrodinėjimo sunkenybės suskirstymą. Rusų procesualistai, dėstydami civ. procesą, trumpai liečia kalbamąjį dalyką. Senesnieji jų sekė dažniausia vokiečių teorijomis ir vadovavosi rusų senato sprendimais. Apskritai sakant, proceso teorijos srity, rusai turi visai maža nuopelnų. Šits dalykas pateisinamas tuo, kad kai buvo įvesti 1864 metais proceso įstatymai, rusai puolėsi aiškinti tuos naujus principus, kurie buvo įdėti proceso įstatymų pagrindan ir į tą šalį buvo nukreiptos rusų teisininkų jėgos; užtat, rusų literatūroj mes randame rimtų kommentatorių (įstatymų aiškintojų), kaip antai, V. Isačenko, J. Tiutriumovas, o teorijos mokslo srity randame maža darbų.

Vėlesniuoju laiku įrodinėjimo sunkenybės suskirstymą liečia, betgi visai trumpai, rusų procesualistas Golmstenas, tik kaipo karštas Biulovo teorijos šalininkas jis išplėtė Biulovo teoriją iki kraštų ir į visa ka žiūri tos teorijos akimis.

Toliau, rusų procesualistas Nefedjevas taipgi liečia kalbamąjį reikalą. Jis sutinka su prancūzų teorija, kad įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas yra tikslingumo dalykas ir del to jis turi būt pavedamas teismui.

Pagalios, rusų procesualistas B. Popovas speciališkai tyrinėja įrodinėjimo sunkenybės suskirstimą, stato savo tezę ir kritikuoja vokiečių teorijas. Kas del prancūzų teorijos, tai jis nesutinka tik, kad visais atsitikimais teismui būtų pavedamas svarstyti klausimas, katram bylininkui patogiau yra teikti įrodymai atskirais atsitikimais. Kas pažįsta, sako B. Popovas, teismo praktiką, tas žino, jog praktikai esti nelengva nugalėti patiktasis sunkumas, kai praktika neturi vedamųjų principų pasiremti ir jod reikalingumas išdėstyti tuos principus įstatyme teismo praktikos jaučiamas yra nuolat. Įstatymų leidėjas privaląs numatyti pats in abstracto, kuriuose teisės skyriuose kokius faktus turi įrodinėti kiekvienas bylininkas: atskiros bylos aplinkybės dažniausia neduoda rakto kalbamosios problemos durims atidaryti. Be to, B. Popovas griežtai nesutinka ir su prancūzų pripažinimo neskaldymo principu, nes del to principo ieškovui gręsianti didelė sunkenybė. Pagrindinį prancūzų teorijoj dėsnį, būtent, kad įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas yra tikslingumo dalykas ir turi būt pavedamas teismui, B. Popovas priima.

B. Popovo tezė taip skamba: „tasai bylininkas turi teikti teismui reikalingus įrodymus, kuriam apsirūpinti įrodymais lengviau yra esamuoju laiku arba buvo patogiau būtuoju laiku.“ B. Popovas neginčija, jog jo tezė neapima viską, jog yra atsitikimai, kuriuos

ji apeina; užtat, jis sako, kad ji reikėtų taikyti bent tiems atsitikimams, kuriuos ji liečia ir kuriems tinka; jis siūlo jo tezę paversti prezumpcija iš įstatymų, tada, jo nuomone, bent daug teorijos ir praktikos mokslo problemų būsę tinkamai išspręsta.

Kas del apsirūpinimo įrodymais būtuoju laiku, tai šį dėsnį B. Popovas teisina tokiais žodžiais: jei įrodymų ginčui išspręsti jau negalima pateikti dabar, tai reik kreipti akys į butąjį laiką ir dirstelti, ar negalėjo katras bylininkas apsirūpinti įrodymais savu laiku; ir jei galėjo, tai už nesirūpinimą savo interesais ir teisingumo interesais teismas baudžia tą bylininką ir nukreipia prieš jį faktą, kuris kelia abejojimą; argi ne jis kaltas, kad teismas nepajėgia rasti teisybę? Jis galėtų įrodyti teisybę dabar, jei būtų rūpinęsis savo reikalais pirmiau. Punietur, ut de jure suo probare necesse haberet. Pagalios, jei ne vienas bylininkas negalima kaltinti įrodymų nepateikimu ir jei, remiantis įstatymais arba teismo praktika, negalima nuvokti, kurios aplinkybės labiau atitinka tikrumui, tai bylą pralošia ieškovas.

B. Popovas sako, kad, taikant jo tezę kiekvienam teisės institutui ir kiekvienai teisės normai, aiškiai nenurodoma, katras bylininkas turi kelti įrodinėjimo naštą; jo žodžiais, reik dar daug dirbti įstatymų leidėjui ir mokslui, reik giliai įlįsti į socialinių santykių vidų tikslu atrasti, katras bylininkas yra arba buvo patogesnėse aplinkybėse įrodymams rinkti ir katras galima būtų kaltinti tuo, jog įrodymų teismui nepateikta.

Tokia yra B. Popovo nuomonė kalbamuoju dalyku. B. Popovas pripažįsta, kad jo tezė netinka visiems atsitikimams ir kad ji ne visados nurodo, katras bylininkas turi kelti įrodinėjimo naštą. Šiuo pripažinimu B. Popovas pats pakerta savo teoriją. Šiaip ar taip kalbant, visgi reik žiūrėti, ar suteikia teorija naudos praktikai, nes be to teorija neturi vertės. B. Popovas sako, kad jo tezė reikėtų taikyti atsitikimams, kuriems ji tinka; šitie žodžiai nesuteikia praktikai naudos, nes praktika visgi nežinos, kurjais atsitikimais reikėtų taikyti B. Popovo tezė. Tegul praktika rastų tuos atsitikimus, kad ir nevisus; liktų klausimas, kokia gi tezė turėtų būt taikoma tiems atsitikimams, kurių neapima B. Popovo tezė? B. Popopas apie tai nekalba ir palieka praktiką sunkioje padėtyje; jo nuomone, tais atsitikimais dalyką spręstų teismas. Bet tatai reiškia neradus principo, slėptis už teismo sprendimo.

B. Popovas mano, jog ilgai padirbėjus ir įstatymų leidėjui ir mokslui, bus surastas bylininkas, kuris yra arba buvo patogesnėse aplinkybėse įrodymams rinkti; bet to bylininko B. Popovas neranda. Visgi teorija turi spręsti tuos klausimus, kuriuos stato gyvenimas dabar, ji privalo šiaip ar taip išspręsti tuos klausimus; manyti taip, kaip mano B. Popovas, vargiai bau galima, nes

jo žodžiai reiškia, kad jis atsikrato nuo darbo dabar ir sukrauja tą darbą kitiems būsimuoju laiku, kitaip tariant, pripažįsta savo silpnumą.

Negalima sutikti ir su principu, kurį B. Popovas deda savo tezės pagrindan; tasai principas yra bylininko patogumas. Imant patogumo principą, galima nueiti per toli; pavyzdžiui, asmuo A gyvena Kauno apskrity ir kelia bylą del esamojo toj pačioj apskrity nekilnojamojo turto asmeniui B, kuris gyvena užsieny; patogumas yra asmens A pusėj; nes A yra arti teismo, arti turto, kėlusio ginčą, arti liūdininkų, arti įstaigų, iš kurių galima gauti žinių; nejaugi asmuo A bus verčiamas teikti įrodymus visais atsitikimais, kai tik kils abejojimas, katras bylininkas turi teikti įrodymus kilusiam byloj klausimui išspręsti? B. Popovo teorija asmuo A gali būt verčiamas teikti įrodymus, kurie bus priešingi jo siekiamajam tikslui; bet jei asmuo A parėmė savo teisę tvirtais įrodymais, tai nebegalima dėti jam pareiga teikti dar kitus įrodymus, kurie jam visai nėra reikalingi, kurie atimtų iš jo tarpais daug triuso ir kurie tarpais galėtų eit jo priešo naudai. Deliai to patogumo principas reikėtų pripažinti netinkamu.

Rodos, reikėtų dėti pagrindan kitas principas, būtent bylininko interesas.

Kai ieškovas kelia bylą teisme, tai jo tikslas yra laimėti bylą arba, kitaip sakant, įgyvendinti tą pretenziją, del kurios jis šaukiasi teismo pagelbos. Tikslui pasiekti ieškovas turi paremti savo pretenziją daviniais, kurie įtikintų teismą, jog jo pretenzija yra teisinga ir jog ji turi būt įgyvendinta prievartos keliu. Ne kas kitas, o kaip tik ieškovas žino, kuriais daviniais galima paremti jo pretenzija; užtat, ieškovas ir privalo pateikti teismui tuos davinius.

Vėlgi ir atsakovo tikslas yra laimėti bylą, bet laimėti bylą atsakovas gali tik atrėmęs ieškovo pretenziją; kuriais daviniais galima atremti ieškovo pretenzija, taipgi žino tik atsakovas, jis ir privalo pateikti teismui atitinkamus davinius. Taigi, davinius teikti teismui ir ieškovas ir atsakovas verčiami yra jų interesų.

Bylininkų interesų kovos rezultatą svarsto teismas; šita prievolė teismui dedama įstatymų.

Kaipo įstatymų ir gyvenimo sąlygų žinovas teismas privalo įvertinti pateiktus bylininkų įrodymus, remdamasis logikos taisyklėmis, įstatymais ir savo sąžine. Dažniausia ir teismui ir bylininkams aišku esti, katras bylininkas privalo pateikti kuriuos įrodymus. Bet esti atsitikimai, kai tuo reikalu kyla abejojimas Tą abejojimą taipgi privalo svarstyti teismas; bet čia teismas turi remtis ne bylininkų patogumais, o savo išmintimi: nagrinėdamas bylą teismas mato, koks yra kurio bylininko interesas, deliai to jis turi rasti, katro bylininko ginamasis interesas reikalingas yra

paramos ir tatai teismas turi paskelbti savo nutarimu. Mūs civ. proceso 368 straipsnis deda teismui tokią prievolę.

Deliai to, įrodinėjimo sunkenybę bendrais bruožais, rodos, tinkamiausia reguliuoja anglų teismų praktika, nes ji, iš pašaknų žiūrint, tos sunkenybės pamatan deda bylininkų interesus: katras bylininkas jo interesu remia savo teisę faktais, tasai bylininkas privalo įrodyti jo teikiamuosius teismui faktus; įrodinėjimo sunkenybė dedama pirmiausia tam bylininkui, kuris pralaimėtų bylą, jei nebūtų pateikta įrodymų arba prezumpcijų; procesui plečiantis, įrodinėjimo sunkenybė gali būt perkeliama nuo vieno bylininko ant kito. Sakinys, jog įrodinėjimo sunkenybė pirmiausia dedama tam bylininkui, kuris pralaimėtų bylą, jei nebūtų pateikta įrodymų ir prezumpcijų, reiškia, kad bylininkas turi žiūrėti, ko reikalauja jo interesas; jei bylininkas nepasirūpina savo intereso įrodymais, jis ir pralaimės bylą.

Rusų senato praktika įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo reikalu nepaliko kokios konstrukcijos, nepaliko ir dėsnių, kuriais galima būtų naudotis ir kuriuos randame vokiečių teismų praktikoj.

Pradėdamas darbą, rusų senatas ne galėjo remtis nė įstatymais nė literatūra: įstatymai mažai liečia dalyką, literatūros beveik nebuvo. Pirmutiniais 1867 m. savo sprendimais (spr. 43, 117, 280 NN.) rusų senatas dėjo pirmiausia ieškovui pareigą pateikti įrodymus ir sakė, tik kai ieškovas atlieka savo pareigą, tai iškyla tokia pat atsakovo pareiga; reikalauti iš atsakovo įrodymų ankščiau teismas neturįs teisės, kad atsakovo pareiškimas būtų ir vien tušti žodžiai.

Kokiais metais vėliau rusų senatas iškėlė dėsnį, kuris dar labiau pabrėžė senato silpnumą, būtent, rusų senatas nutarė jog įrodinėjimo sunkenybės suskirstymas bylininkams yra bylos gilumos (esmės) dalykas; užtat, einant teismo įstaigų įtaisymo įstatymų 5 straipsniu ir civ. pr. 11 straipsniu, tasai dalykas negalįs būt patikrinamas kassacijos instancijos. Vėliau šits dėsnys vis rečiau ir rečiau senato būdavo taikomas, nes rusų senatas pamatė, kad teismo sprendimas turi neprieštarauti įstatymams, deliai to senatas atrado, jog remdamasis civ. proc. 366 straipsniu, jis turi teisę naikinti sprendimą, kai teismo pripažintos esti įrodymais tokios aplinkybės, kurioms įstatymas nesuteikia įrodymų jėgos arba kai teismas reikalauja iš bylininkų tokių įrodymų, kokių visai nereikalauja įstatymas arba koki pateikti nebegalima.

Visgi ir vėliau rusų senatas žiūrėjo į įrodinėjimo sunkenybės suskirstymą kaip į bylos gilumos dalyką, tik netaikė savo principo griežtai ir tarpais atsitraukdavo nuo jo.

Dar 1869 metais rusų senatas įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo reikalu kreipėsi į prancūzų literatūrą ir paėmė iš jos pripažinimo neskaldymo teoriją be jokių pataisų. Tą teoriją rusų sena-

tas dažniausia taikė ginčams kilusiems iš sutarčių, padarytų nesilaikant tam tikrų formalumų, bet pripažintų atsakovo, kuris visgi prieštaraudavo, kad sutartis buvo padaryta, bet jo ji buvo išpildyta. Dabar be formalumų sutartys naikinamos; o rusų senatas taip protavo: ieškinys nėra paremtas įrodymais, nes nepateikta sutartis raštu; kai atsakovas prieštarauja, jog sutartis buvo padaryta, tik ji jo išpildyta, tai tada skola ginčijama; todel, ji esanti neįrodyta, ji laukia, kol ji bus įrodyta ir įrodyta ieškovo, nes atsakovas teikia įrodymus tik antrąją o ne pirmąją eile tik tuomet, kai pateikia įrodymus ieškovas.

Kitais atsitikimais rusų senatas stiprindavo savo išvadą kitaip, būtent, tardavo: kai atsakovas ginčija skolą ir visgi sako, kad paskolos sutartis buvo padaryta, tai atiteisti tai skolai reikėtų suskaldyti atsakovo pripažinimas, nes atsakovo pripažinimas susidedąs iš dviejų dalių: a) įsižadėjimas buvo, b) bet dabar jo nėr, vadinasi, atsakovas skolos nepripažįstas ir atiteisti skola galima esą tik išmetus antrąją atsakovo „pareiškimo dalį (1869 m. 436 N.). Panašiais atsitikimais ieškovas verčiamas būdavo įrodinėti, kad sutartis neišpildyta. Ilgai rusų senatas taikė pripažinimo neskaldymo teoriją (lig 1881 m.), tik ne visai griežtai. Rodos, aišku, jog kai atsakovas pripažįsta kurią sutartį buvusią padarytą, tik jo išpildytą, tai sutarties išpildymo faktą privalo įrodinėti atsakovas, nes jo interesas verčia jį pasirūpinti įrodymais. To reikalauja ir protavimo nuoseklumas. Taigi ir rusų senatas, kai kilnojamasis turtas kam būdavo parduotas, o pinigų sumokėjimas būdavo atidėtas, iš pradžių žiūrėjo į tokį santykį kaip į paskolos santykį ir reikalavo iš ieškovo įrodyti raštais, kad atsakovas liko jam kaltas kurią pinigų sumą; bet vėliau (1882 m. 3 N.) ir senatas pripažino, kad atsakovas privalo įrodyti, jog jis yra sumokėjęs pinigus ieškovui.

Jau 1871 metais (1871 m. 1125 N) rusų senatas iškėlė dar vieną principą, būtent: negativa non probantur (neigiamieji faktai neįrodinėjami); tame sprendime rusų senatas tarė, jog, remiantis bendromis teisės taisyklėmis, galima esą reikalauti įrodinėti teigiamieji faktai, o ne neigiamieji. Šits principas padėtas daugelio sprendimų pagrindan, bet ir jis nebuvo taikomas nuosekliai ir griežtai ir ne kartą ieškovas arba atsakovas verčiami būdavo įrodinėti neigiamuosius faktus. Įsigyvenus principui „negativa non probantur", bylininkai pradėjo versti savo faktus neigiamaisiais išvengti įrodinėjimo sunkenybės; deliai to rusų senatas daug faktų ėmė laikyti ne neigiamasiais.

Taikydama pasisavintus ir nesuderintus principus rusų senato praktika svyravo ir keitėsi; antai, rusų senato akis daug kreipė namų savininkų su butų nuomininkais bylos; čia rusų se-

natas iškeldavo vedamuosius dėsnius ir tais dėsniais statydavo konstrukcijas: nauji principai, naujos mintys tuoj būdavo taikomos byloms; bet čia senatas pamatydavo ir savo išvadų klaidas. Pirmaisiais savo sprendimais (1869 m. 784 N.) rusų senatas teisingai dėdavo atsakovui pareigą įrodinėti, jog atsakovas yra sumokėjęs nuompinigius, jei būdavo įrodyta arba pripažinta, kad atsakovas buvo gyvenęs pasisamdytame bute, nes čia, sakė rusų senatas, ieškovui pakanka įrodyti tik faktas, kad jo buvo padaryta tam tikro turinio sutartis su atsakovu. Visgi ir 1870 m. 879 N. sprendimu rusų senatas, pasisavinęs prancūzų pripažinimo neskaldymo principą, jau sako, kad neparemtam atsakovo pareiškimui, būk nuompinigiai esą sumokėti, galima tikėti tiek, kiek neparemtam ieškovo pareiškimui, kad nuompinigiai nėra sumokėti; ir tuo sprendimu rusų senatas reikalauja įrodymų iš namų savininko — ieškovo, kadangi pripažinimas neskaldomas. 1872 m. 710 N. sprendimu rusų senatas kiek kitaip remia savo išvadą negu iš pat pradžių, būtent: jis sako, kad buto nuomininkas privalo įrodyti, jog jis yra sumokėjęs nuompinigius, nes, esą, kilus ginčui, ar yra įvykęs kuris faktas, pareiga tatai įrodyti dedama tam, kuris remiasi faktu, o ne tam, kuris ginčija faktą; taigi, jei atsakovas sako, kad jis yra sumokėjęs nuompinigius, tai jis privalo tatai paremti įrodymais. Čia jau atsispindi principas „negativa non probantur".

Tų pačių 1872 m. 846 ir 1001 N. sprendimais rusų senatas jau kitaip kvalifikuoja buto nuomavimo sutartį ir sako, kad tuoj neišpildytoji šalių sutartis panešinti į kredito sutartį ir jai turinčios būt taikomos įrodinėjimo sunkenybės suskirstymo tos pačios taisyklės, kaip kad ir paskolos sutarčiai, nes, esą, jei nuompinigiai nesumokėti, tai kyla klausimas, ar nuomininkas, išsikraustydamas iš buto, liko ką kaltas namų savininkui ar neliko; viens atsakovo pripažinimas, kad jis yra gyvenęs bute žodžiu padarytąja sutartimi už tam tikrą atlyginimą, dar neteikiąs teisės dėti jam pareigą įrodinėti, kad jis yra sumokėjęs nuompinigius, nes jo ir namų savininko santykiai yra jau nutrūkę; ir jei nuomininkas yra išsikraustęs iš buto ir nesumokėjęs nuompinigių, tai jau įvykstąs naujas jo su namų savininku santykis, kurio turinys yra jau ne buto nuomavimas, o padarytoji del to skola; o kad atsakovas ką yra kaltas, privaląs įrodinėti ieškovas, nes čia ieškovo ir atsakovo pareiškimai turį būt vienu mąstu įvertinami.

Šits dėsnys 1874 metais rusų senato buvo praplėstas ir aiškiai išreikštas 1875 m. 383 N. sprendime; tais sprendimais rusų senatas įvedė tokį principą: jei ieškovas sako, kad nuomininkas nėra sumokėjęs jam pinigų už butą, o atsakovas sako, kad nuompinigius jis yra sumokėjęs, tai atsakovas privalo tatai įrodinėti, kol jis dar bute gyvena; bet kai tik atsakovas išsikrausto iš buto, tai jo

ir ieškovo santykis virstąs paskolos santykiu ir tada ieškovas privaląs jau pateikti teismui arba skolarašti arba įrodinėti, jog atsakovas nėra sumokėjęs nuompinigius, kitaip tariant, jog atsakovas liko jam kaltas kurią pinigų sumą.

Jau 1879 metais (spr. 336 N.) rusų senatas metė šitą principą ir taip tarė: išvažiavimas nuomininko iš buto negali būt kiekvienu atsitikimu įrodymu, jog nuomininkas yra išpildęs sutartį ir jog visi jo santykiai su namų savininku, remiami nuomos sutartimi, yra nutrūkę, kadangi nuomininkas gali išsikraustyti iš buto, neatsilyginęs su namų savininku už butą; užtat, nebegalima visais atsitikimais versti namų savininkas įrodinėti, jog nuomininkas yra likęs jam kaltas už butą. Antra vertus, neteisinga būtų visais atsitikimais ir atsakovui dėti pareiga įrodinėti, jog jis yra visai atsilyginęs su namų savininku, nes atsakovas tarpais gali neturėti įrodymų, jog jis yra jau atsilyginęs arba sunaikinti įrodymus, netikėdamas, kad namų savininkas kels jam bylą. Deliai to rusų senatas atrado, jog byloms, kuriomis ieškomi nuompinigiai žodžiu padarytomis sutartimis, vistiek ar byla kelta nuomininkui dar gyvenant bute ar išsikrauščius, negalima esą nurodyti bendrosios taisyklės, katras bylininkas turi teikti teismui įrodymus, būtent, ar ieškovas, kai jis sako, kad atsakovas yra likęs jam kaltas ar atsakovas, kai jis sako, kad jis yra atsilyginęs. Šits klusimas turįs būt sprendžiamas teismo, atsižiūrint kiekvienu atsitikimu bylos aplinkybių, įpročių ir kk.

1882 m. 3 N. sprendimu šitas principas buvo išplėstas ir byloms, kuriomis buvo ieškomi nesumokėti padarytomis žodžiu kilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutartimis pinigai, vistiek, ar sumokėjimas būdavo atidėtas šalių sutartimi ar del kitos priežasties. Tas pat išreikšta ir 1884 m. 119 N. sprendime. Čia rusų senatas ir sustojo; matyt, jo sprendimuose atsiliepė prancūzų praktika, gal, kai kurių vokiečių procesualistų teorija (Leonhardo), kuri paveda teismui spręsti, kaip reik suskirstyti šalims įrodinėjimas tais atsitikmais, kai kyla del to abejojimas.

Taigi, rusų senatas nesustatė kokios teorijos įrodinėjimo sunkenybei suskirstyti; jis neišgalvojo tvirtų prezumpcijų, kuriomis praktika galėtų remtis; jo sprendimuose galima rasti bendrojo pobūdžio išvados, bet tų išvadų labai mažai yra, nes, kaip matėme, rusų senatas įrodinėjimo sunkenybės suskirstymą pavedė teismo instancijoms, kurios nagrinėjo bylas iš pašaknų ir kišdavosi į tą dalyką, tik pastebėjęs, kad sprendimas neatitinka teisingumo pagrindams.

Deliai to rusų senato, o su juo ir rusų teismų praktika kalbamuoju reikalu svyravo ir remtis rusų senato sprendimais reik labai atsargiai, kad neįsišokus su kuriuo sprendimu, nes pagrindinis sprendimo principas pačio senato vėliau būdavo metamas.

Įrodymai, civilinio proceso įstatymų aptariamieji.

Mūs civilinio proceso įstatymai aptaria įrodymus 366—565 straipsniuose.

Remiantis tais straipsniais, mūs proceso įstatymai laiko įrodymais:

1. liūdininkų pareiškimus;
2. tyrinėjimą per apylinkės žmones;
3. dokumentus;
4. pripažinimą ir
5. priesaiką (civ. pr. 370—498 str.).

Toliau civ. proceso straipsniai kalba apie įrodymų patikrinimą ir patikrinimo būdais laiko:

a) vietos apžiūrėjimą;
b) žinovų (ekspertų) klausinėjimą ir
c) dokumentų patikrinimą.

Jei atsiminsime aukščiau išdėstytą ir remiamą mokslo daviniais įrodymų klassifikaciją, tai pamatysime, jog mūs civ. proceso įstatymų klassifikacija neatitinka tai klassifikacijai.

Taja klassifikacija remiantis, mūs civ. proceso įstatymų įrodymai turėtų būti taip suskirstyti:

1. betarpiški įrodymai:
   a) vietos ir daiktų apžiūrėjimas;
   b) asmens apžiūrėjimas;
   c) dokumentų tyrinėjimas.

Rastais šių veiksmų davinais teismas aplinkiniu būdu gali jau spręsti, kaip yra buvusi kuri bylos aplinkybė.

2. Tarpininkiški įrodymai, pateiktieji:
   a) bylos šalių;
   b) liūdininkų ir
   c) žinovų (ekspertų), kai esti išklausinėti šitie asmens ir turima jų pareiškimai raštu.

Bet, kadangi mūs paskaitos eina dogmatiniu būdu, tai mes laikysimės mūs civilinio proceso įstatymų klassifikacijos. Imdami ją mes negalime nepastebėti, jog mūs civ. proceso įrodymai reikėtų suskirstyti dviemis rūšimis:

1) vieni išreiškia tik šalių valią: būtent, a) pripažinimas teisme faktų arba priešo teisių ir b) priesaika, ir štai kodel: bylai teisingai išspręsti teismui reik žinoti tikros bylos aplinkybės, nes, remdamasis įstatymais ir sąžinę, teismas paremia savo sprendimą tomis alinkybėmis. Bylininkas turi teisę pripažinti teisme kurį faktą arba kurią priešo teisę arba nepripažinti, jis turi teisę apsiimti pri-

siekti arba neapsiimti. Kai bylininkas pripažįsta teisme kurį faktą arba priešo teisę, tai dar nereiškia, kad faktas yra iš tikrųjų buvęs arba toks buvęs, kaip atpasakoja bylininkas arba kad teisė iš tikrųjų priklauso bylininko priešui; esti atsitikimai, kad bylininkai kuriuo tikslu tyčia susitaria kelti bylą teisme ir atsakovas apsiima tyčia prapižinti kurį faktą arba kurią priešo teisę; teismas netikrina pripažinimo ir turi laikyti pripažintąjį faktą arba pripažintąją teisę tikra, tada teismo sprendimas esti teisingas tik formaliniu atžvilgiu.

Vėlgi prisiekti teisme bylininkas gali ir kreivai; ir čia teismo sprendimas, paremtas priesaika, esti teisinga tik formatiniu atžvilgiu.

Abiejais atvėjais teismo sprendimai būna toki todel, kad bylininko valia buvo pasakyti, pripažinant ką arba prisiekiant, taip, o ne kitaip.

2. Kiti įrodymai yra bylininkams išoriniai: čia bylininkai tik nurodo faktus; teismas įsitikina, ar yra buvęs kuris faktas ir tam reikalui klausinėja liūdininkus ar apylinkės žmones arba iššiūrinėja dokumentus ir iš davinių traukia išvadą.

Skiriasi pirmosios rūšies įrodymai nuo antrosios rūšies įrodymų tuo, kad bylininko pripažintų arba priesaika patvirtintų faktų nereik įrodinėti kitu būdu.

1. Pripažinimas.

Pripažinimu vadinamas bylininko pareiškimas, kuris stiprina to bylininko priešo poziciją.

Pripažinimas išreiškiamas arba teisme, kai byla nagrinėjama, arba už teismo durų kur kitur. Šitos pripažinimo rūšys reik griežtai atskirti viena nuo ktos.

Išreikštas teisme žodžiu arba raštu pripažinimas girdimas esti betarpiškai teisėjų iš bylininko lūpų; ir kai bylininkas išreiškia pripažinimą teisme, tai jis turi žinoti, kad jo pripažinimo bus tam tikri padariniai. Šių ypatumų neturi pripažinimas už teismo durų.

Taigi kad pripažinimas įgytų teisės pagrindą, jis turi būt išreiškiamas teisme, kai nagrinėjama byla ir turi liesti tos, o ne kitos bylos dalykus. Pripažinimas teisme gali būti tiesioginis ir netiesioginis. Tiesioginis jis esti tuokart, kai bylininkas žodžiu arba raštu tiesiog pripažįsta kurį faktą teisme, antai, paskolą, kurią aplinkybę. Netiesioginis esti tuokart, kai bylininkas teisme žodžiu arba raštu ginčija kurį faktą arba faktus, o del kito fakto arba faktų arba priešo pareiškimų nieko nekalba. Jei bylininkas nestoja teisman ir nesuteikia pareiškimo arba paaiškinimo raštu, tai tatai reiškia, kad jis nieko nepripažįsta ir del to negali būt kaltinamas.

Kas del pripažinimo jėgos ploto, tai reik žiūrėti, ka liečia pripažinimas: jei atsakovas pripažįsta ieškinį teisingu, tai teismui lieka tik patenkinti ieškovo prašymas; jei pripažinimas liečia tik kurią bylos aplinkybę, tai teismas turi laikyti tą aplinkybę įrodytą ir nereikalauti kitų įrodymų jai paremti; čia pripažinimo svarbumas pareina nuo tos aplinkybės svarbumo bylai ir teismas turi svarstyti, kaip toksai pripažinimas atsilieps visame ieškinyje.

Kai bylininkas stačiai pripažįsta kurią bylos aplinkybę, tai toks pripažinimas vadinamas paprastuoju. Bet bylininkas gali nusilpninti savo pripažinimo jėgą ir pridėti ka savo naudai, o savo priešo nenaudai; pav., atsakovas kaltinamas, jis esąs užgrobęs žemę ir teisme atsakovas pareiškia: taip, žemė yra ieškovo, aš ją valdau, bet esu pasisamdęs ją iš ieškovo tam tikra sutartimi. Toks pripažinimas vadinamas kvalifikuotu. Kvalifikuotasis pareiškimas laikomas pripažinimu tik tada, kai jis teisės atžvilgiu yra tampriai surištas su ginčo santykiu, kitaip jis esti savarankiškas prieštaravimas; antai, minėtame pavyzdy atsakovo gynimasis nuomos sutartimi svarbus yra spręsti klausimams, kieno yra iš tikrųjų žemė, ar atsakovas nėra pavartojęs savyvalybės darbo. O jei del reikalavimo sumokėti skolą atsakovas taria: aš esu kaltas, bet savo skolą dildau tokia pat pinigų suma, kurią kaltas yra man ieškovas, — tai toks pareiškimas nėra sujungtas su ginčo santykiu, jis yra savarankiškas ir nemažina pripažinimo jėgos.

Pripažinimo formos. Mūs civ. proceso 479 str. sako: „pripažinimas gali būt išreikštas teismui raštu viename įteikiamųjų jam popierių arba žodžiu teismo posėdy. Pastaruoju atvėju, jei priešingoji šalis nori pasinaudoti pripažinimu, tai del jos prašymo pripažinimas turi būt įtrauktas į protokolą“. Šits straipsnis, kaip kad ir kiti, kalba tik apie pripažinimą teisme, kuriame nagrinėjama byla, bet nekalba nieko apie pripažinimą kitame teisme, kuriame nagrinėjama kita byla ir apie pripažinimą, išreikštą privatinėj kalboj arba privatiniame rašte.

Kai bylininkas pripažįsta ka teisme, tai jis stačiai atsako į kurį byloj spręstinąjį klausimą; todel manoma, kad bylininkas esti rimtai apsvarstęs atsakymą ir kad jis sąmoningai pakreipia bylos eigą. Taip manyti nebegalima, kai pripažįstama kas už teismo durų: iš tikrųjų, žmogus kalbėdamas su kuo arba rašydamas kam privatiniu būdu gali nedėti rimtumo savo žodžiams, antai, pasigirti, pameluoti, perdėti, nepatikrinti ka; svarbiausia gi yra tas, kad pareikšdamas ka už teismo durų žmogus neturi galvoj užtraukti sau kuriuos pripažinimo juridinius padarinius. Užtat, toks pripažinimas negalima lyginti pripažinimui teisme, jis jokiu būdu negali būt vienintėlė teismo sprendimo parama, jis gali pa-

aiškinti arba sustiprinti kitus įrodymus, bet jei jis prieštarauja kitiems įrodymams, tai teismas gali jo visai nežiūrėti.

Jei pripažinimas už teismo durų išreikštas esti raštu, tai teismas turi įvertinti tą raštą, kaip kad ir kitus raštus; o jei jis išreikštas esti žodžiu, tai remtis juo ir tikrinti jis liūdininkais teismui leidžiama tik tais atsitikimais, kuriais leidžiama klausinėti liūdininkai ir kitiems bylos faktams patikrinti. Pripažinimas kitame teisme reikėtų laikyti pripažinimu ir tame teisme, kuris nagrinėja bylą, antai, pripažinimas kriminaliniame teisme, kai civilinis ieškinys nagrinėjamas civ. teisme.

Pripažinimo subjektais gali būt, žinoma, tik teistieji ir veiksmingieji asmens, nes tik jiems leidžiama naudotis civilinėmis teisėmis jų nuožiūra.

Pripažinimo objektas. Pripažinimo įrodinėjamoji jėga plečiama tiek, kiek pripažinimas atleidžia priešingąją šalį nuo įrodymų teikimo. O kadangi bylininkai privalo įrodinėti faktus, kuriais jie remia savo teises, tai aišku, kad tik tie teisės faktai gali būt pripažinimo objektais.

Bet, kadangi teismas pats privalo taikyti įstatymus, nežiūrėdamas šalių nuomonės įstatymų taikymo reikalu, tai jis nėra varžomas ta juridine kvalifikacija, kurią teikia nurodomiesiems faktams bylininkai; deliai to nė įdėtos įstatymui minties pripažinimas nė aktui juridinės jėgos pripažinimas nė būtinųjų proceso sąlygų, jei kurios jų nesti, pripažinimas negali būt teisme pripažinimo objektu. Taipgi viešojo pobūdžio teisės negali būt pripažinimo objektais, nes privatiniai asmenis gali naudotis savo nuožiūra tik savo privatinėmis teisėmis.

Pripažinimo jėga. Pripažinimas negali būt atsiimtas arba grąžintas. Bet, civ. proceso 481 str. sako, kad bylininkas turi teisę ginčyti pripažinimą, kai būna šios sąlygos:

1. jei pripažinimas liečia ne pačio bylininko veiksmus ir
2. jei bylininkas gali įrodyti, jog jis buvo suklaidintas, nes nežinojo aplinkybės, kuri paaiškėjo tik vėliau.

Kas del pirmojo šių sąlygų punkto, tai reik vadovautis principu, jog bylininko atstovai iš įstatymo ir iš sutarties nėra pašaliečiai, užtat jų veiksmai juridiniu atžvilgiu reik laikyti atstovaujamojo asmens veiksmais. Žinoma, jei esti įrodyta, jog atstovas iš įstatymo arba iš sutarties yra ką padaręs atstovaujamojo asmens nenaudai tyčia, susikalbėjęs su atstovaujamojo asmens priešu, tai toks atstovo pripažinimas gali būt dinčijamas atstovaujamo asmens.

Kas del antrojo sąlygų punkto, tai reik pasakyti, kad kai nėra jokių davinių, kurie prieštarautų bylininko pareiškimui, jog jis ne-

buvo žinojęs kurios aplinkybės, tai tasai pareiškimas reik laikyti įrodytu, kad bylininkas ir neparemtų jo daviniais.

Bylininkas negali atsiimti pripažinimo ir tuokart, kai apeliacijos instancijos sprendimas esti panaikintas kassacijos instancijos ir byla esti pavesta apelliacijos instancijai nagrinėti iš naujo. Kas del apeliacijos instancijos, tai ji turi teisę kitaip įvertinti pripažinimo reikšmę ir jėgą negu buvo įvertinusi pirmoji instancija; be to ji gali pastebėti pripažinimą tokiame įtrauktame į protokolą bylininko pareiškime, kuriame pirmoji instancija nebuvo radusi pripažinimo; ir atvirkščiai, ji gali nelaikyti pripažinimu bylininko to pareiškimo, kuriame pirmoji instancija buvo mačiusi pripažinimą.

Netiesioginis pripažinimas nustoja jėgos, kai bylininkas pradeda ginčyti aplinkybes, del kurių jis iš pradžių nieko nebuvo kalbėjęs.

Kai bylininkas įrodo minimąją 481 straipsny klaidą, tai jis turi teisę prašyti panaikinti sprendimą, kad sprendimas ir būtų įsiteisėjęs, ir nagrinėti bylą iš naujo.

Kyla dar toks klausimas: teismas tarpais paveda vienam savo narių arba taikos teisėjui atlikti kurį bylos darbą, antai, išklausinėti liudininkus arba apžiūrėti vietą; jei bylininkas išreiškia kurį pripažinimą teismo nariui arba taikos teisėjui, tai ar turi būt toks pripažinimas prilygintas pripažinimui teisme? Reik manyti, kad turi būt prilygintas, nes ir tuokart pripažinimas išreiškiamas esti teismo organui, kuris tyrinėja bylos aplinkybes; tasai pripažinimas turi būt įtrauktas į protokolą, kadangi civ. proceso 503 straipsnis reikalauja, kad, patikrinant įrodymus, būtų rašomas protokolas, kuriame turi būt pažymėta, kas buvo daroma ir kas išaiškinta; tasai protokolas turi būt pasirašytas abiejų bylininkų. Del bylininko pripažinimo tikrumo čia negali kilti abejojimo.

2. Priesaika.

Bylininkams leidžiama, susitarus, prašyti teismą išspręsti jų bylą, remiantis priesaika, kurią vienas jų apsiima priimti.

Priesaika patvirtinami faktai, kuriais esti remiamas bet kurio bylininko reikalavimas; jei bylininkas priesaika patvirtina tuos faktus, tai tie faktai laikomi įvykę buvę iš tikrųjų; o jei bylininkas atsisako patvirtinti priesaika tuos faktus, tai tie faktai laikomi neįrodyti esą. Šits bylos faktų konstatavimas, kaip sakėme, kitados buvo labai vartojamas, dabargi vartojamas labai retai.

Baigti bylą priesaika leidžiama, tik bylininkams geruoju susitarus; einant civ. proceso 485 str., teismas neturi teisės nė versti bylininkus priimti priesaiką nė siūlyti priimti ją ieškovui arba atsakovui.

Kai bylininkai susitaria baigti bylą priesaika, jie privalo įteikti prašymą jų abiejų, o ne jų įgaliotinių pasirašytą. Prašyme turi būt pažymėta, katras bylininkas sutinka priimti priesaiką, kuriuos faktus jis apsiima patvirtinti ir kurią dieną jis privalo stoti priesaikai priimti. Su prašymu turi būt įteiktas bylininkų paruoštas priesaikos tekstas ir tekste turi būt nurodytos aplinkybės ir net žodžiai, kurie reik patvirtinti priesaika; žinoma, kai bylininkai prašo, tai ir teismas gali paruošti jiems priesaikos tekstą. Bylininkų susitarimas baigti bylą priesaika turi būt pažymėtas teismo protokole. Jei bylininkas skirtąją dieną nestoja priesaikos priimti arba stojąs atsisako ją priimti, tai teismas turi laikyti tą aplinkybę, kurią bylininkai buvo susitarę patvirtinti priesaika, įrodyta.

Bylininkas esti prisiekdinamas bažnyčioj arba jo tikybos maldos namuose atitinkamo dvasininko, kuris turi priminti, kokia bausmė gręsia už kreivą priesaiką, ir perskaityti priesaikos tekstą; kai bylininkas prisiekia, dvasininkas duoda pasirašyti jam priesaikos tekstą ir pats pasirašo.

Jei sutikęs prisiekti miršta prieš priesaikos dieną, tai byla turi būt sprendžiama, remiantis esamais įrodymais ir bylininkų paaiškinimais.

Neleidžiama baigti priesaika bylos:

1. kai byla eina del bylininko asmeninių teisių ir gimimo teisėtumo;
2. del savybės teisės nekilnojamąjam turtui;
3. kai byla liečia bendrovę ar draugiją;
4. kai byloj dalyvauja nepilnamečiai ir asmens, neturintieji teisės disponuoti savo turtą;
5. kai bylos aplinkybės liečia nusikalstamąjį darbą;
6. kai nagrinėjama valdžios įstaigos ar savyvaldybės byla;
7. kai priesaika siūloma aiškiam akto turiniui griauti, jei nesti keltas ginčas del akto tikrumo.

Kuris faktas esti pripažintas priesaika, tasai faktas neleidžiama ginčyti jokiais kitais įrodymais, jei tik priesaika buvo priimta visais formalumais. Priesaikos dieną šalys pačios skiria savo susitarimu. Prieš priesaikos dieną bylininkai gali nutarti panaikinti padarytąją priesaikos sutartį.

Kas del bylininkų įgaliotinių, tai jie neturi teisės reikšti teismui jų įgaliotojų sutikimą prisiekti; taiposgi jie neturi teisės prisiekti už savo įgaliotojus.

Išdėstytąsias priesaikos taisykles privalo taikyti ir taikos teisėjai.

3. Liūdininkai.

A. Liūdininkais vadinami asmens, kurie statomi bylininkų kelančioms ginčą bylos aplinkybėms įrodinėti tesme.

Senovės amžiais liūdininkai vaidino vyriausią rolę teisme, nes jų pareiškimai dažnai būdavo vienintėliai bylos įrodymai; tokios jau buvo visuomenės gyvenimo aplinkybės.

Ir dabar bene daugumoj bylų neapsieinama be liūdininkų; mes dar nesame įpratę daryti visokias sutartis raštu; be to yra daug atsitikimų, kai be liūdininkų apsieiti nebegalima, antai, kai byla eina del nuostolių, del sutarčių laužymo ir kk.

Dažniausia teismui tenka turėti dalykas su liūdininkais nagrinėjant baudžiamąsias bylas: juk kaltinamasis sumano savo darbą vienas arba susitaręs su kitais, ruošiasi daryti nusikalstamąjį darbą visai slaptai, kitaip sakant, stengiasi, kad jo darbo nieks nežinotų ir nieks nematytų; užtat teismui tenka sekti šiaip-taip surastomis kaltinamojo pėdomis, o kaltinamasis dažnai supainioja savo pėdas, kad jo nesusektų; retkarčiais pasiseka rasti kurie kaltinamojo daiktai, jo nusikalstomojo darbo įrankiai; šiaip-gi baudžiamųjų bylų aplinkybės išaiškinamos liūdininkų pareiškimais, einant žingsnis po žingsnio.

Daugumą žmonių mano, kad geriausi įrodymai yra gyvų žmonių pareiškimai; dėliai to ir sakoma, kad kriminalinis teismas ieško ir randa materijalinę teisybę, o civilinis teismas randa formalinę teisybę. Žinoma, kai klausinėjami liūdininkai, tai geriau galima išaiškinti bylos aplinkybės. Civilinis teismas dažnai turi dalyką su prezumpcijomis, bylininkų pripažinimais ir raštais, kurie gali neatitikti tikrumui, o teismas turi remti jais savo sprendimą; užtat, ir civ. teismo sprendimas tarpais gali būt teisingas tik formaliniu atžvilgiu.

Bet atverskime ir kitą pusę lapo ir pažiūrėkime, kiek galima pasitikėti liūdininkais.

Kitados vienas diplomatas buvo pasakęs, kad liežuvis yra duotas žmogui jo mintims slėpti. Žinoma, ne kiekvienam žmogui galima taikyti šitie žodžiai, bet juose yra daug teisybės; argi mes nematome žmonių, kurie viena kalba, kita daro; ar-gi nežinome, jog žmogus norėdamas pasiekti savo kurio tikslo pripasakoja daug ir nupasakoja aiškiai, o patikrinus pasirodo neteisybė!

Teismas tiki išgirsęs iš liūdininkų, kaip iš tikrųjų yra buvusios bylos aplinkybes; jam svarbu, kad tos aplinkybės būtų nupieštos taip, kaip liūdininkas yra jas matęs arba girdėjęs iš pirmų lūpų; paskui teismas pats jau traukia išvadą iš nupieštų aplinkybių.

Gerai būtų, jei visi žmonės būtų sveiko kūno ir sveiko proto; teisinga yra patarlė: mens sana in corpore sano (sveikame kūne

sveikas ir protas). Bet žmonės labai ir labai skiriasi vieni nuo kitų šiuo atžvilgiu. Iš visų pusių sveikumo atžvilgiu žmonės tyrinėjami tik, kai jie esti padarę kokį nusikalstamąjį darbą ir kai kyla abejojimo, ar jie yra sveikos psichikos ir ar galima dėti jų kaltei nusikalstamasis darbas. Atverskime psichopatologiją ir mes pamatysime, jog nusikaltėlių tarpe yra daug ligiuistų žmonių: mes ten rasime kurčių, nebylių, rasime žmonių su illiuzijomis ir galiucinacijomis, su iškreipta nuovoka, asmenų su nesveiko pagrindo affektais, rasime asmenų linkusiu vogti, deginti turtą, valkatų iš įpročio, asmenų automatų somnabulistų, sužeistų gipnotizuotų, girtuoklių ir šiaip jau žmonių su užgauta psichikos sveikata. Nekalbėsime apie šitų ligų priežastis; priminsime tik, jog buvo teorija, kad nusikaltėliai turi kūno trūkumų ir yra jau išgamos (degeneratai); tatai buvo italų mokslininko Lambrozo teorija; toji teorija sukėlė daug ginčų ir nėra priimta bent tame pavidale, kuriame plėtė ją jos tėvas Lombrozo. Teisininkai ir gydytojai, aptarę Lombrozo teoriją, atrado, jog nusikaltėliai esti paveldėję psichikos trūkumus iš tėvų, bet jie tarpais įgija juos ir pats, dažnai nusikalstamieji darbai yra visuomenės gyvenimo sąlygų padariniai, antai, vagimis esti dažniausia beturčiai sunkesniais laikotarpiais.

Civilinės teisės srity mes turime dalyką su žmogaus valia: ten teisės pavedamos žmogaus dispozicijai. Juridinio veiksmo tikrumo būtinoji sąlyga yra žmogaus valia. Bet žmogaus valia paslėpta yra jo sielos viduj; ir mes galime pažinti žmogaus valią tik, kai ji apsireiškia kokiais faktais, vadinamais valios aktais. Kiekviena sutartis yra valios išreiškimas, užtat ji kelia tuos padarinius, kurių sutarties dalyviai norėjo ir kiek jų norėjo. Sutartims suteikiama tam tikra jėga, teismas negali įdėti josna nieko ir kai kyla ginčas tarp sutarties šalių, tai teismas tik stengiasi išaiškinti šalių valią, imdamasis tam tikrų priemonių.

Liūdininko pareiškimas teisme jo esmės atžvilgiu yra taip-gi valios išreiškimas; tikslu išgauti iš liūdininkų teisybę liudininkai prisiekdami perspėjami sakyti teisybę ir gasdinami abusme už melą; visgi šitos priemonės dažnai neužkerta kelio liūdininkams sakyti teisme kaip jie nori; delai to teismui leidžiama, jei tatai galima, tikrinti liūdininkų pareiškimai ir pagalios įvertinti jie.

Jei nusikaltėlių tarpe randame visokių rūšių nenormalių žmonių, tai, žinoma,jų yra ir liūdininkų tarpe; liūdininkais nepriimami tik tie asmens, kurių liga apsireiškia jau visai aiškiai; visi kiti, o jų dauguma, priimami liūdininkais ir jų psichikos stovis ne tyrinėjamas. Žinoma, toki liūdininkai teisme atvaizduojt faktą taip, kaip faktas esti atsispindęs jų nesveikoj psichikoj; atvaizduotasis faktas tarpais neatitinka tikrumui ir nustoja vertės. Taigi tarpais tenka

stebėtis, kaip liūdininkas ka atkakliai tvirtina, o jo tvirtinimas neatitinka kitiems tikriems bylos daviniams. Del to liūdininkas negalima ir kaltinti, nes jo psichika yra įgavusi faktą taip, o ne kitaip.

Imkime dabar lūdininkus sveikos psichikos žmones; čia jau susiduriame su žmogaus apgalvotu valios darbu; tik žmogaus valia dažnai pasiduoda įvairoms įtakoms iš šalies; čia turi reikšmės ir žmogaus amžius ir jo būdas ir jo gabumas ir valios stiprumas ir gyvenimo aplinkybės; antai, jei liūdininku esti senas arba šalto kraujo žmogus, tai jis atpasakoja bylos aplinkybes teisingiau negu karšto kraujo žmogus, kuris, įsibėgėjęs, dažnai perdeda arba prideda ka nuo savęs, Toliau: vieni žmonės pastebi ta, ka nepastėbi kiti: tegul koki įvyki stebi keliolika žmonių; liepkime jiems paskui atpasakoti arba aprašyti tą įvykį kiekvienam skyrium, tai ir pamatysime, kad vieni atpasakos nuosekliau ir teisingiau, o kiti atpasakos tik kai kuriuos įvykio momentus; pastarieji, atpasakodami įvykį teisme, papildys kuo nors turimąją medžiagą, kad įvykio vaizdas būtų geras. Čia tankiai esti, kad žmogus sudeda ta, ka jis yra matęs su tuo, ka jis yra girdėjęs iš kitų; dažnai žmogus, kuris laiko save nuskriaustu, skundžiasi kitiems, kelis kartus pasakoja atsitikimą kitiems ir įtikina kitus, jog atsitikimas buvo taip buvęs kaip jis pasakoja, nes žmonės ypač, kaimiečiai, dažniausia tiki vieni kitiems.

Vėlgi matęs atsitikimą žmogus, kai del to atsitikimo kyla ginčas, apsvarstęs jį, linksta kurion pusėn, kitaip sakant, jis jau vadovaujasi savo nuomone; klausinėjamas teisme jis jau nušviečia atsitikimą savotiškai, taip, kaip atsitikimas turi būti jo nuomone; čia jau jis esti, tartum, spaudėju.

Yra ir kita rūšys liūdininkų, kurie sąmoningai sako neteisybę arba slepia ją. Čia pirmoj eilėj reik statyti papirktieji liūdininkai (pinigais arba pažadais arba vaišinimu); beveik kiekvienas teisėjas žino tuos liūdininkus: dažniausiai tatai yra girtuokliai, tinginiai ir niekšai, kurie uždarbiauja pardavinėdami savo sąžinę; teisme jie paliūdija, ka kas nori.

Kai bylininkas stato liūdininku savo draugą, tai, žinoma, draugas jau teisins draugą.

Kai kuris žmogus kaltas yra bylininkui pinigu arba nori pasiskolinti iš bylininko pinigų ar kurį daiktą ar šiaip ar taip kuriuo būdu esti surištas su bylininku, tai teisme jis stengiasi kalbėti to bylininko naudai; čia daug sveria ekonominio pobūdžio santykiai.

Jei bylininkas ir liūdininkas esti vienos profesijos žmonės, tai teisme liūdininkas stengiasi padėti jo profesijos bylininkui, o jei juodu esti konkurentai, tai liūdininkas stengasi, jei neskandyti bylininką, tai bent pakenkti jam.

Kai liūdininkas su bylininku esti vienos tautybės arba tikybos, tai liūdininkas dažniausia remia tą bylininką.

Dažnai liūdininkas slepia teisybę bijodamas, kad bylininkas neatkeršytų jam, būtent, nesudegintų jo trobas, nepavogtų jo gyvulį arba daiktą, nenukautų jį; šita baimė ypač pastebima kaimiečių tarpe, nes apsisaugoti nuo pavojaus kaime žmogui nelengva.

Kai bylininkai esti viens vienos kits kitos partijos, tai ir liūdininkai susiskirsto partijomis ir teisina savo partijos žmogų. Jei bylininkas turi kokią valdžią savo rankose ir gali kuriuo būdu spustelti liūdininką, tai liūdininkas jau mažai kalba teisme prieš tokį bylininką.

Baudžiamosiose bylose yra visiems žinomi liūdininkai alibistai; jie liūdija, jog nusikalstomojo darbo metu kaltinamasis yra buvęs pas juos arba kitoj vietoj, vadinasi, čia reik suprasti, kad kaltinamasis negalėjo padaryti nusikalstamojo darbo, šios rūšies liūdininkai tarpais stoja ir civilinėse bylose.

Yra liūdininkai, kurie tyčia nestoja teisman, ir baudą už juos moka bylininkas; o civilinių bylų reikalais liūdininkai šaukiami tik du kartu ir kai abu kartu jie nestoja, tai jie daugiau jau nebešaukiami ir nevaromi teisman, kaip kad daroma baudžiamųjų bylų reikalais; nestodamas teisman liūdininkas tarpais atima iš bylininko įrankį kovoti su priešu. Deliai to, rodos, ir civilinių bylų reikalais įstatymas turėtų įsakyti varyti liūdininkus teisman, kai liūdininkai nestoja be tam tikros priežasties ir esti reikalingi bylai.

Važinėjimas į teismą, gaišinimas laiko ir laukimas teisme įerzina ir supykdo kai kuriuos liūdininkus ir tie liūdininkai tarpais nustebina savo pareiškmais bylininką, kuris juos esti statęs.

Pagalios yra liūdininkai, kurie galima pavadinti provokatoriais; jie taip daro: vieno bylininko prašomi jie pasisiūlo liūdininkais kitam bylininkui, kuriam pasigiria, jie žiną arba girdėję svarbius dalykus; tasai bylininkas prašo šaukti tokį liūdininką teisman ir pasako, ka žino liūdininkas; o kai teismas paklausia tą liūdininką, ka jis žino, tai liūdininkas drąsiai atsako: aš nieko nežinau; efektas esti ne mažas, jis stiprina bylininko priešo poziciją, o bylininkas, kuris buvo statęs tą liūdininką, nuleidžia rankas ir nežino, ka sakyt, deliai to jis daug nustoja teismo akyse.

Remti bylą liūdininkais yra dar štai koks nepatogumas: kai auga šalies pramonė, prekyba ir žemės ūkis, tai auga ir žmonių santykių skaičius; žmogus būna kurio santykio gimimo liūdininku, jam tenka ir pačiam daryti santykiai su kitais, būti ir kitų santykių gimimo liūdininku; suprantamas daiktas, jog žmogus gali užmiršti ir užmiršta kurio santykio sąlygas ir jo smulkmenas; tokiais atvėjais bylininkas netenka įrodymo. Arba vėl bylininkas miršta ar išvažiuoja į tolymą

šalį; čia bylininkas vėl netenka įrodymo tarpais labai svarbaus; teisybė, jis gali prašyti iš anksto išklausinėti liūdininką, kuris sunkiai suserga arba rengiasi išvažiuoti, bet tatai galima padaryti tik retais atsitikimais, nes sužinoti, kuris liūdininkas suserga arba rengiasi išvažiuoti, tik retai galima, ypač kai liūdininkai gyvena kur toliau. Dabar paklauskime, ar iš tikrųjų liūdininkų pareiškimais randama toji materijalinė teisybė, kurios ieško teismas? Vargiai, bent civilinės teisės srity. Kai santykis esti išdėstytas raštu, tai raštas jau nepameluos; jame esti tikra teisybė, jei jame aiškiai išreikšta šalių valia ir jei jame nesti įdėta kuri fikcija; bet fikcijos dedamos į raštą retai; be to žmonės galima atpratinti nuo fikcijų tam tikromis priemonėmis. Teisybė, raštą žmogus gali pamesti, raštą gali kas apvogti, raštas gali sudegti, gaisrui ištikus; bet kad žmogus nepamestų raštą, kad raštą nepavogtų, raštas reik laikyti kokioj tikroj vietoj, o gaisras retai atsitinka.

Jei žmonės darytų daugiau sutarčių raštu, tai ir teismo darbas būtų lengvesnis ir bylų, turbūt, būtų mažiau ir žmonės mažiau būtų gadinami liūdybomis ir tąsimais teismuose: juk kai esti raštas, tai gudrumas jau nepadės. Užtat valdžios politika ir turėtų būt kreipiama į tai, kad žmonės kiek galima daugiau darytų sutarčių raštu ir be fikcijų; tuo tikslu reikėtų daryti lengvai prieinami sutarčių paliūdymai, leidžiant liūdyti sutartis valsčiaus viršaičiui, seniūnui ir įvesti tankiai daromų sutarčių formos.

B. Mūs kaip kad ir kitų šalių civ. proceso įstatymai leidžia teismui klausinėti tik tuos liūdininkus, kuriuos stato bylininkai.

Bylininkas, kuris nori remtis liūdininkais, turi prašyti teismą raštu arba žodžiu teismo posėdy šaukti ir išklausinėti liūdininkus ir nurodyti aplinkybes, kurias gali išaiškinti liūdininkai, kad teismas žinotų, ar iš tikrųjų yra reikalo šaukti liūdininkai; o jei bylininkas to nepadaro, tai teismas gali nepatenkinti bylininko prašymą. Bylininkas neprivalo aiškinti teismui, kurie liūdininkų pareiškimai gali įtikinti teismą, kad jo reikalavimas yra teisingas. Teismas iš pradžių turi išklausinėti ieškovą ir atsakovą ir tik tada teisiamajame, o ne tvarkomajame posėdy, svarstyti, kurioms aplinkybėms išaiškinti ir kurie liūdininkai reik šaukti; jei to reikalo teismas nemato, tai jis gali atmesti prašymą šaukti liūdininkus ir nurodyti priežastis del to savo nutarimu arba ir sprendimu. Čia teismas negali atsakyti šaukti liūdininkus tik del to, kad tuoj nenurodyta liūdininko gyvenamoji vieta arba del to, kad teismo nuomone liūdininkai nesuteiks tikrų ir aiškių žinių ar negalės patvirtinti kurias aplinkybes. Teismas gali nešaukti liūdininkų ir tuokart, kai jis randa, 1) jog bylos aplinkybės yra išaiškintos ir byla gali būt išspręsta ir neklausinėjant liūdininkų ir jog del to liūdininkų pareiškimai nėra reikalingi, 2) taipogi, kai liūdininkai statomi neginčijamai arba

nesvarbiai bylos aplinkybei išaiškinti arba tai aplinkybei patvirtinti, kuri turi būt patvirtinta tam tikru dokumentu. Kai teismas šaukia kurį liūdininką, o tasai liūdininkas nesti surastas nurodytoje bylininko vietoje ar esti išvykęs nežinia kur, tai teismas neprivalo atidėti bylą ir ieškoti liūdininko. Dar-gi ir nutaręs klausinėti liūdininką, teismas gali nevykdyti savo nutarimą, jei esti išnykęs reikalas klausinėti liūdininką. Bet, kai teismas esti išklausinėjęs vieno bylininko liūdininkus kuriai aplinkybei išaiškinti, tai jis negali atmesti kito bylininko prašymą išklausinėti ir jo liūdininkus tai pačiai aplinkybei išaiškinti.

Bylininkai turi teisę priminti teismui, jog įstatymai neleidžia klausinėti liūdininkus kuriai bylos aplinkybei statyti. Kas del apeliacijos instancijos, tai išklausinėti liūdininkus galima prašyti ir apeliacijos skundu. Apeliacijos instancija neturi teisės atmesti prašymą šaukti liūdininkus tik del to, kad tatai nebuvo prašoma nė pirmoj instancijoj nė apeliacijos skundu. Ji taipgi negali pripažinti kurią bylos aplinkybę neįrodyta, neapsvarščiusi bylininko prašymą išklausyti jo nurodytuosius liūdininkus tai aplinkybei patvirtinti.

Kai teismo sprendimas būna panaikintas kasacijos instancijos, tai apeliacijos instancija nagrinėdama byla iš naujo, turi teisę išklausinėti naujai nurodomus bylininko liūdininkus.

Kai įteiktas skundas, tai apeliacijos instancija privalo apsvarstyti bylininko nusiskundimą, kad jo liūdininkai nebuvo šaukiami pirmosios instancijos; o jei bylininkas nesiskundžia del to, tai ir apeliacijos instancija gali neklausinėti tų liūdininkų, jei, žinoma, bylininkas neprašo raštu arba žodžiu juos išklausinėti. Apeliacijos instancijos nutarimas, ar reikėjo klausinėti liūdininkai, neskundžiamas kassacijos skundų tvarka.

a) Liūdininkų šaukimas ir klausinėjimas.

Bylininkas gali pats apsiimti atsivesti liūdininkus į teismo posėdį; tada teismas neprivalo pats šaukti liūdininkus. O jei bylininkas neapsiima atsivesti liūdininkus arba nieko nesako tuo reikalu, tai teismas privalo šaukti liūdininkus tam tikrais šaukimais, kuruose turi būt pažymėta: liūdininkų vardai ir pavardės, byla, kurios reikalu liūdininkai yra šaukiami, vardai ir pavardės abiejų bylininkų, klausinėjimo vieta, diena ir valanda; be to turi būt nurodyta bausmė, kuri gręsia, kai liūdininkai nestoja.

Kai liūdininkas nestoja pirmą kartą šaukiamas, tai teismas turi šaukti jį antrą kartą tik tada, jei jis atranda liūdininko pareiškimą būtinai reikalingu bylai. Jei liūdininkas nestoja du katu į teismo pirmą instancija, tai apeliacijos instancija nagrinėdama

bylą apeliacijos skundu, visgi turi šaukti tą liūdininką del bylininko prašymo.

Kai reik išklausinėti liūdininkai, kurie gyvena kito teismo apygardoj, tai reik prašyti tas teismas išklausinėtin liūdininkus; del to siunčiami tam teismui klausimai, į kuriuos liūdininkai turi atsakyti, bet dažniausia siunčiama visa byla.

Kareiviai šaukiami per jų vyresnybę, o karininkai tiesiog šaukimais, bet stoti teisman ir vieni ir kiti turi atsiklausti savo vyresnybės; kai jų vyresnybė del svarbių tarnybos aplinkybių negali juos atleisti, tai jie turi būt klausinėjami jų tarnybos vietoj.

Geležinkelių tarnautojai ir gi turi būt šaukiami per jų vyresnybę, kuri yra jų tarnybos vietoj, tik šaukimai čia turi būt siunčiami tiek iš anksto, kad jie būtų gauti bent 7 dienoms prieš posėdžio dieną, nes vyresnybei reik laiko pavesti eiti šaukiamųjų pareigas kitiems tarnautojams; be to patariama nešaukti daug geležinkelių tarnautojų vienu kartu, kadangi vyresnybei sunku būtų pakeisti šaukiamieji tarnautojai kitais.

Dvasininkai ir vienuoliai, jei jie nestoja pirmą kartą, šaukiami yra antrą kartą per jų vyresnybę.

Jei liūdininkai gyvena toliau kaip 25 kilometrai nuo teismo, tai jie turi teisę prašyti išklausinėti juos jų gyvenamoje vietoje; apie klausinėjimą vietoj pranešama bylininkams ir bylininkai gali atvykti skirtojon liūdininkams klausinėti vieton.

Jei liūdininkas šaukiamas nestoja be tam tikros priežastis, tai jis gali būt teismo nubaustas pinigais nuo 2½ litų iki 125 litų ir šaukiamas antrą kartą; jei jis nestoja ir antrą kartą, tai jam dedama tokia pat bausmė. Liūdininkas turi teisę per vieną mėnesį arba stodamas kitą kartą, jei lig to laiko nesti praslinkęs viens mėnuo, pateikti teismui pasiteisinimą, kodel jis nebuvo stojęs ir jei teismas pripažįsta liūdininko pasiteisinimą teisiu, tai gali nuimti jam uždėtąją bausmę.

Teisybei išgauti iš liūdininkų įstatymai suteikia tam tikrų priemonių, būtent:

a) atmeta kai kuriuos liūdininkus,
b) įsako prisiekdinti liūdininkus,
c) įsako klausinėti juos teismo posėdy po visų akių,
d) leidžia abiem šalim klausinėti liūdininkus ir statyti juos akys į akis, jei būna reikalo.

b) Atmetimai.

Bendrasis dėsnys yra tas, kad nieks negali atsisakyti stot liūdininku. Šios pareigos turi teisę atsisakyti tik:

1. tiesioginės aukštutinės ir žemutinės linijos giminės, bylininko moteris ar vyras ir jo tikri broliai ir sesers,

2. asmens, kurie turėtų naudos, jei bylą laimėtų vienas ar kitas bylininkų.

Neleidžiama stoti liūdininkais:

1. pamišusiems ir negalintiems išreikšti savo minti nė žodžiu nė raštu asmenims ir, apskirtai, apimtintiems ligos, del kurios žmogus negali suprasti įrodinėjamos aplinkybės.
2. vaikams prieš tėvus,
3. dvasininkams, jei jie turi būt klausinėjami apie tai, kas jiems pasakyta išpažinties metu. Šitie asmens atstatomi pačio teismo.

Vaikai nuo 7 lig 14 metų, evangelikai, kol jie nėra konfirmuoti ir atskirti nuo bažnyčios jos teismo klausinėjami liūdininkais, bet neprisiekdinami.

Bylininkas turi teisę atmesti jo priešo statomus liūdininkus, kai liūdininkai yra priešo:

1. tiesioginės linijos giminės, o šoninės linijos pirmųjų trijų laipsnių giminės, pirmųjų dviejų laipsnių savainiai, priešo moteris arba vyras,
2. priešo globėjai arba priešo globojami,
3. priešo įsūnytojai arba įsūnyti,
4. asmens, kurie veda bylą su vienu bylininkų ir kurie laukia naudos iš bylos,
5. įgaliotiniai, kai juos stato įgaliotojai,
6. atskirti nuo bažnyčios, netekę visų teisų asmens ir asmens, iš kurių atimta teisė būti liūdininkais (civ. proc. 373 str.;.

Del šių atmetimų reik pažymėti, kad

1. giminėmis laikomi ir pavainikiai vaikai;
2. kad bylininko byla su liūdininku turi būt iškelta teisme ir atsakovas jau šauktas, nes be to ieškomasis prašymas gali būt grąžintas ir bylos nebus; čia vistiek, kuriuo laiku esti kelta ta byla;
3. kad laukiamą liūdininko iš išspręstosios bylos naudą turi įrodyti bylininkas ir
4. kad liūdininkas turi būt bylininko įgaliotiniu tuomet, kai jis reik klausinėti.

Atmetimai liūdininkų turi būt pareikšti prieš šaukiant liūdininkus arba bent prieš prisiekdinant juos ir teismas privalo svarstyti atmetimus; kai liūdininkas jau esti prisiekdintas arba išklausinėtas, tai vėliau bylininkas jau neturi teisės atmesti liūdininką ir teismas bylininko prašymą atmetimo reikalu nesvarsto; deliai to ir antrojoj teismo instancijoj bylininkas neturi teisės atmesti liūdininką, kuris esti išklausinėtas pirmosios instancijos. Tik kai iškeliamas

reikalas apdrausti įrodymus, būtent, kai liūdininkas yra sunkiai susirgęs arba turi išvažiuoti toli ilgam laikui, tai leidžiama išklausinėti jis ir nelaukiant bylininko atmetimo. Kai atmetimas esti pripažintas teisiu, tai liūdininkas visai atstatomas ir paliekamas teismo neklausinėtas. O jei atmetimas neteisiai esti nepatenkintas ir liūdininkas esti išklausinėtas, bet teismo sprendimas paremtas esti kitų liūdininkų pareiškimais arba kitais įrodymais, tai del to skųstis nebegalima.

c) Prisiekdinimas.

Liūdininkai prisiekdinami kaip reikalauja jų tikyba; bylininkai savo susitarimu gali atleisti liūdininkus nuo priesaikos.

Prisiekdinti liūdininkus gali ir dvasininkas, kuris dalyvauja byloj arba pats esti liūdininkas.

Kai nėra dvasininko tos tikybos, kurios yra liūdininkas, tai liūdininkas prisiekdinamas teismo pirmininko; laikoma dvasininko nesant, kai jo nėra toj vietoj, kurioj eina teismo posėdis, taipos gi kai dvasininkui šaukti esti kurios kliūtys. Katalikų bažnyčios kanonai nedraudžia teismo pirmininkui prisiekdinti ir liūdininkus katalikus.

Žydai negali būt prisiekdinami šeštadieniais ir jų švenčių dienomis.

Kai bylininkas nori, kad liūdininkas būtų prisiekdintas dvasininko, tai jis turi arba atsivesti dvasininką arba iš anksto prašyti teismą pakviesti dvasininką. Prieš prisiekdinant liūdininkai klausiami, ar nėra jie kuriuose santykiuose su bylininkais.

Asmens, kurie atsisako prisiekti, privalo duoti viešai pasižadėjimą sakyti teisybę.

d) Liūdiuinkų klausinėjimo vieta.

Liūdininkai klausinėjami yra nagrinėjančio bylą teismo posėdy (civ. pr. 385 str. ir k.;. Šiąja taisykle norima išgauti iš liūdininko teisybė, nes kai liūdininkas esti klausinėjamas viešai ir girdimas kitų, tai jis greičiau vengia meluoti, jis jau visgi esti varžomas; be to ir teismui svarbu išgirsti pačiam bylos aplinkybes iš bylininko lūpų, nes tai yra tikresnė priemonė rasti teisybei ir tinkamai įvertinti liūdininkų pareiškimams. Bet teismas ne visada gali klausinėti liūdininkus posėdžio metu, ypač kai teisme yra nagrinėti daug bylų, tai liūdininkų klausinėjimas atimtų daug laiko.

Civ. proc. 386 ir 386[1] straipsniai ir sako, teismas gali pavesti vienam savo narių arba taikos teisėjui išklausinėti liūdininkus šiais atsitikimais:

1. kai liūdininkas del senatvės, sunkios ligos arba tarnybos pareigu negali atvykti teisman,

2. kai reik klausinėti liūdininkai vietoj (pav., kai reik parodyti liūdininkams vietą, troba, daiktai),
3. kai reik išklausinėti daug liūdininkų, kurie gyvena vienoj vietoj už teismo būstinės ribų,
4. kai aukšti asmens (seimo nariai, ministeriai), gavę šaukimą, 3 dienų laiku prašo teismo pirmininką išklausinėti juos jų bute ir
5. kai klausinėjimas liudininkų vietoj gali greičiau pavaryti bylą.

Šiais atsitikimais teismo narys arba taikos teisėjas tvarkai daboti ir šalių ginčams spręsti posėdžio metu turi tas pačias teises, kaip kad ir teismo pirmininkas.

Bylininkai ir jų įgaliotiniai turi teisę būti, kai klausinėjami liūdininkai, o kai liūdininkai klausinėjami privatiniuose namuose, tai dar atsivesti ne daugiau kaip po du pašaliečiu kiekvienas bylininkas.

Klausinėjančio liūdininkus teisėjo veiksmai gali būt skundžiami trijų dienų laiku pavedusiam teisėjui išklausinėti liūdininkus teismui.

Surašytasis teisėjo protokolas skaitomas paskui teismo posėdyj.

Jei teismo nariui reik išvažiuoti klausinėti liūdininkų, tai jis gauna kelionpinigius ir dienpinigius.

e) Liūdininkų klausinėjimo tvarka.

Teismo posėdy liūdininkai klausinėjami pirmininko arba pirmininkaujančiojo teismo nario po bylininkų akių, jei bylininkai esti atvykę.

Iš pradžių klausinėjami ieškovo liūdininkai, antrąja eile atsakovo liūdininkai. Kiekvieno bylininko liūdininkų klausinėjimo tvarka nustatoma teismo pirmininko, kuris žiūri ir bylininkų noro.

Kiekvienas liūdininkas klausinėjamas skyrium. Neklausinėti liūdininkai negali būt, kai klausinėjami kiti.

Pirmiausia liūdininkas klausinėjamas, kurias bylos aplinkybes jis žino. Liūdininkai atsakinėja žodžiu; jei liūdininkas ima pasakoti aplinkybes,kurios neliečia bylą, tai teismo pirmininkas turi sustabdyti liūdininką. Pabaigus kalbėti liūdininkui, teismo pirmininkas siūlo bylininkams statyti klausimus liūdininkui; be to ir pirmininkas ir teismo nariai gali klausinėti ir liūdininką ir bylininkus. Išklausinėtasis liūdininkas atleidžiamas arba, jei esti reikalo, paliekamas teismo salėj ir gali būt dar klausinėjamas tą pačią dieną arba ir vėliau, jei del to atsiranda reikalo.

Kai vieno liūdininko pareiškimas prieštarauja kito liūdininko pareiškimui, tai teismas gali statyti tuos liūdininkus akys į akis išaiškinti prieštaravimui.

Jei liūdininkas nemoka lietuvių kalbos, tai turi būt kviečiamas arba prisiekęs vertėjas, jei jis yra prie teismo, arba šiaip asmuo, mokas liūdininko kalbą, bet tasai asmuo iš pradžių prisiekdinamas; kassacijos instancijoj (senate) rusai neleisdavo vertėjo.

Liūdininkų pareiškimai įtraukiami į protokolą, kuris skaitomas liūdininkams ir jų pasirašomas; už nemokantį rašyti pasirašo teismo narys.

Del prasilenkimo su šiomis taisyklėmis gali būt panaikintas teismo sprendimas kassacijos tvarka. Jei liūdininkas nori gauti atlyginimą už atitraukimą jo nuo darbo ir kelionės išlaidas, tai jis privalo prašyti ta ne vėliau, kaip tą dieną, kurią jis buvo klausinėjamas. Atlyginimą liūdininkui skiria teismo pirmininkas ir išieško jį iš bylininko, kuris buvo statęs liūdininką; liūdininkų skundai del atlyginimo didumo teikti neleidžiama.

f) Liūdininkų pareiškimu įvertinimas.

Cic. proceso 411 str. sako, kad liūdininkų pareiškimai įvertinami teismo, atsižiūrint į tai, ar liūdininkas patikimas yra ar aiškiai jo išdėstyta kuri bylos aplinkybė ar atitinka liūdininko pareiškimas kitiems daviniams; ir teismas privalo išdėstyti sprendime, kodel liūdininkų pareiškimus jis ima įrodymais arba kodel jis pasitiki kuriuo liūdininku daugiau negu kitu. Deliai to įvertinti liūdininkų pareiškimai pavedama teismo instancijoms, kurios nagrinėja bylos esmę (gilumą), būtent, pirmajai ir apeliacijos instancijoms; žinoma, pirmoji ir apelliacijos instancijos kiekviena turi teisę saviškai įvertinti įrodymus, kitaip sakant, apelliacijos instancija nėra varžoma pirmosios instancijos įvertinimu. Kassacijos instancija gali liesti įrodymų įvertinimą tik tuokart, kai liūdininkų pareiškimai esti iškreipti teismo, būtent, kai teismo išvada iš liūdininkų pareiškimų sprendime neatitinka tikrajam pareiškimų turiniui, kuris įrašytas yra teismo posėdžio protokole. Kitais atsitikimais kassacijos instancija neliečia įrodymų įvertinimą; ir tatai suprantama: liūdininkų pareiškimai yra medžiaga, kurią apdirbinėja teismas; teismas ir analizuoja tą medžiagą visokiais būdais tikslu prieti teisingą išvadą bylos gilumos keliamuoju klausimu; o kassacijos instancija žiūri tik, ar teismo eita įstatymais. Teismo laisvė, įvertinant įrodymus, varžoma yra šiais dviemis atsitikimais: 1) civ. proceso 409 str. sako, kad liūdininkų pareiškimai neleidžiama laikyti įrodymais tų santykių, kurie įstatymais einant, turi būt fiksuoti raštu. Čia išskiriami atsitikimai, kai parašytasis dokumentas ne del

bylininko kaltės esti pamestas, sunaikintas arba pavogtas, bet jo turinys gali būt atstatytas be liūdininkų dar ir kitais įrodymais.

Deliai to išspręsti klausimui, ar gali teismas leisti liūdininkams įrodinėti kurį bylos faktą, reik atsižiūrėti kiekvienu atsitikimu į tai, ar reikalauja įstatymai būtinai raštu fiksuoti tą faktą, kuriam patvirtinti prašoma išklausinėti liūdininkai, ir jeigu įstatymai to nereikalauja, tai teismas turi pripažinti liūdininkų pareiškimus leistinais, o jei reikalauja, tai neleistinais. Įsitikinti, ar įstatymai reikalauja to ar nereikalauja, galima tik smulkiai iššiūrėjus civilinio statuto taisykles, kurios aptaria dalyką, reikalingąjį įrodinėti; jei civ. statutas reikalauja, kad tasai dalykas būtų fiksuotas raštu, o be to jis įstatymo nelaikomas įtvirtintu juridiniu atžvilgiu, tai tam dalykui įrodinėti turi būt pateiktas dokumentas, o kiti įrodymai, jų tarpe ir liūdininkų pareiškimai, turi būt atmesti.

Bene tankiausia teismui tenka turėti dalykas su įvairių rūšių skolomis ir jų įrodinėjimo būdu. Čia reik pasakyti, kad skola gali iškilti iš įvairių pagrindų, antai, žmogus gali būt kaltas pasiskolintus pinigus, gali būt kaltas už pirktą turtą, už padarytą darbą. Taigi, šitie skolos pagrindai reik atskirti vieni nuo kitų: paskola turi būt paremta raštu; daug skolos rūšių kyla iš sutarčių, kurios galima daryti žodžiu.

Užtat, kai byla eina del skolos, tai teismas turi vadovautis tokiomis taisyklėmis: jei santykis, iš kurio skola yra kilusi, turi būt įrodinėjamas tik dokumentu, tai tik raštu teismas turi reikalauti įrodinėti, jog skola yra padaryta ir nesumokėta, kol atsakovo nebūna pateikti raštu įrodymai, jog ji yra sumokėta. O jei įstatymai nereikalauja įrodinėti dokumentu santykio gimimo, tai teismui nereik reikalauti patvirtinti dokumentu ir kilusi iš santykio skola, kitaip sakant, reik leisti įrodinėti ji liūdininkais.

Jei dokumentas esti žuvęs arba dingęs, tai jo savininkas gali išsiimti jo nuorašą iš valdžios įstaigos knygų arba gauti ištrauką iš tam tikrų knygų; čia jau nuorašas arba ištrauką atstoja originalą; kitais atvėjais reik vadovautis 409 str. taisyklėmis.

409 str. kalba, kad žuvusio arba dingusio dokumento turinys turi būt atstatytas ne vien liūdininkais, bet ir kitais dokumentais; koki dokumentai čia turima galvoj? Tais dokumentais gali būt laiškai, valdžios įstaigų ir valdininkų paliūdymai, kvitai, sąskaitus, pirklių knygos ir kiti raštai, kuriuose be abejojimo matyt, jog aktas yra buvęs padarytas ir jog jo turinys buvo buvęs toks ir toks; kai kuris šitų dviejų dalykų neįrodytas, tai krinta reikalas įrodinėti liūdininkais dokumento žuvimo arba dingimo aplinkybės.

Kyla dar klausimas, kieno turi būt keliamas balsas, jog negalima leisti liūdininkais įrodinėti faktas, kuris turi būt įrodinėjamas tik dokumentu?

Kadangi kalbamuoju atsitikimu paliečiami tik bylininkų interesai, tai bylininku stačiai išreikštasis sutikimas turi čia nusverti, kitaip sakant, jei abu bylininku prašo klausinėti liūdininkus, tai teismas turi klausinėti liūdininkus; bet, jei viens bylininkas prašo klausinėti liūdininkus, o kitas tik tyli arba esti neatvykęs posėdin, tai teismas turi nelaikyti to tylėjimo arba kito bylininko nestojimo sutikimu klausinėti liūdininkus: bylininko sutikimas turi būt aiškiai išreikštas teigiamu būdu.

Nėra reikalo dėstyti čia, kokios sutartys turi būt daromos tik raštu, kadangi apie tai kalba civ. materijalinė teisė. Reik pridurti tik, jog jei padarytoji raštu sutartis esti laužoma arba kuriuo būdu nepildoma, tai tatai, žinoma, galima įrodinėti liūdininkais.

Teismo laisvė, įvertinant įrodymus, varžoma dar štai kuo: civ. proc. 410 str. sako, kad padarytų arba paliūdytų nustatytąja tvarka dokumentų turinys neleidžiama griauti liūdininkų pareiškimais; čia išskiriami tik atsitikimai, kai įrodinėjama, jog dokumentas yra padirbtas (suklastotas).

Rusų teismų praktika einant, padarytais arba paliūdytais nustatytąja tvarka aktais reik laikyti 1) pas notarą padaryti arba notaro paliūdyti aktai, kuriems nesą galima prilyginti aktai tik su paliūdytais notaro parašais (1913—74), 2) valdžios įstaigų ir valdininkų aktai, kai aktai esti padaryti tų įstaigų ir valdininkų, kuriems įstatymai deda pareiga paliūdinėti kuriuos faktus; bet čia atsižiūrima, ar tie faktai nėra už įstaigų ir valdininkų pavestojo jiems darbo ribų ir ar įstaiga arba valdininkas galėjo ištirti faktą iš visų pusių.

Rusų praktika pastebėjo, jog taikyti griežtai 410 str. nebegalima, nes esti atsitikimai, kad aktas būna padarytas nustatytąja tvarka, visgi turinys, del kai kurių aplinkybių jį darant, ne atitinka tikrajai šalių valiai. Deliai to rusų senatas buvo taręs, jog leidžiama įrodinėti aplinkybės, kurios buvo buvusios prieš darant sutartį arba kurios lydėjo sutartį, kai ji buvo daroma. Bet čia paaiškėjo, jog, įrodžius tas aplinkybes, tarpais galima sugriauti aktas nustatytąja tvarka padarytas.

Rusų procesualistas V. Isačenko siūlo išvengti tokio kėblumo šiuo būdu: jis sako, kad 410 str. taisyklė gali būt taikoma tik tais atsitikimais, kai liūdininkai statomi įrodinėti, jog išdėstyti namie padarytame akte faktai neatitinka tikrumui; kitais gi atsitikimais, kai būtų įrodinėjamos aplinkybės, kurios yra buvusios prieš darant sutartį arba lydėjo sutartį, kai ji buvo daroma, klausimas, ar gali teismas klausinėt liūdininus, turi būt sprendžiamas, remiantis 409 str., kitaip sakant, reik statyti klausimas, ar leidžia 409 str. klausinėti liūdininkus patvirtinti arba sugriauti tam faktui, kuris turi būt

dedamas pagrdindan pripažinant aktą netikru arba teisę išnykusia, įvykdyta, ar neleidžia.

Reik pripažinti, jog taip išaiškinant 410 str. galima išvengti minėtasis ėblumas. Teisybę sakant, šita mintis yra procesualisto prof K. Mališevo mintis .

Kai kurie rusų procesualistai (prof. A. Guliajevas, T. Jabločkovas) nesutinka su rusų senato 410 straipsnio aiškinimu, būtent, kad aktais nustatytąja tvarka padarytais reik laikyti tik aktai, kurie esti notaro padaryti arba notaro paliūdyti; jie sako, kad tokiais aktais reik laikyti ir aktai, kurie yra padaryti naminiu būdu.

Ir iš tikrųjų negalima nesutikti su jų nuomone: juk įstatymai leidžia šalims, darant sutartis, išreikšti valią arba aktu notaro padarytu arba notaro paliūdytu arba aktu naminiu būdu padarytu; tatai reiškia, jog ir aktas naminiu būdu padarytas yra nustatytąja tvarka padarytas. Esame jau sakę, jog žmonės reikėtų pratinti daryti kuo daugiausia sutarčių raštu; kas trauktų žmones daryti sutartis raštu naminiu būdu, jei būtų leidžiama griauti jų turinys liūdininkais? Žinoma, tų aktų reikšmė virstų niekais ir žmonių tarpe liktų nuomonė, jog liūdininkų pareiškimai nulemia raštu padarytus aktus.

Dar suprantamas yra dalykas, kodel įstatymai reikalauja kad greitajai bylų sprendimo tvarkai taikyti dokumentai būtų padaryti notaro arba jo paliūdyti, nes ten atsakovas nešaukiamas (civ. proc. 161[1] ir k. str.) ir reik išvengti teikimo dokumentų su padirbtais parašais. O kai byla nagrinėjama bendrąja tvarka, kai teisme dalyvauja abu bylininku, tai nėra pagrindo vienų aktų turinį leisti griauti liūdininkais, kitų neleisti; juk ir vienuose ir kituose aktuose išreikšta šalių valia, ir vienuose ir kituose aktuose šalių valia gali neatitikti šalių tikrajai valiai ir del vienų ir del kitų aktų galima kelti ginčas, jog jie yra padirbti.

Kaip matėme, rusų senatas nėjo tvirtais žingsniais suskirstydamas bylininkams įrodinėjimo sunkenybę; ir aptardamas bylininkų klausimnėjimo reikalą jis tarpais per toli žengdavo; antai, 1907 m. lapkr. 22 d. rusų senatas tarė, jog kai kelta byla įkeitimo akto nuorašu, kuris esti išduotas pamestojo akto vieton, tai įkeitęs nekilnojamąjį turtą asmuo turi teisę įrodinėti liūdininkais, jog pamestuoju aktu visa skola arba jos dalis buvo sumokėta ir apie tai buvo pažymėta įkeitimo akte. Čia senatas norėjo apginti atsakovo interesą. Bet gali būt ir taip: įkeitimo aktu atsakovas yra kaltas ieškovui 50 000 litų ir nieko nėra sumokėjęs ieškovui; ieškovas pameta aktą; atsakovui ne sunku rasti koki 3 liūdininkai už 10 ar 15 tūkstančių litų įrodinėti, jog jis skolos buvo sumokėjęs 40 000 litų ir apie tai buvo pažymėta įkeitimo akte; atsakęs ieškovui atiteisti skolą, teismas labai nuskriaustų ieškovą. Laikantis aukščiau

išdėstyto įrodinėjimo sunkenybės suskirstimo principo, to negalėtų būti štai kodel: kai kaltininkas moka skolos dalį aktu, jo interesas yra paimti iš skolintojo kvitą ir prašyti pažymėti akte; jei kaltininkas nepasirūpino savo interesu, o galėjo pasirūpinti, tai tik save jis gali kaltinti; juk visi žino, kad mokant pinigus, reik paimti kvitas; ir praktika rodo, jog kai kas moka skolą, tai paima kvitą; rusų gi senato minėtasis sprendimas pataikauja nesąžiningiems žmonėms ir apsileidėliams ir remiasi tikslu rasti būk tai matrijalinę teisybę.

4. Per apylinkės žmones tyrinėjimas.

Apyliikės žmonės yra taip gi liūdininkai, tik jie renkami iš gyvenančių vietoj žmonių tarpo. Tyrinėjimas per apylinkės žmones leidžiamas tik tais atsitikimais, kai ginčas remiamas esti tokiais faktais, kurie yra įvykę po visų vietos žmonių akių arba yra visiems tiems žmonėms žinomi; užtat bylininkas ir gali nenurodyt tų žmonių vardų ir pavardžių.

Civ. pr. 412 straipsniu remiantis, tasai tyrinėjimas esti daromas, kai ginčas eina 1) del žemės ploto, jos vietos ir laiko ilgio, kuriuo kas valdo nekilnojamąjį turtą ir 2) kai reik įrodyti kurios vietos įprotis. Praktika ir procesualistai sako, kad tuo pat būdu galima įrodinėti, jog nekilnojamasis turtas buvo valdomas be jokio trukdymo, be ginčų ir be pertraukos, kitaip sakant, kad kuris asmuo yra įsigijęs savybės teisę įsisenėjimo keliu. Tyrinėjimas per apylinkės žmones daromas tik del bylininko prašymo; bet teismas, jei jis neranda reikalo daryti tą tyrinėjimą, gali atmesti bylininko prašymą, antai, kai aplinkybė, kuri turi būt tyrinėjama, nėra svarbi bylai, kai ji yra įtvirtinta kitais įrodymais, kai jos negalima įrodinėti apylinkės žmonėmis.

Daryti tyrinėjimą teismas paveda vienam savo narių arba vietos taikos teisėjui. Bylininkai šaukiami atvykti į vietą skirtą dieną.

Teismo narys arba taikos teisėjas turi atvykti į vietą iš anksto, paimti iš valščiaus arba miesto valdybos tos vietos sąrašą tų šeiminiinkų, kurie žino tyrinėjamąją aplinkybę arba įprotį. Į tą sąrašą neįtraukiami bylininkų tarnautojai, jų giminės ir asmens, kurie yra išvykę arba susirgę.

Skirtąją dieną teismo narys arba teisėjas prie bylininkų, jei jie esti atvykę, ir reiškėjų (nuo 2 iki 5) stato sąrašą šiuo būdu: jis iš pradžių siūlo bylininkams patiems pasirinkti apylinkės žmones, kuriais jie pasitiki. Jei byylininkai pasirenka, tai statomas apylinkės žmonių sąrašas, kuris pasirašomas bylininkų. Šiuo atvėju bylininkai gali prašyti teismą išspręsti bylą, remiantis tik apylin-

kės žmonių pareiškimais; jei čia vienų pareiškimai prieštarauja kitų pareiškimams, tai byla turi būt sprendžiama daugumos pareiškimais.

O jei bylininkai nepasirenka apylinkės žmonių, tai teisėjo sąrašas pateikiamas bylininkams pasirašyti ir bylininkai tuomet gali prašyti papildyti arba ištaisyti sąrašą. Teisėjas paskui pats pasirašo sąrašą ir renka iš jo 12 asmenų, o jei sąraše mažiau kaipo 12, tai 6 asmenis. Bylininkai turi teisę atmesti kai kuriuos apylinkės žmones, kaip kad ir liūdininkus; be to kiekvienas bylininkas turi teisę atmesti du apylinkės žmones, nepaaiškindamas, kodel atmeta. Atmestieji pakeičiami kitais, visgi sąraše turi likti ne mažiau kaip 6 apylinkės žmonės. Visi teisėjo veiksmai įtraukiami į protokolą.

Likę sąraše apylinkės žmonės šaukiami teisėjo skirtąją dieną, prisiekdinami ir klausinėjami kaip kad ir liūdininkai. Teisėjo veiksmai skundžiami apygardos teismui trijų dienų laiku.

Apylinkės žmonių pareiškimai pavedama įvertinti teismui tik tais atsitikimais, kai apylinkės žmonės nebuvo pasirinkti pačių šalių, nes pastaruoju atsitikimu teismas turi remti savo sprendimą tik apylinkės žmonių pareiškimais.

5. Įrodinėjimas raštais.

Įrodymų tarpe raštai vaidina labai svarbią rolę, nes žmonių santykiai dabar labai dažnai fiksuojami raštu ir, reik manyti, juo toliau juo labiau raštai bus vartojami tam tikslui.

Raštu išreiškiamos įvairiausios žmonių sutartys ir įsižadėjimai, fiksuojami faktai, aplinkybės ir žinios; deliai to, maža yra teisme bylų, kuriose nėra įrodymų raštais.

1. Kaip raštai teikiami ir išreikalaujami? Raštus bylininkai teikia teismui arba su įteikiamais prašymais, atsikirtimais ir pareiškimais arba teismo posėdy, varydami ginčą žodžiu.

Mūs civ. pr. 438 str. įrodymais raštu laikomi patvirtinti vyresniojo notaro arba įtraukti į ipotekos knygoas, padaryti notaro, paliūdyti notaro ir padaryti naminiu būdu aktai taipogi ir kiti popieriai, kuri jų forma ir turinys bebūna, antai, privatiniai laiškai, užrašai, dienynai ir k. k.

Teikiamieji teismui raštai, kad teismas galėtų primti juos įrodymais, turi tikrinti kurią teisę arba prievolę, kitaip sakant, jie turi sustiprinti arba nuversti tuos teisės faktus, kuriais bylininkai remia savo reikalavimus arba atsikirtimus; užtat kiekvienas pateiktasis teismui raštas turi būt išžiūrinėjamas teismo.

Teikiamuosius teismui dokumentus galime vadinti: 1) vienus tvarkomaisiais aktais, nes jais statomas, keičiamas arba naikinamas teisės santykis; 2) kitus pareiškimo aktais, liūdymais, ži-

niomis. Civ. proceso 264 str. 2 p. nereikalauja iš bylininkų teikti teismui dokumentų originalus; bylininkai turi teisę teikti dokumentų nuorašus, dar-gi valdžios organų nepaliūdytus.

Bet šitą taisykle bylininkas gali pasinaudoti pikta valia, antai, daugeliu atsitikimų visa sutartis arba jos dalis tampriai surišta esti su akto originalu; pav., civ. statuto (X t. 1 d.) 2052 str. sako, kad kai kreditorius gauna visą skolą arba jos dalį, tai jis turi pasirašyti įsižadėjimo rašte. Jei nuorašas turėtų tiek jėgos kiek originalas, tai galima būtų du kartu reikalauti ta pati skola. Užkirsti tokių piktų darbų keliui civ. proceso 463 straipsnis ir įsako: paliūdytas akto nuorašas suteikia tikrumo akto turiniui, jei nekeliamas abejojimas del nuorašo atitikimo originalui, ir priimamas originalo vieton, išskiriant tuos atsitikimus, kada įstatymai reikalauja įteikti akto originalą, ir to pat proceso 441 straipsnis sako: bylininkas turi teisę reikalauti pateikti dokumento originalą, jei tik neįrodyta, jog originalas yra sunaikintas arba jog jis gauti jokių būdu nebegalima.

Be šitos teisės viens bylininkas turi teises reikalauti iš kito pateikti ir kitus dokumentus, būtent, tuos dokumentus, kuriais tasai bylininkas remia savo teises arba, apskritai, kurie gali patvirtinti ginčijamąsias bylos aplinkybes. Šita taisyklė svarbi yra del to, kad nėra mūs įstatymo, kuris verstų bylininkus, kai jie daro sutartį, rašyti tiek sutarties ekzempliorių, kiek asmenų dalyvauja sutarty. Užtat, gali taip atsitikti: du asmens daro sutartį ir išdėsto ją raštu; raštai lieka vienos šalies rankose; kyla byla teisme; ten bylininkas, kuris neturi akto, negali įrodyti sutarties sąlygų; jam ir padeda civ. proc. 442 straipsnis, kuris verčia bylininką jo priešui reikalaujant teikti teismui turimuosius dokumentus, jei dokumentai gali išaiškinti bylos aplinkybes. 444 straipsnis suteikia šiuo reikalu sankciją: jei bylininkas atsisako pateikti reikalaujamąjį dokumentą ir neginčija, jog jis dokumentą turi, tai teismas gali pripažinti įrodytas tas bylos aplinkybes, kurioms įtvirtinti buvo šauktasi dokumento.

Reik pabrėžti, jog teismas ti turi teisę, bet neprivalo kaltinti bylininką 444 straipsniu; teismas gali ir apkaltinti ir pateisinti bylininką, kuris neteikia reikalaujamojo dokumento, tik teismas turi remtis ne savo nuožiūra, o visomis bylos aplinkybėmis, kurias turi išdėstyt sprendime; žinoma, teismas turi teisės apkaltinti bylininką, kai pateiktuose bylininko dokumentuose aiškiai matyt, kad reikalaujamasis dokumentas yra jo rankose.

Rusų senato sprendimais (1872 m. 668 N, 1873 m. 1642 N, 1876 m. 12 N) 444 str. sankcija reikią taikyti ir tais atsitikimais, kai bylininko pasiteisinimas esti nepatikimas del jo neteisumo, kai jis esti neįrodytas arba kai bylininkas teisinasi, jis esąs pametęs doku-

mentą. Bet čia jau stačiai matyt, kad toks rusų senato paaiškinimas neatitinka įdėtajai 444 str. minčiai; be to kaltinamajam bylininkui dedama pareiga įrodinėti neįgiamąjį faktą.

Einant civ. pr. 445 str., bylininkas turi teisės reikalauti ir iš trečiojo byloj nedalyvaujančio asmens pateikti dokumentą teismui, jei tik tasai dokumentas nėra 1) privatinis laiškas, 2) prekybos knygos.

kose privatinių laiškų, tai jiems garantuojamas slaptumas. Turi-

Kas del esamųjų trečiojo byloj nedalyvaujančio asmens ranmieji gi bylininkų jų vieno kitam rašyti laiškai turi būt pateikti, kai kuris bylininkas reikalauja, be jokio atsisakymo. Trečiasis asmuo turi pateikti privatinius laiškus tik tais atsitikimais, kai bylininkams sutartį darant jis buvo dalyvavęs jų tarpininku ir kai laiškai liečia bylininkų sutartį, del kuros esti kilęs ginčas.

Kas del prekybos knygų, tai joms taip-gi garantuojamas slaptumas prek. įst. 681 straipsniu, kuris sako: nieks del bet kurios priekabos neturi teisės reikalauti parodyti prekybos knygas, nes joms garantuojamas neliestinas slaptumas.

Privatinių laiškų ir prekybos knygų slaptumas garantuojamas trečiųjų asmenų interesu; deliai to, kai bylininkas prašo teismą išreikalauti tuos dokumentus iš trečiojo asmens, tai teismas patenkina prašymą, jei atranda, jog tie dokumentai svarbūs yra bylai; tik čia trečiasis asmuo gali naudotis suteikiamąja įstatymų garantija arba nesinaudoti. 445 straipsnis taikomas ir fiziniams ir juridiniams asmenims; be to vis vien yra, ar minimieji jame dokumentai priklauso trečiajam asmeniui savybės teisėmis ar ne savybės.

Tasai straipsnis (445 str.) neturi sankcijos; tai-gi kyla klausimas, kurie turi būt padariniai, kai trečiasis asmuo nepildo teismo reikalavimo? Vargiai bau tenka abejoti, jog jei trečiasis asmuo atsisako pilpdyti teismo reikalavimą ir padaro bylininkui nuostolių, tai jis gali būt traukiamas atsikomybėn civ. statuto (X t. 1 d.) 684 straipsniu.

Išgauti dokumentui iš trečiojo asmens bylininkas privalo įteikti teismui prašymą ir prašyme pažymėti, kokio dokumento jis reikalauja ir kodel jis mano, jog tą dokumentą turi trečiasis asmuo. Prašymo nuorašas siunčiamas trečiajam asmeniui; kartu nurodoma tam asmeniui, kurią dieną jis turi pateikti dokumentą arba dokumento paliūdytą nuorašą. Čia išlaidos dedamos prašytojui. Išgauti dokumentui arba žinioms iš kitos teismo arba valdžios įstaigos arba valdininko bylininkui del jo prašymo išduodamas paliūdymas, jog dokumentas arba žinios reikalingos ir kuriam laikui reikalingos.

Tą paliūdymą dažniausia išduoda bylininkui teismo pirmininkas arba jo pavaduotojas; o jei čia esti sutinkamas klausimas, kurį turi spręsti teismas, tai paliūdymas išduodamas teismo nutarimu.

Tuo paliūdymu valdininkai privalo tuoj išduoti bylininkui reikalaujamąsias žinias, kitaip, jie gali būti traukiami atsakomybėn. Bylininkas turi teisę prašyti išsiųsti jam žinias ir paštu.

Esamieji teisme arba valdžios įstaigoj aktų ir dokumentų originalai neduodami bylininkui į rankas, tik jie tiesiog siunčiama tam teismui, kuris nagrinėja bylą; jei knygos ir aktai reikalingi yra teismui arba valdžios įstaigai einamąjam darbui varyti, tai bylininkui išduodamos ištraukos iš knygų ir aktų nuorašai.

Aktų įrodinėjamoji jėga.

Suskirstę civilinio proceso straipsnius, kuriais aptariama aktų įrodinėjamoji jėga, randame šias aktų rūšis:

1. viešojo pabūdžio aktai (patvirtinti, notaro sustatyti ir notaro paliūdyti),
2. bylininko pasirašyti naminiai aktai.
3. bylininko nepasirašyti naminiai aktai,
4. dokumentų nuorašai,
5. padaryti užsieny aktai.

a) Pirmoji aktų rūšis.

Viešojo pobūdžio aktams įstatymai suteikia ypatingos jėgos. Tie aktai susideda iš dviejų dalių: pirmoje daly nurodomi faktai ir aplinkybės, del kurių aktas buvo daromas, antroje nurodomi šalių pareiškimai; kadangi šalių pareiškimai čia paliūdijami valdžios atstovų, tai neleidžiama griauti išdėstytasis akte ju turinys; kitas dalykas, kokia reikšmė šalių suteikiama esti aktui materijaliniu atžvilgiu; šiuo atžvilgiu aktai gali neatitikti tikrajai šalių valiai, antai, fiktyvuose aktuose šalių pareiškimai esti išdėstyti kaip reikėjo, bet tikroji šalių valia esti paslėpta. Taigi 457 straipsnis neleidžia ginčo del to, jog susitarimas, apie kurį kalbama akte, yra įvykęs sąlygomis akte nurodytomis, bet tasai straipsnis nekeičia nustatytas kai kurioms sutartims tikrumo formas ir negina griauti ir formaliniu būdu padarytus aktus, kitaip sakant, įrodinėti, jog tų aktų turinys neatitinka tikrajai šalių valiai. Šiuo atžvilgiu viešojo pobūdžio aktai skiriasi nuo naminių aktų tuo, kad naminių aktų turinys leidžiama griauti visokiais būdais, jų tarpe ir liūdininkų pareiškimais, o viešojo pobūdžio aktų turinys leidžiama griauti tik rašytais aktais; žinoma, jei sutartis raštu prieštarauja civ. statuto įstatymams,

ji neturi įrodinėjamosios jėgos ar ji esti naminių būdu padaryta ar kurio valdininko. Viešojo pobūdžio aktai ir gi gali būti suklastoti ir del to gali būt keliamas ginčas teisme.

Be minėtos ypatingos jėgos viešžjo pobūdoio aktai suteikia šaliai dar to patogumo, jog jų data (diena, kuria jie padaryti) laikoma tikra patiems akto dalyviams, jų įpėdiniams ir tretiesiems asmenims, naminių-gi aktų data laikoma tikra tik kontragentams ir jų įpėdiniams. Šits dtlykas atsiliepia, kai teismas suskirsto bylininkams įrodinėjimo sunkenybę: jei trečiasis asmuo nori nuginčyti viešojo pobūdžio akto datos tikrumą, tai jis turi įrodyti, jog akto data netikra yra; o jei jis kelia ginčą del naminio akto datos, tai įrodinėti datos tikrumą turi tas asmuo, kuris esti įteikęs aktą.

Pagalios viešojo pobūdžio aktai nulemia naminius aktus tuo atžvilgiu, kad naminiai aktai turi tik tiek reikšmės teismui, kiek jie neprieštarauja viešojo pobūdžio aktams ir papildo juos.

Naminiai aktai ir kiti dokumentai pavedama įvertinti teismui; Įvertindamas aktus teismas turi minėti sprendime, kodėl jis pripažįsta kuriam aktui įrodinėjamosios jėgos arba nepripažįsta jos.

Kalbamomis taisyklėmis einama, kai liečiama tik išorinė santykio pusė, o santykio išvidinė reikšmė, po ypatumai ir tikroji šalių valią, kuri esti buvusi darant sutartį formaliniu būdu, gali būt aiškinama teismui ir naminiais dokumentais, nors tie dokumentai ir prieštarautų formuliniams aktams.

b) Bylininko pasirašyti aktai.

Civ. proceso 458 straipsnis sako, kad naminiai aktai, teismo pripažintieji tikrais, įgija tos pačios įrodinėjamos jėgos, kurios turi ir formaliniu būdu padaryti aktai.

Čia aišku, jog bylininkas, kuris pripažįsta aktą jo pasirašytu, daro ta pat, ką daro notaras, liūdydamas parašus akte. Notaras turi įsitikinti, kas yra pasirašęs aktą ir turi žinoti, jog tas pats o ne kitas asmuo yra pasirašęs aktą; tuomet jis paliūdija akte dalyvių parašus. Ir parašo paliūdymas ir jo pripažinimas lygiai suteikia aktui tikrumo žymę. Parašų paliūdymu aktai nepaverčiami viešojo pobūdžio aktais; taiposgi ir naminiai aktai, nors jie esti ir pripažinti bylininkų, nenustoja buvę naminiais; deliai to ir vieniems ir kitiems nesuteikiama tiek jėgos, kiek suteikiama patvirtintiems arba per notarą padarytiems aktams. 458 straipsnis aptaria tik, kokia įrodinėjamoji reikšmė suteikiama naminiams aktams ir daugiau nieko; todel savybės teisė žemei perleisti kitam naminiu aktu nebegalima: išreikšti žemės pirkimo pardavimo sutartis įtvirtinamuoju aktu reikalaujama ne tikslu įrodinėti, jog sutartis yra įvykusi; ne, čia į išreiškimą sutarties įtvirtinamuoju aktu žiūrima kaip į neatskiriamą pačios sutarties dali.

Kad sutartis yra išpildyta jos dalyvio turi būt parašyta pačiame akte rašalu arba pieštuku. Kai akte esti pasirašęs tas asmuo, kuris turėjo teisę reikalauti ko iš kito, jog sutartis visa arba jos dalis yra išpildyta, tai jo parašui suteikiama įrodinėjamosios jėgos. O jei akte esti pasirašęs asmuo, kuriam buvo uždėta pareiga kas padaryti, jog jis yra išpildęs sutartį ir jei to akto akzempliorius yra jo rankose, tai, žinoma, toksai parašas nieko nereiškia, o jei to pat asmens toks pat parašas esti padėtas esamajame kreditoriaus rankose sutarties egzempliory, tai tasai parašas liūdija, jog sutartis išpildyta, bet tatai galima ir ginčyti. Išreikštas ne pačiame akte, o atskirame rašte pripažinimas, jog sutartis yra išpipldyta, virsta įrodymu to asmens, kuriam jis esti išduotas, jei tik pripažinime pažymėta, kurią sutartį jis liečią.

Kas del kitų naminių raštų, tai yra taisyklė, jog tie raštai negali būt įrodymais to asmens naudai, kuris yra juos rašęs, jei kaltininko nėra pasirašyti. Dėliai to smulkių pirklių ir maisto tiekėjų knygoms pripažįstama įrodinėjamoji jėga tik tais jų straipsniais, kurie esti pasirašyti prekių arba maisto ėmėjų. Tas pat reik pasakyti ir apie nepasirašytas ir pasirašytas sąskaitas ir kitus raščiukus.

Praktika vis-gi pirklių knygomis daugiau pasitiki negu kitais naminiais raštais, būtent, laiko tas knygas papildomuoju įrodymu, kad jose ir nebūna prekių arba maisto ėmėjų parašų.

c) Bylininko nepasirašyti aktai.

Kai kuriems kaltininko nepasirašytiems aktams suteikiama, kad ir menka, įrodinėjamosios jėgos; antai, prekybos bylų spr. tvarkos įst. 234 str. sako, kad pirklių knygoms suteikiama įrodinėjamosios jėgos, kai įtraukti į jas straipsniai, del kurių eina ginčas, sulyginus juos su kito pirklio knygomis, atitinka vieni kitiems.

O jei atsakovas nesiverčia prekyba, tai ieškovo prekybos knygoms suteikiama aprėžtos įrodinėjamosios jėgos, būtent, kai ginčas esti kilęs del prekių tiekimo ir pinigų paskolinimo; čia prekybos knygoms suteikiama įrodinėjamosios jėgos tik tada, kai teismas, remdamasis bylininkų paaiškinimais arba kitais daviniais, atranda, jog atsakovas iš tikrųjų yra gavęs prekes iš ieškovo arba pasiskolinęs iš jo pinigų ir ginčas liečia tik laiką, kiekį arba patiektų preių kainą arba pinigų sumokėjimo terminą. Šitie dalykai leidžiama įrodinėti prekybos knygomis. Civ. proc. 467 str. nurodo ir laiką, kuriuo pirklių knygos nenustoja įrodinėjamosios jėgos, būtent, vienus metus, skaitant nuo tos dienos, kurią prekės esti patiektos arba pinigai paskolinti; metams praslinkus, pirklių knygos netenka įrodinėjamosios jėgos, jei tik pirklys turi ginčą su ne pirkliu.

Pirmiau buvo įprotis, turbūt vėliau jis atgis, imti prekes iš krautuvės knygelėmis; į tokias knygeles imamosios prekės būdavo įrašomos pirklio ranka, knygelės gi likdavo prekių ėmėjo rankose; tos knygelės, kad ir nepasirašytos būdavo kaltininko, turėdavo įrdinėjamosios jėgos prieš kaltininką, jei kaltininkas, laikydamas knygeles ilgiau kaip 7 dienas, skaitant nuo tos dienos, kurią prekių ėmimas į jas būdavo įtraukta, nekeldavo del to protesto.

d) Dokumentų nuorašai.

Jau esame sakę, kad akto nuorašai priimami dažniausia originalų vieton, bet tik jei: 1) nuorašas yra atitinkamu būdu paliūdytas ir 2) jei nekelta ginčo del nuorašo tikrumo ir nereikalauta pateikti originalas.

Kol akto originalas nėra sunaikintas, jo nuorašas neturi savarankiškos įrodinėjamosios jėgos, jis laikomas tik akto turinio įrodymu. Savarankiškos įrodinėjamos jėgos nuorašas įgija tik tada, kada oridinalas esti sunaikintas arba kada jis gauti nebegalima.

Kas del ištraukų iš knygų (notaro, valdžios įstaigų), tai jos, kaip jau sakyta, turi originalų jėgos.)

e) Padaryti užsieny aktai.

Padarytų svetimoj valstybėj aktų forma ir turinys turi atitikti tos valstybės įstatymams; dėliai to padarytos užsieny sutartys ta forma, kuri leidžiama yra svetimos valstybės įstatymų, bet neleidžiama mūs įstatymų, arba sutartys, kuriomis nustatomi mūs įstatymams nežinomi teisės santykiai, turi būt laikomi mūsų teismų tinkamomis, jei tik jose nėra nieko, kas stačiai draudžiama mūs įstatymų arba jei jos negręsia mūs viešajai tvarkai.

Padarytų užsieny aktų reikšmė nėra vienokia:

1. padaryti užsieny kurios valstybės valdžios organų nustatytąja tos valstybės įstatymų tvarka aktai turi būt teikiami mūs teismui paliūdyti mūs atstovybės arba konsulo, kad jie atitinka tos valstybės įstatymams. Kai esti pateiktas toks paliūdymas, tai tie aktai pas mus laikomi viešojo pobūdžio aktais; o jei toks paliūdymas nepateiktas, tai jie laikomi naminiais aktais;
2. padaryti užsieny naminiu būdu aktai laikomi ir pas mus naminiais aktais;
3. svetimos valstybės administracijos valdžios aktai prilyginami mūs administracijos valdžios aktams, dėliai to jie turi būt įvertinami kaip ir kiti įrodymai ir gali būt ginčijami ir liūdininkais;
4. svetimų šalių teismų sprendimai vykdomi pas mus tam tikromis taisyklėmis, apie kurias kalbėsime vėliau.

f) Dokumentų — įrodymų patikrinimas.

Aktų patikrinimo tikslas yra įsitikinti, ar aktas nėra padirbtas, kitaip sakant, ar aktas išduotas tos įstaigos arba to asmens, kurio vardu jis parašytas ir ar atitinka akto turinys tikrumui.

Kai esti išaiškinta, jog į šituos klausimus reik atsakyti neigiamai, tai aktas laikomas padirbtu (suklastotu).

Prašyti patikrinti aktą turi teisę tik tasai bylininkas, prieš kuri aktas esti statomas. Būna atsitikimai, kad bylininkas nežino, ar tikras yra aktas ar netikras ir del to jam kyla abejojimas, pav., iš įpėdinio ieškomi pinigai skolaraščių, o turto palikėjo parašo įpėdinis nežino ir verčiamas esti abejoti, ar buvo skolinti pinigai; sakyti, kad skolaraštis yra padirbtas, įpėdinis kol kas neturi davinių.

Tokiais atsitikimais įstatymai suteikia teisę bylininkui prašyti teismą išsklaidyti tyrinėjimu abejojimą. Pažiūrėkime, kuriomis taisyklėmis einama, 1) kai tyrinėjamas bylininko abejojimas ir 2) kai tyrinėjamas akto padirbimo priekaištas.

1. Bylininkui kyla abejojimo, kai jis negali pasitikėti jo priešo pateiktu aktu. Čia neleidžiama reikšti nepasitikėjimas viešojo pobūdžio aktais, būtent, patvirtintais aktais ir valdžios įstaigų aktais: bylininkas gali niekinti tokius aktus tik, kai jo žiniomis jie yra padirbti; tuokart jam dedama įrodinėjimo sunkenybė, kadangi viešojo pobūdžio aktams suteikiama tikrumo prezumpcija, o naminiams aktams šioji prezumpcija neteikiama. Žinoma, bylininkas gali nepasitikėti aktu tik tada, kai jis pats nebuvo dalyvavęs akto daryme ir nebuvo pasirašęs aktą; juk, kiekvienas turi žinoti ar jis pasirašė aktą ar nepasirašė. Užtat, bylininkas, kuris nori nugińčyti akto tikrumą, jei tą aktą jis yra pasirašęs, negali iškelti tik abejojimo; jei jis žino, ar jis pasirašė aktą ar nepasirašė, tai čia abejojimui nėr vietos; kai jis nepripažįsta parašą akte savu, jis turi pareikšti, kad aktas yra padirbtas. O jei naminis aktas esti darytas ir pasirašytas kito vardu, tai bylininkas gali reikšti abejojimo del tokio akto tikrumo vien tuščiais žodžiais; kadangi bylininkai reiškia tik abejojmo, bet nieko netvirtina, tai įrodinėti akto tikrumas dedama tam bylininkui, kuris remia aktu savo teises.

Abejojimas leidžiama reikšti tik tam tikru laiku. Jei bylininkas esti sužinojęs apie aktą iš pateiktų į bylą raštų, tai reikšti abejojimo jis privalo nė vėliau kaip pirmame teismo posėdy; o jei aktas jo priešo įteiktas posėdy pirmą kartą, tai bylininkas turi teisę prašyti atidėti bylą, kad jis galėtų geriau išžiūrėti aktą ir surinkti žinių; tuokart jis privalo, jei mato reikalo, reikšti abejojimo kitame teismo posėdy.

Teismas turi leisti bylininkus ginčytis, kai pareikšta abejojimo del akto tikrumo. Jei pareiškus abejojimo bylininko priešas

sako, jis norįs audotis aktu ir neatsisakąs akto, tai teismas privalo tyrinėti akto tikrumą. O jei bylininkas atsisako naudotis aktu, tai aktas esti išmetamas iš įrodymų tarpo. Akto tyrinėjimas pavedamas vienam teismo narių.

Tyrinėjant aktą, 1) jo turinys patikrinamas kitais aktais, kurie yra padaryti nekeliančių abejojimo būdu, arba kurie yra pripažinti tikrais abiejų bylininkų; be to žiūrima, ar nėr akte kas ištaisyta, išskųsta, įrašyta, sutepta; 2) klausinėjami liūdininkai, kurie yra pasirašę aktą arba kurie yra statyti bylininkų; 3) lyginami parašai įtariamame akte su parašais kituose nekeliančiuose abejojimo aktuose. Pasirinkti toki aktai pavedama bylininkams, o jiems nepasirinkus, teismas pats ima parašams lyginti patvirtintus, notaro padarytus arba paliūdytus aktus, kuriuos iš tikrųjų yra pasirašęs bylininkas. Lyginti parašai leidžiama pavesti ir ekspertams.

Tyrinėjimo daviniai įtraukiami į protokolą.

Pabaigęs tyrinėjimą teismas išklausinėja bylininkus ir taria, ar jis pripažįsta aktą tikru ar išmeta jį iš įrodymų tarpo.

Ginčas del akto suklastavimo. Kai bylininkas pareiškia, jog įteiktasis jo priešo aktas yra suklastotas, tai jis pasirenka vieną dviejų kelių: arba stačiai kaltina kurį asmenį akto suklastavimu arba sustoja tik pareiškęs ir nieko nekaltina. Pirmuoju atvėju bylininko esti nurodomas nusikalstamasis darbas, už kurį gręsia bausmė; dėliai to šiuo atvėju civilinis teismas turi sustabdyti savo bylą ir pranešti valstybės gynėjui, kad ansai keltų baudžiamąją bylą; jei be įtariamojo akto galima spręsti civilinė byla, tai civilinis teismas gali ir nestabdyti savo bylą.

Antruoju atvėju civilinis teismas pats turi imtis priemonių įsitikinti, ar aktas yra padirbtas.

Be to bylininkas pareiškia arba kad visas aktas yra padirbtas arba kad padirbta tik jo dalis. Leidžiama užmetinėti ne tik naminių aktų padirbimas, bet ir viešojo pobudžio aktų padirbimas, nes ir tie aktai gali būti padirbti. Padirbtu aktas laikomas ir tuokart, kai esti padirbtas tik parašas akte. Užmetinėti akto padirbimas leidžiama pirmoje ir antroje teismo intancijose. Čia bylininkui suteikiamas toks ilgas laikas todel, kad kaltinimas akto padirbimu svarbus yra bylai dalykas; kelti neparemtus ginčus del akto padirbimo bylininkus stabdo baimė užtraukti sau bausmę. Ginčas del akto padirbimo turi būt keliamas arba tam tikru pareiškimu raštu arba žodžiu teismo posėdy, tuokart pareiškimas įtraukiamas į protokolą.

Tokio pareiškimo arba protokolo nuorašą teismas siunčia bylininko priešui ir ansai privalo per 2 savaiti atsiliepti, ar jis nori naudotis įtariamuoju aktu ar nenori. Jei minėtu laiku bylininko

priešas neatsiliepia arba atsisako naudotis įtariamuoju aktu, tai tasai aktas išmetamas iš įrodymų tarpo. O jei bylininko priešas atsako, jis noris naudotis įtariamuoju aktu, tai jo atsakymas pateikiamas iškėlusiam ginčą bylininkui, kuris privalo per 7 dienas suteikti įrodymus, kad aktas yra padirbtas. Įrodymai įteikiami bylininko priešui suteikti vėlgi per 7 dienas prieštaravimui. Gavęs tą prieštaravimą, o reikalui esant, ištyrinėjęs aktą nurodyta abejojimams del akto tikrumo tyrinėti tvarka, teismas išklauso bylininkus ir valstybės gynėjo nuomonę ir taria, ar reik atmest ginčas, ar pripažint aktas padirbtu ir išmest jis iš įrodymų tarpo. Kai bylininkas suteiktu laiku nepateikia įrodymų padirbimo arba teismas atmeta jo iškeltą ginčą del akto padirbimo, tai bylininkas baudžiamas esti pinigais nuo 50 litų iki 1500 litų; šita bausmė gali būt padidinta lig dešimtos ieškomosios sumos dalies, jei ieškinio kaina esti didesnė kaip 15 000 litų ir jei teismo esti pripažinta ginčo būta nesąžiningai kelto. Tarpais bylininkai susitaiko ginčui beeinant arba kėlęs ginčą bylininkas atsisako varyti toliau ginčą; tuokart bausmė nededama.

Kai aktas esti priptžintas civilinio teismo padirbtu, tai byla kreipiama taipgi valstybės gynėjui. Jei kas buvo stačiai kaltinamas akto padirbimu ir kriminalinio teismo buvo pateisintas, bet kriminalinis teismas nebuvo taręs, ar aktas yra padirbtas ar ne, tai šitą klausimą sprendžia jau civilinis teismas.

g) Kitų įrodymų patikrinimas.

Įrodymais bylininkai stengiasi įtikinti teismą jų pareiškimai esą teisingi. Teorijos atžvilgiu, kaip esame sakę, įrodymais vadinamos priemonės įrodinėti; tos priemonės nurodomos proceso įstatymų.

Mūs civilinio proceso įstatymai irgi nurodo atskiras įrodymų rūšys ir toliau kalba apie įrodymų patikrinimą. Suprantamas yra aktų patikrinimas, kai teisme keltas abejojimas arba ginčas del pateiktojo akto tikrumo,. Bet neaišku, kodel mūs civ. proceso įstatymai įrodymų patikrinimu laiko apžiūrėjimą vietoj ir žinovų (ekspertų) nuomonę. Tegul asmuo A prašo atiteisti jam iš asmens B 1000 litų už išskirstus 50 medžių; asmuo B prieštarauja jis esąs iškirtęs tik 30 medžių; asmuo A prašo vietoj suskaityti iškirstų medžių kelmus ir kelmų atsiranda 50; juk čia vietos apžiūrėjimo fiksuoti daviniai ir yra asmens A įrodymas; kitaip, įrodymu reikėtų laikyti žemė su kelmais.

Vėlgi, kuo skiriasi liūdininkų pareiškimai teisme nuo žinovų pareiškimų teisme? Tegul asmuo A prašo atiteisti jam iš asmens B 200 litų už pataisymą kurios pagadytos asmens B kalte mašinos; asmuo B sako teisme pataisymas kainuosiąs tik 30 litų; pa-

kviesti žinovai įkainuoja asmens A nuostolius ir teisme sako nuostoliai siekią 200 litų; čia irgi žinovų pareiškimai yra asmens A įrodymas, nes be žinovų pareiškimų asmeniui A teismas atiteistų tik tiek, kiek pripažįsta asmuo B. Tas pat esti, kai koks faktas nepatvirtintas liūdininkų; žinovai kviečiami irgi faktams atvaizduoti; jie kaip kad ir liūdininkai prisiekdinami ir gali būt bylininkų atmetami. Ir liūdininkai ir žinovai suteikia teismui ne pačius faktus, o tik savo žinias apie faktus, kurie be žinovų būtų neišaiškinti.

Kitų šalių įstatymai laiko vietos apžiūrėjimą ir žinovų nuomonę atskirais įrodymais. Deliai to ir mes laikysime vietos apžiūrėjimą ir žinovų klausinėjimą įrodymais.

6. Vietos apžiūrėjimas.

Apžiūrėjimas vietos arba vietoj atliekamas tarpais be žinovų tarpais su žinovais; čia atsižiūrima bylos reikalo.

Apžiūrėjimas vietoj yra faktų konstatavimas vietoj, nes kitaip konstatuoti tie faktai nebegalima būtų. Esti apžiūrimas vietoj ir nekilnojamasis turtas, antai, žemė, trobos, ir kilnojamasis, antai, prekes, knygos, iškulti javai ir k. k.

Apžiūrėjimas atliekamas arba del bylininkų prašymo arba teismo inicijatyva. Atlikti jį teismas gali pavesti arba vienam savo narių arba taikos teisėjui, jei vieta arčiau nuo taikos teisėjo kameros negu nuo apygardos teismo. Šiuo atvėju taikos teisėjas atlyginamas kelionpinigiais ir dienpinigiais kaip kad ir teismo narys. Apie apžiūrėjimo dieną ir vietą pranešama bylininkams arba, jei jie turi įgaliotinius, tai jų įgaliotiniams. Bylininkų neatvykimas nestabdo apžiūrėjimo darbo; čia išskiriami atsitikimai, kai katras bylininkas turi patvirtinti apžiūrimųjų daiktų tapatumą.

Viskas, kas buvo daroma ir atrasta apžiūrėjimu, įtraukiama protokolan, kuris pasirašomas šalių ir teisėjo. Teisėjo veiksmai skundžiami teismui.

Kai reik apžiūrėti kas kito teismo apygardoj, tai tasai teismas turi būt prašomas nagrinėjančiojo bylą teismo atlikti apžiūrėjimą.

Apžiūrėjimo metu bylininkai turi teisę teikti teisėjui pareiškimus ir kreipti teisėjo akis į svarbius jiems dalykus. Kai esti reikalas, protokolui prijungiami plianai ir braižiniai; antai, kai ginčas eina del žemės sklypo ir kyla klausimas, koks yra to sklypo plotas, tai kviečiamas matininkas, kuris turi išmatuoti sklypą ir padartyi jo plianą . Vėliau, teismo posėdy apžiūrėjimo protokolas skaitomas ir bylininkams leidžiama teikti paaiškinimai; tik iš jų atimama teisė ginčyti tuos dalykus, kurie yra fiksuoti protokole ir del kurių apžiūrėjimo metu bylininkų nieko nebuvo pareikšta protokole; čia bylininkas gali tik įrodinėti, kad apžiūrėjimo daviniai negriauja jo teises ir nepatvirtina jo priešo teises.

Protokolas negali būt ginčijamas ir liūdininkais apžiūrėjime nedalyvavusiais arba kad ir dalyvavusiais, bet nieko nepareiškusiais protokole.

Apžiūrėjimo išlaidos dedamos tam bylininkui, kuris esti prašęs apžiūrėti ka vietoj; o jei tatai buvo prašę abu bylininku arba jei apžiūrėjimas buvo padarytas teismo inicijatyva, tai išlaidos dedamos abiem bylininkam per pusę. Išlaidos turi būt įneštos iš anksto teismo nario arba taikos teisėjo pasiųstąja bylininkui sąskaita.

7. Žinovų nuomonė.

Teismui leidžiama del bylininkų prašymo arba ir savo inicijatyva kviesti žinovai tais atsitikimais, kai teismas iš pateiktų bylininkų įrodymų negali įgauti tikrumo del katro bylininko iškeltos aplinkybės ir tatai esti, kai tai aplinkybei išaiškinti reikalingi yra specialaus mokslo arba technikos srities daviniai. Taigi žinovai neteikia teismui bylos aplinkybių, jie tik išreiškia savo autoritetingą nuomonę del tų aplinkybių. Tarpais jie tyrinėja nurodytąją aplinkybę, tarpais gi tiesiog išdėsto abstraktine forma tuos mokslo arba technikos davinius, kurie reikalingi esti teismui bylos aplinkybei įvertinti ir tinkamai jai kvalifikuoti teisės atžvilgiu. Deliai to žinovai palengvina teismo darbą, tik jie neturi teisės liesti juridinius bylos dalykus, nes tuos dalykus turi aptarti pats teismas.

Žinovais gali būt kviečiami tik asmens gerai išsilavinę kurioj mokslo, technikos ar meno srity, nes tik tada jų nuomonė gali būt autoritetinga; deliai to stoti žinovu gali atsisakyti tas asmuo, kuris neturi tam tikros kvalifikacijos.

Kai atsiranda reikalas turėti žinovų nuomone, tai teismas paveda bylininkams pasirinkti žinovus susitarimų ir suteikia tuo reikalu bylininkams laiką; o bylininkams per tą laiką nepasirinkus žinovų, žinovus skiria arba pats teismas arba teismo pavedamas jo narys arba taikos teisėjas, kuris turės atlikti darbą su žinovais. Žinovų skaičius yra trys, bet del bylininkų susitarimo arba mažos ieškinio kainos gali būt paskirtas žinovu ir vienas asmuo. Paskirti žinovai gali būt atmetami bylininkų del tų pačių priežasčių kaip kad ir liūdininkai; bet pasirinktieji susitarimu žinovai bylininkams atmesti neleidžiama. Atmetimui pareikšti suteikiamos trys dienos, skaitant nuo tos dienos, kurią bylininkams paskelbtas teismo nutarimas skirti žinovus, jei tik atmetimo priežastis neatsiranda vėliau.

Žinovų darbas atliekamas teismo posėdy, o jei tyrinėjimas gali atimti daug laiko ir yra painus, tai jis gali būt atliekamas ir kitur ir turi būt prižiūrimas teismo nario. Žinovai privalo atvykti nurodytąją šaukime dieną; jei jie neatvyksta be tam tikros prie-

žasties, tai jie baudžiami pinigais iki 125 litų sumos ir vėl šaukiami arba pakeičiami kitais. Ta pati bauda dedama žinovams ir tuokart, kai jie nepateikia savo nuomonę teismo jiems skirtu laiku. Žinovų nuomonė turi būt išreikšta visų jų balsais arba balsų dauguma, išdėstyta raštu ir paremta motyvais. Reikšti nuomonė žodžiu žinovams leidžiama šiais atsitikimais:

1. kai tyrinėjimo darbas trumpas yra ir ne sunkus,
2. kai žinovai menkai moka rašyti,
3. kai jie menkai moka lietuvių kalbos.

Žodžiu išreikštoji nuomonė įtraukiama protokolan ir pasirašoma žinovų. Jei žinovų nuomonė esti nepilna arba neaiški ir kelia abejojimo, tai teismas gali reikalauti iš žinovų papildomųjų žinių arba, reikalui esant, pavesti padaryti naują tyrinėjimą tiems patiems arba kitiems žinovams. Žinovai už jų padėtą tyrinėjimo darbą, už tyrinėjimo išlaidas ir už atitraukimą nuo jų kasdieninio darbo turi teisę reikalauti atlyginimo ir savo reikalavimą turi pareikšti raštu arba žodžiu įteikdami teismui savo išvadą.

Atlyginimo sumą žinovams teismas skiria atsižiūrėdamas to, koks darbas žinovų atliktas, į kiek įkainojama darbo diena, ar toli žinovams teko važiuoti, kiek laiko tęsėsi darbas ir kitų aplinkybių. Teismo nutarimas šiuo reikalu tuoj vykdomas ir nėra skundžiamas.

Atlyginimas išieškomas iš to bylininko, del kurio prašymo atliktas žinovų darbas arba iš abiejų bylininkų, jei juodu abu buvo prašę padaryti tyrinėjimą su žinovais arba jei tyrinėjimas padarytas teismo inicijatyva.

Nė teismo narys nė taikos teisėjas, kuriam teismo pavesta buvo daryti tyrinėjimas su žinovais, neturi teisės skirti žinovams atlyginimą; jie gali tik pažymėti protokole, kad žinovai yra prašę atlyginimo.

Atlyginimas žinovams gali būt skiriamas teismo nuo 1 lito 25 cent. iki 125 litų, neskaitant tyrinėjimo išlaidų. Beto žinovai, kuriems reikėjo atvažiuoti į miestą arba išvažiuoti iš miesto tyrinėjimo daryti, gauna kelionpinigių po 50 centų kilometrui už abu galu.

Kadangi žinovų išvada iš tyrinėjimo davinių yra tik jų nuomonė, tai bylininkai gali kelti ginčą del žinovų išvados. Kas del teismo, tai ir teismas gali nesutikti su žinovų nuomone, kai toji nuomone esti išreikšta tik spėjimo pavidale arba kai esti atsiradusios, jau žinovams pateikus nuomonę, kurios naujos bylos aplinkybės. Teismas gali taipgi sutikti su viena žinovų nuomonės dalimi, o su kita dalimi nesutikti. Kai teismas nesutinka su žinovų nuomone, tai jis privalo paaiškinti, kurioms tikroms bylos aplinkybėms žinovų nuomonė prieštarauja; jei žinovų nuomonė nepriešš-

tarauja bylos aplinkybėms ir jei nėra kitų įrodymų, tai teismas turi remtis žinovų išvada; šiuo atvėju teismo teisė įvertinti tokį įrodymą jau yra kiek varžoma.

8. Įrodymų apdraudimas.

Gali būti toki atsitikimai: asmuo A turi pretenziją į asmenį B ir remia ją dviem liūdininkais, bet abu liūdininku sunkiai suserga ir gali mirti arba abu rengiasi išvažiuoti tolymon šalin; asmuo A gali netekti įrodymo. Arba asmuo A užtvenkia upelį, del to vanduo užlieja asmens B pasėlį ar pagadina jį; kai vanduo nueis, nebus matyt, kiek ir kas buvo užlieta. Arba vėl, asmuo A pagadina asmens B fakrike mašiną, del to mašina sustoja ir ji reik taisyti; kai ji bus pataisyta, nebus matyt, kas ir kaip buvo pagadinta ir kiek nuostolių padaryta, o jei ir bus matyt, tai jau ne taip aiškiai arba reikės ilgai įrodinėti.

Tokiais atsitikimais įstatymai leidžia tam asmeniui, kuris gali netekti įrodymų arba bent rinkdamas juos vėliau patikti didelį sunkumą, prašyti apdrausti įrodymus. Ir tatai jis gali prašyti ir kelęs bylą ir prieš jos kėlimą. Prieš keliant bylą, prašymai įrodymų apdraudimo reikalu turi būt teikiami tam teisėjui, kurio nuovadoj reik kas apžiūrėti arba kurio nuovadoj gyvena liūdininkai ar žinovai; o kai byla esti kelta, jie turi būt teikiami tam teisėjui, kuris nagrinėja bylą, jei tik nėra reikalo apdrausti įrodymai neatideliojant.

Prašyme turi būt pažymėtas priešingosios šalies vardas ir pavardė, aplinkybės, kurios reik patvirtinti įrodymais ir priežastis, del kurios prašoma apdrausti įrodymai.

Neatideliotinam reikalui esant, teisėjui suteikiama teisė apdrausti įrodymus ir nešaukiant priešingąją šalį. Teismo nutarimas apdrausti jieškinį nėra skundžiamas.

Įrodymai apdraudžiami, einant bendromis taisyklėmis vietai apžiūrėti, liūdininkams ir žinovams klausinėti.

Priešingoji šalis nenurodoma tik tais atsitikimais, kai prašytojas negali jos nurodyti.

Kai apdraudžiami įrodymai, tai neatsižiūrima į tai, ar bus įrodymai priimti to teismo, kuris nagrinės arba nagrinėja bylą ir ar turės jie kurios reikšmės bylai.

Jei įrodymus apdraudžiant prasilenkta su tam tikromis taisyklėmis, tai priešingoji šalis turi teisę del to skųstis.

9. Teismo nutarimai atskirais bylos reikalais.

Vyriausius reikalavimus bylos esmės dalykais (patenkinti ieškinį, atmesti ieškinį) bylininkai dažniausia pareiškia įteikiamais teismui raštais ir žodžiu teismo posėdy rungtynių metu.

Be šitų vyriausių reikalavimų ir ieškovui ir atsakovui proceso metu tenka kreiptis į teismą įvairiais kitais reikalais, kurių tikslas esti ginti vyriausiąjį reikalavimą, sustiprinti jį arba pakreipti kurion pusėn proceso eigą; antai, ieškovas prašo apdrausti ieškinį, atsakovas prašo traukti bylon trečiąjį asmenį, viens ar kits bylininkas atmeta kurį teisėjų, prašo išklausinėti liūdininkus.

Šitie reikalavimai pareiškiami arba raštu arba žodžiu. Kai jie esti pareikšti tam tikru prašymu, tai tasai prašymas vadinamas atskiru prašymu ir sprendžiamas teismo nutarimu. Atskiro prašymo turinys atspindi, žinoma, bylininko reikalavimą, visgi ir tas prašymas turi būt paremtas atitinkamais daviniais. Atskirų prašymų turiniu apibrėžiamos ir teismo darbo ribos, antai, kai bylininkas prašo klausinėti liūdininkus arba apžiūrėti vietą, teismui tenka paliesti bylos giluma; kai bylininkas atmeta teisėją, teismas apsieina tik kai kuriais įstatymų straipsniais.

Civ. proceso 566 straipsnis sako, kad atskiri prašymai, kurie galima išspręsti skyrium, išžiūrinėjami neliečiant ieškinio esmės. Čia apsireiškia teismo darbo atskirais prašymais ypatumas, būtent, teismas sprendžia tik iškelta bylininko kurį atskirą klausimą ir nesvarsto bylą iš pašaknų; deliai to atskiri prašymai turi būt svarstomi tuoj, nelaukiant bylos pabaigos.

Kai atskiras prašymas liečia bylininko priešo teises, tai jam turi būt prijungtas jo nuorašas, kuris siunčiamas paskui bylininko priešui pateikti paaiškinimui; suteiktam tuo reikalu laikui praslinkus, teismas svarsto prašymą; bet teismo pirmininkas ir nesuteikdamas laiko paaiškinimui pateikti gali tiesiog šaukti bylininkus į teismo posėdį. Mūs įstatymai leidžia kai kuriais atsitikimais svarstyti atskirus prašymus ir nešaukiant bylininkų, antai, kai prašoma sustabdyti skubus sprendimo vykdymas, nes čia, kol tęstųsi priruošiamasis atskiram prašymui svarstyti darbas, sprendimas galėtų būt įvykdytas, pav., atsakovas galėtų būt iškraustytas iš buto, iš ūkio; be to, kai byla jau išspręsta, tai jos aplinkybės esti išaiškintos, deliai to nėra didelio reikalo šaukti bylininkai, kai svarstomas esti tik prašymas sustabdyti sprendimo vykdymą: juk čia teismas svarsto tik klausimą, ar leidžia įstatymas imamuoju atsitikimu tuoj vykdyti sprendimą ar neleidžia. Bet kai bylininkai atvyksta į posėdį nešaukiami, tai teismas turi leisti jiems kalbėti keliamu atskiro prašymo dalyku.

Atskiri teismo nutarimai pačio teismo gali būt keičiami, kai pakitėja bylos aplinkybės (civ. pr. 891 str.).

Teismo nutarimai atskirais prašymais skundžiami atskirais skundais.

Tų skundų svarstymas aukštesnioj instancijoj, žinoma, trukdo bylos eigą, deliai to leidžiama vykdyti teismo nutarimai atskirais

prašymais, kad ir esti įduoti skundai. Civ. kroceso 783 straipsnis eina dar toliau ir sako, kad skundai del teismo nutarimų atskirais prašymais neleidžiama teikti skyrium nuo apelliacijos ir kad iš po šios taisyklės išimami tik nurodomieji įstatymų atsitikimai, būtent šie:

1. kai teismas esti nutaręs, ar jo ar valdžios įstaigos kompetencijai priklauso byla (civ. pr. 239 str.);
2. kai teismo nepriimta nagrinėti byla, remiantis civ. proc. 584 straipsniu arba kai jo esti išspręstas bylos priklausomumo dalykas (civ. pr. 586 ir 587 str.);
3. kai teismo nutarimas liečia ieškinio apdraudimo reikalą (civ. pro. 596 str.);
4. kai teismo nutarimas liečia trečiojo asmens prašymą leisti jam įsikišti į bylą (civ. pr. 664 str.);
5. kai teismo nutarimu esti nepatenkintas bylininko prašymas atmesti kokį teisėją (civ. pr. 673 str.;;
6. kai teismo nutarimu esti atmestas bylininko prašymas, kuriuo atšaukiama, išspręstoji už akių byla (civ. pr. 730 str.);
7. kai teikiamas skundas del apeliacijos grąžinimo (civ. proc. 757 str.);
8. kai teismo esti išspręstas prašymas del apeliacijos termino atnaujinimo (civ. prp. 780 str.);
9. kai teismo esti nagrinėjama negyvenančių drauge vyro ir moteries byla, kuri liečia jų vaikus ir kai teismas del kurio bylininko prašymo nutaria, katram tėvų pavedami vaikai proceso metu (civ. pr. 1345[9] str.).

Įstatymai sako, kad šiais atsitikimais bylininkui leidžiama teikti skundai skyrium nuo apelliacijos skundo. Taigi, kyla klausimas, ar privalo bylininkas teikti skundus skyrium nuo apeliacijos skundo? Rusų senatas buvo taręs (89—1), kad privalo ir jei toks skundas skyrium nesti pateiktas, tai teismo nutarimas įsiteisėja, kitaip sakant, bylininkas jau nustoja teisės teikti jį su apelliacijos skundu.

Bet civ. proceso minėti 239, 586, 587, 596, 664, 673, 730, 757, 780 ir 1345[9] straipsniai galima aiškinti ir vienaip ir kitaip: tuose straipsniuose sakoma, kad leidžiama teikti skundai skyrium nuo apeliacijos skundo; žinoma, galima išvadžioti jog jei minimi tuose straipsniuose atsitikimai išimami iš po bendrųjų taisyklių, tai skundai tais atsitikimais turi būt teikiami tam tikru laiku, o ne vėliau. Bet, antra vertus, žodis „leidžiama“ nėra tas pat, kas yra žodis „privalo“; deliai to, jei sakoma, kad skundai leidžiama teikti skyrium nuo apeliacijos skundų, tai jie galima teikti ir su apeliacijos skundais. Svarstant aukščiau pastatytąjį klausimą, reik turėti galvoj tikslas, kuriuo įstatymų leidėjas suteikia teisę teikti skundus

skyrium nuo apelliacijos skundo. Čia tikslas yra užkirsti kelią bylai tęsti; kai kuriais nurodytų atsitikimų galima užtęsti bylą, kitais negalima; antai, bylininkas prašo atmesti kurį teisėją, o teismas neatmeta; jei bylininkas įteiktų skundą dviejų savaičių laiku, dalykas del atmetimo teisėjo galėtų būti greit išspręstas; kas kita būtų, jei bylininkas įteiktų skundą kartu su apelliacija: jei antroji instancija patenkintų bylininko skundą, tai ji panaikintų visą teismo darbą tarpais didelį, nes teismo sprendimas, kuriame buvo dalyvavęs teisėjas, kuris turėjo būt atmestas, būt pripažintas neteisėtas; aišku, čia byla būtų užsitęsusi.

Kits dalykas, kai bylininkas prašo apdrausti jo ieškinį ir teismas atmeta jo prašymą; bylininkas skundžia teismo nutarimą kartu su apelliacija; čia byla nebus užtęsta, nes vis vien yra, ar ankščiau ar vėliau antroji instancija svarstys bylininko skundą tuo reikalu. Deliai to vieni atsitikimai reikėtų atskirti nuo kitų, bet daryti tatai įstatymuose nerandame pagrindo; užtat, dabar reik pripažinti, kad minėti skundai turi būt teikiami skyrium nuo apelliacijos skundo.

Atskiri skundai turi būt teikiami tam teismui, kurio nutarimas skundžiamas; tik skundai del bylos tęsimo ir del nepriėmimo kurio skundo teikiami tiesiog antrajai instancijai.

Atskiri skundai leidžiama teikti dviejų savaičių laiku, skaitant nuo tos dienos, kurią teismo nutarimas būna paskelbtas bylininkui, o tatai esti, kai bylininkas nebuvo šaukiamas teisman. Įstatymai nurodo ir trumpesnį laiką kai kuriems atskiriems skundams teikti. Skundams del bylos tęsimo suteikiamas neaprėžtas laikas; tatai reiškia, jog tie skundai galima teikti, kada norint. Jei skundai liečia bylininko priešo teises, tai turi būt pridėti skundo ir priedų nuorašai. Skundas nestabdo nė bylos eigą nė teismo nutarimo vykdymą, jei tik atskirais atsitikimais įstatymai nereikalauja sustabdyti bylą arba teismo nutarimo vykdymą. Atskiro skundo nuorašas siunčiamas bylininko priešui pateikti paaiškinimui dviejų savaičių laiku. Paskui skundas su paaiškinimu siunčiamas antrajai instancijai, kuri savo nutarimą del skundo praneša nagrinėjančiajam bylą teismui.

Be minėtų nutarimų įvairiais bylos reikalais esti dar atskiri teismo nutarimai, kuriais išsprendžiamas dalykas del teisės; jie vadinami taipgi atskirais nutarimais todel, kad teisės dalykas esti sprendžiamas ne ginčo tvarka; bet materijaliniu atžvilgiu tie nutarimai beveik nieku nesiskiria nuo sprendimų; šiuo būdu esti sprendžiamos apsaugos bylos, antai, įpediniams teisių pripažinimas, įtvirtinimas teisės nekilnojamajam turtui del jos įsisenėjimo, del pirkimo varžytinių tvarka ir k.

Tų nutarimų yra tas ypatumas, kad jie įsiteisėja ir negali būt naikinami civ. pr. 891 straipsnio tvarka; jie skundžiami nurodytu įstatymų laiku, kai kurie dar apelliacijos tvarka, antai paveldėtojo turto padalinimas (civ. pr. 1421 str.).

10. Proceso baigimas be teismo sprendimo.

Kai kurios nagrinėjamosios bylos pasibaigia be teismo sprendimo.

a) Pirmiausia, čia reik minėt bylos sustabdymas, nes sustabdyme atsiliepia tarpais bylos likimas.

Einant civ. pr. 681 str., byla sustabdoma:

1. kai visi bylos dalyviai susitaria sustabdyti bylą,
2. kai miršta, išeina iš proto arba nustoja visų teisių katras bylininkams arba jo įgaliotinis.

Šiais atsitikimais teismas privalo sustabdyti bylą, o jei jis ją nestabdo, bet išnagrinėja, tai aukštesnioji teismo instancija del skundo gali panaikinti teismo sprendimą. Tik kassacijos instancijoj bylai stabdyti nėra vietos.

Antruojo 681 straipsnio punkto atsitikimu teismas sprendimą visgi rašo, jei bylininkai esti jau pabaigę rungtynes žodžiu teismo posėdy.

Kai byla sustabdoma bylininkų susitarimu, tai bylininkai privalo pareikšti, katras jų turi atlyginti padarytas bylos išlaidas; jei bylininkai neišpildo šito reikalavimo, tai jie netenka teisės gauti išlaidas viens iš kito. Betgi, iždo išlaidos tuoj išieškomos iš atitinkamo bylininko.

Karui prasidėjus, karių bylos gali būt stabdomos tam tikru įstatymu; jei įstatymas nebūna išleistas, tai kariams suteikiamas tik laikas pasiieškoti įgaliotinius jų byloms vesti. Kai byla sustabdoma, tai del bylininko prašymo, teismas gali apdrausti ieškinį.

Sustabdytoji byla varoma toliau, kai prašo abu bylininku arba ir vienas jų; tuokart teismo darbas pradedamas nuo to veiksmo, po kurio byla buvo sustabdyta.

Sustabdytoji byla naikinama, kai per trejus metus teismui nesti pateiktas prašymas varyti ją toliau. Bet, kol nesti praslinkęs įsisenėjimo laikas, ieškovas turi teisę pateikti naują ieškomąjį prašymą del to pačio ginčo. Šiuo atsitikimu bylininkams leidžiama pasinaudot, bet kuriuo jų pripažinimu senoje byloje ir liūdininkų pareiškimais, jei liūdininkai esti jau mirę. Senoji byla nestabdo įsisenėjimo laiko eigą.

Taigi, bylos sustabdymo padariniu tarpais esti jos naikinimas ir byla neprieina teismo sprendimo.

b) Taikos sutartys.

Bylininkai gali susitaikyti ir prašyti teismą panaikinti bylą, nežiūrint, kiek byla esti pavaryta: susitaikę jie gali prašyti panaikinti ir pabaigtinai išspręstą byla, net kai ji esti kas. teisme ir sprendimas esti vykdomas. Tatai leidžiama bylininkams todel, kad civilinės teisės yra bylininkų rankose. Bylininkų susitarimas baigti ir panaikinti bylą išreiškiamas taikos sutartimi; ta sutartis turi būt daroma tam tikra forma.

Taikos sutarties teisėtumas turi būt paremtas materijalinės teisės normomis, o jos forma ir procesualiniai padariniai aptariami procesualinių normų; deliai to tas sutartis turi teisę daryti tik asmens, kuriems leidžiama savarankiškai valdyti ir perleisti turtas; jos negali būt daromos, kai byla eina del teisių, kurios nėra bylininkų dispozicijoj; neleidžiama taipgi naikinti susitaikimu bylos, kuriose dalyvauja valdžios įstaiga, išskiriant valstybės geležinkelių bylas (civ. proc. 1289 str.).

Kai byla liečia atlyginimą darbininkų, kurie esti sužeisti fabrikuose arba geležinkelio tarnyboj del nelaimingų atsitikimų, tai bylininkų susitaikimas gali įvykti tik pasiūlytais teismo pagrindais. Jei byloj dalyvauja keli bylininkai, tai kiekvienas jų gali susitaikyti su savo priešu arba priešais, nežiūrėdamas kitų bylininkų.

Bylininkai gali daryti taikos sutartį: 1)pas notarą arba, kur jo nėra, pas taikos teisėją, 2) įduoti teismui prašymą notaro arba taikos teisėjo paliūdytą, 3) pareikšti teismui žodžiu apie susitaikimą. Siunčiami paštu arba įteikiami per įgaliotinį prašymai turi būt paliūdyti; jei jie nesti paliūdyti, tai jie nesvarstomi teismo. Po įteikimo visų tokių prašymų teismas šaukia bylininkus klausinėti, ar iš tikrųjų jie yra susitaikę; jei bylininkai gyvena kur toliau, tai teismas paveda taikos teisėjui išklausnėti juos.

Bylininkų išreiškiamasis teismo posėdy noras susitaikyti įtraukiamas į protokolą; tuokart bylininkai gali prašyti teismą sutaikyti juos uždarytomis durimis; jei bylininkai susitaiko, tai jų taikos sąlygos įtraukiamos į protokolą ir protokolas turi būt pasirašytas bylininkų; jei bylininkai neprieina susitaikimo, tai jų nusileidimai vieno kitam paskui nėra jiems privalomi. Bylininkų susitaikimo procesualiniai padariniai yra šie: a) byla naikinama visam laikui ir negali būt atnaujinama nė bylininkų nė jų įpedinių, b) taikos sutartis prilygnama įsiteisėjusiam teismo sprendimui, užtat bylininkas gali remtis ja, jei būtų kelta kita to pat turinio byla, c) bylininkas, kuris esti įgijęs teisę taikos sutartimi, gali įgyvendinti tą teisę greitąja tvarka (civ. pr. 161^{24} str.) arba kelti bylą bendrąja tvarka (civ. proc. 1357—1366 str.).

11. Teismo sprendimas.

a) Jo paruošimas.

Kai bylininkų esti baigtas ginčas rungtynių tvarka, teismas eina pasitarimo kambarin bylos aplinkybių svarstyti. Ten teismo pirmininkas arba pirmininkaujantysis teismo narys paskelbia sprę-stinuosius bylos klausimus.

Kai klausimai esti apsvarstyti, teismo pirmininkas renka teisėjų nuomones ir pirmiausia klausia nuomonės to teisėjo, kuris mažiausia laiko yra teismo narys; pagalios pirmininkas išreiškia savo nuomonę. Byla išsprendžiama balsų dauguma; teisėjų balsams pasidalinus, nusveria pirmininko balsas. Kai nė viena nuomonė neturi balsų daugumos, pav., kai esti trys teisėjai ir trys nuomonės, tai viens teisėjų turi prisidėti prie kitos nuomonės, kuri atrodo jam teisingesnė; tarpais čia tenka pakeisti kas klausime arba išdėstyti klausimas jo dalimis, tada ir balsai kitaip susiskirsto. Po pasitarimo teismo pirmininkas rašo rezoliuciją, kuri pasirašoma jo ir kitų teisėjų ir skelbiama viešumos tvarka, kad byla ir būtų buvusi nagrinėjama ne viešai.

Rezoliucijoj pažymima:

1) metai, mėnuo ir diena,
2. teisėjų vardai ir pavardės, taipogi valstybės gynėjo nuomonė, jei jis buvo reiškęs savo nuomonę posėdy,
3. bylininkų vardai ir pavardės, ir
4. sprendimo esmė; be to nurodoma, ar tuoj turi būt vykdomas sprendimas, kiek, iš ko ir kam atiteisiamos teismo išlaidos ir ar sprendimas įvyksta už atsakovo akių.

Kai byla esti paini arba būna reikalo ilgai tartis, tai paskelbti rezoliucija leidžiama kitame teismo posėdy.

Atskiros teisėjų nuomonės reiškiamos pasirašant rezoliuciją; jos turi būt pridėtos prieš pasirašant sprendimą. Sprendimas paruošiamas vieno teismo narių pirmininko pavedimu.

Sprendime turi būt įdėta tas pats, kas rezoliucijoj ir dar 1) bylininkų reikalavimai, 2) bylos aplinkybės, kuriomis teismas rėmėsi, teismo išvadžiojimai ir įstatymų straipsniai, kuriais teismas vadovavosi.

Sprendimas turi būt paruoštas bent dviejų sąvaičių laiku, skaitant nuo tos dienos, kurią esti paskelbta rezoliucija; jis turi būt pasirašytas pirmininko, teisėjų ir sekretoriaus ir laikomas paskelbtas nuo tos dienos, kuri buvo skirta bylininkams jam pasiskaityti; nuo tos dienos bylninkams skaitomas laikas apeliacijos skundams teikti. Bylininkai gali skaityti sprendimą teismo raštinėj ir gauti jo ir kitų teismo raštų nuorašus už tam tikrą mokesnį. Reik

pabrėžti, jog teismas privalo išduoti tik savo aktų nuorašus, o ne pateiktų bylininkų aktų ir raštų nuorašus; bylininkas pats gali persirašyti sau tų raštų nuorašus.

Kaip esame sakę, teismui tarpais teikiamos sutartys ir aktai padaryti užsieny ir jie tenka teismui svarstyti. Šiuos atsitikimus aptaria civ. pr. 707 str., kuris sako, kad tokios sutartys ir aktai įvertinami, remiantis tos valstybės įstatymais, kurioj jie yra padaryti ir pripažįstami tikri, jei tik sutartis arba išreikštoji aktuose asmens valia nėra draudžiama kitos šalies įstatymų ir neprieštarauja jos viešajai tvarkai.

Šits įstatymų straipsnis paremtas yra tuo, kad kiekviena teisė įgauna tvirtumo tik tais teisėtais būdais, kurie leidžiami yra teisės gimimo šalies įstatymų; bet teismas negali pripažinti ir ginti tą teisę, kuri stačiai jo šalies įstatymų yra užginta arba kuri prieštarauja dorovės pagrindams, kaip antai, sutartis, kurią viens apsiima tiekti kam iš kitos šalies moteris, vergus arba kurios pamatas esti nusikalstamųjų darbų darymas.

Padaryti užsieny aktai ir sutartys turi būt svarstomi, remiantis tos valstybės įstatymais, kurioj jie esti padaryti, ar dalykas liečia jų formą ar šalių teises ir prievoles ar sutarties nepildymo padarinius; deliai to tiems aktams ir sutartims taikomos ir tos šalies teisių įsisenėjimo taisyklės.

707 straipsnis plečiamas ne tik aktams paradytiems pas kurį valdžios atstovą, bet ir naminiams aktams. Visiems šitiems aktams suteikiama tiek pat jėgos, kaip kad ir šalies aktams, žinoma, tos šalies, kurion jie esti patekę. Minimiems 707 straipsny aktams prilyginami svetimų valstybių valdžios įstaigų aktai. Jei teismas, taikydamas svetimą įstatymą, sutinka abejojimo, tai jis gali kreiptis į užsienio reikalų ministeriją ir prašyti išgauti svetimos valstybės valdžios nuomonę. Kai Lietuvos pilietis daro užsieny aktą, kuris turi patekti į Lietuvą, tai jis irgi privalo pasirūpinti gauti Lietuvos konsulo arba atstovo paliūdymą akte, jog tasai aktas padarytas yra, einant tos valstybės įstatymais, kurioj tasai pilietis gyvena. Lietuvos piliečio testamentas, padarytas užsieny ir paliūdytas mūs konsulo arba atstovo, prilyginamos yra testamentui padarytam pas mus notaro. Padarytas užsienyj aktas, kuris liečia esamąjį Lietuvoj nekilnojamąjį turtą, gali įgyti tvirtumo, tik kai jis pusės metų laiku esti pateiktas mūs vyresniajam notarui patvirtinti arba įtraukti į ipotekos knygas.

Kadangi atskiros Lietuvos dalys turi savo civilinius statutus (buv. Suvalkų gub., Palangos kraštas, Klaipėdos kraštas), tai kai mūs kuriam teismui tenka susidurti su aktu padaryti kitoj Lietuvos daly, o ne toj kurioj yra teismas, tai teismas turi įvertinti aktą remdamasis tos Lietuvos dalies civ. statutu, kurioj aktas esti

padarytas, kitaip sakant, teismas turi taikyti 707 straipsnį, tik, žinoma, be minėtų paliūdymų.

Sakėme, kad kai kuriose civilinėse bylose dalyvauja valstybės gynėjas; užtat, tos bylos turi būt siunčiamos valstybės gynėjui bent trimis dienomis prieš posėdžio dieną. Tose bylose valstybės gynėjas, bylininkų rungtynėms pasibaigus, reiškia savo nuomonę žodžiu ir jo nuomonė įtraukiama į protokolą. Po to bylininkai gali nurodinėti tik valstybės gynėjo klaidas, dėstant bylos aplinkybes. Kadangi valstybės gynėjas reiškia savo nuomonę teismo posėdy, tai pasitarimo kambary su teisėjais jis jau nedalyvauja.

Kuriose bylose valstybės gynėjas reiškia savo nuomonę, jau buvo nurodyta.

Teismas nėra varžomas valst. gynėjo nuomone. Bylininkai negali skųstis del valstybės gynėjo nuomonės. Taipos-gi valstybės gynėjas negali skųsti teismo sprendimą, kuris neatitinka jo nuomonei; žinoma, tose bylose, kuriose valstybės gynėjas eina atsakovo pareigas, jis turi bylininko teises. Kai teismas, svarstydamas bylą del gauto iš turto pelno ir padarytų nuostolių, pripažįsta ieškovui teisę gauti atlyginimą, bet atranda, jog atlyginimo didumas negalima išaiškinti bendromis įrodinėjimo taisyklėmis, tai jam leidžiama atiteisti atlyginimas jo sąžine, remiantis visomis bylos aplinkybėmis (civ. proc. 706[1] str.).

Ši taisyklė įvesta rusų 1912 m. birželio 15 d. Lig tol, ieškant pelno iš turto arba nuostolių, būtinai reikėdavo įrodyti teisė gauti atlyginimą ir atlyginimo didumas. Tatai darydavo didelio nepatogumo, nes tarpais teisė gauti atlyginimą nekeldavo jokio abejojimo, aišku būdavo, kad nuostoliai padaryti, tik jų didumas sunku būdavo įrodyti ir ieškovo pretenzija būdavo atmetama. Dabar to nepatogumo nėra, nes teismas gali atiteisti atlyginimą savo sąžinę. Ypač svarbi yra šita taisyklė tais atsitikimais, kai esti padaryti nuostoliai, kurių įkainuoti nebegalima, antai, kas nors paleidžia gandus apie kurį laisvos profesijos asmenį (gydytoja, advokatą, amatininką) ir tasai asmuo del paskleistų gandų netenka daugelio klijentų. Žinoma, nukentėjelis gali prašyti nubausti kaltininką, bet jam svarbu gauti ir atlyginimas nuostolių, kuriuos jis buvo pakėlęs del gandų; įrodyti nuostolių didumas labai sunku arba nebegalima, taigi teismui ir leidžiama padėti nukentėjusiam. Ir kitais atsitikimais kalbamoji taisyklė daug padeda bylininkui, kai jam sunku esti įrodyti atlyginimo didumas.

Jei prieš paskelbiant dar nepasirašyta rezoliuciją kuris teisėjų mirtų, tai bylos aplinkybės turi būt svarstomos su kitu teisėju, čia nereik nagrinėti byla iš pradžių.

b) Sprendimo tvirtumo sąlygos.

Kad teismo sprendimas būtų tvirtas, teismas spręsdamas bylą turi pasirūpinti, kad jo sprendimas nebūtų panaikintas, nes, kitaip, mažėtų teismo autoritetas. O tam tikslui pasiekti teismas turi eiti esamomis byloms spręsti taisyklėmis.

Tų taisyklių vienos liečia teismo rezoliuciją ir sprendimą formalumų atžvilgiu, kitos esmės atžvilgiu.

Kas del formalumų, tai jau sakėme, kad teismo rezoliucija turi būt pasirašyta visų teisėjų, kurie tarėsi ir svarstė bylos aplinkybes ir kad ji turi būt paskelbta viešai, nors ji buvo nagrinėjama ir ne viešai. Skelbiant rezoliuciją, turi būt posėdy tie teisėjai, kurie yra pasirašę rezoliuciją; tatai daroma kontrolės tikslu, būtent, kad rezoliucijoj nebūtų kas pakeista; kollegijalinių teismų rezoliuciją turi pasirašyti bent trys teisėjai. Sprendimą turi pasirašyti tie patys teisėjai, bet jei jie del kurios priežasties negali pasirašyti sprendimą, tai pakanka dviejų parašų ir net vieno parašo, būtent, pirmininkavusio posėdy arba rašiusio sprendimą teisėjo ir sekretoriaus. Sprendimo originalas turi likti byloj, bylininkams-gi išduodami tik jo nuorašai. Be to byloj turi būt protokolas, į kurį turi būt įtraukta viskas, kas ir kaip buvo daroma posėdžio metu; protokolą turi pasirašyti teisėjai ir sekretorius.

Sprendime turi būti išdėstyti teismo protavimai, kuriais remdamasis teismas priėjo išvadą; to reikalauja pati logika: juk teismo uždavinys yra išaiškinti ir rasti tiesa juridiniu atžvilgiu, ta tiesa, kuri aptariama įstatymų ir jų saugojama, ir suteikti galimumo nepatenkintajam sprendimu bylininkui įvertinti teismo protavimus kritikos atžvilgiu, o aukštesnioms teismo instancijoms ir patikrinti sprendimą. Dėliai to teismo protavimai svarbūs yra bylininkams. Bet jie yra svarbus dalykas visuomenei ir patiems teisėjams: visuomenė labiau pasitiki teismu, kai ji gali įvertinti teismo sprendimo pagrindus; teisėjai sprendimu gali parodyti, kad jie yra išsprendę bylą nelinkdami kurion šalin ir niekeno nespaudžiami. Užtat, teismo protavimai yra būtina sprendimo dalis ir be jų teismo sprendimas neturėtų autoriteto.

Esmės atžvilgiu teismas spręsdamas bylą privalo aptarti visus bylininkų pateiktu įrodymus ir turėti juos akyvaizdoj pasitarimo kambary, ar jie esti pateikti bylininkų raštais ar posėdy žodžiu. Teismas neprivalo išklausyti tik paaiškinimus to bylininko, kuris esti atvykęs į posėdį teisėjams jau nuėjus tartis į pasitarimo kambarį. Vėl-gi teismas neprivalo atsakyti savo sprendime smulkiai ir skyrium del kiekvienos bylininkų paramos ir jų prieštaravimų.

Teismas privalo aptarti ir trečiųjų byloj dalyvavusių asmenų pareiškimus ir negal palikti nesvarstęs ieškovo reikalavimus dalį.

Nuo pareigos apsvarstyti visus bylininkų įrodymus teismas negali būt atleidžiamas ir bylininkų susitarimu.

Teismui draudžiama remti sprendimas kuriais spėliojimais, kad tie spėliojimai ir atrodytų apytikriai; čia žinoma, neturima galvoj įstatymų prezumpcijos, kadangi kai esti įstatymo prezumpcija katro bylininko naudai, tai tasai bylininkas neprivalo dar įrodinėti prezumpciją kuriais daviniais. Bet teismui leidžiama remtis tais faktais, kurie visiems, taiposgi ir teismui, yra žinomi, antai, karas, potvinis, ir tomis išvadomis, kurių bylininkas kad ir neminėjo stačiai, visgi kurios pačios siūlosi teismui, kai teismas esti išžiūrėjęs pačių bylininkų pateiktus įrodymus ir dokumentus arba išklausęs bylininkų ginčą.

Teismas nėra varžomas bylininkų pareiškimais, kurie liečia juridinę bylos pusę, nes jis privalo eiti tik įstatymų įsakymais, ypač, kai kėlęs bylą santykis liečia ne vien privatinių asmenų teises, bet jis turi kartu ir viešosios teisės pobūdžio; antai, kai sutartis padaryta pasiekti tikslui, kuris draudžiamas yra viešosios tvarkos ir dorovės reikalais, tai teismas ne tik turi teisę, bet ir privalo atsakyti ginti remiamąsiąs tąja sutartimi teises.

Teismas neprivalo svarstyti bylininkų paramas ir dokumentus ne vien tada, kada tų įrodymų jis nežiūri del įstatymo įsakymo, bet ir tada, kada tie įrodymai esti pateikti kuriai ieškovo iškištai aplinkybei sustiprinti, jei teismas nepripažįsta pačios ieškovo teisės ieškiniui arba kai įrodymai esti pateikti kuriai aplinkybei sustiprinti, o toji aplinkybė esti teismo išstumta iš bylos.

Einant civ. pr. 706 straipsniu, teismas neturi teisės spręsti tuos dalykus, del kurių nėra keltas reikalavimas, neturi teisės atiteisti daugiau negu bylininkas reikalauja, neturi teisės liesti klausimą apie teisės įsisenėjimą, jei katras bylininkas nesiremia įsisenėjimu.

Kas del šito straipsnio, tai reik pasakyti, kad teismas rašydamas sprendimą negali keisti ieškovo ieškinio pagrindą ir atsakovo atsikirtimo pagrindą, kad ieškovas arba atsakovas nurodytų ir neatitinkamą įstatymų straipsnį savo pareiškimui remti. Toliau, teismas negali atmesti tą ieškovo reikalavimą, kurį esti pripažinęs atsakovas arba atiteisti mažiau negu atsakovas yra pripažinęs, negali atiteisti ką ne iš atsakovo, o iš kito asmens, pav., atsakovo įgaliotinio; negali atiteisti atlyginimą liūdininkams be jų prašymo; negali atiteisti ieškiniu del savybės teisės teisę valdyti turtą, negali suskirstyti keliems atsakovams jų atsakomybę dalimi, jei tatai nebuvo prašoma nė ieškovo nė atsakovų, negali atiteisti didesnę išlaidų sumą negu bylininkas yra prašęs; negali atiteisti ka nors atsakovui, nes sprendimas turi tik pasakyti, ar teismas patenkina ar atmeta ieškovo reikalavimą.

Del įsisenėjimo reik pasakyti, kad, įsisenėjimo terminui sukakus, nenyksta savaimi santykiai, kurie esti kilę iš įsižadėjimo; įsižadėjimui lieka jėga, kol įsižadėjęsis asmuo nesišaukia įsisenėjimo; o nesišaukti įsisenėjimo jis gali ar del nenoro griebtis tos priemonės gintis ar del nežinojimo, jog įsisenėjimo terminas yra sukakęs ar del kitos priežasties; užtat, jei kaltininkas pasenėjusiu įsižadėjimu teismo esti priverstas sumokėti ką, tai jis jau netenka teisės reikalauti sumokėtų pinigų atgal; tas pat reik pasakyti, kai atsakovas geruoju esti sumokėjęs pinigus tokiu įsižadėjimu; abiejais atvėjais esti tik pildymas įsižadėjimo, o ne mokėjimas to, kas nekalta, deliai to reikalauti grąžint sumokėtus pinigus šiais atvėjais neleidžiama.

Teismas privalo svarstyti klausimą del teisės įsisenėjimo tik tada, kada katras bylininkas tiesiog remiasi įisenėjimu; antai, kai ieškovas ieško savybės teisės ir sako jis esąs įgijęs ją įsisenėjimu; arba kai atsakovas atsikerta, jis esąs įgijęs turtą, kurio ieško ieškovas, įsisenėjimu, arba kai atsakovas ginčija ieškovo teisę ieškiniui, nes ieškovui esąs praslinkęs įsisenėjimo terminas.

Kaip jau sakyta, processualiniai terminai suskirstoma prekliuziniais, kurie yra įvesti teisingumo interesu ir prorogaciniais, kurie įvesti bylininkų interesais; dėliai to kai esti praleistas prekliuzinis terminas, tai teismas pats tur atsižiūrėti į tai ir spręsdamas bylą pasielgti, kaip reik; o kai praleistas prorogacinis terminas, tai spręsdamas bylą teismas turi žiūrėti, ar nurodė tatai bylininkas.

c) Sprendimo padariniai.

Kai teismo sprendimas esti paskelbtas, tai nuo tos dienos laimėjęs bylą bylininkas įgija teisę juo naudotis, pralaimėjusiam-gi bylą bylininkui lieka arba pasiduoti sprendimui arba skųsti jį esamąja tvarka. Dėliai to teismas negali jau naikinti savo sprendimą arba ka jame keisti ir negali palikti sau teisę vėl nagrinėti išspręstąją bylą. Kai bylininkas pasiduoda sprendimui geruoju ir vykdo sprendimą, tai teismas, žinoma, nesiima priemonių sprendimui vykdyti kito bylininko neprašomas.

Vienais sprendimais bylininko teisė atstatoma nuo to dienos, kurią ji buvo sulaužyta, kaip antai teisė turtui, kurį atsakovas neteisėtų būdu valdė ilgą laiką. Kitais sprendimais teisė pripažįstama nuo tos dienos, kurią sprendimas esti paskelbtas, kaip antai teisė važiuoti per svetimą lauką.

Sprendimu tarpais pratęsiama bylininko teisė, pav., bylininkas esti kėlęs bylą keliomis dienomis prieš sukankant įsisenėjimo terminui; po teismo sprendimo jo teisei įgivendinti jau lieka ne tos kelios dienos: tada suteikiamas jau kitas laikas sprendimui vykdyti.

Teismo sprendimu:

a. išsprendžiamas bylininkų ginčas ir

b. atiteisiamos teismo ir už bylos vedimą išlaidos.

a. Teismas arba atmeta ieškovo reikalavimą arba patenkina jį visą arba jo dalį. Kai teismas patenkina ieškinį visą arba jo dalį, tai jis turi nurodyti aiškiai, ka arba kiek jis atiteisia iš atsakovo; jei kas atiteisiama kokiomis sąlygomis, tai sprendime turi būt taip-gi aiškiai nurodyta, kuriomis sąlygomis; apskritai sakant, teismo sprendimas turi būt taip išdėstytas, kad nekiltų abejojimo jį vykdant.

b. Teismo išlaidos atiteisiamos iš pralaimėjusio bylą bylininko. (civ. pr. 839 ir k. str.).

Teismo išlaidos susideda iš šių mokesnių: 1) žyminio mokesnio, 2) bylos mokesnio, 3) raštinės mokesnio ir 4) atlyginimo už kai kuriuos teismo veiksmus, taiposgi liūdininkų ir žinovų atlyginimo.

1) Žyminiu mokesniu apmokami ieškomieji prašymai, jų nuorašai ir priedų nuorašai (patys priedai apmokami žyminiu mokesniu, jei jie nebuvo apmokėti pirmiau), įteikiamieji visoms teismo instancijoms, valstybės gynėjui (tik civilinės bylos reikalu), teismu pirmininkams ir jų nariams prašymai, taipos-gi vykdomieji raštai, sprendimų nuorašai, gaunamos iš teismo raštu žinios ir kiti popieriai. Žyminis mokesnis imamas, einant žyminio mokesnio įstatymais. Kai žyminis mokesnis būna nesumokėtas, tai prašymas sustabdomas ir apie tai pranešama prašytojui, einant civ. pr. 270 str.

Teismo susirašinėjimai su kitais teismais ir valdžios įstaigomis taipos-gi išleidžiamieji bylininkams, liūdininkams, žinovams ir kiti teismo raštai neapmokami žyminiu mokesniu.

2) Bylos mokesniu apmokami visi ieškomieji prašymai, priešingieji ieškiniai, trečiųjų įsikišančiųjų į bylą asmenų prašymai, prašymai, kuriais atšaukiami už akių sprendimai, ir apeliacijos skundai; čia mokesnio imami penki nuošimčiai ieškomos arba ginčijamos sumos, skaitant nepilną šimtą pilnu. Kyla klausimas, kiek reik imti nuo trečiųjų asmenų prašymų? Tretiejesms asmenims teismas turi pavesti įkainuoti jų interesą, kurį jie nori ginti ir nuo tos sumos imti mokesnį.

Jei ieškinį ieškovas negali įkainuoti, tai teismas pats turi įkainuoti ieškinį, rašydamas rezoliuciją ir imti mokesnio ne mažiau kaip 5 litus ir nedaugiau kaip 1500 litų (civ. pr. 849 str.).

Nuo apeliacijos skundų ir bylai atšaukti prašymų mokesnis imamas, remiantis ne pirmykšte ieškinio kaina, o keliančiąja toliau bylininkų ginčą suma, pav., iš atsakovo atiteista ieškovui 10 000 li-

tų, o atsakovas ginčija tik 3000 litų ir įteikia apeliacijos skundą, tai iš jo mokesnio reik imti tik nuo 3000 litų sumos.

Teismo mokesniui sumokėti prašymams ir raštams lipinamos markės, kurios teismo gaunamos iš iždinių, dabar tie raštai ir tiesiog apmokami teisme pingais. Markės gesinamos tam tikru štempeliu. Kai teismui tenka grąžinti prašymas su užgesintomis markėmis arba kai prašymui prilipinta daugiau negu reik markių, tai sumokėti už jas pinigai grąžinami teismo nutarimu.

3) Raštinės mokesnis imamas kai esti duodami vykdomieji raštai, sprendimų ir protokolų arba kitų raštų nuorašai, liūdymai, žinios ir k. k. po 3 l. už lapą, skaitant 25 eilutes lape ir už antspaudos pridėjimą 1 l.

4) Bylos išlaidos mokamos šaukti atsakovui publikacijos keliu, skelbti už akių spredimui, apmokėti kelionpinigiams už abu galu, dienpinigiams ir už butą teismo nariams, kurie teismo siunčiami esti už miesto ribų liūdininkų klausinėti, vietos apžiūrėti ir k. Kelionpinigiai suskaitomi, remiantis suskirstymu valdininkų kategorijomis ir žiniomis apie vietų tolumą nuo miesto; tos žinios galima imti iš policijos arba valsčiaus. Apie atlyginimą liūdininkų ir žinovų jau kalbėta. Dvasininkai už prisiekdinimą liūdininkų gauna po 5 litus nuo kiekvienos bylos.

Minėtasis atlyginimas turi būt įneštas to bylininko, del kurio prašymo kas daroma, o jei kas daroma teismo iniciatyva, tai atlyginimas įnešamas abiejų bylininkų pusiau.

Teismo anstolių ir teismo pasiuntinių atlyginimas skiriamas tam tikra taksa.

Už bylos vedimą atlyginimas skiriamas tam tikra taksa, kuria atlyginami prisiekę advokatai.

Taigi, kai teismas išsprendžia bylą, jis privalo atiteisti bylininkui teismo išlaidas ir už bylos vedimą atlyginimą. Čia teismas turi vadovautis šiomis taisyklėmis: teismo išlaidos ir atlyginimas už bylos vedimą dedamos tam bylininkui, kuris esti pralaimėjęs bylą, jei žinoma, to bylininko priešas reikalauja. Šits atlyginimas atiteisiamas nuo pripažintos teismo sprendimu ieškovui sumos. Kad atsakovas ir neginčytų teisme ieškinį, kad jis ir reikštų sutikimą patenkinti ieškinį, vis-gi teismo išlaidos ir už bylos vedimą atlyginimas atiteisiamas iš jo.

Bet teismas gali dėti ir ieškovui, nors jo ieškinys ir būna patenkintas, visas teismo išlaidas tais atsitikimais, kai atsakovas esti visai nekaltas tuo, kad byla kelta, būtent, kai ieškovas yra negavęs skolos be teismo vien del savo kaltės ir dar gi kai atsakovas pačioj proceso pradžioj tuoj atsilygina su ieškovu. Nededamos ieškovui išlaidos nuo tos ieškinio dalies, kuri atsakovo būna patenkinta

prieš išsprendžiant bylą. Taipos-gi ieškovui nededamos išlaidos, kai teismui netenka spręsti bylos esmė.

Kai ieškovas atsisako varyti savo bylą prieš jos išsprendimą, tai atsakovui atiteisiamas atlyginimas taksa, jei ieškovas buvo prašęs panaikinti bylą visiškai, neatsiklausdamas atsakovo. Taipogi, kai teismo esti atmetamas keltas pirma laiko ieškinys, kai atmetamas ieškinys del nepripažinimo ieškovui teisės ieškiniui ir kai ieškovas atsisako viso savo ieškinio arba jo dalies, tai atsakovui atiteisiamos teismo ir už bylos vedimą išlaidos.

Naikindamas bylą del jos nepriklausomumo teismas turi atiteisti atsakovui iš ieškovo visas atsakovo teismo išlaidas. Jei ieškinio dalis atiteisiama, o kita atmetama, tai teismas nutaria,, katras bylininkas ir kiek turi mokėti teismo išlaidų. Kai byloj dalyvauja keli asmens, tai teismas turi atiteisti išlaidas atsižiūrėdamas to, kas kiek ieškojo arba ginčijo. Valdžios įstaigos ir-gi privalo mokėti pateisintajam bylininkui visas jo išlaidas.

Valdžios ir visuomenės įstaigos, kaip sakėme, nemoka žyminio, teismo ir raštinės mokesnių; jei tos įstaigos laimėja bylą, tai privatinis asmuo atsakovas privalo sumokėti visus tuos mokesnius ir išlaidas už valdžios ir visuomenės įstaigą.

Teismo mokesniai atiteisiami remiantis tuo, kiek jų bylininko buvo įnešta, o už bylos vedimą išlaidos atiteisiamos remiantis jau minėtąja taksa ir ne daugiau, kad byla ir būtų buvusi nagrinėjama apeliacijos ir kassacijos instancijų kelis kartus, arba vedama kelių įgaliotinių. Kai kassacijos instancijos esti atmestas kassacijos skundas, tai toji instanciją deda kassatoriui kassacijos išlaidas, o kai kassacijos instancijos esti naikinamas teismo sprendimas, tai bylininkas gali prašyti atiteisti kassacijos išlaidas tik po naujo bylos išsprendimo.

Jei bylininkui bylos kėlimu esti padaryti nuostoliai, tai jis gali ieškoti tų nuostolių skyrium.

Bylininkas gali gauti atlyginimą už bylos vedimą ar jis buvo samdęs įgaliotinį ar nebuvo. Kai bylininkas buvo samdęs įgaliotinį ir buvo susitaręs su įgaliotiniu del atlyginimo, tai įgaliotiniui jis turi mokėti sutartąjį atlyginimą; bet je jis laimėja bylą, tai iš jo priešo už bylos vedimą išlaidos atiteisiamos ne tąją sutartimi, o taksa.

Teismo mokesniai eina valstybės lėšosna, publikacijos pinigais apmokami skelbimai; įneštieji tam tikrais reikalais pinigai suvartojami tiems reikalams, būtent, išduodami liūdininkams, žinovams, teismo nariui, dvasininkui.

c) **Nuostolių**, pelno iš turto ir teismo išlaidų suskaitymo tvarka.

Teismo sprendimo padariniu gali būti ne tik ginčo išsprendimas ir teismo išlaidų atiteisimas, bet ir nuostolių, pelno iš turto ir teismo išlaidų suskaitymas tam tikra tvarka.

Kai teismas savo sprendimu verčia apkaltintąjį bylininką grąžinti jo priešui gautą iš atiteistojo turto pelną, atlyginti padarytus nuostolius ir teismo išlaidas arba pateikti turto valdymo apyskaitą, bet negali nurodyti atiteistojo atlyginimo sumos, tai laimėjęs bylą bylininkas turi teisę išieškoti tą sumą arba tam tikra tvarka arba bendrąja tvarka (civ. proc. 896 str.).

Tam tikra tvarka įstatymai vadina vykdomąja tvarką, bet aiškiau bus vadinti ji patikrinamąja tvarka.

Čia kyla klausimas, ar teismo nuožiūra taikoma patikrinamoji tvarką ar bylininko? Reik pasakyti, kad patikrinamosios tvarkos taikymas tik retai pareina nuo teismo nuožiūros; antai kai ieškovas prašo teismą uždėti atsakovui pareigą pateikti turto valdymo apyskaitą, tai tada prašoma tik pateikti apyskaita, o ne neatiteisti kuri pinigų suma; toliau, kai ieškovas prašo pripažinti jam teisę ieškoti pelno ir nuostolių, tai ne visada jis gali nurodyti pelno ir nuostolių sumą. Tokiais atsitikimais teismui nepavedama leisti ar neleisti patikriniamoji tvarka. Tik tada, kada ieškovas prašo teismą uždėti atsakovui pareigą grąžinti pelną arba atlyginti nuostolius, nurodo prašyme pelno ir nuostolių sumą ir prašo atiteisti tą sumą iš atsakovo, teismui pavedama suteikti ieškovui teisės ieškoti tų nuostolių arba pelno patikrinamąja tvarka.

Kai teismas suteikia šitą teisę ieškovui, tai jis iš pradžių sprendžia, ar ieškovo pretenzija įrodyta yra, o paskui sprendžia, kurio dydžio turi būt ieškovo pretenzijos suma. Patogu yra spręsti šitie klausimai skyrium todel, kad jei teismas atranda, jog ieškovas neturi teisės ko reikalauti, tai nebūna reikalo spręsti klausimas, kiek ieškovas gali reikalauti. Vėlgi patikrinti ieškovo reikalaujamoji suma, kai teisė reikalauti pripažinta, sunku esti kollegijaliniam teismui, nes jam tektų peržiūrėti daug dokumentų, knygų; patogiau yra atlikti tas darbas vienam teismo narių, juo labiau, kad tas darbas nekelia juridinių klausimų ir gali būti greičiau atliktas.

Deliai to ir galima sakyti, kad patikrinamoji tvarka yra teismo sprendimo padarinys, nes ir teismo kollegija gali atlikti patikrinamąjį darbą ir kartu išspręsti abu minėtu klausimu.

Patikrinamoji tvarka, kaip matyt 896 straipsnio tekste ir jo pastaboj, turi būt taikoma šiomis sąlygomis:

1. ji apima tik bylas, kuriomis reikalaujama grąžinti pelnas iš turto, atlydinti nuostoliai, atlyginti teismo išlaidos, pateikti turto valdymo apyskaita, išnaujo apžiūrėti su gydytojais netekę darbingumo darbininkai;
2. ji taikoma tik, kai teismas išsyk negali nurodyti sumą, kuri reik atiteisti ieškovui ar del to, kad ieškovas nesti pateikęs reikalingų davinių ar del to, kad iš pradžių reik

sustatyti daug sumų ir tasai dalykas daro teismui darbą painiu;

3. ieškovo teisė reikalauti iš atsakovo atlyginimo turi būt pripažinta įsiteisėjusiu teismo sprendimu.

Patikrinamoji tvarka eina bendromis civ. proceso taisyklėmis, bet jos yra ir šie ypatumai: ji taikoma tik bendrųjų teismų, o ne taikos teisėju ir tik pirmosios teismo instancijos.

Bylos šiąja tvarka nagrinėjamos to teismo, kuris buvo nagrinėjęs vyriausiąją bylą. Jų prašymams teikti duodama tiek laiko: kai prašoma atiteisti nuostoliai arba pelnas arba priversti atsakovas pateikti atskaitą — trys mėnesiai, skaitant nuo tos dienos, kurią esti įsiteisėjęs teismo sprendimas; kai prašoma atiteisti teismo išlaidos — dvi savaitės skaitant nuo tos dienos, kurią esti paskelbta rezoliuciją.

Patikrinamoji tvarka susideda iš dviejų dalių: paaiškinimų ir patikrinimo. Paaiškinimo darbas atliekamas teismo nario pateiktais bylininkų daviniais; teismo narys stengiasi išaiškinti ieškomąją sumą. Patikrinimo darbas atliekamas jau pačio teismo, kuriam teismo narys išdėsto jo surinktus davinius. Tada teismas išklauso bylininkus, tik bylininkams jau neleidžiama teikti nauji įrodymai; po to teismas pabaigtinai aptaria ieškomosios sumos dydį.

Vis-gi vienų prašymų nagrinėjimo tvarka smulkmenomis skiriasi nuo kitų; antai, kai prašoma atiteisti nuostoliai ir teismo išlaidos, tai bylininkas gali nurodyti ieškomosios sumos dydį labiau ar mažiau tikrą; o kai prašoma atiteisti pelnas arba priversti atsakovas pateikti atskaitą, tai ieškovas dažniausia ne gali nurodyti ieškomosios sumos dydį, kol atsakovas nepateikia pajamų ir išlaidų apyskaitą. Šits dalykas ir atsiliepia, kai esti nagrinėjami vienos ir kitos rūšies prašymai.

Pirmuoju atvėju bylininkas turi įdėti prašyman savo apyskaitą, antruoju atvėju bylininkas gali nedėti apyskaitą ir prašyti teismą priversti atsakovą pateikti atskaitą (civ. pr. 900 str.).

Pirmuoju atvėju teismo pirmininkas įsako šaukti atsakovą ne vėliau kaip po dviejų savaičių, skaitant nuo tos dienos, kurią esti įteiktas bylininko prašymas.

Antruoju atvėju teismas suteikia atsakovui nuo vieno iki trijų mėnesių laiką ir suteiktu laikotarpiu atsakovas privalo pateikti to laiko, kuris esti pripažintas teismo vyresniuoju sprendimu, pajamų ir išlaidų apyssaitą.

Kai esti gautas atsakymas arba kai esti suėjęs terminas bylininkams stoti, skiriama diena jų paaiškinimams išklausyti ir patikrinti apyskaitai su dokumentais; šitą darbą ir atlieka viens teismo

narių. Bylininkų paaiškinimai, pareiškimai ir prieštaravimai įtraukiami į teismo nario protokolą. Teismo narys turi varyti savo darbą, kol nebūna išaiškinti visi apyskaitos straipsniai. Kai teismo narys pabaigia savo darbą, tai skiriama teismo posėdžio diena; tada teismo narys išdėsto bylą ir savo nuomonę, o bylininkai savo paaiškinimus. Bylininkams leidžiama remtis tik pateiktaisiais įrodymais; jiems draudžiama prašyti atidėti byla naujiems įrodymams teikti. Atsakovo nestojimas nestabdo teismo darbą. Nestojęs teisman atsakovas turi teisę prašyti iš naujo žiūrinėti ieškovo apyskaitą tik, jei jis gali įrodyti, jog jis nebuvo gavęs šaukimo į teismą. Kai nėra šitos priežasties, tai byla nagrinėjama ir teismo sprendimas nelaikomas už akių sprendimu.

Kai nestoja atsakovas, kuris verčiamas esti pateikti atskaitą, tai ieškovas turi teisę pateikti teismui apytikrią sąskaitą; šios sąskaitos patikrinime atsakovui leidžiama dalyvauti tik, jei jis pateikia reikalaujamą iš jo atskaitą; o atsakovui nestojus arba nepateikus atskaitos, teismas atiteisia iš atakovo savo nuomone sumą, kuri turi būt nedidesnė kaip ieškovo nurodytoji; be to del ieškovo prašymo teismas gali tuoj įsakyti įvykdyti sprendimą arba apdrausti ieškinį.

Teismo sprendimo vykdymas sustabdomas, jei atsakovas nepraleisdamas vieno mėnesio, skaitant nuo tos dienos, kurią jis buvo gavęs pranešimą apie pradedama sprendimo vykdymą, pateikia atskaitą ir reikalauja ją peržiūrėti; šiuo atvėju teismo sprendimas naikinamas ir nauju sprendimu leidžiama atiteisti iš atsakovo daugiau negu pirmuoju.

Suteikiamoji atsakovui privilegija sunku pateisinti, nes ieškovas jau esti padėjęs daug darbo ir triūso ir vėl turi viską pradėti iš naujo.

Atsakovui suteikiama teisė įnešti lig teismo posėdžio dienos tokią pinigų sumą, kurios jo nuomone pakanka ieškovui atlyginti, arba pristatyt tos sumos laidavimą. Jei ieškovas nesutinka priimti tą sumą, o teismas atiteisia jam ne daugiau kaip toji suma, tai ieškovui dedamos teismo išlaidos.

Kai ieškomos teismo išlaidos, tai ieškovas turi paremti išlaidų sumą raštais arba šauktis bylos aktų; teismo išlaidos suskaitomos teismo nario; teismo nutarimo vykdymas, einant dalykui del teismo išlaidų, sustabdomas, jei esti sustabdytas sprendimas, kuriuo pripažintos teismo išlaidos.

Jei teismo išlaidos nebuvo ieškomos patikrinamąja tvarka, tai bylininkas, kuris turi gauti teismo išlaidas, gali ieškoti jų bendrąja tvarka, tik turi nepraleisti 6 mėnesius nuo sprendimo įsiteisėjimo dienos.

d) Įsiteisėjusiojo sprendimo jėga.

Kai teismo sprendimas nebūna apskųstas, jis įsiteisėja; taipgi jis įsiteisėja, kai aukštesnioji instancija išsprenidžia byla del skundo. Tada teismo sprendimas esti laikomas tiesa, kuria pabaigtinai nustatomi bylininkų santykiai; deliai to ir sakoma, kad „res judicata pro veritate habetur" ir deliai to sprendimui suteikiama įstatymo jėga. Sprendimas pritaiko įstatymus žmonių santykiams atskirais atsitikimais; kai teismas pasako pabaigtinai, kad kuris įstatymas atitinka ir del to turi būt taikomas bylininkų santykiui, tai čia dalykas paliečia jau įstatymo jėgą, bylininkams jau atimama teisė kalbėti, ar patinka ar nepatinka jiems teismo išvada; valstybės autoritetas jau reikalauja taikyti įstatymą taip, kaip esti pasakęs tam tikras valdžios organas, būtent, teismas.

Įsiteisėjusio teismo sprendimo jėga apsireiškia štai kuo:

1. teismo sprendimas negali būt griaunamas bet kuriais būdais ir
2. jis gali būt įvykdytas prievartos keliu.

Tos pačios teisyklės taikomos ir trečiųjų teismo sprendimui, nes tasai sprendimas nėra skundžiamas.

Mūs civ. proceso 893 str. sako, kad įsiteisėjusio teismo sprendimo jėga plečiama bylininkams, išsprendusiam bylą teismui ir visoms kitoms teismo ir valdžios įstaigoms.

Įsiteisėjęs teismo sprendimas gali būt panaikintas tik tais atsitikimais ir ta tvarka, kuri yra nurodyta įstatymų. Čia bylininkas turi teisę prašyti panaikinti sprendimą tik tam tikru laiku; kai jis praleidžia tą laiką, tai jis nustoja suteikiamos jam teisės.

Bylininkai privalo pasiduoti įsiteisėjusiam teismo sprendimui .

Pats teismas dar nuo to laiko, kada jis esti paskelbęs rezoliuciją, negali nieko naikinti arba keisti sprendime.

Teismo sprendimu ginčas išsprendžiamas visam laikui ir tas pats ginčas negali būt iš naujo sprendžiamas. Jei katras bylininkas keltų tą pačią bylą kurioj teismo arba valdžios įstaigoj, tai jo priešas gali gintis ekscepcija civ. pr. 571 straipsniu (exceptio rei judicatae). Šitą ekscepciją, kaip žinome, teismas nekelia savo inicijatyva; bet kai ji bylininko esti iškelta, tai teismas privalo panaikinti naujai pradėtąją bylą.

893 straipsniu išreiškiamas dar įsakymas visoms teismo ir valdžios įstaigoms ir valdininkams laikyti teismo sprendimą jiems privalomu ta prąsme, kad visos įstaigos ir valdininkai privalo teikti pagalbos, kai įgyvendinama pripažintoji teismo sprendimu teisė, kitaip sakant, kai sprendimas esti vykdomas.

Civ. pr. 895 str. sako, kad įsiteisėja teismo sprendimas jo objekto, bylininkų ir ieškinio pagrindo atžvilgiais. Kitaip sakant, įsiteisėjęs sprendimas nulemia naują ieškinį, kai esti šios sąlygos:

1. bylininkų tapatumas,
2. ginčo objekto tapatumas ir
3. ieškinio pagrindo tapatumas.

a) Asmenų tapatumas esti, kai naujoj byloj stoja tie patys bylininkai (arba jų įpediniai), kurie buvo stoję senoję byloje. Yra dar juridinis tapatumas tais atsitikimais, kai viens senojo proceso bylininkas esti buvęs su trečiuoju byloj nedalyvavusiu asmeniu tokiame santyky, jog gindamas savo interesą jis tuo ginė ir trečiojo asmens interesą; tokiais atvėjais sprendimo jėga plečiama ir tiems tretiesiems asmenims; antai, pav., trys ūkininkai kelia bylą ketvirtam del kelio per jo lauką; jų ieškinys atmetamas; paskui jie kelia tą pačią bylą atsakovo nuomininkui; arba, keli ūkininkai kelia kaimynui bylą dėl jo parduodamo lauko sienų; jų ieškinys atmetamas; paskui viens buvusių ieškovų kelia bylą to pačio kaimyno žemės pirkikui; abiejais atsitikimais matome juridinį asmenų tapatumą.

b) Kaip sakėme, ieškinio objektas yra tasai atsakovo veiksmas, kurio reikalauja ieškovas, o ieškinio pagrindas yra tos aplinkybės, kuriomis ieškovas pateisina savo reikalavimą. Dviejų ieškinių tapatumui reik šitų ieškinio elementų tapatumo; kai vieno kurio elemento nėra, tai ir ieškinių tapatumo nėra; antai, kai ieškovas prašo atiteisti jam iš atsakovo 200 ltų vienu skolaraščiu ir paskui 200 litų kitu skolaraščiu; arba kai jis prašo atiteisti vienu skolaraščiu 200 litų, paskui dar 200 litų, kuriuos atsakovas turi sumokėti kitu terminu, tai abiejais atvėjais ieškinių tapatumo nėra; o kai ieškovas prašo atiteisti iš atsakovo padarytus sutarties nepildymu nuostolius ir teismas atmeta jo ieškinį rasdamas, kad sutartis nebuvo atsakovo sulaužyta, ir kai paskui ieškovas kelia kitą bylą ir prašo teismą pripažinti tą sutartį jam neprivalomą, nes jos nepildąs atsakovas, tai čia jau yra ieškinių tapatumas. Žinoma, ir kai ieškinių materijaliniai objektai esti įvairūs, pav., vienu ieškiniu ieškomas viens turtas, kitu kits, tai tapatumo irgi nėra.

Įsiteisėja ne visas teismo sprendimas, o tik rezoliucinė jo dalis ir tie teismo protavimai, kurių negalima atmegzti nuo rezoliucijos; antai, teismas atmeta ieškinį del to, kad ieškinys dar per anksti keltas teisme; kai ieškinys subręs, tai ieškovui negali būt atimta teisė kelti jį iš naujo; tą pačią teisę ieškovas turi ir kai teismas naikina jo ieškinį del to, kad byla priklauso kito teismo kompetencijai. Taipogi, kai ieškovui atiteisti iš atsakovo koki daiktai, o atsakovas grąžina kai kuriuos daiktus tik ne tuos, kurie buvo atiteisti, tai ieškovas turi teisę atskiru ieškiniu reikalauti atiteisti jam iš atsakovo trūkstančių daiktų vertę; čia ieškinių tapatumo nėra.

Įsiteisėjusio sprendimo jėga neplečiama asmenims, kurie byloj nedalyvavo ieškovais arba atsakovais. Tretiesiems asmenims ji plečiama tik tada, kada tie asmens esti paveldėję bylininkų teises arba įsigiję kurią jų teisę; o jei to nėra, tai trečiojo asmens teisės turtui, del kurio ėjo bylininkų ginčas, del sprendimo nenyksta.

13. Už akių sprendimas.

Šaukiamas teisman atsakovas gali

a) nedalyvauti byloje, būtent, nieko neatsakyti į ieškomąjį prašymą ir nestoti teisman,

b) arba įteikti savo atsakymą, bet nestoti arba prašyti nagrinėti bylą be jo ir

c) arba įteikti atsakymą ir stoti.

Nurodytas b ir c punktuose atsitikimais teismas nagrinėja ir sprendžia bylą bendrąja tvarka. Pirmuoju gi atsitikimu ieškovui leidžiama arba prašyti išspręsti bylą už atsakovo akių arba vėl šaukti atsakovą.

Atsakovas nestoja del įvairių priežaščių, o dažniausia, kai jis neturi kuo atsikirsti arba tyčia nori užtęsti bylą. Ir ieškovas, tarpais, tyčia nenurodo atsakovo tikros gyvenamosios vietos, kad atsakovas nežinotų apie bylos kėlimą: juk teismas ne visada gali būt tikras, kad atsakovas yra gavęs šaukimą, nes šaukimas gali būt įteiktas ir ne pačiam atsakovui, o kitiems asmenims įduoti atsakovui (civ. 282—285 str.), bet tie asmens gali ir neįduoti šaukimą atsakovui. Pagalios atsakovas, ir gavęs šaukimą, gali nestoti del kurių pateisintinų priežaščių

Šaukimas atsakovo antrą kartą nepasiektų tikslo, nes atsakovas galėtų vėl tyčia nestoti ir jei įstatymai verstų ieškovą ir teismą šaukti atsakovą antrą kartą, tai mažai atsakovų stotų pirmą kartą.

Bylai greičiau pavaryti įstatymai ir leidžia spręsti ją už atsakovo akių. Šiąja priemone manoma priversti atsakovas stoti arba pateikti paaiškinimą ir apsaugoti atsakovą nuo ieškovo pikto darbo. Kitados, rusų įstatymai labai plačiai leisdavo už akių sprendimus: atsakovas pateikdavo atsikirtimą ir stodavo į teismo posėdžius kelis kartus, bet jei jis nestodavo į paskutinį posėdį, tai byla būdavo laikoma už akių išspręsta. Žinoma, atsakovai dažnai naudodavosi įstatymo taisykle ir nestodavo į paskutinį posėdį tikslu užtęsti bylą. Tatai buvo pastebėta ir įstatymai suvaržė atsakovo teisę nestoti.

Pirmiausia buvo įvestos tokios taisyklės (jos ir dabar yra): a) kai atsakovas nestoja, o savo atsikirtime raštu prašo spresti bylą be jo, tai teismo sprendimas nelaikomas už akių sprendimu ir gali

būt skundžiamas tik apeliacijos tvarka; šiuo atvėju atsakovui suteikiama teisė prašyti atsiųsti jam teismo sprendimą į jo gyvenamąją vietą; b) kai atsakovas stojo bet kada prieš išsprendžiant bylą, tai jam leidžiama pateikti paaiškinimas žodžiu; po to teismo sprendimas irgi nelaikomas už akių sprendimu. Pagalios, 1912 metais įvesta tokia taisyklė: a) kai atsakovas pats arba per įgaliotinį kuriuo nors būdu dalyvavo byloj ir b) kai jis buvo teismo salėj, nagrinėjant jo bylą, bet del teismo reikalavimo nepateikė paaiškinimo, tai teismo sprendimas irgi nelaikomas už akių sprendimu (civ. pr. 719 ir 729 str.).

Be to įstatymas deda nestojusiam atsakovui nelengvą naštą: antai, nestojęs atsakovas privalo sumokėti ieškovui visas teismo išlaidas, kurias ieškovas esti pakėlęs del bylos išsprendimo už atsakovo akių (civ. pr. 723 str.); atsakovas turi sumokėti teismo mokesnius, kai jis atšaukia bylą (civ. pr. 848 str.); pagalios, už akių sprendimas leidžiama tuoj vykdyti, nelaukiant, kol jis įsiteisės (civ. pr. 737[1] str.). Bet, atsakovo nestojimas nesuteikia jokių privilegijų ieškovui: už akių sprendimu teismas patenkina tik tuos ieškovo reikalavimus, kuriuos ieškovas esti įrodęs (civ. pr. 722 str.). Maža to: teismas ir neprašomas atsakovo turi siųsti jam už akių sprendimo nuorašą į nurodytą atsakovo gyvenamąją vietą, kad atsakovas galėtų pasižinti su teismo išvadžiojimais.

Kaip žinome, byloj gali būt keli ieškovai ir keli atsakovai. Kai iš kelių ieškovų viens arba keli prašo spręsti bylą už atsakovo akių (kai atsakovas esti nestojęs), kiti gi prašo šaukti atsakovą antrą kartą, tai teismas turi spręsti bylą už atsakovo akių. Vėlgi, kai iš kelių atsakovų vieni stoja, o kiti nestojai, tai teismo sprendimas nelaikomas už akių sprendimu; šita taisyklė netaikoma tik tuokart, kai kuris atsakovas šaukiamas buvo publikacijos keliu.

Ieškovas irgi turi teisę prašyti spręsti bylą be jo ir atsiųsti jam rezoliucijos nuorašą (719[1] str.) Kai ieškovas neatvyksta į teismą ir jis nesti prašęs spręsti bylą už atsakovo akių (jei atsakovas neatvyktų), tai teismas privalo spręsti bylą už atsakovo akių, jei tik atsakovas nestoja.

Nestojęs atsakovas turi teisę arba skųsti už jo akių sprendimą apeliacijos tvarka arba atšaukti bylą, kitaip sakant, prašyti teismą, kuris esti išsprendęs bylą, iš naujo ją nagrinėti. Bylai atšaukti atsakovui suteikiamos dvi savaitės laiko, skaitant nuo tos dienos, kurią atsakovui įteiktas esti sprendimo nuorašas arba kurią jo gautas esti pranešimas apie sprendimo vykdymo pradžią, atsižiūrint to, kurį raštą atsakovas yra gavęs ankščiau. Atšaukdamas bylą, atsakovas turi prašyti teismą pripažinti už akių sprendimą naikintinu ir išdėstyti savo atsikirtimą.

Teismui nepriėmus atsakovo prašymo, atsakovas gali teikti skundą skyrium nuo apeliacijas skundo; ieškovas ir gi turi teisės skųstis del to, kad atsakovo prašymas priimtas, bet tik įteikdamas apeliacijos skundą.

Bylos atšaukimo padariniai yra šie: bylos atšaukimu atimama jėga už akių sprendimui, bent tai jo daliai, kuri eina prieš atsakovą; toliau, nauju sprendimu teismas gali atiteisti ieškovui daugiau negu pirmuoju, jei pirmuoju sprendimu ieškovui buvo atiteista ne viskas, ko jis buvo prašęs. Žinoma, kai esti priimtas atsakovo prašymas, tai nustoja jėgos tik teismo sprendimas, o teismo darbas, nenaikinamas, antai, teismo protokolai; teismo tyrinėjimas gali būt papildytas naujais atsakovo įrodymais ir kitomis paiamomis.

Atšaukdamas bylą atsakovas turi teisės prašyti sustabdyti skubūjį vykdymą, jei tasai vykdymas buvo leistas už akių sprendimu; bet čia teismas arba jo pirmininkas, sustabdydamas sprendimo vykdymą, gali imtis priemonių apdrausti ieškiniui. Jei atsakovas, kai esti nagrinėjamas jo prašymas, vėl nestoja, tai jis jau netenka teisės atšaukti bylą antrą kartą; ir jis ir ieškovas gali skųsti sprendimą tik apeliacijos keliu bendrąja tvarka.

Kai teismas antrą kartą išsprendžia bylą, tai jo pirmasis sprendimas panaikinamas. Už akių sprendimas turi dar tą ypatumą, kad jei ieškovas per trejus metus neprašo įvykdyti jį, tai jis visai nustoja jėgos ir teismo darbas nestabdo įsisenėjimo laiko eigą.

Kaip matėme, nestojančio teisman atsakovo teisės vis buvo siaurinamos, nes praktika parodė, jog atsakovai dažniausia nestodavo del to, kad neturėdavo ką pasakyti arba del to, kad stengdavosi užtęsti bylą ir tik labai retai jie nestodavo ir nestoja del kurios tikrai svarbios priežasties.

Užtat, rodos, reikėtų visai išbraukti iš įstatymų už akių sprendimai: juk nėra reikalo pataikauti atsakovui, jei jis tyčia nestoja; kai atsakovas negali stoti del kurios svarbios priežasties, antai, staiga susirgsta, miršta katras jo tėvų arba vaikų, tai tatai atsitinka retai ir del tų retų atsitikimų palikti už akių sprendimai visiems, kurie tik užsimano nestoti, nereikėtų; kas iš tikrųjų negali stoti, tai gali atsiųsti paaiškinimą raštu, statyti įgaliotinį arba atsiųsti per ką valščiaus viršaičio arba seniūno paliūdymą ir prašyti atidėti bylą; jei ir to jis negalėtų padaryti, tai jam neužkertamas kelias pateikti paaiškinimą ir įrodymus antrajai instancijai, kadangi jam leidžiama teikti skundas tai instancijai; skųsdamas už akių sprendimą, atsakovas juk nė pinigų daugiau neišleis nė laiko daugiau nesugaiš; kaip tik, skundžiant už akių sprendimą antrajai instancijai, galima greičiau baigti byla.

Be to, del patogumo dažniausia nesąžiningų atsakovų įstatymai laužo sprendimo jėgos principą: būtent, civ. proc. 731 straips-

nis leidžia teismui pačiam naikinti savo sprendimą; juk žinome, kad tik atskirais bylos klausimais teismo nutarimai gali būt naikinami pačio teismo, kai esti pakitėjusios kurios bylos aplinkybės; kalbamuoju gi atsitikimu teismas verčiamas esti gaudyti nežinia ką: gal atsakovas turi ką pasakyti, gal jis yra nuskriaustas sprendimu, o tasai gynamasis atsakovas sėdi sau namie ir tyčiojasi iš ieškovo.

Del išdėstytų priežaščių už akių sprendimai ir reikėtų išbraukti iš proceso straipsnių tarpo.

14. Skubusis sprendimo vykdymas.

Yra bendroji taisyklė, kad teismo sprendimas vykdomas tik tuomet, kai jis esti įsiteisėjęs. Bet kai kuriais atsitikimais galima pasiekti tikslo, būtent, greit atstatyti sulaužtąją teisę, tik tuoj vykdant teismo sprendimą. Kai yra tvirtas pagrindas manyti, kad teismo sprendimas nebus panaikintas, tai kai kada įstatymai leidžia teismo sprendimą tuoj vykdyti, kitaip sakant, vykdyti dar neneįsiteisėjusį sprendimą.

Šiais atsitikimais reikalaujama:

a) kad bylininkas prašytų tuoj įvykdyti sprendimą,

b) kad sprendimo vykdymas nepadarytų kitam bylininkui tokių nuostolių, kurių negalima įkainuoti pinigais.

Kai esti šitos sąlygos, tai teismas gali leisti skubiai vykdyti sprendimą, remdamasis civ. proc. 737 straipsniu, šiais atsitikimais:

1. kai teismo nuspręsta išieškoti kas įtvirtintu, notaro padarytu arba paliūdytu aktu, protestuotu vekseliu, bylininkų pripažintu naminiu aktu, taiposgi kai teisme atsakovo esti pripažintas ieškinys.

   Šiuo punktu reikalaujama, kad aktas būtų tvirtas ir kad teismo būtų nuspręsta išieškoti kas; deliai to šiam punktui neatitinka sprendimas, kuriuo esti atiteisti ne pinigai, o kuriuo atsakovas verčiamas esti ka padaryti. Be to 737 str. 1 p. kalba tik apie sutartis, bet praktika taiko jį ir kitiems aktams, kurie esti padaryti valdžios organų, antai, teismo sprendimams, patvirtintiems testamentams ir k. k.

2. Kai nuomos terminui suėjus, nuomininkas verčiamas esti sprendimu atiduoti nuomuojamąjį turtą arba kai kas verčiamas esti atiduoti neteisiu būdu valdomąjį turtą. Čia reik pažymėti, jog dabar butams miestuose samdyti yra tam tikras įstatymas: nuomos terminui suėjus, nuomininkas turi teisės ir toliau pasilikti bute; užtat, kai teismas ir nutaria iškraustyti iš buto, jis turi tik retai leisti sprendimą tuoj vykdyti.

3. Kai teismo sprendimu įsakoma darbdavėjui atleisti tarnautojas arba darbininkas arba kai tarnautojui arba darbininkui leidžiama pamesti darbdavėjas arba kai iš darbdavėjo atiteista kas tarnams arba darbininkams.
4. Kai del nevykdymo sprendimo tuoj laimėjęs bylą bylininkas gali sulaukti daug nuostolių arba kai sprendimas negalima būtų įvykdyti vėliau; tatai gali atsitikti dažnai prekybos ir pramonės srity, antai, kai atsakovas sprendimu verčiamas esti teikti elektros energiją fabrikui, teatrui, teikti bulves spirito varyklai; čia kiekviena diena gali padaryti daug nuostolių.
5. Kai esti kas atiteista nukentėjusiam per nelaimingą atsitikimą fabrike tarnautojui, darbininkui arba darbininkų šeimos nariams. Čia turima galvoj 1903 m. birželio 2 d. įstatymas apie fabrikų sąvininkų atsakomybę.
6. Kai atiteista kas, einant įstatymais apie apdraudimą darbininkų nuo nelaimingų atsitikimų.
7. Kai sprendimas esti įvykęs už atsakovo akių, arba kad ir ne už atsakovo akių, bet kai nagrinėjamoji byla atsakovo esti atšaukta ir pirmasis sprendimas buvo leista tuoj vykdyti. Šio straipsnio tikslas versti atsakovą stoti teisman, kai jam kelta byla.

Įstatymų leidėjas atsižiūri ir to, jog sprendimas gali būt panaikintas antrosios instancijos; užtat, jis stengiasi saugoti atsakovo teises ir atstatyti jas, kai jos būtų sulaužytos skubiai sprendimą vykdant. Deliai to įstatymas leidžia teismui del atsakovo prašymo reikalauti laidavimo iš ieškovo.

Laidavimas turi būt teismo reikalaujamas iš ieškovo:

1. kai leidžiama tuoj vykdyti už atsakovo akių sprendimas ir
2. kai sprendimas vykdomas del to, kad ieškovas gali sulaukti nuostolių arba kad sprendimo įvykdyti vėliau būtų nebegalima.

Čia laidavimo tikslu leidžiama:

a) sustabdyti atidavimas ieškovui atiteisto jam turto arba išieškotų pinigų ir
b) atidėti pardavimas turto varžytinių tvarka (civ. proc. 738 str.).

Teismo nutarimas skubaus sprendimo vykdymo reikalu skundžiamas skyrium nuo apeliacijos skundo. Kai teismas nėra nutaręs tuoj įvykdyti sprendimą, tai ieškovas turi teisės kreipti skundą antrajai instancijai, kuri turi svarstyti jo prašymą irgi skyrium.

Kai esti panaikintas įvykdytas sprendimas, tai vykdymo darbas grąžinamas atgal, būtent, atsakovui grąžinami atiteistieji iš jo daiktai ir pinigai, ir be to atsakovas turi teises reikalaut iš ieškovo atlyginti padarytus sprendimo vykdymu nuostolius.

15. Teismo sprendimų skundimo tvarka.

a) Apeliacijos skundai.

Apeliacijos skundais skundžiami pirmosios teismo instancijos sprendimai, kurie apima visą bylos gilumą. Deliai to apeliacijos skundai skiriasi nuo kitų skundų, kuriais, kaip sakėme, skundžiami teismo nutarimai kylančiais proceso metu bylos reikalais, kitaip sakant, nutarimai, kuriais statomi ne civilinės teisės santykiai, o išsprendžiami procesualinės teisės klausimai (ginčo bylose) arba teisės apsaugojimo reikalai (apsaugos bylose).

Apeliacijos instancijoj matome tą patį ieškovą ir tą patį atsakovą; užtat, net sakoma, kad apeliacijos instancijos darbas yra pirmosios instancijos darbo tęsinys; bet toks pasakymas neapibrėžta apeliacijos teismo darbo ribų.

Kas del apeliacijos teismo darbo ploto, tai turime atskirti Prancūziją ir Vokietiją nuo Austrijos.

1. Prancūzijoj ir Vokietijoj apeliacijos instancija iš naujo nagrinėja visą bylą; ten apeliacijos teismas ne tik patikrina pirmosios instancijos sprendimo teisumą, bet ir antrą kartą nagrinėja bylą tais pat pagrindais kaip kad ir pirmoji instancija; bylininkams nedraudžiama teikti nauji įrodymai, kurie gali visai pakeisti bylos atvaizdą.

Ten siekiamas tikslas pirmiausia pataisyti bylininkų darbą, jei bylininkai nebuvo sugebėję pateikti pirmajai instancijai visą medžiagą sprendimui.

Šita sistema kai kuriais atžvilgiais yra nepatogi:

a) jąja einant, užtęsiama byla, nes naujiems įrodymams teikti visgi reik laiko;

b) ji kenkia teismo darbui, kadangi naujų įordymų patikrinimas yra negalimas apeliacijos instancijos kollegijai dalykas, užtat jis turi būt pavedamas žemesnioms teismo instancijoms; bet čia jau apeliacijos teismams netenka savais jausmais įgauti tyrinėjamieji faktai, o reik pasitenkinti žemesniojo teismo protokolais;

c) pagalios šita stistema verčia bylininkus stoti teisme, kitaip, jie gali pralošti bylą del kokio netikėto jų priešų žygio; Prancūzijoj bylininkai ir privalo stoti. Deliai to šita sistema tinka tik ten, kur valstybėj yra daug apeliacijos teismų, kurių apygardos ėsti nedidelės (antai Prancūzijoj ir Vokietijoj); taigi, įstatymų leidėjas, apibrėždamas apeliacijos teismo darbo plotą, turi atsižiūrėti šalies territorijos ir, žinoma, jos finansų.

2. Minėtų trūkumų neturi Austrų sistema. Austrų civ. proceso įstatymai deda visą bylos darbo sunkumą (priėmimą ir patikri-

nimą įrodymų) teismui, kuris sprendžia bylą pirmąja instancija, o apeliacijos teismui palieka mažą rolę: apeliacijos teismas peržiūri žemesniojo teismo sprendimą, remdamasis pateiktąja bylininkų pirmajai instancijai medžiaga ir atitaiso tos instancijos klaidas ir sprendimo trūkumus. Apeliacijo teismas turi teises pasitenkinti tik tąja medžiaga, kuri esti išdėstyta posėdy jo nario. Po bylos dėstymo bylininkai kalbėdami žodžiu negali šauktis naujų aplinkybių ir naujų įrodymų, nes tatai pakirstų bylos dėstymo reikšmę.

3. Pažiūrėkime dabar, katros sistemos laikosi mūs civ. proceso įstatymai. Čia kelia abejojimo klausimas, ar turi teisės bylininkai teikti naujus įrodymus mūs apeliacijos instancijai? Rusų civ. proceso įstatymai iš pradžių stačiai ir aiškiai neatsakė į šitą klausimą. Todel vieni rusų procesualistai manė, kad apeliacijos teismo darbas turi pagrinde bylos raštus; antai, sakė jie, bylos nagrinėjimas pradedamas teismo nario dėstymu, paskui leidžiama bylininkams kalbėti posėdy (civ. proc. 768 str.); kai bylininkai nestoją, byla nagrinėjama ir be jų, kai stoja viens bylininkas, tai jam leidžiama kalbėti (civ. pr. 770 str.). Remdamies šitais daviniais tie rusų procesualistai ir manė, kad apeliacijos teismo darbo svarbumas glūdi bylos raštuose, juo labiau, kad bylos dėstymo reikšmė būtų pakirsta, jei byla būtų varoma tais pagrindais, kuriais ji esti varoma pirmojoj instancijoj ir be to bylininkai būtų verčiami stoti teisme ir del to jie turėtų leisti pinigus ir aikvoti laiką.

Visgi dauguma rusų procesualistų kitaip manė deliai to, kad civ. proceso įstatymai stačiai nedraudžia teikti naujus įrodymus apeliacijos teismui; tąpat tarė ir rusų senatas (1879 m. 170 N. str.). Užtat bylininkams būdavo leidžiama teikti apeliacijos teismui nauji įrodymai labai plačiai. Tik 1914 metų birž. 2 d. įstatymu šita bylininkų teisė buvo suvaržyta; antai, išleistasis tada naujas civ. proceso 776 str. sako: „jei apeliacijos teismas atranda, jog apygardos teismo sprendimas yra panaikintas del to, kad apeliatorius pateikė tokius naujus įrodymus, kuriuos jis del jo kaltės nebuvo pateikęs apygardos teismui, tai apeliatoriui, del jo priešo prašymo, gali būt atimta teisė gauti apeliacijos instancijos išlaidas.“ Taigi, mūs įstatymai dabar nedraudžia bylininkui teikti apeliacijos teismui naujus įrodymus, kaip tatai matyt 776^1 straipsnio tekste. Jie tik stengiasi sutvarkyt įrodymų teikimą ir delto 776^1 straipsniu įvedė bausmę apeliatoriui; bet tai bausmei apeliatoriui dėti reikalaujamos tokios sąlygos:

1. kad sprendimas būtų panaikintas apel. teismo,
2. kad jis būtų panaikintas del pateikimo naujų įrodymų,
3. kad tie įrodymai nebūtų buvę pateikti apygardos teismui del apeliatoriaus kaltės ir
4. kad apeliatoriaus priešas prašytų dėti bausmę apeliatoriui.

Šitos sąlygos labai mažina 776^1 straipsnio jėgą ir neapima kitų

bylos tęsimo atsitikimų; iš tikrųjų imkime tokį ne retą atsitikimą: apygardos teismas patenkina ieškovo pretenziją; atsakovas teikia apeliacijos skundą, bet neturi vilties laimėti bylą, o nori tik užtęsti ją ir teikia apeliacijos teismui naujus įrodymus. Reik pasakyti, kad civ. proceso 777 straipsnis leidžia apeliacijos teismui taikyti apygardos teismo taikomąsias proceso taisykles tais atsitikimais, kai apeliacijos teismui nėra tam tikrų taisyklių; deliai to bylininkai įrodymų teikimo reikalu ir apeliacijos teisme turi eiti civ. proc. 331[1] straipsniu, kuris aptaria įrodymų teikimo tvarką ir laiką. Tegul nurodytuoju atsitikimu apeliatorius pateikia įrodymus saugodamas civ. proceso taisykles; bet čia jis gali pateikti tam tikru laiku tokius naujus įrodymus, kurie ilgam laikui užtęs bylą ir apeliatorius pasieks tikso; jei jis nelaimės bylą, tai už jos tęsimą jis nebus baudžiamas. Velgi, jei apeliatorius ir būtų nusikaltęs 776[1] straipsniu, bet jei jo priešas neprašo nubausti jį, tai apeliacijos teismas ir nebaus jo. Pasirodo, kad 776[1] straipsnis sako bylininkams: aikvokite apeliacijos teismo laiką, dėkite jam sunkų darbą, aš del to jus nebausiu, tik kai vienas jūsų prašys nubausti kitą, tai aš tada bausiu!

Na, jau rodos, aišku, kad su tokiu principu sutikti nebegalima: įstatymas turi uždrausti be reikalo aikvoti apeliacijos teismo darbą, turi uždrausti dėti tam teismui bereikalingą darbą. Užtat, civ. proc. 776[1] straipsnis reikėtų taip redaguoti: jei apeliacijos teismas pamatys katrą bylininką teikiant įrodymus tik užtęsti bylai, tai jis deda tam bylininkui bausmę; pati bausmės suma reikėtų nurodyti įstatyme žodžiais: ne daugiau kaip . . . ., nes apeliacijos instancijos išlaidos mažai gasdina bylininkus.

Tada, mūs civ. proceso taisyklės kalbamuoju reikalu būtų tobulesnės už kitų šalių taisykles. Jau nurodėme, del ko nepatogios yra prancūzų ir vokiečių taisyklės. Kas del austrų taisyklių, tai jos pas mus galima būtų taikyti tik šiomis sąlygomis:

1. jei būtų garantija, kad pirmojoj instancijoj byla bus apšviesta iš visų pusių ir kad į protokolą bus įtrauktos, kaip reik, visos bylos aplinkybės, ir
2. jei pas mus bylininkai verčiami būtų vesti bylą su išėjusiais teisių mokslą ir patyrusiais advokatais, kaip kad daroma daugumoj kitų šalių. Pirmoji sąlyga galima įgyvendinti, o antrosios sąlygos pas mus nėr; deliai to austrų taisyklės mums netinka.

b) Apeliacijos skundo teikimo tvarka.

Apeliacijos skundas rašomas ir kreipiamas apeliacijos teismui, bet įteikiamas jis tam teismui, kuris esti išsprendęs bylą; jis leidžiama siųsti ir paštu.

Apeliacijos skunde turi būt pažymėta:

1. apeliatoriaus gyvenamoji vieta;
2. ar apeliatorius skundžia visą sprendimą ar tik jo dalį ar kurias dalis;
3. kurioms aplinkybėms ar įstatymams prieštarauja sprendimas;
4. ko prašo apeliatorius.

Čia reik pabrėžti, jog jei apeliatorius skundžia tik dalį sprendimo, o kitą jo dalį arba dalis neskundžia, tai apeliacijos teismas nagrinėdamas bylą ir neliečia tą dalį arba dalis. Be to kad apeliatorius ir nenurodytų, kurioms aplinkybėms arba įstatymams prieštarauja sprendimas, visgi jo skundas turi būt priimtas ir žiūrinėjamas.

Apeliacijos skundui turi būt pridėta tiek jo nuorašų, kiek buvo apeliatoriaus priešų byloje, kai bylą išsprendė pirmoji instancija; tais priešais laikomi bylos dalyviai, kurių teises apeliatorius ginčija.

Kai po pirmosios instancijos sprendimo apeliatoriaus priešas miršta, tai apeliacijos skundo nuorašų turi būt tiek, kiek yra mirusiojo bylininko įpėdinių. O jei apeliatoriaus esti keli priešai ir jie turi vieną įgaliotinį, kuriam esti suteikta teisė vesti bylą ir apeliacijos teisme, tai apeliacijos nuorašas gali būt pridėtas tik vienas.

Į apeliacijos skundą draudžiama dėti reikalavimai, kurie nebuvo iškelti pirmojoj instancijoj. Nelaikomos naujais reikalavimais apeliatoriaus prašomos ginčo objekto prieaugos, proceso metu priaugę nuošimčiai arba ginčo objekto verte, kai pats objektas esti perleistas kitam arba prarastas.

Toks draudimas reik pateisinti, nes, kitaip, bylininkas galėtų kelti ieškinius antrojoje, o ne pirmojoje instancijoje ir atimti iš savo priešo vieną teismo instaciją, o civ. proceso 11 str. įsako nagrinėti ir spręsti bylos esmę dvejose teismo instancijose.

Kai į apeliacijos skundą esti įdėtas naujas reikalavimas, tai pirmoji instancija turi priimti skundą ir pateikti jį apeliacijos instancijai, kuri jau pati turi atmesti tą reikalavimą savo posėdy. Draudžiama taiposgi ir apeliacijos instancijoj keisti ieškinio pagrindas.

Rusų senatas yra taręs, kad apeliacijos instancijoj leidžiama prašyti teismo išlaidų pirmą kartą ir kad atsakovui nedraudžiama remtis įsisenėjimo taisyklėmis ir gi pirmą kartą.

c) Apeliacijos skundo terminai.

Apeliacijos skundui teikti suteikiamas viens mėnuo, skaitant nuo tos dienos, kurią esti paskelbtas teismo sprendimas. Tasai terminas baigiasi paskutinės jo dienos 12 val. nakty. Apeliacijos teis-

mas neturi teisės nagrinėti vieno apeliatoriaus skundą, kol nesueina laikas apeliatoriaus priešui skųsti tą patį teismo sprendimą. Veizdėti, kad apeliacijos skundai būtų teikiami tam tikru laiku, dedama tam teismui, kuris privalo pateikti skundą apeliacijos instancijai; tasai teismas privalo grąžinti skundą, kai apeliatorius esti praleidęs terminą.

Jei pirmosios instancijos teismas priima pateiktą po terminio skundą, tai apeliacijos teismas turi atkreipti savo akis į tą dalyką ir atitaisyti pirmosios instancijos klaidą, nežiūrėdamas to, ar buvo apeliatoriaus priešas nurodęs, jog apeliacijos terminas yra praleistas ar nebuvo nurodęs.

Pirmosios instancijos sprendimui skųsti suteikiami 4 mėnesiai, kai atsiranda naujos aplinkybės arba kai aktas, kuriuo paremtas teismo sprendimas, esti pripažintas padirbtas; tasai laikas (4 mėn.) skaitomas nuo tos dienos, kurią bylininkas esti sužinojęs apie naują aplinkybę ir nuo tos dienos, kurią įsiteisėjo kriminalinio teismo sprendimas akto padirbimo dalyku.

Aplinkybė, apie kurią čia kalbama, turi būt nauja ne teismui, o bylininkams, jei jie jos nežinojo teismui sprendžiant jų bylą.

Dviemis kalbamaisiais atsitikimais prašymai pernagrinėti bylą esti iššiūrinėjami apeliacijos teismo, kuris turi svarstyti klausimą, ar aplinkybė iš tikrųjų yra nauja ir ar ji svarbi yra bylai; kai apeliacijos teismas atsako į šituos klausimus teigiamu būdu, jis turi ir pernagrinėti bylą; o jei atsako neigiamu būdu, tai turi atmesti prašymą pernagrinėti bylą. Kai nauja aplinkybė arba akto padirbimo faktas iškyla po apelacijos teismo sprendimo, tai kassacijos instancija, jei ji atsako į minėtus du klausimu teigiamu būtu, paveda apeliacijos instancijai pernagrinėti byla. Kadangi mūs vyr. tribunolas yra tik apeliacijos teismas apygardos teismams, tai, kai atsiranda nauja aplinkybė arba pripažįstamas akto padirbimas po vyr. tribunolo sprendimo, susidaro dalykų padėtis, iš kurios nebegalima išeiti; dar štai kodel reikėtų mums kassacijos instancijos.

Prašymai pernagrinėti apygardos teismų bylas turi būt teikiami apygardos teismams ir apygardos teismai gali grąžinti tuos prašymus numatytais civ. proc. 755 str. atsitikimais.

Kai bylininkas miršta lig apeliacijos terminui pasibaigiant, tai tasai terminas sustoja ėjęs, kol sprendimas bus paskelbtas paskirtam mirusiojo bylininko turto globėjui arba to bylininko patvirtintiems įpėdiniams. Apeliacijos terminas sustoja ėjęs ir tais atsitikimais, kai bylininkas ne tik miršta, bet esti pamišęs arba nustoja visų teisių, nes, kitaip, ir šitais atvėjais nebūtų kam teikti apeliacijos skundas. Tas terminas prasideda vėl ėjęs nuo tos dienos, kurią mirusiojo bylininko turto globėjui arba jo įpėdiniams esti paskelbtas teismo sprendimas. Prašyti skirti turto globėją turi teisės ir mirusiojo bylininko priešas. Mirus įgaliotiniui lig apeliacijos

terminui pasibaigiant, jo įgaliotojui tasai terminas eina toliau nuo tos dienos, kurią įgaliotojui esti paskelbtas teismo sprendimas. Ir turto globėjui ir įpėdiniams ir įgaliotojui nurodytaisiais čia atsitikimais suteikiamas viens mėnuo laiko apeliacijos skundui pateikti.

Apeliacijos skundas grąžinamas teismo nutarimu:

1. kai jis esti įteiktas apeliacijos terminui praslinkus,
2. kai jis esti įteiktas įgaliotinio, kuris neturi tam tikro įgaliojimo.

Jei apeliacijos instancija randa, kad pateiktasis jai apeliacijos skundas turėjo būt grąžintas pirmosios instancijos, tai ji turi grąžinti bylą pirmajai instancijai atitaisyti klaidai, jei pirmoji instancija del neapsižiūrėjimo buvo priėmusi apeliacijos skundą; o jei pirmoji instancija buvo atradusi, jog apel. skundas reikėjo priimti, tai apeliacijos instancija gali pati grąžinti skundą. Vis gi apeliacijos instancija pastaruoju atsitikimu neturi teisės tvirtinti pirmosios instancijos sprendimą, nes, kai grąžinama apeliacija, pirmosios instancijos sprendimas nėra reikalingas patvirtinimo, jo jėga jam lieka.

Kai pirmoji instancija buvo leidusi vesti bylą įgaliotiniui su nepakankama įgaliojimu ir tasai įgaliotinis buvo įteikęs apeliacijos skundą, tai apeliacijos instancija turi panaikinti visą bylą.

Apeliacijos skundas sustabdomas taip gi teismo nutarimu, kuris skelbiamas apeliatoriui:

1. kai jis esti neapmokėtas žyminiu mokesniu;
2. kai nepridėti bylos mokesniai;
3. kai nepridėta, kiek reik, skundo nuorašų.

Šiais atsitikimais apeliatorius turi atitaisyti trūkumus lig apeliacijos termino pabaigos; bet jei jam lieka mažiau kaip 7 dienos, tai jam suteikiama 7 dienos. Jei lig to laiko pabaigos trūkumai nesti atitaisyti, tai apeliacijos skundas grąžinamas. Apeliacijos skundo grąžinimas leidžiama skųsti per dvi savaiti, skaitant nuo tos dienos, kurią skundas esti įteiktas atgal. Kai apel. skundas neturi trūkumų arba kai jo trūkumai būna atitaisyti, tai teismas priima jį ir jo nuorašą siunčia apeliatoriaus priešui pateikti paaiškinimui apeliacijos teismui; tam reikalui apeliatoriaus priešui suteikiamas viens mėnuo laiko nuo tos dienos, kurią jam buvo įteiktas skundo nuorašas ir apie tą dieną pranešama apeliatoriui; bet tasai paaiškinimas gali būt pateiktas ir vėliau tik prieš apeliacijos teismo posėdžio dieną. Paskui teismas skundą su byla siunčia apeliacijos teismui.

d) Apeliacijos termino atnaujinimas.

Įstatymai numato, jog bylininkas gali praleisti apeliacijos terminą ne del savo kaltės, užtat jie leidžia atnaujinti tą terminą.

Civ. proc. 778 straipsnis ir sako, kad teisė apeliuoti gali būt

atnaujinta, jei terminas esti praleistas, kai būna įteikiamas arba grąžinamas apeliacijos skundas, del kaltės valdininko, per kurį raštai buvo siunčiami arba jei pavėlavimas įvyksta del kurių ypatingų nenumatytų aplinkybių.

Prašymai atnaujinti apeliacijos terminą turi bit teikiami nevėliau dviejų savaičių, skaitant nuo tos dienos, kurią esti paskelbtas teismo nutarimas, jog apeliacijos terminas yra praleistas; tie prašymai svarstomi išsprendusio bylą teismo (civ. pr. 778 ir 779 str.).

Rodos aišku, jog šitos taisyklės leidžia teikti prašymą atnaujinti apeliacijos terminą tik tuokart, kai apeliacijos skundas esti įteiktas, terminui jam teikti praslinkus ir teismui nutarus grąžinti apeliacijos skundą del termino praleidimo.

Bet rusų teismų praktika civ. proc. 778 ir 779 straipsnių taisykles išaiškino kitaip: antai, ji leido teikti tuos prašymus ir neteikiant apeliacijos skundo ir kartu su apeliacijos skundu; toliau, tų straipsnių taisykles ji išplėtė ir tiems atsitikimams, kuriais apeliacijos skundas būdavo įteiktas po termino ir del apeliatoriaus kaltės; dažniausia čia turėta galvoj atsitikimai, kai teismo sprendimas nebūdavo paruoštas paskelbtu bylininkams laiku. Kas del pastarųjų atsitikimų, tai turime sutikti su rusų praktikos nuomone: iš tikrųjų, kol nesti parašytas paremtas motyvais teismo sprendimas, tol bylininkas negali žinoti, kas jam reik rašyt apeliacijoj, o dėti jam prievolė atminti, kuo teismas rems savo spendimą, žinoma, nebegalima; tarpais bylininkas bijodamas praleisti apeliacijos terminą kelis kartus atvyksta į teismą sprendimo nuorašo, bet jo negauna, o tuo tarpu praeina apeliacijos terminas; žinoma, neteisinga būtų neatnaujinti tokiam bylininkui apeliacijos terminas.

Bet neatitinka civ. proceso 779 str. tekstui rusų praktikos aiškinimas, kad prašymas atnaujinti apeliacijos terminą gali būt teikiamas prieš įteikiant apeliacijos skundą arba kartu su apeliacijos skundu. Žinoma, čia praktika turėjo galvoj greičiau išspręsti prašymą atnaujinti terminą ir greičiau priimti apeliacijos skundą; visgi nustatytoji įstatymų tvarka turi būt saugojama.

Teismo nutarimas termino atnaujinimo reikalu gali būt skunržiamas per dvi savaiti nuo jo paskelbimo dienos.

Kai apeliacijos skundui teikti terminas esti atnaujintas, tai naujas terminas skiriamas teismo nuožiūra, bet jis negali būt ilgesnis kaip viens mėnuo; jis skaitomas nuo teismo nutarimo paskelbimo dienos.

e) Nagrinėjimas bylos apeliacijos instancijoj.

Kad apeliacijos teismui lengviau būtų susisiekti su bylininkais, įstatymai reikalauja iš bylininkų nurodyti jų adresą tame mieste, kuriame yra apeliacijos teismas. Kai bylininkai neišpildo

šitą reikalavimą, tai šaukimai ir raštai jiems paliekami apeliacijos teismo raštinėj (civ. pr. 763 str.).

Bet, kaip esame sakę, šita taisyklė dabar turi mažai prasmės ir ji reikėtų mums pakeisti kita taisykle.

Įstatymai numato atsitikimą, kada bylininko reikalavimas esti patenkintas ne visas ir bylininkas neteikia apeliacijos skundą, manydamas pasiduoti teismo sprendimui ir tikėdamas, jog ir jo priešas nesiskųs. O bylininko priešas būna nepatenkintas savo laimėjimu, ir teikia apeliaciją, kuria byla gali būt pakreipta kitaip. Tokiais atsitikimais sulyginti bylininkų teisėms įstatymas leidžia apeliatoriaus priešui prašyti pakeisti tas sprendimo dalis, kurios užgauna jo interesus (civ. pr. 764 str.).

Terminas šitai priešingajai apeliacijai teikti yra tas pats, kaip kad ir suteikiamasis paaiškinimui del apeliacijos skundo teikti.

Kai byloj esti keli ieškovai arba keli atsakovai ir viens jų įteikia apeliacijos skundą, tai kiti turi teisės prisidėti prie to skundo ir del to įteikti apeliacijos teismui pareiškimą. Tą pačią teisę turi ir dalyvavę byloj su bet katruo bylininku tretieji asmens; šitie asmens turi teisės ir pats teikti apeliaciją, kad bylininkai ir nebūtų teikę apeliacijos skundą, nes ir trečiųjų asmenų yra interesas laimėti bylą. Žinoma, kai trečiasis asmuo dalyvauja byloj su savo atskiromis teisėmis ginčo objektui, tai toks asmuo jau turi daryti viska skyrium pats.

Tretieji asmens prisidėdami prie apeliacijos nemoka teismo mokesnio.

Kai visas priruošiamasis darbas esti baigtas, tai teismo pirmininkas įsako šaukti bylininkus į posėdį ir, aiškus dalykas, tik tuos kurie esti įteikę apeliacijos skundus, jų priešus ir prisidėjusius prie apeliacijos asmenis; kiti gi bylos dalyviai paliekami šaly.

Teismo posėdy bylą dėsto teismo narys; paskui leidžiama kalbėti apeliatoriui, po jo jo priešui; kad bylininkai ir nestoja, byla nagrinėjama. Įrodymų patikrinimas daromas arba apeliacijos teismo nario arba pavedamas apygardos teismui.

Apeliacijos teismas privalo pats išspręsti kiekvieną bylą ir neturi teisės grąžinti ją apygardos teismui nagrinėti iš naujo. Jis svarsto tik tas sprendimo dalis, kurios esti apskųstos. Žinoma, svarstydamas apskųstąją sprendimo dali, jis tarpais verčiamas esti paliesti ir pirmosios instancijos sprendimo motyvus, nes be to jis negalėtų išspręsti statomąjį jam klausimą; deliai to jis gali sutikti arba nesutikti su pirmosios instancijos matyvais, kad tuos motyvus skundas ir neliestų. Apeliacijos teismas neturi teisės kelti tik tuos klausimus, kuriuos kelti turi teises tik bylininkai, antai, jis neturi teisės pats kelti klausimus, kurie tiečia ekscepcijas; bet, ir šalių

neprašomas, jis turi teisės iškelti klausimus, kurie liečia būtinąsias proceso sąlygas.

Apeliacijos teismas turi aiškiai pasakyti savo sprendime, ar jis patvirtina ar naikina pirmosios instancijos sprendimą arba vienas sprendimo dalis patvirtina, o kitas naikina ir kodel. Jei apeliacijos teismas sutinka su motyvais, tai jis neprivalo kartoti juos savo sprendime.

Išsprendęs bylą apeliacijos teismas deda išlaidas pralaimėjusiam apeliaciją bylininkui arba suskirsto jas bylininkams civ. proc. 870 straipsnio taisyklėmis, o pačią bylą grąžina pirmosios instancijos teismui.

Kai kuriais atsitikimais apeliacijos teismui nėra tam tikrų taisyklių, tai tasai teismas turi eiti apygardos teismo taisyklėmis.

f) Kasacijos skundai.

Esame sakę, kuriuo tikslu įvesta yra teismo kassacijos instancija. Deliai to, dabar turime pažiūrėti, koki skundai teikiami kassacijos instancijai.

Einant civ. proceso 792 straipsniu, kreipiamieji kassacijos instancijai prašymai gali būt trijų rūšių:

1. prašymai kassuoti sprendimą;
2. prašymai peržiūrėti sprendimą tam tikrais atsitikimais ir
3. trečiųjų byloj nedalyvavusiųjų asmenų prašymai.

Čia visais atsitikimais turima galvoj apeliacijos teismo sprendimai. Teikti kassacijos skundus turi teises tie asmens, kurių teises sprendimas liečia, būtent, bylos ieškovai ir atsakovai arba tretieji asmens, jei jų teisės sprendimu esti laužomos.

Kas del teismo nutarimų atskirais bylos reikalais, apie kuriuos jau buvo sakyta, tai jų vieni neskundžiami kassacijos tvarka, kiti skundžiami. Skundžiami yra kassacijos tvarka tie apel. teismo nutarimai, del kurių byla negali eiti toliau apeliacijos keliu ir kurių padariniai bylininkui lygūs esti įsiteisėjusio sprendimo padariniams, nes toki nutarimai išsprendžia ne vien atskirą bylos reikalais dalyką, bet jie turi tokios pat reikšmės kaip kad ir teismo sprendimai del pačios bylininkų teisės; deliai to apel. teismo nutarimai, kurie pabaigtinai išsprendžia ginčą ir pabaigia teismo darbą iškeltuoju byloj klausimu, gali būt skundžiami nurodytais 792 straipsnio būdais. Nutarimai gi, kuriais apel. teismas išsprendžia atskirą byloj iškeltąjį klausimą ir po kurių vėliau esti sprendžiama bylos esmė, neleidžiama skųsti nurodytais 792 straipsnio būdais.

Katras bylininkas nebuvo skundęs apeliacijos teismui pirmosios instancijos teismo sprendimą arba jo dalį arba nutarimą, kuriuo jam buvo užkirstas kelias tąsytis toliau, tasai neturi teisės teikti skndą kassacijos tvarka.

1) Prašymai kassuoti teismo sprendimą leidžiama teikti:

1. kai teismo stačiai sulaužytas esti kuris įstatymų straipsnis arba neteisiai jis išaiškintas,
2. kai teismo sulaužytos esti bylų sprendimo tvarkos taisyklės ir be to tokios svarbios, kad del jų laužymo sprendimas neturi tam tikros jėgos,
3. kai apeliacijos teismas esti peržengęs pavestosios jam valdžios ribas.

2 ir 3 punktuose nurodomi svarbūs teismo prasilenkimai su įstatymais, toki prasilenkimai, kuriems atsiliepia bylos likimas, kitaip sakant, čia atsižiūrima bylos esmės; kitų gi šalių įstatymai sako, kad prasilenkimas su nurodytais formalumais (tais ir tais) paverčia niekais teismo sprendimą, ar bylos likimas atsiliepia sprendime vienaip ar kitaip. Rusų senatas išaiškino civ. proc. 793 str. taip: laužymas įstatymo, jei tik tasai laužymas nenukreipia į šalį teismo sprendimo išvadą, negali būt kassavimo priežastimi; į tokius prasilenkimus kassacijos instancija galinti kreipti tik teismo akis. Rusų senatas liesdavo ir kitos rūšies bylos dalykus: antai, jis naikindavo apel. teismo sprendimus, kai būdavo netinkamai kvalifikuota bylininkų sutartis, jei bylininkas kreipdavo į tai kassacijos insancijos akis; kai ne visi būdavo išdėstyti teismo išvadžiojimai, kai būdavo iškreiptos bylos aplinkybės arba faktai ir k.

Rusų senatas nesvarstė klausimus, kurie būdavo keliami tik kassacijos instancijoj pirmą kartą arba kurie lietė bylos esmę arba bylos aplinkbyes, nes, kitaip, kassacijos instancija verčiama būtų eiti ne savo darbą.

Visa medžiaga, kurią svarsto kassacijos teismas, turi būt įdėta kassacijos skundą. Bylininkas neturi teisės teikti del tos pačios bylos kelis kassacijos skundus, taipos gi jo įgaliotiniai, kiek jų bebūna, negali del vienos bylos teikti daugiau kaip vieną kassacijos skundą. Visi kassacijos pateisinimai turi būt nurodyti kassacijos skunde; kassacijos skundo turinys negali būt papildomas papildomaisiais raštais kassacijos teismui arba ir žodžiu kassacijos teismo posėdy.

Ir kassacijos teismas turi teises iššiūrinėti teismo sprenrimą neperžengdamas kassacijos skundo ribų ir remdamasis tik kassatoriaus skunde nurodytais sprendimui kassuoti pagrindais; deliai to, kad kassacijos teismas ir pastebėtų kokį sprendimo netiesumą, del kurio galima būtų kassuoti sprendimas, bet jei kassacijos skunde tasai netiesumas nenurodytas, tai kassacijos teismas neturi teisės kassuoti sprendimą. Kassacijos teismas svarsto tik juridinius bylos dalykus, kitaip sakant, jis veizdi, ar teisiai yra išaiškinti ir taikomi įstatymai, ar bylą nagrinėjant laikytasi įstatymų reikalaujamų formalumų ir ar teismas nėra peržengęs pavestosios jam valdžios

ribų; bet pats bylos gilumos dalykų nesprendžia; užtat, jis neliečia tuos klausimus, kuriems išspręsti reikėtų sustatyti faktiškos bylos aplinkybės.

Ir kadangi teismas pats privalo taikyti bylai įstatymus jų tikrąją prąsme (leges novit curia) ir be to ex afficio, nežiūrėdamas, ar nurodo bylininkai įstatymą ar nenurodo, tai reik prieiti išvada, jog nekelęs protesto del įstatymo laužymo abiejose teismo instancijose bylininkas nenustoja teisės atkreipti kassacijos teismo akis į tą laužymą savo kas. skundu ir prašyti kassuoti apeL teismo sprendimą.

Kas del pavestosios teismui valdžios ribų peržengimo, tai čia turima galvoj prasilenkimas su taisyklėmis, kurios aptaria teismų kompetenciją.

Kai sprendimas esti skundžiamas dviemis 793 str. punktais, tai kassacijos skundai kiekvienu punktu turi būt parašyti skyrium, nes kiekvieno punkto reikšmė skiriasi viena nuo kitos; jei tatai nepadaryta, tai kassacijos skundas nesvarstomas. Jis nesvarstomas taipgi:

a) kai kassacijos skundu skundžiami du dviejų kad ir vienodų bylų teismo sprendimai, kurie esti įvykę įvairiu laiku;
b) kai kassacijos skundas nesti pasirašytas kassatoriaus;
c) kai skunde neišdėstyta, kas kassatoriaus laikoma neteisiai padaryta ir naikintina ir kodel.

Pats kassatorius ir gi turi teisės prašyti nesvarstyti jo skundą.

Kassatoriaus kaip kad ir apeliatoriaus priešui suteikiama teisė pateikti skundą paaiškinime del kassatoriaus skundo ir prašyti panaikinti tą teismo sprendimo dalį, kuri linksta jo nenaudai. Šiuo atvėju, kad kassatorius ir prašytų nesvarstyti jo skundą, jo priešo kassacija turi būt svarstoma.

g) Prašymai pernagrinėti bylą.

Šitie prašymai leidžiama teikti:

1. kai iškyla nauja bylos aplinkybė arba kai aktas, kuriuo paremtas sprendimas, esti pripažintas suklastotas ir
2. kai apeliacijos teismo sprendimas esti atkreiptas prieš nestojusį teisman atsakovą, kurio gyvenamoji vieta nebuvo nurodyta (civ. pr. 794 str.).

Minimąja čia nauja aplinkybe įstatymai laiko tokią aplinkybę, kuri jau buvo sprendžiant bylą, bet kurios bylininkas tuomet nežinojo ir negalėjo žinoti. Del šitos priežasties leidžiama skųsti ne tik teismo sprendimai bet ir teismo nutarimai, kuriais pabaigtinai išsprendžiamas dalykas del kurios teisės.

Prašant peržiūrėti sprendimą, reik įrodyti, jog nauja aplinkybė arba naujas dokumentas iš tikrųjų yra atsiradę jau įvykus teismo sprendimui ir negalėjo būt pateikti teismui, kai byla buvo nagrinėjama ne del bylininko kaltės ir jog naujoji aplinkybė arba dokumentas be abejojimo gali nukreipti kitu keliu sprendimą. Nurodinėti naujas aplinkybes, kurios paaiškėja po apel. teismo sprendimo, turi teisės tik bylos dalyviai, jie ir gali pateikti teismui tas naujas aplinkybes.

Aplinkybė nelaikoma nauja, jei bylininkas galėjo pateikti arba nurodyti ją, bylą nagrinėjant apel. teismui, bet nenurodė jos del savo kaltės.

Prašyti pernagrinėti bylą del suklastavimo dokumento, kuriuo esti paremtas teismo sprendimas, leidžiama tik tuokart, kai suklastavimo faktas esti pripažintas kriminalinio teismo įsiteisėjusiu sprendimu; bet jei padirbtasis dokumentas buvo pateiktas teismui, o vis gi teismas nebuvo parėmęs juo savo sprendimą, tai šituo atsitikimu neleidžiama prašyti pernagrinėti byla. Pernagrinėti byla neleidžiama ir tuojart, kai kriminalinė byla esti panaikinta.

Kai bylininkas žino, jog aktas yra suklastuotas ir vis gi pripažįsta paremtą tuo aktu savo priešo reikalavimą, tai jis jau netenka teisės pršyti pernagrinėti bylą.

h) Trečiųjų asmenų prašymai.

Trečiųjų byloj nedalyvavusiųjų asmenų prašymai panaikinti sprendimą leidžiama teikti tais atsitikimais, kai įsiteisėjęs teismo sprendimas užgauna jų teises.

Teikti tokius prašymus turi teisę tik tas asmuo, kuris byloj visai nedalyvavo nė ieškovu nė atsakovu nė trečiuoju asmeniu ir kuris bylos kėlimo metu turėjo būt traukiamas į bylą atsakovu, bet nebuvo patrauktas arba kuris tuo pat laiku jau galėjo pareikšti ginčijamajam turtui savarankišką teisę ir del to galėjo kelt bylą abiem bylininkam kartu, bet to nebuvo padaręs. Deliai to neturi teisės teikti kalbamuosius prašymus tie tretieji asmens, kurių interesai surišti esti su bylos išsprendimu vieno ar kito bylininko naudai; apie juos kalba civ. pr. 663 str.; tie asmens turi teisės dalyvauti bylos su ieškovu arba atsakovu ir turi teisės teikti tik kassacijos skundus.

Nurodomųjų civ. proc. 795 straipsnio skundų objektu yra tik teismo sprendimo padariniai; užtat minimų tame straipsny trečiųjų asmenų prašymai nelaikomi sprendimo skundimo būdu.

Esmės ir turinio atžvilgiu tų prašymų tikslas yra neleisti įvykdyti teismo sprendimą arba atremti tretiesiems asmenims kenksmingus sprendimo vykdymo padarinius; užtat, į tuos prašymus tenka žiūrėti kaipo į įsikišimą į sprendimo vykdymo darbą. Tie prašymai suteikia trečiajam asmeniui įrankį ginti teisę tuokart,

kai trečiasis asmuo del kurių priežaščių negalėjo įsikišti į bylą pirmojoj instancijoj ginti ten savo teisei. Deliai to ir kassacijos teismas neliečia juridinę sprendimo pusę, o svarsto tik klausimą, ar yra reikalas naikinti įsiteisėjusį teismo sprendimą sulaužytai trečiojo asmens teisei ginti ar nėra.

Kadani 795 straipsnis kalba tik apie sulaužytą teismo sprendimu trečiojo asmens teisę, tai teismo prasilenkimas su bylų sprendimo tvarkos taisyklėmis negali būt minimų tame straipsny trečiųjų asmenų skundo objektu.

Trečiojo asmens prašymu kassacijos teismas naikina tik tą sprendimo dalį, kuri laužo trečiojo asmens teisę.

Kai kassacijos teismo esti panaikinta apel. teismo sprendimo dalis del trečiojo asmens prašymo, tai apeliacijos teismas ir trečiojo asmens neprašomas privalo svarstyti, ar iš tikrųjų jo sprendimu yra sulaužyta trečiojo byloj nedalyvavusiojo asmens teisė ir parašyti naują sprendimą, kuris jau nelaužytų trečiojo asmens teisių; šiais atsitikimais sprendimo naikinimas savaimi suteikia trečiajam asmeniui bylos dalyvio teises, deliai to apel. teismas ima nagrinėti bylą ne del trečiojo asmens skundo, o del kassacijos teismo įsakymo.

Jei trečiasis asmuo atsisako dalyvauti byloj, kai byla antrą kartą esti narinėjama apel. teismo, tai jis jau netenka teisės prašyti naikinti naują sprendimą, kad tame sprendime ir nebūtų atsižiūrėta jo teisių. Bet visais atsitikimais teismas neturi teisės atiteisti ka nors trečiajam asmeniui .

Kai trečiasis asmuo praleidžia terminą teikti prašymui kassacijos teismui, tai jam lieka teisė kelti bylą del to teisės laužymo bendrąja tvarka.

Reik pasakyti, kad minėti 795 straipsny prašymai labai retai teikiami kassacijos teismui: iš tikrųjų, kai trečiasis asmuo nori sustabdyti sprendimo vykdymą, tai jis gali to pasiekti keldamas bylą bendrąja tvarka ir prašydamas apdrausti ieškinį; o teikdamas prašymą 795 straipsniu vargiai jis gali pasiekt to, nes einant civ. pr. 814 str., įsiteisėję sprendimai vykdomi; kai teismo sprendimas jau esti įvykdytas, tai vėlgi trečiajam asmeniui patogiau esti kelti byla bendrąja tvarka, nes kassacijos teismas neapdraudžia ieškinio ir reikalauja dar užstato.

i) Terminai kasacijos skundams teikti ir tų skundų nagrinėjimo tvarka.

Teikti nurodytiems civ. proc. 792 straipsny prašymams kassuoti teismo sprendimą suteikiama du mėnesiu laiku, o kitiems prašymams panaikinti teismo sprendimą suteikiami keturi mėnesiai laiko (civ. pr. 796 str.).

Šitie terminai skaitomi: 1) kassacijos skundams nuo sprendimo paskelbimo dienos; 2) prašymams pernagrinėti bylą nuo tos dienos, kurią bylininkas sužinojo apie naują aplinkybę; kai dalykas ėjo apie akto suklastavimą, tai nuo tos dienos, kurią įsiteisėjo kriminalinio teimo sprendimas, o kai buvo numatytasis civ. proc. 794 str. 2 p. atsitikimas, tai nuo tos dienos, kurią atsakovas buvo gavęs teismo sprendimo už jo akių nuorašą arba pranešimą apie sprendimo vykdymą; 3) trečiųjų byloj nedalyvavusiųjų asmenų prašymams nuo to laiko, kada tretieji asmens yra sužinoję apie teismo sprendimą (civ. pr. 797 str.).

Šitie terminai taikomi ir teismo nutarimams.

Ar praleisti ar ne nurodomieji civ. pr. 796 ir 797 straipsnių terminai, svarsto apeliacijos teismas; tam pačiam teismui įteikiami ir prašymai atnaujinti terminą. Terminas gali būt atnaujintas ir tuo atsitikimu, kai teismo sprendimas nebuvo paruoštas tam tikru laiku.

Kyla dar klausimas, kuriuo būdu nustatoma terminio pradžia, kai įstatymai sako, kad ji reik skaityti nuo tos dienos, kurią bylininkas esti sužinojęs apie naują aplinkybę arba apie teismo sprendimą? Čia bylininkas pats privalo nurodyti tą dieną; jo priešas turi teisės įrodinėti, jog apie naują aplinkybę arba apie teismo sprendimą bylininkas buvo sužinojęs ankščiau; kassacijos teismas svarsto ginčą; o jei ginčas kalbamuoju dalyku nesti keltas, tai termino pradžios diena laikoma bylininko nurodomoji diena.

Kai minimieji civ. proc. 792 str. prašymai esti įteikti 10 metų praslinkus, skaitant nuo teismo rezoliucijos datos, tai jie jau nesvarstomi.

Prašymuose turi būt nurodyta, kas teismo neteisiai yra padaryta arba kuri sprendimo dalis laužo trečiojo asmens teisę. Prašymui pridedami dokumentai ir užstatas; jei kassacijos prašymas būna atmestas, tai užstatas tenka valstybės iždui; jei jis esti patenintas, užstatas grąžinamas. Nuo užstato atleidžiamos valdžios ir visuomenės įstaigos, neišsimokantieji skolininkai ir asmens, kuriems pripažinta beturčio teisė.

Prašymai rašomi kassacijos teismui, bet įduodami, einant civ. proc. 744, 746, 755, 757—760, 762 ir 764 str.; apeliacijos teismo jie gali būt stabdomi ir grąžinami civ. pr. 269 (3 p.), 756, 755 ir 800 straipsnių nurodytais atsitikimais.

Prašymai tie apmokami tik žyminiu mokesniu.

Jei jie esti įteikti tiesiog kassacijos teismui arba įgaliotinio be atitinkamo įgaliojimo, tai jie nesvarstomi. Priimdamas juos apel. teismas žiūri tik, ar nepraleistas terminas ir ar atitinkama tvarka jie įteikiami; be to jie gali būt apel. teismo ir grąžinami. Prie vieno bylininko kassacijos skundo neleidžiama prisidėti kitam bylininkui.

Kass. prašymų turi būt tiek nuorašų, kiek yra bylininko priešų. Pastariesiems siunčiami nuorašai. Bylininko priešai turi teisės pateikti paaiškinimus del kas. prašymo. Skundams svarstyti posėdžio dieną skiria kassacijos teismo pirmininkas.

Teikiamieji kassacijos teismui civ. pr. 792 straipsniu prašymai žiūrinėjami yra jo tvarkomuosiuose posėdžiuose tikslu atmesti tuos prašymus, kurie esti įteikti prasilenkus su tam tikrais formalumais arba kuriuose nenurodyta jokių priežaščių sprendimui naikinti; visi kiti prašymai pavedama pirmininkui skirti svarstyti teisiamuose posėdžiuose.

Kassacijos teismo posėdy prašymai dėstomi vieno to teismo teisėjų. Paskui kas. teismas sprendžia iškeltus prašymu klausimus. Rašyti protokolą kassacijos teismas neprivalo; jo sekretorius pažymi tik, ar stojo kas ar nestojo ir jei stojo, tai kas; bylininkų paaiškinimai posėdy neįtraukiami į protokolą.

Kas. teismo rezoliucija motyvuojama tik tais atsitikimais, kai del to randa reikalo kas. teismas. Kitaisgi atsitikimais kas. teismas grąžina teismui bylą tik su rezoliucija, kurioj pažymima:

a) posėdžio diena;
b) kieno įteiktas prašymas;
c) del ko eina byla;
d) koki įstatymai kas. teismo pritaikyti ir
e) kas. teismo išvada.

Sprendimai paruošiami vieno kas. teismo teisėjų, kai kassacijos teismas randa reikalo juos rašyti.

Jei kas. teismas naikina apskųstąjį apel. teismo sprendimą, tai jis paveda kitam apel. teismui iš naujo nagrinėti ir spręsti bylą, bet gali pavesti tą darbą atlikti ir tam pačiam apel. teismui, tik kitai teisėjų sudėčiai. Apel. teismas vėl nagrinėja bylą bendrąja tvarka; tik jei apel. teismo sprendimas esti panaikintas del prasilenkimo su bylų sprendimo tvarkos taisyklėmis, tai apel. teismas pradeda darbą iš naujo nuo to veiksmo, kuris kas. teismo esti pripažintas ne teisiu. Kassacijos teismas gali panaikinti ir ne visą sprendimą, o tik jo dalį; tada visoms kitoms sprendimo dalims paliekama jų jėga; deliai to kas. teismas turi pasakyti, ar jis naikina visą sprendimą ar tik kurią jo dalį arba dalis; jei kas. teismo sprendime nepasakyta, kad panaikinta tik sprendimo dalis arba jo dalys, tai laikoma visas sprendimas esąs panaikintas.

Kai esti keli atsakovai ir vieni jų skundžia teismo sprendimą kas. teismui, kiti gi neskundžia, tai kas. teismas gali svarstyti tik tas sprendimo dalis, kurios liečia kassatorius, o kurios kassatorius neliečia, tas sprendimo dalis kas. teismas nesvarsto, nekeičia ir nenaikina.

Teismo sprendimas del trečiojo asmens prašymo gali būt naikinamas visas, kad naikinimas liestų ir neįteikusius skundo bylinin-

kus, ir toks naikinimas reiškia, jog visas sprendimas užgauna trečiojo asmens teises.

Kai teismo sprendimas esti panaikintas visas, tai apel. teismas nagrinėja bylą kaip kad ir pirmą kartą ir nėra varžomas pirmuoju sprendimu; antruoju sprendimu jis tik neturi teisės atiteisti ieškovui daugiau negu pirmuoju, jei ieškovas nebuvo įteikęs skundą kas. teismui. Kassacijos teismo naikinamas tik apel. teismo sprendimas, o apel. teismo darbas prieš paskelbiant sprendimą nenaikinamas.

Kai teismo sprendimas esti panaikintas, tai apel. teismas, kuriam pavesta nagrinėti byla iš naujo, tik tęsia toliau apeliacijos instancijos darbą ir varo jį toliau nuo to veiksmo, del kurio sprendimas yra panaikintas; kiti gi veiksmai nenustoja jėgos; užtat, liūdininkai, žinovai neklausinėjami iš naujo. Apskritai kalbant, nagrinėdamas bylą iš naujo apel. teismas privalo turėti akyvaizdoj bylos padėtį, kuri paaiškėja jau įvykus kassacijos teismo sprendimui; užtat, teismas turi elgtis atsižiūrėdamas jau naujų bylos aplinkybių; antai, jei apel. teismo sprendimas panaikintas del apel. teismo išvadžiojimų neaiškumo, tai nagrinėdamas bylą iš naujo, apel. teismas gali nesitenkinti atitaisymu išvadžiojimų, bet gali paruošti naują sprendimą ir kitaip įvertinti įrodymus.

Kai byla esti nagrinėjama iš naujo, tai bylininkai turi eisės teikti naujus įrodymus ir naujas jų pareiškimų paramas.

Apeliacijos teismas nagrinėdamas bylą iš naujo privalo taikyti įstatymą taip, kaip įstatymas esti paaiškintas kassacijos teismo. Deliai to bylininkams neatimama teisė skųsti kassacijos tvarka ir naują apel. teismo sprendimą, jei apel. teismas kitaip aiškina kas. teismo išaiškintąjį įstatymo straipsnį, jei jis vėl prasilenkia su bylos sprendimo tvarkos taisyklėmis arba netinkamai taiko kuriuos įstatymo straipsnius.

Apel. teismas turi teisės ir antrą kartą išspręsti bylą, kaip kad buvo išsprendęs pirmą kartą: vėl patenkinti ieškinį arba vėl atmesti jį, kadangi tatai yra bylos esmės dalykas, o bylos esmę kas. teismas neliečia.

Sprendimo vykdymo sustabdymas (civ. pr. 814 str.).

Apeliacijos teismo sprendimai laikomi įsiteisėję, užtat jie turi būt vykdomi.

Visgi teismas gali, o tarpais ir privalo, sustabdyti sprendimo vykdymą arba kitu būdu apsaugoti atsakovo interesą. Tatai esti, kai sprendimas skundžiamas kassacijos tvarka. Del trečiųjų asmenų prašymų sprendimas nestabdomas; o del prašymo pernagrinėti bylą sprendimas stabdomas tik, kai atsakovo gyvenamoji vieta nesti nurodyta ieškovo ir del to atsakovas būna šaukiamas publikacijos keliu.

Sprendimas gali būt stabdomas arba teismo inicijatyva arba del atsakovo prašymo. Teismas pats privalo sustabdyti spren-

dimo vykdymą, kai esti įteiktas kassacijos skundas, šiais atsitikimais:

a) kai byla eina del vaiko gimimo teisės aplinkybėse,
b) kai ji eina del rusų-raskolnikų vedybos netikrumo ir jos naikinimo,
c) kai byla eina su valdžios įstaiga.

Del atsakovo prašymo teismas gali sustabdyti sprendimo vykdymą, kai grėsia pavojus, jog įvykdžius teismo sprendimą, atiteistojo turto padėtis taip pakitės, kad grąžinti jis pirmykštėn padėtin bus nebegalima arba labai sunku. Šiais atvėjais ir ieškovas turi teisės prašyti apdrausti jo ieškinį.

Apsaugoti atsakovo interesams, jei apel. teismo sprendimas būtų kassuotas, apel. teismas del atsakovo prašymo, kuris gali būt įteiktas ir prieš įteikiant kassacijos skundą, turi teisės:

1. dėti įduodamajam ieškovui teismo sprendimu atsakovo nekilnojamajam turtui draudimą, kaip kad daroma apdraudžiant ieškinį;
2. paimti iš ieškovo laidavimą arba įkaitą atiteistojo ir įduodamojo jam kilnojamojo turto vertės didumo arba, ieškovui nepateikus laidavimo arba įkaito, jei atiteistasis turtas atsakovui esti brangus del kurios priežasties, uždėti areštą tam turtui ir pavesti jį saugoti kam,
3. neišduoti ieškovui atiteistų ir išieškotų pinigų, jei ieškovas taipgi nepateikia laidavimo arba įkaito;
4. atidėti varžytines nekilnojamajam turtui parduoti;
5. atidėti varžytines kilnojamajam turtui parduoti, jei tasai turtas atsakovui esti brangus (civ. proc. 814 str.).

Sprendimo vykdymas stabdomas apel. teismo nutarimu: jei apel. teismas randa reikalo stabdyti sprendimo vykdymą, tai stabdo jį, jei neranda, tai nestabdo, išskiriant, žinoma, aukščiau nurodytus atsitikimus, kuriais teismas privalo sustabdyti sprendimo vykdymą.

Įstatymai nesako, ar teismo nutarimai kalbamaisiais reikalais leidžiama skųsti kassacijos tvarka? Rodos, reik atsakyti, kad neleidžiama.

Kaį atiteistoji ir išieškotoji iš atsakovo pinigų suma neišduodama ieškovui, o įnešama iždan, tai atsakovas, jei jo skundas esti atmestas kassacijos teismo, privalo sumokėti ieškovui ne tik atiteistosios sumos nuošimčius, bet ir teismo ir už bylos vedimą išlaidų sumos nuošimčius, skaitant nuo tos dienos, kurią pinigai esti įnešti iždinėn, kadangi visos tos sumos jau priklauso ieškovui nuo jų išieškojimo dienos; užtat, kai jos nesumokamos ieškovui iš karto, tai jam daromi nuostoliai nuošimčių pavidale.

Apeliacijos teismo sprendimas tarpais esti naikinamas kas. teismo, o tasai sprendimas esti jau įvykdytas. Kas lieka daryti atsakovui? Tokiáis atsitikimais atsakovas turi teisės prašyti grąžinti vykdymą atgal. Tokį prašymą atsakovas gali įteikti apeliacijos teismui, kuriam esti pavesta pernagrinėti byla ir tasai prašymas gali būt teikiamas žodžiu arba raštu tik apeliacijos teismo posėdžio metu; tada apel. teismas gali patenkinti atsakovo prašymą arba savo sprendimu arba atskiru nutarimu. Jei atsakovas nepateikia prašymo minėtu laiku, tai paskui jis gali stengtis grąžinti vykdymą tik keldamas ieškinį bendrąja tvarka. Žinoma, apel. teismas patenkina atsakovo prašymą tik tuokart, kai jis nusprendžia atmesti ieškovo prašymą, kuris buvo patenkintas pirmuoju apel. teismo sprendimu, o tasai sprendimas buvo panaikintas kassacijos teismo.

Nurodytų civ. proc. 814 str. priemonių teismui neleidžiama imtis, kai apeliacijos teismo esti patvirtintas pirmosios teismo instancijos sprendimas, kuriuo buvo leista įvykdyti sprendimas prieš apeliacijos terminą ir nebuvo pareikalautas iš ieškovo laidavimas arba įkaitas.

Imtis nurodytų civ. proc. 814 straipsny priemonių leidžiama ir tam teismui, kurio apygardoj sprendimas esti vykdomas ir to teismo pirmininkui.

Ieškovas turi teisės pirmas gauti atlyginimą iš tos sumos, kuri esti išieškota jo pretenzijai patenkinti, kai kiti atsakovo kreditoriai esti nukreipę savo pretenzijas į tą pačią sumą, ir pinigai jau esti išieškoti.

Taiposgi atsakovas turi teisės pirmas gauti atlyginimą iš įneštos ieškovo civ. pr. 814 str. 2 ir 3 punktais sumos.

Prašymais pernagrinėti bylą sprendimo vykdymas stabdomas tik, kai kas. teismas grąžina bylą apel. teismui nagrinėti iš naujo.

Kassacijos teismo sprendimai skelbiami tam tikrame spaudos organe. Jie turi būt taikomi ne tik tai bylai, kuri kas. teismo esti išspręsta, bet ir kitoms byloms, kuriose kyla tie patys klausimai kaip kad ir kas. teismo išspręstasis klausimas. Jei tie sprendimai prieštarauja viens kitam, tai teismai turi vadovautis vėlesniuoju sprendimu.

16. Trečiųjų teismo sprendimai.

Įstatymai leidžia piliečiams pavesti spręsti jų ginčus del civilinių teisių trečiųjų asmenų teismui. To leidimo pagrindan padėta mintis, jog jei pilietis turi teisės disponuoti savo turtą, tai jam negali būt atimama teisė pasirinkti tarpininką spręsti jo ginčui del turto su kitu piliečiu. Deliai to, įstatymuose randame taisykles,

kuriomis privalo remtis trečiųjų teismas, kad jo sprendimas įgytų valstybės teismo sprendimo jėgos. Tasai teismas nėra varžomas taisyklėmis ir formalumais, kurie yra reikalingi arba naudingi valstybės teismo įstaigoms; užtat, trečiųjų teismo taisyklės yra visai lengvos ir nepainios.

Trečiųjų teismas skiriasi nuo valstybės teismo šiais ypatumais:

a) jo teisėjai renkami yra bylininkų jų ginčui išspręsti,
b) jis vadovaujasi sąžine ir
c) jo sprendimai neskundžiami apeliacijos tvarka.

Jis tinka, kai bylininkai nenori, kad jų ginčas plačiai pagarsėtų arba kai esti aplinkybės, kurios sunku įrodinėti vartojamomis valstybės teismo įstaigų priemonėmis. Užtat ginčai pavedami spręsti trečiųjų teismui tik bylininkų noru ir jų susitarimu.

Žinoma, tik veiksmingieji ir teisliejі asmens turi teisės pavesti spręsti jų ginčą trečiųjų teismui.

Trečiųjų teismo teisėjų skaičius turi būt ne porinis, kitaip sakant, gali būt viens teisėjas, tris, penki; tie teisėjai neturi jokių ypatingų teisių ir pareigų, jų prievolė yra tik išspręsti pavestąjį jiems ginčą (civ. proc. 1367 str.).

Bet ne visi ginčai leidžiama pavesti spręsti trečiųjų teismui. Trečiųjų teismas neturi teisės spręsti šių bylų:

1. kai byla eina del asmens teisių;
2. kai byloj dalyvauja mažamečiai arba globojamieji;
3. kai byloj dalyvauja valdžios ir savyvaldybės įstaiga;
4. kai byla paliečia kurį nusikalstamąjį darbą arba kai ieškomi nuostoliai nusikalstamaisiais darbais padaryti;
5. kai byla eina del nekilnojamojo turto, jei joj dalyvauja asmens, kurių teisės įsigyti arba valdyti tą turtą esti susiaurintos;
6. kai byla eina del atlyginimo darbininkų, nukentėjusių nelaimingais atsitikimais fabrikuose, geležinkelių tarnyboj ir kalnų kasyklose;
7. kai byla eina del atlyginimo apdraustųjų nuo nelaimingų atsitikimų darbininkų.

Bylininkų susitarimas pavesti spręsti bylą trečiųjų teismui turi būt išreikštas raštu, kurį turi pasirašyti ir bylininkų pasirinktieji teisėjai; tame rašte būtinai turi būt pažymėti bylininkų ir teisėjų vardai ir pavardės ir ginčo objektas; taipogi turi būt išreikštas teisėjų sutikimas spręsti bylą. Be to, tame rašte gali būt įdėtos sąlygos, kuriomis leidžiama aptarti bylos sprendimo tvarka ir jos išsprendimo terminas. Tasai raštas turi būt paliūdytas notaro arba taikos teisėjo; jo originalas įteikiamas trečiųjų teismui, o nuorašai bylininkams. Jei rašte nepažymėta, ilig kurio laiko trečiųjų teismas turi išspręsti bylą, tai jis privalo išspręsti ją per keturis mėnesius,

skaitant nuo tos dienos, kurią tasai raštas esti padarytas; lig to laiko bylininkai neturi teisės kreiptis į valstybės teismą jų ginčui spręsti; taiposgi, jei teisme jau yra pradėta jų byla, tai ji sustabdoma. Pakeisti teisėjus kitais, lig byla bus išspręsta, leidžiama:

a) del bylininkų susitarimo ir
b) del katro bylininko prašymo, jei paaiškėja, jog kuris teisėjas yra kito bylininko giminaitis arba yra pradėjęs bylą su katruo bylininkų; šituo punktu pareiškimas teikiamas taikos teisėjui, kuris sprendžia dalyką ir jei jis atmeta teisėją, tai bylininkai turi pasirinkti kitą.

Trečiųjų teismas neprivalo saugoti formalumų, kuriais eina darbą valstybės teismas; jis turi pildyti tik pastatytas bylininkų raštu sąlygas.

Trečiųjų teismas gali teikti bylininkams laiką įrodymams pateikti, o bylininkams nepateikus įrodymų arba nestojus teisman, nagrinėti bylą ir remtis turimaisiais daviniais. Gauti žinoms iš valstybės įstaigų trečiųjų teismas gali išduoti liūdymus, kaip kad ir valstybės teismas. Trečiųjų teismo darbas nutraukiamas, kai:

1. bylininkai susitaria panaikinti bylą;
2. miršta katras bylininkas;
3. atsiranda byloj kriminalinio pobūdžio aplinkybė;
4. bylininkai nepasirenka naujų teisėjų mirusiųjų arba atmestųjų vieton.

Trečiųjų teismo darbas turi būt nutrauktas ir pats teismas uždarytas, jei teismas neatlieka darbo skirtuoju bylininkų raštu laiku ir jei teismas nepabaigia darbą dar ir bylininkų suteiktu jam papildomuoju laiku.

Trečiųjų teismas sprendžia balsų dauguma; teisėjai taria savo nuomones, kaip jiems sako jų sąžinė arba tiesumo jausmas; jie gali neatsižiūrėti, ką kuriuo dalyku įsako įstatymas.

Sprendime turi būt pažymėti bylininkų ir teisėjų vardai ir pavardės, ieškovo reikalavimai, bylininkų įrodymai ir teismo sprendimo pagrindai. Sprendimas pasirašomas visų teisėjų; jei kurie jų nepasirašo sprendimą, tai pakanka daugumos teisėjų parašų; tuokart sprendimo jėga yra ta pati, kaip kad ir visų teisėjų pasirašyto sprendimo. Sprendimas skelbiamas bylininkams ir jų pasirašomas; o jei bylininkai nestoja teisman, tai sprendimas laikomas jiems paskelbtas tą dieną, kuri buvo skirta sprendimui paruošti.

Po sprendimo paskelbimo trečiųjų teismo darbas laikomas baigtas; byla per 7 dienas turi būt siunčiama taikos teisėjui. Kai esti išspręsta byla del teisės nekilnojamąjam turtui, tai taikos teisėjas turi siųsti sprendimo nuorašą mokesnių inspektoriui, kuris, pastebėjęs, jog trečiųjų teismo sprendimu yra atiteistas nekilnojamasis turtas iš vieno asmens kitam, suskaito, kiek bylininkai pri-

valo sumokėti mokesnių ir imasi priemonių išieškoti tiems mokesniams.

Bylininkas, kurio naudai esti išspręta byla, gali įssiimti vykdomąjį raštą ir pasirūpinti įvykdyti trečiųjų teismo sprendimą.

Trečiųjų teismo sprendimai neskundžiami apeliacijos keliu. Ir taikos teisėjas, kuriam būna atsiųsta byla su trečiųjų teismo sprendimu, žiūrėti tik, ar išpildytos trečiųjų teismo pastatytos jam bylininkų raštu sąlygos ir, tatai iššiūrėjęs, taria: išduoti bylininkui... vykdomąjį raštą.

Trečiųjų teismo sprendimas del bylininkų skundų naikinamas yra tais atsitikimais, kai jis esti padarytas po tam tikro laiko arba kai jis esti padarytas ne visų bylininkų pasirašytu susitarimu arba kai susitarimo sąlygos neišpildytos. Skundai šiais atvėjais turi būt teikiami tam taikos teisėjui, kuriam esti atsiųsta trečiųjų teismo byla. Taikos teisėjo sprendimas šiais skundais skundžiamas yra bendrąja tvarka.

Trečiųjų teismo sprendimo jėga, žinoma, neplečiama tiems asmenims, kurie visai nedalyvavo byloj; ji neplečiama ir dalykams, kurie nebuvo pavesti spręsti trečiųjų teismui ir neplečiama byloms, kurias trečiųjų teismas neturi teisės spręsti.

Nedalyvavę byloj asmens, kurių teisės esti užgautos trečiųjų teismo sprendimu, gali arba prašyti nustatytąja tvarka panaikinti trečiųjų teismo sprendimą arba kelti bylą del turto, kuris buvo trečiųjų teismo sprendimo objektu, bendrąja tvarka.

Teikti prašymams panaikinti trečiųjų teismo sprendimą suteikiamas viens mėnuo.

Jei trečiųjų teismas esti išsprendęs bylą, kuri nepriklauso jam spręsti (civ. pr. 1368 str.), tai taikos teisėjas pats ir bylininkų neprašomas turi naikinti trečiųjų teismo sprendimą.

17. Teismo sprendimų vykdymas.

Kai tismas išsprendžia ginčą del teisės, jis esti atlikęs savo pareigą. Toliau eina teismo sprendimo vykdymas.

Esame sakę, kad teismas proceso metu sprendžia keliamus bylininkų reikalavimus, teikiamus žodžiu arba raštu. Ir teismas arba pats vykdo savo nutarimus, kaip antai, šaukti liūdininkus, apžiūrėti vietą, išduoti liūdymą dokumentui gauti, arba paveda įvykdyti juos policijai, antai, išieškoti baudą iš liūdininkų, iš žinovų.

Yra teismo sprendimai, kurie nereik vykdyti: antai, kai teismas esti prašomas panaikinti kurią sutartį, pripažinti kuri bylininkų juridinį santykį, tai jis nusprendžia tik: panaikinti sutartį, pripažinti santykį; čia nėra kas vykdyti.

O kai teismas savo sprendimu verčia atsakovą padaryti ką, tai čia jau reikalaujama, kad atsakovas pasiduotų teismo sprendimui ir padarytų, kas iš jo reikalaujama, nes kitaip ieškovo laimėjimas nueitų niekais. Dažniausia atsakovas pats pildo teismo sprendimą; bet kai jis vengia pildyti teismo sprendimą, tai valdžia imasi priemonių įgyvendinti sprendimui prievartos keliu.

Tuo keliu įgyvendinami:

1. teismo sprendimai, kuriuos teismas leidžia tuoj įvykdyti (skubusis vykdymas);
2. įsiteisėję teismo sprendimai, apie kuriuos jau buvo kalbėta;
3. pripažintos greitąja tvarka pretenzijos (civ. proc. 161[1] str.);
4. trečiųjų teismo sprendimai;
5. teismo nutarimai, kuriais apdraudžiami ieškiniai;
6. svetimų valstybių sprendimai ir nutarimai.

Taigi vykdymo procese matome vykdytoją, kuris deda pastangas išieškoti, kas jam atiteista ir kaltininką, iš kurio kas atiteista.

Įstatymai plečia ir vykdymo procesui rungtynių tvarką, kuri apsireiškia tuo:

a) kad teismo sprendimas vykdomas tik, kai vykdytojas prašo jį įgyvendinti, ir
b) kad teismas neprivalo rūpintis sprendimo vykdymu; kitaip sakant, teismas pats čia nesiūlo savo pagelbos, jis įsikiša tik tais atsitikimais, kai katras bylininkas šaukiasi jo pagelbos (civ. pr. 925 str.).

Prašyti įvykdyti teismo sprendimą gali tik tas bylininkas, kuriam kas atiteista. Jei ieškovo ieškinys teismo esti atmestas ir atsakovui atiteistos teismo ir už bylos vedimą išlaidos, tai įvykdyti sprendimą, būtent, išieškoti teismo išlaidas, prašo atsakovas.

a) Kai bylininkas nori įvykdyti teismo sprendimą, jis turi kreiptis į teismą žodžiu (arba raštu) ir prašyti išduoti jam vykdomąjį raštą. Toki prašymai patenkinami teismo pirmininko arba jo padėjėjo. Vykdomasis raštas rašomas įstatymų nurodytąja forma ir jame pažymima sprendimo diena, teisėjų ir bylininkų vardai ir pavardės, išnagrinėtoji byla, teismo rezoliucija ir vykdymo pagrindas. Vykdomojo rašto išduodamas tik vienas egzempliorius. Bet kai kuriais atsitikimais išduodami keli vykdomieji raštai, nes tatai esti reikalinga sprendimo esmės atžvilgiu, būtent:

1. kai teismo sprendimu esti atiteisti keli turtai, kurie yra įvairiose vietose, tai vykdomasis raštas išduodamas kiekvienam turtui atskirai;
2. kai sprendimu esti atiteista kas keliems asmenims, tai tie asmens gali išsiimti arba vieną vykdomąjį raštą arba kiek-

vienas skyrium vykdomąjį raštą; čia sprendime turi būt nurodyta kiekvienam bylininkui atiteistoji dalis, jei atiteistasis turtas galima dalinti;

3. kai sprendimu esti atiteista kas iš kelių atsakovų, tai ieškovas taipgi gali išsiimti arba vieną vykdomąjį raštą arba kiekvienam atsakovui tą raštą skyrium, jei atsakovų prievolė galima dalinti.

Vykdytojas gali pamesti vykdomąjį raštą, tasai raštas gali būt pavogtas, gali sudegti. Šiais atvėjais leidžiama išduoti vykdomojo rašto nuorašas šiomis sąlygomis:

a) teismas turi šaukti kaltininką ir išklausyti jį;
b) turi įsitikinti, ar vykdomojo rašto originalas yra žuvęs;
c) vykdomojo rašto nuoraše pažymėti, kad jis išduotas originalo vieton.

Čia kaltininkas gali kelti ginčą ir įrodinėti, jog vykdomojo rašto originalu jis yra atsiteisęs, jog originalas yra netekęs jėgos del praleidimo įsisenėjimo laiko ir k. k.

b) Vykdymo organai.

Teismo sprendimai pavedama vykdyti teismo anstoliams, policijos nuovadų viršininkams ir valščių viršaičiams.

Pavesdamas vykdyti sprendimus teismas atsižiūri ieškinio kainos: teismo anstolių yra ne daug; kai ieškinio kaina esti maža, tai pavesti vykdyti sprendimą teismo anstoiui būtų netinkamas dalykas, nes trauktų daug išlaidų, ypač kai teismo anstoliui reikėtų išvažiuoti kur toli iš jo gyvenamosios vietos. Kadangi nagrinėjamųjų apygardos teismo pirmąja instancija bylų ieškinių kainos esti didelės, tai apygardos teismo sprendimai pavedama vykdyti teismo anstoliams. Kas del taikos teisėjų sprendimų, tai ir čia stambesnių bylų sprendimai pavedama vykdyti taipgi teismo anstoliams, o smulkesnių nuovadų policijos viršininkams ir valščiaus viršaičiams. Pavedant vykdyti teismo sprendimus policijos viršininkams ir valščių viršaičiams, atsižiūrima bylininko patogumų. Ir policijos viršininkai ir valščiaus viršaičiai, vykdydami sprendimus, turi eiti bendromis sprendimų vykdymo taisyklėmis ir gauna atlyginimą kaip kad ir teismo anstoliai.

Išsiimdamas vykdomąjį raštą vykdytojas gali prašyti teismo pirmininką arba taikos teisėją pavesti kam įvykdyti sprendimą.

Įsakymas įvykdyti sprendimą rašomas vykdomojo rašto apačioj. Jei sprendimas reik įvykdyti kito teismo apygardoj, tai vykdytojas turi kreiptis į to teismo pirmininką; jei kito taikos teisėjo nuovadoj, tai į tos nuovados taikos teisėją.

Paskui, vykdomasis raštas įteikiamas vykdymo organui, kurį toliau vadinsime teismo anstoliu tikslu trumpiau kalbėti; tuomet vykdytojas raštu turi nurodyti:

a) kuriuo būdu jis nori įvykdyti sprendimą, jei tatai nematyt vykdomaame rašte:
b) savo ir kaltininko gyvenamąsias vietas ir
c) įduoti pinigų teismo anstoliui tam tikra taksa.

Teismas iššiūrinėja teismo anstolio veiksmus tik, kai jam esti įteiktas skundas del tų veiksmų. Priežiūra teismo anstolių dedama teismo pirmininkams. Civ. proc. 940 straipsnis įsako teismo anstoliams pranešti teismo pirmininkams apie pradėtą vykdyti sprendimą ir apie vykdymo atideliojimus; bet šits įsakymas maža turi tikslo, juo nieko nepasiekiama, užtat iš tikrųjų jis nepildomas.

c) Vykdymo taisyklės.

Pradėdamas vykdyti sprendimą teismo anstolis turi siųsti kaltininkui vykdomąjį pranešimą. Tame pranešime jis turi:

a) minėti vykdomąjį sprendimą;
b) vykdytojo vardą, pavardę ir gyvenamąją vietą;
c) nurodyti turtą, iš kurio ieškoma atiteistoji prentenziją ir
d) perspėti kaltininką, jog jam neišpildžius sprendimo geruoju suteikamuoju pranešime laiku, sprendimas bus įvykdytas prievartos keliu.

Tasai pranešimas siunčiamas kaltininkui jo pateiktu teismui adresu, o jei adresas teismui nebūna pateiktas, tai nurodytu ieškomajame prašyme adresu; tuomet jis laikomas įteiktas; bet tatai leidžiama daryti tik per mėnesį nuo tos dienos, kurią galima pradėti sprendimas vykdyti.

Kitais atsitikimais vykdomasis pranešimas siunčiamas tuo adresu, kuriuo siunčiamas buvo šaukimas į teismą ieškomuoju prašymu, būtent, pačiam bylininkui nurodytu ieškovo adresu. Gavęs pranešimą kaltininkas privalo nurodyti savo adresą tame mieste arba apskrity, kurioj sprendimas į vykdomas; kitaip, raštai jam paliekami teismo arba taikos teisėjo raštinėj. Šito reikalavimo tikslas yra lengvinti teismo anstoliui susisiekimą su bylininkais ir greičiau varyti vykdimo darbą.

Minėtasis pranešimas kaltininkui svarbus yra štai kodel:

a) kaltininkas, kai jis esti gavęs pranešimą, gali geruoju išpildyti teismo sprendimą ir
b) jis gali ginti savo interesus vykdymo proceso metu.

d) Atstovas - gynėjas.

Kai pranešimas negalima įteikti minėtu būdu, tai kaltininkas nešaukiamas publikacijos keliu, bet einama šiomis taisyklėmis: vykdytojas turi teisės prašyti teismą skirti kaltininkui atstovą-gynėją; jis turi nurodyti teismui, kur yra kaltininko turtas; teismas turi rinkti žinias apie tai, kur gyvena kaltininkas; kai teismas nesuranda kaltininko, tai skiria kaltininko atstovu-gynėju prisiekusi advokatą arba privatinį advokatą arba teismo kandidatą; šitie asmens neturi teisės atsisakyti dedamosios jiems pareigos be tam tikros priežasties. Atstovu-gynėju gali būt skiriami taipgi:

a) kaltininko ūkio arba reikalų vedėjas;
b) įgaliotinis, kuris buvo vedęs pralaimėtąją kaltininko bylą;
c) nurodyti bendr. teismo įstaigų įst. 389 straipsnio asmens (tėvai, vaikai, vyras-moteris, bylos bendrininkas).

Atstovas-gynėjas turi rūpintis ieškoti kaltininko.

Kai kaltininko gyvenamoji vieta esti surasta, anstolis siunčia kaltininkui vykdomąjį pranešimą; kai ji nesurasta, tai atstovas-gynėjas turi teisės priiminėti raštus kaltininko vardu, atstovauti jį ir teikti skundus, tik neturi teisės taikytis. Pris. advokatas turi teisės perduoti uždėtąsias jam pareigas kitam pris. advokatui, kiti atstovai-gynėjai gali tatai padaryti tik atsiklausę teismo.

Gynėjas atstovauja kaltininką, kol kaltininkas pats nestoja arba neatsiunčia įgaliotinio arba kol nesti surasta kaltininko gyvenamoji vieta.

Kol gynėjas atstovauja kaltininką, vykdomieji veiksmai pratęsiami šiaip:

a) kaltininko kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas ir pinigai išduodami ieškovui šešioms savaitėms praslinkus nuo dienos surašymo turto arba įteikimo pinigų ar turto teismo anstoliui arba teismui;
b) kilnojamasis turtas gali būt parduodamas ne anksčiau kaip po 6 savaičių nuo tos dienos, kurią turtas esti surašytas;
c) nurodytasis civ. proc. 1028 str. turtas (greit gendantieji daiktai, turtas, kuris brangu saugoti) gali būt parduotas tuoj, tik pinigai už jį neišduodami anksčiau 6 savaičių.

Atstovui - gynėjui suteikiamos beturčio teisės. Mokesniai ir kitos iždo išlaidos, taipogi atlyginimas anstoliui imami iš išieškotos už kaltininko turtą sumos, o kiek trūksta, iš vykdytojo. Atlyginmas atstovui gynėjui skiriamas teismo, jis paimamas tik ka minėtu būdu.

Kai teismo sprendimas esti įvykdytas ir kai po to atsiranda kaltininkas, tai kaltininkui leidžiama atšaukti bylą, teikti apeliacijos arba kassacijos skundai tik per trejus metus nuo sprendimo įvykdymo dienos.

Šios taisyklės taikomos ir nurodytoms civ. proc. 161[1] str. byloms.

e) Visus vykdymo veiksmus teismo anstolis privalo įtraukti į savo protokolą-dienyną, kuriame turi būt pažymėta:

1. teismo anstolio vardas ir pavardė ir teismas, prie kurio yra anstolis,
2. teismo rezoliucija ir vykdomojo rašto gavimo diena,
3. vykdytojo, kaltininko ir liūdininkų vardai ir pavardės,
4. vykdymo pradžios metai, mėnuo ir diena,
5. vykdymo vieta,
6. padaryti vykdymo veiksmai ir jų laikas, vykdymo atidėjimas ir sustabdymas,
7. išieškotoji suma ir jos perdavimo laikas,
8. teismo anstolio atlyginimo suma.

Ir vykdytojas ir kaltininkas sprendimo vykdymo metu turi šias teises:

1. būti prie visų teismo anstolio žygių, tik netrukdyti jo darbo,
2. kviesti po 1 arba 2 liūdininkų,
3. išsiimti iš teismo anstolio dienyno visų arba tik kurių įtrauktų straipsnių nuorašus,
4. teikti skundus del teismo anstolio veiksmų,
5. ieškoti nuostolių, padarytų teismo anstolio apsileidimu.

Be to vykdytojas turi dar šias teisės:

1. rodyti vykdymo būdą,
2. reikalauti sustabdyti arba panaikinti vykdymą,
3. reikalauti iš teismo anstolio išduoti išieškotąją sumą,
4. kaltininkui mirus vykdymo metu, prašyti teismą varyti vykdymą toliau, o teismui atmetus šitą prašymą, prašyti taikos teisėją skirti mirusiojo kaltininko turtui globėją.

Kaltininkas taipgi turi dar šias teises:

1. reikalauti iš teismo anstolio parodyti vykdomąjį raštą,
2. reikalauti panaikinti vykdymą, kai jo esti pateiktas paliūdytas raštelis, jog vykdytojas yra jau gavęs atlyginimą arba prašyti sustabdyti vykdymą, kai vykdytojas raštu išreiškia del to sutikimą.

Anstolis privalo patenkinti minėtus reikalavimus. Vykdymas turi būt varomas lig galo. Be nurodytų atsitikimų jis gali būt stabdomas dar teismo nutarimu; tatai esti, pav., kai teisme būna kelta byla del turto, į kurį nukreipta vykdytojo pretenzija arba kai esti pateiktas kassacijos skundas.

Anstolio veiksmams skųsti suteikiamos dvi savaitės; skundai teikiama arba teismui, kurio apygardoj sprendimas esti vykdomas

arba teismui, kurio sprendimas vykdomas; pastarajam teismui skundai teikiami tik tuokart, kai anstolis ne teisingai aiškina teismo sprendimą; čia suprantama, jog išaiškinti sprendimo prąsmę gali geriausia teismas, kurio sprendimas esti vykdomas, kitais atsitikimais skundai teikiami tam teismui, kurio apygardoj sprendimas vykdomas todel, kad bylininkams patogiausia kreiptis į tą teismą. Be to skundai ant anstolio teikiami teismo pirmininkui del bylos tęsimo ir del netinkamo anstolio elgimosi (bendr. teismo įst. įt. 330 str.). Tik skundai del prasilenkimo su varžytinių tvarkos taisyklėmis teikiami per vieną savaitę nuo varžytinių dienos.

Kai esti pateiktas skundas, tai jo nuorašas siunčiamas skundiko priešui, kuris šaukiamas ir į teismo posėdį; visi skundai sprendžiami teismo atskirais nutarimais, tie nutarimai skundžiami toliau, bet jų skundimas nestabdo vykdymo; čia atskiriamas tik atsitikimas, nurodytas civ. proc. 1205 str.

Pagalios, kai sprendimas esti įvykdytas, tai teismo anstolis pažymi tatai vykdomajame rašte ir tą raštą pristato teismui, kurio buvo jis išduotas, o kaltininkui išduoda raštelį.

f) Sprendimų vykdymo būdai.

Sprendimo vykdymo būdą tur nurodyti antsoliui vykdytojas. Visgi ir vykdytojui įstatymai rodo ribas, kurių jis turi žiūrėti, pasirinkdamas vykdymo būdą; tatai daromo tikslu apsaugoti kaltininko laisvė; užtat, įstatymai draudžia vykdytojui pasirinkti tokį vykdymo būdą, kuris įstatymuose nėra nurodytas.

Kitados, kaip esame sakę, kreditoriui leidžiama būdavo atimti iš kaltininko laisvė, antai, paversti jį vergu, pristatyti jį prie sunkių darbų, sodinti kalėjiman. Vėliau, šitos priemonės buvo pakeistos priemonėmis, kreipiamomis į kaltininko turtą; ir dabar vykdymo priemonės kreipiamos į kaltininko laisvę tik tuokart, kai išieškoti pretenzija iš kaltininko turto nebegalima. Pasirenkant vykdymo būdą, žinoma, reik atsižiūrėti, kokia pretenzija buvo bylos objektu ir yra atiteista. Teismas gali sprendimu versti kaltininką sumokėti kurią pinigų sumą, atiduoti kurį turtą, atlikti kurį veiksmą, susilaikyti nuo kurio veiksmo, nekliūdyti kurių ieškovo veiksmų. Vienais atsitikimais kaltininkas gali būt verčiamas pildyti teismo sprendimą, antai, atiduoti pinigus arba turtą, o jei jis suslėptų pinigus arba turtą, tai leidžiama parduoti jo kitas turtas ir gautais pinigais atlyginti vykdytojas. Jei kito turto kaltininkas neturi, tai leidžiama paimti iš jo įsižadėjimas neišvažiuoti iš gyvenamosios vietos, šaukti jis nurodyti turtą ir pripažinti jis neišsimokančiu skolininku.

Kitais atsitikimais, kai kaltininkas nepildo sprendimo, leidžiama pavesti pačiam vykdytojui atlikti kurį veiksmą ir dėti jo išlaidas

kaltininkui. Kai tatai padaryti nebegalima, tai vykdytojui leidžiama ieškoti iš kaltininko nuostoliai.

Mūs civilinio proceso įstatymai (933 ir 934 str.) šiaip suskirsto vykdymo būdus:

1. kreipimas atiteistosios pretenzijos į kilnojamąjį kaltininko turtą,
2. kreipimas jos į kaltininko nekilnojamąjį turtą,
3. atėmimas atiteistojo turto prievarta,
4. draudimas kaltininkui išvažiuoti iš gyvenamosios vietos,
5. priemonės ieškoti kaltininko turto atiteistajai pretenzijai atlyginti.

934 straipsnis skyrium dar sako, kad vykdytojui suteikiama teisė prašyti teismą leisti jam kaltininko lėšomis atlikti tuos veiksmus arba darbą, kuriuos neatlieka kaltininkas teismo skirtu jam laiku. Šits straipsnis turi akyvaizdoj atsitikimus, kai teismo sprendimas esti kreipiamas ne į dare, o į facere (ne į duoti, o padaryti), deliai to jis negali būt įvykdytas paprastu būdu (933 str.); antai, kaltininkui teismo sprendimu įsakoma nuimti malūnas, per kurį vanduo užlieja vykdytojo lauką; čia vykdytojas turi prašyti, kai nagrinėjama byla, suteikti kaltininkui laiką geruoju išpildyti teismo sprendimą. Tuokart vykdomasis raštas paskelbiamas kaltininkui ir kaltininkas perspėjamas, kad, suteiktajam laikui praslinkus, vykdytojui bus pavesta atlikti darbas jo lėšomis; jei suteiktuojau laikotarpiu darbas nebūna atliktas, vykdytojas turi kreiptis į teismą ir prašyti leisti jam atlikti darbą; čia jis turi įrodyti teismui, jog reikalavimas buvo pateiktas kaltininkui ir suteiktuoju laiku kaltininkas nėra atlikęs darbą.

Toki prašymai svarstomi teismo, šaukus kaltininką, kuris turi teisės įrodinėti, jog sprendimas yra įvykdytas. O jei vykdytojo prašymas esti patenkintas, tai jis gali tuoj pradėti darbą ir jei kaltininkas pasipriešintų (o tatai dažnai esti), tai jis turi teisės kreiptis į teismo anstolį padėti jam įgyvendinti atiteistąją teisę. Vykdytojas turi teisės, ir nesikreipdamas į teismą, atlikti darbą, kurio tam tikru laiku neatlieka kaltininkas, tik tuokart vykdytojas turi ieškoti savo išlaidų bendrąja tvarka.

1. Kreipimas pretenzijos į kaltininko turtą.

Išieškojimas pretenzijos iš kaltininko turto (kilnojamojo ir nekilnojamojo) reik suskirstyti šiais veiksmais:

1. vykdomojo pranešimo įteikimas,
2. turto areštavimas (arba draudimas),
3. turto pardavimas,

4. varžytinių patvirtinimas,
5. pinigų kreditoriams padalinimas.

Šia tvarka eidami ir žiūrėsime taisykles, kurios liečia išieškojimą pretenzijos iš kilnojamojo turto, paskui iš nekilnojamojo.

A.

Kreipimas pretenzijos į kilnojamąjį kaltininko turtą.

Einant civilinio proceso straipsniais, taisyklės, kurios liečia kalbamąjį dalyką, reik suskirstyti dviemis grupėmis:

a) išieškojimas pretenzijos iš esamojo kaltininko rankose turto (kilnojamieji daiktai ir % popieriai) ir
b) išieškojimas iš kaltininko turto, esamojo trečiųjų asmenų rankose (daiktai ir pinigai, kapitalai kredito įstaigose, alga ir termininiai mokėjimai).

a) Kas del pirmosios grupės,

tai teismo anstolis pirmiausia privalo įteikti kaltininkui vykdomąjį pranešimą ir kad kaltininkas nesuslėptų esamąjį jo rankose turtą, anstolis deda areštą tam turtui, o jei kaltininko nėra turto vietoj, tai jam suteikiamos 7 dienos atvykti būti surašant turtą.

Turto areštavimo reikšmė yra ta, kad kaltininkas netenka teisės perleisti tą turtą.

Turto areštavimas susideda iš trijų veiksmų:

1. surašymo,
2. įkainavimo ir
3. atidavimo saugoti.

Areštavimas turto atliekamas prie kaltininko vykdytojo ir liūdininkų; jei kas neatvyksta, tai areštavimas nestabdomas. Daiktai, kurie greit genda, leidžiama tuoj parduoti.

Visai neleidžiama areštuoti:

1. devimieji metdaliais rūbai,
2. baltiniai ir indai, kiek jų reik kaltininko šeimynai,
3. lovos ir patalas,
4. maistas ir malkos vienam mėnesiui,
5. šventųjų paveikslai,
6. kaltininko privatiniai raštai,
7. valdininkų ir karininkų uniformos,
8. neatidalinamasis nuo nekilnojamojo turto kilnojamasis turtas,
9. reikalingi ūkiui ūkininkų daiktai,
10. arkliai, pakinktai ir vežimai pašto stoties.

Kai nėra kito turto, leidžiama areštuoti:

1. žemės ūkio įrankiai, mašinos ir prietaisai,
2. naminiai gyvuliai,
3. javai, šienas, šiaudai ir šiaip ūkio vaisiai lig naujo derliaus,
4. knygos, įrankiai ir prietaisai, kurie yra reikalingi kaltininko darbui arba amatui.

Nurodytasis čia 1, 2 ir 3 punktuose turtas leidžiama parduoti tik tuokart, kai, jį imant, neardomas ūkis arba kai nekilnojamasis turtas parduoti nebegalima.

Kaltininkas turi teisės reikalauti, kad kai kurie jo daikai nebūtų areštuojami, jei kitų daiktų pakanka pretenzijai atlyginti.

Turtas, kuris priklauso keliems asmenims, už vieno jų skolą surašomas visas, bet paskui parduodama tik kaltininko teisė turto daliai.

Kai ieškoma skola iš vyro arba moteries, tai surašomas ir parduodamas visas esamasis jų bendrame bute turtas, atskiriami tik rūbai ir baltiniai to susituokusiųjų, kuris nėra kaltininkas arba kuris įrodo, jog surašytieji daiktai iš tikrųjų yra jo.

Trečiųjų asmenų pretenzijos į surašomąjį turtą teismo anstolio nepriimamos. Trečiasis asmuo, kuris laiko save surašytojo turto tikru savininku, turi kelti bylą vykdytojui ir kaltininkui tame teisme, kurio apygardoj arba nuovadoj turtas esti surašytas ir prašyti sustabdyti vykdymą, kol teisme bus išspręsta byla.

Anstolis privalo kviesti policijos valdininką, kai nėra namie kaltininko, kai kaltininkas neatidaro buto, kambario arba turto vietos durų geruoju, taiposgi, kai teismo anstolis sutinka pasipriešinimą. Šiais atsitikimais anstolis turi teisės pats atidarinėti duris. Jei turtas esti surašytas kita pretenzija, tai anstolis tik patikrina sąrašą ir įtraukia į sąrašą dar kitus daiktus.

b) Turto surašinėjimas.

Turto sąraše turi būt pažymėta: surašytų daiktų numeriai ir jų pavadinimas, o reikalui esant, daiktų skaičius, svoris ir saikas. Kad kaltininkas negalėtų pakeisti surašytus daiktus kitais, sąraše reik minėti daiktų žymės arba ypatumai, kuriais daiktai gali būt individualizuoti, daiktų dokumentai, jei jie yra, daiktų dydis arba jų talpumas. Daiktų skaičius, svoris ir saikas turi būt įrašyti žodžiais ir skaičiais (cifromis).

Trečiųjų asmenų pretenzijos į turtą įtraukiamos taipgi į sąrašą ir sąraše pažymima, kas iškėlė pretenziją ir kokia yra ta pretenzija.

Prekių ir daiktų sandėliams ir kiekvienam daiktui, kuris yra kitur, teismo anstolis prideda savo anspaudą ir popieriuką su są-

rašo numeriu; be to, vykdytojui ir kaltininkui leidžiama pridėti jų antspaudai.

Sąraše pažymima turto surašinėjimo pradžia ir pabaiga. Sąrašas pasirašomas vykdytojo ir kaltininko, jei jie esti buvę, anstolio ir liūdininkų; kas nepasirašo, pažymima, kodel jis nėra pasirašęs. Ir vykdytojas ir kaltininkas ir liūdininkai turi teisės pareikšti savo pastebėjimus sąraše; jei anstolis nežiūri tų pastebėjimų, tai jis privalo paaiškinti, kodel nežiūri. Sąrašo lapai sutraukiami šniūreliu ir sąrašo gale dedamas anstolio antspaudas. Kai vykdytojas arba kaltininkas neatvyksta žiūrėti, kaip surišinėjamas turtas arba kai jie pasirašo sąrašą ir neprideda savo pastebėjimų, tai jie netenka teisės teikti skundus del turto surašinėjimo tvarkos.

c) Kilnojamojo turto įkainavimas.

Kai turtas esti surašytas, tai jis įkainojamas.

Daiktai įkainojami vykdytojo, arba kaltininko, jei vykdytojas neatvyksta. Kai čia kyla ginčas, tai vykdytojas arba kaltininkas turi teisės reikalauti įkainuoti daiktus su žinovais. Žinovus pasirenka vykdytojas ir kaltininkas susitarimu, o jei jie nesusitaria, tai žinovus skiria anstolis. Kviečia žinovus atvykti anstolis; žinovai privalo stoti, kitaip, jie traukiami atsakomybėn. Žinovai neprisiekdinami; jie gauna atlyginimą.

Jei daiktai esti įkainoti pirmiau vykdytojo ir kaltininko sutarty, tai iš naujo jie neįkainojami.

d) Aretuotojo turto saugojimas.

Surašytasis turtas pavedamas daboti tam tikram saugotojui arba sukraunamas tam tikroj vietoj, kur vieta tam reikalui esti įtaisyta.

Saugotoją pasirenka vykdytojas ir kaltininkas susitarimu, o susitarimui neįvykus, saugotojas skiriamas teismo anstolio. Anstolis privalo skirti saugotojais turtingus asmenis, o pirmiausia tuos, kurie apsiima saugoti turtą ir nereikalauja pergabenti jį kiton vieton.

Negali būt skiriami saugotojais be vykdytojo ir kaltininko sutikimo, išreikšto raštu, šie asmens:

1. kuriems atimta teisė būt liūdininkais teisme,
2. anstolio žmona, pirmojo ir antrojo laipsnio, giminės ir savainiai,
3. vykdytojas, kaltininkas, jų žmonos, tiesiogines linijos giminės, o šoninės linijos giminės ir savainiai pirmojo ir antrojo laipsnio; jei jau nieks kitas neapsiima saugoti turtą, tai šitie asmens gali būt saugotojais.

Saugotojui išduodamas turto sąrašo nuorašas. Saugotojas gauna atlyginimą vykdytojo ir kaltininko susitarimu, o susitarimui neįvykus, tam tikra taksa; jis neturi teisės naudotis saugojamuoju turtu ir duoti kitiems juo naudotis; už turto aikvojimą jis atsako kriminaliniu būdu ir turi atlyginti jo padarytus nuostolius; be to jis pravilo teikti gauto iš turto pelno atskaitą. Saugojimo išlaidos sumokamos gautais už turtą pinigais.

e) Areštuoto turto pardavimas

Turto surašymo tikslas yra paruošti turtą parduoti varžytinių tvarka. Deliai to kai surašymas ir įkainavias baigta, vykdytojas ir kaltininkas gali, susitarę, pareikšti teismo anstoliui, kur ir kurią dieną jie nori parduoti turtą.

O jei toks susitarimas neįvyksta, tai turto pardavimo vieta skiriama anstolio Parduodamas turtas nurodytose valdžios vietose.

Jei pervežti turtas kitur būtų sunku arba brangu, tai jis leidžiama parduoti toj vietoj, kurioj jis esti.

Pardavimo diena taipgi skiriama teismo anstolio; nuo turto surašymo ir įkainavimo dienos lig pardavimo dienos suteikiamas nuo 7 dienų, lig šešių savaičių laikas. Daiktai, kurie grei genda arba kurie brangu saugoti, leidžiama parduoti ir ankščiau.

Atidėti pardavimo diena leidžiama tik del visų kreditorių susitarimo.

Kad galėtų sužinoti apie turto pardavimą ir atvykti asmens, kurie nori pirkti turtą, teismo anstolis turi skelbti apie turto pardavimo dieną, ir skelbimuose įdėti: kurie daiktai bus parduodami, kur, kurią dieną ir valandą, kieno tie daiktai ir kiek jie įkainoti. Skelbimai lipinami bent 2 savaitemis prieš pardavimo dieną prie policijos valdybos namų, prekyvietėse, prie tų namų, kuriuose daiktai bus parduodami ir kitose vietose. Jei turtas esti įkainotas daugiau kai 1000 litų ir jei tame mieste, kuriame turtas turi būt parduodamas, leidžiamas laikraštis, tai skelbimai dedami ir laikrašty vieną kartą; numerį su skelbimu laikraščio redakcija turi atsiųsti anstoliui. Anstolis turi pažymėti savo dienyne apie skelbimus. Be to ir vykdytojas ir kaltininkas turi teisės skelbti apie turto pardavimą savo lėšomis. Kai keičiama pardavimo vieta arba diena, tai ir apie tai turi būt paskelbta. Pardavimo dieną surašytasis turtas atgabenamas į pardavimo vietą, jei jis buvo saugojamas kitur; anstolis patikrina daiktus sąrašu. Kas nori, gali apžiūrėti daiktus.

Pardavimas atliekamas teismo anstolio viešai prie policijos valdininko arba valščiaus valdybos nario. Jis turi būt pradėtas 10 ryto val. ir negali būt tęsiamas ilgiau kaip iki 6 vakaro valandos. Jei 10 ryto valandą pirkikai nestoja arba stoja tik vienas, tai anstolis

turi laukti lig 2 val. po pietų; bet jei 12 val. stoja ne mažiau kaip du pirkiku, tai del jų reikalavimo anstolis turi pradėti turto pardavimą. Nebaigtas pirmą dieną pardavimas tęsiamas kitą dieną. Pardavimo patogumo tikslu anstolis gali pardavinėti turtą dalimis. Kaltininkas turi teisės reikalauti parduoti kai kuriuos daiktus pirmiau kitų.

Pirkti turtą turi teisės, kas nori; čia išskiriami tik neveiksmingieji asmens ir asmens, kurie neturi teisės įsigyti parduodamąjį turtą (civ. st. 1402 str.); šitiems asmenims turi neleisti dalyvauti varžytinėse pats anstolis. Be to kaltininkui ir jo globėjui taipgi neleidžiama dalyvauti varžytinėse, nes jei kaltininkas turi pinigų, tai jis gali sumokėti skolą ir prieš varžytines; pagalios, neleidžiama pirkti turtas teismo anstoliui ir policijos arba valščiaus valdybos nariams, kuriems esti pavesta būti per varžytines (civ. proc. 1051 str.).

Turto pardavimas eina varžytinių tvarka, kuri yra tokia: teismo anstolis skelbia visiems, kiek įkainotas daiktas ir klausia: kas duoda daugiau? siūlomąsias kainas anstolis skelbia visiems žodžiu; kai nieks jau nekelia kainos, tai teismo anstolis tris kartus klausia: ar nieks daugiau? ir po trečiojo karto, jei nieks neprideda nieko, stuktelia plaktuku; po to jau neleidžiama kelti kaina. Kas pasiūlo daugiausia, tas laikomas nupirkęs daiktą. Šiuo pat būdu anstolis parduoda ir kitus daiktus; kai gautos už parduotus daiktus sumos pakanka pretenzijai ir išlaidoms atlygintį, tai kiti daiktai neparduodami.

f) Varžytinių padariniai.

Pirkikas tuoj po varžytinių turi įnešti ne mažiau kaip penktą jo įsiūlytos už daiktus sumos dalį; kitus pinigus jis privalo sumokėti ne vėliau kaip kitos dienos 12 val. ir tik tuomet jam įduodamas turtas. Gautais turto pardavimu pinigais pirmiausia sumokamos areštavimo, saugojimo ir turto pardavimo išlaidos, likusiais pinigais atlyginamos pretenzijos.

Parduotieji per varžytines daiktai neatimami iš pirkiko, kad jie būtų buvę ir ne kaltininko arba, kad jie būtų buvę pavogti. Tikrasis parduotojo kurio daikto arba daiktų savininkas turi teisės ieškoti tik nuostolių iš to asmens, kuris yra padaręs jam nuostolių.

Varžytinių meto anstolio veiksmai įtraukiami anstolio į dienyną, kuriame pažymima turto pardavimo diena, parduotojo daikto numeris, didžiausia pasiūlytoji už daiktą kaina, pirkiko vardas ir pavardė, kuri įrašoma pirkiko ranka; be to pažymima, ar buvo per varžytines kaltininkas.

g) Kurie daiktai parduodami varžytinių tvarka ypatingomis sąlygomis?

Kas perka per varžytines kurį literatūros, muzikos, dailės arba fotografijos darbą, tas neįgija to darbo autoriaus teisės.

Veikalai, taiposgi vertimai, rašyti ranka ir atspausdinti, bet dar nepaleisti apyvarton, neleidžiama parduoti varžytinių tvarka nė prie autoriaus arba vertėjo gyvos galvos be jo sutikimo, nė, autoriui arba vertėjui mirus, be jų įpėdinių sutikimo.

Šitos taisyklės reiškia, jog neatimamąja teise įstatymai laiko tik pačią autoriaus teisę, o ne daiktus, kuriuose pats autorius esti įgyvendinęs savo teisę tikslu gauti pelną iš tų daiktų.

Įgytieji spausdinti rankraščiai ir teisė juos spausdinti parduodama tik pirkikui įsižadėjus pildyti sąlygas, kuriomis rankraščius buvo įsigijęs kaltininkas iš autoriaus.

Šventųjų paveikslai neparduodami, o atiduodami vykdytojui jo susitarimu su kaltininku; kai tasai susitarimas neįvyksta arba kai vykdytojas esti kitos tikybos, tai šv. paveikslai atiduodami bažnyčiai.

Šventųjų paveikslų metaliniai apdarai arba kiti metaliniai papuošimai leidžiama nuimti ir suliedinti, o papuošimai brangiais akmenimis ir žemčiūgais taipgi leidžiama nuimti; ir tie ir tie papuošimai leidžiama parduoti.

h) Neįvykusios ir naikintosios varžytinės

Neįvykusiomis varžytinės laikomos:

1. kai nestoja pirkikai arba stoja tik vienas pirkikas,
2. kai nė vienas pirkikas neprideda viršaus įkainavimo sumai,
3. kai varžytinėms pasibaigus, pirkikas įneša rankpinigus, o likusių pinigų neįneša.

Kai varžytinės neįvyksta del nestojimo pirkikų, tai daugumos pretenzijų kreditoriams leidžiama arba prašyti skirti antras varžytines arba pasilikti turtą įkainavimo suma.

Pasilikti turtas leidžiama pirmiausia tam kreditoriui, del kurio pretenzijos turtas buvo areštuotas, paskui tam, kurio pretenzija didesnė.

Jei turtas nebūna parduotas ir per antras varžytines, ir jei kreditoriai nepasilieka jį sau, tai jis atleidžiamas nuo aresto, o kreditoriai gali kreipti savo pretenzijas į kitą kaltininko turtą; šiuo atvėju areštavimo, saugojimo ir pardavimo išlaidos dedamos kreditoriams.

Vykdytojas arba vykdytojai turi teisės prašyti skirti naujas varžytines ir tuokart, kai pirkikas įneša rankpinigius, o kitų pinigų neįneša. Antros varžytinės eina ta pačia tvarka, kaip kad ir pir-

mosios, tik antrąkart turtas leidžiama parduoti ir už mažiau negu jis įkainotas; be to rankpinigiai įskaitomi į tą sumą, kuri bus gauta per antrąsias varžytines.

Varžytinės laikomos naikintinomis, kai turtą perka asmuo, kuris neturi teisės varžytis su kitais, antai, anstolis, kaltininkas, policijos arba valščiaus valdybos narys. Šiuo atvėju ineštieji pirkiko pinigai eina kreditorių pretenzijoms atlyginti, ir skiriamos naujos varžytinės.

i) Įkeistojo turto pardavimas.

Įkeistasis turtas taipgi leidžiama parduoti varžytinių tvarka. Čia bendroji taisyklė yra ta, kad įkeistasis turtas draudžiama parduoti už mažesnę sumą negu nurodytoji įkeitimo akte suma, vistiek, ar atėjo sumokėjimo terminas aktu, ar neatėjo; jei per varžytines būna pasiūlyta mažesnė suma, tai varžytinės laikomos neįvykusiomis (civ. pr. 1068 str. 1 p.).

Kas del užstato ėmėjų teisių, tai reik atsižiūrėti, ar suėjo terminas įkeitimo aktu ar nesuėjo.

Jei terminas įkeitimo aktu esti suėjęs, tai įkaito ėmėjas turi teisės prašyti teismą atiteisti jam skolą, reikalauti vienas arba su kitais kreditoriais parduoti kaltininko turtą varžytinių tvarka ir dalyvauti varžytinėse; tuokart kaipo kreditoriui jam suteikiamos šios teisės:

1. kai turtas esti parduotas, jis gauna visą skolą,
2. jei turtą jis nuperka, tai jis gali visą savo skolą įskaityti į pasiūlyta per varžytines už turtą sumą.
3. jei varžytinės neįvyksta, pasilikti turtą jo pretenzijai atlyginti.

Jei įkeitimo aktui terminas dar nesti suėjęs, tai įkaito ėmėjas neturi vykdytojo teisių, tik jo interesai apsaugojami šiuo būdu: kai turtas esti parduotas per varžytines, tai skola įkeitimo aktu gali būt perkelta turto pirkikui, jei tik įkaito ėmėjas nenori atsiimti skolą pinigais. Kai per dvejas varžytines turtas nesti parduotas, tai įkaito ėmėjo teisės lieka lig įkeitimo akto termino pabaigos; tuokart turtas gali būt iš naujo parduodamas varžytinių tvarka del įkaito ėmėjo pretenzijos.

k) % popierių pardavimas.

Nuošimčių popieriai (valstybės, popieriai, akcijos, obligacijos) neparduodami varžytinių tvarka, o atiduodami vykdytojui su tam tikru teismo paliūdymu tą kaina, kurią nustato susitarimu vykdytojas ir kaltininkas; jei vykdytojo ir kaltininko susitarimas neįvyksta, tai tie popieriai atiduodami vykdytojui biržos kursu.

Kai atsiranda asmuo, kuris siūlo už tuos popierius daugiau ir duoda pinigus, tai vykdytojas turi teisės arba pasilikti popierius už kito duodamąją sumą arba gauti pinigais tą sumą.

Kai nėra nurodytų sąlygų arba kai teismas nežino popierių biržos kainos, tai popieriai turi būt siunčiami parduoti biržos makleriui.

Nuošimčių popieriams pridedamas teismo paliūdymas, arba kad popieriai perduoti vykdytojui arba kad jie siunčiami biržos makleriui parduoti ir kad teismo paliūdymas turi būt įteiktas popierių pirkikui; kitų formalumų tiems popieriams perduoti nereik. Kai makleriui siunčiama popierių daug, tai jie gali būt suskirstomi partijomis ir kiekvienai partijai pridedamas liūdymas.

j) Kreipimas vykdytojo pretenzijos į kaltininko kilnojamąjį turtą, esamąjį svetimose rankose.

Šiuo atsitikimu teismo anstolis turi eiti ieškinio apdraudimo taisyklėmis ir dar šiomis: teismo anstolis privalo siųsti trečiajam asmeniui pranešimą ir tame pranešime pažymėti, kurią dieną jis yra siuntęs kaltininkui vykdomąjį pranešimą.

Tretieji asmens, ar tai esti privatiniai asmens ar kredito įstaigos ar valdžios įstaigos, gavę tą pranešimą, privalo atiduoti teismo anstoliui arba teismui esamuosius jų rankose kaltininko pinigus ir kilnojamąjį turtą.

Trečiuoju asmeniu čia vadinamas tasai asmuo, kuris nėra jokiame santyky su sprendimo vykdytoju ir kuriam pareiga dedama tik civ. proc. 1078 straipsniu. Tasai asmuo neprivalo atiduoti kaltininko tą turtą, kuriuo apdrausta jo pretenzija į kaltininką.

Kai kaltininko pinigu esti valdžios arba teismo įstagoj, tai teismo anstolis įteikia įstaigai vykdomąjį raštą ir žinias, kada jo siųstas kaltininkui vykdomasis pranešimas; bet ir pats vykdytojas, nors jis dar nesti įteikęs vykdomąjį raštą anstoliui, turi teisės kreiptis į valdžios arba teismo įstaigą su vykdomuoju raštu ir teismo anstolio paliūdymu, jog vykdomasis pranešimas yra išsiųstas kaltininkui.

Valdžios arba teismo įstaiga šiais atsitikimais turi eiti civ. pr. 1078 str.; bet, kai į kaltininką nukreiptos kelios pretenzijos, tai valdžios arba teismo įstaiga visus kaltininko pinigus turi jau siųsti teismui. Kai teismui esti įnešti kredito įstaigos bilietai, kuriais kaltininkui priklauso pinigai ir kai kaltininkas pašauktas teisman neperrašo biliete pinigų vykdytojo vardu, tai teismas arba pats pažymi bilietuose vykdytojo teisę gauti pinigus, jei jų suma perviršija pretenzijos sumą arba perrašo bilietuose pinigus vykdytojo vardu, jei tų pinigų suma lygi yra pretenzijos sumai.

Kurie pinigai neleidžiama areštuoti už skolą, tatai aptariama atskirų įstatymu. Skola iš algos užlaikoma kaltininko vyresnybės,

bet kaltininkui paliekama tiek algos, kad jis galėtų mįsti su šeimyna; antai:

1. jei kaltininkas gauna algos per metus iki 2500 litų, tai iš jo algos užlaikomas trečdalis, jei jis esti nevedęs, ir ketvirdalis, jei jis esti vedęs arba našlys, bet turi vaikų;
2. jei kaltininkas gauna algos per metus ne daugiau kaip 5000 litų, tai tais pat atvėjais iš algos užlaikomi du penkdaliai arba trečdalis;
3. jei metinė alga didesnė kaip 5000 litų, tai iš jos tais pat atvėjais užlaikoma pusė arba du penkdaliai.

Jei kaltininko žmona ir vaikai turi pakankamą mįsti nuosavą turtą, tai iš kaltininko algos užlaikoma tiek, kiek iš nevedusio algos.

Tiek pat užlaikoma iš algos, kai kaltininkas eina privatinę tarnybą.

Visai neužlaikoma už skolą:

1. iš pensijos sužeistajam kaltininkui,
2. iš duodamos kaltininkui del nelaimingų atsitikimų pašalpos,
3. iš duodamų tarnybos reikalais važinėti pinigų,
4. iš pensijų ir pašalpų, kurias gauna nukentėję nelaimingais atsitikimais darbininkai.

Iš valdininko našlės pensijos, jei valdininkas lieka kaltas iždui ir turto nepalieką, užlaikomas trečdalis.

B. Kreipimas pretenzijos į kaltininko nekilnojamąjį turtą.

a) Nekilnojamasis turtas žmogui yra brangus; deliai to įstatymai suteikia kaltininkui laiką atsilyginti su vykdytoju geruoju, nes pardavimas nekilnojamojo turto prievartos būdu traukia daug išlaidų ir nuostolių. Užtat civ. pr. 1095 str. ir sako, kai vykdytojo pretenzija kreipiama į nekilnojamąjį turtą, tai kaltininkui suteikiama du mėnesiai, skaitant nuo vykdomojo pranešimo įteikimo dienos ir kaltininkas perspėjamas, jog po dviejų mėnesių jo nekilnojamasis turtas bus surašomas ir parduodamas. Čia įstatymas mano, kad tuo laiku kaltininkas, gal, galės pats parduoti savo nekilnojamąjį turtą arba įkeisti jį visą arba jo dalį ir įnešti pinigų sumą vykdytojo pretenzijai atlyginti. Bet, antra vertus, kaltininkas, gavęs vykdomąjį pranešimą, gali tuoj parduoti turtą, kad ir pigiai ir suslėpti pinigus; tuokart vykdytojas nieko negautų. Užtat, civ. proc. 1096 ir 1097 straipsniai suvaržo kaltininką: būtent, kai kaltininkui siunčiamas vykdomasis pranešimas, tai jo nekilnojamajam turtui dedamas draudimas ir be to jam ginama parduoti turtas, kirsti ir parduoti miškas ir naikinti ūkio daiktai. Kaip jau sakyta, kaltininkas gali parduoti turtą, tik turi įnešti skolą.

Kas del sutarčių, kurios liečia kaltininko nekilnojamąjį turtą, tai civ. proc. 1099 ir 1100 straipsniai sako, kad padarytos prieš gaunant vykdomąjį pranešimą kaltininko sutartys turi jėgos lig jų termino pabaigos; vėliau padarytosios sutartys gali būt naikinamos del vykdytojo prašymo, o kai turtas esti parduotas varžytinių tvarka del pirkiko prašymo, jei tos sutartys daro nuostolių vykdytojui arba turto pirkikui.

Reik pasakyti, kad ir prieš gaudamas vykdomąjį pranešimą kaltininkas jau jaučia, jog išbristi iš skolų jis jau negali ir tyčia apkrauja savo nekilnojamąjį turtą sutartimis, kad nieks jo pirkti nenorėtų; čia kaltininko tikslas yra pakenkti jo kreditoriui. Užtat ir šiuo atsitikimu galima remtis civ. stat. 1529 str. (X 1 d.), kuris pripažįsta naikintinomis sutartis, jei jos esti padarytos tikslu perleisti turtą ir tuo būdu išvengti mokėti skolas; deliai to galima prašyti panaikinti tas sutartis, nors jos ir esti padarytos prieš gaunant vykdomąjį pranešimą. Vėlgi kaltininkas tarpais daro sutartis del visako, iš tikrųjų gi nė jis nė jo kontragentas nevykdo tas sutartis; čia taipgi kaltininko tikslas kenkti turto pirkikui; užtat ir šiuo atsitikimu reik teisti turto pirkikui prašyti panaikinti tas sutartis, kurios nėra įtrauktos į turto sąrašą ir esti iškeltos tik, kai turtas jau būna parduotas. Teisė ginčyti padarytas, jau gavus vykdomąjį pranešimą, sutartis, priklauso vykdytojui, turto pirkikui ir asmenims įsigijusiems turtą iš pirkiko, jei tik pirkikas nebuvo pripažinęs tas sutartis ir nebuvo jas vykdęs. Pirkiko teisei ginčyti kalbamąsias sutartis reik tik, kad sutartis kenktų pirkiko interesams, būtent, mažintų turto vertę, nors toji sutartis ir būtų įtraukta į sąrašą ir būtų žinoma pirkikui.

b) Dviem mėnesiam praslinkus, eina kaltininko nekilnojamojo turto surašymas, jo įkainavimas ir pardavimas.

Teismo anstolis daro kaltininko turto surašymą del vykdytojo reikalavimo ir apie to darbo pradžią praneša kaltininkui. Į sąrašą turi būt įtraukta: kur yra kaltininko turtas, iš ko jis susideda, kam priklauso, ar nėra bendrai valdomas, kokiu aktu jis teko kaltininkui, turto sienos ir kaimynų pavardės, žemės, miško ir vandens plotas, kokios yra pramonės įmonės, ar neišnomuotas turtas arba jo dalis sutartimis, ar toli turtas nuo miesto, geležinkelio ir upės. Žemės plotas galima nurodyti apytikriai. Trobėsiai surašomi kiekvienas skyrium ir, kiek galint, individualizuojami. Į sąrašą įtraukiamas ir kilnojamasis turtas, jei jis negalima atskirti nuo nekilnojamojo.

Kaltininkas turi pristatyti anstoliui aktus ir turto planus, o jei jų nepristato, tai netenka teisės skųsti anstolio veiksmus.

Teismo anstolis turi rinkti iš iždo ir savyvaldybių žinias, kiek mokesnių nesumokėta už turtą.

Sąrašas yra labai svarbus aktas del to, kad varžytinės eina esamomis sąraše žiniomis; be to į išduodamą pirkikui aktą įtraukiamos žinios iš sąrašo.

Kai kaltininko nekilnojamojo turto vertė yra didesnė negu ieškomosios skolos suma, tai surašoma tik atitinkamoji skolai turto dalis; tik jei turtas negali būt dalinamas, kaip antai, fabrikas, namai, tai jis surašomas visas.

Kaltininko nekilnojamasis turtas dažniausia esti jo pačio valdomas, bet esti valdomas ir trečiojo asmens. Kai tasai turtas esti pačio kaltininko rankose, tai anstolis turi surašyt turtą, nežiūrėdamas trečiųjų asmenų pretenzijų į tą turtą; šiuo atvėju trečiajam asmeniui suteikiama teisės kelti bylą vykdytojui ir kaltininkui ir prašyti sustabdyti turto pardavimą (civ. proc. 1197 ir 1198 str.); apie bylos kėlimą turi būt pranešta teismui, kuriame turtas rengiama parduoti.

Kai turtas nesti kaltininko rankose, tai tretieji asmens gali prašyti nutraukti turto surašinėjimą ir ginčo bylų tvarka ir atskiru prašymu ir remtis arba savo savybės teise arba faktiškų valdytojų teise.

c) Nekilnojamojo turto įkainavimas.

Nekilnojamasis turtas įkainojamas, kai esti pabaigtas jo surašinėjimas, šia tvarka: kai anstolio baigiamas turto surašinėjimas, tai vykdytojas privalo įteikti anstoliui pareiškimą, kokia suma jis įvertina atsakovo turtą. Pareiškimas įteikiamas turto savininkui, kuriam leidžiama per 7 dienas kelti ginčas del įkainavimo, bet savininkas privalo įduoti ir jo pačio įkainavimą, paremtą gautąja paskutiniais penkeriais metais gryno pelno suma ir sustiprinti tą sumą pajamų knygomis, sąskaitomis, sutartimis ir kitais dokumentais; žinoma, kai savininkas valdo turtą mažiau kaip 5 metus, tai jis turi pristatyti minėtąsias žinias tik to laiko, kurį jis valdo turtą. Vykdytojui leidžiama arba priimti kaltininko įkainavimas arba vėl per 7 dienas įteikti prieštaravimas.

Jei vykdytojas nesutinka su kaltininko įkainavimu, tai turtas įkainojamas žinovų. Žinovus pasirenka vykdytojas ir kaltininkas iš apylinkės žemės savininkų tarpo, o jei vykdytojas ir kaltininkas nesusitaria šiuo reikalu, tai žinovai skiriami teismo anstolio.

Žinovai išaiškina tik gryną turto pelną; paskui gi turtas įkainojamas šiaip:

a) žemė įkainojama dešimties metų vidutinio metinio gryno pelno suma,

b) geri muriniai namai aštuonių metų tokia pat suma,

c) nauji mediniai namai šešių metų tokia pat suma,
d) seni mūriniai ir mediniai trobesiai įkainojami du kartu mažiau,
e) kaimuose trobesiai įkainojami, dedant pagrindan medžiagos vertę, jei jie negalima įkainuoti nurodytais punktuose b, c ir d būdais.

Šitam įkainavimui priduriama dar vertė tų turto dalių, kurios turi būt įkainojamos skyrium arba neduoda pelno savininkui.

Surašytasis turtas paliekamas jo valdytojo rankose, kol jis nebūna parduotas varžytinių tvarka; o kai jis esti surašytas patenkinti pretenzijai įteikimo aktu, tai įkaito ėmėjas turi teisės reikalauti pavesti jam valdyti turtą lig pardavimo dienos ir naudotis pelnu iš turto už nuošimčius. Tokia teisė suteikiama įkaito ėmėjui civ. proc. 1129 str.; turinio atžvilgiu ji paneši į teisę asmens, kuriam esti pavestas valdyti turtas lig gyvos galvos. Įkaito ėmėjas, gavęs valdyti kaltininko turtą, privalo mokėti mokesnius už tą turtą ir jei del nemokėjimo mokesnių kaltininko turtas būtų parduotas, tai įkaito ėmėjas turi atlyginti kaltininkui nuostolius, kai kaltininkas įrodo, jog turtas parduotas per pigiai.

Kas del klausimo, kuriuo būdu įkaito ėmėjas gali gauti valdyti kaltininko turtą, tai kadangi įkaito ėmėjui teisė suteikiama civ. proc. 1129 str., ji turi būt konstatuota ir pripažinta teismo, o ne anstolio. Ir kaltininkas ir įkaito ėmėjas privalo priimti surašytąjį turtą sulyg sąrašu ir atiduoti jį taipgi sulyg sąrašu. Be to, kaltininkas privalo duoti atskaitą, kiek pelno jis yra gavęs iš turto ir tasai pelnas pridedamas sumai, kuri bus gauta už turtą per varžytines.

d) Nekilnojamojo turto pardavimas.

Turto surašymo ir įkainavimo tikslas yra paruošti turtą parduoti. O turto pardavimo tikslas yra ne tik atlyginti vykdytojo pretenziją, bet ir gauti už turtą, kiek galima brangiau. Čia vykdytojo ir kaltininko norai susieina: jei už turtų būtų gauta mažai, tai ne visa vykdytojo pretenzija būtų atlyginta, taiposgi ir kattininko liktų dar skolos dalis; vykdytojas ieškotų kaltininko kito turto parduoti, kaltininkas turėtų netekti dar kito turto.

Užtat civ. pr. 1132 str. ir sako, kad vykdytojas ir kaltininkas turi teisės pareikšti teismo anstoliui, kur jų nuomone reik parduoti turtas, kokiu laiku ir kokia tvarka. Jei vykdytojas ir kaltininkas nesusitaria šituo reikalu, tai turtui parduoti taikomos įstatymų išdėstytosios taisyklės. Kai į kaltininko nekilnojamąjį turtą kreipia kartu pretenzijas keli vykdytojai, tai jie visi turi tartis su kaltininku kalbamaisiais klausimais ir išspręsti juos remdamies, preten-

zijų sumų didumu; čia kitaip daryti vargiai bau galima, nes kieno pretenzija didesnė, tam reik pavesti rūpintis, kad už turtą galima būtų gauti daugiau.

Jei iš pradžių vykdytojas esti tik viens ir jis esti susitaręs kalbamaisiais reikalais su kaltininku o paskui prisideda dar kiti vykdytojai, tai pirmojo vykdytojo sutartis su kaltininku palieka nekeičiama.

Teismo anstolis, pabaigęs priruošiamąjį darbą, turi įteikti visą bylą tam teismui, kuriame turtas turi būt parduodamas.

Einant mūs laikinuoju teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu, visos ne ginčo bylos priklauso taikos teisėjų kompetencijai. Kai turtas reik tik parduoti, tai čia jau ginčo negali būt; užtat, turto pardavimas turi būt atliekamas taikos teisėjo kameroj ir to teisėjo, kurio nuovadoj yra nekilnojamasis turtas. Šita tvarka yra gera dar tuo, kad apylinkės žmonėms patogiau stoti varžytis, o apylinkės žmonės geriau žino turto vertę ir daugiau gali pasiūlyti už turtą.

Kai taikos teisėjo kamera yra toj vietoj, kurioj yra apygardos teismas, tai patogiau parduoti turtas apygardos teisme.

Be to civ. proc. 1135 straipsnis leidžia vykdytojui ir kaltininkui prašyti parduoti bet kurį turtą apygardos teisme. Čia nereikalaujama, kad turtas būtų parduodamas teismo salėj: jei salė neatlieka, tai turtas leidžiama pardavinėti bet kuriame teismo kambary.

Taikos teisėjas arba teismo pirmininkas (arba jo padėjėjas) turi peržiūrėti teismo anstolio bylą tikslu įsitikinti, ar viskas anstolio padaryta, kaip reikalauja įstatymai. Tie patys asmens turi priiminėti prašymus ir skundus, turto pardavimo reikalais; jie įsako teismo anstoliui ir parduoti turtą. Pasirinkti teismo anstolį, kai anstolių esti keli kuriame mieste, turi teisės vykdytojas ir kaltininkas.

Įkeistasis valstybės kredito įstaigai arba privatiniam bankui nekilnojamasis turtas turi būt parduodamas, einant tos įstaigos arba banko įstatais, bet ir čia vykdytojui ir kaltininkui leidžiama tartis turto pardavimo vietos reikalu.

e) Turto pardavimo terminai ir skelbimas apie juos.

Teismo anstolis, kuriam pavesta parduoti turtas, skiria varžytinių dieną ir skelbia apie tai laikraščiuose, kad daugiau žmonių galėtų sužinoti apie turto pardavimą ir stoti varžytis. Nekilnojamasis turtas parduodamas bent keturis kartus per metus.

Turto pardavimo diena neskiriama:

1. ankščiau mėnesio, jei turtas esti įkainotas ne daugiau kaip 2500 litų,

2. ankščiau dviejų mėnesių, jei turtas įkainotas daugiau kaip 2500 litų, bet ne daugiau kaip 50 000 litų,
3. ankščiau trijų mėnesių, jei turtas įkainotas daugiau kaip 50 000 litų.

Nurodomasis čia laikas skaitomas nuo skelbimo dienos valdžios laikrašty.

Kai turtas esti įkainotos ne daugiau kaip 500 litų, tai skelbimai tik iškabinami valščiaus arba miesto valdybos butuose, policijoj ir kitose vietose.

Skelbimus leidžia teismo anstolis. Skelbimuose turi būt įdėta: kieno turtas parduodamas, koks ir kur jis yra, visas ar dalimis bus parduodamas, ar turtas užstatytas ir jei užstttytas, tai kam, kur ir kurią dieną bus parduodamas, kiek jis įkainotas ir kiek užstato reikės sudėti varžytinių dalyviui.

Skelbimai dedami ne tik valdžios laikrašty, bet kabinami dar turto vietoj, siunčiami policijos, valščių arba miesto valdyboms ir taikos teisėjams.

Be to vykdytojui ir kaltininkui leidžiama dėti skelbimų nuorašai, kuriuose jie nori laikraščiuose jų lėšomis.

f) Varžytinių tvarka.

Kiekvienam parduodamajam turtui arba skyrium parduodamajam žemės sklypui rašomas varžytinių lapas, kuriame pažymima: pats turtas, nuo kurios sumos bus pradėtos varžytinės, kiek įkainotas turtas, kiek iš turto reikės sumokėti valstybės ir savyvaldybių mokesnių ir išlaidų; šitų išlaidų sąskaitą sustato teismo anstolis ir deda į ją visas išlaidas, kurios esti padarytos, ruošiant turtą parduoti; jos turi būt peržiūrėtos ir patvirtintos taikos teisėjo arb a teismo pirmininko.

Kas nori pirkti turtą, tas privalo stoti pats arba statyti įgaliotinį ir sudėti anstoliui prieš varžytines užstatą, kurio suma turi būt lygi dešimtajai turto kainos daliai.

Pirmiau užstatas nebūdavo reikalaujamas, bet pasirodė, kad kai kurie asmens, stodavo varžytis, įsiūlydavo už turtą didelę sumą, o paskui pinigų neįnešdavo; ir tatai būdavo daroma, kad varžytinės neįvyktų; taigi varžytinės reikėdavo daryti iš naujo ir pinigų išieškojimas būdavo užtęsiamas. Deliai to 1913 metais įstatymas pradėjo reikalauti užstato, kuris turi baudos reikšmės varžytinių dalyviui, neįnešusiam pinigų. Leidžiama nedėti užstato:

a) valdžios įstaigoms,
b) asmenims, kurie valdo parduodamąjį turtą su kaltininku bendrosios savybės teisėmis, jei jų dalys esti nesurašytos,

c) vykdytojams ir užstato ėmėjams, jei jų pretenzijos perviršija reikalaujamojo užstato sumą ir jei vyresnės pretenzijos nedaro kliučių.

Varžytinės atliekamos teismo anstolio po taikos teisėjo arba, kai turtas esti parduodamas apygardos teisme, po teismo nario akių; teismo narys skiriamas teismo pirmininko. Iš pradžių anstolis perskaito varžytinių lapą ir klausia, ar nori kas duoti daugiau negu turtas yra įkainotas. Dalyvaujančiųjų varžytinėse asmenų pavardės ir vardai įrašomi į varžytinių lapą ir kai kuris duoda daugiau, tai tatai pažymima lape šale jo pavardės ir skelbiama visiems varžytinių dalyviams. Kai nieks daugiau nepridėda, tai varžytinės laikomos pabaigtos ir turtas tenka tam, kas pasiūlo daugiausia. Paskui varžytinių lapas pasirašomas turto pirkiko, anstolio, vykdytojo ir kaltininko, jei jie būna atvykę, ir taikos teisėjo arba teismo nario. Užstatas varžytinių dalyviams grąžinamas, o pirkiko paliekamas.

Varžytinėms pasibaigus. Turto pirkikas per 14 dienų turi įnešti sumą, už kurią jis esti pirkęs turtą; į tą sumą įskaitomas ir jo užstatas; be to per 7 dienas jis turi įnešti turto įgijimo mokesnį. Tasai mokesnis imamas nuo pasiūlytos sumos; jokių kitų išlaidų pirkikas neprivalo įnešti.

Praktika leidžia įnešti turto įgijimo mokesnį ir po 7 dienų tik ne vėliau tos dienos, kurią teismas tvirtina varžytines; kitaip sakant, prasilenkimas su civ. pr. 1162 str. nelaikomas tokiu svarbiu dalyku, kad del jo reikėtų atimti teisė iš pirkiko.

Kai turtas esti įkeistas pirmuoju ir antruoju aktais ir kai jį paima del varžytinių neįvykimo įkaito ėmėjas antruoju aktu, tai šiuo atvėju reik mokėti įgijimo mokesnis nuo abiejų aktų sumos.

Savybės teisė pereina pirkikui nuo varžytinių dienos, jei tik varžytinės esti patvirtintos ir teisė pripažinta teismo nutarimu; kol pirkikas nėra gavęs varžytinių aktą, tol jis neturi teisės perleisti pirktąjį turtą kitam. O varžytinių aktas išduodamas šiuo būdu: kai pirkikas įneša laiku pasiūlytąją per varžytines už turtą sumą ir turto įgijimo mokesnį, taikos teisėjas arba apygardos teismas patvirtina pirkikui savybės teisę; su teismo nutarimo nuorašu pirkikas turi kreiptis į notarą, kuris rašo aktą ir tame akte nurodo parduotąjį turtą, remdamasis surašymu, kuriuo turtas buvo parduotas. Tas aktas pažymas vyr. notaro. Turto pirkikas turi teisės reikalauti jo pretenziją vykdomuoju raštu įskaityti į pasiūlytąją už turtą sumą, bet, žinoma, įskaityti leidžiama tik tiek, kiek tenka pirkikui pinigų iš kaltininko turto.

Sudėtais pirkiko pinigais sumokami pirmiausia kaltininko užvilktieji valstybės ir savyvaldybių mokesniai ir turto surašinėjimo,

įkainavimo, saugojimo ir pardavimo išlaidos; kitais pinigais atlyginamos kreditorių pretenzijos. Įkeitimo aktais skola sumokama visa su noušimčiais.

g) Neįvykusios ir naikintinosios varžytinės.

Neįvykusiomis laikomos varžytinės tais pat atsitikimais, kaip kad ir parduodant kilnojamąjį turtą. Tik čia civ. proc. 1170 str. 1 punktas skiriasi nuo 1062 str. 1 punkto, būtent: 1170 str. 1 punktas sako, kad varžytinės laikomos neįvykusiomis, jei nestoja nieks varžytis arba stoja tik vienas, bet jis neprideda viršaus įkainavimo sumai, o 1062 str. 1 punkte tokios sąlygos nėra; deliai to, jei, parduodant kilnojamąjį turtą, stoja vienas pirkikas, tai varžytinės neįvyksta, o jei, parduodant nekilnojamąjį turtą, stoja tik vienas pirkikas, bet jis prideda viršų įkainavimo sumai, tai varžytinės laikomos įvykusiomis. Čia nenurodoma, kokio didumo turi būt viršus; užtat, jis gali būt ir visai mažas. Bet ir čia, kai atvyksta tik vienas pirkikas, kuris prideda viršaus, tai teismo anstolis visgi turi laukti iki 2 val., nes civ. proc. 1048 str. tekstas nėra pakeistas.

Kai varžytinės neįvyksta, tai kreditoriai turi teisės prašyti įtaisyti naujas varžytines arba paimti turtą sau ta kaina, kuria prasidėjo varžytinės.

Kol neįvyksta naujos varžytinės, kaltininkas turi teisės įnešti pinigus visoms pretenzijoms atlyginti ir atvaduoti turtą nuo varžytinių.

Jei vienas kreditorių nori paimti kaltininko turtą, o kiti kreditoriai neatsiliepia ir neprašo įtaisyti naujas varžytines, tai tasai kreditorius turi teisės pasilikti turtą. Jei susirenka visi kreditoriai ir nutaria paimti kaltininko turtą po neįvykusių varžytinių, tai kaltininko turtas įtvirtinamas ne visiems kreditoriams kartu bendrosios savybės teisėmis, o tik tam, del kurio prašymo kaltininko turtas buvo surašytas, paskui tam, kurio pretenzija yra didesnė.

Kreditorius, kuris buvo varžęsis, bet paskui neįnešė pinigų, turi teisės paimti kaltininko turtą ta kaina, kurią buvo įsiūlęs per varžytines.

Naujos varžytinės del kreditorių prašymo gali būt skiriamos apygardos teisme, jei pirmą kartą jos buvo taikos teisėjo kameroj; ginčai tarp kreditorių šiuo reikalu sprendžiami yra pretenzijų dauguma.

Kai neįvyksta ir antros varžytinės, tai kreditoriai turi paimti kaltininko turtą arba kreipti savo pretenzijas į kitą kaltininko turtą ir sumokėti visas varžytinių išlaidas. Jei jie to nepadaro, tai turtas lieka toj padėty, kurioj buvo prieš varžytines, kol nebus atleistas nuo arešto. Kuris kreditorius priima kaltininko turtą, tasai

privalo atsilyginti su kitais kreditoriais ir sumokėti kiekvienam jų tiek, kiek kuriam tenka iš kaltininko turto.

Kai pinigai už pirktąjį turtą ir mokesniai nebūna įnešti, tai taikos teisėjas arba teismas užstato neišduoda ir paskui užstatu sumoka tą pretenzijų dalį, kuri lieka neatlyginta iš kaltininko turto po antrų varžytinių, o užstato likučiai paverčiami labdarybės tikslams. Iš asmenų, kurie atleidžiami nuo užstato, tasai užstatas išieškomas per policiją.

Naikinamos varžytinės:

1. kai parduotasis turtas vėliau esti pripažintas teismo kito asmens, o ne kaltininko savybe,
2. kai kuris asmuo būna neleistas varžytis neteisiai arba kai nepriimta pasiūlytoji kurio asmens didžiausioji kaina už turtą,
3. kai turtas esti pirktas asmens, kuris neturėjo teisės varžytis,
4. kai turtas esti parduotas ankščiau negu buvo paskelbta (civ. proc. 1180 str.).

Reik pasakyti, kad civ. proc. 1180 str. 1 p. byla del varžytinių panaikinimo gali būt keliama tik trečiojo asmens; kitais to pat straipsnio atsitikimas (2, 3 ir 4 pp.) turi būt teikiamas varžytinių dalyvio atskiras skundas; jei toks skundas nepateiktas laiku, tai varžytinės nenaikinamos. Visgi taikos teisėjas arba teismo narys privalo žiūrėti, kad varžytinės eitų įstatymų tvarka. Varžytinės gali būt naikinamos ne vien nurodytais civ. proc. 1180 str. atsitikimais.

Varžytinių teisumui įstatymai nurodo būtinąsias sąlygas; jei tos sąlygos nesti įvykdytos, tai įsakoma naikinti varžytinės.

Taiposgi esti atsitikimai, kad kaltininkas tyčia užstato savo turtą kitam asmeniui, kad kreditoriai be užstato negautų atiteistųjų jiems pretenzijų; arba, du ar daugiau asmenų susitaria stoti varžytis tikslu numušti turto kainą ir padėti vienam įsigyti pigiai parduodamąjį turtą. Žinoma, kai toki neteisūs ir nesąžiningi veiksmai būna įrodyti, tai varžytinės taipgi turi būt panaikintos; šiais atsitikimais leidžiama kelti bylos bendrąja tvarka.

Būtinomis sąlygomis, del kurių nepildymo naikinamos varžytinės, teismo praktika laiko šias: neįteikimą kaltininkui vykdomojo pranešimo; nestabdymą varžytinių, kai miršta kaltininkas; įtaisymą varžytinių be skelbimų arba be visų skelbimų, ne toj vietoj, kuri buvo nurodyta skelbimais, laužymą per varžytines viešumos principo ir k. k.

Kai esti kelta byla arba pateiktas skundas einant civ. proc. 1180 straipsnio punktais, tai stabdomas vykdymas teismo nutarimo, kuriuo pirkikui pripažinta teisė pirktajam turtui, ktaip sakant, pir-

kikui neišduodamas varžytinių aktas; o teismo anstolis (arba kits einantis jo pareigas valdininkas) baudžiamas disciplinariniu būdu, turi atlyginti nuostolius privatiniams asmenims ir nustoja atlyginimo už darbą, jei del jo veiksmų varžytinės esti panaikintos (civ. proc. 1205—1207 str.).

Taikos teisėjas arba teismo narys, kuriam esti pavesta prižiūrėti varžytinių tvarka, turi teisės nepatvirtinti varžytines ir savo nuožiūra ir del skundų, jei teismo anstolio prasilenkta su varžytinių taisyklėmis. Taikos teisėjo arba teismo nario nutarimas tuo dalyku skundžiamas.

Kai varžytinės esti panaikintos teismo nutarimu del varžytinių dalyvių skundų, tai skiriamos kitos varžytinės, kurios laikomos pirmomis, o ne antromis varžytinėmis, nes netikros varžytinės laikomos nebuvusiomis. O kai parduotasis turtas teismo sprendimu pripažintas esti trečiojo asmens savybe, tai jis atiduodamas trečiajam asmeniui, o turto pirkikas turi teises atsiimti sumokėtus už turtą pinigus iš tų kreditorių, kurie pinigus yra gavę (civ. proc. 1197 ir 1181 str.). Bet šiuo atsitikimu trečiasis asmuo turi teisės ir nekeldamas bylos del grąžinimo turto reikalauti teismo keliu nuostolių iš tų asmenų, kurie neteisiai būna pardavę turtą.

Kitaip daroma, kai varžytinės neįvyksta: būtent, skiriamos antros varžytinės, kurios varomos ta pačia tvarką kaip kad ir pirmosios, tik turtas iš naujo neįkainojamas ir, kas svarbiausia, turtas leidžiama parduoti už mažesnę sumą negu jis buvo įkainotas (civ. proc. 1182 str.).

Sakėme, kuriais atsitikimais varžytinės laikomos neįvykusiomis ir kuriais naikintinomis.

Įstatymai leidžia ir atidėti varžytines. Varžytinės atidedamos, kai atidėti jas prašo visi kaltininko kreditoriai, kurie yra nukreipę savo pretenzijas į kaltininko turtą; čia, žinoma, kaltininkas prašo kreditorius pratęsti jam laiką sumokėti skoloms; kadangi atidėjimas varžytinių liečia tik kreditorių ir kaltininko interesus, tai kliūčių atidėti varžytines del visų kreditorių prašymo negali būt (civ. proc. 1209 str.).

Pagalios pretenzija leidžiama išieškoti iš nekilnojamojo turto pelno; bet čia reikalaujama:

1. kad nekilnojamasis turtas priklausytų kaltininkui savybės teisėmis,
2. kad būtų kaltininko ir vykdytojo susitarimas atsilyginti šiuo būdu ir
3. kad kaltininkas ir vykdytojas patys išaiškintų, kiek pelno duoda nekilnojamasis turtas ir kieno jis bus valdomas, kol pretenzija bus atlyginta (civ. pr. 1208 str.).

Reik pabrėžti dar, jog šiuo atsitikimu turtas turi būt faktiškai valdomas pačio kaltininko, o ne jo nuomuojamas kitam, nes kreipti pretenziją į nuompinigius vykdytojas turi teisės ir remdamasis civ. proc. 1078 str.

h) Valdomojo bendrosios savybės teisėmis turto pardavimas.

Turtas tarpais priklauso keliems asmenims savybės teisėmis, bet jis dar nebūna padalintas, pav., žemės plotas; arba tasai turtas nėra dalintinas, pav., namas, fabrikas. Čia, kai vienas savininkų esti kaltininkas, tai surašomas visas turtas, bet varžytinių tvarka parduodama tik kaltininko teisė jo daliai, kuri neišskiriama iš viso turto. Bet toks turtas leidžiama parduoti ir visas, jei to nori kiti turto savininkai ir jei kreditorius išreiškia taipgi savo sutikimą. Kreditoriaus sutikimas reikalaujamas todel, kad turto savininkai, žinodami, jog visam turtui neatsiras pirkiko ar del jo vertės didumo ar del kitos priežasties, gali tyčia prašyti parduoti visą turtą ir tuo būdu daryti pavojų kreditoriaus pretenzijai.

Kai esti parduotas visas turtas, tai kaltininko skolai sumokėti paverčiama tik atitinkamoji kaltininkui gautos už turtą sumos dalis; kita gi sumos dalis skirstoma kitiems savininkams proporcijos pagrindais. Kai čia keliamas turto savininkų ginčas del kaltininko dalies, tai pinigai neišduodami kreditoriui, kol ginčas nebūna išspręstas teismo. Į tą ginčą del savo intereso gali įsikišti ir kreditorius.

i) Įkeistojo turto pardavimas.

Įkeitimo aktu grąžinama visa skola su nuošimčiais.

Turtas būna įkeistas arba vienam asmeniui arba kredito įstaigai arba keliems asmenims (pirmuoju, antruoju, trečiuoju įkeitimo aktais).

1. Kai turtas įkeistas privatiniam asmeniui ir įkeitimo aktui terminas jau būna suėjęs, tai įkaito ėmėjas turi tas pačias teises kaip kad ir kiekvienas kreditorius. Be to jis turi dar teisės reikalauti pavesti jam valdyti turtą lig varžytinių dienos (civ. proc. 1129 str.). Jei paskui jis perka turtą per varžytines, tai į jo pasiūlytąją sumą įskaitoma jo pretenzija įkeitimo aktu; jeigu jo pasiūlytoji suma esti didesnė už jo pretenzijos sumą, tai skirtumą jis turi sumokėti pinigais (civ. pr. 1168 str.).

Jei per varžytines nieks nepasiūlo už turtą didesnės sumos negu įkeitimo akto suma, tai įkaito ėmėjas turi teisės pasilikti turtą už skolą įkeitimo aktu; žinoma, jei kas duoda per varžytines už turtą daugiau, tas turi atlyginti įkaito ėmėją. Pirmuoju atsitikimo įkaito ėmėjas turi teisės ir prašyti skirti antras varžytines.

Kai įkeitimo aktu skolai mokėti terminas dar nesti suėjęs, tai teismas turi pranešti įkaito ėmėjui apie varžytines, o įkaito ėmėjas gali suteikti teismui žinių, kiek jam kalta ir kokios yra paskolos sąlygos. Įkaito ėmėjui pranešama ir apie varžytinių padarinius.

Jei įkaito ėmėjas dalyvauja varžytinėse ir pats perka turtą, tai jis gali atsilyginti įkeitimo aktu. Jei turtą perka kitas asmuo, tai skolą įkeitimo aktu gali apsiimti sumokėti pirkikas arba ir tuoj ją sumokėti, jei tik įkaito ėmėjas sutinka.

Jei pasiūlytoji už turtą suma būna mažesnė už įkeitimo akto skolos sumą, tai įkaito ėmėjas gali arba prašyti paskirti naujas varžytines arba paimti turtą už skolą arba paimti pasiūlytąją sumą; tuomet įkeitimo aktas laikomas apmokėtas.

Jei neįvyksta ir antros varžytinės, tai trečios varžytinės neskiriamos, turtui lieka draudimas įkeitimo aktu, o kai įkeitimo aktui terminas sueina, turtas vel parduodamas varžytinių tvarką jau del įkaito ėmėjo reikalavimo.

Kai turtas įkeistas kredito įstaigai ir kai tai įstaigai tenka išieškoti pretenzija iš įkeistojo turto, tai tasai turtas parduodamas, einant kredito įstaigos įstatų taisyklėmis (civ. pr. 1137 str.), kredito įstaigos bute ir teismo valdžia į tą pardavimą nesikiša. Kas perka turtą per tokias varžytines, tam kredito įstaigos taryba arba valdyba išduoda nutarimą, kuris atstoja teismo nutarimą; tuo nutarimu remdamasis notaras surašo aktą, kuris pažymimas vyresniojo notaro knygose arba, kur įvesta ipoteka, ipotekos knygose.

Šits palengvinimas kredito įstaigoms suteikiamas todel, kad bendroji turto pardavimo tvarka kredito įstaigoms yra nepatogi, nes ji labai nutęsia turto pardavimo dieną.

O kai iš įkeisto kredito įstaigai nekilnojamojo turto išieško pretenziją kuris kaltininko kitas kreditorius, tai turtas parduodamas varžytinėmis bendrąja tvarka. Kredito įstaigai siunčiamas pranešimas apie varžytinių dieną ir kredito įstaiga privalo pranešti, kiek jai kalta įkeitimo aktu ir kuriomis sąlygomis skola turi būt sumokėta (civ. proc. 1183 ir 1184 str.). Kredito įstaigai pranešama ir apie varžytinių padarinius. Jei įkeitimo aktui terminas dar nesti suėjęs, tai skola tuo aktu kredito įstaigai leidžiama perkrauti turto pirkikui; čia kredito įstaiga turi tas pačias teises kaip kad ir privatinis įkaito ėmėjas, jei tik kredito įstaigos įstatuose nėra kitų taisyklių.

Kai turtas įkeistas keliais įkeitimo aktais, tai įkaito ėmėjai gauna skolą pilna suma su nuošimčiais, o paprastieji kreditoriai atlyginami likučiais. Įkaito ėmėjų tarpe skola sumokama, atsižiūrint įkeitimo aktų senumo, kitaip sakant, skola mokama pirmiausia tam kreditoriui, kurio įkeitimo aktas yra pirmiau padarytas.

k) Išieškotosios pinigų sumos dalinimas keliems kreditoriams.

Kai išieškotos iš kaltininko turto pinigų sumos pakanka atlyginti visiems kreditoriams, tai teismo anstolis pats išduoda pinigus kreditoriams, kiek kuriam reik. O jei tos sumos nepakanka visoms pretenzijoms atlyginti, tai teismo anstolis įneša pinigus arba apygardos teismui arba taikos teisėjui, kurio apygardoj arba nuovadoj sprendimas buvo vykdomas, padalinti juos kaltininko kreditoriams (civ. pr. 1214 str.).

Įstatymas leidžia patiems kreditoriams pasidalinti išieškotąją sumą geruoju susitarus su kaltininku.

Kai kreditorių susitarimas su kiltininku neįvyksta per dvi savaiti nuo tos dienos, kurią pinigai būna įnešti teismo anstolio, tai teismas eina šiomis taisyklėmis: iš gautų už kaltininko turtą pinigų pirmiausia turi būt sumokėtos teismo sprendimo vykdymo išlaidos, kaltininko nesumokėti valstybės ir savyvaldybių mokesniai, paskui pretenzijos įkeitimo aktais, paskui kitų kreditorių pretenzijos, o likučiai, jei jie esti, turi būt išduoti kaltininkui. Pinigus padalinti kreditoriams teismo pirmininkas paveda vienam teismo nariui. Padalinimo projektas gali būt žiūrimas per 7 dienas ir tuo laiku leidžiama teikti prieštaravimai projektui. Jei čia esti keliamas ginčas kreditorių, tai ginčą sprendžia apygardos teismas arba taikos teisėjas.

Pagalios, sustatytasis teismo nario padalinimo projektas teikiamas apygardos teismui patvirtinti, kad ginčai ir nebūtų buvę kelti. Taikos teisėjo padalinimo projektas skundžiamas yra taipgi apygardos teismui. Kai statomas pinigų padalinimo projektas, tai nepriimamos pretenzijos tų kreditorių, kurie esti įteikę įvykdyti jų vykdomuosius raštus, kai jau esti praslinkusios dvi savaitės skaitant nuo tos dienos, kurią išieškoti pinigai esti įnešti teismo anstolio teismui. Šitie kreditoriai kaip kad ir kiti, kurie gauna ne visą skolos sumą, turi teisės kreipti savo pretenzijas į kitą kaltininko turtą arba prašyti pripažinti kaltininką neišsimokančiu.

Jei kuris kreditorius pareiškia jis esąs kėlęs bylą del pripažinimo kaltininko neišsimokančiu, tai teismas stabdo pinigų dalinimą ir neišduoda pinigų, o suteikia tam kreditoriui ne daugiau kaip du mėnesiu pateikti atitinkamo teismo liūdymui, jog byla del pripažinimo kaltininko neišsimokančiu jau iš tikrųjų yra kelta (civ. pr. 1400 str. III priedo 5 ir 6 p.); visgi ir šiuo atsitikimu pretenzijos įkeitimo aktais atlyginamos.

Leidžiama sujungti kelios keltos del pinigų padalinimo įvairiuose teismuose bylos; tuokart pinigai dalinami to teismo, kurį pasirenka kreditoriai ir kaltininkai susitarimu, o susitarimui neįvykus, pinigai dalinami to teismo arba taikos teisėjo, kurio apygardoj arba nuovadoj kaltininkas gyvena (civ. proc. 1220 str.).

Išdėstytoji pinigų dalinimo kreditoriams tvarka taikoma ir tais atsitikimais, kai reik padalyti kaltininko pelnas, alga, pensija ir k. k.

l) Atiteistojo turto atėmimas iš kaltininko prievartos keliu.

Kai ieškovui esti atiteistas nekilnojamasis arba kilnojamasis turtas in natura, tai turto įdavimo tvarka ieškovui nustatoma civ. pr. 1209—1213 str.

a) Nekilnojamasis turtas atiteisiamas ieškovui įduoti dviem pagrindais:

1. kai ieškovui esti pripažinta savybės teisė nekilnojamąjam turtui,
2. kai jam esti pripažinta teisė valdyti nekilnojamąjį turtą, antai, nuomos sutartimi.

Pirmuoju atsitikimu sprendimas vykdomas prievartos keliu ir ieškovas vykdomuoju raštu įgyvendinamas į atiteistąjį jam turtą tam tikra tvarka.

Įgyvendinimas teismo spreidimų reiškia įdavimą turto laimėjusiam bylą bylininkui ir nutraukia bylininko priešo teisę ir to turto valdymą; jei čia bylininko priešas kliūdo vykdyti atiteistąsias teises, tai laimėjęs bylą bylininkas turi teisės kelti possesorinį ieškinį.

Trečiojo byloj nedalyvavusiojo asmens turto valdymas nenutraukiamas įgyvendinimu laimėjusio bylą asmens; pastarasis turi teisės ir trečiajam asmeniui kelti possesorinį ieškinį, bet trečiasis asmuo turi teisės ginčyti įgyvendinimo aktą.

Antruoju atsitikimu (kai ginčas ėjo del turto valdymo) sprendimas taipgi vykdomas ir ūieškovui įduodamas nekilnojamasis turtas; tatai pažymima ieškovo parašu teismo anstolio dienyne .

b) Kai esti atiteistas in natura kilnojamasis turtas, tai čia gali būt toki atsitikimai:

1. jei turtas buvo areštuotas ir pavestas saugoti, tai saugotojas del anstolio reikalavimo turi grąžinti turtą, o anstolis įteikia turtą vykdytojui,
2. jei turtą turi savo rankose kaltininkas, tai del anstolio reikalavimo jis privalo atiduoti turtą, o jei jis atsisako tatai padaryti arba slapstosi, tai anstolis privalo pakviesti policiją, atimti turtą ir atiduoti vykdytojui,
3. jei atiteistasis turtas, nesti surastas arba esti pagadintas, tai vykdytojas turi teisės reikalauti iš kaltininko sumokėti už turtą pinigais. Čia vykdytojui leidžiama reikalauti turto vertė arba ieškiniu bendrąja tvarka arba atskiru prašymu; turto kaina nustatoma, atsižiūrint esamų sprendimo vykdymo meto kainų arba ieškinio kėlimo laiko kainų; šiuo at-

sitikimu vykdytojui pavedama pasirinkti aukštesnė kaina (civ. stat. 671, 673 str.),

4. jei turtas esti trečiojo asmens rankose, tai einama civ. pr. 1078, 1080 ir 1081 straipsiais.

m) Teismo anstolio veiksmų skundimas vykdant sprendimą.

Skundai del nedabojimo taisyklių, surašant ir įvertinant turtą ir ruošiantis surašyti ir įvertinti turtą, leidžiama teikti dviejų savaičių laiku, skaitant nuo tos dienos, kurią anstolio veiksmas esti atliktas (civ. pr. 1202 str.).

Nurodomojo termino turi laikytis ne tik vykdymo dalyviai, bet ir asmens, kurie nedalyvauja sprendimo vykdyme del savo apsileidimo, bet turi teisės teikti minėtus skundus.

Kas faktiškai valdo turtą, bet valdymo teisės nėra įgijęs iš kito asmens, tai ir tas remdamasis valdymo faktu, gali nekelti bylą ginčo tvarka, o skųsti teismo anstolio veiksmus, jei anstolis esti surašęs jo turtą del vykdytojo reikalavimo.

Kol įteiktas civ. proc. 1202 str. skundas nebūna išspręstas, su skelbimais susilaikoma, o jei skundas esti patenkintas, tai darbas varomas toliau nuo paskutinio teisaus veiksmo.

Skundai del nesaugojimo taisyklių, kuriomis einama skelbiant apie turto pardavimą, turi būt pateikti ne vėliau kaip dviemis savaitėmis prieš varžytinių dieną (civ. proc. 1204 str.).

Šito straipsnio tikslas yra suteikti teismui laiką iššiūrėti skundą prieš varžytines ir atstatyti sulaužytąją skelbimais tvarką, sustabdant, jei reik, ir varžytines. Nors turtas būtų ir parduotas, visgi apeliacijos instancija turi svarstyti įteiktąjį tam tikrais laiku ir tvarka skundą. Jei varžytinėms skirtas neatitinkamas laikas, tai skundui del to teikti įstatymai nenurodo termino.

Skundai del neteisaus varžytinių varymo turi būt pateikti per septynias dienas. Šitie skundai stabdo įtvirtinimą turto pirkikui, jei skundu prašoma pripažinti varžytinės netikromis civ. proc. 1180 straipsnio pagrindais.

Skundų terminų turi laikytis ne tik sprendimo vykdymo dalyviai bet ir jų įpediniai. Už neteisų įtaisymą varžytinių teismo anstoliui neduodamas atlyginimas; be to anstolis ir teisėjas gali būt baudžiami už tai desciplinariniu būdu ir atsako už nuostosius, jei nuostoliai būna kam padaryti.

n) Priemonės surasti atsakovo turtui.

Atsitinka, kad vykdytojas nežino, kurį turtą turi kaltininkas; deliai to vykdytojas negali pasakyti, į kokį kaltininko turta jis gali kreipti savo pretenziją. Vėlgi atsitinka, kad surašyto ir įkai-

noto kaltininko turto arba gautos už turtą sumos nepakanka vykdytojo pretenzijai atlyginti ir vykdytojas nežino, ar turi kaltininkas daugiau turto.

Šiais atsitikimais vykdytojui suteikiama teisės prašyti teismą paimti iš kaltininko įsižadėjimą neišvykti niekur iš nuolatinės arba laikinosios gyvenamosios vietos, jei tik tasai įsižadėjimas nebuvo paimtas apdraudžiant ieškinį (civ. pr. 1222[1] str.). Čia teismas del vykdytojo prašymo nutaria paimti iš kaltininko įsižadėjimą ir įsako teismo anstoliui įvykdyti nutarimą. Įsižadėjimas laikomas paimtas, kad kaltininkas ir atsisakytų pasirašyti jį; pakanka, jei teismo nutarimas esti paskelbtas anstolio kaltininkui. Įsižadėjimą privalo duoti tiek privatiniai asmens, tiek visi valdininkai, dargi ir tie, kurie siunčiami esti kur tarnybos reikalais.

Prašymą paimti iš kaltininko įsižadėjimą, kai nėra teismo posėdžio, turi teisės patenkinti ir teismo pirmininkas; tuokart jis duoda įsakymą anstoliui įvykdyti jo nutarimą.

Kai iš kaltininko būna paimtas minimasis įsižadėjimas, tai vykdytojas turi dviejų mėnesių laiku prašyti teismą šaukti kaltininką teisman pareikšti, kuri turtą kaltininkas turi pretenzijai atlyginti. Jei vykdytojas neprašo tatai per du mėnesiu, tai įsižadėjimas grąžinamas kaltininkui. O jei kaltininkas šaukiamas buvo stojęs teisman ir pareiškęs, kurį turtą jis turi arba buvo atsisakęs sakyti ką nors apie savo turtą, tai įsižadėjimas irgi grąžinamas jam. Žinoma, sumokėjęs skolą kaltininkas atsiima įsižadėjimą.

Rodos, ėmimas įsižadėjimo yra mažos reikšmės praktikai, kadangi kaltininkui pakanka pasakyti, jis turto neturįs arba atsisakąs sakyti ką nors apie saoo turtą ir įsižadėjimas jam grąžinamas.

Deliai to vykdytojui leidžiama, ir neimant įsižadėjimo iš kaltininko, prašyti teismą, kurio nuovadoj arba apygardoj kaltininkas gyvena, šaukti kaltininką teisman klausinėti, ar jis turi turtą pretenzijai atlyginti ir iš ko susideda tasai turtas (civ. proc. 1222[4] str.).

Kaltininkas turi teisės nurodyti tik tiek savo turto, kiek jo reik pretenzijoms atlyginti ir tik kai nurodyto turto nepakanka pretenzijoms atlyginti, jis privalo nurodyti dar ir kitą savo turtą. Turtu laikomas ne vien esamasis kaltininko rankose turtas, bet ir kitų asmenų skolos kaltininkui, taipgi ir kaltininko pretenzijos iškeltos teisme, jei tik jos dar nesti atmestos pirmosios teismo instancijos; bet vykdytojas turi teisės nukreipti savo pretenziją į kaltininko suskolintąjį turtą, o reikalauti nurodyti esamąjį kaltininko rankose turtą.

Neleidžiama šaukti kalbamuoju reikalu tie kaltininkai, kurių gyvenamoji vieta nėra žinoma arba kurie esti užsienyj; toliau, šau-

kiami nurodomuoju būdu tik fiziniai asmens, o ne juridiniai aasmens; be to šaukiami tik pats kaltininkai, o ne kaltininkų įgaliotiniai.

Vykdytojo prašymu teismo pirmininkas šaukia kaltininką trumpiausiu laiku. Kaltininkas privalo stoti. Jei jis gyvena ne to teismo, kurio esti šaukiamas apygardoj, tai turi teisės atvykti pas taikos teisėją, kurio nuovadoj gyvena, prašyti surašyti jo pareiškimo protokolą ir prašyti siųsti tą protokolą teismui, kuris jį šaukia. Kai kaltininkas nestoja teisman šaukiamas, tai policijai įsakoma jis atvesti, o kai jis pasislepia, tai šaukiamas esti publikacijos keliu ir kai esti surastas, tai jis varomas į teismą.

Kaltininko pareiškimas apie jo išteklių įtraukiamas į teismo protokolą. Jei kaltininkas pareiškia jis neturįs lėšų skoloms sumokėti arba kai paaiškėja, jog jo turto nepakanka visoms pretenzijoms atlyginti, tai vykdytojas turi teisės kartoti savo prašymą šaukti kaltininką, kol ansai nesumokės visos skolos; šiuo būdu manoma priversti kaltininkas vykdyti sprendimą. Bet vykdytojas turi teisės prašyti pripažinti kaltininką neišsimokančiu skolininku. Kaltininkas turi teisės ir nelaukdamas teismo šaukimo atvykti teisman ir prašyti surašyti jo pareiškimo apie jo išteklių protokolą; tatai kaltininkas daro, kai jis nori atsiimti savo įsižadėjimą niekur neišsikelti iš gyvenamosios vietos.

Valstybės iždo kaltininkų turto ieškojimas.

Valdžios įstaiga turi teisės prašyti paimti iš jos kaltininko įsižadėjimą neišvykti iš gyvenamosios vietos tik, kai jos pretenzija perviršija 1500 litų ir kai valdžios įstaiga randa reikalo imtis šitos priemonės. Valdžios įstaiga taipgi turi kreiptis į teismą ir prašyti šaukti kaltininką.

Kai išieškoma pabauda, kuri esti uždėta administracijos valdžios, tai administracijos įstaiga kreipdamosi į taikos teisėją turi pateikti nuorašą nutarimo, kuriuo pabauda uždėta; tame nutarime turi būt pažymėtas pabaudos didumas ir jos rūšis, taipos gi nurodyti įstatymai, kuriais pabauda remiama yra. Taikos teisėjas įsitikina, ar pabauda uždėta atitinkamos valdžios įstaigos. Teisėjo protokolo nuorašas siunčiamas valdžios įstaigai. Šiais atsitikimais įsižadėjimą iš kaltininko paima ir šaukimą jam įteikia policija.

Svetimų valstybių teismų sprendimų vykdymas.

Svetimų valstybių teismų sprendimai vykdomi mūs šalyje tik, einant tasyklėmis, kurios esti nustatytos traktatais ir sutartimis su tomis valstybėmis.

Kai traktatai ir sutartys nenustato tų taisyklių, tai taikoma tokia tvarka: svetimų valstybių sprendimai vykdomi pas mus tik

mūs teismų leidimais. Prašymai įvykdyti pas mus svetimos valstybės sprendimą įteikiami tam apygardos teismui, kurio apygardoj sprendimas turi būt įvykdytas. Prašymui turi būt prijungtas sprendimo nuorašas paliūdytas svetimos valstybės teismo; be to teismo turi būt pažymėta, kad sprendimas yra vykdytinas ir tasai pažymėjimas turi būt paliūdytas mūs atstovybės arba konsulo, o mūs atstooybės arba konsulo parašai turi būt paliūdyti mūs užsienio reikalų ministerijos; toliau, turi būt pridėtas sprendimo vertimas ir šitų dokumentų nuorašai. Atsakovas šaukiamas teisman. Prašymas svarstomas ir sprendžiamas bendrąja tvarka: čia mūs teismas neliečia svetimos valstybės sprendimo esmę, jis žiūri tik, ar nėra svetimos valstybės teismo sprendime, kas yra priešinga mūs visuomenės tvarkai arba neleistina mūs įstatymų.

Mūs teismų nutarimai kalbamuoju reikalu vykdomi bendrąja tvarka.

Svetimų valstybių teismų sprendimai pas mūs ne vykdomi ir neturi jėgos, jei jais esti išspręstas ginčas del esamojo Lietuvoj nekilnojamojo turto.

Taikos teisėjų byių sprendimo taisyklės.

Išdėstytosios taisyklės taikomos, kai byla nagrinėjama kollegijalinių teismų (apygardos teismų, vyr. tribunolo).

Vienasmeninių teisėjų (taikos teisėjų) taisyklės paremtos yra tais pat principais, kaip kad ir kollegijalinių teismų taisyklės; tik vienasmeninių teisėjų taisyklės kiek atskiramos nuo bendrųjų taisyklių sumažinti formalumams, greičiau išspręsti bylai ir praplėsti vienasmeninio teisėjo inicijatyvai.

Taikos teisėju taisyklių ypatumai yra štai kurie:

1. ieškomasis ir kiti prašymai, bylų atšaukimai ir skundai leidžiama teikti raštu ir žodžiu; pareikštasis žodžiu prašymas arba skundas turi būt įtrauktas teisėjo į protokolą, perskaitytas prašytojui ir jo pasirašytas. Tik apeliacijos ir kassacijos skundai turi būt teikiami raštu (civ. pr. 68^1 str.);

2. nereikalaujama pridėti teikiamiems taikos teisėjams prašymams, dokumentams ir kitiems raštams jų nuorašai bylininko priešui; bylininko priešas turi teisės išsiimti raštų ir protokolų nuorašus savo lėšomis. Tik apeliacijos skundams ir visiems prašymams ir raštams, kai byla varoma su valdžios įstaiga, reikalaujama pridėti nuorašai (civ. proc. 52^1, 154 str.), kurie paskui siunčiami bylininko priešui.

3. Ieškomasis prašymas grąžinamas taikos teisėjo ir tais atsitikimais, kai byla nepriklauso to taikos teisėjo kompetencijai, pas kurį ji keliama. Kai nepriimamas pareikštas žodžiu prašymas, tai teisė-

jas bylininko prašomas turi išduoti paliūdymą raštu (civ. proc. 53 str.);

4. vesti bylas pas taikos teisėjus turi teisės ir kiekvienas pilietis, tik ne daugiau kaip 3 bylas per metus, jei tik iš piliečio neatimta ši teisė del nuodytų civ. pr. 45 str. priežasčių. Įgaliojimas bylai vesti gali būt išreikštas ne vien notaro padarytame įgaliojime, bet ir ieškomajame prašyme arba atskirame pareiškime; čia abiejais atsitikimais bylininko parašas turi būt paliūdytas notaro, taikos teisėjo, policijos arba valščiaus viršaičio, jei įgaliotojas ne pats teikia prašyma arba pareiškimą. Teismo posėdy bylininkas turi teisės ir žodžiu pareikšti, kad jis paveda kitam vesti bylą ir jo pareiškimas įtraukiamas į protokolą (civ. pr. 47 str.).

5. Iš ieškovų svetimšalių nereikalaujamas užstatas (civ. proc. 69 str.).

6. Taikos teisėjas privalo siūlyti bylininkams susitaikyti, ir tik bylininkams nesusitaikius, spręsti bylą (civ. pr. 70 str.).

7. Bylininkai turi teisės patys atvykti pas taikos teisėją ir prašyti išspręsti jų bylą. Šiaip jau šaukimai siunčiami bylininkams ir liūdininkams miestuose per policiją, kaimuose per valščiaus viršaitį arba senūną (civ. pr. 60 ir 62 str.).

8. Raštai, kuriais remiasi ieškovas, turi būt pateikti del teisėjo reikalavimo prieš posėdžio dieną ir tiek išanksto, kad atsakovas galėtų peržiūrėti juos.

9. Taikos teisėjas sprendžia possesorinius ieškinius ir čia jis tyrinėja tik klausimą, ar iš tikrųjų ieškovas faktiškai valdė turtą ir ar iš tikrųjų atsakovas yra sulaužęs ieškovo teisę (civ. pr. 73 str.).

10. Taikos teisėjui leidžiama jo inicijatyva dėti į bylą žinias iš kitų bylų ir be bylininkų prašymo, taipos gi reikalauti iš bylininkų įrodymų, kurie bylininkų būna minėti jų paaiškinimuose (civ. pr. 82^1 str.).

11. Taikos teisėjas turi teisės klausinėti liūdininkus ir neprisiekdinęs juos, o priminęs liūdininkams sakyti teisybę ir paėmęs iš jų įsižadėjimą, jog del katro bylininko reikalavimo jie patvirtins savo pareiškimus priesaika. Tik kai liūdininkai klausinėjami apdraudžiant įrodymus, reikalaujama jie prisiekdinti (civ. pr. 95 str.).

12. Apžiūrėjimas vietoj daromas pačio taikos teisėjo su bylininkais ir dviemis liūdininkais (civ. pr. 120 str.).

13. Kai taikos teisėjo atiteista kas iš atsakovo, kuris laikinai kur gyvena ir nori skųsti teismo sprendimą, tai taikos teisėjas turi teisės pareikalauti iš atsakovo užstato arba laidavimo; o atsakovui neišpildžius šito reikalavimo, uždėti areštą atsakovo kilnojamajam turtui (civ. pr. 227 ir 128 str).

14. Jei atsakovas neturi lėšų, tai taikos teisėjas gali išdėstyti terminais atiteistosios pinigų sumos sumokėjimą. Neleidžiama tei-

sėjui tatai daryti tik, kai pinigai esti atiteisti protestuotu vekseliu; jei atsakovas nemoka pinigų kuriuo terminu, tai iš jo išieškoma visa likusioji sumą (civ. pr. 136 ir 137 str.).

15. Taikos teisėjo rezoliucija laikoma sprendimu, deliai to apeliacijos skundo laikas prasideda nuo rezoliucijos paskelbimo dienos. Rezoliucijos paskelbimas leidžiama atidėti ne ilgiau kaip trims dienoms. Išdėstyti sprendimo pagrindams suteikiamos 7 dienos, o sprendimo nuorašams išduoti suteikiamos 3 dienos (civ. proc. 139, 140, 141 ir 144 str.).

16. Taikos teisėjo sprendimas leidžiama pavesti vykdyti teismo anstoliui, nuovados policijos viršininkui, valščiaus viršaičiui ir dar seniūnui.

17. Taikos teisėjo sprendimams skųsti suteikiamas irgi viens mėnuo.

18. Atskiriems skundams teikti suteikiamos 7 dienos (civ. pr. 166 ir 167 str.).

19. Kassacijos skundai leidžiama teikti, kai ieškinio kaina perviršija 50 litų ir neliečia nekilnojamąjį turtą. Kassacijos skundams ir prašymams peržiūrėti bylą suteikiama tiek pat laiko, kiek ir bendrųjų teismų sprendimams skųsti (civ. pr. 191 str.).

20. Trečiųjų asmenų prašymai panaikinti antrosiosios instancijos sprendimą neleidžiami (civ. proc. 185 str.). Čia tretieji asmens gali ginti užgautas sprendimu jų teisės bendrąja ginčo bylų tvarka.

21. Taikos teisėjo atmetimas pareiškiamas proceso pradžioj žodžiu arba raštu pačiam taikos teisėjui ir taikos teisėjas, jei jis pripažįsta atmetimą teisingu, siunčia bylą nagrinėti kitam taikos teisėjui (civ. proc. 196 ir 197 str.). Be to taikos teisėjas ir pats privalo atsisakyti nagrinėti bylą, kai

a) jis, jo žmona ir artimi giminės dalyvauja byloj,

b) kai teisėjas esti globėjas vieno bylininkų arba veda katro bylininko reikalus arba bylininkas jo reikalus ir

c) kai teisėjas arba jo žmona esti artimiausi įpėdiniai vieno bylininkų arba varo su katruo bylininku bylą.

22. Kai nėra tam tikrų taisyklių, tai taikos teisėjai privalo eiti kollegijalinių teismų taisyklėmis (civ. pr. 80 str.).

Skubusis vykdymas aktais.

Be apygardos teismų ir taikos teisėjų bylų sprendimo tvarkos yra dar ypatingoji tvarka. Ji negalima net vadinti bylų sprendimo tvarka, nes atsakovas čia nešaukiamas, o bylos nagrinėjimas paprastąja tvarka remiamas yra dėsniu: reik išklausyti ir priešingoji šalis (audiatur et altera pars). Deliai to įstatymai ir vadina ją vykdymu aktais.

Toji tvarka taikoma, kai pretenzijai paremti pristatomi:

1. patvirtinti, notaro padaryti arba notaro paliūdyti aktai, kurais įsižadėta sumokėti pinigai, grąžinti daiktai arba kitas kilnojamasis turtas, jei įsižadėjimo pildymo netrukdo sąlygos, kurių įvykimą turi įrodyti ieškovas;
2. tuo pat būdu padarytos arba paliūdytos sutartys, kuriomis išnuomotas nekilnojamasis turtas, kai reikalaujama grąžinti tasai turtas arba sumokėti nuompinigiai;
3. protestuoti vekseliai;
4. sutarčių aktai, paliūdyti einant tam tikromis taisyklėmis, kai liečiamas atlyginimas nukentėjusių nelaimingais atsitikimais fabrikų darbininkų (civ. pr. 161[1] str.);
5. padarytos teisme taikos sutartys, kai atsakovas tik vienas ima sau kokią pareigą.

Kaip matyt, visi minėtieji aktai nekelia abejojimo, kad jie yra tikri ir kad įsižadėjęsis asmuo privalo ką sumokėti, grąžinti arba atlyginti tais aktais; jei tasai asmuo nepildo sutarties arba įsižadėjimo aktu, tai tik del to, kad jis arba nepajėgia arba tyčia nenori pildyti savo pareigas.

Čia kyla klausimas, ar leidžiama apdrausti pretenzijos minėtais aktais?

Jei leidžiama apdrausti įsiteisėjęsis sprendimas, tai nėra pagrindo atmesti prašymą apdrausti pretenziją ir minėtais aktais: juk visais atsitikimais apdraudžiama ieškovo pretenzija ir ne kitu tikslu, kaip t ik tikslu suteikti ieškovui garantiją, kad jis gaus atlyginimą, kai jo pretenzija bus atiteista jam teismo.

Skubusis vykdymas aktais neleidžiama taikyti:

1. kai vykdymas kreipiamas prieš valdžios įstaigą, nes valstybė turi pakankamai turto atsilyginti su privatinių asmenų pretenzijomis,
2. kai įsižadėjimui aktu yra išėjęs 'sisenėjimo laikas ir tatai aiškiai rodo akto turinys.

Įstatymai nurodo, jog griebtis skubaus vykdymo turi teisės tas asmuo, kuriam išduotas aktas; toliau, asmens, kuriems esti perleistos teisės aktu tvirtu būdu; įpėdiniai, kurių teisės remiamos patvirtintu testamentu arba teismo nutarimu; laiduotojas, kuris esti sumokėjęs skolą už kitą; protestuotu vekseliu — vekselio turėtojas ir asmens, kurie esti sumokėję piningus vekseliu už kitus.

Skubioji vykdymo tvarka aktais leidžiama prieš asmenį, kurio vardu aktas išduotas, o protestuotu vekseliu prieš visus atsakomingus vekseliu asmenis, prieš laiduotoją, prieš asmenį, kuriam yra perėjusi teisė naudotis turtu nuomos sutartimi ir prieš įsižadėjusio aktu asmens įpėdinius.

Kuriam gi teismui pas mus turi būt teikiami prašymai skubiosios vykdymo tvarkos aktais reikalu? Mūs įstatymais einant, taikos teisėjui pavesta spręsti visos bylos, kuriose nėra ginčo; kai teikiami prašymai kalbamuoju reikalu, tai ginčas nekeliamas, atsakovas net nešaukiamas, užtat čia ginčo ir būti negali. Deliai to reik pripažinti, kad minėti klausime prašymai pas mus turi būt teikiami taikos teisėjui.

Tiems prašymams turi būt pridėtas pats aktas, o jei tatai esti vekselis, tai ir protesto aktas ir teismo mokesniai, bet mokesnių pridedama tik pusė, kiek jų reik mokėti, keliint bylą ginčo tvarka. Prašyme turi būt išdėstyta, kas reikalaujama, būtent: turi būt nurodyta suma, nuošimčiai, išlaidos ir atlyginimas.

Kai taikos teisėjas atranda, jog prašymas atitinka skubaus vykdymo aktais taisyklėms, tai jis nešaukia atsakovo ir rašo rezoliuciją apačioj akto, o jei rezoliucijai pritrūksta vietos, tai atskirame prisiūtame lape, bet rezoliuciją visgi turi pradėti rašyti apačioj akto. Rezoliucijoj pažymima jos data, akto išdavimo diena, nurodoma, kas turi būt įvykdyta prievarta, kiek atiteisiama iš atsakovo teismo išlaidų ir už bylos vedimą; rezoliucija turi būt pasirašyta taikos teisėjo ir turi būt pridėtas antspaudas.

Kai prašymas esti nepatenkinamas, tai jis grąžinamas su priedais ir mokesniais.

Teisėjo rezoliucija akte del ieškovo prašymo vykdoma yra bendrąja tvarka. Kaltininkui su vykdomuoju pranešimu siunčiami akto ir teisėjo rezoliucijos nuorašai. Išpildyti rezoliuciją geruoju kaltininkui suteikiamos trys dienos.

Kai aktu esti atsilyginta, tai aktas grąžinamas kaltininkui ir akte pažymima apie atsilyginimą; o jei aktu sumokama tik dalis pinigų, tai tatai taipgi pažymima akte ir išduodamas raštelis.

Teisėjo rezoliucija akte neskundžiama. Jei kaltininkas atranda vykdytojo reikalavimą neteisingu, tai jis turi teisės kelti vykdytojui bylą bendrąja tvarka ir tik tuomet prieštarauti vykdytojo reikalavimui; tokiai bylai kelti vykdytojui suteikiama šeši mėnesiai, skaitant nuo tos dienos, kurią įteikti jam akto ir teisėjo rezoliucijos nuorašai. Šiuo atvėju bylos mokesnis imamas per pusę mažesnis. Kaltininkas gali prašyti sustabdyti vykdymą.

Išieškotoji pinigų suma arba atimtasis turtas įteikiamas vykdytojui tik po septynių dienų, jei tuo laikotarpiu teismas nesustabdo pinigų išdavimo arba neuždeda arešto tiems pinigams arba turtui. Jei teisėjas nepatenkina vykdytojo kurio reikalavimo, tai vykdytojas turi teisės skųstis apygardos teismui per 7 dienas. Gali atsitikti, jog nuo vienos iki šešių savaičių laiko kaltininkui nepakanka įrodymams surinkti, kelti bylai, gauti nuorašui nutarimo, kuriuo sustabdytas vykdymas ir pateikti tam nuo-

rašuĮ teismo anstoliui. Deliai to civ. proc. 161[16] straipsnis suteikia kaltninkui teisės per 7 dienas nuo vykdomojo pranešimo gavimo dienos prašyti teisėją sustabdyti vykdymą aktu ir į tokį prašymą teisėjas turi atsakyti ne vėliau kaip per 3 dienas. Kai toks prašymas esti įteiktas teisėjui, tai kol jis bus išspręstas, vykdymas aktu sustabdomas. Jei teisėjas patenkina prašymą, tai jis sustabdo visų padarytų vykdymo žygių eigą; o jei jis atmeta prašymą, tai vykdymas varomas toliau. ĮSkųstis del teisėjo nutarimo kalbamuoju reikalu neleidžiama. Jei per mėnesį atsakovas nekelia bylos ir jo ieškinys nesti apdraustas, tai vykdymas taipgi varomas toliau.

Ir skubaus vykdymo aktais išlaidas del vykdytojo reikalavimo kaltininkas privalo sumokėti vykdytojui; tik už bylos vedimą atlyginimas skiriamas yra taikos teisėjo nuožiūra; visgi tas atlyginimas turi būt ne didesnis nurodyto taksos atlyginimo pris. advokatams 5 dalies. Civ. proc. 161[23] straipsnis grasina bausme tam asmeniui, kuris turi teisės nukreipti savo pretenziją skubaus vykdymo aktais tvarka, bet nukreipia pretenziją bendrąja tvarka, būtent: tokiam asmeniui atiteisiamas atlyginimas už bylos vedimą bendrąja tvarka tik nuo tos sumos, kurios atsakovas nepripažįsta teisme, bet kuri esti atiteista teismo ieškovui, o nuo kitos sumos atlyginimas neatiteisiamas.

A. Valdžios įstaigų bylos.

Išimamosios iš po dendrosios sprendimo tvarkos bylos.

Visur valstybė turi turtą, kurį ji eksploatuoja kaip kad ir privatinis asmuo: valstybė arba pati valdo turtą per savo atstovus ir ima pelną iš turto arba nuomuoja turtą privatiniams asmenims ir daro su jais sutartis; pagalios valstybė gali ir parduoti savo turtą. Kai valstybė pati eksploatuoja savo turtą, tai valdyti ir tvarkyti jį paveda savo valdininkams. Ūkio srity valstybės interesai susiduria su privatinių asmenų interesais ir del to susidūrimo kyla ginčai valdžios įstaigų su privatiniais asmenims. Bylos, kurios kyla šiais atsitikimais, vadinamos valdžios įstaigų bylomis.

Civ. proc. 1282 straipsnis vadina valdžios įstaigų bylomis ne vien valstybės bylas su privatiniais asmenimis, bendrovėmis ir įstaigomis, bet prilygina joms bažnyčių, vienuolynų ir apskritai krikščionių ir kitų tikybų dvasiškų įstaigų bylas, taipogi visokių savyvaldybių (apskrities, valščiaus, miestų) bylas.

Valdžios įstaigų byloms taikomos bendros rungtynių tvarkos taisyklės. Išimamos tos bylos iš po bendrųjų taisyklių tik štai kuriais atžvilgiais:

a) kai ieškovu esti valdžios įstaiga, tai privatiniams asmenims ji turi kelti bylą bendromis taisyklėmis; o privatiniai asmens turi kelti bylą valdžios įstaigai arba tame teisme, kurio apygardoj ar nuovadoj yra ginčo turtas arba tame teisme, kurio apygardoj ar nuovadoj padaryti nuostoliai privatiniams asmenims arba tame teisme, kurio apygardoj ar nuovadoj yra valdžios įstaiga ar atstovaujantis valdžios įstaigą valdininkas (civ. pr. 1287 ir 1288 str.).

b) Kelti bylą teisme turi valdžios įstaiga arba, kai jos pareigas eina koks viršininkas, tai tasai viršininkas; antai, žemės tvarkytojas, kalėjimo viršininkas, gimnazijos direktorius, pulko vadas; taipogi valdžios įstaigai arba jos vardu viršininkui turi būt keliama byla.

c) Stoti teisme valdžios įstaiga turi įgalioti arba savo valdininką arba pasisamdyti įgaliotinį. Pirmuoju atsitikimu ji duoda savo valdininkui įsakymą raštu, antruoju atsitikimu išduoda tam tikrą įgaliojimą. Žinoma, kai valdžios įstaigos pareigas eina koks viršininkas, įtai jis turi teisės ir stoti teisme (civ. pr. 1284—1286 str.).

d) Valdžios įstaigų bylos turi būt vedamos taip, kad būtų garantuotas jų teisingas išsprendimas; deliai to draudžiama baigti jos priesaika arba taikos sutartimi (civ. proc. 1289 str.). Taikos teisėjas privalo siųsti valdžios įstaigai visų prašymų, pareiškimų, skundų ir pateiktų į bylą dokumentų nuorašus. Be to šaukdamas valdžios įstaigą teisėjas arba teismas turi suteikti jai bent dvi savaiti laiko stototi teisman.

e) Valdžios įstaigomis įstatymų leidėjas pasitiki: jis mano, jog valdžios įstaigos be reikalo nekels bylų ir be reikalo nesiginčys, kai joms esti keltos bylos. Deliai to ginama apdrausti ieškinys, kai jis keltas valdžios įstaigai, ginama taipgi leisti skubusis sprendimo vykdymas prieš valdžios įstaigą. Tik, kai byla esti kelta valdžios įtaigai del savybės teisės nekilnojamajam turtui, tai del ieškovo prašymo teismui leidžiama uždrausti parduoti tą turtą, kol byla nebus baigta (civ. pr. 1291 str.).

f) Teismo sprendimo nuorašas turi būt siunčiamas valdžios įstaigai ir nuo dienos nuorašo gavimo valdžios įstaigai prasideda laikas apeliacijos ir kassacijos skundams teikti.

g) Teismo sprendimai nevykdomi prieš valdžios įstaigą, kol nepraeina terminas kassacijos skundui įteikti arba, kai kassacijos skundas esti įteiktas, kol jis nebūna išspręstas kassacijos instancijos. Jei byla esti kelta valdžios įstaigos ir jei ji esti laimėta valdžios įstaigos, tai atsakovas, įteikdamas kassacijos skundą, turi teisės prašyti tik atidėti varžytines; be to leidžiama uždrausti atsakovui perleisti tą turtą (civ. pr. 1295^1 ir 1295^2 str.).

h) Teikti kassacijos skundus turi teisės ne tik valdžios įstaigos, kurios vedė bylą, bet ir ministeriai.

i) Kai bylą laimėja privatinis asmuo, tai jam nėra reikalo kreiptis į teismo anstolį, o jis privalo įteikti vykdomąjį raštą valdžios įstaigai, kuri ir privalo įvykdyti sprendimą.

Jei del valstybės turto kyla ginčai tarp ministerijų, tai jie turi būt sprendžiami atitinkamų ministerių susitarimu; o jei susitarimas neįvyksta, tai ir tie ginčai turi būt sprendžiami teismo.

Valdžios įstaigų bylų sprendimo tvarka kiek keičiama, kai esti keliamos bylos del laužymo sutarčių, kuriomis kieno buvo apsiimta tiekti valdžios įstaigai kokia med.iaga, daiktai ir k. k. arba kuriomis kam išnuomuotas valstybės nekilnojamasis turtas.

Tų bylų yra tas ypatumas, kad jos leidžiama pavesti spręsti administracijos valdžiai arba teismui ir pasirinkti sprendimo būdas pavedama privatiniam asmeniui. Jei privatinis asmuo paveda spręsti ginčą administracijos valdžiai, jis netenka teisės jau kreiptis į teismą. Kai jis pasirenka ginčui spręsti teismą, tai jis privalo kelti bylą teisme per šešis mėnesius, skaitant:

1. nuo tos dienos, kurią jam būna įteikta paskutinė valdžios įstaigos sąskaita, jei byla keliama del tos sąskaitos neteisumo;
2. nuo paskutinio tąja sąkaita pnigų mokėjimo, jei tada jis randa skriaudą;
3. nuo paskutinio prašymo įteikimo dienos grąžinti užstatą, jei užstatas neišduodamas po sąskaitos įteikimo (civ. pr. 1302, 1303 ir 1304 str.).

Šiais atsitikimais bylos keliamos tame tesme, kurio apygardoj arba nuovadoj yra valdžios įstaiga, jei tik valdžios įstaigos su privatiniu asmeniu sutarty nebūna nurodytas kitas teismas.

Bylos kėlimas nestabdo valdžios įstaigos nutarimo, kol nesti sulauktas teismo sprendimas (civ. pr. 1305 ir 1306 str.).

Privatinių asmenų ir valdžios įstaigų bylos del nekilnojamojo turto užgrobimo arba valdymo teisės laužymo priklauso taikos teisėjų kompetencijai, jei nuo tų faktų dienos nesti praėję vieni metai, o vėliau jos sprendžiamos taikos teisėjo arba apygardos teismo, atsižiūrint ieškinio kainos. Minimasis čia metų laikas skaitomas nuo tos dienos, kurią valdžios įstaigos gautas pranešimas raštu, jog valdymo teisė yra laužoma (kai turtas esti pavestas privatiniam asmeniui eksploatuoti); o jei pranešimas raštu nebūna suteiktas, tai nuo tos dienos, kurią turtas pereina iš privatinio asmens valdžios įstaigai (civ. pr. 1311 str.).

Šios bylos gali būt keliamos teisme ir valdžios įstaigos įgaliotinių ir tų asmenų, kuriems pavesta valdyti arba prižiūrėti turtas, kaip antai, girininkui, privatiniam asmeniui; čia, girininkui pakanka įteikti teismui žinių, jog jis yra paskirtas girininku, o privatiniam asmeniui pakanka įrodyti, jog jis faktiškai valdo turtą.

Tik, kai byla keliama privatinio asmens, tai jo iešomojo prašymo nuorašas turi būt siunčiamas atsakovui ir valdžios įstaigai; toliau einama bendrąja tvarka (civ. pr. 1313 ir 1314 str.).

Reik pabrėžti, jog minimasis civ. pr. 1311 straipsny palengvinimas suteikiamas tik grynai valdžios įstaigos turtui; kitos įstaigos, kurios prilyginamos yra valdžios įstaigoms, privalo kelti bylą ne vėliau kaip per metus, skaitant nuo turto užgrobimo dienos.

Kai bylą del užgrobimo turto kelia privatinis asmuo valdžios įstaigai, tai šaukimai siunčiami nurodytiems civ. pr. 1284 str. įstaigoms ir asmenims. Tatai įsakoma daryti, kad privatinis asmuo negalėtų gauti valstybės turto, susitaręs su vietos valdininku, kurio priežiūroj valstybės turtas esti.

Padarytų valdininkų veiksmais ir įsakymais nuostolių atiteisimas.

Civilinio proceso įstatymuose išdėstytos taisyklės, kuriomis atiteisiami nuostoliai, padaryti valdininkų, einant tarnybos pareigas (civ. pr. 1416—1336 str.).

Tos taisyklės kalba skyrium apie atiteisimą nuostolių padarytų administracijos įstaigų, savyvaldybių įstaigą ir teismo įstaigų valdininkų.

Administracijos ir savyvaldybių įstaigų valdininkai kalbamuoju reikalu atskiriami nuo teismo įstaigų valdininkų, būtent: kai ieškomi nuostoliai iš administracijos ir savyvaldybių įstaigų valdininkų, tai sakomą, byla sprendžiama teismo su vietos aukštesniais valdininkais arba savyvaldybių atstovais; o kai prašoma išieškoti nuostoliai iš teismo įstaigų valdininkų, tai teismai (apygardos teismas, apeliacijos teismas ir kassacijos teismas) sprendžia iš pradžių klausimą, ar yra reikalo leisti ieškoti nuostolių ir jei randa reikalo, tai paveda apygardos teismui nagrinėti bylą bendrąją tvarka.

Rusų valdininkai buvo suskirstyti 14 klasių ir žemesniųjų klasių administracijos valdininkų bylas nagrinėdavo apygardos teismas (1—9 kl.), aukštesnių teismo rūmai (8—5 kl.) ir dar aukštesnių senato kassacijos departamentai (4—1 kl.). Tie patys teismai nagrinėdavo ir savyvaldybių įstaigų valdininkų bylas.

Kas del teismo įstaigų valdininkų, tai prašyti ieškoti nuostolių iš teisėjų, valstybės gynėjų ir kitų valdininkų leidžiama būdavo tik del jų neteisių ar pataikaujančių katram bylininkui veiksmų nagrinėjant ir sprendžiant bylas. Prašymus leisti ieškoti nuostolių iš apygardos teismo teisėjų ir valdininkų ir taikos teisėjų svarstydavo teismo rūmai, o iš aukštesnių teismų teisėjų ir valstybės gynėjų svarstė pirmojo ir kassacijos departamentų senato susirinkimas. Kyla klausimas, kuris teismas pas mus turi spręsti administracijos, savyvaldybių ir teismo įstaigų valdininkų bylas del nuostolių?

Reik pasakyti, jog mūs taikos teisėjai sprendžia visas ne ginčo bylas; kas del ginčo bylų, tai, kaip žinome, jos pavesta spręsti taikos teisėjams arba apygardos teismams, atsižiūrint ieškinio kainos. Jokio kito suskirstimo bylų rūšimis kalbamuoju atžvilgiu pas mus nėra; joki ypatingi teismai civilinėms byloms spręsti mūs įstatymuose taipgi nenurodyti. Mūs įstatymai leidžia tik bendrąją civilinėms byloms spręsti tvarką, privilegijų jie niekam nesuteikia; antai, valdininkai už tarnybos nusikalstamus darbus traukiami pas mus atsakomybėn bendrąja paprastąja tvarka. Tatai išreiškia mūs įstatymų leidėjo norą taikyti visiems piliečiams vienokias taisykles. Deliai to mes turime pripažinti, jog bylos del nuostolių, padarytų visų valdžios įsstaigų valdininkų, pavedamos spręsti pas mus arba taikos teisėjams, jei ieškinio kaina neperviršija jų kompetencijos arba apygardos teismams jų kompetencijos plote; užtat toms byloms spręsti pas mus nėra reikalo keisti teismo sudėtis arba gauti leidimas joms kelti.

Taisyklės, kurios kalba ne apie byloms spręsti įstaigas, turi būt taikomos ir mūs teismų; tos taisyklės apima civ. pr. 1318, 1319, 1325 ir 1330 straipsnius. 1318 straipsnis sako, kad kalbamosioms byloms kelti suteikiama trys mėnesiai, skaitant nuo tos dienos, kurią ieškovui esti paskelbtas įsakymas laužantis jo teises arba šeši mėnesiai, skaitant nuo įsakymo įvykdymo dienos, jei įsakymas prieš tai nebuvo paskelbtas.

1319 straipsnis įsako siųsti ieškomojo prašymo nuorašą valdininkui arba valdžios įstaigai, kuriai keliama byla, paaiškinimui pateikti. 1325 straipsnis sako, kad kalbamose bylose valstybės gynėjas turi reikšti savo nuomonę, žinoma, tik tose bylose, kurios nagrinėjamos apygardos teismo.

Pagalios, 1330 straipsnis leidžia apygardos teismui išspręsti tik klausimą, ar valdininko padaryti nuostoliai, o nustatyti nuostolių sumai leidžia bylininkui įrodinėti ją arba patikrinamąja tvarka arba bendrąja ginčo bylų tvarka.

Vedybos bylos

Civ. proceso įstatymai aptaria skyrium bylas, kurios kyla iš vedybos r vaikų gimimo fakto.

Vedyba turi viešojo pobūdžio reikšmės, nes ji suteikia susijungusiems vyrui ir moteriai ir jų vaikams ne tik civilines teises, bet ir viešąsias teises (antai pilietybę). Be to bylose, kurios kyla iš vedybos, tarpais, nėra atsakovo.

Einant civ. proc. 1337 straipsniu, civiliniam teismui pavedama spręsti bylos, kurios kyla iš vedybos ir kurios būna surištos su vedyba tik vyro ir moteries ir jų vikų asmens ir turto teisių atžvilgiu.

Taigi civ. proc. 1337 ir kitų straipsnių tvarka sprendžiamos ne visos kylančios iš vedybos bylos, o tik tos, kurios gali iškilti del pripažinimo arba nepripažinimo vedybos teisumo; antai, toji tvarka netaikoma byloms, remiamoms civilinio statuto įstatymais kurie aptaria santykius tėvų ir vaikų, vyro ir moteries, kai del vedybos teisumo nekeliamas ginčas; pav., kai moteris prašo priversti jos vyrą grąžinti jai turtą, kai tėvai prašo teismą priversti jų vaikus maitinti juos ir k. Toji tvarka neapima taipgi kylančių iš vedybos viešųjų teisių (pilietybė); ji neapima vedybos teisumo, nes klausimai del vedybos teisumo ar neteisumo pavesti spręsti bažnyčios teismui.

Kyla klausimas, kuris teismas mūs šalyje turi spręsti vedybos bylas?

Žinome, jog mūs taikos teisėjo ir apygardos teismo kompetenciją perskiria ieškinio įkainos didumas. Kilę iš vedybos ieškiniai ne visi gali būt įkainoti. O kai ieškinys negali būt įkainotas, tai civ. pr. 200[2] ir 849 straipsniai sako, kad įkainuoti ieškinys pavedama taikos teisėjui arba apygardos teismui. Rodos, kalbamosios bylos galima kelti bet kuriame teisme; bet, jei civ. proc. 1339 str. sako, kad tos bylos turi būt keliamos apygardos teisme, tai turime pripažinti, kad jos ir turi būt apygardos teismo sprendžiamos tais atsitikimais, kai ieškinys negali būt įkainotas; o kitais atsitikimais jos, rodos, turi būt sprendžiamos taikos teisėjo arba apygardos teismo, atsižiūrint ieškinio kainos.

Einant civ. proc. 1339 straipsniu, bylos del surištų su vedyba teisių keliamos tame teisme, kurio apygardoj arba nuovadoj gyvena atsakovas, o kai nebūna atsakovo, tai jos keliamos ieškovo gyvenamosios vietos teisme. Joms kelti suteikiami tik dveji metai, skaitant nuo tos dienos, kurią esti miręs viens susituokusiųjų; po dviejų metų nyksta teisė kelti ginčui del surištų su vedyba likusio gyvu kito susituokusiojo ir vaikų teisių.

Byla civiliniame teisme sustabdoma, kai joje iškyla aplinkybės, kurias turi spręsti bažnyčios teismas ir kai be tų aplinkybių negalima išspręsti civilinė byla.

Metrikai, kai jie esti reikalingi bylai, išduodami teismo paliūdymu.

Tose bylose, kuriose nėra atsakovo, valstybės gynėjui dedama pareiga rinkti įrodymus ieškovo reikalavimui atremti. Ten valstybės gynėjas reiškia savo nuomonę ir turi bylininko teises (civ. pr. 1343—1345 str.).

Civilinis teismas sprendžia taipgi bylas, kuriomis prašoma iš naujo suvesti susituokusieji, kuriomis reikalaujama iš vyro teikti lėšos negyvenančiai su vyru moteriai ir kuriomis nustatomos tėvų

teisės ir pareigos, liečiančios vaikus, kai tėvai negyvena drauge (civ. pr. 1345[1] str.).

Čia taikos teisėjai sprendžia bylas:

a) del vyro arba moteries prašymo pasimatyti su vaikais, kai vaikai gyvena pas jų vieną,

b) del atiteisimo maisto moteriai, negyvenančiai su vyru ir

c) del atiteisimo maisto vaikams, pavestiems vienam sutituokusiųjų; punktais b ir c žiūrima, kad ieškinio kaina neperviršytų taikos teisėjo kompetencijos.

Jei nežinia kur gyvena atsakovas, tai minimos civ. proc. 1345[1] straipsny bylos leidžiama kelti ieškovo nuožiūra arba jo gyvenamosios vietos teisme arba paskutinės gyvenamosios atsakovo vietos teisme arba atsakovo nekilnojamojo turto vietos teisme. Būti ieškovais arba atsakovais tose bylose leidžiama patiems susituokusiems (arba jų įgaliotiniams), kad susituokusieji būtų ir nepilnamečiai arba globojami del turto aikvojimo. Pripažintą neteisliu kurčioką arba nebylį susituokusį atstovauja globėjas. Įgaliojimas kalbamose bylose išduodamas pačio susituokusiojo, kad jis būtų ir nepilnametis, globojamas del turto aikvojimo, kurčias arba nebylis, bet teisliūs.

Kai reikalaujamas maistas moteriai, kuri negyvena su vyru arba vaikams, kurie esti pavesti vienam susituokusiųjų, tai ieškinio kaina nustatoma vienų metų reikalavimo suma ir tai sumai pridedama dar reiklavimo lig bylos kėlimo dienos.

Bylos del vyro ir moteries santykių nagrinėjamos ne viešai.

Teismui leidžiama jo inicijatyva nutarti klausinėti susituokusieji, jų giminės, kaimynai ir kiti asmens.

Sprendimai, kuriais atiteisiamas maistas moteriai arba vaikams, leidžiama vykdyti ir prieš sprendimo įsiteisėjimo laiką; tais atvėjais galima reikalauti iš ieškovo garantuoti atiteistoji suma (civ. pr. 1345[2]—134[11] str.).

Kylančios iš vaikų gimimo fakto bylos.

Gimimo faktas įtraukiamas į metrikų knygas, kurias veda parapijų klebonai. Deliai to civ. proc. 1354 straipsnis ir sako, kad gimimas, kai vedyba esti įvykusi teisės aplinkybėse, įrodinėjamas paliūdymais, išduodamais dvasininkų valdžios iš metrikų knygų. Tie paliudymai laikomi pakankamu gimimo fakto įrodymu, jei jų tikrumas niekeno neginčijamas. Bet metrikų knygos gali žūti del kurios priežasties, antai, karo arba gaisro metu, gali būt pavogtos; vėlgi jų turinys, tarpais, neatitinka tikrumui; teisės aplinkybėse gimęs kūdikis esti praleistas knygose arba įtrauktas rastiniu kūdikiu arba rastinis kūdikis įtrauktas teisės aplinkybėse gimusiu kūdikiu. Tokiais atsitikimais teismui tenka

tyrinėti gimimo teisumas. Taigi, kalbamomis bylomis prašoma pripažinti gimimas arba teisiu arba neteisiu.

Gimimas prašoma pripažinti teisiu, kai kūdikis esti gimęs esant teisiai vedybai, bet šitas faktas negalima įrodyti ar del to, kad dvasininkiu valdžia neturi metrikų knygų ir negali išduoti paliūdymo ar del to, kad paliūdymas neatitinka tikrumui ar del to, kad dvasininkų valdžia atsisako išduoti paliūdymą iš metrikų knygų.

Tokiais atsitikimais dvasininkų valdžios paliūdymas pakeičiamas teismo sprendimu, jei juo nutarta pripažinti kūdikis teisės aplinkybėse gimusiu. Teisės bylinėtis del gimimo teisumo nenaikina įsisenėjimo laikas (civ. pr. 1347 str.), užtat, tos bylos leidžiama kelti, kada norint.

Ieškovu kalbamose bylose gali stoti asmuo, kuris turi tam tinkrą interesą, vaiko tėvai, nes tėvams svarbu, kad jų vaikas turėtų visas teises; pagalios, vaikui mirus, jo įpėdiniai, nes įpėdinių teisės surištos su teisėmis to asmens, kuris palieka turtą.

Atsakovu turi būt traukiamas asmuo, kuris turi teisės ginčyti gimimo teisumą, būtent, kūdikio motinos vyras; jam mirus, jo įpėdiniai, o kai nesti įpėdinių, tai atsakovu turi stoti valstybės gynėjas (civ. proc. 1348, 1353 ir 1343 str.).

Teisės aplinkbėse gimusiais laikomi vaikai, kurie yra gimę iš teisiai susituokusiųjų, nors jie esti gimę ir per anksti, jei atsižiūrėti sutuoktuvių dienos arba kai jie gimsta ir po sutuoktuvių panaikinimo, bet ne vėliau kaip 306 dienoms praslinkus, jei tik tėvas nekelia ginčo del to; sutuoktuvių teisumas įrodinėjamas paliūdymais iš metrikų knygų, o kai knygų nėra ir paliūdymų iš jų negalima gauti, tai ir kitais raštais, kurie leidžiama papildyti ir liūdninkų pareiškimais, antai, krikšto tėvų ir kunigo (civ. proc. 1356 str.). Visgi vien liūdininkų pareiškimais įrodinėti sutuoktuvių faktas neleidžiama.

Kad asmuo yra gimęs iš nurodomųjų tėvų, šits faktas leidžiama įrodinėti ir vien tik liūdininkais, nes kalbamasis faktas įtraukiamas į metrikų knygas, remiantis tų asmenų žodžiais, kurie prašo krikštyti kūdikį ir kurie, žinoma, tada gali ir pameluoti.

Gimimas prašoma pripažinti įvykusių ne teisės aplinkybėse tais atsitikimais, kai kuris asmuo esti įtrauktas į knygas kaipo teisės būdu gimęs, o iš tikrųjų gimimo teisumui trūksta kai kurių davinių.

Čia įstatymai aptaria du atsitikimu: 1) kai kūdikis esti gimęs ne iš tikro vyro, o iš kito vyro. Šiuo atsitikimu ginčus kelti turi teisės tik tikrasis vyras ir jis turi įrodyti, kad jis buvo atsiskyręs su savo žmona visą tą laiką, kuriuo jo žmona buvo pradėjusi nešioti vaisių (civ. pr. 1348 str.). Neleidžiama kelti toks ginčas, jei kūdikis esti įrašytas į metrikų knygas gimusiu teisės aplinkybėse ir jei tose knygose esti pasirašęs kūdikio motinos vyras arba del

jo prašymo kas kitas esti pasirašęs už jį, nes toks pasirašymas knygose liūdija, jog vyras buvo pripažinęs kūdikį savu (civ. proc 1349 str.).

Kalbamajam ginčui kelti suteikiami vienėri metai, skaitant nuo kūdikio gimimo dienos, jei vyras tuomet gyveno Lietuvoj, o jei jis gyveno užsieny, tai suteikiami dveji metai. Bet minimojo laiko pradžia skaitoma nuo tos dienos, kurią vyras esti sužinojęs apie vaiko gimimą, jei žmona iš pradžių slėpė vaiko gimimo faktą arba jei vaiko gimimo metu vyras gyveno su žmona skyrium (civ. pr. 1350 ir 1351 str.). Del ginčo kėlimo pradžios reik pasakyti, kad kai vyras gyvena drauge su moterimi, tai esti vieta prezumpcijai, kad vyras žinojo apie kūdikio gimimą ir jei jis sako, kad jo žmona visgi rado kelią paslėpti kūdikio gimimo faktui, tai vyras privalo tatai įrodyti. Bet jei vyras gyveno skyrium nuo žmonos, tai negalima jam dėti pareiga rinkti žinias, ar jo žmona nėra pagimdžiusi kūdikį. Šiais atsitikimais yra žmonos pareiga įrodinėti, jog vyrui kuriuo nors būdu buvo pranešta apie kūdikio gimimo faktą, nors jis ir skyrium gyveno.

Bylos del gimimo ne teisės aplinkybėse turi būt keliamos atitinkamam atsakovui, kitaip, jų kėlimas nestabdo įsisenėjimo laiko eigos. Į ginčo kėlimo pradžią reik labai kreipti akys, nes kalbamose bylose eina dalykas apie svarbias asmens teises; tos teisės turi būt stipriai saugojamos; deliai to reik neleist kelti bylos, kai esti praslinkęs terminas joms kelti; taipogi po to termino reik neduoti liesti gimimo teisumas prieštaravimo būdu bet kurioj byloj.

Atitinkamu atsakovu šitose bylose yra kūdikio globėjas ir kūdikio motina, nes ir motinos yra interesas, kad kūdikis būtų pripažintas gimusiu teisės aplinkybėse, užtat negalima sutikti su prof. A. Golmsteno nuomone, kad kūdikio motina turi būt visai išmesta iš proceso.

Vyro įpėdiniai turi teisės, tik vyrui mirus, varyti toliau jo pradėtąją bylą ir patys kelti bylą, jei vyras esti miręs prieš sueinant laikui bylai kelti ir jei vyras nebuvo pripažinęs kūdikį savu.

Įpėdiniams bylai kelti suteikiami trys mėnesiai, skaitant nuo tos dienos, kurią esti miręs vyras arba kurią esti gimęs kūdikis, jei kūdikis gimsta, vyrui jau mirus; o jei įpėdinis lig tų 3 mėnesių pradžios nebuvo žinojęs, jog kūdikis yra gimęs, tai jam suteikiami trys mėnesiai, skaitant nuo tos dienos, kurią įpėdinis esti sužinojęs apie kūdikio gimimą, bet vėlgi tik tuomet, kai vyras buvo gyvenęs skyrium nuo moteries ir tuomet kūdikis buvo gimęs arba kai vyras esti miręs ir tuomet jau nebuvo gyvenęs su moterimi (civ. pr. 1352 ir 1353 str.).

Įpėdinių teisės čia aprėžiamos ypatingomis sąlygomis todel, kad įstatymų leidėjas nori, kiek galint, neleisti žmonėms iš šalies

kištis į vyro ir jo žmonos santykius ir tuo būdu ginti tiek kūdikio tiek jo motinos garbę nuo įpėdinių, kuriems rūpi tik turtas gauti.

2) Antras įstatymų aptariamųjų atsitikimų yra tas, kai kūdikis gimsta po 306 dienų, skaitant nuo tos dienos, kurią jo motina esti persiskyrusi su vyru arba kurią jo motinos vyras esti miręs. Kelti bylą šiuo atsitikimu turi teisės visi asmens, kurių teisės nyktų del pripažinimo kūdikio gimusiu teisės aplinkybėse tik ne vėliau, kaip per šešis mėnesius nuo kūdikio gimimo dienos (civ. st. X t. 1 d. 131 str.).

Taigi, čia kūdikio gimimo teisumas nustatomas ne pačiu jo gimimo po 306 dienų faktu, bet reikalaujama dar kelti ginčas, jei kūdikis esti įrašytas gimusiu teisės aplinkybėse.

Atsakovu šiais atsitikimais turi būt traukiamas tas asmuo, kurio gimimo teisumas esti ginčijamas, jam mirus — jo įpėdiniai iš įstatymų, o kai nesti įpėdinių, tai valstybės gynėjas.

Rusų sektantų vedybos bylos.

Mūs šalyje gyvena rusų sektantai, vadinami „starovierais"; jie yra atsikraustę į Lietuvą jau seniai. Rusų valdžia ilgai nepripažino starovierų dvasininkų, užtat starovierų dvasininkams buvo draudžiama vesti metrikų knygos. Starovierų metrikų knygos pavesta buvo vesti policijai. Deliai to starovierų vedyba laikoma būdavo civiline vedyba ir deliai to bylos, kurios kėliamos būdavo del teisių iš starovierų arba kitų rusų sektantų vedybos, antai, del vedybos panaikinimo arba pripažinimo netikra, pavestos buvo civiliniam teismui spręsti (civ. proc. 1356[1] str.) bendrąja tvarka. Tų bylų priklausomumas nustatytas yraciv. proceso 1356[2] str.

Gimimo aplinkybių teisumas įrodinėjamas bendrąja tvarka (civ. pr. 1456[5] str.).

Jei vienam susijungusiųjų nėra suėję metai (16 ir 18 metų), tai jis turi teisės prašyti pripažinti vedybą netikrą bet tik kol jam nebūna dar suėję metai ir kol moteris nestoja neščia (civ. proc. 1356[7] str.).

Teisė kelti bylą del vedybos tikrumo nyksta po dviejų metų, skaitant nuo tos dienos, kurią esti miręs vienas susijungusiųjų. Vedyba gali būt panaikinta ir kai vienas susijungusiųjų nesugeba eiti dedamąsias vedybos pareigas; šits nesugebėjimo faktas patikrinamas apžiūrinėjimu gydymo įstaigoj (civ. pr. 1356[8] ir 1356[9] str.).

Civ. proceso įstatymų taikymas buv. Suvalkų guberneje.

Buvusioj Suvalkų gubernėj yra dabar mūs apygardos teismas Marijampolės mieste. Prieš 1914 m. karą toj gubernėj veikė kitas civilinis statutas negu buvusiose Kauno ir Vilniaus gubernėse, bū-

tent, buv. Suvalkų gubernėj veikė lenkų civilinis statutas ir Napoleono civilinis kodeksas; šitie statutas ir kodeksas papildo viens kitą. O buvusiose Kauno ir Vilniaus gubernėse veikė rusų civilinis statutas (rusų įstatymų rinkinio 10 tomo pirmoji dalis).

Jau kalbėjome apie civilines teisės ir civilinio proceso santykius ir sakėme, kad civilinė teisė atsispindi proceso teisėje. Ir kadangi lenkų civilinis statutas ir Napoleono kodeksas skyriasi nuo rusų civ. statuto, tai ir buv. Suvalkų gubernėj, dabir mūs Marijampolės teismo apygardoj, negalima taikyti tos pačios proceso taisyklės kaip kad buv. Kauno ir Vilniaus gubernėse daugeliu atsitikimų. Užtat civ. pr. 1482 straipsnis ir sako, kad taikant rusų civ. proceso taisykles buv. Suvalkų gubernėj, reik jos papildyti ir pakeisti. Visi tie papildymai ir pakeitimai pagrįsti įsakymu remtis buv. Suvalkų gubernės civilinų statutų taisyklėmis tam tikrais atsitikimais.

Kas del bendrųjų proceso taisyklių, tai civ. proc. 1483, 1484, 1485 ir 1486 straipsniai sako, kad svarstant klausimą, kas turi teisės stoti teisme ieškovu ir atsakovu, reik atsižiūrėti į buv. Suvalkų gubernės civilinį ir prekybos statutus.

Kas del bylų sprendimo tvarkos bendrose teismo įstaigose, tai civ. proc. 1512 str. sako, kad bylos turi būt keliamos tame teisme, kurio apygardoj gyvena atsakovas. Iš po šios taisyklės išimami tik nurodomieji įstatymų atsitikimai, kuriais minėtoji taisyklė netaikoma, antai: bylos del teisės nekilnojamajam turtui, servitutams, del ginčų užstato aktais ir del apdraustų ipotekos keliu įsižadėjimų turi būt keliamos tame teisme, kurio apygardoj yra nekilnojamasis turtas.

Ginčai del palikimo, ginčai įpėdinių tarp savęs, ginčai del testamentų tikrumo ir del turto padalinimo turi būt keliami tame teisme, kurio apygardoj palikimas esti likęs.

Ginčai del kilnojamojo turto drauge su neįtrauktu į ipoteką nekilnojamuoju turtu gali būt keliami ieškovo nuožiūra arba nekilnojamojo turto vietos teisme arba atsakovo gyvenamosios vietos teisme.

Ieškinio kaina, keliant bylą del savybės teisės nekilnojamajam turtui, turi būt nurodoma ne mažesnė, kaip turtas įkainotos vietos įstatymais. Kai byla remiama įsižadėjimais, tai įrodymų teikimo taisyklės turi būt imamos iš civilinio statuto be jo 1315—1319, 1322—1327, 1329, 1330, 1333—1336, 1341—1347, 1357—1360, 1715, 1716, 1781 ir 2275 straipsnių.

Kai byla liečia nedalomąją teisę arba visų bylos bendrininkų nedalomąją prievolę, tai vieno bendrininkų pripažinimo padariniai turi būt aptariami civ. statuto 1197—1216 str.

Ekscepciją atsakovas turi teisės iškelti be nurodytų civ. proc. 571 str. atsitikimų dar tais atsitikimais, kai vietos civ. įstatymai suteikia jam teisės naudotis laiku turtui surašyti ir pasvarstyti, ar turtas galima priimti.

Apie ieškinių apdraudimą jau buvo kalbėta.

Be nurodytų civ. proc. 681 str. atsitikimų byla sustabdoma ir tuokart, kai vienam bylininkų arba įgaliotiniui esti uždėta globa arba suvaržymas iš įstatymų.

Padarytos užsieny sutartys nenustoja jėgos ir įsisenėjimo laikui praslinkus (civ. kod. 2262—2264, 2271—2281 str.), jei svetimų valstybių, kuriose sutartys esti padarytos, įstatymai suteikia ilgesnį įsisenėjimo laiką.

Kai miršta vienas bylininkų prieš sueinant apeliacijos terminui, tai jo įpėdiniams suteikiamas laikas surašyti likusiajam turtuui ir pasvarstyti, ar galima turtas priimti ir, tik tam laikui praslinkus, mirusiojo priešas turi teisės prašyti skirti turto rūpintoją atstovauti toliau mirusįjį.

Civ. proceso 814 str. nurodomais atsitikimais draudimas dedamas ipotekos taisyklių tvarka.

Be nurodomųjų civ. proc. 933 str. sprendimų vykdymo būdų leidžiama išieškinėti pretenzija dar iš kaltininko nekilnojamojo turto pelno.

Sprendimo vykdytojo teisės normuojamos civ. kodekso 2204—2217 str.

Kaltininkui mirus sprendimo vykdymo metu, vykdymas gali būt sustabdytas lig įpėdiniai paims turtą į savo rankas arba lig bus paskirtas turto rūpintojas, bet varžytinės turtui parduoti, apie kurias esti paskelbta nustatytąja tvarka, neatidedamos.

Neginčytinas pretenzijas iždas turi teisės reikalauti įtraukti į kaltininko ipotekos knygas. O jei kaltininko turtas nėra įtrauktas ipoteką, tai iždo reikalavimai apsaugojami draudžiant kaltininkui perleisti turtą. Deliai to iždas ir valdžios įstaigos turi kreipti savo pretenzijas į atitinkamus turto vietai ipotekos skyrius arba teismus ir pridėti nuorašus nutarimų, kuriais išieškomi pinigai.

Čia teismas svarsto pretenziją teisiamajame posėdy, bet kaltininko nešaukia; jis įsitikina tik, ar išieškoti pinigus nutarta atitinkamos valdžios įstaigos ir jei taip yra, tai išduoda vykdomąjį raštą ir pinigams išieškoti skiria teismo anstolį. Jei tąja pretenzija esti surašytas kaltininko turtas, bet varžytinės neįvyksta, tai iždui leidžiama pasilikti tasai turtas, tik čia reik žemės ūkio ministerio leidimo. Ūkininkų kreditorių pretenzijoms patenkinti ūkininkų turtas surašomas ir parduodamas remiantis bendraisiais proceso įstatymais, vietos civ. įstatymais, ipotekos įstatymais ir 1891 m. birželio 11 d. įstatymu, kuriame išdėstytos ūkininkų ūkių perleidimo, nuomavimo;

užstatymo ir skaldymo taisyklės; be to minimieji įstatymai ir taisyklės šiaip papildomi: pirmiausia surašomas tas kilnojamasis turtas, kuris vietos civ. įstatymais (civ. kod. 524 str.) jo tikslu nėra skirtas nekilnojamajam turtui tarnauti, išskiriant minimus civ. proc. 973 str. daiktus; jei to turto nepakanka pretenzijai atlyginti, tai surašoma gyvojo ir negyvojo inventoriaus tiek, kiek nereikia ūkininkui-kaltininkui jo žemės ūkiui ir pramonės įmonei varyti; šiais atsitikimais anstolis turi kviesti seniūną ir du ūkininku, kurie ir nurodo, kiek skolininko inventoriaus galima parduoti.

Ūkininko-skolininko visas ūkis leidžiama surašyti ir parduoti šiais atsitikimais:

1. kai visa pretenzija negali būt atlyginta kilnojamojo turto verte,
2. kai visu ūkiu esti apdrausta pretenzija,
3. kai įstatymas neleidžia skaldyti ūkį.

Jei nėra kliūčių iš įstatymų ūkiui skaldyti, tai gali būt surašyta ir parduota ūkininko žemės dalis neapskolintoji.

Kai parduodama neįtrauktoji į ipoteką ūkininko žemė, kuria esti apdrausta skola taupomajai-skolinamajai kasai, tai pirmiausia atlyginami privilegiuoti kreditoriai, jei jie esti, paskui kasa, paskui kiti kreditoriai.

Išdėstytąja tvarka išieškomos pretenzijos ir iš ūkininkų bendruomenių.

Kas del kreipimo pretenzijos į kilnojamąjį turtą, tai be nurodytų civ. proc. 973 str. 1—8 ir 11 p. daiktų neleidžiama dėti areštas ir tiems daiktams, kurie vietos civ. įstatymų laikomi nekilnojamuoju turtu del jų įsigijimo tikslo.

Surašymas ir pardavimas esamojo bendrame vyro ir moteries bute kilnojamojo turto, kai pretenzija išieškoma iš vieno jų, atliekamas einant vietos įstatymais, kurie reguliuoja vyro ir moteries santykius jų turto srity (1825 m. civ. statuto 191—235 str.).

Draudžiama kreipti pretenzija į pensiją ir alimentų sumas.

Išieškodami pretenziją iš valdininkų algų teismo anstoliai privalo vadovautis dar tam tikra instrukcija.

Kas del surašymo, įkainavimo ir pardavimo nekilnojamojo turto, tai ipotekuotų pretenzijų kreditoriams suteikiamos tos teisės, kurios yra suteiktos vykdytojui ir skolininkui (civ. proc. 994, 995, 997, 999, 1037 ir 1156[3] p. 3 str.) ir viisems iškėlusiems pretenzijas kreditoriams (civ. pr. 1029 str.).

Šiaip jau bendrosios taisyklės nekilnojamajam turtui parduoti pakeičiamos taip: kai pretenzija kreipiama į įtrauktą ipoteką turtą, tai kartu su siunčiamu kaltininkui vykdomuoju pranešimu del vykdytojo prašymo tasai pranešimas įtraukiamas į ipotekos knygas,

o jei turtas neįtrauktas į ipoteką, tai pranešimo nuorašas teikiamas teismui, kuriame turtas skirtas parduoti.

Minėtasis pranešimo nuorašas neipotekuotiems turtams atstoja draudimą, apie kurį kalba civ. proc. 1097—1100 str.; ipotekuotiems gi turtams taikomos ipotekos taisyklės. Be nurodytų civ. proc. 1103 st. žinių turto sąraše turi būt įdėtos dar šios žinios: kieno yra surašomasis turtas, ar nėra jis bendrai valdomas su kuo ir jei yra, tai kokiomis teisėmis, ar neužstatytas turtas ir jei užstatytas, tai už kokią sumą, ar įtrauktas turtas į ipotekos knygas, ar neapskolintas ir kokia suma ir kuo turtas apsunkintas. Ipotekuotų turtų aktų ir raštų nuorašus teismo anstolis gali pats gauti iš ipotekos skyriaus.

Kai vykdytojas ir kaltininkas susitaria turto įkainavimo reikalu, tai jų susitarimas raštu paliekamas pas teismo anstolį per 2 savaiti ir ipotekos kreditoriai gali žiūrėti jį ir nesutikti su įkainavimu. Jei šitie kreditoriai arba vykdytojas nesutinka su skolininko kainavimu, tai turtas įkainojamas žinovų ir turto kaina laikomas vidutinis penkerių metų grynasis pelnas iš turto arba, kai turtas esti valdomas mažiau kai 5 metus, tai grynasis visų valdymo metų pelnas. Taiposgi, jei kaltininkas, vykdytojas ir ipotekuoti kreditoriai nesusitaria del vietos, termino ir turto pardavimo tvarkos, tai turtas parduodamas bendrąja tvarka.

Turto pirkikas per varžytines gali susitarti su ipotekuotais kreditoriais, kad skolos jiems liktų ant turto; tuokart, pirkikas turi įnešti per 14 dienų tik tą sumą, kuri lieka atskaičius iš pasiūlytos už turtą sumos ipotekuotų skolų sumą.

Įkeitimo sutartimis, kai esti parduotas neipotekuotas turtas atlyginama visa skola su nuošimčiais.

Nurodytais civ. pr. 1180 str. 1 p., 1181 ir 1197 straipsnių atsitikimais, kai esti parduotas ipotekuotas turtas, taikomi ipotekos įstatymai.

Jei preteizija esti nukreipta į įtrauktą ipoteką turtą ir jei kaltininkas per mėnesį nuo vykdomojo pranešimo gavimo dienos nesumoka skolos, tai teismo anstolis turi pranešti apie tai visiems kreditoriams, kurių pretenzijos apdraustos ipoteka ir įtrauktos į ipotekos rodyklį.

Gavęs tokį pranešimą, kiekvienas kreditorius turi nurodyti savo adresą tame mieste arba apskrity, kurioj sprendimas turi būt vykdomas.

Kai esti parduotas įtrauktas į ipoteką turtas tai gautais pinigais atlyginamos visos ipotekuotos skolos, paliekamos tik tos, kurios palikti susitarta kreditorių ir pirkiko; žemės kredito įstaigų skolos sumokamos jų įstatais.

Kreipiant pretenziją į užstatytą neipotekuotą turtą, reik pranešti ir valdančiam užstatytąjį turtą kreditoriui ir tasai kreditorius turi suteikti žinių, kiek jam yra kalta. Šiuo atsitikimu turtas neleidžiama parduti už mažesnę sumą, negu yra skolos suma užstato aktu, be to kreditoriaus sutikimo. Įtrauktas į ipoteką nepasidalintas arba nedalintinas turtas parduodamas be kreditoriaus sutikimo. Turtas parduodamas einant vietos civiliniu statutu (2205 str.).

Kai parduodamas ūkininkų nekilnojamasis turtas, tai einama dar tam tikromis taisyklėmis apie ūkių perleidimą, samdymą ir kitais tuo reikalu įstatymais.

Kai įtrauktas į ipoteką turtas esti parduotas, tai pinigai turi būt įnešti teismui, kurio nutarimu sumokamos išieškojimo išlaidos, kitigi pinigai dalinami taip: jei turtas turėjo privilegiuotas skolas, tai einama 1818 ir 1825 m. privilegijų ir ipotekų įstatymu, paskum sumokamos neprivilegiuotos skolos. Jei neipotekuotas turtas neturi privilegiuotų skolų ir esti valdomas įkeitimo aktu, tai pirmiausia atlyginamas kreditorius tuo aktu; nepriveligiuotiems kreditoriams pinigai dalinami, remiantis jų pretenzijų didumu.

Pinigus dalinant, nepriimami tų kreditorių vykdomieji raštai, kurie esti įteikti šešioms savaitėms praslinkus po pinigų įnešimo teismui dienos.

Laisvės atėmimas už skolas taikomas civ. pr. 1400 str. 3 priedo 1 pažym. 32—67 straipsniais ir dar šiomis taisyklėmis: laisvė atimama teismo nutarimu tik del vykdytojo prašymo, kai kaltininkas nemoka skolos ir nenurodo, kuriuo būdu galima įvykdyti sprendimas. Prašyme atimti laisvę už skolą turi būt pažymėta kaltininko pavardė ir vardas ir jo nesumokėtoji suma; prašymui turi būt pridėtas vykdomasis raštas, kuriame teismo anstolio turi būt pažymėta nesumokėtoji suma. Prašymo nuorašas įteikiamas kaltininkui per 3 dienas pateikti jo pareiškimui.

Teismo nutarime įdedama suimamojo kaltininko pavardė ir vardas, skolos suma ir laisvės atėmimo laikas. Kreditorius privalo įnešti pinigus suimamajam kaltininkui maitinti visu arešto laiku, o be to kaltininkas nesuimamas. Kreditorius, del kurio prašymo kaltininkas esti suimtas, netenka teisės išieškoti savo pretenziją iš kaltininko kitu būdu ir kai kaltininkas išbūna suimtas skirtą jam laiką, jis laikomas atleistu nuo tos skolos, už kurią sėdėjo. Laisvei atgauti kaltininkas gali perleisti savo turtą kreditoriams.

Valdžios įstaigos kelia bylas ir stoja atsakovais teisme per prokuratorius.

Bylos del vedybos civilinių padarinių ir gimimo aplinkybių teisumo nagrinėjamos bendrąja tvarka, bet taikomi ir tam tikri vietos civilinių įstatymų striipsniai (1825 m. civ. statuto, 1836 m. įst. 5 sk.).

Taikos sutartims naikinti taikomi civ. st. 3 kn. 2053—2058 str.

IV. Apsaugos bylos.

Civilinės teisės normos aptaria reikalingas teisei gimti ir gyventi sąlygas; antai, jos rodo, kurioms sąlygoms esant asmuo darosi įpėdiniu; o patikrinimas ir apsaugojimas įpėdinio teisių yra apsaugos bylų sprendimo tvarkos dalykas.

Kadangi apsaugos bylos keliamos ne del ginčo, kurio pamatu esti teisės laužymas, tai nėra reikalo sprendžiant jas, taikyti visas ginčo bylų sprendimo tvarkos taisykles. Apsaugos bylų yra labai daug; apibrėžti vienu kuriuo sakiniu jų ypatumai nebegalima, nes jos yra įvairios ir turi tik bendrą vardą; prancūzai vadina jas jurisdiction gracieuse, volontaire, vokiečiai freiwillige Gerichtsbarkeit, rusai ochranitelnija diela. Jų sprendimo tvarka yra savotiška ir skiriasi nuo ginčo bylų sprendimo tvarkos; galima nurodyti kai kurie jų ypatumai ir apibendrinti kai kurios jų sprendimo tvarkos taisyklės.

Jų sprendimo tvarka turi tikslo patikrinti ir apsaugoti neginčijamąsias teises. Kai vėliau del kai kurių teisių keliamas ginčas, tai byla eina paprastąja ginčo bylų sprendimo tvarka ir pripažintos apsaugos tvarka teisės peržiūrimos ir tik tada pabaigtinai pripažįstamos civilinės teisės bylininkams; deliai to apsaugos bylų sprendimo tvarka yra lengvesnis būdas prašytojų teisėms pripažinti ir apsaugoti ir ji nelaužo teisių tų asmenų, kurie randa jie galį ginčyti tas teises.

Apsaugos tvarka sprendžiamos tik skyrium nurodomos įstatymų bylos. Teismas, spręsdamas tas bylas, kaipo teismo valdžios organas (įstaiga) privalo vadovautis ir tais dėsniais, kuriais tvarkomas jo darbas, kiek tie dėsnai atitinka tam tikriems apsaugos bylų ypatumams; antai, čia teismas irgi privalo daboti dviejų instancijų principą, viešumos principą, atstovavimo dėsnius, taikyti analogiją ir k. k.

Kai kurios apsaugos bylų sprendimo tvarkos taisyklės yra bendros visoms apsaugos byloms, bet kiekviena aps. bylų rūšis turi ir tam tikras taisykles.

Vyriausias ginčo bylų sprendimo tvarkos ypatumas yra tas, kad teismas iššiūrinėja ir svarsto vieno asmens pretenziją į kitą asmenį ir turi dalyką su dviemi šalimi ieškovu ir atsakovu. Ap-

saugos bylų sprendimo tvarka tarpais panėši į ginčo bylų sprendimo tvarką, tarpais skiriasi nuo jos.

Kai kuriose apsaugos bylose dalyvauja tik vienas asmuo, kitose du ir keli asmens.

Pirmajai tų bylų rūšiai priklauso, antai, įpedinių turto apsaugojimas, įpedinybės teisių pripažinimas, vaikų įteisinimas, jų įsūnijimas. Asmens, kurie kelia šias bylas, nekreipia jokio reikalavimo į kitą asmenį; užtat, čia nėra nė ieškovo nė atsakovo, o yra tik asmuo, kuris teikia prašymą teismui. Deliai to ginčo bylų sprendimo tvarkos taisyklės čia negali būt taikomos: čia negalima kalbėti apie lygybės principą, apie priešingąjį ieškinį, apie įsikišimą trečiojo asmens, apie atlyginimą teismo išlaidų; čia galima jungti ir keisti reikalavimai, čia plačiai leidžiama teismo inicijatyva; dargi, kai keli įpediniai esti įdavę skyrium prašymus pripažinti jiems įpėdinių teises ir vieno jų teisės neigia arba siaurina kitų teises, tai ir tuokart apsaugos byla nevirsta ginčo byla, nes čia esti tik teisių konkuravimas.

Antrajai minėtų bylų rūšiai priklauso tos, kuriose prašytojas kreipia savo reikalavimą į kitą asmenį arba į kitus asmenis, antai, bylos del pripažinimo asmens dingusiu arba turto aikvotoju, del padalinimo paveldėtojo turto, del atskirimo turto dalies našlei arba našliui. Taikyti šitoms byloms ginčo bylų sprendimo taisyklės dažnai būtų neteisinga, nes asmens, kuriems reikėtų kelti bylos, dar nesti sulaužę prašytojo teisių ir, gal, nemano nė laužyti jas nė ginčyti; užtat traukti jie iš karto atsakovais ir dėti jiems proceso sunkenybė būtų neteisinga; be to šitos bylos dažniausia nekelia ginčo ir jos reik tuoj šiaip ar taip išspręsti. Vis-gi jos stovi jau arti ginčo bylų; todel, joms suteikiamas didesnis ginčo bylų sprendimo tvarkos plotas; antai, čia reik taikyti šalių lygybės principas, tarpais teismo išlaidų atiteisimas, leidžiamos kai kada ekscepcijos ir k. k.

Bendrosios apsaugos bylų eigos taiyklės šios yra:

1. Civ. proceso įst. 4 straipsnis, kuris sako, kad bylos gali būt keliamos tik turinčio interesą asmens prašymu, taikomas ne visoms apsaugos byloms; tarpais teismas pradeda spręsti apsaugos bylą ir ex officio, vadinasi, ir kai nėra turinčio interesą asmens prašymo; antai, turto savininkui mirus, teisėjas imasi priemonių turtui apsaugoti savo nuožiūra ir policijai arba valstybės gynėjui pranešant; teisėjas turi tvirtinti testamentą, atrastą surašant mirusiojo turtą ir jam pateiktą, nelaukdamas prašymo; toliau, gali būt valstybės gynėjo keliamos bylos del pripažinimo asmens dingusiu, turto aikvotoju.

2. Apsaugos bylos, einant mūs laikinuoju teismu ir jų darbo sutvarkymo įstatymu, kaipo ne ginčo bylos priklauso taikos teisėjų

kompetencijai. Kai teisėjui reik taikyti bendrosios bylų priklausomumo taisyklės, tai jis turi taikyti jas nežiūrėdamas, ką galėtų pasakyti del to priešingoji šalis, jei ji būtų, kaip kad esti ginčo bylose.

3. Apsaugos bylų reikalais prašymai turi būt teikiami raštu; tik prašymai panaikinti arba atimti įgaliojimą gali būt pareiškiami žodžiu ir įtraukiami į teismo protokolą. Prašymai raštu turi atitikti civ. proc. įst. 266 ir 269 straipsnių taisyklėms; vadinasi, jie gali būt sustabdomi ir grąžinami del jų formalinių trūkumų. Jie apmokami tik žyminiu mokesniu, bylos mokesnis nuo apsaugos bylų neimamas; taiposgi nereikalaujama nurodyti prašyme ieškinio kaina. Pinigai kitai šaliai šaukti reikalaujami arba nereikalaujami, atsižiūrint į tai, ar yra byloj kita šalis ar jos nėra.

4. Apsaugos bylos dalyviai ne visada šaukiami teisman; jie patys turi sužinoti posėdžio dieną raštinėj ir, jei nori, stoti ir įteikti paaiškinimą. Bylos dalyviai šaukiami tik, kai teismui reik dalinti turtas įpėdiniams, įteisinti ir įsūnyti vaikai, pripažinti kuris asmuo turto aikvotoju, priimti pinigai (civ. st. 1651 str.) ir išduoti notaro akto dublikatas. Kitais atsitikimais šaukimas teisman įstatymų nenurodomas.

Apsaugos bylai vesti iš prašytojo nereikalaujama nurodyti adresas tame mieste, kuriame yra teismas; čia išskiriamos tik bylos del turto padalinimo: einant civ. proc. 1410 str. tų bylų šalys šaukiamos; be to turi būt nurodytas ir minėtasis adresas.

5. Kai sprendžiama byla ginčo tvarka, tai ieškovas neprivalo įrodinėti tas aplinkybes, kurias pripažįsta ar del kurių nekelia ginčo atsakovas; o kai sprendžiama apsaugos bylą, tai prašytojas privalo įrodyti savo teisę tam tikrais daviniais, neatsižiūrinėdamas į tai, ką pareikš kita dalyvaujančioji byloj šalis, čia teismas privalo atmesti prašymą, jei prašymas neparemtas įrodymais, kad kita šalis ir neginčytų neįrodytų aplinkybių, nes teismas privalo daboti įstatymų įvestąją tvarką, užtat jis privalo įsitikinti, ar iš tikrųjų prašytojas turi tą teisę, kurią prašo pripažinti jam teismo keliu. Deliai to įrodymais raštų turi būt įteikiami originalai, o ne nuorašai, išskiriant, žinoma, valdžios įstaigos nuorašus, kurie atstoja dokumentų originalus ir paliūdytas ištraukas iš knygų; ginčo gi bylai einant, pakanka įteikti nuorašai, jei priešingoji šalis nereikalauja originalo.

Taiposgi taisyklė, jog teismas pats nerenka įrodymų, o remiasi šalių pateiktais įrodymais, netaikoma apsaugos byloms; čia tarpais tiesiog įsakoma teismui pačiam rinkti žinios.

6. Ar gali įsikišti į apsaugos bylą trečiasis asmuo, šits klausimas kelia ginčų. Bet, kai byla eina del įsūnijimo, tai civs proc. įst 1460[12] straipsnis leidžia asmenims, kurių teisės esti laužomos

arba užgaunamos įsūnijimu, teikti teismui prieštaravimą raštu; kol byla eina; užtat trečiojo asmens įsikišimas į apsaugos bylas, bent kai kurias, rodos, nėra draudžiamas. Rusų senatas taipgi sakė, kad tretieji asmens gali dalyvauti apsaugos byloj ir teikti del teismo nutarimų skundus (1878 m. 30 N., 1872 m. 885 N.). Tik kassacijos skudnus teikti tretieji asmens neturį teisės, nes teismo nutarimai apsaugos bylose nevaržo trečiųjų asmenų teisę reikalauti atstatyti jų sulaužytąsias teises bendrąja proceso tvarka.

7. Laiko eiga teismo nutarimams skųsti, kai prašytojai nebūna šaukti teisman arba patys neatvyksta į posėdį, prasideda jiems tą dieną, kurią jie esti sužinoję apie teismo sprendimą. Apsaugos byloms netaikomas civ. pr. įst. 714 sraipsnis, kuris sako, kad teismo sprendimai ir nutarimai laikomi paskelbti bylininkams tą dieną, kuri buvo jiems skirta sprendimams ir nutarimams perskaityti; kadangi daugelio apsaugos bylų prašytojai nešaukiami į posėdį, tai jiems tankiai sunku žinoti posėdžio diena ir nutarimui perskaityti diena; užtat, šiais atsitikimais teismas siunčia prašytojams savo nutarimo nuorašą ir nuo nuorašo įteikimo dienos skaito jiems laiką nutarimui skųsti.

8. Apsaugos bylos baigiamos teismo nutarimais, o ne sprendimais; tie nutarimai prilyginami teismo nutarimams, kurie rašomi ginčo bylos reikalais; užtat, jie gali būt keičiami ir naikinami pačio teismo, jei pakitėja bylos aplinkybės; be to jie nekliudo pernagrinėti tą patį dalyką ginčo tvarka; antai, įpėdiniai, kuriems atsakyta patvirtinti testamentas apsaugos tvarka, gali kelti įpediniams iš įstatymų bylą del patvirtinimo testamento ginčo tvarka ir teismas gali patenkinti jų ieškinį. Bet, kai kurios bylos sprendžiamos tik apsaugos tvarka, antai, turto valdymo perdavimas, dingusioj asmens byla, įsūnijimas ir kitos. Teismo nutarimai tokiais atsitikimais negali būt laužomi ginčo bylų tvarka.

9. Apsaugos bylų nutarimams skųsti suteikiamos dvi savaitės, o tik ginčo bylose taikos teisėjų nutarimams skųsti suteikiamos 7 dienos. Skųsti nutarimams, kuriais esti patvirtinti testamentai, suteikiamas viens mėnuo laiko. Nutarimai, kuriais įpediniams esti padalintas turtas, gali būt skundžiami ir apeliacijos keliu (civ. pr. 1421 str.). Apsaugos bylų nutarimai, kuriais pabaigtinai esti išspręstas koks dalykas, leidžiama skųsti ir kassacijos tvarka.

1. Mirusio asmens turto saugojimas.

Turto savininkui mirus, visų teisių netekus ir į vienolyną įstojus, jo teisės turtui pereina jo įpediniams ir įpediniai gali paimti turtą į savo rankas, neatsiklausdami valdžios, jei jie esti veiksmingi. Visgi nuo to laiko, kai turto savininką esti patikę minėti fak-

tai lig to laiko, kol įpėdiniai paima turtą, tarpais gali praslinkti ilgokas laikas ir turtas gali atsidurti nė šiokioj nė tokioj padėty, be šeimininko; be to svetimi žmonės gali išnešioti ir pasisavinti turtą; užtat įpėdinių teisėms apsaugoti įstatymai įsako imtis priemonių likusiam turtui daboti.

Pareiga imtis tų priemonių dedama taikos teisėjams.

Tų priemonių teisėjas turi imtis:

1. savo inicijatyva,
2. del privatinių asmenų prašymo,
3. del palicijos pranešimo,
4. del valstybės gynėjo reikalavimo,
5. del mirusio asmens vyresnybės reikalavimo.

Bet šitų pranešimų ir reikalavimų dar nepakanka teisėjui imtis turto apsaugojimo priemonių; reik dar statomų įstatymo tam tikrų sąlygų, būtent: turtui apsaugoti priemonių reik imtis:

1. kai nėra vietoj visų įpedinių arba kai kurių jų arba kai abejojama, ar visi įpėdiniai yra vietoj,
2. kai likęs turtas turi būt imamas globoti.

Užtat tik kai įpėdinių nėra vietoj arba kai jų tarpe yra nepilnamečiai asmens, teisėjas privalo imtis priemonių likusiam turtui apsaugoti; o jei turtas jau esti paimtas globos įstaigos arba pilnamečių įpėdinių arba konkurso valdybos, tai teisėjas nesiima apsaugojimo priemonių. Kai turtas esti paimtas globos įstaigos, jis jau esti apsaugotas ir teisėjui nėr kas daryti; jei jis esti paimtas pilnamečių įpėdinių arba kai kurių jų, tai taipgi nėra reikalo imtis apsaugojimo priemonių, nes įpėdiniams pavedama žinotis su turtu ir tąsytis del jo teisme; jei jis esti paimtas konkurso valdybos, tai su juo taipgi esti pasielgta teisiu būdu.

Apsaugos priemones įvykdo teismo anstolis, teisėjo įsakomas, šiais būdais:

a) jis surašo turtą ir uždeda daiktams antspaudą ir
b) paveda saugoti turtą.

Čia turtas neįkainojamas, o buv. Suvalkų gub. ir Palangos krašte jis įkainojamas, nes ten surašymas eina inventoriaus surašymo tvarka ir tasai surašymas aprėžia įpedinių atsakomybę likusio įpėdiniams turto verte.

Surašomas visas kilnojamasis ir nekilnojamas mirusiojo saviniko turtas, kuris jam priklausė jo mirties dieną be jokių ginčų; užtat, į sąrašą neįtraukiamas valdomas trečiojo asmnes kilnojamasis turtas, taiposgi esamasis bendrame su mirusiojo našle (arba našliu) bute turtas: surašomas turtas ta pačia, kaip kad ir sprendimą vykdant, tvarka. Daiktams dedamas antspaudas.

Surašytasis turtas pavedama saugoti tam tikram dabotojui. Pinigai ir % popieriai įnešami iždinėn, kvitai gi, dokumentai ir te-

stamentas, jei jis esti surastas, įteikiamas taikos teisėjui. Turto apsaugojimo išlaidos apmokamos įpedinių, o jei įpėdiniai pinigų neduoda, tai parduodama turto dalis. Kai reik pinigų mirusiajam palaidoti, tai teisėjas savo nutarimu išduoda teismo anstoliui raštą gauti pinigams net iš banko, jei pinigai ten esti įdėti.

Daiktai, kurie greit genda, turi būt parduoti teisėjo nutarimu. Turto dabotojas privalo įnešti teisėjui turto pelną ir duoti atskaitą.

Neatideliotiniems reikalams vesti, antai, vekseliams protestuoti, jau turi būt paskirtas globėjas.

Toliau, įpediniai jų teisėms apsaugoti turi būt šaukiami publikacijos keliu vis vien, ar buvo surašytas ir pavestas turtas dabotojui ar nebuvo reikalo tatai daryti.

Įpėdiniai šaukiami tada, kai visų jų arba kai kurių jų nėra vietoj ir kai miręs asmuo palieka kapitalą, kuris esti įdėtas į valstybės banką. Jei esti žinių, kur gyvena įpėdiniai, tai jiems pranešama dar per policiją. Kai palikto turto vertė neperviršija 500 litų, tai publikacijos nereik daryti, reik tik išlipinti skelbimai taikos teisėjo kameroj, policijos arba valsčiaus valdybos bute toj vietoj, kurioj miręs asmuo gyveno.

Rusų senatas buvo įvedęs praktikos keliu (jo 1879 m. 335 spr., aplinkraščiu 1880 kovo 3 d. įsakymas, 1911 m. 24 spr.) tokią taisyklę: jei taikos teisėjas pats tikrai žino, kiek liko mirusiojo artymiausių įpedinių, tai įpėdinai publikacijos keliu nešaukiami, o pakanka teisėjo paliūdymo, kiek įpėdinių yra. Mums taipgi reikėtų priimti šita praktika, nes jei teisėjas gerai žinó, kiek yra įpedinių ir tatai paliūdija, tai to turėtų pakakti. Pavesti išdavinėti tokius paliūdymai kitoms įstaigoms arba asmenims nereikėtų, nes tos įstaigos arba asmens nežino, ar yra reikalas šaukti įpėdiniai ar nėra.

Be bendrųjų likusiojo turto apsaugos taisyklių įstatymuose yra dar taisyklės taikomos įvairiais atskirais atsitikimais, antai:

1. kai kas miršta keliaudamas,
2. kai miršta vienuolis,
3. fabrikos arba pramonės įmonės savininkas,
4. karis karo metu,
5. kai kas miršta ligoninėj, labdarybės įstaigoj,
6. kai lietuvys miršta užsieny ir svetimšalis Lietuvoj.

Kai kas keliaudamas miršta svetimuose namuose, tai, surašant jo turtą turi būt namų šeimininkas ir buvę su juo kelionėj asmens. Kai kas miršta garlaiviu plaukdamas, tai garlaivio vadas surašo aktą ir turtą ir įteikia aktą ir sąrašą policijai. (X t. 1 d. 1231 str.).

Mirusio vienuolio turtas laikomas vienuolyno savybe ir tokiam turtui apsaugoti priemonių nesiimama; mirus vienuolyno vyresnia-

jam, jo turtas surašomas bendrąja tvarka, saugojamas gi turtas vyskūpijos valdžiai dalyvaujant. (X t. 1 d. 1025 ir 1187 str.).

Mirus fabriko savininkui arba asmeniui, kuris vertėsi prekyba, taikomos tokios taisyklės: fabriko ir prekybos darbas nestabdomas, bet varomas toliau; įpėdinių nuosavasis turtas atskiriamas nuo paveldomojo turto; asmuo, kuris vedė mirusiojo reikalus fabrike arba prekybos įmonėj, privalo išdėstyti, kaip stovi dalykai ir pateikti teisėjui prekybos srity vedamąsias knygas; jei teisėjas randa, jog knygos buvo vedamos tam tikra tvarka, tai jis paveda reikalų vedėjui toliau varyti prekybos įmonės darbą; čia surašinėti mirusiojo pirklio turtą nėra reikalo (X t. 1 d. 1238 str. su pastaba ir priedu).

Mirus kariui, tarnaujančiam kariuomenėj karo metu, einančiam kovon, liogeryj, karo laive ir apskritai toje vietoje, kuri yra karių valdžios žinioj, jo kilnojamasis turtas surašomas jo vyresnybės. Kitais atsitikimais arba tais, kai surašomos mirusio kario nekilnojamasis turtas, einama bendrąja tvarka, tik surašant turtą gali būt ir pasiųstasis mirusiojo vyresnybės asmuo, kuris turi teisės reikalauti netraukti sąrašan valstybės daiktų, dokumentų ir pinigų.

Jei asmuo miršta ligoninėj, labdarių įstaigoj ir kitose tos rūšies įstaigose, tai jo pinigai ir esantis tose įstaigose jo turtas surašomas, einant tų įstaigų įstatų taisyklėmis.

Lietuvos piliečiui mirus užsieny, jei ten nebūna pripažintas įpėdinis arba testamento vykdytojas, mūs konsulas privalo imtis priemonių mirusiojo turtui apsaugoti ir būti atliekant vietos valdžiai visus formalumus, pridėti savo antspaudą ir vadovautis esamomis deklaracijomis, konvencijomis ir traktatais su svetimomis valstybėmis.

Tas pat turi būt daroma, kai miršta svetimšalis Lietuvoj. Taikos teisėjo veiksmai, apsaugojant turtą, skundžiami bendrąja tvarka, saugojant aukščiau minėtus terminus. Skundas nestabdo teisėjo nutarimo vykdymo, kol jo nesustabdo aukštesnioji instancija.

Jei, šešiems mėnesiams praslinkus, įpėdiniai neatsiliepia, tai turtui steigiama globa.

Įpėdinis, kuris nori paimti apsaugotąjį turtą, turi pristatyt arba teismo patvirtintą testamentą arba teismo nutarimą, kuriuo jam pripažintos įpėdinio teisės ir tada turtas atiduodamas jam.

2. Įpedinio teisių patvirtinimas.

Civ. proc. 1408 str. sako: atsiliepė publikacijos šaukimais įpėdiniai, jei jie randa reikalo kreiptis į teismą jų teisių pripažinimo įsigyti, įteikia prašymą taikos teisėjui. Nevisai aiškūs yra žodžiai: jei jie randa reikalo kreiptis į teimą; čia galima išvadžioti, jei įpėdiniai neranda reikalo kreiptis į teismą, tai viskas esti ir baigta.

Iš tikrųjų taip nėra; tarpais įpėdiniai verčiami yra gauti teismo nutarimą. Minėtieji žodžiai reškia štai ką: tėvui mirus, turtas turi pereiti ne kam kitam, o jo vaikams, nes vaikai turi būt aprūpinami tėvų; be to vaikai dažniausia deda savo darbą į valdomąjį tėvų turtą, padeda didinti jį, tvarkyti ir prižiūrėti. Svarbiausias dalykas čia yra tėvo arba motinos mirties faktas; visų šalių įstatymai ir pripažįsta vaikams teises mirusioj tėvo turtui. Užtat, tėvui mirus, turtas faktiškai pereina jo vaikams. 1408 straipsnis turėdamas tatai galvoj ir sako: jei įpėdiniai randa reikalo kreiptis į teismą. Deliai to įpėdinybės teisių patvirtinimas turi tikslo tik konstatuoti įpėdinio teises jo tėvo teisėms paveldėti, kitaip sakant, teismas žiūri tik, ar įpėdinis yra mirusiojo vaikas ar koks kitas giminaitis. Teismas nesuteikia įpėdiniui savybės teisių turtui arba turto daliai: kai teismo patvirtintasis įpėdinis nori atsiimti iš kito asmens kurį turtą kaip tėvo turtą, tai jis privalo pateikti įrodymus, jog tasai turtas priklausė jo tėvui; į testamentą galima įrašyti ir svetimas turtas, tik įpėdinis, žinoma, jo negaus be įrodymų.

Įpėdinio teisių patvirtinimas teismo keliu yra būtinai reikalingas šiais atsitikimais:

1. kai turtas būna paimtas saugoti ir daboti, nes asmuo, kuris nori gauti turtą, privalo įrodyti, jog jis iš tikrųjų yra įpėdinis ir tam reikalui turi pasirūpinti teismo nutarimu,
2. kai reik gauti indėlis iš banko,
3. kai prašoma įduoti valdyti paveldėtasis nekilnojamasis turtas.

Prašant patvirtinti įpėdinio teises, reik pateikti šie įrodymai:

1. jog asmuo yra nustojęs teisių turtui; tatai įrodinėjama kai asmuo esti miręs — metrikais, kai iš jo atimtos visos teisės — įsiteisėjusio teismo sprendimo nuorašu; kai jis esti dingęs — įsiteisėjusiu teismo nutarimu, kuriuo asmuo esti pripažintas dingęs ir žiniomis, jog jau yra praslinkusi 10 metų nuo publikacijos dienos.
2. Jog įpėdinis yra mirusiojo giminaitis; tatai įrodinėjama netrikais, o kai negalima pateikti metrikai — kitais dokumentais ir papildyti dokumentams liūdininkais.
3. Jog įpėdiniai buvo šaukiami; tatai įrodinėjama arba publikacijos straipsniu arba paliūdytu jo nuorašu arba teisėjo paliūdymu.

Byla del pripažinimo įpėdinio teisių nagrinėjama, nešaukiant prašytojo. Teismas, iššiūrėjęs pateiktus dokumentus ir paėmęs iš teismo raštinės žinių, jog mirusiojo asmens testamento patvirtinti teismui nepateikta, jog teisių mirusiojo turtui teismui daugiau niekeno nepareikšta, jog ginčo del prašytojo teisių niekeno nekelta ir jog prašytojas yra teisius, nutaria patvirtinti įpėdinio teises;

čia nežiūrima, ar prašymas esti įteiktas teismui prieš praslenkant ar praslinkus 10 metų, skaitant nuo tos dienos, kurią yra miręs turto palikėjas, nes teismas pats nekelia klausimo apie teisės pasenėjimą, išskiriant atsitikimus, kai tatai įstatymas stačiai jam įsako.

Žinoma, jei teismo būna jau patvirtintas mirusiojo asmens testamentas, tai teismas turi atmesti prašymą pripažinti įpėdinio teises įstatymų keliu; o jei teisme būna testamentas, bet dar nepatvirtintas, tai teismas turi sustabdyti bylą; vėlgi, jei testamentu paliktas kam ne viass turtas, tai neįrašytam testamentan turtui teismas turi pripažinti prašytojui įpėdinio teises.

Kai paliktam turtui iškelia teises keli įpėdiniai ir kiekvienas tų įpėdinių prašo pripažinti jam įpėdinio teises, tai teismas svarsto bylą visgi apsaugos tvarka, kadangi teismas ir pats privalo atmesti prašymus, kurie nėra paremti, antai, jei prašytų pripažinti įpėdinių teises viens pirmojo, kits antrojo laipsnių giminaičiai, tai antrojo laipsnio giminaičio prašymas būtų jau neparemtas ir atmestas. Šiais atsitikimais iš tikrųjų ginčo nėra, nes tolymesni giminės tarpais prašo pripažinti jiems įpėdinių teises nežinodami, jog yra artimesni giminės. Deliai to, kai yra kelių įpėdinių prašymai, tai teismas juos sujungia ir svarsto kartu apsaugos tvarka.

Jei vieniems įpėdiniams esti jau pripažintos visos mirusiojo teisės ir prievolės, o vėliau atsiranda dar įpėdiniai ir jie prašo pripažinti jiems mirusiojo teisių dalį, kuri turi jiems tekti įstatymais einant, tai vėlesniųjų įpėdinių prašymas gali būt sprendžiamas apsaugos tvarka tik, kai tie įpėdiniai pristato žinių, jog įsitvirtinę įpėdiniai neginčija jų teisių; o jei vėlesnieji įpėdiniai tų žinių nepristato, tai laikoma įsitvirtinę ir paėmę turtą įpėdiniai ginčiją vėlesniųjų įpėdinių teises; deliai to vėlesnieji įpėdiniai jau turi kelti bylą ginčo bylų tvarka. Ir tatai leidžiama daryti todel, kad teismas patvirtindamas įpėdiniui teises patikrina tik, ar prašytojas yra mirusiojo asmens artimiausias giminaitis, o savybės teisės paliktojo turto daliai įpėdiniui nepripažįsta; užtat, kai atsiranda vėliau giminaitis to pat laipsnio, kurio yra ir įsitvirtinęs giminaitis, tai jam leidžiama arba geruoju baigti ginčas arba eiti į teismą kelti ginčo tvarka bylą del turto dalių. Deliai to, teismas pripažindamas keliems asmenims įpėdinių teises neprivalo nurodyti, kuriam jų kokia turto dalis turi tekti ir pats netikrina, koks turtas priklausė mirusiajam asmeniui, nes patvirtinimu įpėdiniui teisių suteikiamos tik mirusiojo asmens teisės ir prievolės. Jei kuriam įpėdiniui esti pripažintos visos mirusiojo teisės, tai tuo jau pripažįstamos ir mirusiojo teisės turtui, kuris mirusiajam priklausė ir kai atsiranda dar kitas įpėdinis, tai jis jau turi tąsytis su pirmuoju, jei ansai geruoju nepripažįsta kito teisių.

Esti atsitikimai, kad įstatymai sako, kokios rūšies turtą gali paveldėti įpedinis; antai, pavainikiai vaikai turi teisės paveldėti tik jų motinos turtą, įsūnytieji tik jų tėvo turtą; kai esti paliktas testamentas, tai apeitieji testamentu įpėdiniai gali paveldėti tik neįrašytą į testamentą turtą; visgi ir šiais atsitikimais teismas turi nurodyti tik turto rūšį, o kad tos rūšies turtas iš tikrųjų yra ir kad jis priklauso mirusiajam, teismas negarantuoja. Teisybė, kas prašo pripažinti jam įpėdinio teises, tas turi pareikšti, iš ko susideda mirusiojo turtas; bet tatai reikalaujama kitu tikslu, būtent, tikslu žinoti, kiek reik paimti mokesnių nuo likusiojo turto; tasai pareiškimas rašomas įpėdinio, įteikiamas su prašymu ir jo nuorašas siunčiamas mokesnių inspektoriui įkainuoti nurodytam įpėdinio turtui; jei toks pareiškimas įpėdinio esti įteiktas, tai teismas praneša mokesnių inspektoriui ir mokesnių inspektorius pats išskaičiuoja mokesnį pristatytais jam įpėdinio daviniais. Teismas remdamasis turto kaina nutaria, kiek mokesnių įpėdinis privalo įnešti ir tvirtina įpėdinio teises; bet nutarimo nuorašą jis išduoda, tik įpėdiniui sumokėjus mokesnius arba pristačius garantiją, kad mokesniai bus sumokėti, jei jie įpėdiniui būna išdėstyti terminais.

Teismo nutarimo nuorašu remdamasis įpėdinis turi teisės atsiimti iš kiekvieno asmens paveldėtąjį turtą, jei jis įrodo, jog tasai turtas yra likęs po mirusiojo galvos. Skundai del teismo nustatytos mokesnių sumos gali būt teikiami ir mokesnių inspektoriaus.

Įstatymai suteikia įpėdiniui teisės priimti palaikus arba nepriimti. Kai įpėdinis priima palaikus, tai jis įgija teisės visam paliktajam turtui, bet jis darosi atsakomingu už mirusiojo asmens skolas ir prievoles; deliai to įpėdinis priimdamas palaikus, gali ne tik nieko nelaimėti, bet dar pralaimėti, jei skolos esti didesnės už turto vertę.

Tik buv. Suvalkų gubernėj turtas gali būt priimtas inventoriaus teisėmis, o tatai reiškia, jog įpėdinio atsakomybė aprėžiama palaikų verte, kuri išaiškinama, surašant palaikus (Nap. kod. 793—814 str.).

Be to prekybos srity įpėdiniams leidžiama priimti palaikai susipažnt su jų verte (X t. 1 d. 1238 str. pr. 7 p.).

Kas nenori priimti palaikus, tam pakanka bet kokiais veiksmais nevykdyti teisių likusiam turtui. Tokį palaikų nepriėmimą įstatymai laiko tyliu atsisakymu įpėdinybės teisių, ir jie kalba, jog atsisakymu įpėdinybės teisių laikoma:

1. kai įpėdiniai neima palaikų, apsunkintų didelėmis skolomis ir
2. kai įpėdiniai šaukiami publikacija neatsiliepia palaikams priimti nurodomuoju įstatymų laiku (X t. 1 d. 1265 str.).

Deliai to palaikai gali būt nė šiokioj nė tokioj padėty 10 metų ir

tuo laikotarpiu įpėdiniai turi teisės atsiliepti ir priimti turtą; kitas laikas palaikams priimti įstatymų nenurodomas.

Jei įpėdinis nori, jis gali atsisakyti priimti palaikus, pareikšdamas apie tai teisėjui.

Teisėjas, gavęs tokį pareiškimą, nešaukia įpėdinio ir nutaria turėti pareiškimą akyvaizdoj. Smulkiau apie atsisakymo reikšmę kalba civilinė teisė.

3. Palikimo padalinimas.

Einant civ. statuto (X t. 1 d.) 1313 str., įpėdiniai, kai jų esti du arba daugiau, jei nori, gali:

1. arba valdyti likusį turtą bendrosios savybės teisėmis,
2. arba pasidalinti tą turtą.

Turtas dalinamas arba pačių įpėdinių geruoju arba priverstinu būdu, kai įpėdiniai patys negali pasidalinti.

Prašymai padalinti turtą teikiami taikos teisėjui, kurio nuovadoj turtas esti likęs. Reik pažymėti, jog taisyklės palikimui dalinti netaikomos, kai dalinamas įgytasis bendrojon savybėn turtas.

Kas esti įsigijęs kurio įpėdinio dalį, tas dalyvauja apsaugos byloj įpėdinio teisėmis.

Byla pradedama del vieno arba visų įpėdinių prašymo. Gavęs prašymą teisėjas paveda įpėdiniams per dvejus metus geruoju pasidalinti turtą; jei įpėdiniai geruoju nepasidalina turto tuo laiku, tai jie turi teikti teisėjui naują prašymą padalinti turtą.

Pirmuoju prašymu teisėjas tik šaukia įpėdinius, išklausinėja juos ir įsitikina, ar turtas yra jo nuovadoj, ar turtas yra palikimas, ar turtą turi paveldėti keli įpėdiniai, ar nekelta bylos del teisių turtui ir ar visi įpėdiniai šaukti. Pavesdamas įpėdiniams pasidalinti turtą geruoju, teisėjas perspėja juos, jog nesusitaikimo kaltininkai bus baudžiami pinigais (6 % turto vertės), jog turtui bus uždėtas draudimas ir jis bus paimtas globoti, kol jis teisėjo bus padalintas. Jei įpėdiniai nepasidalina turto geruoju, tai teisėjas pats dalina turtą.

Tuomet vėl šaukiami įpėdiniai; teisėjas deda turtui draudimą, atiduoda jį globoti, paveda įpėdiniams pasirinkti asmenis, kuriems jie sutinka pavesti išaiškinti turto vertę, surašyti jį, įkainuoti ir sustatyti padalinimo sumanymą. Įpėdiniams nepasirinkus tų asmenų, jie skiriami teisėjo. Teisėjas gali pavesti vienam notarų sustatyti turto padalinimo sumanymą. Notaras turi teisės kviesti turtui surašyti teismo anstolį, o turtui įkainuoti žinovus.

Surašant turtą, pažymima skolos ir draudimai, kuriais apsunkintas esti turtas; jokia turto dalis negali būt palikta įpėdiniams valdyti bendrosios savybės teisėmis.

Turtas dalinamas, remiantis įpėdinių skaičiumi; dalinant, aptariama, kiek kuris įpėdinis turi primokėti kitam ir kiek skolos turi tekti kiekvienai turto daliai. O jei turtas padalinti nebegalima, tai jį gali paimti viens įpėdinis, ir kitiems jis privalo išmokėti dalis pinigais; šita teisė pirmiausia suteikiama vyresniajam įpėdiniui. Turto sąrašas ir padalinimo sumanymas įteikiamas teisėjui, o teisėjas šaukia įpėdinius paaiškinimams ir prieštaravimams pareikšti; įpėdinių paaiškinimai ir prieštaravimai turi būt pateikti raštu arba įtraukti į protokolą; vėliau teisėjas skelbia savo nuomonę. Jei teisėjas nemato reikalo papildyti surinktąją medžiagą, tai jis arba patvirtina padalinimo sumanymą arba pakeičia jį ir nutaria, kam dedama bausmė pinigais už tai, kad turtas nebuvo pasidalintas geruoju, ir kam dedamos bylos išlaidos. Jei nė vienas įpėdinių nenori paimti nedalinamąjį turtą ir išmokėti dalis kitiems įpediniams, tai teisėjas turi pripažinti padalinimą neįvykusiu ir bylą panaikinti.

Kai padalinimas įvyksta, tai teisėjo nutarime turi būt pasakyta, kuriam įpediniui koks turtas arba turto dalis tenka. Įpėdiniams išduodamas vykdomasis raštas ir jei padalytas nekilnojamasis turtas, tai tasai raštas įteikiamas vyresniajam notarui jo knygose pažymėti.

Teisėjo veiksmai, turtą dalinant, skundžiami atskirais skundais, o jo nutarimai, kuriais pabaigtinai esti padalintas turtas, skundžiami apeliacijos skundais. Gali būt teikiami tam tikrais atsikimais ir kassacijos skundai.

Be minimų skundų įstatymai duoda įpėdiniams dar ypatingą teisę, būtent, leidžia jiems teikti prašymą iš naujo dalinti turtą. Tuo reikalu turi būt kelta byla, nepraleidžiant vienų metų, tais atsitikimais, kai kuriam įpėdiniui, turtą dalinant, pripažinta esti mažesnė negu kitiems dalis ir del to jis atranda save nuskriaustu; byla eina bendrąja tvarka.

Išdėstytomis taisyklėmis einant, atskiriama ir našlei arba našliui dalis; ten tik, jei įpėdiniai nesti prašę padalinti turtą, visas turtas nedalinamas, o našliui arba našlei tik atskiriama dalis.

4. Naujojo turto savininko įgyvendinimas.

Įgyvendinimo tikslas yra faktiškai įteikti naujam savininkui teisę įgytajam turtui valdyti ir paskelbti apie tai jo kaimynams.

Dabar turto teisės perleidžiamos aktais, užtat, įgyvendinimas juo toliau juo labiau netenka reikšmės ir į jį tenka žiūrėti kaip į senovės liekaną.

Dabar įgyvendinimas nereikalaujamas, bet kas nori, tas turi teisės prašyti įgyvendinti jį. Įgyvnedinimo aktui atlikti nenurodomas laikas.

Tik vienu atsitikimu naujas turto savininkas turi atlikti tą aktą, būtent, kai jis esti gavęs nekilnojamąjį turtą kaipo įpėdinis ir nori perleisti arba užstatyti tą turtą; šituo atsitikimu turtas esti įrašytas į knygas kito asmens vardu, deliai to turtas turi būt perrašytas įpėdinio vardu; tada vyresnysis notaras turi reikalauti įgyvendinamojo rašto, nes įstatymai leidžia pažymėti vyr. notaro knygose tik vykdomuosius raštus, o ne teismo nutarimų nuorašus apie patvirtinimą įpėdinių teisių arba testamentų.

Įgyvendniimas apsaugos tvarka susideda iš dviejų veiksmų:

a) prašomas taikos teisėjas nutarti įgyvendinti ir išduoti vykdomąjį raštą,

b) paskui prašomas teismo anstolis arba kitas vykdymo organas atlikti įgyvendinimo formalumus ir išduoti įgyvendinamąjį raštą.

Prašyti taikos teisėją įgyvendinti turi teisės tik turto savininkas ir jis privalo pristatyti nekilnojamojo turto įgijimo aktą, būtent, vyr. notaro patvirtintą arba pažymėtą aktą; o jei jis yra paveldėjęs turtą, tai privalo pateikti teismo nutarimo nuorašą apie pripažinimą įpėdinio teisių arba patvirtinimą testamento.

Taikos teisėjas turi svarstyti, ar tinka aktas formalumų atžvilgiu, ar nedraudžiama prašyti įgyti turtas, ar turtas buvo perleidėjo savybė, ar sumokėti mokesniai nuo turto perleidimo, ar nekelta bylų del pačio akto. Kai teisėjas neranda kliūčių, tai jis nutaria įgyvendinti prašytoją ir nutarime turi nurodyti įgyvendinamąjį asmenį, turtą, kurio valdymas perduodamas ir dokumentus, kuriais turtas tenka naujam savininkui. To nutarimo turinys iškabinamas teisėjo kameroj. Tuo nutarimu išduodamas vykdomasis raštas, kuris vėliau turi būt įteiktas vyr. notarui pažymėti knygose ir perrašyti draudimams prašytojo vardu, jei tik draudimai esti.

Taikos teisėjo nutarimai skundžiami bendrąja tvarka; teikti skundą turi teisės asmuo, kuris prašo perduoti valdymą jam, taipogi asmens, kurių teisės esti užgautos taikos teisėjo nutarimu.

Įgyvendinimas daromas taikos teisėjo vykdomuoju raštu ir ta tvarka, kuria vykdomi teismo sprendimai, po akių turto įgijėjo ir to asmens, iš kurio imamas turtas, jei jis atvyksta, o jei jis neatvyksta arba jei nebūna reikalo atimti turtas iš kito, tai tik po turto įgijėjo ir dviejų liūdininkų akių. Del turto įgijėjo prašymo teismo anstolis turi surašyti perduodamąjį kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą. Kai turtas perleistas patvirtintu aktu arba kaip jis esti įgytas varžytinių tvarka, tai turto valdytojo ir trečiųjų asmenų pretenzijos del įgyvnedinimo nestabdo darbo ir turi būt reiškiamos ieškinio tvarka; kitais atsitikimais trečiųjų asmenų pretenzijos įtraukiamos į teismo anstolio dienyną ir pats įgyvendinimas sustabdomas; įtrauktos į die-

nyną pretenzijos nuorašą teismo anstolis siunčia taikos teisėjui, kuris turi šaukti įgyvendinamąjį asmenį ir pareiškusį pretenziją asmenį, išklausinėja juos, apsvarsto jų įrodymus ir po to arba atmeta pretenziją arba sustabdo įgyvendinimo darbą, kol pretenzija bus išspręsta atitinkamo teismo; čia byla turi būt kelta įgyvendinamojo asmens. Jei teisėjas atmeta trečiojo asmens pretenziją, tai teisėjo nutarimas nevykdomas, kol jis neįsiteisėja. Kas nepateikia atskiro skundo, tas visgi nenustoja teisės kelti bylą bendrąja tvarka.

Kai įgyvendinimas esti baigtas, tai įgyvendinamajame rašte pažymima, kas įgyvendintas ir į kokį turtą, kuriuo būdu ir iš ko turtas teko įgyvendinamajam asmeniui; tasai raštas turi būt pasirašytas teismo anstolio ir asmenų, buvusių per įgyvendinimą ir turi būt siunčiamas vyr. notarui pažymėti knygose, o įgyvendintajam asmeniui išduodamas to rašto nuorašas.

5. Asmens dingimo patikrinimas.

Esti atsitikimai, kad žmogus dingsta ir ilgą laiką neatsiliepia. Čia gali būt, kad žmogus iškeliavo tolymon šalin ir bekeliaudamas žuvo, antai, mirė, buvo nukautas, paskendo su garlaiviu, žuvo katastrofos metu traukiny, nusišovė, nusinuodijo, pasikorė, pasiskandino; o žinių apie jį nieks nesuteikia.

Ir vėl, žmogus, atvykęs svetimon šalin, nerašo niekam laiškų ir neatleidžia žinių apie savę kitu būdu.

Jei kalbamais atsitikimais žmogus esti palikęs turtą ir niekam nepavedęs valdyti turtą, tai iškyla klausimas, kas daryti su tutru, juo labiau, kad nežinia, ar žmogus yra gyvas ar miręs.

Taigi, civ. pr. 1451 straipsnis leidžia asmenims, kurie turi pretenziją į visą to žmogaus turtą arba į turto dalį, prašyti pripažinti tą žmogų dingusiu, šaukti jį publikacijos keliu ir imtis priemonių jo turtui saugoti. Tokia pat teisė suteikiama valstybės gynėjui. 1451 str. tekstas rodo, jog jam taikyti reikalaujama, kad prašytojas turėtų teisės dingusiojo asmens turtui. Čia ne visai aišku, apie kieno teisę kalbama. Ir literatūra ir teismo praktika išaiškindama šitą teisę, sako, kad minimais civ. pr. 1451 str. asmenimis reik laikyti žmona, vaikai ir apskritai dingusiojo įpėdiniai, kitaip sakant, asmens, kurie gali stoti dingusiojo vieton ir perimti jo teises. Užtat, tokiu asmeniu nelaikomas asmuo, kuris turi tik į dingusiojo turtą pretenziją, remiama sutartimi, turto savybės arba valdymo teise. Tatai patvirtina ir 1914 m. kovo 12 d. įstatymas, kuris įsako skirti gynėją, kai atsakovas dingsta, o reik vykdyti teismo sprendimas. Prašymas pripažinti asmenį dingusiu pas mus turi būt įteikiamas tam taikos teisėjui, kurio nuovadoj yra dingusiojo turtas, nes byla tokiu prašymu nėra ginčo byla.

Prašymui turi būt pridėti įrodymai dingimo, prašytojo teisių dingusiojo turtui ir pinigai skelbimams laikraščiuose. Kai tatai neišpildyta, prašymas grąžinamas. Jei pakankamai esti įrodyta, jog asmuo galima laikyti dingusiu, tai teisėjas šaukia dingusį laikraščiais ir skiria globėją dingusiojo turtui. Globėjas surašo dingusiojo turtą, turi ieškoti dingusiojo ir šaukti laikraščiais kas pusė metų. Penkeriems metams praslinkus po teisėjo šaukimo, teisėjas del įteikusiojo prašymą asmens arba atsiliepusiųjų įpėdinių reikalavimo išžiūrinėja bylą, tyrinėja, ar asmuo yra dingęs ir savo nutarimą skelbia laikraščiuose. Teisėjo nutarimas pripažinti asmenį dingusiu neatima tam asmeniui teisės prašyti teisėją dešimties metų laiku grąžinti jam turtą. Tie dešimts metų prasideda nuo pirmo teisėjo skelbimo laikraščiuose. Jei laikomas dingusiu asmuo neatsiliepia per tuos 10 metų, tai jis nustoja teisių turtui ir jo turtas pereina įpėdiniams (civ. pr. 1451—1460 str.).

6. Vaikų įteisinimas.

Krikščionių tikybos pavainikiams (rastiniams) vaikams įteisinti taikomos šios taisyklės:

1. pavainikiai vaikai gali būt įteisinti jų tėvams susijungus,
2. įteisintieji vaikai laikomi teisės aplinkybėse gimusiais,
3. jei tėvų susijungimas esti pripažintas netikru arba neteisiu ir del to naikinamas, tai įteisintųjų vaikų teisės lieka tos pačios kaip kad ir teisės aplinkybėse gimusių vaikų (civ. st. X t. 1 d. 144[1] str.).

Vaikų įteisinimas daromas teismo.

Prašymai įteisinti vaikus įteikiami tam taikos teisėjui, kurio nuovadoj gyvena vaiko tėvai arba patys vaikai. Prašymą turi įteikti patys tėvai; varyti jau pradėtoji byla leidžiama paskui ir įgaliotiniui. Jei vaiko tėvai esti mirę, tai prašyti įteisinti vaiką gali jo globėjas, o jei vaikas tuomet esti pilnų metų, tai ir jam negalima atimti teisė prašyti teisėją įteisinti jį: iš tikrųjų, tėvų susijungimo faktas įteisina vaiką, užtat kreipimasis į teismą neturi didelio svarbumo; teisėjas tik konstatuoja įvykusį faktą ir paliūdija tatai savo nutarimu.

Prašymui įteisinti vaiką turi būt pridėti:

1. vaiko gimimo metriaki;
2. jo tėvų jungtuvių metrikai;
3. tėvo ir motinos pareiškimas raštu, jog kūdikis yra gimęs iš jų.

Kai prašymas teikiamas pačio vaiko, tai minimąjį pareiškimą gali atstoti dokumentas, kuriame turi būt žinių, kad vaikas buvo tėvų pripažintas savu.

Prašymams teikti suteikiami vienėri metai, skaitant nuo tėvų susijungimo dienos; jei prašymas įteikiamas vėliau tai turi būt paaiškintos pavėlavimo priežastys.

Svarstydamas prašymą teisėjas turi įsitikinti:

1. ar yra vaiko tėvai susijungę,
2. ar vaikas gali būt jų,
3. ar ta pati yra vaiko motina, kuri įrašyta vaiko gimimo metrikuose,
4. ar nėra kliūčių vaikui įteisinti,
5. ar pateisinamas yra termino praleidimas (jei jis praleistas) prašymui įteikti.

Po to teisėjas nutaria įteisinti vaiką ir, kai nutarimas įsiteisėja, įrašo nutarimo rezoliuciją vaiko gimimo metrikuose; tie metrikai lieka byloj, o jų vieton teisėjas išduoda įteisintojo vaiko gimimo paliūdymą ir praneša apie nutarimą konsistorijai pažymėti metrikų knygose (civ. pr. 1460^{1}—1460^{7} str.).

7. Vaikų įsūnijimas.

Vaikų įsūnijimas panėši į įsūnytojo ir įsūnijamojo sutartį, kuria nustatomi tie patys santykiai kaip kad yra tėvų ir vaikų santykiai. Bet toji sutartis įgija jėgos tik nuo to laiko, kai šalių valia įvykdyta esti teismo patvirtinimu.

Prašymai įsūnyti vaiką įteikiami tam taikos teisėjui, kurio nuovadoj gyvena įsūnytojai arba įsūnijamasis. Prašymuose turi būt žinios, reikalaujamos civ. st. X t. 1 d. 145—151 str.

Teisėjas šaukia įsūnytoją ir įsūnijamąjį skirtą tam reikalui dieną ir, išklausinėjęs juos, nutaria patenkinti prašymą arba atmesti jį. Teisėjo nutarimai skundžiami.

Asmens, kurių teisės įsūnijimu laužomos esti, turi teisės tatai pareikšti, einant bylai del įsūnijimo; jie gali ir per dvejus metus, skaitant nuo teisėjo nutarimo įsiteisėjimo dienos, kelti bylą bendrąją ginčo bylų tvarka; visgi tasai ginčas turi būt keltas tik prie įsūnytojo gyvos galvos (civ. pr. 1460^{8}—1460^{12} str.).

Įsūnytojui išduodamas teisėjo nutarimo nuorašas ir įsūnijimas pažymimas knygose (valščiaus arba miesto valdybos).

Rusų įstatymuose yra kita tvarka ūkininkų ir miestiečių vaikams įsūnyti; bet kadangi mūs įstatymais žmonių suskirstimas luomais yra panaikintas, tai toji tvarka pas mus negali būt taikoma.

8. Pripažinimas asmens turto aikvotoju.

Civilinio proceso 1460^{13}—1460^{28} straipsniai kalba, kuria tvarka steigiama globa turto aikvotojams, kai jie esti kaimo gyventojai, bet nuolat gyvena miestuose. 1911 m. gegužės mėn. 18 d. rusų

buvo išleistas įstatymas apie globos steigimo tvarką turto aikvotojams, kai jie esti taipgi kaimo gyventojai ir nuolat gyvena kaimuose.

Pirmuoju atsitikimu Rusijoj bylas del pripažinimo turto aikvotoju nagrinėdavo apygardos teismai, antruoju valščiaus teismai.

Kadangi pas mus valščių teismų nėra ir mūs piliečiai neskirstomi luomais, tai visiems piliečiams pas mus turi būt taikomi vieni įstatymai ir, žinoma, ne tie, kurie rusų buvo taikomi vienam žmonių luomui, o bendrieji.

Kalbamuoju dalyku bendraisiais įstatymais reik laikyti civilinio proceso įtatymai (1460[13] ir kiti straipsniai).

Bylos del pripažinimo asmens turto aikvotoju priklauso apsaugos bylų sričiai. Užtat tos bylos pas mus turi būt priskirtos taikos teisėjų kompetencijai.

Esame sakę, kad mes gyvename individualizmo amžių ir kad individualizmas suteikia žmogui savybės teisę nekilnojamajam ir kilnojamajam turtui. Eidami individualizmo dėsniais turėtume pripažinti žmogui teisę daryti su jo įgytuoju turtu, ką jis nori, būtent, naudotis juo, perleisti jį ir aikvoti.

Bet, kas del turto aikvojimo, tai čia jau įsikiša valstybės valdžia: kai žmogus pradeda aikvoti savo turtą be jokio tikslo ir reikalo, tai valstybės valdžia įstatymu įsako steigti tokiam žmogui globą užkirsti keliui turtą aikvoti. Ir valstybės valdžia daro tatai štai kodel: jei žmogus turi šeimą, tai jis turi aprūpinti ją, nes kai žmogus nesirūpintų savo vaikais ir žmona, tai maitinti juos turėtų arba visuomenė arba valstybė; visai negera būtų, jei žmogus aikvotų savo turtą be jokio tikslo, o savo vaikus ir žmoną vestų prie bedugnės kranto ir stumtų juos laukan elgetauti.

Be to kai žmogus turi turtą ir šeimą, tai turtui padidinti ir išlaikyti deda savo darbą jo vaikai ir jo žmona; mes matome, jog ūkininkų vaikai iš mažų dienų deda savo darbą į ūkį, kol jie nesukuria atskirą ūkį arba neišeina į kitą ūkį šiokiomis ar tokiomis teisėmis. Taigi, iš tikrųjų, savininko turtas didėja ir esti išlaikomas ne vien savininko, be ir jo šeimos narių darbu. Būtų neteisinga, jei savininkui būtų leidžiama aikvoti ir svetimas darbas juo labiau, kad turto savininko šeimos narių darbas neapmokamas.

Del šitų priežasčių valstybės valdžia stengiasi suvaldyti turto aikvotoją, varžo ir aprėžia jo teises įstatymu.

Civilinio proceso 1460[13] straipsnis sako, kad prašyti pripažinti žmogų turto aikvotoju ir steigti jam globą leidžiama jo giminėms arba arti jo esamiems asmenims arba valstybės gynėjui.

Privatinių asmenų prašyme arba valstybės gynėjo pasiūlyme turi būt išdėstyta, koki žmogaus žygiai laikomi turto aikvojimu ir kokiais įrodymais prašymas remiamas.

Ir del kėlusio bylą asmens prašymo ir savo nuožiūra taikos teisėjas gali dėti areštą kilnojamajam turtui ir draudimą nekilnojamajam turtui to asmens, kuris prašoma pripažinti turto aikvotoju, dargi kai tik įteikiamas esti prašymas. Kalbamosios bylos nagrinėjamos uždaromis durimis.

Į posėdį šaukiami:

1. asmuo, kuris prašoma pripažinti turto aikvotoju arba jo įgaliotinis,
2. asmuo, kuris esti kėlęs bylą arba jo įgaliotinis,
3. liūdininkai, kuriuos teisėjas turi teisės šaukti ir savo nuožiūra.

Kai yra reikalo, tai teisėjas gali vietoj tyrinėti, kaip elgiasi ir gyvena kaltinamasis turto aikvojimu asmuo; čia leidžiama klausinėti liūdininkais ir artymi bylos dalyvių giminės.

Teismo nutarimas, kuriuo kas esti pripažintas turto aikvotoju, vykdomas tuoj, nelaukiant, kol sueis terminas nutarimui skųsti. Tuo nutarimu turto aikvotojui skiriamas globėjas ir jei aikvotojas turi nekilnojamąjį turtą kito teisėjo nuovadoj, tai ir tam turtui skiriamas globėjas vietos teisėjo.

Teisėjo nutarimas skundžiamas bylos dalyvių atskirais ir kassacijos skundais bendrąja tvarka.

Bylos išlaidos atlyginamos iš aikvotojo turto. Jei prašymas pripažinti turto aikvotoju esti atmestas, tai išlaidos kraunamos kėlusiam bylą asmeniui, o jei byla kelta valstybės gynėjo, tai išlaidos apmokamos iždo lėšomis.

Ne anksčiau kaip po vienerių metų turto aikvotojui arba jo globėjui leidžiama prašyti nuimti globa. Tie prašymai turi būt įteikiami tam teisėjui, kurio nuovadoj gyvena turto aikvotojas. Teisman turi būt šaukiami buvę bylos dalyviai ir nurodomieji liūdininkai, taiposgi gali būt daromas tyrinėjimas vietoj. Bylos išlaidos atlyginamos iš aikvotojo turto.

Globa nuimama teisėjo tik praslinkus laikui atskiram arba kassacijos skundui teikti, o jei toks skundas esti įteiktas, tai jį nuimama, kai esti išspręstas skundas arba kai jo atsisako jo teikėjas (civ. pr. 1460^{13}—1460^{28} str.).

9. Atsilyginimas sutartimis.

Tarpais kaltininkas negali atsilyginti su kreditoriu ar del to, kad kreditoriaus nebūna vietoj ar del to, kad kreditorius del kokios priekabos nenori priimti, kas jam kalta. Tokiais atsitikimais kaltininkui leidžiama įteikti sutarties objektas taikos teisėjui: jei sutarty nurodoma jos vykdymo vieta arba kad vieta ir nenurodoma, bet sutartis gali būt įvykdyti tik kurioj vietoj, tai toj vietoj ir turį būt įteiktas teisėjui sutarties objektas; kitais atsitikimais sutarties ob-

jektas turi būt įteikiamas tam teisėjui, kurio nuovadoj kaltininkas gyvena; o jei sutartimi užstatytas nekilnojamasis turtas, tai sutarties objektas įteikiamas tam teisėjui, kurio nuovadoj yra nekilnojamasis turtas.

Įteikti teisėjui leidžiama:

1. pinigai,
2. popieriai, kurie turi vertės,
3. dokumentai,
4. brangūs daiktai.

Kiti daiktai leidžiama įteikti teisėjui tik tada, kai juos priimti saugoti teisėjas neranda kliūčių.

Prašymas priimti daiktus kreditoriui įduoti turi būt išdėstytas raštu; jame turi būt minima:

1. prašytojo ir kreditoriaus arba kreditoriaus teisių paveldėtojų vardai, pavardės ir gyvenamosios vietos,
2. sutartis, kuria įteikiami pinigai arba daiktai,
3. priežastis, del kurios pinigai arba daiktai negali būt įteikti kreditoriui,
4. daiktai ar pinigai, kurie įteikiami teisėjui,
5. prašymas įteikti daiktus ar pinigus kreditoriui jo reikalavimu.

Be to turi būt pridėti pinigai kreditoriui šaukti.

Teisėjas išduoda kaltininkui atitinkamą paliūdymą ir šaukia kreditorių pranešimu arba publikacijos keliu.

Pireš išduodamas įneštuosius pinigus arba daiktus teisėjas turi paimti iš kreditoriaus aktą, kuriame turi pažymėti, kas pildoma tuo aktu ir jei aktu viskas išpildyta, tai atiduoti aktą kaltininkui, o jei ne viskas, tai grąžinti aktą kreditoriui. Čia kreditorius turi teisės, kai atsiranda reikalas, kelti ginčą bendrąja bylų kėlimo tvarka.

Kol kreditorius nesti atsiėmęs įneštųjų teisėjui daiktų ar pinigų, kaltininkas gali juos atsiimti; tik jei esti įnešti pinigai ir del to nuimtas draudimas nuo nekilnojamojo turto, tai atsiimti pinigus kaltininkas turi teisės tik kreditoriui sutinkant arba įsiteisėjus teismo sprendimui, kuriuo įnešimas atrastas bereikalingas.

Kaltininko išlaidos kalbamuoju reikalu dedamos kreditoriui.

Jei sutarties objektu esti kilnojamasis turtas, kuris greit genda arba kuris sunku ar brangu esti saugoti, tai kaltininkas turi teisės prašyti parduoti tą turtą varžytinių tvarka kreditoriaus lėšomis. Kai turtas tik sunku arba brangu saugoti, tai kaltininkas turi dar pateikti teisėjui notaro paliūdymą, kad kreditorius buvo kviečiamas kaltininko priimti turtą ir perspėtas, jog turtas bus parduotas; jei kreditoriui negalima buvo pranešti apie tai, tai notaras turi duoti paliūdymą, kuris turi būt pateiktas teisėjui. Kai teisėjas atranda kaltininko prašymą patenkintinu, tai nutaria parduoti daiktus ir iš-

duoda kaltininkui vykdomąjį raštą. Įsiūlytus per varžytines pinigus be išlaidų sumos teismo anstolis arba kitas vykdymo organas įteikia taikos teisėjui, kuris išduoda juos kreditoriui (civ. proc. 1460[29]—1460[40] str.).

10. Įgaliojimo atėmimas.

Įgaliojimu galima pavesti įgaliotiniui:

1. arba atlikti kuriuos veiksmus vienoje teismo įstaigoje,
2. arba atlikti kuriuos veiksmus bet kurioj teismo įstaigoj.

Pirmuoju atsitikimu įgaliojimas atimamas tam tikru pareiškimu atitinkamai teismo įstaigai raštu arba žodžiu. Pareiškime reik pažymėti: įgaliotojo ir įgaliotinio pavardė ir vardas ir įgaliotojo gyvenamoji vieta, įgaliojimo išdavimo tikslas, vieta ir įstaiga, kuri buvo paliūdijusi įgaliojimą. Į tokį pareiškimą teismas kreipia akis ir įgaliojimo originale pažymi pareiškimo turinį.

Antruoju atsitikimu įgaliotojas turi kreiptis į vieną taikos teisėjų, įdėti pareiškime minėtąsias žinias ir pridėti pinigus skelbti valdžios laikrašty. Taikos teisėjas rašo nutarimą apie įgaliojimo panaikinimą, tuoj praneša apie tai įstaigai arba asmeniui, kuris buvo paliūdijęs įgaliojimą, ir skelbia laikrašty.

Jei įgaliotojas žino įgaliotinio gyvenamąją vietą, tai jis ir be skelbimų gali prašyti taikos teisėją atimti įgaliojimą. Taikos teisėjo nutarimu del tokio prašymo įgaliotojui išduodamas vykdomasis raštas (civ. pr. įst. 1460[41]—1460[48] str.).

11. Įtraukimas į metrikų knygas rusų sektantų ir unitų vedybos ir jų vaikų gimimų faktai.

Esame minėję, kad Lietuvoj gyvena, kad ir ne daug, rusų sektantų; rusai vadina juos „staroobriadcais“ ir „raskolnikais“. Rusų valdžia nepripažindavo šitų sektantų dvasiškosios valdžios, užtat, nesuteikdavo sektantų dvasininkams teisės vesti vedybos, gimimų ir mirimų metrikų knygas. Sektantams buvo įsakyta įtraukti tie faktai į policijos knygas. Sektantai retai pildydavo šitą įsakymą. Deliai to sektantų vedybą, vaikų gimimai ir mirimai dažnai būdavo niekur neįtraukti.

Be to Lietuvoj buvo, taipgi ne daug, unitų. Unitai yra Bizantijos šakos krikščionys, tik jie pripažįsta Romos aukščiausią dvasiškąją valdžią. Rusų valstybės valdžia laikė unitus stačiatikiais (pravoslavais) ir buvo įsakiusi unitams daryti vedybos, gimimo ir mirimo aktus stačiatikių bažnyčiose. Unitai dažniausia to nedarė ir, kur jų daug buvo, atsirado kaimai ir valščiai, kurių gyventojai niekur neįtraukdavo vedybos, gimimo ir mirimo faktų.

1905 metais rusų valdžia pripažino sektantų dvasiškąją valdžią ir leido unitams pasirinkti katalikų ar stačiatikių tikybą.

Deliai to iškilo klausimas, kas reik daryti su pirmiau įvykusiais vedybos ir gimimų faktais?

Šiuo reikalu 1913 metais birželio 16 d. buvo išleistas įstatymas, kuriuo tie vedybos ir gimimų faktai gali būt įtraukiami į metrikų knygas teismo nutarimais.

Prašyti įtraukti į metrikų knygas vedybos ir gimimo faktus gali susijungusieji; jei jų viens esti miręs, tai likęs gyvas gali teikti prašymą viens, o jei abu esti mirę, tai jų vaikai arba vaikų globėjai ir rūpintojai. Kai įtraukimas į metrikų knygas esti reikalingas valstybės interesu, tai prašymą gali teikti ir valstybės gynėjas.

Įtraukti į metrikų knygas vedybos ir gimimo faktams suteikiamas neaprėžtas laikas.

Prašymai kalbamuoju reikalu turi būt teikiami tam taikos teisėjui, kurio nuovadoj buvo įvykę vedybos ar gimimo faktai; o kai tos vietos nežinomos, ta iprašymai turi būt teikiami tam taikos teisėjui, kurio nuovadoj gyvena asmuo, kurio vedybos ar gimimo faktai turi būt įtraukti į knygas.

Prašymams turi būt pridėti įrodymai, jog vedybos faktas buvo įvykęs ir jog vaikai yra gimę iš tų pačių susijungusiųjų. Kai prašymai teikiami vaikų arba jų globėjų, tai turi būt pridėti įrodymai, jog vaikų tėvai yra mirę.

Įteikę prašymus asmenys turi būt šaukiami teismo posėdin ir klausinėjami, jei jie stoja. Teisėjas įsitikina, ar yra įvykęs vedybos faktas, ar jis buvo įvykęs įstatymų nustatytąja tvarka ir ar vaikai yra gimę iš susijungusiųjų, o kai prašymas esti įteiktas vaikų arba jų globėjų, tai dar, ar yra mirę vaikų tėvai.

Įteikę prašymus asmenys turi teisės skųsti teisėjo nutarimus atskirais skundais ir kassacijos skundais. Kol tie skundai nebūna išspręsti, teisėjų sprendimai nevykdomi.

Įsiteisėjusio nutarimo nuorašas išduodamas asmeniui, kuris buvo įteikęs prašymą, ir nuoraše pažymima, jog faktas turi būt įtrauktas į metrikų knygas.

Giminių turto atpirkimas.

Civilinio proceso 1438—1449 straipsniai ir civilinio statuto 1346—1373 straipsniai aptaria atpirkimą giminių turto.

Atpirkimas, sako civilinio statuto 1346 str., yra giminaičių teisė grąžinti sau giminių turtą, kuris esti perleistas pirkimo-pardavimo aktais svetimgenčiams.

Ta teise gali naudotis pardavusio turtą asmens artymiausieji giminės-įpėdiniai, o kai jų nėra, tai ir tolymieji giminės (civ. st. 1355 str.). Dargi sakoma, jei artymiausieji giminės nenori naudotis

teisę atpirkti turtą, tai savo teisę jie gali perleisti raštu tolymiems turto pardavėjo giminėms (civ. st. 1357 str.).

Giminės-moterys turi tas pačias teises, kaip kad ir giminės-vyrai (civ. st. 1360 str.).

Mums kyla klausimas, ar turto atpirkimo teisė turi būt pripažinta pas mus ar ne?

Atsakant į šį klausimą, reik atsižiūrėti į tai, jog turto atpirkimo institutas, kaip matyt 1346 str. civ. st. datose, rusų įvestas buvo 1649 m. sausio 29 d. Tuomet negalima buvo kalbėti apie ūkininkų savybės teisę nekilnojamajam turtui ir to turto pardavimą, nes ūkininkų teisės nekilnojamajam turtui tada faktiškai jau buvo suvaržytos. Nekilnojamąjį turtą tada galėdavo pardavinėti daugiausia tik bajorai - dvarininkai; tik bajorų - dvarininkų giminės būdavo įrašomi į knygas. Deliai to vargiai galima abejoti, kad atpirkimo institutas buvo įvestas bajorų - dvarininkų interesais, nes kitados bajorui - dvarininkui darydavo gėda pardavimas turto svetimgenčiui, ypač kai svetimgentis būdavo žemos kilmės žmogus. Ir vėliau, ūkininkų teisės žemei ėjo savotišku keliu, būtent, įpročių keliu. Kai ūkininkai buvo atleisti nuo baudžiavos, tai jų teisės žemei buvo aptartos tam tikrų įstatymų (rusų įst. rinkinio 9 tomo priedo); tuose įstatymuose nėra straipsnio, kuris kalbėtų apie atpirkimo teisę.

Mūs išleistuose įstatymuose apie tai taipgi niekur nekalbama. Užtat, atpirkimo institutas mūs ūkininkų gyvenimui negali būt taikamos.

Ginti atpirkimo institutą dabar nėra ir tikslo: jei pardavusio turto asmens giminės turi lėšų turtui atpirkti, tai jie gali nusipirkti sau kitą turtą; skriaudos jiems nedaroma. O leidžiant atpirkti turtą, prieinama didelis kėblumas štai kodel: parduotasis turtas, kol jis būtų atpirktas, gali pereiti į kelioliktas rankas; kai jis būtų atpirktas, gal reikėtų laužyti keli arba keliolika pirkimo pardavimo aktų; turto įgijėjai turėtų kelti viens kitam bylą ir tų bylų turėtų būt kelios arba keliolika; kai kurie turto įgijėjai galėtų negauti savo pinigų, jei pardavę jiems turtą asmens negalėtų sumokėti gautų už turtą pinigų. Rodos, negalima pateisinti reikalas daryti žmonėms tokį kėblumą ir tarpais, gal, skriaudą tik del to, kad koki ten pirmojo pardavusio turtą asmens tolymi giminės esti užsimanę pirkti vieną, o ne kitą turtą.

Kas del dvarininkų-bajorų žemės, tai civ. statuto 1350 str. sako, kad neapgyvendintoji priklausomais dvarui ūkininkais žemė, kai ji esti parduota vieno luomo asmens kito luomo ameniui, draudžiama atpirkti.

Dabar suskirstimas žmonių luomais yra panaikintas; apgyvendintos ir neapgyvendintos priklausomais dvarui ūkininkais žemės

nėra. Užtat, atpirkimo institutas dabar yra netekęs jo istorijos pagrindų ir jėgos.

Deliai to kalbėti apie atpirkimo taisykles mums nėra reikalo.

Apsaugos byios Mariampolės teismo apygardoj (buv. Suvalku gubernėj.

Išdėstytosios apsaugos bylų taisyklės neplečiamos Marijampolės teismo apygardai. Ten del civ. statuto ypatumų yra kitoks apsaugos bylų suskirstimas ir kitokios taisyklės.

Civ. proceso įstatymai (1646—1798 str.) nurodo tokias apsaugos bylų rūšis Marijampolės teismo apygardoj:

1. Metrikų aktų atitaisymas.

Prašymai šiuo reikalu įteikiami taikos teisėjui, kurio nuovadoj vedamos metrikų knygos. Teisėjui, prieš išsprendžiant prašymą, leidžiama šaukti be įteikusio prašymą asmens dar kiti asmens, kurių interesus prašymas liečia ir sušaukti šeimos tarybą. Jei kalbamame atitaisyme turi interesą valdžia, tai kelti bylą turi teisės ir valstybės gynėjas.

Kai teisėjas nutaria atitaisyti aktą, tai savo nutarimą jis turi siųsti asmeniui, kuris veda metrikų knygas, įtraukti į tas knygas ir pažymėti šalia esamojo akto; po to aktas išduodamas jau ištaisytas. Teisėjo nutarimai skundžiami.

2. Įsūnijimas.

Įsūnijimo aktas daromas pas notarą, įteikiamas svarstyti taikos teisėjui ir patvirtinti apygardos teismui.

3. Pavainikiai (rastiniai) kūdikiai.

Pavainikio kūdikio pripažinimas daromas taipgi pas notarą einant 1825 m. civ. st. 298 str. ir 1913 m. V. 13 įst.

4. Šeimos taryba.

Šeimos tarybą šaukia ir pirmininkauja joje taikos teisėjas. Šeimos tarybų nutarimai skundžiami apygardos teismui ir kai skundas esti įteiktas, nutarimo vykdymas sustabdomas. Tie skundai gali būt teikiami globėjų (vyriausiojo ir prižiūrėtojo) ir tarybos narių.

Nurodytais įstatymų atsitikimais ir neapskųsti tarybos nutarimai turi būt teikiami teismui patvirtinti; toki teismo nutarimai skundžiami.

5. Asmens valios atėmimas ir jos aprėžimas.

Kai žmogus esti apimtas proto ligos (kvailiai, pamišėliai, bepročiai), tai giminės ir valstybės gynėjas gali prašyti tesėją atimti iš to asmens valia disponuoti turtą. Prašymui turi būt pridėtas gydytojo liūdymas. Jei teisėjas randa reikalo atimti žmogui valią, tai jis klausia šeimos tarybos nuomonės; be to jis gali apžiūrėti tą asmenį su gydytoju. Byloms kalbamuoju reikalu taikomos bendrosios taisyklės ir civ. st. 1825 m. 492—521 str. Teisėjo nutarimai skundžiami antrajai instancijai, o antrosios instancijos kassacijos instancijai Ta pačia tvarka grąžinama valia.

Teisėjas turi taipgi teisės ne atimti iš pilnamečio asmens valią, o tik aprėžti ją. Tokiu atsitikimu jis gali skirti tam asmeniui patarėją; tada tasai asmuo neturi teisės be patarėjo stoti teisme bylininku, daryti taikos sutartis, skolintis pinigų, vartoti kapitalus, nekilnojamąjį turtą arba kapitalus perleisti ir užtraukti turtui ipoteką. Ta pačia tvarka einama, kai esti įteiktas giminių prašymas arba valstybės gynėjo reikalavimas pripažinti asmenį turto aikvotoju; ir čia skirtasis patarėjas turi tas pačias teises.

6. Palikimo apsaugojimas.

Nurodytais ipotekos taisyklių atsitikimais apie mirusio asmens palikimą skelbia ipotekos skyrius; kitais atsitikimais taikos teisėjas, kuris imasi ir apsaugos priemonių, būtnet, pirmiausia užantspauduoja turtą.

Užantspauduoti turtą gali prašyti turto pretendentai, kreditoriai (civ. kod. 820 str.), o kai nėra giminių arba įpėdinių, tai ir gyvenę su mirusiuoju asmens ir mirusiojo tarnai.

Valstybės gynėjas, policija ir teisėjas gali reikalauti užantspauduot turtą: kai nepilnametis neturi globėjo ir niekeno nesti įteiktas prašymas užantspauduoti turtą, kai nėra vietoj visų įpėdinių arba jų vieno, kai miršta valdininkas, kuris galėjo turėti savo rankose valdžios dokumentus arba turtą.

Užantspauduoja turtą teismo anstolis su liūdininkais arba valščiaus viršaitis; neantspauduojami gyvenančių mirusiojo bute asmenų daiktai ir tie daiktai, kurie negalima antspauduoti; neantspauduotus daiktus anstolis surašo. Jei anstolis esti prašomas suieškoti testamentą, tai jis turi ieškoti testamento; jis paliūdija parašus, antspaudą ir formą tikusių mirusiojo dokumentų ir surastojo testamento ir siunčia visus dokumentus teisėjui; tie dokumentai liūdijami ir kitų asmenų parašais. Savo veiksmus anstolis įtraukia į protokolą su surašinėjimo dalyvių pareiškimais ir protokolą pasirašo jis ir asmens, kurie esti buvę per surašymą; to protokolo nuorašą anstolis turi išduoti surašinėjimo dalyviams del jų prašymo, o

paskui siųsti jį teisėjui. Kas nori ginti savo teises antspauduojamajam turtui, tas turi įteikti prašymą teisėjui arba pareikšti anstoliui. Jei anstolis, eidamas savo darbą sutinka kliūtis, tai jis turi atsiklausti teisėjo.

Antspaudai nuimami teisėjo įsakymu del pretendentų arba kreditorių prašymo ne ankščiau kaip po trijų dienų, skaitant nuo mirusiojo laidotuvių dienos arba jei turtas esti užantspauduotas po laidotuvių, tai ne ankščiau kaip po trijų dienų nuo užantspaudavimo dienos; pastaruoju atsitikimu antspaudai gali būt nuimti ir ankščiau teisėjo įsakymu.

Kai būna nepilnamečiai įpėdiniai, tai antspaudai nenuimami, kol nesti įsteigta globa.

Antspaudai nuimami teismo anstolio prie liūdininkų, įpėdinių, pretendentų ir testamento vykdytojo arba šitų asmenų įgaliotinių; tie asmens turi būt anstolio šaukiami. Reikalui atsiradus, turtas turi būt įkainotas. Jei reik inventorius surašyti, tai antspaudai nuimami, kai turtas esti surašinėjamas. Pašaliečių daiktai ir dokumentai grąžinimi, kieno jie yra. Nuimant antspaudus, taipgi turi būt surašytas protkolas.

7. Inventoriaus surašymas.

Inventorių surašo teisėjo įsakymu del pretendentų arba kreditorių prašymo anstolis arba valščiaus viršaitis; tas darbas gali būt pavedamas ir notarui, jei bylos dalyviai prašo ir notaras sutinka. Surašymas daromas prie liūdininkų ir bylos dalyvų, būtent, likusio gyvu vyro arba moteries, įpėdinių, testamento vykdytojo ir testamentu apdovanotų asmenų; šitie asmens turi būt šaukiami. Į turto sąrašą neįtraukiami daiktai ir dokumentai, del kurių kelia pretenziją tretieji asmens. Įtraukiamieji į sąrašą daiktai turi būt įkainoti, o visi dokumentai, kurie rodo turto aktyvą ir pasyvą, turi būt minėti sąraše. Tie dokumentai turi būt sunumeruoti ir jų lapai pažymėti. Kas del prekybos knygų, tai turi būt pažymėta, kaip jos buvo vedamos; jei jų lapai nesunumeruoti, tai jie sunumeruojami, tuščios vietos perbraukiamos. Inventoriaus surašymo taipgi turi būt rašomas protokolas.

8. Užanspauduoto arba surašyto turto saugojimas.

Toksai turtas saugojamas bendrąją tvarka.

Dokumentai saugojami nurodytoje teisėjo vietoje.

Tretieji asmens turi būt šaukiami teisėjo atsiimti jų dokumentams.

Raktai laikomi teisėjo, kol neduotas įsakymas nuimti antspaudus; teisėjui draudžiama atidarinėti kambarĩai, kuriuose esti užantspauduotasis turtas ir leisti kitiems eiti į tuos kambarius, jei tik nėra del to būtino reikalo.

Teisėjo įsakymai užantspauduoti turtą, nuimti antspaudus ir surašyti inventorių yra skundžiami.

Skundo įteikimas nestabdo teisėjo nutarimo vykdymą; tasai vykdymas stabdomas tik antrosios instancijos įsakymu.

Anstolio ir valščiaus viršaičio veiksmai skundžiami teisėjui dviejų sąvaičiu laiku.

Testatoriaus ranka rašytų užantspauduotų ir neužantspauduotų voke testamentų įteikmą liūdija teisėjas.

Jis svarsto taipgi legatorių prašymus įgyvendinti juos į turtą.

Įstatymai suteikia įpėdiniams laiką pagalvoti, ar jie priima palikimą ar nepriima.

Kai praslenka suteiktasis laikas pagalvoti ir įpėdiniai neatsiliepia, arba kai įpėdiniai atsisako priimti turtą, tai turtas laikomas laisvas. Šiuo atsitikimu jis saugojamas teisėjo paskirto rūpintojo. Rūpintojas pirmiausia turi reikalauti surašyti inventorių, jei inventorius nebuvo surašytas ir parduoti kilnojamąjį turtą, kuris reik parduoti. Kai reik parduoti nekilnojamasis turtas, tai rūpintojas turi kreiptis į teisėją ir teisėjas, jei jis randa reikalo parduoti turtą, paveda žinovams įkainuoti turtą, o paskui rašo savo nutarimą. Turtas parduodamas bendraja tvarka. Rūpintojas privalo pateikti atskaitą.

Tomis pačiomis taisyklėmis einama, kai esti išmirę visi įpėdiniai.

12. Sąlyginis palikimo priėmimas.

Kai po kieno galvos lieka turtas, tai įpėdiniai, tarpais, nežino, kiek tasai turtas yra įskolintas, todel jie nežino, ar verta priimti tasai turtas. Tokiais atsitikimais civiliniai įstatymai leidžia priimti turtą jų nurodomomis sąlygomis, inventoriaus teisėmis, būtent, turtas surašomas, išaiškinamas jo aktyvas ir pasyvas ir tik tada įpėdinai turi pasakyti, ar jie priima turtą. Kai įpėdiniai nori priimti turtą kalbamomis teisėmis, tai jie turi pranešti apie tai teisėjui, ir teisėjas gali patenkinti jų prašymą. Įpėdinis, kuris prieš priimdamas turtą nori parduoti tą turtą, turi išgauti iš teisėjo leidimą. Tuokart kilnojamasis turtas parduodamas bendraja tvarka, o nekilnuojamasis nustatytąja paveldėtajam turtui dalinti ir parduoti tvarka.

Kas nepildo šitų reikalavimų, tas laikomas priėmęs esąs turtą be sąlygų.

Surinktieji už turtą pinigai dalinami kreditoriams. Kreditoriai turi teisės reikalauti iš įpėdinio pateikti laidavimą ir įpėdinis turi per tris dienas pateikti laidavimą teismui.

Šiaip jau įpėdinis privalo teikti teisėjui atskaitą. Priėmęs turtą tam tikromis sąlygomis įpėdinis visas liečiančias turtą bylas turi kelti kitiems įpėdiniams; o jei kitų įpėdinių nėra arba jei visi įpėdiniai kelia tokias bylas, tai turtui ginti nuo įpėdinių pretenzijų skiriamas rūpintojas.

Įpėdinis, kuris atsisako nuo paveldėtinojo turto, turi pareikšti apie tai teisėjui ir jo pareiškimas įtraukiamas į knygas. Tas pat daroma, kai susijungę vyras arba moteris nenori valdyti turto bendrosios savybės teisėmis.

13. Palikimo dalinimas.

Prašymai padalinti palikimą turi būt teikiami teisėjui, kurio nuovadoj turtas yra. Dalinamas paveldėtasis turtas, einant civ. stat. 815—892 str. ir civ. pr. 1759—1768 str.

Skundai del prasilenkimo su turto surašymo, įkainavimo ir pardavimo taisyklėmis turi būt teikiami nurodytu civ. pr. 1202, 1204 ir 1205 str. laiku.

Atskiri, apeliacijos ir kassacijos skundai turi būt teikiami bendrąja tvarka.

14. Paveldėiojo turto pardavimas.

Turtas parduodamas bendrąja tvarka. Kai visi įpėdiniai pilnamečiai yra vietoj, visi sutinka ir kai nėra trečiųjų asmenų pretenzijų, tai turtas gali būt parduotas ir nesilaikant civ. proceso taisyklių. Jei įpėdiniai visi nepilnamečiai, tai turtas parduodamas tik šeimos tarybos nutarimu, patvirtintu teisėjo; jei įpėdinių tarpe esti pilnamečiai ir jie reikalauja parduoti turtą, tai šeimos tarybos nutarimo čia nereik.

Ūkininkų nekilnojamasis paveldėtasis turtas turi būt parduodamas taikant tam tikras taisykles apie perleidimą, skaldymą ūkių ir kitas. Jei per varžytines turtas esti įgytas vieno įpėdinių, tai tasai įpėdinis turi sudėti ne mažiau kaip dešimtą dalį jo pasiūlytos už turtą sumos, o likusią sumą turi sudėti per vieną mėnesį; bet įpėdiniai susitarimu gali suteikti pirkikui ilgesnį arba trumpesnį laiką.

15. Asmens dingimas.

Pripažinti asmenį dingusiu turi teisės prašyti privatiniai asmens minimais įstatymų atsitikimais ir valstybės gynėjas. Iššiūrėjęs pateiktus įrodymus ir įsitikinęs, jog asmuo yra dingęs, teisėjas skelbia

apie tai laikraščiuose ir skiria turtui rūpintoją, kurio teises ir prievoles nurodo irgi teisėjas.

Kai praslenka nurodytas 1825 m. civ. statuto laikas, teisėjas del kėlusių bylą asmenų prašymo patikrina bylos davinius ir nutaria pripažinti asmenį dingusiu, remdamasis to pat (1825 m.) statuto 36—70 str. Šits teisėjo nutarimas turi būt paskelbtas posėdy ir laikraščiuose.

16. Atsilyginimo siūlymas.

Kaltininkui suteikiama teisės siūlyti atsilyginimą ir del to sudėti pinigus arba daiktus saugoti, kol juos atsiims kreditorius. Tie veiksmai daromi per notarą arba teismo anstolį. Siūlymo atsilyginti rašomas protokolas, į kurį įtraukiamas paskui ir kreditoriaus atsakymas, ar jis priima ar nepriima siūlomąjį atlyginimą. Kai kreditorius atsisako priimti siūlomus jam atlyginti pinigus arba daiktus, tai kaltininkas turi teisės įnešti pinigus arba daiktus saugoti nurodytąja civ. kod. 1259 str. tvarka. Kilę čia ginčai sprendžiami bendrąja tvarka. Teisėjui pavedama spręsti, ar teisus yra pasiūlymas ir jei teisėjas atranda siūlymą teisiu, tai jis nutaria, kad kreditoriui nepriėmus siūlomųjų pinigų arba daiktų, tie pinigai arba daiktai bus įnešti saugoti; nuo pinigų ir daiktų įnešimo dienos nustoja ėję nuošimčiai kreditoriui.

Kai pinigams arba daiktams turi teisės tretieji asmens, tai apie tai pranešama kreditoriui. Šiaip jau einama civ. kod. 1257—1264 str.

17. Turto perleidimas kreditoriams.

Kaltininkui suteikiama teisė perleisti savo turtą kreditoriams už skolą; šiuo reikalu kaltininkas turi kreiptis į savo gyvenamosios vietos teisėją ir pateikti teisėjui turto aktyvą ir pasyvą, dokumentus ir knygas.

Visgi iškeltosios kaltininkui bylos varomos toliau ir gali būt sustabdytos tik teisėjo nutarimu.

Leidęs kaltininkui perleisti turtą kreditoriams teisėjas išklausinėja kaltininką ir kaltininkas pats turi patvirtinti, jog atsisako turto; čia šaukiami kreditoriai ir rašomas protokolas. Kaltininko pavardė, vardas ir gyvenamoji vieta skelbiama teisėjo kameroj.

Remdamies teisėjo nutarimu kreditoriai gali parduoti kaltininko kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą nustatytąja įpėdiniams tvarka.

Neturi teisės perleisti savo turtą kreditoriams: svetimšaliai, piktos valios bankrotai, nubausti už vagystę ir sukčiavimą asmens, globėjai, įgalioti turto valdytojai ir asmens, kuriems turtas būna pavestas saugoti.

Kalbamuoju reikalu prekybos byloms taikomos tam tikros taisyklės.

V. Neišsimokėjimas

Mūsų metais prekyba ir pramonė negali apsieiti be kredito: įsigydamas prekes pirklys sumoka tik didesnę ar mažesnę prekių vertės dalį pinigais, o kitą pinigų dalį įsižada sumokėti vėliau, žinoma, prekių pardavėjui sutinkant. Parduodamas prekes pirklys taipgi duoda jas patikimiems asmenims skolon, nes žmogus ne visados turi tokią pinigų sumą, kokia yra jam reikalinga kuriam daiktui pirkti. Surinktais pinigais pirklys sumoka savo skolą už prekes, vėl ima prekes, vėl parduoda jas ir tuo būdu verčiasi. Kai jam pritrūksta pinigų mokėti už prekes, tai jam tenka ir pasiskolinti pinigų. Be šitų grynai pirkimo-pardavimo operacijų pirkliai varo dar kitas operacijos; tos operacijos nurodytos yra prekybos įstatymų, jų yra ne maža. Taiposgi pramoninkai ir savo įmonei įrengti ir medžiagai pirkti skoliniasi pinigų arba ima reikalingus jiems daiktus skolon; paskui, pardavę savo dirbinius, moka savo skolas.

Taigi, dauguma pirklių ir pramoninkų apipinti kaip tinklu kredito pobūdžio santykiais su kitais asmenimis. Kad neimpainiotų kojų tame tinkle, pirklys arba pramoninkas turi labai ir labai apsižiūrėti: juk jo skoloms mokėti ir įsižadėjimams pildyti skirti terminai; deliai to jis turi taip varyti savo reikalus, kad galėtų atlikti savo pareigas ir įsižadėjimus terminais.

Kuris pirklys arba pramoninkas sugeba sutvarkyti ir vesti savo reikalus, tas lobsta ir kelia šalies prekybą ir pramonę.

Gyvenimas rodo ir kitos rūšies atsitikimus, del kurių pirklius ir pramoninkus patinka nelaimės. Tos nelaimės tarpais kyla ne del pirklių ir pramoninkų kaltės, tarpai del jų kaltės. Abiejais atsitikimais nelaimių priežastimi dažniausia esti žmogaus nepasisotinimas: kai pirkliui arba pramoninkui iš pradžių sekasi darbas, tai jis vis plečia ir plečia savo operacijas, kad daugiau pelnytų, čia jis retai neperžengia ribas. Operacijų plėtimas verčia pirklį ir pramoninką daryti vis daugiau santykių su kitais asmenimis; tuo būdu jis pina vis didesnį tinklą aplink save ir į to tinklo plotą įtraukia vis daugiau žmonių. Tarpais pirklį patinka nelaimė arba sunkios aplinkybės del kurios priežasties ir pirklys negali mokėti skolos sutartu terminu. Pirklio kreditoriai negali laukti skolos grąžinimo, nes ir

jie turi mokėti savo skolas taipgi sutartais terminais; čia, kaip sakoma, kylis kylį varo: kai A negali sumokėti skolos B, tai B negali mokėti skolos C, o C negali mokėti skolos D; santykių tinklas ima irti ir del to kyla pavojus ne vienam A. Tarpais pirklys arba pramoninkas riskuoja ir pradeda operacijas tikėdamas daug pelnyseš. o tos operacijos jam nepasiseka ir tada jis pakliūva ir žlunga, nes negali išsimokėti. Yra pirklių ir pramoninkų, kurie, kiek pralobę, ima taisytis sau visus gyvenimo patogumus ir del to leidžia daug pinigų ne prekybos reikalams; o kai terminu reik mokėti skola, jiems trūkšta pinigų; čia taipgi jiems gręsia žlugimas.

Pagalios, yra ir tokių pirklių, kurie tyčia ima prekes arba skolinasi pinigų vienoj vietoj, paskui kitoj ir trečioj; prekes jie pasistengia greit parduoti kad ir pigiau, o išrinktus už prekes arba pasiskolintus pinigus įduoda savo žmonai arba vaikams ir sakosi negalį išsimokėti; čia jau, žinoma, yra grynas kreditorių prigavimas.

Visais minėtais atsitikimais iškyla klausimas, kas reik daryti su pirkliu arba pramoninku, kai jis nemoka skolų terminais? Šitą klausimą aptaria konkurso proceso taisyklės. Visų šalių konkurso proceso taisyklės suteikia kreditoriams teisės likviduoti skolininko turtą ir išrinktais už turtą pinigais atlyginti pretenzijas.

Čia būna ne maža darbo, nes pirklio arba pramoninko operacijos reik tuoj nutraukti, o tų operacijų esti daug ir jos būna nebaigtos; antai, pirklys esti kaltas ir jam esti kalti; vienoms skoloms arba sutartims terminas esti suėjęs, kitoms nesuėjęs; pirklys turi prekes ir savo ir svetimas įvairiais pagrindais (komiso, užstato ir k.). Pirklio santykiai su kitais reik išpainioti; įstatymai ir sako, kaip reik tatai daryti ir nurodo organus, kuriems pavedama tas darbas atlikti.

Mes turime konkurso proceso įstatymus buv. Kauno ir Vilniaus gubernėms, buv. Suvalkų gubernei ir Klaipėdos kraštui. Tie įstatymai skiriasi vieni nuo kitų. Kadangi mums, turbūt, reikės vėliau ar anksčiaujie suvienodinti, tai ne pro šalį bus išdėstyti jie smulkiai skyrium ir paskui tarti, kurie įstatymai ir ką tinkamiau tvarko, juo labiau kad į konkurso procesą mažai kreipiamos akys ir jei tas procesas būna netobulas, tai vengiama jo.

Konkurso bylos turi būt keliamos teisme. Deliai to mes susiduriame pirmiausia su klausimu, ar konkurso bylos pas mus turi būt įterptos taikos teisėjo ar apygardos teismo kompetencijon. Žinome, kuo skiriasi mūs taikos teisėjo kompetencija nuo apygardos teismo kompetencijos. Taigi, pastatytajam klausimui išspręsti reik iš pradžių spręsti klausimas, ar konkurso bylos yra ginčo bylos ar ne ginčo bylos.

Konkurso bylos nėra ginčo bylos, nes ginčo bylos keliamos ieškomaisiais prašymais, kurie turi atitikti įstatymų reikalaujamiems

formalumams; tarp kitko, ieškomojame prašyme turi būt nurodyta ieškinio kaina ir nuo tos kainos sumokamas bylos mokesnis. Konkurso gi bylos keliamos teisme skolininko pareiškimu arba vieno ar kelių kreditorių pareiškimais ir jos neapmokamos bylos mokesniu.

Bet konkurso bylos nėra ir grynai apsaugos bylos. Apsaugos bylos, kaip žinome, pradedamos prašymais, kuriais nekeliamas ginčas; tose bylose teismas dažniausia turi dalyką tik su prašytoju, konstatuoja nurodytus prašytojo faktus ir pripažįsta prašytojui kurią teię.

Konkurso gi bylose teismas, gavęs kreditoriaus arba kreditorių pareiškimą arba skolininko pranešimą, jog jis negalįs išsimokėti, turi šaukti skolininką ir kreditorius.

Teismo posėdy kreditorių ir skolininko ginčas eina rungtynių tvarka: kreditoriai užpuldinėja skolininką ir stengiasi įrodyti, kad skolininkas yra nusmukęs; o skolininkas ginasi ir įrodinėja, jis turįs pakankamai turto pretenzijoms atlyginti. Apsvarstęs pateiktus kreditorių ir skolininko davinius, teismas rašo nutarimą, kuriuo arba pripažįsta skolininką neišsimokančiu arba nepripažįsta. Tą nutarimą turi teisės skųsti ir kreditoriai ir skolininkas. Kai teismas pripažįsta skolininką neišsimokančiu ir teismo nutarimas įsiteisėja, tai paskui jau eina teismo nutarimo vykdymas tam tikromis taisyklėmis; nutarimo vykdymo tikslas-likviduoti skolininko turtą ir atlyginti kreditorių pretenzijas.

Taigi konkurso bylos skiriasi nuo apsaugos bylų. Kadangi jos nėra nė ginčo bylos nė apsaugos bylos, tai turime pripažinti, kad jos yra ypatinga teismo bylų rūšis, juo labiau, kad jose darbą varo kreditorių valdyba arba taryba ir kreditorių susirinkimas; teismas gi tik prižiūri tą darbą, kontroliuoja jį ir tvirtina arba netvirtina kreditorių valdybos arba tarybos ir kreditorių susirinkimo nutarimus.

Vėlgi svarbus yra ir tas dalykas, kad konkurso bylose ne vien likviduojamas skolininko turtas, bet tyrinėjama, ar skolininkas nėra padaręs nusikalstamo darbo, būtent, ar nėra jis nusmukęs savo pikta valia, kitaip sakant, sukčiavimo tikslu; konkurso byla renkama medžiaga kriminaliniam teismui. Šits darbas yra svetimas apsaugos byloms. Sprendžiant klausimą, į kurio teismo kompetenciją įterptinos konkurso bylos, remiantis mūs įstatymais, reik atkreipti akys dar štai į kokį dalyką: kai kuris asmuo pripažįstamas neišsimokančiu skolininku, tai jis sodinamas kalėjiman ir iš jo atimama teisė disponuoti turtą (prek. bylų spr. tv. įst. 409 ir 410 str.), verstis prekyba.

Toliau, kai neišsimokančiu skolininku esti pripažintas asmuo, kuris yra išrinktas eiti tarnybą miesto įstaigoj, tai teismo nutarimas

tuoj siunčiamas to asmens vyresnybei ir jo tarnybos įstaigai, kad jis būtų tuoj atleistas iš tarnybos (to pat įst. 411 str.).

Čia civiliniam teismui įsakoma imtis priemonių, vartojamų kriminalinio teismo.

Taigi, reik, rodos, žiūrėti, kuris mūs teismas turi teisės vartoti tas priemones, būtent, taikos teisėjas ar apygardos teismas.

Mes žinome, kad mūs taikos teisėjas turi teisės spręsti tas baudžiamąsias bylas, kuriose bausmė nesujungta su teisių atėmimu arba jų siaurinimu. Jei civilinis teismas konkurso byloj atima iš pripažinto neišsimokančiu skolininku teisę eiti miesto įstaigose tarnybą, į kurią neišsimokantis skolininkas buvo išrinktas ir jei iš neišsimokančio skolininko atimama teisė disponuoti turtą, verstis prekyba, tai čia jau yra asmens teisių siaurinimas. Abejojimas turi išnykti, jei mes atsiminsime, kad iš neišsimokančio skolininko gali būt atimamos dar kitos teisės, antai, teisė būti globėju, įgaliotiniu teisme (civ. pr. 45 str.), prisiekusiu ir privatiniu advokatu (bendr. teismo įst. sutv. įst. 355 ir 406^5 str.), eiti teismo tarnybą (ten pat 201 str.).

Kadangi pripažinimas neišsimokančiu skolininku traukia asmens teisių susiaurinimą, tai prieinama išvada, kad dėti tokias bausmės pas mus turi teisės apygardos teismas, o ne taikos teisėjas. Deliai to reik pripažinti, kad pas mus konkurso bylos priklauso apygardos teismų kompetencijai.

Tokia išvada prieinama atsižiūrėjus ir į prek. bylų spr. tv. įst. 438 str., kuris sako kad konkurso valdyba yra žemesnysis prekybos teismas: jei taip, tai aukštesniąja tam teismui instancija turi būt kollegialinis teismas, būtent, apygardos teismas, o ne vienasmeninis teisėjas, nes vienasmeninis teisėjas pas mus yra taipgi žemesnysis teismas, užtat jis negali būt aukštesnioji instancija bet kuriam kitam žemesniajam teismui.

Po šitų žodžių eisime prie konkurso proceso taisyklių ir išdestysime skyrium smulkiai buv. Kauno ir Vilniau gubernių to proceso taisykles, paskum buv. Suvalkų gub. taisykles ir Klaipėdos krašto taisykles.

I. Buv. Kauno ir Vilniaus gub. konkurso procesas.

Ten aptariamas neišsimokėjimas:

1. prekybos srity,
2. ne prekybos srity.

Užtat apie kiekvieną neišsimokėjimą reik kalbėti skyrium.

1. Neišsimokėjimas prekybos srity. Čia minimas:
   A. administracijos steigimas ir
   B. konkurso steigimas.

A. Administracijos steigimas.

1. Pirklys, kurio reikalai ima irti, jei jis nori išvengti konkurso steigimo, gali kreiptis į savo kreditorius ir pasiūlyti išdėstyti jam skolų sumokėjimą terminais ir dalyvauti vedime jo įmonės (prek. bylų spr. tvarkos įst. 392 str.). Jei kreditoriai sutinka priimti skolininko pasiūlymą, tai jie įgalioja iš savo tarpo kelis asmenis, kurie su skolininku sudaro administraciją ir varo skolininko reikalus kartu su juo (to pat įst. 393 str.). Kreditorių ir skolininko santykiai sustatomi jų padarytaja sutartimi. Bet šita sutartis privaloma yra tik tiems kreditoriams, kurie pasirašo sutartį; kitigi kreditoriai turi teisės nežiūrėti tos sutarties ir prašyti pripažinti pirklį neišsimokančiu skolininku (to pat įst. 394 str.).

2. Nuo šitos geruoju steigiamos administracijos atskiriama priverstinoji, kurią teismas steigia del daugumos kreditorių prašymo, kai esti nurodytos įstatyme sąlygos, būtent:

a) kai dalykas liečia dideles prekybos ir pramonės įmones (to pat įst. 395 str.),

b) sostinėj ir tuose miestuose, kuriuose yra birža (ten pat 395 str.),

c) kai deficitas siekia ne daugiau kaip 50 nuošimčių (ten pat 397 str.),

kaitaip sakant, kai įmonės pasyvas perviršija aktyvą ne daugiau kaip pusantro karto. Skolininkas, kuris nori, kad jo įmonei būtų įsteigta priverstinoji administracija, privalo kreiptis į savo kreditorius, pateikti jiems tikrą balansą, nieko neslėpti ir imti sau už tai atsakomybę (ten pat 402 str.).

Jei kreditoriai sutinka priimti skolininko pasiūlymą, tai jie patikrina balansą ir kreipiasi į biržos komitetą toj vietoj, kurioj gyvena skolininkas (ten pat 397 str.). Biržos komitetas renka iš gerbiamų pirklių šešis, kurie nėra skolininko kreditoriai ir išrinktieji biržos komiteto, biržos pirmininkui arba jo pavaduotojui pirmininkaujant, sprendžia reikalą del steigimo administracijos slaptu balsavimo būdu (t. p. 398 str.). Biržos komitetas savo nutarimą siunčia apygardos teismui (t. p. 399 str.), kuris įsitikinęs, jog esamaisiais byloj daviniais įstatymai leidžia steigti administraciją, rašo atitinkamą nutarimą. Kai teismo nutarta steigti administracija, tai kreditoriai dauguma balsų (imant pretenzijų sumą) renka administratorius ir rašo aktą apie įsteigimą administracijos (ten pat 400 str.) ir tuo aktu administratoriai privalo vadovautis, rėdydami ir valdydami skolininko turtą. Kai administracija būna įsteigta, tai skolininkas atstatomas nuo reikalų vedimo ir jo vieton stoja administracija. Šiuo atžvilgiu skolininkas darosi globojamuoju, o admini-

stracija jo globėju (civ. proc. įst. 22 str.). Kadangi administracija veikia kreditorių įgaliota, tai ji teikia bendrajam kreditorių susirinkimui atskaitas ir paveda susirinkimui spręsti jos narių tarpe kilusius ginčus visokiais reikalais (pr. bylų spr. tv. įst. 401 str.). Taigi administracija atstovauja skolininką ir yra kreditorių įgaliotinė.

3. Administracijos darbas baigiamas, kai esti pasiektas tikslas, kuriuo ji buvo įsteigta, būtent, kai skolininko reikalai sutvarkyti (to pat įst. 402 str. pastaba) ir galima sumokėti iškeltosios skolininkui pretenzijos ir toliau varyti įmonės darbas. Tada skolininko veiksmingumo susiaurinimas išnyksta ir jis pats ima valdyti savo turtą. Toliau, administracijos darbas gali būt nutrauktas, kai paaiškėja, jog negalima pasiekti administracijos steigimo tikslas (atsiranda per daug skolų, nesiseka įmonės vedimas, sudega skolininko turtas). Tais atsitikimais administracija teismo nutarimu uždaroma ir pradedama byla del pripažinimo skolininko neišsimokančiu; tik to turi prašyti teismą ne mažiau kaip du trečdaliu kreditorių arba visi administracijos nariai (to pat įst. 402 str.).

Prašyti teismą uždaryti administraciją turi teisės kiekvienas kreditorius, bet jis turi įrodyti, jog deficitas perviršija 50 % arba jog del netinkamo administracijos dalykų vedimo negalima laukti skolininko reikalų pasitaisymo. Toks ieškinys turi būt keltas ir administracijai ir skolininkui.

Teismui nepriklauso teisė prižiūrėti administracijos veikimą.

B. Konkurso steigimas.

Konkursas steigiamas, kai asmuo, kuris verčiasi prekyba arba varo prekybos ar pramonės operacijas, negali sumokėti savo skolas.

1. Neišsimokančiais skolininkais prekybos srity laikomi tie asmens, kurie netik negali sumokėti terminu skolą arba skolas, kurių bendroji suma turi būt ne mažesnė kaip 7500 litų (rusų buvo 1500 rublių), bet, kaip galima matyti, dargi kurių turto neužteks visoms skoloms sumokėti.

Čia būna pavojus, kad skolininkas išaikvos savo turtą, o jo visi kreditoriai nieko negaus arba gaus skolą tik vienas arba keli kreditoriai, o kiti negaus. Užkirsti keliui tokiam pavojui iš skolininko atimama turto disponavimo teisė, likviduojamas jo turtas ir išrinkti pinigai dalinami kreditoriams, vadovaujantis jų pretenzijų sumos proporcija. Šiuo tikslu ir prašoma pripažinti skolininkas neišsimokančiu.

Bylos del neišsimokėjimo pas mus turi būt keliamos, kol nėra komercijos teismo, kaip sakėme, apygardos teisme. Apygardos teismas privalo vadovautis prekybos bylų sprendimo tvarkos įsta-

tymais, tik pakeičiami tų įstatymų kai kurie straipsniai trečiojo priedo civilinio proceso 1400 straipsnio pastabos straipsniais; kai trūksta tų įstatymų straipsnių, tai aypgardos teismas turi vadovautis civ. proceso taisyklėmis.

Bylos del neišsimokėjimo turi būt keliamos tame teisme, kurio apygardoj skolininkas nuolat gyvena (civ. pr. 1400 str. 3 prieda 2 str.). Bet jos gali būt keliamos ir laikinojoj skolininko gyvenamojoj vietoj; tik šiais atsitikimais ir kreditoriai ir skolininkas gali prašyti perkelti bylą į tą teismą, kurio apygardoj skolininkas nuolat gyvena; apie tokį bylos perkėlimą turi būt paskelbta laikraščiuose, kad kreditoriai žinotų, kur reik kreipti pretenzijos.

Neišsimokančiu gali būt pripažintas kievienas asmuo, dargi neteislus, nes neišsimokėjimo pripažinimas liečia turtą; užtat, gali būt pripažinti neišsimokančiais globojamieji, juridiniai asmens, net miręs asmuo.

2. Kelti bylą del neišsimokėjimo gali:

1. pats skolininkas,
2. bet kuris jo kreditorius.

Be to, Finansų Ministeris turi teisės pranešti teismui apie kredito įstaigų — visuomeninių ir privatinių — neišsimokėjimą, kai tos įstaigos nustoja mokėjusius pinigus.

Skolininkas laikomas neišsimokančiu del jo paties pareiškimo:

1. kai ieškomos iš jo skolos, o jis pats pareiškia teismui, jo turto nepakaksią jo skoloms sumopėti, arba kai dar skolų mokėjimo terminams nesuėjus arba ir suėjus, jis tą pat pareiškia teismui, vienam, dviem arba keliems kreditoriams ir kreditoriai praneša apie tai teismui;
2. kai įpėdiniai atsisako priimti mirusiojo turtą del to, kad skolų suma perviršija turto vertę ir apie tai pareiškia teismui arba kai jie šaukiami publikacija neatsiliepia arba kreditoraį jiems netiki (405 str.).

Skolininkas laikomas neišsimokančiu ir šiais atsitikimais:

1. kai išieškant skolą, esti surašytas skolininko turtas ir to turto nepakanka skoloms sumokėti;
2. kai įkainuojant arba parduodant skolininko turtą už kurią skolą, kiti kreditoriai pareiškia teismui, jog jų skoloms atlyginti, nors sumokėjimo terminai dar ir nėra atėję, nepakaks skolininko liekančiojo turto. Šiuo atsitikimu skolininko turto pardavimas nestabdomas, bet pirmajam kreditoriui pinigai neišduodami ir skolininkas skelbiamas neišsimokančiu;

3. kai skolininkas, išieškant iš jo skolą, pasislepia;
4. kai skolų terminams dar nesuėjus, skolininkas pasislėpia nuo kreditorių, nesutvarkęs savo reikalų ir del to kyla pavojus, jog skolos nebus sumokėtos (407 str.).

3. Neišsimokančiu skolininku gali pripažinti tik teismas.

Teismas, įsitikinęs, jog yra nurodytosios prek. bylų spr. tvarkos įst. 405 ir 407 str., neišsimokėjimo žymės, tuoj šaukia skolininką, išklauso jo paaiškinimus ir jei tos neišsimokėjimo žymės nebūna nuginčytos, tuoj savo nutarimu paskelbia skolininką neišsimokančiu.

Tuo nutarimu skolininkas tuoj suimamas ir sodinamas į kalėjimą; tik jei skolininkas, dar niekam neieškant iš jo skolų, esti prisipažinęs negalįs išsimokėti ir jei atvykę teisman jo kreditoriai prašo nesodinti skolininką kalėjiman, tai teismas nesodina skolininką, tik paima iš jo įsižadėjimą niekur neišvykti iš vietos.

Kalėjime skolininkas laikomas jo lėšomis, jei jos yra, o jei nėra visai arba tik tuo tarpu, tai jis laikomas kreditorių lėšomis, kurios paskui kreditoriams grąžinamos.

Tuo pat nutarimu skolos, kurioms mokėti terminai dar nėra suėję, gali būt ieškomos lygiai su skolomis suėjusais jau terminais.

Tuo pat nutarimu skelbiama valdžios leidžiamajame laikrašty (officialiame) apie neišsimokėjimo pripažinimą tris kartus; be to apie tai skelbiama dviejuose Teisingumo Ministerio nurodytuose laikraščiuose, leidžiamuose Lietuvoj svetimomis kalbomis; skelbimai iškabinami taipgi teisme ir biržoj.

Tais skelbimais remiantis, dedamas areštas skolininko kilnojamajam ir draudimas nekilnojamajam turtui, kur tik turtas bebūna, kitaip sakant, skelbimai čia pakeičia teismo įsakymą.

Tais pat skelbimais remdamies, visi neišsimokančiojo kreditoriai privalo pranešti teismui apie savo pretenzijas, o pačio neišsimokančiojo skolininkai, kiek jie yra jam kalti, vistiek ar pretenzijoms ir skoloms suėjo terminai ar nesuėjo, keturių mėnesių laiku, skaitant nuo trečiojo skelbimo dienos.

Esamaisiais mieste kreditoriais, kurie pradeda bylą apie neišsimokėjimą, laikomi ne tik tie, kurie mieste nuolat gyvena, bet ir tie, kurie laikinai gyvena miestę, kai skolininkas paskelbtas neišsimokančiu.

Visi neišsimokančiojo kreditoriai ir skolininkai gali atsiųsti į teismą galiotinius juos atstovauti, o kai skola jiems ne didesnė kaip 3000 litų (600 rusų rublių) siųsti pareiškimus raštu su dokumentais.

Neišsikomančiojo kilnojamajam turtui areštas dedamas per teismo anstolį tuojau, jei turtas yra tame mieste, kuriame yra teismas; kitose vitose jis ddamas, kai būna ten gauti skelbimai.

4. Apygardos teismas skiria savo nuožiūra neišsimokančiojo turtui prisiekdintąjį rūpintoją iš patikimų asmenų arba iš prisiekusių advokatų, kurį nurodo kreditoriai ir kuris raštu sutinka eiti rūpintojo pareigas.

Neišsimokančiojo giminės ir kreditoriai negali būt pris. rūpintojais. Pris. rūpintojas atstovauja neišsimokantįjį ir jo turtą, o ne kreditorius; su esamaisiais mieste kreditoriais jis gali kelti bylas teisme neišsimokančiojo reikalais.

Teismas, sužinojęs iš skolininko apie jo kreditorius, esančius mieste, šaukia juos kuo greičiausia ir ne toliau kaip trijų dienų laiku nuo neišsimokėjimo paskelbimo dienos surašyti skolininko turtui ir suskaityti skoloms. Kreditoriams skirtąją dieną atvykus arba ir neatvykus, teismas paima iš skolininko parašą, kad jis jokio savo turto nepaslėpė ir nepaslėps, kitaip, jis turės atsakyti kaip už piktos valios neišsimokėjimą.

Jei skolininkas atsiliepia, jis nežinąs, kaip stovi jo dalykai, tai turi būt klausinėjami jo tarnautojai.

Kai tatai esti padaryta, pris. rūpintojas su esamaisiais kreditoriais ir skolininku eina į jo namus arba jo kontorą ir ten surašo skolininko turtą ir jo skolas prie policijos valdininko. Pris. rūpintojas ir kreditoriai privalo pasistengti išaiškinti, kokį turtą ir kiek skolų turi skolininkas; o jei skolininkas būna pasislėpęs, tai klausinėjama jo žmona ir pilnamečiai vaikai.

Iš surinktųjų žinių statomas skolininko balansas, kurls pateikiamas teismui.

Po to pris. rūpintojas įgaliojamas teismo būti kartu su kreditoriais skolininko turto šeimininku, kol bus išrinkta konkurso valdyba; todel, pris. rūpintojas su kreditoriais gauna skolininko laiškus, pinigus ir prekes ir moka muitus ir kas savaitė teikia žinias teismui.

Teismo leidimu pris. rūpintojas su kreditoriais gali parduoti greit gendančius skolininko daiktus arba per biržos makleri arba varžytinių tvarka.

Kilnojamasis ir nekilnojamasis skolininko turtas lieka po areštu. Skolininkui ir jo šeimynai maitinti kreditorių nutarimu, kuris tvirtinamas teismo, duodama iš skolininko turto tam tikra suma. Pats skolininkas laikomas kalėjime, bet kreditoriai savo nutarimu gali paleisti jį iš kalėimo, jei jie nemato neišsimokėjimo aplinkybėse neišsimokančiojo piktos valios ir jei skolininkas prižada raštu niekur neišvykti iš miesto, kol pasibaigs byla. Išieškojimas skolų vykdomaisiais raštais, išduotais prieš paskelbiant neišsimokėjimą,

nestabdomas, bet visi išieškotieji ir lig publikacijos dar neišduotieji pinigai įnešami apygardos teismui ir paverčiami konkurso turtu. Šioji taisyklė netaikoma įsižadėjimams, aprūpintiems užstatais, jei įsižadėjimų raštai padaryti įstatymų reikalaujamąja tvarka; atlyginimas tais įsižadėjimais nestabdomas, o tik likučiai paverčiami konkurso turtu.

Konkurso valdyba.

Kai skelbimais atsišaukia kreditorių dalis, kurios rankose yra dauguma pretenzijų, tai pris. rūpintojas tuoj skiria kreditorių susirinkimo dieną kuratoriams rinkti ir steigti konkurso valdybai.

Kreditoriai skirtąja diena atvyksta į teismą ir balsų dauguma renka du arba daugiau kuratorių iš kreditorių tarpo ir vieną pirmininką. Čia dauguma remiama ne asmenų skaičiumi, bet pretenzijų didumu. Kuratoriais gali būt ir ne kreditoriai.

Jei dviejų savaičių laiku kuratoriai nebūna išrinkti kreditorių, tai pris. rūpintojui pranešus apie tai ir teismas skiria kuratorius iš kreditorių tarpo.

Pirmininku gali būt išrinktas pris. rūpintojas arba viens kreditorių. Pris. rūpintojui ir kuratoriams draudžiama supirkinėti kitų kreditorių pretenzijos.

Konkurso valdyba laikoma viešąja įstaiga ir skaitoma žemesniuoju komercijos teismu, deliai to ji susirašinėja su teismais ir kitomis įstaigomis, turi savo antspaudą ir raštininkus.

Pirmininkas skiria valdybos posėdžių dienas ir prižiūri raštinės darbą. Konkurso valdybos nutarimai daromi balsų dauguma.

Apie konkurso įsteigimą skelbiama laikraščiuose, biržoj ir policijoj.

Visos bylos, tame skaičiuje ir teismo byla apie neišsimokėjimo pripažinimą, prašymai ir raštai, kurie liečia neišsimokančiojo turtą, įduodami konkurso valdybai.

Jei atvykusių į susirinkimą kreditorių skaičius būna mažesnis kaip trys, tai konkursas nesteigiamas, o konkurso pareigas eina tasai teismas, kuriame kelta byla del neišsimokėjimo.

Kiekvienas kreditorius turi teisės gauti iš konkurso valdybos žinių, kurios liečia neišsimokančiojo turtą.

Konkurso valdybos priežiūra.

Konkurso valdybos darbą prižiūri apygardos teismas; jis deda konkurso valdybos nariams bausmės, o svarbesniais atsitikimais traukia juos atsakomybėn. Čia apygardos teismo priežiūra apsireiškia štai kuo:

1. apygardos teismas išduoda konkurso valdybai du rejestru su peršniuruotais lapais ir antspaudu: vieną konkurso valdybos nutarimams ir gaunamiems raštams įtraukti, kitą pajamoms ir išlaidoms įrašyti; tų rejestrų nuorašus konkurso valdyba kasmet privalo teikti apygardos teismui revizuoti žinių apie konkurso darbo eigą;
2. apygardos teismas turi teisės reikalauti iš konkurso valdybos žinių apie konkurso darbo eigą;
3. jis turi teisės pavesti vienam savo narių padaryti konkurso reviziją;
4. kai konkursas tęsiasi daugiau kaip pusantrų metų, teismas gali reikalauti žinių, kodel jis tęsiamas ir suteikti trumpiausią laiką konkurso bylai baigti;
5. teismas gali bausti konkurso valdybos pirmininką ir jos narius už bylos tęsimą, kitais atsitikimais traukti juos atsakomybėn, atstatyti pirmininką ir narius ir jų vieton skirti kitus bylai baigti kuo greičiausia; o jei nėra iš ko rinkti valdyba, tai pasiimti iš konkurso bylą pačiam baigti.

Konkurso valdybos pirmininku ir nariais leidžiama būti ne daugiau kaip trijuose konkursuose. Kuratorius negali būt atleistas nuo konkurso pareigų be tam tikrų priežasčių, kurias svarsto apygardos teismas.

Teismo nariams draudžiama būt kuratoriais.

Konkurso valdyba gali laikyti ne daugiau kaip 1500 litų (rusų 300 rublių) atliekamų pinigų, o kitus pinigus turi dėti į banką ir išduoti juos kreditoriams tik teismo sutikimu.

Konkurso valdybos pareigos.

Konkurso valdybai įsikūrūs, pris. rūpintojas privalo pateikti tai valdybai viso savo veikimo atskaitą, kurią konkurso valdyba peržiūri ir jei randa kuriuos neteisius darbus, tai praneša apie tai bendrajam kreditorių susirinkimui.

Konkurso valdybos pareigos yra šios:

1. valdyti skolininko turtą,
2. a) toliau ieškoti skolininko turto ir b) skolų,
3. įkainuoti skolininko visą turtą,
4. sustatyti bendrąjį planą apie skolų sumokėjimą,
5. išreikšti savo nuomonę del neišsimokėjimo priežasties,
6. aptarti, kas daryti su skolinniku per visą konkursą.

Del 1 p.: konkurso valdyba ima savo žinion visą skolininką turtą ir jo byla ir valdo turtą kaip geras šeimininkas.

Del 2 p. a): skolininko turtu laikomas ne tik jo turtas, kuris yra surastas, bet ir tasai nekilnojamasis turtas, kuris paskutine dešimtimi metų prieš skolininką paskelbimą neišsimokančiu yra užstatytas arba perleistas be pinigų, jei jo skolos tuomet buvo jau didesnės kaip jo turto pusės vertė ir vėliau skolininko reikalai nepagėrėjo; čia reikalaujama, kad turtas būtų perleistas pirkimo-pardavimo, dovanojimo, atidalinimo, pasidalinimo arba kitais aktais skolininko vaikų arba giminių vardu tikslu pakenkti kreditoripams. Padovanotasis vyro žmonai ir žmonos vyrui tuo pat laiku turtas eina į konkurso turtą. Parduotasis pačio skolininko jo žmonai turtas tuo pat laiku neįtraukiamas į konkurso turtą tik tada, kai tasai turtas žmonos nupirktas yra jos pinigais.

Nurodytais atsitikimais perleidimo aktai turi būt pripažinti netikrais teismo. Bet jei gautas iš vyro turtas parduotas jo žmonos kitam asmeniui, tai pardavimo aktas nenaikinamas.

Jei neišsimokančiojo žmona ir neatskirti vaikai nedalyvavo jo operacijose, tai jų nuosavasis turtas neįtraukiamas į konkurso turtą. Be to neina į konkurso turtą šie daiktai:

a) žmonos drabužiai ir baltiniai,
b) pusė meblių ir pusė indų,
c) pusė sidabrinių šaukštų ir kitų stalo daiktų,
d) pusė karietų, arklių ir pakinktų,
e) vaikų drabužiai ir baltiniai.

Svetimas kilnojamasis ir nekilnojamasis turtas, kurį skolininkas turi kaipo užstatytą, paimtą saugoti arba perdirbti, jei skolininkas yra fabrikantas arba amatininkas, grąžinamas savininkui, bet turto priklausomumas turi būt įrodytas.

Globėjų arba rūpintojų suskolintasis mažamečių turtas įtraukiamas į konkurso turtą, o už nuostolius mažamečiams padarytus atsako jų globėjai ir rūpintojai. Jei skolininkas pats esti globėju arba rūpintoju ir mažamečių turtą esti įdėjęs į savo operacijas, tai tasai mažamečių turtas neina į konkursą.

Prekės, kurios yra pas neišsimokantįjį, kad jos būtų pirktos ir kitam pavedus, sukrautos, sudėtos į vežimus arba išsiųstos, bet konosamentai arba važmaraščiai mandantui dar nepasiųsti, jei pinigai už prekas sumokėti, laikomos konkurso turtu. Jei pinigai prekių pardavėjui nebuvo sumokėti, tai prekės grąžinamos jų savininkui, bet jei pinigai už prekes buvo tik išdėstyti mokėti terminais, tai prekės eina į konkurso turtą.

Jei prekės neišsimokančiojo pirktos kito asmens įsakymu ir prekių konosamentai arab važmaraščiai jau pasiųsti mandantui, bet pi-

nigai iš mandanto už prekes dar negauti arba kad mandanto įsakymu tie dokumentai ir trassuoti, bet yra abejojimo, ar bus priimti ir apmokėti vekseliai, tai konkurso valdyba gali arba iškraustyti prekes, sumokėjus pusę frachto, jei laivas dar ne visai prikrautas arba jei laivas visai prikrautas ir, jis sustabdyti nebegalima, tai siųsti į kitas rankas antrąjį konosamentą ton vieton, kurion laivas turi ateiti, įsakius sustabdyti prekes, kol antrojo konosamento turėtojas neįsitikins, ar vekseliai bus priimti ir bus apmokėti; o jei prekės siųstos parduoti pačio neišsimokančiojo sąskaita ir prekių iškrovimas trauktų daug nuostolių konkurso turtui, tai konkurso valdyba savo nuožiūra gali išleisti prekes, įsakius tam, kam ji adresuos prekes, gautuosius už prekes pinigus atsiųsti konkursui. Tos pačios taisyklės taikomos ir kai siunčiamos prekės sausuma.

Pirktos kitose vietose arba užsieny neišsimokančiojo sąskaita ir įsakymu prekės, jei jos yra perėjusios į neišsimokančiojo rankas prieš paskelbiant skolininką neišsimokančiu, laikomos neišsimokančiojo turtu; o jei prekės ateina, kai skolininkas paskelbtas neišsimokančiu, tai jos nelaikomos konkurso turtu, išskiriant atsitikimą, kai prekių siuntėjas yra kaltas neišsimokančiajam tokią sumą, kurią vertos yra prekės arba yra gavęs iš neišsimokančiojo vekselį už prekes.

Turimosios neišsimokančiojo komiso pagrindais prekes, jei jos gautos prieš paskelbiant skolininką neišsimokančiu, laikomos neišsimokančiojo turtu, o prekių siuntėjas gauna atlyginimą kaip ir kiti kreditoriai. Tas pat esti, kai neišsimokantysis yra pardavęs gautas komiso pagrindais prekes ir atsiėmęs pinigus iš pirkėjo prieš paskelbiant jį neišsimokančiu.

Gautos trečiojo asmens įsakymu ir sąskaita prekės, kai skolininkas jau esti pripažintas neišsimokančiu, nors konosamentai arba važmaraščiai būtų gauti ir ankščiau, laikomos savybe neišsimokančiojo asmens, o prekių siuntėjas atlyginamas kaip kad ir kiti kreditoriai. Jei pas neišsimokantįjį randama prekės, kurios lig paskelbiant skolininką neišsimokančiu, buvo pavestos jam kaipo komisionėriui vien apmokėti muitu ir toliau siųsti jas, tai tos prekės atiduodamos jų savininkui ir paimamos iš jo padarytos neišsimokančiojo išlaidos.

Į neišsimokančiojo turtą įskaitomi:

a) neišsimokančiojo pinigai visokiose bendrovėse,
b) skolos jam visokiais raštais,
c) sutartys, neišsimokančiojo su kitais padarytos, bet dar neišpildytos; šias sutartis konkurso valdyba gali pildyti, bet gali ir nepildyti ir pavesti neišsimokančiojo kontragentams ieškoti, kas jiems priklauso, kartu su kitais kreditoriais.

Visoks turtas, kuris tenka neišsimokančiajam konkurso metu kuriuo nors būdu, įskaitomas į neišsimokančiojo turtą.

Užstatytasis, bet dar neparduotasis neišsimokančiojo turtas konkurso valdybos gali būt išpirktas ir prieš terminą, bet sumokama skola už tą turtą; jei tasai turtas terminu nesti išpirktas, tai jis parduodamas, o likučiai pinigų, neišsimokančiojo skolos dalį atlyginus, eina į konkurso turta.

Valstybės kredito įstaigų ir bankų bilietai ir visokių bendrovių akcijos, neišsimokančiojo turimos, eina į jo turtą ir neišsimokantysis privalo bilietuose ir akcijose padėti perleidimo parašą konkurso valdybos vardu; jei bilietai ir akcijos esti nevardinės, tai neišsimokantysis privalo jas atiduoti, paėmęs iš ten, kur jos yra saugojamos. Neišsimokančiajam nenorint perleisti minėtų bilietų ir akcijų, jis yra verčiamas tatai padaryti teismo keliu. Jei neišsimokančiojo pirktas vekselis dešimčia dienų prieš paskelbiant jį neišsimokančiu ir už vekselį valiuta dar nesti jo sumokėta, tai vekselis iš konkurso turto grąžinamas išdavusiam jį asmeniui.

Sumokėjimas skolų tuo pat laikotarpiu visokiais skolaraščiais, jei toms skoloms terminas dar nesti suėjęs lig paskelbiant skoliniaką neišsimokančiu, laikomas neteisiu ir pinigai atimami į konkurso turtą.

Atsiųstieji neišsimokančiajam akceptuoti arba kitam reikalui vekseliai, jei neišsimokantysis reikalo negalėjo atlikti, grąžinami vekselių savininkui, jei tik jis nėra ko kaltas neišsimokančiajam.

Del 2 punk. b): visos neišsimokančiojo skolos suskirstomos trimis rūšimis.

A. Pirmojon rūšin įskaitomos skolos, kurios paremtos yra nekelenčiais ginčo dokumentais: antai,

a) protestuoti vekseliai ir vekseliai, kurių protesto terminas dar nėra atėjęs, jei tik vekseliai neišsimokančiojo knygose įrašyti išduotais už pirktąsias prekes arba už pasiskolintus pinigus,
b) skola už įgytąjį nekilnojamąjį turtą,
c) skolaraščiai, sutartys ir įsižadėjimai, kurie parašyti prieš paskelbiant skolininką neišsimokančiu, jei jie taipgi pažymėti neišsimokančiojo knygose,
d) skolos, pažymėtos kontoros knygose tinkamai vestose,
e) mažamečių kapitalai neišsimokančiojo pasiimtieji, jei jie taipgi pažymėti knygose,
f) nesumokėtieji mokesniai ir muitai,
g) bižnyčios pinigai, neišsimokančiojo išteistieji jo reikalais, jei tie pinigai pažymėti bažnyčios knygose,
h) teismo atiteistosios pretenzijos.

B. Antrojon skolų rūšin įskaitomos tos skolos, kurios reik dar patikrinti, antai:

a) neprotestuoti vekseliai,

b) minėti punkte A. vekseliai, jei jie nesti įrašyti neišsimokančiojo knygose,

c) skolaraščiai, įsižadėjimai ir sutartys, esamąja tvarka padarytos, jei yra daviniai manyti, jog šie dokumentai išduoti yra be pinigų.

C. Trečiojon rūšin įskaitomos skolos, kurios laikomos netikromis, antai:

a) skolos, kurioms reikalauti jau yra praslinkęs įsisenėjimo laikas,

b) skolos, paremtosios dokumentais padarytais prasilenkus su įstatymais.

Visų trijų rūšių skolos įtraukiamos į tam tikras konkurso valdybos knygas, kuriose pažymima:

a) skolos dokumentas,

b) laikas, kuriuo skola padaryta ir

c) skolos suma.

Vėliau turi būt pateikti skolų dokumentai; kas suteiktu konkurso valdybos laiku nepristato dokumentų, to skola išbraukiama iš knygų.

Kreditoriui ir skolininkui neleidžiama atsilyginti tarp savęs; kiekvienas kreditorius gauna skolą kaip ir kiti kreditoriai, skolininkas privalo pavesti skolą konkursui. Jei viens asmuo yra neišsimokančiojo kreditorius ir skolininkas, tai jo debetas išimamas iš jo kredito.

Jei vekselis pasirašytas kelių asmenų, kurie esti pripažinti neišsimokančiais ir deliai to tokio vekselio turėtojas dalyvauja keliuose konkursuose, tai jis, gavęs vekselių skolos dalį iš vieno konkurso kaip kad ir kiti to konkurso kreditoriai, turi teisės reikalauti iš antro ir kitų konkursų likusią skolos dalį su nuošimčiais; tuomet kiekvienas konkursas pažymi, kiek jis esti sumokėjęs; o kai visi pinigai sumokėti, tai vekselis su protesto aktu lieka tame konkurse, kuris yra baigęs mokėti tuo vekseliu. Iššiūrinėdama skolas, lygindama jas su knygomis ir skirstydama rūšimis, konkurso valdyba leidžia kreditoriams teikti paaiškinimus ir įrodymus ir sprendžia dalykus balsų dauguma, deliai to ji rašo savo nutarimus. Pirmosios rūšies skolų dokumentuose konkurso valdyba rašo: pripažinta ir prileidžiama tokia tai suma. Antrosios ir trečiosios rūšies skolų dokumentai grąžinami jų teikėjams ir val-

dybos nutarime paaiškinamos priežastys, del kurių vienos skolos kelia abejojimų, kitos laikomos netikromis; čia kreditoriam paliekama teisė kreiptis į teismą.

Jei kurios pretenzijos dalis esti pripažinta neginčytina, o kita dalis pripažinta abejotina arba netikra, tai neginčytinoji dalis pažymima aukščiau minėtu įrašu ir dokumentas grąžinamas kreditoriui, nurodant, kodel taip daroma.

Konkurso valdybos nutarimai skundžiami apygardos teismui ne ilgiau kaip per 7 dienas, skaitant nuo dienos, kai gautas konkurso valdybos nutarimo nuorašas, kuris konkurso valdybos būtinai turi būt siunčiamas kreditoriui.

Del 3 punkto: konkurso valdyba privalo įkainuoti neišsimokančiojo turtą tikra parduodamąja kaina. Jei turtas priklauso neišsimokančiajam ir kitam asmeniui bendrosios savybės teisėmis, tai neišsimokančiojo bendrininkas turi teisės pasilikti visą turtą už tą sumą, į kurią turtas įkainotas, lig turtui ateis varžytinės.

Del 4 punkto (bendrosios apyskaitos sustatymas ir kreditorių patenkinimo sumanymas). Konkurso valdyba privalo sužinoti, kiek yra neišsimokančiojo kreditorių, kiek yra jo turto ir koks yra tasai turtas. Jei dauguma neišsimokančiojo skolų jau surasta, o kitos skolos turimomis žiniomis gali būt priskirtos kuriai rūšiai, kol atsišauks kreditoriai, tai konkurso valdyba gali sustatyti bendrą apyskaitą ir kreditorių atlyginimo sumanymą. Bendrojoj apyskaitoj turi būt įrašyta:

a) skolos jų rūšimis,

b) neišsimokančiojo turtas, kilnojamasis ir nekilnojamasis su jo įkainavimu, pinigai ir kitų asmenų skolos neišsimokančiajam.

Statant kreditorių atlyginimo sumanymą, atmetamos skolos, kurios laikomos netikromis, visosgi kitos skolos suskirstomos šiomis keturiomis eilėmis:

1. grąžnamosios pilna suma skolos,
2. grąžinamosios proporcingai turto vertei skolos,
3. keliančios abejojimo arba ginčų skolos, jos turi būt teismo tikrinamos,
4. sumokamosios likučiais skolos (kai sumokėtos pirmųjų trijų eilių skolos).

1. Pirmosios eilės skolomis laikomos:

a) bažnyčios pinigai, išleistieji neišsimokančiojo ir įrašyti bažnyčios knygose;

b) nesumokėtieji mokesniai, muitai ir kitos rinkliavos su nuošimčiais ir baudomis;

c) soklos užstatais paremtosios; jos atlyginamos, kai užstatytasis turtas esti parduotas;

d) mažamečių kapitalai, kurie buvo neišsimokančiojo rankose kaipo mažamečių tėvo arba globėjo ir buvo išleisti neišsimokančiojo jo reikalais;

e) tarnų ir darbininkų algos už šešis mėnesius, jei algos ištikrųjų per tą laiką nebuvo mokėtos, taiposgi užtęstieji tuo pat laiku išmokėjimai darbininkams ir tarnams, kurie buvo nukentėję bedirbdami fabrikuose, ir jų šeimynos nariams. Kitais atsitikimais darbininkai ir tarnautojai atlyginami kaip ir kiti kreditoriai proporcingumo pagrindais;

f) skolos valgomųjų produktų tiekėjams, antai, duonos ir mėsos pardavėjams už keturis mėnesius;

g) viešbučių savininkams už butą ir valgį už šešis mėnesius;

h) triobesių statytojams už statybos darbą;

i) frachto pinigai (sausuma ir jūra);

k) atlyginimas biržos makleriams ir darbininkams už paskutinius metus, rūpintojui ir kūratoriams ir visokios išlaidos konkurso valdybai laikyti;

l) nukentėjusių nelaimingais atsitikimais fabrikuose darbininkų pretenzijos.

Šios skolos atlyginamos iš pirmų konkurso valdybos gautų sumų. Jei viso turto netektų visoms pirmos rūšies skoloms sumokėti, tai bažnyčiai skolos grąžinamos pilna suma, kitos skolos mokamos proporcijos būdu.

2. Antrosios eilės skolomis laikomos skolos iždui ir privatiniams asmenims, kurios nekelia jokių ginčų; jos grąžinamos proporcijos būdu su nuošimčiais lig paskelbiant skolininką neišsimokančiu. Šion rūšin įterpiamas ir atlyginimas amatininkams už patiektus daiktus.

3. Trečiosios eilės skolomis laikomos visos tos skolos, kurios nukreiptos teisman; jos neišmetamos iš apyskaitos, tik jų atlyginimas atidedamas, kol teismas išspręs pretenzijas. Teikti tas pretenzijas teismui kreditoriai gali tik per tris mėnesius, skaitant nuo tos dienos, kurią jie gauną konkurso valdybos arba teismo, jei buvo skųstąsi, nutarimo nuorašą.

4. Ketvirtos eilės skolomis laikomos:

a) nepriduotos, paskelbus skolininką neišsimokančiu, tam tikru laiku skolos, jei nebuvo kurios svarbios priežasties toms skoloms laiku pateikti, nes tuo atvėju jos įskaitomos į antros arba trečios eilės skolas;

b) skolos skolaraščiais, kurie tam tikru laiku nebuvo pristatyti paliūdyti arba, jei skolos terminui suėjus, per tris mėnesius skola nebuvo ieškoma teismo keliu arba jei tuo pat laiku skolaraštis nebuvo protestuotas;
c) skolos sutartimis, kurioms terminas jau esti suėjęs ir kurios vienais metais nebuvo išieškomos teismo keliu;
d) skolos raštais, padarytais prasilenkiant su žyminio mokesnio įstatymais.

Del 5 punkto: kai suskaitytas neišsimokančiojo turtas ir skolos, konkurso valdyba taria del neišsimokėjimo priežasties ir gali pripažinti neišsimokėjimą nelaimingu, paprastuoju neišsimokėjimu arba padarytu pikta valia neišsimokėjimu.

Del 6 punkto: jei konkurso valdyba pripažįsta neišsimokėjimą įvykusiu del kurios nelaimės, tai ji gali nutarti paleisti neišsimokantįjį iš kalėjimo ir kai teismas patvirtina jos nutarimą, gali įvykdyti jį.

Bendrojo kreditorių susirinkimo paskutiniai žygiai.

Baigusi savo darbą konkurso valdyba privalo sušaukti bendrąjį kreditorių susirinkimą. Jei esamųjų kreditorių skaičius turi savo rankose du trečdaliu pripažintų konkurso valdybos skolų, tai kreditorių susirinkimas skiriamas, nelaukiant kitų kreditorių. Bendrojo susirinkimo diena skiriama bent viena savaite ankščiau tos dienos ir apie tai skelbiama kreditoriams.

Į bendrąjį susirinkimą leidžiami tik kreditoriai su pripažintomis pretenzijomis. Bendrasis kreditorių susirinkimas renka sau pirmininką. Konkurso valdyba pateikia bendrajam kreditorių susirinkimui visų savo darbų apyskaitą.

Bendrasis susirinkimas dauguma balsų sprendžia visus konkurso reikalus ir išdėsto savo sprendimą raštu, kurį pasirašo susirinkimo pirmininkas ir kreditoriai, bet tik tie, kurie sutinka su sprendimu ir esti buvę susirinkime.

Jei susirinkimas randa konkurso valdybos veiksmuose piktos valios darbus, tai praneša apie tai apygardos teismui dėti valdybos pirmininkui ir jos nariams bausmėms; be to jis gali prašyti teismą pakeisti pirmininką kitu, o valdybos narius susirinkimas pats atstato ir jų vieton renka kitus.

Paskutiniais žygiais bendrasis susirinkimas skiria dieną neišsimokančiojo turtui parduoti, aptaria pardavimo tvarką ir pabaigtinai sprendžia dalyką del kreditorių atlyginimo.

Įvykdyti šiuos nutarimus bendrasis susirinkimas paveda konkurso valdybai. Skolos atlyginamos iš pradžių esamasiais neišsimokan-

čiojo pinigais, vėliau gi pinigais, kurie esti paimti už neišsimokančiojo turtą. Trečiosios eilės skoloms atlyginti pinigai siunčiami į banką; o kai teismas išsprendžia bylas, tie pinigai arba išduodami kreditoriams arba, jei teismas esti atmetęs trečiosios eilės kreditorių pretenzijas, pinigai išduodami antrosos eilės kreditoriams, o jei tos eilės kreditoriai jau visai patenkinti, pinigai išduodami ketvirtosios eilės kreditoriams arba kaipo likučiai išduodami neišsimokančiajam. Kai neišsimokančiojo turtas esti parduotas ir dauguma jo skolų sumokėta, tai netęsti konkursui leidžiama konkurso valdybai įgalioti vieną asmenį rinkti liktusiems neišmokančiojo pinigams ir tuos pinigus padalinti kredtoriams, kaip esti nutarta bendrojo susirinkimo; tuo reikalu įgaliotajam asmeniui išduodamos knygos, kuriosna jis įtraukia pajamas ir išduotus pinigus ir paskui, baigęs darbą, pristato knygas apygardos teismui.

Bendrasis kreditorių susirinkimas sprendžia taipgi pabaigtinai klausimą, kurios rūšies yra neišsimokėjimas.

Kai neišsimokėjimas pripažintas nelaimingu, tai

1. neišsimokančiajam grąžinama laisvė, jei jis buvo pasodintas,
2. jam grąžinamos teisės ir jis atleidžiamas nuo visų pateiktų konkursui ir likusių neatlygintomis pretenzijų, jei jis įsigytų kurį turtą vėliau ir
3. bendrasis susirinkimas, suskirstydamas atlyginimą kreditoriams, gali skirti neišsimokančiajam ir jo šeimai kurią turto dalį savo nuožiūra.

Kai neišsimokėjimas pripažintas įvykusiu del neatsargumo (paprastasis neišsimokėjimas), tai:

1. neišsimokantysis laikomas kalėjime ir toliau nuo aštuonių mėnesių lig vienų metų ir keturių mėnesių kreditorių nuožiūra. Į kalėjimo laiką įskaitomas ir tasai laikas, kurį neišimokantysis sedėjo konkurso proceso metu. Daugumos sumos kreditoriams leidžiama numažinti kalėjimo laikas neišsimokančiajam, dargi ir visai jis atleisti nuo kalėjimo;
2. neatsargus neišsimokantysis netenka teisės verstis prekybą, bet daugumos sumos kreditoriai gali prašyti teismą vėl leisti jam varyti prekybą;
3. jei toks neišsimokantysis įsigija vėliau turtą bet kuriuo būdu, tai ir iš to turto atlyginamos jo konkurso skolos.

Kai neišsimokėjimas pripažintas įvykusiu pikta valia, tai:

1. neišsimokantysis pavedamas kriminaliniam teismui teisti;
2. visi jo dalyviai taipgi;
3. neišsimokančiojo sumokėtosios skolos, jei tatai esti piktos valios darbas, išieškomos ir grąžinamos konkursui;

4. jei būna surasti neišsimokančiojo suslėptieji bankuose kapitalai, tai, kai teismas atima iš neišsimokančiojo visas teises, tie kapitalai pereina jo įpėdiniams, bet įpėdiniai privalo grąžinti tuos kapitalus konkursui, kitaip ir jie turi būt traukiami teisman.

Bendrojo susirinkimo nutarimai neišsimokėjimo rūšies klausimais teikiami teismui patvirtinti ir skelbiami visų žiniai. Apygardos teismo sprendimai skundžiami aukštesniajai instancijai. Konkursui pasibaigus, byla įduodama apygardos teismui laikyti.

Kai konkurse dalyvauja valdžios įstaiga, tai jai siunčiami ne tik konkurso valdybos, bet ir teismo nutarimų nuorašai ir nuo tų nuorašų gavimo dienos skaitomas valdžios įstaigai terminas visokiems skundams teikti. Be to, Ministeriai turi teisės teikti kassacijos skundus, nežiūrėdami šalių, esamąja tvarka ir numatytais civ. pr. 185, 186, 792 ir 793 str. atsitikimais.

Neišsimokančiojo padarytos taikos sutartys.

Visos skolininko taikos sutartys, padarytos per šešis mėnesius prieš paskelbimą jo neišsimokančiu su jo kreditorių dalimi kitiems kreditoriams aplenkti, laikomos netikromis. O padarytos neišsimokančiojo prieš prisivarant jam skolų taikos sutartys lieka neliečiamos.

Taikos sutartys turi galios ir kai skolininkas esti pripažintas neišsimokančiu šiais atsitikimais:

1. jei jos esti padarytos bendrame kreditorių susirinkime, praslinkus terminui kreditoriams atsiliepti; be to
2. jei jos padarytos su turinčiais tris ketvirtdalius pripažintų skolų kreditoriais ir
3. jei neišsimokančiojo su kreditoriais susitarimas esti patvirtintas apygardos teismo. Apygardos teismas gali patvirtinti taikos sutartį ir tada, kada pretenzijų suma esti kiek mažesnė negu ¾.

Tie kreditoriai, kurie nesutinka daryti taikos sutartį susirinkime, privalo pareikšti tatai raštu bendrajam susirinkimui, ir susirinkimas apie tai turi pranešti teismui, įteikdamas patvirtinti sutartį.

Teismo patvirtintoji neišsimokančiojo su kreditoriais taikos sutartis panaikina konkursą, tartum, jo nebūtų buvę.

Prisiekusiojo rūpintojo ir kuratorių atlyginimas.

Prisiekęs rūpintojas gauna už savo darbą vieną nuošimtį surinktos už neišsimokančiojo turtą sumos, jei ta suma esti mažesnė už 450 000 litų; o jei ji didesnė, tai kitos sumos jis gauna pusę nuo-

šimčio. Jei pris. rūpintojas lieka konkurso valdybos nariu, tai atlyginimas skiriamas jam susitarimu su kreditoriais; konkursui gi pasibaigus, kreditorių susirinkimas uoliam rūpintojui gali skirti kurią sumą savo nuožiūra. Jei buvo du rūpintoju, tai atlyginimą jie dalinasi per pusę.

Konkurso valdybos pirmininkui, jei jis esti kreditorius, ir nariams atlyginti, baigiant konkursą, skiriama du nuošimčiu visos gautos už neišsimokančiojo turtą sumos.

Konkurso valdybos nariams, jei jie baigia konkurso bylą anksčiau suteikiamojo įstatymų laiko, kreditorių susirinkimas arba teismas išduoda pagyrimo liūdymus.

Konkurso perkėlimas iš miestų į sostines ir uostų miestus.

Kreditoriai, kurių pretenzijos sudaro ne mažiau kaip du trečdaliu pareikštų susirinkime skolų, jei konkurso darbas yra tęsiamas ir jei neišmokantysis varė prekybą kurioj biržoj arba uosto mieste arba su tų vietų pirkliais, gali prašyti perkelti konkursą į sostinę arba į uosto miestą ir ten išrinkti naujus kuratorius. Tuo reikalu jie privalo įteikti teismui, į kurio apygardą jie nori perkelti konkursą, prašymą su išdėstytomis priežastimis ir pateikti vietos biržos komiteto, o jo nėsant, miesto valdybos paliūdymą, jog neišsimokantysis varė ten prekybą, ir, be to, savo pretenzijų sumą su dokumentais.

Teismas iššiūrėjęs prašymą ir dokumentus praneša apie tai teismui, kuriame įsteigtas konkursas, kreipiasi į vyr. tribunolą, kuris ir sprendžia dalyką. Perkėlimo išlaidos ir maitinimas neišsimokančiojo naujoje vietoj dedamas kreditoriams, prašiusiems perkelti konkursą. Iš sostinės ir iš uosto miesto perkelti konkursas kitur neleidžiama.

Kredito įstaigų likvidavimas.

Kredito įstaiga gali būt likviduota:

1. neskelbiant jos neišsimokančia ir
2. skelbiant ją neišsimokančia.

1. Pirmąja tvarka kredito įstaiga likviduojama, kai jos pagrindinis kapitalas del nuostolių sumažėja lig jos įstatų nurodomos sumos, o jei jos įstatuose toji suma nenurodyta, tai kai pagrindinis kapitalas sumažėja trečdaliu.

Atsiradus aplinkybėms kredito įstaigai uždaryti, jos valdyba privalo per septynias dienas skelbimais šaukti bendrąjį akcininkų

susirinkimą, o jei uždarymas liečia miesto banką, tai pranešti miesto valdybai. Akcininkų arba miesto tarybos susirinkimas šaukiamas trumpiausiu laiku.

Akcininkai arba miesto taryba nutaria likviduoti kredito įstaigą, jei esti tam tikros sąlygos. Trumpalaikio kredito įstaigos akcijų arba dalių savininkai gali skųstis Finansų Ministeriui, kad įstaigos valdyba prasilenkė su likvidavimo taisyklėmis; tuo atveju Finansų Ministeris gali daryti reviziją kredito įstaigos. Apie tos revizijos rezultatą skelbiama esamąja tvarka ir pranešama bendrajam akcininkų susirinkimui, arba, kai dalykas liečia miesto banką, miesto tarybai per Vid. Reikalų Ministerį.

Kai akcininkų susirinkimas arba miesto taryba nesutinka su Finansų Ministerio nuomone, tai Finansų Ministeris revizijos davinius praneša apygardos teismui. Tada teismas šaukia valdybos narius pasiteisinti ir jei randa aplinkybes, del kurių kredito įstaiga turi būt likviduota, nutaria uždaryti ją ir likviduoti jos darbą.

Šiais atsitikimais teismas eina taikomomis neišsimokėjimo byloms taisyklėmis.

Nutarimai likviduoti kredito įstaigą pranešami jos valdybos arba teismo Finansų Ministeriui; apie tai skelbiama ir šaukiami kreditoriai. Kai nutarta uždaryti kredito įstaiga, tai jos darbas nutraukiamas ir jos reikalai likviduojami, einant civ. statuto 2188 str. ir šiomis taisyklėmis:

likvidavimas pavedamas likvidacijos komisijai, renkamai vadovaujantis kredito įstaigos įstatais; jei toji komisija įstatų nenumatyta, tai ji renkama bendrojo akcininkų susirinkimo arba miesto tarybos, kai dalykas eina apie miesto banką.

Jei kredito įstaigą uždarant, nebūna pradėti likviduoti jos reikalai, tai Finansų Ministeris turi teisės sudaryti tą komisiją iš valdininkų arba iš asmenų, kurie gali būt renkami likvidatoriais; kai dalykas liečia miesto banką, tai likvidatoriai Finansų Ministerio skiriami, susitarus su Vid. Reik. Min. Skirtoji Finansų Ministerio likvidacijos komisija gali būt pakeista vėliau išrinktąja komisija.

Likvidatoriai nedaro naujų operacijų, tik baigia senąsias operacijas, atstovauja kredito įstaigą teisme, renka ir išmoka skolas ir parduoda įstaigos turtą. Parduoti kredito įstaigos turtą be varžytinių likvidatoriai gali tik sutinkant bendrajam akcininkų susirinkimui arba miesto tarybai.

Kredito įstaigą likviduojant, pirmiausia sumokamos jos skolos, kurioms esti suėję terminai, taipogi atidedami pinigai:

1. atlyginti skoloms, kurių terminai dar nesti suėję,
2. atsilyginti sutartimis, kuriomis dar negalima atsiskaityti,
3. sumokėti skoloms, del kurių eina ginčas,

4. mokėti skoloms, kurios esti matomos kredito įstaigos knygose ir dokumentuose.

Atlyginus skolas, likučiai padalinami akcininkams arba pajininkams, o miesto banko pinigai paverčiami nurodytajam banko įstatuose reikalui.

Likučius dalyti likvidacijos komisija gali tik metams praslinkus nuo paskutinio skelbimo apie kredito įstaigos uždarymą. Pinigai kreditoriams įnešami į banką. Likvidacijos komisijos nariai solidariai atsako už nuostolius, kuriuos jie padaro prasilenkdami su įstatymais. Atlikę savo darbą, jie privalo paskelbti atskaitą.

Jei, revizuojant arba likviduojant kredito įstaigą, paaiškėja, ji negalinti išsimokėti, tai Finansų Ministeris arba likvidacijos komisija praneša teismui.

2. Kredito įstaigos uždarymas del neišsimokėjimo.

Šiuo atsitikimu kredito įstaiga uždaroma bendrąja tvarka ir dar einant šiomis taisyklėmis.

Kredito įstaiga uždaroma ir tada, kada ji nustoja mokėjusi pinigus. Del kredito įstaigos neišsimokėjimo byla gali būt keliama dargi Finansų Ministerio ir likvidatorių.

Jei teismas randa reikalo smulkiai ištirti tikrą kredito įstaigos stovį, tai gali kreiptis į Finansų Ministerį padaryti reviziją.

Revizijos davinius Finansų Mininisteris pateikia teismui. Jei tie daviniai nerodo kredito įstaigos dalykų suirimo, tai teismas nepripažįsta kredito įstaigą neišsimokančia ir revizijos rezultatą skelbia.

Jei teismas pradeda bylą del kredito įstaigos neišsimokėjimo, tai, tik būtinam reikalui esant, jis gali uždėti areštą kilnojamajam ir nekilnojamajam įstaigos turtui prieš paskelbimą jos neišsimokančia. Pripažindamas kredito įstaigą neišsimokančia teismas savo nuožiūra skiria prisiekusių rūpintojų skaičių ir gali pavesti savo nariui prižiūrėti rūpintojų darbą; tada rūpintojai veikia neatsiklausdami kreditorių. Rūpintojams atlyginimą irgi skiria teismas, tik ne didesnį negu leidžia įstatymai.

Teismo nutarimai gali būt skundžiami, bet skundai nestabdo nutarimo vykdymo.

Kredito įstaigą likviduojant, einama bendromis taisyklėmis ir dar šiomis:

konkurso valdyba gali laikyti savo kasoj lig 15 000 litų; kiti pinigai turi būt įdėti į banką. Padarytos kredito įstaigos teisiomis operacijomis skolos negali būt priskiriamos ketvirtajai skolų rūšiai. Konkurso valdybos nutarimai skolų rūšimis suskirstimo reikalu, jei kreditoriai neateina

išsiimti jų nuorašų, laikomi paskelbtais, mėnesiui praslinkus nuo tos dienos, kurią kreditoriai publikacija šaukiami buvo išklausyti nutarimus.

Skolos ir dokumentai joms paremti teikiami konkurso valdybai per šešis mėnesius, skaitant nuo tos dienos, kurią buvo publikuojama apie kredito įstaigos neišsimokėjimą. Konkurso valdyba nelaukdama, kol pretenzijos bus pareikštos, remdamasi kredito įstaigos knygomis ir dokumentais, stato atlyginimo planą. Priduotos vėliau minėtų 6 mėnesių skolos, bet prieš užsidarant konkurso valdybai, atlyginamos iš likusio dar neišdalinto turto. Kredito įstaigos neišsimokėjimo rūšis neaptariama konkurso valdybos, bet jei konkurso valdyba pastebi krerito įstaigos vedėjų neteisius darbus, tai praneša apie tai valstybės gynėjui.

Konkurso valdybos nariams atlyginimą skiria teismas, bet tasai atlyginimas negali būt didesnis, kaip 2 nuošimčiai surinktos už kredito įstaigos turtą sumos.

Kai byla eina del kredito įstaigos neišsimokėjimo, tai ji negali būt baigta taikos sutartimis; be to, kredito įstaigai negali būt steigiama administracija privestinuoju būdu. Jei teismas pripažįsta kredito įstaigą neišsimokančia, tai Finansų Ministeris, susitaręs su Teisingumo Ministeriu arba Vid. Reik. Ministeriu, gali pavesti kredito įstaigos likvidavimą ir tam tikrai likvidacijos komisijai. Likvidacijos komisija tada sudaroma iš pirmininko ir 4 arba 6 narių; jos pirmininką ir 2 arba 4 narius skiria Finansų Ministeris, susitaręs su Teisingumo arba Vid. Reik. Ministeriais, o kitus narius renka arba biržos komitetas arba miesto taryba.

Apie likvidacijos komisijos įsteigimą Finansų Ministeris praneša teismui. Likvidacijos komisija veikia, eidama konkurso valdybos taisyklėmis ir dar šiomis.

Pradedama veikti ji skelbia apie tai. Pastebėjus kuriuos prisiekusiųjų rūpintojų neteisius darbus, ji praneša teismui. Reikalai, kuriuos tvirtina bendrasis kreditorių susirinkimas, teikiami teismui svarstyti. Jos patarimu teismas gali leisti parduoti turtą ir išduoti dividendą ir prieš pabaigiant jai darbą. Likvidacijos komisijos vidaus darbas reguliuojamas instrukcija, kurią leidžia Finansų Ministeris susitaręs su Teisingumo Ministeriu ir, kai reik, su Vid. Reik. Ministeriu.

Komisijos pirmininko ir narių atlyginimą skiria Finansų Ministeris, susitaręs su Teisingumo Ministeriu, neišeidamas iš 2 nuošimčių surinktųjų pinigų sumos.

Atlikus darbą, likv. komisija teikia Finansų Ministeriui:

a) savo veikimo apyskaitą,
b) turto vertę ir skolos didumą ir
c) atlyginimo planą.

Uždarant likvidacijos komisiją, jos darbą baigti Finansų Ministeris gali pavesti valstybės banko skyriui, o miesto banko reikalais — miesto valdybai. Abejojimai, kurie gali kilti likviduojant kredito įstaigą, jei jie nepriklauso teismui spręsti, sprendžiami Finansų Ministerio, susitarus su Teisingumo Ministeriu, o miesto banko reikalais su Vidaus Reikalų Ministeriu.

2. Neišsimokėjimas ne prekybos srity.

Byloms del neišsimokėjimo ne prekybos srity taikomos beveik tos pačios taisyklės kaip kad ir byloms del neišsimokėjimo prekybos srity, bet jos skiriasi vienos nuo kitų (civ. pr. 1400 str. prie do 20 str.).

Del neišsimokėjimo ne prekybos srity byla keliama neišsimokančiojo pareiškimu arba vieno ar kelių kreditorių prašymu.

Teismas šaukia skolininką ir kreditorius, svarsto bylą ir nutarimu arba atmeta kreditorių prašymą arba imasi šių priemonių:

a) paima iš skolininko pasižadėjimą neslėpti turto ir niekur neišvykti iš vietos, kurioje jis gyvena,

b) duoda įsakymą surašyti ir įvertinti visą skolininko turtą; del skolininko arba kreditorių prašymo paveda teismo nariui sustatyti skolininko turto ir skolų apyskaitą; paskui vėl šaukia skolininką į kreditorius paaiškinimams pateikti.

Atlikęs tatai, teismas arba pripažįsta skolininką neišsimokančiu arba nepripažįsta. Kai skolininkas pats pasisako negalįs išsimokėti arba kai jo turto neužtenka visų kreditorių pretenzijoms atlyginti ir skolininkas nenurodo kito turto arba būdo atsilyginti, tai, del kreditorių prašymo, teismas gali ir tuoj pripažinti skolininką neišsimokančiu, ir nesiimdamas tuoj priemonių jo turtui surašyti ir skoloms suskaityti.

Skolininkui pasislėpus, teismas irgi gali tuoj pripažinti skolininką neišsimokančiu, bet turi išklausinėti kreditorius ir išžiūrėti jų pateiktus davinius.

Kai skolininkas esti pripažintas neišsimokančiu, tai taikomos bendrosios taisyklės, tik kai kurios jų šiaip pakeičiamos:

1. Kol neišaiškinta neišsimokėjimo rūšis, skolininkas negali būt suimtas; jis suimamas del kreditorių prašymo tik, kai jis esti pripažintas įsiskolinusiu per neatsargumą.
2. Ieškoti neišsimokančiojo asmens turto konkurso valdyba turi siauresnes teises. Ji gali prašyti panaikinti aktus, kuriais neišsimokantysis perleido savo turtą svetimiems, savo vaikams ir giminėms tik tais atsitikimais, kada civilinis statutas leidžia kelti ginčą del aktų (civ. st. X t. 1 d. 1529 str.), būtent:

a) kai aktas padarytas tikslu paslėpti turtą nuo kreditorių,
b) kai padaręs aktą su skolininku, žinojo, jog aktas daromas tikslu paslėpti turtą nuo kreditorių ir
c) kai darydamas aktą skolininkas faktiškai jau negalėjo išsimokėti arba neteko lėšų išsimokėti del to, kad perleido turtą aktu.

Turtas, kuris esti perleistas neišsimokančiojo paskutine dešimtimi metų jo žmonai, iš karto neįtriaukiamas į konkurso turtą, jis tik surašomas ir saugojamas, kol bus likviduotas visas skolininko turtas ir tik jei kito turto neužtenka visoms skoloms atlyginti, tasai žmonos turtas parduodamas varžytinių tvarka. Bet žmona gali apginti tą turtą nuo pardavimo, sudėjus aukščiausią pasiūlytąją per varžytines sumą už turtą arba, jei kreditoriai sutinka, apsiėmus jiems tą skolos dalį, kuri lieka, pardavus jos vyro turtą, arba pristačius laidavimą, sumokėti.

3. Kai skolininkas esti pripažintas neišsimokančiu del jo neatsargumo ir jo piktos valios, tai jis suimamas, einant šiomis taisyklėmis. Negali būt suimami:
   1. mažamečiai ir nepilnamečiai,
   2. asmens, kuriems suėjo daugiau kaip 70 metų amžiaus,
   3. neščios moters ir pagimdžiusios kudikį, lig sueina 6 savaitės,
   4. tėvai tų mažamečių vaikų, kurie neturi lėšų mįsti,
   5. dvisininkai; bet apie juos pranešama vyskūpijos kurijai imtis atitinkamų priemonių,
   6. karininkai, karo valdininkai ir kareiviai, kai jie eina privalomąją karo tarnybą arba, būdami atsargoj, pašaukti esti eiti privalomąją tarnybą.

   Be to, neleidžiama suimti neišsimokantysis del jo žmonos arba tiesiogine linija einančių ir šonine linija lig 2 laipsnio giminių prašymo, taipogi neleidžiama suimti už skolą mažesnę kaip 500 litų.

Suimtojo laikymo laikas skiriamas atsižiūrint į skolos sumą nuo 6 mėnesių ligi 5 metų.

Teismo nutarimas suėmimo reikalu yra skundžiamas dviejų savaičių laiku, bet skundas nestabdo suėmimą. Suėmimas atliekamas vykdomuoju raštu. Jei teismo nutarimas pasodinti neišsimokantįjį nesti įvykdytas per šešis mėnesius, tai jis nustoja jėgos. Su vykdomuoju raštu kreditoriai privalo sudėti pinigus neišsimokančiajam maitinti ne mažiau kaip vieną mėnesį.

Jei neišsimokančiu esti valdininkas arba karys, tai teismo anstolis privalo pranešti neišsimokančiojo vyresnybei, kad ji duotų

įvykdyti teismo nutarimą ir atimtų iš neišsimokančiojo esamąjį jo rankose valstybės turtą.

Generolai ir kariai suimami tik dalyvaujant jų vyresnybei. Karo vyresnybė, gavusi teismo anstolio pranešimą, privalo per 24 valandas padaryti atitinkamus žygius; jei čia ji rastų del to svarbias kliūtis, tai privalo skirti kitą trumpą laiką ir apie tai pranešti teismui.

Neišsimokantysis negali būt suimamas:

a) nuo 8 vakaro valandos lig 8 ryto valandos,
b) bažnyčioj,
c) užimamuose svetimų valstybių atstovų butuose ir
d) valdžios įstaigoj darbo metu.

Del neišsimokančiojo ligos jo suėmimas atidedamas, jei liga esti paliūdyta gydytojo prie teismo anstolio ir jei ji gręstų pavojum neišsimokančiojo sveikatai, perkeliant jį kiton vieton. Kreditoriaus prašymu teismas gali pavesti savo nariui arba taikos teisėjui iš naujo apžiūrėti su gydytoju susirgusį skolininką.

Jei neišsimokantysis skolininkas atranda jis esąs neteisiai suimtas, tai jis turi teisės prašyti teismo anstolį nuvestii jį pas teismo pirmininką arba kitose vietose pas taikos teisėją; teismo pirmininkas arba teisėjas pamatęs, jog skolininkas neteisiai yra suimtas, gali paleisti jį ir pažymėti apie tai teismo anstolio knygose. Vykdomasis raštas, pinigai skolininkui maitinti ir teismo anstolio ištrauka iš žurnalo suteikiami namų suimtiesiems viršininkui.

Neišsimokantysis skolininkas paleidžiamas:

a) kai jis sumoka visą skolą ir išlaidas,
b) kai paleisti jį sutinka kreditoriai,
c) kai jam sueina 70 metų amžiaus,
d) kai išeina jo suėmimo laikas,
e) kai kreditorius priima laidavimą už skolininką,
f) kai nesti įnešti pinigai skolininkui maitinti visą mėnesį iš aukšto.

Skola ir išlaidos gali būt įneštos namų suimtiesiems viršininkui, kuris siunčia pinigus į iždinę ir praneša teismui.

Kreditorių sutikimas paleisti skolininką turi būt pažymėtas esamoj pas namų suimtiesiems viršininką ištraukoj iš teismo anstolio knygos.

Del 70 metų amžiaus skolininkas paleidžiamas teismo pirmininko, kai būna pristatyti skolininko gimimo metrikai.

Namų suimtiesiems viršininkas privalo pranešti kreditoriui, jog įneštieji skolininkui maitinti pinigai jau baigiasi, bent viena diena prieš išteidžiant paskutinius pinigus ir perspėti jį, jog jam neįnešus daugiau pinigų, skolininkas bus paleistas ir jis, kreditorius, neteks teisės gauti iš skolininko atlyginimą. Kreditoriui mirus, tatai pranešama jo įpėdiniams, kuriems suteikiama 2 savaitės pinigams su-

dėti. Kreditoriui arba jo įpėdiniams neįnešus pinigų, skolininkas paleidžiamas; be to, jis laikomas atleistas nuo tos skolos, už kurią buvo suimtas.

Visais atsitikimais, kai skolininkas jau esti paleistas, jis negali būt suimtas antrą kartą del tų pačių skolų. Ant namų suimtiesiems viršininko krinta atsakomybė už skolininko skolas:

a) jei jis paleidžia skolininką neteisiai ir

b) jei del jo apsileidimo skolininkas pabėga.

II. Buv. Suvalkų gub. konkurso procesas.

a) Bendrieji dėsniai.

Kiekvienas pirklys, kuris nustoja mokėjęs skolas, laikomas neišsimokančiu. Neišsimokantysis, kai jam galima prikišti didelė kaltė arba klasta laikomas paprastuoju arba piktos valios bankrotu. Neišsimokantysis privalo trijų dienų laikotarpiu pranešti apie savo neišsimokėjimą apygardos teismo raštinei, įskaitant į tas dienas ir tą, kurią jis nustojo skolas mokėjęs. Byla del neišsimokėjimo pradedama apygardos teismo arba tą dieną, kurią skolininkas pasislepia arba uždaro savo krautuvę arba tą dieną, kurią jis atsisako pildyti arba mokėti įsižadėjimais.

Neišsimokantysis nuo neišsimokėjimo dienos netenka teisės valdyti savo turtą.

Įgytos iš skolininko paskutine dešimtimi dienų privilegijos ir ipotekos, taiposgi aktai, kuriais perleistas be atlyginimo skolininko nekilnojamasis turtas arba kad ir už atlyginimą bet tikslu prigauti kreditorius, visoki įsižadėjimai naikinami; sumokėtos dar terminui nesuėjus sumos, turi būt grąžintos; apskritai, visi veiksmai arba sumokėjimai tikslu prigauti kreditorius naikinami.

b) Konkurso komisorius ir rūpintojai.

Apygardos teismas, sužinojęs apie neišsimokėjimą iš skolininko arba kreditorių arba ir tikrų gandų, duoda įsakymą teismo anstoliui užantspauduoti skolininko sandėlius, kontoras, kasas, knygas, raštus ir daiktus.

Įsakydamas tatai padaryti anstoliui teismas skiria vieną savo narių komisorium ir vieną arba kelis turto rūpintojus ir įsako arba suimti neišsimokantįjį arba pavesti jį milicijos priežiūrai. Rūpintojai gali būt arba iš kreditorių tarpo arba iš šalies.

Teismo nutarimas skelbiamas ir tuoj vykdomas, bet ir neišsimokantysis ir kreditoriai gali prašyti jį persvarstyti.

Teisėjas komisorius teikia teismui pranešimus apie visus ginčus, kurie kyla. Jis ypač turi rūpintis, kad greičiau būtų sustaty-

tas balansas ir sušaukti kreditoriai ir kad konkurso darbas būtų greit varomas.

Rūpintojai būna lig esti paskirti sindikai; jie eina darbą ne ilgiau kaip 15 dienų, bet teismas gali pavesti jiems eiti darbą dar 15 dienų. Rupintojai prisiekdinami komisoriaus akyvaizdoj.

Jei prieš paskyrimą rūpintojų ir prisiekdinimą jų skolininko turtas nebuvo surašytas, tai rūpintojai turi kreiptis į teisėją komisorių prašyti įsakymo surašyti turtą.

Neišsimokančiojo knygas teisėjas įduoda rūpintojams, pats apžiūrėjęs jas ir surašęs tuo reikalu protokolą. Rūpintojams įduodami taipgi dokumentai, kurių terminas jau artinasi arba kurie turi būt priimti apmokėti, pinigai ir laiškai.

Komisoriaus leidimu rūpintojai turi parduot maisto produktus ir prekes, kurios greit genda.

Kai turtas esti surašytas, komisorius teikia teismui atskaitą neišsimokančiojo reikalais ir gali pasiūlyti paleisti neišsimokantįjį be kurių sąlygų arba pateikus jam laidavimą; abiejais atvėjais neišsimokančiajam išduodamas apsaugos lapas. Kai neišsimokantysis esti gavęs tą lapą, tai jis dalyvauja, peržiūrint jo knygas, jei nėra gavęs, tai turi atsiųsti įgaliotinį.

c) Turto balansas.

Jei neišsimokantysis, prieš paskelbiant jį neišsimokančiu, buvo sustatęs balansą, tai jis privalo pateikti jį rūpintojams; jei nebuvo sustatęs, tai privalo sustatyti balansą prie rūpintojų arba jų įgaliotinio. Jei jis pats nestato balanso, tai balansą stato rūpintojai, imdami žinių iš neišsimokančiojo knygų ir raštų ir klausinėdami jo žmoną, vaikus ir tarnautojus.

Neišsimokančiajam mirus, jo našlė ir vaikai visais reikalais stoja jo vieton.

d) Laikinieji sindikai.

Kai rūpintojų esti pateiktas komisoriui balansas, tai komisorius per tris dienas turi sustatyti kreditorių sąrašą ir šaukti juos publikacijos keliu.

Susirinkę kreditoriai, komisoriui dalyvaujant, aptaria, kiek reik taikinųjų sindikų; į sindikų sąrašą jie įtraukia trissyk tiek sindikų, kiek jų nuomone reik ir iš to sąrašo teismas skiria sindikus. Rūpintojai viena para nutraukia savo darbą ir teikia atskaitą išrinktiems sindikams, o tie tęsia darbą toliau ir yra teisėjo komisoriaus prižiūrimi.

Rūpintojai, jei jie nėra iš kreditorių tarpo, gauna atlyginimą teismo nutarimu.

Laikinieji sindikai nuima antspaudus nuo neišsimokančiojo jau surašytų daiktų, vėl surašo neišsimokančiojo turtą inventoriaus sąrašo pagrindais ir įkainuoja turtą, dalyvaujant teismo anstoliui ir neišsimokančiajam. Ir rupintojai ir sindikai privalo pranešti valstybės gynėjui apie kiekvieną neišsimokėjimą, jo priežastis, aplinkybes ir ypatybes. Valstybės gynėjas turi teisės būti, kai atliekamas pavestasis rūpintojams ir sindikams darbas, reikalauti paaiškinimų ir daryti tyrinėjimą, kurį ras reikalingą. Jei neišsimokėjimas esti paprastasis arba piktos valios, tai valstybės gynėjas pranešą apie tai teisėjui komisoriui ir neišsimokančiajam jau neišduodamas apsaugos lapas.

e) Turto pardavimas ir skolų išieškojimas.

Neišsimokančiojo turtas įteikiamas sindikams. Komisoriaus leidimu sindikai gali ieškoti neišsimokančiojo skolų, ir parduoti neišsimokančiojo turtą arba varžytinių tvarka biržoje arba kitu būdu, kaip jiems atrodo geriau.

Rupintojai ir sindikai atstovauja neišsimokantįjį teisme.

Surinktus pinigus jie turi įnešti iždinėn; gauti pinigų iš iždinės jie gali komisoriaus leidimu.

Sindikų veiksmai skundžiami komisoriui, kuris arba pats sprendžia skundą arba paveda teismui spręsti.

f) Pretenzijų patikrinimas.

Pretenzijų patikrinimas daromas kuo greičiausia. Deliai to kreditoriai raginami per 40 dienų pateikti sindikams savo pretenzijas ir įrodančius pretenzijas dokumentus. Pretenzijų patikrinimas daromas po komisoriaus akių ir komisorius privalo surašyti protokolą. Komisorius turi teisės reikalauti iš kreditorių įrodymų ir, kilus ginčui, įsakyti kreditoriams kreiptis į teismą; įrodymus kreditoriai privalo pateikti per 8 dienas. Pripažintose pretenzijose pažymima neišsimokančiojo pavardė, pretenzijos suma ir data, apačioj pasirašo komisorius. Sindikai sustato ir neatvykusių kreditorių sąrašą; tą sąrašą komisorius teikia teismui ir teismas skiria naują terminą pretenzijoms patikrinti. Jei ir po to kai kurie kreditoriai neatvyksta, tai jie jau netenka teisės dalyvauti turto dalinime.

g) Būtinieji sindikai.

Kai esti baigtas pretenzijų pripažinimo darbas, tai sindikai ne vėliau kaip po trijų dienų šaukia kreditorius skirtą komisoriaus dieną ir valandą; šaukiamas yra ir neišsimokantysis. Susirinkime pirmininkauja komisorius; tada sindikai teikia atskaitą apie savo žygius kreditoriams, klausinėjamas i rneišsimokantysis; komisorius

surašo posėdžio protokolą. Kreditoriai gali daryti su neišsimokančiuoju taikos sutartį, bet tik nutarimu daugumos kreditorių, jei tos daugumos pripažintos pretenzijos sudaro visų neišsimokančiojo skolų sumos tris ketvirtdalius; toj sutartyj negali dalyvauti kreditoriai, kurių pretenzijos apdraustos ipoteka arba užstatu. Komisorius turi žiūrėti, kad nebūtų daromos sutartys, kai esti paprastasis arba piktos valio neišsimokėjimas. Sutartis turi būt pasirašyta tame pat posėdyje. Jei kreditorių daugumos pretenzijų suma nepasiekia trijų ketvirtdalių, tai kreditoriams pasitarti suteikiamos dar 8 dienos. Kurie kreditoriai nesutinka daryti taikos sutartį, tie privalo išdėstyti teismui nesutikimo priežastis, o per 8 dienas po savo nutarimo teismas turi patvirtinti taikos sutartį arba nepatvirtinti ją. Patvirtintoji sutartis yra privaloma visiems kreditoriams ir kreditorių pretenzijos gali būt įtrauktos į ipoteką. Po taikos sutarties patvirtinimo sindikai teikia neišsimokančiajam atskaitą po komisoriaus akių; čia kilę ginčai sprendžiami teismo, o turtas pavedamas neišsimokančiajam; komisoriaus ir sindikų darbas nutraukiamas; tada neišsimokantysis laikomas pateisintas ir garbė jam grąžinama.

Jei taikos sutartis neįvyksta, tai kreditoriai dauguma balsų daro vienybės sutartį, skiria vieną arba kelis būtinuosius sindikus ir kasininką. Būtinieji sindikai priima nuo laikinųjų sindikų visą bylą.

Kreditorių susitarimu remdamies būt. sindikai, komisoriui prižiūrint, parduoda neišsimokančiojo nekilnojamąjį ir kilnojamąjį turtą, likviduoja jo aktyvą ir passyvą, išduoda jam drabužius, baltinius ir indus. Jei neišsimokėjimas yra kilęs del nelaimės, tai neišsimokančiajam teismo nutarimu suteikiama dar pašalpa. Teismas, remdamasis suteiktomis komisoriaus žiniomis apie neišsimokėjimo rūšį, gali siųsti bylą valstybės gynėjui.

h) Kreditorių eilės.

Sindikai teikia komisoriui sąrašą kreditorių, kurie turi privilegijas neišsimokančiojo kilnojamajame turte ir komisorius patenkina tų kreditorių pretenzijas pinigais iš pirmųjų surinktų sumų; ginčus del privilegijų sprendžia teismas.

Viens kreditorius gali dalyvauti keliuose konkursuose, jei jo kaltininkai vienu įsižadėjimu buvo ėmę sau solidarišką atsakomybę ir visi buvo pripažinti neišsimokančiais.

Užstatytą kreditoriams turtą, sindikai gali išpirkti; jei jie to turto neišperka ir tasai turtas esti parduotas kreditorių, tai likučiai, kurie būna, įduodami sindikams; o jei už turtą gauta mažiau, negu išneša skola, tai tie kreditoriai atlyginami drauge su kitais kreditoriais.

Laiduotojai, jei jie esti kiek sumokėję už neišsimokantįjį, įtraukiami į kreditorių sąrašą.

i) Apsidraudusiųjų įpotekomis kreditorių teisės.

Tie kreditoriai su įtrauktomis į ipoteką skolomis, kurių pretenzijoms atlyginti netenka pinigų iš gautos už parduotą nekilnojamąjį turtą sumos, dalyvauja konkurse, kai vėliau dalinami pinigai už parduotą kilnojamąjį turtą. Jei kilnojamasis turtas esti parduotas ankščiau už nekilnojamąjį ir gauti pinigai esti dalinami, tai visi kreditoriai su ipotekuotomis skolomis dalyvauja dalinime pinigų visomis savo sumomis; vėliau, kai būna parduotas nekilnojamasis turtas, tie kreditoriai gauna tik tiek, kiek jie nebuvo gavę iš kilnojamojo turto; paliktos šiuo būdu sumos grąžinamos kilnojamojo turto sąskaiton.

Kreditoriai su ipotekuotomis skolomis, kurių pretenzijoms atlyginti visai netenka pinigų už nekilnojamąjį turtą, laikomi paprastais kreditoriais.

k) Žmonų teisės.

Žmonos nekilnojamasis turtas, jos atsineštasis ištekant, paveldėtasis, gautasis dovana, pirktasis paveldėtais ar dovanotais pinigais, jei tatai aiškiai matyt aktuose, grąžinamas žmonai. Kitais atsitikimais įgytasis žmonos vardu turtas laikomas jos vyro turtu; žmonai visgi lieka teisės įrodinėti, jog ir tasai turtas jos yra.

Sumokėtoji už vyrą skola negrąžinama žmonai, bet žmona ir čia turi teisės įrodinėti, jog skola sumokėta jos pinigais. Jei žmona buvo ištekėjusi už pirklio arba pirklio sūnaus ir atsinešė dalį, tai jos dalis, pinigai už jos parduotą turtą ir padarytos kartu su vyru skolos įtraukiamos į vyro ipoteką. Jei ji buvo ištekėjusi ne už pirklio, tai ji turi ipotekos teises, suteikiamas civilinio statuto. Iš esamųjų bute brangenybių, brilijantų ir indų žmonai grąžinami tik tie, kurie jos buvo gauti ištekant arba paveldėti, bet ji privalo įrodyti tatai tam tikrais dokumentais; be to ji gauna rūbų ir baltinių dėvėti. Jei žmona paslepia kurį turtą, pinigus ar dokumentus arba padaro aktus su vyru prigauti kreditoriams, tai traukiama teisman kriminaliniu būdu ir be to turi grąžinti viską į vyro turtą.

l) Kreditorių atlyginimas ir turto likvidavimas.

Kai būna sumokėtos visos išlaidos ir turinčios privilegijas skolos, tai likusi suma, surinktoji už neišsimokančiojo kilnojamąjį turtą, dalinama kreditoriams komisoriaus įsakymu. Apie tai pranešama kreditoriams. Kreditoriaus dokumente kasininkas įrašo, kiek pinigų sumokėta, o kreditorius pasirašo protokole.

Likvidavę turtą sindikai šaukia kreditorius ir pateikia jiems atskaitą. Komisoriui pirmininkaujant, kreditoriai svarsto ir taria, kas reik daryt su turto likučiais. Kreditoriai gali gauti teismo leidimą parduoti neišsimokančiojo pretenzijas į kitus, jei tomis pre-

tenzijomis pinigai dar nesumokėti, ir pavesti sindikams daryti aktus tuo reikalu.

Komisoriaus leidimu sindikai parduoda neišsimokančiojo nekilnojamąjį turtą ta tvarka, kuria parduodamas nepilnamečių turtas.

m) Turto perleidimas.

Neišsimokantysis gali perleisti savo turtą kreditoriams gera valia ir teismo nutarimu.

Gera valia jis perleidžia savo turtą kreditoriams tam tikra sutartimi su jais.

Perleisti turtui teismo nutarimu neišsimokantysis privalo kreiptis į teismą ir pateikti del teismo reikalavimo dokumentus. Jei teismas pripažįsta jam teisės perleisti turtą, tai jis privalo patvirtinti perleidimą teisme kreditorių akyvaizdoj; jei jo gyvenamojoj vietoj teismo nėra, tai tatai jis turi padaryti miesto arba valsčiaus valdyboj prie teismo anstolio, kuris surašo protokolą tuo reikalu.

Kai tie veiksmai būna atlikti, tai teismo nutarimu neišsimokantysis paleidžiamas, jei jis buvo suimtas. Kreditoriai turi teisės parduoti neišsimokančiojo perleistąjį jiems kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą; be to kreditoriams lieka teisės kreipti neatlygintas jų pretenzijas į tą turtą, kurį neišsimokantysis įsigys vėliau.

Neturi teisės perleisti turtą:

1. prigavikai, nubausti už vagystę ir sukčiavimą, asmens, kurių neišsimokėjimas yra piktos valios darbas,
2. svetimšaliai, globėjai, įteiktojo turto dabotojai.

n) Turto gražinimas.

Parduotų ir įteiktų neišsimokančiajam prekių pardavėjas, jei pinigai už prekes jam nesti sumokėti, gali prašyti grąžinti jam prekes:

1. jei prekės esti dar vežamos sausuma arba vandeniu ir nesti patekusios dar į neišsimokančiojo arba jo komisijonėriaus sandėlius,
2. jei jos nesti parduotos faktūromis arba važmaraščiais ir jei esti pripažintas prekių tapatumas,
3. jei prekės pavestos neišsimokančiajam daboti arba parduoti.

Išskyrus 3 punktą, kitais atsitikimais sindikai gali negrąžinti prekių, bet turi sumokėti, kam reik, jų vertę.

Dokumentai grąžinami, jei jie esti įteikti neišsimokančiajam tik pinigams jais gauti arba vekseliams apmokėti neišsimokančiojo gyvenamoje vietoje, taipogi jei dokumentų savininkas būna neišsimo-

kančiojo kreditorius, o ne jo skolininkas tuo metu, kai neišsimokančiajam įteikti dokumentai.

Turtas grąžinamas tik komisoriui sutinkant; jei čia kyla koks ginčas, jis sprendžiamas teismo.

o) Bankrotai.

Gali būt pripažintas paprastuoju bankrotu asmuo, kuris vertėsi prekyba:

1. jei jo išlaidos, kurias jis turi kas mėnuo įrašyti į knygas, buvo per didelės,
2. jei jis pralošė arba sukišo į labai rizikingas operacijos dideles pinigų sumas,
3. jei paskutiniu jo inventoriaus surašymo metu, jau passyvui perviršijant aktyvą 50 nuošimčių, jis skolinosi daug pinigų ir pardavinėjo prekes su nuostoliais arba žemomis kainomis,
4. jei jis buvo išdavęs vekselių tris kartus didesnės negu jo aktyvo vertė sumos.

Formališkais pagrindais gali būt pripažintas paprastuoju bankrotu:

1. asmuo, kuris nepranešė teismui per 3 dienas, jog jis yra nustojęs mokėti pinigus,
2. asmuo, kuris neatvyko pas rūpintojus arba sindikus terminais be tam tikros priežasties,
3. asmuo, kurio knygos buvo vedamos be tvarkos arba kuris nepateikė visų knygų,
4. asmuo, kuris nepranešė teismui atsakomingosios bendrovės narių vardų, pavardžių ir gyvenamųjų vietų, jei jis buvo tos bendrovės narys.

Bylos del paprastojo neišsimokėjimo keliamos apygardos teisme sindikų, kreditorių arba valstybės gynėjo.

Valstybės gynėjas privalo teikti apeliacijos skundus, kai pamato piktos valios neišsimokėjimo įrodymus.

Paprastąjį bankrotą teismas gali nubausti ne mažiau kaip vieną mėnesį ir ne daugiau kaip 2 metu kalėti.

p) Piktos valios neišsimokėjimas.

Piktos valios neišsimokančiuoju laikomas asmuo:

1. kuris rodė prasimanytas išlaidas arba nuostolius arba nepateisino savo išlaidų,
2. kuris paslėpė kurią pinigų sumą, pretenziją, prekes arba daiktus,
3. kuris buvo vykdęs prasimanytus pardavimus, operacijas arba dovanojimus,

4. kuris rodė prasimanytas skolas, išdavinėjo prasimanytus įsižadėjimus,
5. kuris buvo priėmęs saugoti pinigus, dokumentus, prekes, daiktus ir sunaudojo savo reikalams tuos pinigus ir daiktus ir tuo padarė skriaudą savo įgaliotojams,
6. kuris svetimu vardu įsigijo nekilnojamąjį arba kilnojamąjį turtą,
7. kuris suslėpė savo knygas.

Piktos valios bankrotu gali būt pripažintas ir tasai asmuo, kuris:

1. nevedė knygų arba vedė, bet taip, kad jose nematyt jo tikrojo aktyvo ir passyvo,
2. kuris buvo gavęs apsaugos lapą ir nestojo teisman.

Piktos valios bankrotams keliamos baudžiamosios bylos valstybės gynėjo ir bausmės dedamos baudžiamojo statuto straipsniais. Baudžiami yra ir visi tokio bankroto dalyviai; be to dalyviai kriminalinio teismo sprendimu verčiami grąžinti konkursui suslėptąjį turtą, atlyginti konkursui nuostolius, kurių suma turi būt lygi suslėptojo turto vertei.

Teismo sprendimai, kuriais pasmerkti bankrotai ir jų dalyviai, skelbiami laikraščiuose.

Visi civiliniai ieškiniai keliami civiliniame teismo skyriuj. Bet del valstybės gynėjo reikalavimo sindikai privalo teikti jam visus dokumentus, sau-gi, jei esti reikalo, pasilikti nuorašus.

r) Garbės grąžinimas pirkliui.

Kai pirklys sumoka visas savo skolas ir išlaidas, jis įteikdamas dokumentus gali prašyti apeliacijos teismą grąžinti jam garbę. To teismo valstybės gynėjas siunčia prašymo nuorašą apygardos teismui ir jo valstybės gynėjui ton vieton, kurioj gyvena neišsimokantysis; ten prašymo nuorašas pakabinamas teisme, biržoj ir miesto valdyboj; be to skelbiamas laikraščiuose. Po 2 mėnesių apyg. teismo pirmininkas ir valstybes gynėjas siunčia apel. teismo valstybės gynėjui žinias su savo nuomonėmis. Apel. teismas patenkina prašymą arba atmeta. Jei prašymas patenkintas, tai teismo nutarimo nuorašas siunčiamas apyg. teismo pirmininkui ir valstybės gynėjui, kur gyvena neišsimokantysis ir skelbiamas. Nusikaltėliams (prigavikams, piktos valios bankrotams, nubaustiems už vagystę arba sukčiavimą, globėjams, turto saugotojams) garbė negrąžinama.

III. Klaipėdos krašto konkurso prosesas.

Klaipėdos krašto konkurso įstatymai susideda iš trijų skyrių:
1. materijalinių konkurso taisyklių,
2. formalinių konkurso taisyklių ir
3. baudžiamųjų taisyklių.

A.

1. Materialinės konkurso taisyklės.

Konkurso masę sudaro tik tas neišsimokančiojo turtas, kurį neišsimokantysis turi, pradedant konkurso darbą.

Konkurso kreditoriais laikomi tie neišsimokančiojo kreditoriai, kurie turi bet kurią teisę, jei tik toji teisė galima pareikšti teismui.

Kreditoriai suskirstomi keturiomis rūšimis:

A) Kreditoriai, kurie turi teisės išskirti sau ką nors iš konkurso masės; jie vadinami „Aussonderungsberechtigte" arba „vindikantai", „separatistai ex jure dominii"; jų teisės remiamos arba savybės teise arba įsižadėjimo teise (actio depositi, actio commodati). Jų turtas esti konkurso masei tik faktiškai. Jei neišsimokančiojo žmona reiškia savo teisę kuriam konkurso masės turtui, tai ji privalo įrodyti, jog tasai turtas yra įgytas jos lėšomis.

B) Kreditoriai, kurie vadinami „Absonderungberechtigte" arba separatistai ex jure crediti; jie turi teisės atsiimti ką nors iš konkurso masės jų pretenzijai atlyginti, remdamies teise nekilnojamajam neišsimokančiojo turtui, antai, ipotekos, servitutų, činšo ir panašių teisių turėtojai, užstato teisės turėtojai, valstybės iždas, savyvaldybės ir viešosios teisės įstaigos su kylančiomis viešojo pobūdžio pretenzijomis ir kiti.

Šitie kreditoriai neprivalo dalyvauti konkurse, jie gali kabintis tik į atskirus daiktus; jie gali ir atsisakti savo teisės, tada jie turi teisės dalyvauti konkurse kaip kad ir paprastieji kreditoriai.

C) Visi kiti neišsimokančiojo kreditoriai. Jie suskirstomi 6 klasėmis: Išskyrus dviejų pirmųjų rūšių pretendentus ir pačios konkurso masės kreditorius, kurie patenkinami iš aktyvo pirmąja eile, lieka šie kreditoriai:

1. tarnautojai, kurie nėra gavę algos,
2. valstybės ir savyvaldybių kasos, kurioms nesumokėti mokesniai,
3. bažnyčios, mokyklos ir kitos įstaigos, kurioms taipgi nesumokėti mokesniai,
4. gydytojai, veterinoriai, vaistininkai, pribuvėjos, kai šitiems asmenims kas kalta nustatytąja taksa,

5. mažamečių globėjai, jei neišsimokantysis valdė mažamečių turtą ir liko ką kaltas. Pirmųjų 4 klasų kreditoriams įskaitomos tik paskutinių vienų metų pretenzijos sumos, o penktosios klasės dviejų paskutinių metų sumos.

6. Visi kiti kreditoriai.

D) Konkurso masės kreditoriai, vadinami Massegläubiger. Jų pretnezijos yra dviejų rūšių:

a) Massekosten arba išlaidos, kylančios tvarkant konkurso darbą, antai, atlyginimas konkurso reikalų tvarkytojui, teismo išlaidos, kurios kyla del vedimo konkurso bylų, mokesniai konkursui prižiūrėti;

b) Masseschulden arba pretenzijos, kylančios iš konkurso tvarkytojo vedamųjų reikalų.

Ir minimos čia išlaidos ir pretenzijos įskaitomos į trečiosios rūšies kreditorių pretenzijų tarpą, tik ten jos statomos pirmoj eilėj; tatai reiškia, kad jos atlyginamos pilna suma.

2. Konkursui atidaryti sąlygos

Konkursui atidaryti turi būt:

a) pamatas ir

b) pasiūlymas.

Kas del pamato, tai konkursas atidaromas tarpais, kai asmuo negali tik sumokėti skolų, tarpais, kai jo passyvas perviršija aktyvą.

Bendroji taisyklė yra ta, kad konkursas atidaromas, kai asmuo negali sumokėti skolų.

Jei dalykas liečia kooperatyvą, tai kol kooperatyvas neuždarytas, jis skelbiamas neišsimokančiu, kai jis negali terminu sumokėti skolų, o kai jis uždarytas, tai konkursui pradėti reikalaujama, kad passyvas perviršytų aktyvą.

Jei dalykas liečia akcinę bendrovę arba juridnį asmenį, tai jie skelbiami neišsimokančiais arba kai jie negali terminu sumokėti skolų arba kai jų passyvas perviršija aktyvą.

Jei dalykas liečia palikimą, tai reikalaujama, kad passyvas perviršytų aktyvą.

Konkurso taisyklėmis einama ir kai konkursas pradėtas užsieny.

Pasiūlyti steigti konkursą gali ir pats neišsimokantysis ir kiekvienas kreditorius, tik ne teisams ex officio.

Kliūtimi konkursui įsteigti gali būt masės stoka. Bet čia kiekvienas kreditorius turi teisės įnešti pinigus teismo ir konkurso tvarkymo išlaidoms atlyginti ir mokesniams sumokėti; tada tasai kreditorius įgija teisės prašyti steigti konkursą. Leidžiama prašyti steigti konkursas ir tuo atsitikimu, kai esti tik vienas kreditorius.

3. Konkurso steigimo padariniai.

1. Kai įsteigtas konkursas, tai neišsimokantysis netenka teisės valdyti įtrauktą į konkurso masę jo turtą ir tą turtą disponuoti. Šios jo teisės pereina konkurso tvarkytojui. Visgi jis lieka veiksmingas; jis gali bet ką teisiai daryti, tik jo veiksmai gali eiti perniek, antai, kai jie liečia konkurso kreditorių teises; kai to nesti, tai neišsimokančiojo veiksmams jėga neatimama.

Konkursui pasibaigus, neišsimokantysis pats neturi teisės kelti ginčą del savo veiksmų teisumo. O prieš įsteigiant konkursą neišsimokančiojo reikalų sątvarkai paliekamą jėga. Tik jo to meto veiksmai gali būt skundžiami kreditorių; kai konkursas įsteigtas, tai skundimo teisė pereina konkurso tvarkytojui. Kai konkurso tvarkytojas nenori naudotis ta teise, tai kiekvienas kreditorius gali teikti skundą ir, laimėjęs bylą, jis padidina konkurso masę, o del to gali reikalauti atlyginimo iš atiteistojo turto.

Skundimo pagrindu laikomas prigavimas, dovanojimas turto ir šiaip veiksmai, kuriais skriaudžiami kreditoriai, antai, kai konkursas jau esti pradėtas ir vieno kreditoriaus pretenzija patenkinama, tai, žinoma, skriaudžiami kiti kreditoriai. Deliai to leidžiama skųsti:

1. skolininko veiksmai ir sutartys, padarytos skolininkui jau nustojus mokėti skolas arba teismui jau nutarus įsteigti konkursą, jei skolininko kontragentas apie tai žinojo ir jei tuo daromi nuostoliai kreditoriams;
2. skolininko veiksmai, kuriais laidojama skola vienam kreditoriui tuo pat laiku arba 10 dienų prieš tą laiką;
3. skolininko veiksmai, kuriais jis, jo kontragentui žinant, tyčia padaro nuostolių kreditoriams;
4. padarytos paskutiniais prieš įsteigimą konkurso metais skolininko sutartys su jo žmona, dargi ir prieš jungtuves, arba su jo ar žmonos giminėmis, jei sutartys daro nuostolių kreditoriams ir jei skolininko kontragentas neįrodo, jog jis skolininko tikslo nuskriausti kreditorius nebuvo žinojęs;
5. veiksmai, kuriais velgi paskutiniais metais buvo kam įteiktas turtas be atlyginimo, jei tik tatai nebuvo paprastasis dovanojimas;

6. veiksmai, kuriais dvejais paskutiniais metais skolininko buvo perleistas turtas be atlyginimo jo žmonai.

2. Kai įsteigtas konkursas, kuris prasideda nuo pirmojo nemokėjimo pinigų kreditoriui, tai dėsnys „prior tempore, potior jure“ (kieno pirmiau kilo pretenzija, to stipresnė teisė) nustoja būt taikomas skolininko santykiams su kitais. Vykdomieji teismo raštai sustabdoma vykdyti. Teisės užstatu įgyvendinamos ne paprastąja tvarka, o tam tikromis taisyklėmis.

3. Įsižadėjimai, kuriems dar nėra suėjęs terminas, laikomi subrendusiais, kitaip sakant, tais įsižadėjimais galima kelti pretenzijos. Jei sutarty apie nuošimčius nekalbama, tai pretenzija ta sutartimi sumažinama, kadangi manoma nuošimčiai buvę įdėti į sutarties sumą. Sutartys su naikinamąja sąlyga laikomos besąlyginėmis, o sutartys su pratęsiamąja sąlyga apdraudžiamos. Sutartys neįkaunotos pinigais kapitalizuojamos. Suteikiami ypatumai kai kurioms kitoms sutartims.

B.

II. Fermalinės konkurso taisyklės.

a) Konkurso tvarkytojas.

Konkurso bylos pavedamos vienasmeninio teisėjo kompetencijai (Amtsgericht), ir to teisėjo, kurio nuovadoj skolininkas turi pramonės arba prekybos įmonę; o kai tos įmonės skolininkas neturi, tai to teisėjo, kurio nuovadoj skolininkas bendrąja tvarka turi stoti atsakovu teimso bylose.

Kai steigiamas konkursas, tai teisėjas skiria konkurso tvarkytoją; tvarkytojų gali būt ir keletas. Kreditoriai pirmame susirinkime gali pasirinkti kitą tvarkytoją. Tvarkytojo pavardė skelbiama laikraščiuose. Tvarkytojas yra prižiūrimas teisėjo, kuris gali dėti tvarkytojui bausmę pinigais. Tvarkytojas atsako prieš visus kreditorius. Jis gauna atlyginimą iš konkurso masės; atlyginimo sumą skiria jam teisėjas.

b) Kreditorių taryba.

Kol kreditoriai dar nesti susirinkę pirmą kartą, teisėjas gali paskirti kreditorių tarybą. Kreditorių susirinkimas turi teisės rinkti kitą tarybą arba palikti teisėjo skirtąją tarybą. Tarybos nariais gali būt renkami kreditoriai ir asmens iš šalies. Tarybos tikslas yra remti ir prižiūrėti tvarkytoją, antai, peržiūrinėti tvarkytojo knygas, raštus, pertikrinti kasą kas mėnuo pačiai arba per savo narį, reikalauti žinių apie bylos eigą.

Taryba atsako prieš visus kreditorius. Tarybos nutarimai laikomi teisūs, kai posėdy dalyvauja ne mažiau kaip pusė jos narių.

Tarybos nariai gauna teismo nustatomą atlyginimą; šiuo reikalu teismas atsiklausia kreditorių susirinkimo. Kiekvienas tarybos narys gali būt atleistas nuo pareigų teismo arba kreditorių susirinkimo, atsižvelgiant į tai, ar jis yra skirtas ar išrinktas

c) Kreditorių susirinkimai.

Kreditorių susirinkimas šaukiamas teismo arba del tvarkytojo arba del tarybos arba del penkių kreditorių reikalavimo, tik tie 5 kreditoriai turi turėti penktą visų pretenzijų dalį. Susirinkimas šaukiamas skelbimais; jį veda teisėjas. Klausimai susirinkime sprendžiama pretenzijų dauguma; jei pretenzijų sumos pasiskirsto lygiai, tai nulemia toji suma, kuri atstovaujama didesnio galvų skaičiaus. Dalyvauti susirinkime turi teisės visi patvirtintų pretenzijų kreditoriai. Kai kurios pretenzijos kelia abejojimo, tai susirinkimas laikinai jas įvertina ir tuo būdu leidžia joms dalyvauti susirinkime sprendžiamuoju balsu; čia ginčą sprendžia pabaigtinai teisėjas. Nedalyvaujančiųjų susirinkime kreditorių neatsižiūrima. Teisėjas veizdi, kad susirinkimo nutarimai nekenktų kitų kreditorių interesams; deliai to, kai esti reikalo, teisėjas turi teisės drausti vykdyti nutarimą.

Neišsimokantysis skolininkas privalo teikti paaiškinimus konkurso tarybai, jos tvarkytojui ir teisėjo įsakymu kreditorių susirinkimui. Išvykti iš gyvenamosios vietos jis gali tik sutinkant teisėjui.

d) Konkurso steigimo tvarka.

Kai konkursą siūlo steigti skolininkas, tai jis privalo pateikti jo kreditorių ir jo skolininkų sąrašą ir jo turto stovio apžvalgą; esant kuriai kliūčiai, tos žinios leidžiama teikti ir vėliau.

Kai konkursą prašo steigti kreditorius, tai jis privalo pateikti teismui jo pretenzijos įrodymus ir skolininko nesugebėjimo išsimokėti įrodymus. Jei teismas atranda kreditoriaus prašymą patenkintinu, tai išklausinėja skolininką ir jei skolininkas kelia ginčą del kreditoriaus prašymo, tai teismas svarsto dalyką; tada gali būt klausinėjami skolininko įgaliotinis, jo atstovas, pavaduotojas ir šiaip jo pažįstami; prireikus skolininkas leidžiama atvaryti teisman arba suimti.

Teismui leidžiama griebtis visų priemonių konkurso masei apsaugoti, leidžiama dėti skolininko turtui draudimas.

Jei nėra turto konkurso išlaidoms ir mokesniams sumokėti, tai kreditoriaus prašymas atmetamas. Tokių skolininkų sąrašas vedamas teismuose ir rodomas visiems; penkeriems metams praslinkus, tų skalininkų pavardės išbraukiamos iš sąrašo.

Teismo nutarime steigti konkursą pažymima steigimo diena ir valanda.

Teismo nutarimai gali būt skundžiami skolininko, jei kreditoriaus prašymas steigti konkursą esti patenkintas ir kreditoriaus, jei jo prašymas esti atmestas.

Steigdamas konkursą teismas skiria konkurso tvarkytoją, šaukia ne vėliau kaip per mėnesį kreditorių susirinkimą tvarkytojui rinkti ir apie tarybos steigimą nutarti; tasai teismo nutarimas skelbiamas. Teismas deda areštą skolininko turtui, skiria laiką pretenzijoms teismui pareikšti ir terminą joms peržiūrėti. Toks nutarimas skelbiamas vyriausybės žiniose; be to kreditoriams ir skolininko skolininkams nutarimas pranešamas skyrium, jei yra žinių, kur jie gyvena. Teismo draudimas pažymimas ipotekos knygose. Kai konkursas naikinamas, tai taipgi skelbiama viešumos tvarka ir draudimai iš ipotekos knygų išbraukiami.

e) Konkurso aktyvas.

Konkurso tvarkytojas valdo skolininko turtą. Skelbiamu areštavimu turto įsakoma visiems asmenims, kurie turi skolininko turtą, nebeišduoti jį skolininkui, visais reikalais su skolininku kreiptis į tvarkytoją, nurodytu laiku pranešti tvarkytojui, kas kurį skolininko turtą turi ir pareikšti, kas turi ypatingų teisių skolininko turtui. Kas laiku nepraneša, tas atsako už tai. Pašto ir telegrafo įstaigos teismo įsakymu privalo gaunamus skolininko vardu siuntinius, telegramus ir laiškus įduoti tvarkytojui, kuriam leidžiama visi tie siuntiniai ir raštai atplėšti ir peržiūrėti; skolininkas taipgi gali juos peržiūrėti ir konkursui nereikalingus atsiimti. Čia viskas teismo tvarkoma.

Tvarkytojas gali uždėti skolininko daiktams antspaudus per atitinkamus valdininkus.

Tvarkytojas privalo sustatyti konkurso masės sąrašą, jei reik, su žinovais; sąrašą statant, turi dalyvauti valdžios atstovas ir skolininkas. Tvarkytojas surašo taipgi inventorių ir sustato balansą ir savo visus raštus turi įteikti teismo sekretoriui, kuris privalo rodyti juos kreditoriams. Jei esti reikalo, tai skolininkas turi prisiekti, kad jis daugiau turto neturi.

Tvarkytojui gali būt pavesta parduoti varžytinių tvarka skolininko nekilnojamasis turtas arba valdyti jis, parduoti užstatytasis kreditoriui daiktas ir, teismui sutinkant, duoti skolininkui iš masės lėšų mįsti ir šeimai maitinti. Tvarkytojas arba taryba, kai ji jau esti, sprendžia, ar reik varyti toliau skolininko įmonė, kur reik laikyti pinigai, brangenybės ir procentiniai popieriai. Skolininkas taipgi klausiamas, ar reik varyti jo įmonė ar ne.

Pirmame kreditorių susirinkime tvarkytojas praneša apie neišsimokėjimo priežastis, apie skolininko turto stovį ir apie savo veikimą.

Susirinkimas aptaria skolininko ir jo šeimos maitinimo reikalą, įmonės varymą, brangenybių laikymą, tvarkytojo atsiskaitymą ir pranešimų teikimą. Kai kuriais atsitikimais tvarkytojas turi atsiklausti kreditorių tarybos, kai kuriais gauti tarybos arba kreditorių sutikimą; bet ir be atsiklausimo ar sutikimo tvarkytojo padarytiesiems su trečiaisiais asmenimis santykiams paliekama jėga. Kai esti taryba, tai tvarkytojo pakvitavimai turi būt pasirašyti ir vieno tarybos nario.

f) Konkurso passyvas.

Laikas pretenzijoms pareikšti teismui yra ne trumpesnis kaip 2 savaitės ir neilgesnis kaip 3 mėnesiai. Tam laikui praslinkus, ne anksčiau kaip po 1 savaitės ir ne vėliau kaip per du mėnesiu šaukiamas susirinkimas pretenzijoms svarstyti. Kreditorius privalo nurodyti pretenzijos pagrindą, jos didumą ir jos privilegiją, jei ji turi privilegiją. Kreditorių pareiškimai surašomi paeiliui sąraše, kuris leidžiama žiūrėti visiems kreditoriams; sąrašo nuorašas įteikiamas tvarkytojui. Peržiūrint pareiškimus susirinkime, leidžiama kalbėt ir skolininkui. Įteiktieji teismui pareiškimai, kai esti praslinkęs laikas jiems teikti, visgi svarstomi, jei del to neprieštarauja kreditoriai arba tvarkytojas. Tuo atsitikimu tiems pareiškimams svarstyti skiriamas kitas susirinkimas, kuris šaukiamas pasivelinusiųjų kreditorių lėšomis. Kiekviena pretenzija įsiteisėja, jei del jos nekelta ginčo arba neprieštarauta tvarkytojo arba bet kurio kreditoriaus. Sąraše šale pareikštos pretenzijos pažymima, ar ji priimta, ar ginčijama ir del ko ginčijama. Priimtųjų pretenzijų jėga prilyginama teismo sprendimo jėgai. Ginčijamųjų pretenzijų kreditoriai gali teismo keliu ginti savo pretenzijas. Jei tokios pretenzijos esti teismo pripažintos, tai jos pažymimos pretenzijų sąraše. Teismo sprnedimas privalomas yra visiems kreditoriams.

g) Aktyvo dalinimas

Kai būna surinkta pakankamai skolininko pinigų, tai tie pinigai skirstomi kreditoriams, kurių pretenzijos esti priimtos. Skirstomi pinigai tvarkytojo sutikus tarybai. Prieš skirstant pinigus, tvarkytojas sustato sąrašą pretenzijų, kurioms turi tekti pinigų dalis; tą sąrašą įduoda teismo sekretoriui visiems kreditoriams žiūrėti ir skelbia viešumos tvarka, pažymėdamas pretenzijų sumą ir surinktų

pinigų sumą. Kreditoriai, kurių pretenzijos esti ginčijamos, per dvi savaiti privalo pateikti tvarkytojui įrodymus, kad del pretenzijos kelta yra byla teisme; kitaip, tokia pretenzija nepriimama, skirstant pinigus; tas pat daroma ir su privilegijų kreditoriais. Pinigams dalinti reikalaujamas teismo sutikimas. Pretenzijoms pabaigtinai suskaityti ir likimui nepaversto pinigais turto aptarti skiriamas tam tikras terminas. Po to termino konkursas laikomos baigtas. Kreditoriams lieka teisės nepatenkintų pretenzijų likučius ieškoti iš skolininko. Pažymėjimai skolų sumos sąraše turi tokios pat jėgos, kaip vykdomieji raštai.

h) Pastangos susitaikyti.

Nuo susirinkimo dienos pretenzijoms peržiūrėti lig konkurso pabaigos termino skolininkas gali pasiūlyti visiems kreditoriams, kurių pretenzijos neturi privilegijų, baigti konkurso bylą susitaikimu. Pasiūlyme turi būt pažymėta, kaip bus atlyginti kreditoriai ir kuriuo būdu bus apdraustos jų pretenzijos. Taikytis neleidžiama:

1. kai skolininkas pasislepia,
2. kai pradėta baudžiamoji bylą del skolininko sukčiavimo bankrotuojant,
3. kai skolininkas esti nubaustas už sukčiavimą.

Skolininko pasiūlymas taikytis gali būt teismo atmestas del tvarkytojo arba kreditorių tarybos prieštaravimų, jei toks pasiūlymas jau kartą buvo atmestas arba teismo nepatvirtintas arba skolininko atsiimtas atgal.

Jei skolininko pasiūlymas atrandamas priimtinas, tai skolininko kreditorių taryba turi tarti savo žodį; jei taryba išsitaria prieš pasiūlymą, tai skolininkas del to skųstis nebegali. Pasiūlymas ir tarybos nutarimas įteikiami raštinei visiems kreditoriams žiūrėti. Susitaikyti suteikiamas viens mėnuo. Taikytis šaukiami: skolininkas, kreditoriai be privilegijų ir konkurso tvarkytojas. Skolininko siūlomosios teisės turi būt lygios visiems kreditorams; žinoma, kreditoriai gali priimti ir nelygias teises, tai jau jų dalykas. Pasiūlymas laikomas priimtas:

1. jei kreditorių dauguma išsitaria už jį ir
2. jei jų pretenzijų suma sudaro tris ketvirtdalius visų turinčių balsą pretenzijų.

Kai kreditorių tarpe esti skolininko žmona — vyras, tai jiems balsas atimamas. Priimtasis susitaikimas turi būt patvirtintas teismo; čia teismas turi atsiklausti kreditorių, tvarkytojo ir kreditorių tarybos. Teismas gali patvirtinti arba atmesti susitaikimą ir apie tai turi paskelbti.

Susitaikimas naikinamas:

a) jei prasilenkta su jo tvarkos taisyklėmis ir klaida nesti pataisoma,
b) jei jam patvirtinti vėliau kyla kliūtys,
c) jei kreditoriams nežadama bent penktoj dalis pretenzijų,
d) jei bet kuris kreditorius įrodo, kad susitaikimu vienam kreditoriui suteikiama daugiau teisių negu kitam, jei susitaikimas esti įvykęs nedoru ar nešvariu būdu, jei susitaikimu nesaugotas bendrasis visų kreditorių interesas.

Susitaikimas gali būt atmestas, jei jis esti paremtas skolininko nesąmone.

Teismo nutarimą susitaikimo reikalu turi teisės skųsti skolininkas ir bet kuris kreditorus per 2 savaiti. Kai teismo nutarimas įsiteisėja, tai konkursas laikomas baigtas ir apie tai skelbiama. Tada tvarkytojas patenkina pretenzijas, o skolininkas įgija teisės vėl valdyti savo turtą. Įsiteisėjęsis susitaikimo nutarimas privalomas yra visiems kreditoriams, jis prilyginamas teismo vykdomajam raštui ir negali būt naikinamas.

Jei skolininkas bankrotuodamas esti vartojęs sukčiavimą, tai jis baudžiamas už tai; be to, kreditoriai turi teisės reikalauti papildyti jų pretenzijas arba iš naujo pradėti konkurso bylą.

Konkursas nutraukiamas, kai skolininkas pateikia visų kreditorių sutikimą nutraukti konkursą arba kai paaiškėja, kad konkurso aktyvo neužteks teismo išlaidoms ir mokesniams sumokėti. Apie konkurso bylos nutraukimą skelbiama. Po to skolininkas atgauna teisę valdyti savo turtą.

Tam tikros taisyklės aptaria akcinių bendrovių ir įskolintų palikimų konkursą ir atliekamus vidui valstybės veiksmus, kai konkursas pradėtas užsienyje.

C.

Bausmės skiriamos:

a) už sukčiavimą bankrotuojant,
b) už paprastąjį neišsimokėjimą,
c) už nusikalstamąjį neišsimokėjimą,
d) už dalyvavimą skolininko nusikalstamuose darbuose.

Baudžiamas taipgi kreditorius, kuris už atlyginimą kreipė savo balsą skolininko pusėn. (Konkursordnung 1—244 str.).

Išvados iš konkurso proceso įstatymų.

Sulyginę konkurso proceso įstatymus, matome, jog buv. Kauno ir Vilniaus gubernių (rusų įstatymai) konkurso proceso įstatymai, skiriasi nuo kitų konkurso proceso įstatymų svarbiais dalykais.

Pirmiausia jie suskirsto neišsimokėjimą dviemis rūšimis:

1. neišsimokėjimu prekybos srity ir

2. neišsimokėjimu ne prekybos srity.

Rodos nereikėtų skirstyti neišsimokėjimas šitomis rūšimas ir teikti palengvinimus vienai rūšiai neišsimokėjimo: kai žmogus negali išsimokėti, tai vistiek yra, kuriuo darbu jis verčiasi; visose darbo srityse neišsimokėjimas gali įvykti ir del nelaimės ir del neatsargumo r žmogaus pikta valia. Užtat, neišsimokėjimas, kurioj darbo srity jis įvyksta, reikėtų aptarti vienais įstatymais, o ne atskirais. Šis tas galima būtų palikt del del prekybos ypatumų.

Toliau, buv. Kauno ir Vilniaus gub. įstatymai leidžia kai kuriais atsitikimais steigti ne konkursą, o administraciją, būtent, kai neišsimokėjimas liečia didelę prekybos arba pramonės įmonę ir kai deficitas siekia ne daugiau kaip 50 nuošimčių aktyvo. Prieš steigimą administracijos vargiai bau galima kas pasakyti.

Konkurso tikslas yra likviduoti prekybos arba pramonės įmonė. Bet didelė prekybos arba pramonės įmonė gali duot nuostolių del nemokėjimo ją vesti arba del nesąžiningo jos vedimo; tarpais čia esti kaltė įmonės tarnautojų. Iš sykio likviduoti tokią įmonę visais neišsimokėjimo atsitikimais vargiai būtų sveikas dalykas, nes įmonės likvidavimas traukia daug nuostolių.

Deliai to nurodytais įstatymų atsitikimais administracijos steigimas gali būt naudingas ir įmonės savininkui ir kreditoriams: savininkui todel, kad jo įmonė nebūna sugriauta, kreditoriams todel, kad jie atsiims paskolintus pinigus pilna suma. Be to administracijos steigimas neužkerta kelio vėliau įsteigti konkursą ir likviduoti įmonę.

Buv. Kauno ir Vilniaus gub. konkurso proceso įstatymai reikalauja, kad konkursui pradėti skola būtų ne mažesnė kaip 7500 litų ir dar tik tada, kada skolininko turto neužtenka jo skoloms atlyginti. Toks reikalavimas vargiai galima pateisinti: joks kreditorius neprašo pripažinti jo skolininką neišsimokančiu, jei jis gali atsiimti savo skolą kuriuo nors kitu būdu, nes konkurso kelias skolai išgauti yra ilgas ir sunkus kelias; be to, jis nežada kreditoriui visą skolą grąžinti; konkurso keliu dažniausia gaunama tik didesnė ar mažesnė skolos dalis; užtat, kai kreditorius prašo pripažinti jo skolininką neišsimokančiu, tai tatai reiškia, kad gauti skolą kitu būdu jis jau yra netekęs vilties; užkirsti kreditoriui dar paskutinį kelią būtų neteisinga. Vėlgi negalima versti kreditorius rinkti žinias, kiek jo skolininkas turi skolų iš viso ir ar užteks skolininko turto jo skoloms sumokėti; juk, not. įstatymas draudžia notarams ir vyr. notarui teikti žinių pašaliečiams, kiek vekselių arba kitų įsižadėjimų esti išdavęs kuris asmuo ir kokį turtą jis turi; dažniausia skoloraščiai išduodami slaptai, turtas įgijamas ir perlei-

džiamas taipgi mažai kam žinant. Imkime tokį pavyzdį: A atiteista iš B 6000 litų skolos; A prašo teismą šaukti B pareikšti, kokį turtą turi B skolai atlyginti; pašauktas teisman B pasisako, neturįs jokio turto; o iš tikrųjų B turi turtą 15 000 litų vertės ir dar du kreditoriu, kurių kiekvienam kaltas po 5000 litų, bet B žada tiems kreditoriams sumokėti skolą ir tie kreditoriai tyli; jei A nežino, ar turi B daugiau skolų ir kokį turtą B turi, tai jis negali gauti skolos. Kas kita būtų, jei A turėtų teisės prašyti pripažinti B neišsimokančiu skolininku; tada ir kiti B kreditoriai turėtų atsiliepti ir būtų išaiškinta, kokį turtą B turi. Deliai to kiti konkurso proceso įstatymai ir nereikalauja, kad konkurso procesui pradėti kaltininko skola būtų ne mažesnė nurodytos įstatymų sumos; tiems įstatymams pakanka, jei kaltininkas neištesa mokėti skolos; tik tarpais jie sako, kad kaltininkas gali būt pripažintas neišsimokančiu, kai jis ne tik neištesa skolos mokėti, bet ir kai jo turto nepakanka su kreditoriais atsilyginti, antai, vokiečių įstatymais, kai kas miršta ir palieka įskolintą turtą. Taigi matome, jog šiuo reikalu kiti konkurso proceso įstatymai yra tobulesni už taikomus buv. Kauno ir Vilniaus gubernėse įstatymus.

Lygindami dar toliau konkurso proceso įstatymus, randame, kad buv. Kauno ir Vilniaus gub. įstatymai ir buv. Suvalkų gub. įstatymai iš vienos pusės ir Klaipėdos krašto įstatymai (vokiečių įstatymai) iš kitos pusės skiriasi vieni nuo kitų suskirstimu kreditorių grupėmis. Kad aiškiau suprastume, kuo skiriasi tie įstatymai vieni nuo kitų, turime dirstelti į romėnų konkurso procesą.

Romėnų konkurso proceso taisyklėmis iš pradžių išskiriamos būdavo visos pretenzijos, kurios, konkursui prasidedant, neturėdavo pagrinde asmeninio pobūdžio pretenzijų į kaltininką; po to prasidėdavo konkursas, kuriame galėdavo stoti priešaky kreditoriai su privilegijomis; bet tie kreditoriai visgi nebūdavo įterpiami pirmojon kreditorių grupėn, nes tie kreditoriai nekonkuruodavo su kitais kreditoriais.

Į atskiriamų kreditorių skaičių galima būdavo patekti:

1. tada, kada reiškiama būdavo teisė daiktui, kuris nepriklausė kaltininkui ir kuris leidžiama būdavo atsiimti (vindicare), arba del to, kad daiktas būdavo užstatytas, užtat toksai daiktas būdavo neįtraukiamas į konkurso masę. Šion grupėn įterpiami būdavo asmens, kurie turėjo teisės atsiimti sau kaltininko turto dalį „ex jure crediti", antai, mirusiojo asmens kreditoriai turėdavo teisės nedalyvauti konkurse įsteigtam įpediniui ir galėdavo atsiimti sau palikimo dalį.

2. Kadangi konkursas būdavo steigiamas kreditoriams, turintiems asmeninio pobūdžio pretenzijas į kaltininką, ir tik tokiems kreditoriams, kurie turėdavo pretenzijas konkurso steigimo metu, tai, žinoma, į jų tarpą nepatekdavo kreditoriai, kurių teisės gimdavo iš santykių su konkurso mase.

Todel iš konkurso būdavo atskiriami vindikantai, separatistai „ex jure crediti", užstato ėmėjai ir konkurso masės kreditoriai, Kiti kreditoriai būdavo suskirstomi dviemis klasėmis: su privilegijomis ir be privilegijų. Privilegingais kreditoriais būdavo laikomi asmens, kurie turėdavo ipoteką iš įstatymo kaltininko turtui ir kai kurie asmens be ipotekos teisių, antai, valstybės iždas, valstybės valdytojas, miesto bendruomenė, bažnyčia, ištekėjusi moteris, jei ji buvo atsinešusi dalį, globojamieji, jei konkursas būdavo įsteigtas jų globėjams. Šitie kreditoriai prilyginami būdavo kreditoriams turintiems ipoteką. Tos pačios klasės reikalavimais (kad ir neprilyginamais kreditorių su ipoteka reikalavimams) būdavo laikomos išlaidos kaltininkui palaidoti, paskolinti trobai statyti pinigai, nedamokėti už nupirktą daiktą pinigai ir įduoti saugoti pinigai.

Vokiečiai pakeitė romėnų konkurso konstrukciją tuo atžvilgiu, kad užstato turėtojams atėmė teisę skirtis iš konkurso; be to, konkurso kreditorius jie suskirstė penkiomis klasėmis ir pirmos eilės privilegijas, didesnes negu užstato aktams, suteikė išlaidoms: palaidoti, paskutiniai ligai gydyti, tarnams atlyginti ir mokesniams mokėti. Taigi, pirmoje klasėje buvo pirmos eilės privilegingos pretenzijos; antroje klasėje privilegingos ipotekuotos pretenzijos, antai, ištekėjusios moteries ir globojamųjų ipotekos iš įstatymų, jei tos ipotekos buvo įtrauktos į knygas, taiposgi iždo pretenzijos, kad ir neįtrauktos į knygas; trečioje klasėje buvo paprastos sutartimis ipotekos, jei jos buvo įtrauktos į knygas ir neįtrauktos į knygas ipotekos iš įstatymų; ketvirtoje klasėje buvo privilegingos pretenzijos be užstato; pagalios, penktoje klasėje buvo paprastos pretenzijos sutartimis kad ir ipotekuotos, bet neįrašytos į knygas, ir kitos pretenzijos naminiais įsižadėjimais (Baron — Pandekten 233, 234, 190 §§).

Prūsų 1722 metų konkurso įstatymu konkurso pretenzijos suskirstomos tomis pačiomis penkiomis klasėmis; tik pirmoje klasėje jau atsiranda vindikantai ir separatistai ex jure crediti, kurie romėnų taisyklėmis nebūdavo įtraukiami į konkurso kreditorių tarpą; apsaugoti jų teisėms jie laikomi būdavo privilegingais pirmos eilės kreditoriais; kaip matyt, čia kreditoriai, kurie turėjo būt išskirti iš konkurso ir kreditoriai su privilegijomis būdavo dedami vienon krūvon. Vokiečių imperijos konkurso įstatymai 1877 metų jau iš-

skiria iš konkurso, jį pradedant, tris rūšis kreditorių, kuriems paliekamos jų teisės, nežiūrint konkurso:

1. asmenys, kuriems suteikiama teisės atskirti sau konkurso masės daiktą, priklausantį jiems, o ne masei, jie yra tie patys kaip kad romėnų vindikantai;
2. asmenys, kuriems suteikiama teisė atsiskirti iš konkurso kreditorių tarpo; jie turi teisės kuriam daiktui, pav. užstatytam, bet tasai daiktas priklauso konkurso masei; jie atitinka romėnų užstato turėtojams; šitiems asmenims prilyginami ir separatistai ex jure crediti;
3. pagalios nuošaliai statomi konkruso masės kreditoriai. Taip daroma Vokietijoj ligšiol.

Šitie daviniai daro suprantamą rusų įstatymą apie neišsimokėjimą prekybos srity (rusų įst. rinkinio XI t. 2 d.), kuris vėliau (1887 m.) buvo pavadintas prebybos bylų sprendimo tvarkos įstatymu. Tasai įstatymas, matyt, paremtas vokiečių 18 amžiaus teisių mokslu. Rusų konkurso proceso įstatymai nemini separatistų ir nesuteikia užstato turėtojams teisės skirtis iš konkurso krdeitorių tarpo. Užstato turėtojai, kad ir atlyginami pilna suma, gauta už užstatytą ir parduotą turtą, visgi laikomi konkurso kreditoriais ir įterpiami į pirmą kreditorių eilę. Rodos, tatai yra vokiečių praktikos ir prūsų 1722 m. įstatymo padarinys.

Toliau, rusų įst. žodžiai „atlyginami pilna suma“ neapdraudžia tikrai pretenzijas užstato aktu (įst. apie neišsim. 506 str.), kadangi žemiau (600 str.) sakoma, kai trūksta turto visoms pirmosios eilės skoloms atlyginti, tai tų skolų skola bažnyčiai atlyginama pilna suma, kitosgi skolos proporcijos būdu. Šiais straipsniais prieinama viena išvada: užstatas konkurse rolės neturi, jis turi tik privilegiją drauge su kitomis pirmos eilės pretenzijomis; skola užstato aktu atlyginama pilna suma, jei visos pirmos eilės skolos esti atlyginamos taipgi pilna suma; kitaip ji, kaip kad ir kitos pirmos eilės skolos, atlyginama proporcijos būdu. Toks aiškinimas išstumiamas to pat konkurso proceso 482 straipsniu, kuris kitaip kalba: jis sako, kad išpirkimas užstatyto turto daromas sumokant užstato turėtojui skolą pilna suma; todel konkurso masei tenka ne visa gauta užstato aktu suma, o tik likučiai pinigų, kai esti sumokėta skola užstato turėtojui. Teismo praktika čia priėjo išvadą, kad kreditoriai užstato aktais yra atleisti nuo pareigos reikšti jų pretenzijas konkursui. Bet visgi reik pasakyti, kad konkurso proceso įstatymuose yra prieštaravimas vienų straipsnių kitiems. Galima pasakyti, kad 506 ir 507 straipsniai yra kilę iš tos konkurso tvarkos, kurios laikėsi seniau vokiečiai; o prieštaraujantysis tiems straipsniams 482 straipsnis jau stovi arti romėnų sistemos, kuri padėta yra Vokiečių Konkurso Įstatymo 1877 metų pamatan.

Žinoma, kai svetimas daiktas atsiranda atsitiktinai neišsimokančiojo daiktų tarpe, tai tasai daiktas turi būt grąžintas jo savininkui, jei tik jis esti neišsimokančiojo pasiskolintas, priimtas saugoti ir k.; čia nėra reikalo laikyti daikto savininkas kreditoriu, pakanka atiduoti daiktas jo savininkui. Tapat reik pasakyti ir apie užstato turėtojus: jei materijalinė teisė sako, kad užstato turtėtojui suteikiama teisė gauti skolą iš užstatyto turto, tai, rodos, nėra reikalo terpti užstato turėtoją į konkuruojančiųjų kreditorių skaičių, kurie atlyginami proporcijos būdu; tų kreditorių vieniems konkurso įstatymai gali suteikti privilegijas, kitiems nesuteikti, čia jau kitas dalykas; o užstato turėtojų teisė konkurse paremta civilinio statuto straipsniais ir kol toji teisė yra, tol užstato turėtojas turi gauti atlyginimą pilna suma.

Konkurso masės kreditoriai nėra neišsimokančiojo kreditoriai ir terpti jie į neišsmokančiojo kreditorių skaičių taipgi nėra pagrindo.

Deliai to, rodos, nuosekliau yra išskirti vindikantai, užstato turėtojai ir konkurso masės kreditoriai iš konkurso kreditorių tarpo.

Pagalios, buv. Kauno ir Vilniaus gub. konkurso procesas (rusų ist.) yra netobulas tuo, kad jis labai ilgai tęsiasi: kaip matėme, renkama konkurso valdyba, kuri eina pavestą jei darbą labai lėtai, tatai jau yra visų kollegijalinių įstaigų ypatumas; kai konkursas esti didelis, tai jo valdyba tyčia tęsia bylą tikslu pasipelnyti, o pelno šaltiniu jei esti didelės padarytų žygių sąskaitos, prasimanyti važinėjimai konkurso reikalais ir k. k.; kai paskui reik dalinti pinigai kreditoriams, ta konkurso masė būna labai apkandžiota, o tarpais ir iščiulpta. Teisybė, apygardos teismui suteikiama teisė kontroliuoti ir revizuoti konkurso valdybą, dėti bausmes jos nariams, bet šita teisė faktiškai retai esti vartojama; galima dar pasakyti, kad jį yra tik popiery parašyta: juk kiekvienas teismas turi daug savo bylų, su kuriomis jis vos pajėgia arba ir nepajėgia apsidirbti ir, žinoma, jis negali arba nenori sunkinti savo darbą dar bylomis, pavedamomis konkurso valdybai. Tik, kai kuri konkurso byla atkreipia visuomenės akis del valdybos piktų darbų, apygardos teismas ima vartoti suteikiamąją jam teisę ir dažniausia randa netikėtus dalykus konkurso valdybos darbuose. Suprantama, jog del tokios tvarkos tenka nukentėti ir kaltininkui ir jo kreditoriams.

Šiuo atžvilgiu kur kas tinkamesnė yra Klaipėdos krašto tvarka: ten skiriamas arba renkamas tvarkytojas, kuris eina darbą lig galo, yra prižiūrimas teisėjo, be teisėjo sutikimo jis negali daryti svarbesnių žygių, be to jis yra kontroliuojamas kreditorių tarybos; deliai to jis gali padaryti mažai piktų darbų.

Buv. Suvalkų gub. įstatymais konkurso darbui prižiūrėti skiriamas vienas teismo narių, kuris pirmininkauja ir kreditorių susi-

rinkime ir sindikų posėdžiuose, žiūri, kad tiek sindikų, tiek kreditorių nutarimais nebūtų skriaudžiami kiti kreditoriai, teikia teismui pranešimus apie kylančius ginčus, šaukia kreditorių susirinkimus ir ypač turi rūpintis, kad greičiau būtų sustatytas balansas ir greit būtų varomas konkurso darbas.

Taigi, ir Klaipėdos krašto ir buv. Suvalkų gub. įstatymai į konkurso darbą įtraukia teisėją ir rūpinasi, kad konkurso darbas eitų sparčiai.

Negalima nepripažinti tobulumo šitai tvarkai todel, kad kreditorių susirinkime konkurso reikalai sprendžiami pretenzijų daugumos; užtat, keli stambūs kreditoriai gali skriausti smulkius kreditorius; o kai susirinkime pirmininkauja teisėjas, tai jis žiūri ir teisngumo pagrindų, o ne vien stambių kreditorių interesų. Be to kreditorių susirnkimuose kyla ir juridiniai klausimai ir teisėjo balsas ten esti reikalingas.

Buv. Suvalkų gub. konkurso bylų tvarkai galima prikišti:

1. skolininko turto likvidavimo būdas: ten iš pradžių skiriami tam reikalui rūpintojai, paskui laikinieji sindikai, pagalios būtinieji sindikai; rodos, nėra reikalo tankiai keisti asmenys; rodos, pakanka vieno arba kelių rūpintojų, kontroliuojamų teisėjo ir kreditorių susirinkimo; juk rūpintojo arba rūpintojų darbas negali būt sunkus, nes žinias apie skolininko turtą teikia kreditoriai; be to, rūpintojas arba rūpintojai, jei jie eitų darbą nuo pradžios lig pabaigos, gerai žinotų bylos smulkmenas, o kai keičiami asmenys, tai nauji asmenys turi susipažinti iš pradžių su bylos raštais ir tik paskui pradėti savo darbą; čia be reikalo aikvojamas darbas ir laikas.
2. Įtraukimas į kreditorių skaičių tų asmenų, kurie nekonkuruoja su kitais kreditoriais. Apie tuos asmenis jau buvo kalbėta.

Del išdestytų priežaščių reik prieiti išvada, kad tobulumo atžvilgiu pirmoj vietoj reikėtų statyti Klaipėdos krašto konkurso procesas ir, vienodinant konkurso proceso įstatymus, reikėtų dėti pamatan to krašto įstatymai. Tik konkurso proceso bylos reikėtų pavesti kollegialinio teimo kompetencijai, nes jose eina dalykas del asmens santykių su kitais nutraukimo, del jo turto likvidavimo ir del asmens teisių, kad ir laikinai, susiaurinimo; užtat, konkurso proceso metu kyla svarbūs juridiniu atžvilgiu klausimai, kurie geriau pavesti spręsti kollegialinio teismo, o ne vienasmeninio teisėjo autoritetu. Žinoma, konkurso bylos eigos priežiūra teismas turėtų pavesti vienam savo narių, kuris teiktų teismui spręsti svarbesnius konkurso bylos reikalus.

TURINYS.

—o—

pusl.

Prakalba 3

I. Įvadas.

1. Civilinio proceso darbo sritis 5
2. Civilinės teisės ir civilinio proceso santykiai 10
3. Biulovo teorija 12
4. Senovės civilinio proceso bruožai 17
5. Civilinio proceso šaltiniai 29
6. Paskaitų sistema 36

II. Bendroji dalis.

1. Proceso dalyviai 39

A. Teismas 39

Teismo darbo sąlygos 40
Teisėjų vietoms gauti sąlygos 45
Teismų nepriklausomumas 47
Teisėjų pastovumas 52
Priežiūra teisėjų ir jų atsakomybė 57
Teismai jų sudėties atžvilgiu 60
Teismo instancijos 62
Antraeiliai teismų darbininkai: teismo anstoliai ir pasiuntiniai 95
Teismų kandidatai 72
Notarai 73
Bylų priklausomumas (ratione materiae) 75
Bylų priklausomumo rūšys (ratione personae) 80
Bendrasis bylų priklausomumas 82
Ypatingasis bylų priklausomumas 85
Sutartimi nustatomasis priklausomumas 87
Svetimų šalių teismų įtaisymas 88

B. Bylininkai 95

Bylininkų teislumas ir veiksmingumas 97
Keli ieškovai ir keli atsakovai byloje 99
Tretieji asmnes 101
Bylininkų atstovai 104
Atstovai iš įstatymų 109
Advokatai 109

A. Prisiekę advokatai 115

B. Privatiniai advokatai 120

Teismo ir bylininkų santykiai procese 126

1. Procesualinių veiksmų išreiškimo būdai 130

Betarpiškumo dėsnys procese 134

3. Viešumos dėsnys procese 136
4. Bylininkų lygybė 136
5. Rungtynių tvarka 137
6. Procesualinių veiksmų laikas 139

III. Ypatingoji dalis.

A. a) Ieškinys ir jo kėlimas 144
b) Ieškovas ir atsakovas 147
c) Kilę iš padarytų nusikalstamaisiais darbais nuostolių ieškiniai 148
d) Ieškinio dalys 150
e) Ieškinio kėlimo reikšmė 153
f) Ieškinio keitimas 155
g) Ieškinio skaldymas 158
h) Ieškinio naikinimas dėl ieškovo prašymo 158
i) Priešingasis ieškinys 159
B. a) Proceso būtinosios sąlygos ir ekscepcijos 163
Proceso pradžia 169
b) Ieškomasis prašymas 169
c) Ieškinių jungimas į vieną ieškomąjį prašymą 173
d) Ieškomojo prašymo įteikimas 176
I. Ieškinių apdraudimas 178
II. Kuriais būdais apdraudžiami ieškiniai 181
1. Draudimas nekilnojamajam turtui 182
2. Kilnojamojo turto areštavimas 182
3. Laidavimas 184
4. Pasižadėjimas neišvykti iš vietos 184
e) Atsakovo šaukimas 186
f) Teismo susirašinėjimas su bylininkais 192
g) Atsakovą šaukus 193
h) Bylos paruošimas posėdžiui 194
i) Bylos nagrinėjimas 196

C. Įrodymai.

a) Jų teorija 199
b) Pagrindiniai bendrosios įrodymų teorijos dėsniai . . . 202
c) Faktų ir įrodymų suskirstymas 205
d) Teismo įrodymų ypatumai 208

D. Įrodinėjimo sunkenybės suskirstymus bylininkams procese.

Jo teorijos 213
Įrodymai, civilinio proceso įstatymų aptariamieji 233
1. Pripažinimas 234
2. Priesaika 237
3. Liūdininkai 239
a) Liūdininkų šaukimas ir klausinėjimas 244
b) Atmetimai 245

c) Prisiekdinimas 247
d) Liudininkų klausinėjimo vieta 247
e) Liudininkų klausinėjimo tvarka 248
f) Liudininkų pareiškimų įvertinimas 249
4. Per apylinkės žmones tyrinėjimas 253
5. Įrodinėjimas raštais 254
Aktų įrodinėjamoji jėga 257
a) Aktų rūšis 257
b) Bylininko pasirašytieji aktai 258
c) Bylininko nepasirašytieji aktai 259
d) Dokumentų nuorašai 260
e) Padarytieji užsieny aktai 260
f) Dokumentų — įrodymų patikrinimas 261
g) Kitų įrodymų patikrinimas 263
6. Vietos apžiūrėjimas 264
7. Žinovų nuomonė 265
8. Įrodymų apdraudimas 267
9. Teismo nutarimai atskirais bylos reikalais 267
10. Proceso baigimas be teismo sprendimo 271
b) Taikos sutartys 272
11. Teismo sprendimas 273
a) Jo paruošimas 273
b) Sprendimo tvirtumo sąlygos 276
c) Sprendimo padariniai 278
d) Įsiteisėjusiojo sprendimo jėga 285
13. Už akių sprendimas 287
14. Skubusis sprendimo vykdymas 290
15. Teismo sprendimų skundimo tvarka 292
a) Apeliacijos skundai 292
b) Apeliacijos skundo teikimo tvarka 294
c) Apeliacijos skundo terminai 295
d) Apeliacijos termino atnaujinimas 297
e) Nagrinėjimas bylos apeliacijos instancijoj 298
f) Kasacijos skundai 300
g) Prašymai pernagrinėti bylą 302
h) Trečiųjų asmenų prašymai 303
i) Terminai kasacijos skundams teikti ir tų skundų nagrinėjimo tvarka 304
16. Trečiųjų teismo sprendimai 309
17. Teismo sprendimų vykdymas 312
b) Vykdymo organai 314
c) Vykdymo taisyklės 315
d) Atstovas-gynėjas 316
f) Sprendimų vykdymo būdai 318

f) Kreipimas pretenzijos į kaltininko turtą 319
A. a) Kreipimas pretenzijos į kilnojamąjį kaltininko turtą . . 320
b) Turto surašinėjimas 321
c) Kilnojamojo turto įkainavimas 322
d) Areštuotojo turto saugojimas 322
e) Areštuoto turto pardavimas 323
f) Varžytinių padariniai 324
g) Daiktai parduodamieji varžytinių tvarka ypatingomis sąlygomis 325
h) Neįvykusios ir naikintosios varžytinės 325
i) Įkeistojo turto pardavimas 326
k) % popierių pardavimas 326
j) Kreipimas vykdytojo pretenzijos į kaltininko kilnojamąjį turtą, esamąjį svetimose rankose 327
B. Kreipimas pretenzijos į kaltininko nekilnojamąjį turtą . . 328
a) Taisyklės ir b) tvarka 328
c) Nekilnojamojo turto įkainavimas 330
d) Nekilnojamojo turto pardavimas 331
e) Turto pardavimo terminai ir skelbimai apie juos . . 332
f) Varžytinių tvarka 333
g) Neįvykusios ir naikintinosios varžytinės 335
h) Valdomojo bendrosios savybės teisėmis turto pardavimas 338
i) Įkeistojo turto pardavimas 338
k) Išieškotosios pinigų sumos dalinimas keliems kreditoriams 340
l) Atiteistojo turto atėmimas iš kaltininko prievartos keliu 341
m) Teismo anstolio veiksmų skundimas vykdant sprendimą 342
n) Priemonės surasti atsakovo turtui 342
Valstybės iždo kaltininkų turto ieškojimas 344
Svetimų valstybių teismų sprendimų vykdymas 344
Taikos teisėjų bylų sprendimo taisyklės 345
Skubusis vykdymas aktais 347

A. Valdžios įstaigų bylos.

Išimamosios iš po bendrosios sprendimo tvarkos bylos . . . 350
Padarytų valdininkų veiksmais ir įsakymais nuostolių atiteisimas 353
Vedybos bylos 354
Kylančios iš vaikų gimimo fakto bylos 356
Rusų sektantų vedybos bylos 359
Civ. proceso įstatymų taikymas buv. Suvalkų gubernėje . . 359

IV. Apsaugos bylos.

1. Mirusio asmens turto saugojimas 368
2. Įpėdinio teisių patvirtinimas 371
3. Palikimo padalinimas 375
4. Naujojo turto savininko įgyvendinimas 376
5. Asmens dingimo patikrinimas 378
6. Vaikų įteisinimas 379
7. Vaikų įsūnijimas 380
8. Pripažinimas asmens turto aikvotoju 380
9. Atsilyginimas sutartimis 382
10. Įgaliojimo atėmimas 384
11. Įtraukimas į metrikų knygas rusų sektantų ir unitų vedybos ir jų vaikų gimimų faktų 484
Giminių turto atpirkimas 385
Apsaugos bylos Mariampolės teismo apygardoj (buv. Suvalko gubernėj) 387
1. Metrikų aktų atitaisymas 387
2. Įsunijimas 387
3. Pavainikiai (rastiniai) kūdikiai 387
4. Šeimos taryba 387
5. Asmens valios atėmimas ir jos apreižimas 388
6. Palikimo apsaugojimas 388
7. Inventoriaus surašymas 389
8. Užantspauduoto arba surašyto turto saugojimas 389
9 Salyginis palikimo priėmimas 390
10. Palikimo dalinimas 391
11. Paveldėtojo turto pardavimas 391
12. Asmens dingimas 391
13. Atsilyginimo siūlymas 392
14. Turto perleidimas kreditoriams 392
15. Neišsimokėjimas 393

V. Neišsimokėjimas.

I. Buv. Kauno ir Vilniaus gub. konkursas.

A. Administracijos steigimas 397
B. Konkurso steigimas 399
Konkurso valdyba 402
Konkurso valdybos priežiūra 403
Konkurso perkėlimas iš miesto į sostines ir į uostų miestus 404
Konkurso valdybos pareigos 404
Bendrojo kreditorių susirinkimo paskutiniai žygiai . . . 410
Neišsimokančiojo padarytosios sutartys 412
Prisiekusiojo rūpintojo ir kuratorių atlyginimas 413
Kredito įstaigų likvidavimas 413
2. Neišsimokėjimas ne prekybos srityj 417

II. Buv. Suvalkų gub. konkurso procesas.

a) Bendrieji dėsniai 420
b) Konkurso komisorius ir rūpintojai 420
c) Apie turto balansą 421
d) Laikinieji sindikai 421
e) Turto pardavimas ir skolų išieškojimas 422
f) Pretenzijų patikrinimas 422
g) Būtinieji sindikai 422
h) Kreditorių eilės 423
i) Apsidraudusiųjų ipotekomis kreditorių teisės 424
k) Žmonų teisės 424
l) Kreditorių atlyginimas ir turto likvidavimas 424
m) Turto perleidimas 425
n) Turto grąžinimas 425
o) Bankrotai 426
p) Piktos valios neišsimokėjimas 426
r) Garbės grąžinimas pirkliui 427

III. Klaipėdos krašto konkurso procesas.

A. 1. Materialinės konkurso taisyklės 428
2. Konkursui atidaryti sąlygos 429
3. Konkurso steigimo padariniai 430

B. Formalinės konkurso taisyklės.

a) Konkurso tvarkytojas 431
b) Kreditorių taryba 431
c) Kreditorių susirinkimas 432
d) Konkurso steigimo tvarka 432
e) Konkurso aktyvas 433
f) Konkurso passyvas 434
g) Aktyvo dalinimas 434
h) Pastangos susitaikyti 435

C. Bausmių skirimas.

Išvados iš konkurso proceso įstatymų 436
Turinys 443